

Erkki Saari

Työttömien syrjäytymistä ehkäisevien hyvinvointi-interventioiden kontekstuaaliset edellytykset

Akateeminen väitöskirja, joka Lapin yliopiston
yhteiskuntatieteiden tiedekunnan suostumuksella esitetään
julkisesti tarkastettavaksi Lapin yliopiston luentosalissa 2
perjantaina 2.10.2009 klo 12

Lapin yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Copyright: Erkki Saari
Jakaja: Lapin yliopistokustannus
PL 8123
96101 Rovaniemi

tel. + 358 40-821 4242 , fax + 358 16 362 932
julkaisu@ulapland.fi
www.ulapland.fi/julkaisut

nid.
ISBN 978-952-484-307-2
ISSN 0788-7604

pdf
ISBN 978-952-484-360-7
ISSN 1796-6310
www.ulapland.fi/unipub/actanet

TIIVISTELMÄ

Saari, Erkki

Työttömien syrjäytymistä ehkäisevien hyvinvointi-interventioiden kontekstuaaliset edellytykset

Rovaniemi: Lapin yliopisto, 2009, 421 s., Acta Universitatis Lapponiensis 164

Väitöskirja: Lapin yliopisto

ISSN: 0788-7604

ISBN: 978-952-484-307-2

Tarkastelen tutkimuksessani, millaisia mahdollisuuksia Suomessa 1990-luvun loppupuolella vallinneet kontekstuaaliset edellytykset loivat tehdä valtaistavaa toimintatutkimusta soveltavaa työttömiä ja tutkijoita osallistavaa työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä. Tutkimukseni perustuu tällaiseen kehittämiseen osallistumaan pyrkineenä tutkijana toimimisesta saamiini kokemusten reflektointiin tarkastelujeni noudattaessa vakiintumassa olevia suosituksia, millaisia asioita toimintatutkijoiden tulisi käsitellä omaa toimintaansa refleктоivissa teksteissään.

Tutkimukseni pohjautuu pääosin vuosina 1994–2001 toteutetuissa työttömien syrjäytymistä ja sen ehkäisyä tutkineissa ja kehittäneissä tutkimushankkeissa ja projekteissa saamiini kokemuksiin. Hankin niitä ensinnäkin toimiessani *kehittämiseen välittömästi osallistuvana toimintatutkijana* viidessä hyvinvointi-interventiassa, joiden tavoitteena oli kehittää työttömien syrjäytymisen ehkäisyssä aiemmin käytettyjä ja siinä käytettäväksi soveltuvia uusia työtapoja, menetelmiä ja välineitä. Toiseksi hankin niitä toimiesani *kehittämiseen välillisesti osallistuvana tutkijana* kolmessa tutkimushankkeessa, joiden tavoitteena oli tutkia työttömien syrjäytymiseen työmarkkinoilta ja sen myötä yhteiskunnasta yleisemmin johtaneita syitä ja arvioida työttömien syrjäytymisen ehkäisyssä käytettyjen työvoimapoliittisten interventioiden vaikuttavuutta.

Vertaillessani edellä mainitsemiani hyvinvointi-interventioita ja tutkimushankkeita ja reflektoidessani niissä saamiini kokemuksia hyödynnän sosiologisessa elämäntutkimuksessa sovellettua tapaa tarkastella ihmisen elämää prosessina, joka etenee hänen henkilökohtaisen elämänpiirinsä ja sitä ympäröivän yhteiskunnallisen kontekstin vuorovaikutuksessa määrittyvien toisiaan seuraavien elämäntapahtumien ketjuna. Sitä soveltaen hahmotan reflektoitavaksi asettamani tutkimusprosessin elämäntutkimuni määrittämäksi ja sitä vuorostaan omalta osaltaan määrittäneeksi osaprosessiksi. Sen käynnistämiseen ja etenemiseen ovat vaikuttaneet etenkin omat työttömyyskokemukseni ja pyrkimykseni tehdä *kriittisen sosiaalitieteen ja kriittisen teorian*, joista jälkimmäistä on kutsuttu myös *kriittiseksi hermeneutiikaksi*, inspiroimaa etnografista työelämän tutkimusta.

Tutkimukseni mukaan 1990-luvun loppupuolelta 2000-luvun alkuun ulottuneella ajanjaksolla Suomessa ei ollut juurikaan edellytyksiä toteuttaa välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteita vastaavaa työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä. Tämä johtui maassamme tuolloin harjoitetusta uusliberalistisesta yhteiskuntapolitiikasta. Sen määrittämät kontekstuaaliset edellytykset rajoittivat mahdollisuuksia toteuttaa valtaistavaa toimintatutkimusta soveltavaa työttömiä ja tutkijoita kehitettävän toiminnan käytännön muuttamiseen osallistavaa työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä.

Avainsanat: työttömyys, valtaistaminen, etnografia, osallisuus, syrjäytyminen, toimintatutkimus, tapaustutkimus

ABSTRACT

Saari, Erkki

The Contextual Requirements of Well-Being Interventions in the Prevention of Alienation among Unemployed People

Rovaniemi: University of Lapland, 2009, 421 p., Acta Universitatis Lapponiensis 164

Doctoral Thesis: University of Lapland

ISSN: 0788-7604

ISBN: 978-952-484-307-2

In this research I study the kinds of possibilities created by the contextual frame prevailing in Finland in the late 1990s to develop the prevention of the alienation of the unemployed by applying empowering action research and through the participation of unemployed people and researchers. The research is based on the reflection of experiences I have gathered when working as a researcher striving to participate in this type of development, while my examinations comply with the emerging recommendations on the kinds of issues that action researchers should treat in texts reflecting on their own action.

My research is mainly based on experiences I have gained in research projects focusing on and developing the prevention of alienation among the unemployed from 1994 to 2001. First, I gained them by functioning as an *action researcher participating directly in development* in five well-being interventions, the purpose of which was to develop previously used and applicable new customs, methods, and tools for the prevention of alienation among the unemployed. Second, I received them by functioning as a *researcher participating indirectly in development* in three research projects, whose aim was to study the causes leading to unemployed people's alienation from the labour market and consequently from society in general and to assess the influence of labour policy-related interventions in the prevention of alienation.

When comparing the above-mentioned well-being interventions and research projects and reflecting the experiences gained from them I utilize the method applied in sociological life course research to examine a person's life as a process progressing in a chain of events defined by interaction between his personal environment and the surrounding societal context. By applying it I outline the research process I have placed under reflection as a sub process defining my life course and, on the other hand, defined by my life course. Its launch and progress have been influenced especially by my own experiences of unemployment and my attempt to do ethnographic working life research inspired by *critical social science* and *critical theory*, the latter of which has also been referred to as *critical hermeneutics*.

According to my research, from the late 1990s to the early 2000s there were hardly any possibilities in Finland to promote the prevention of unemployed people's alienation in compliance with the objectives of direct well-being interventions. This was due to the neo-liberal societal policy prevailing in this country at that time. The contextual requirements defined by it restricted the possibilities to develop the prevention of unemployed people's alienation by applying empowering action research and by enabling participation in changing the practice of developing the activities of the unemployed and researchers.

Key words: unemployment, empowering, ethnography, participation, alienation, action research, case study

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	5
ABSTRACT	6
KUVIOLUETTELO	8
TAULUKKOLUETTELO	9
LIITELUETTELO	10
FIGURES	11
ALKUSANAT	12
1 JOHDANTO	15
2 TAUSTA JA TAVOITE	18
3 TEOREETTIS-METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT	34
3.1 Toimintatiede	39
3.2 Kehittävä työntutkimus	54
3.3 Kriittinen teoria ja kriittinen sosiaalitiede	75
3.4 Osallistuva/valtaistava toimintatutkimus – yhteisöjen toimintaa rakenteistavia käytäntöjä muuttavaa tutkimusta	80
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	89
4.1 Tutkimusongelma	89
4.2 Tutkimuskysymykset ja niihin vastaaminen	108
4.3 Tutkimusprosessin toteutusstrategia	111
4.4 Aineistojen keruu ja analysointi	141
5 HAVAINTOJA HYVINVOINTI-INTERVENTIOIDEN JA TUTKIMUSHANKKEIDEN TOTEUTTAMISESTA	157
5.1 Välittömien hyvinvointi-interventioiden määrittelyn täsmentäminen	157
5.2 Hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden tavoitteet	167
5.3 Hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttajatahot	178
5.4 Tutkimuksen rooli hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa	187
5.5 Työttömien rooli hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa	207
6 VÄLITTÖMIEN HYVINVOINTI-INTERVENTIOIDEN TOTEUTTAMISEN KONTEKSTUAALISET PUITTEET	232
6.1 Keskeisiä työttömyyden rakenteessa tapahtuneita muutoksia	233
6.2 Hyvinvointivaltion uusliberalistisen kritiikin ohjaamaa työttömien syrjäytymisen ehkäisyä	237
6.3 Talouspolitiikalle ehdollistettua työvoima- ja sosiaalipolitiikkaa	248

6.4	Suomalaisen yhteiskunnan transformointia	259
6.5	Suomalaiselle sosiaalipoliittiselle ajattelulle perinteisen tiukan työttömiin suhtautumisen jatkamista	273
6.6	Hyvinvointivaltiollisten tukiverkoston ansiosidonnaisuuden vahvistamista	298
6.7	Yksilölliseen kilpailuun kannustavaa työttömien syrjäytymisen ehkäisyä	309
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	316
8	ENGLISH SUMMARY	330
	LÄHTEET	343
	LIITTEET	386

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1.	Tutkimuskartta: työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kontekstuaaliset edellytykset ja face-to-face-kanssakäyminen.	19
Kuvio 2.	Reflektoinnin suhde kehittämiseen, toimintaan ja tutkimiseen.	32
Kuvio 3.	Käyttöteorian malli.	46
Kuvio 4.	Ensimmäisen ja toisen asteen oppiminen.	47
Kuvio 5.	Kehittävän työntutkimuksen asetelma.	55
Kuvio 6.	Kehittävän työntutkimuksen eteneminen yhdistettynä ekspansiivisen oppimisen syklin vaiheisiin.	58
Kuvio 7.	Työtoiminnan yleinen rakenne.	62
Kuvio 8.	Työtoiminnan kolmitasoinen rakenne.	63
Kuvio 9.	Palkkatyön historialliset kehitystyyppit.	65
Kuvio 10.	Toimintajärjestelmien verkko.	68
Kuvio 11.	Toimintatutkimuksen kehien spiraali.	81
Kuvio 12.	Erilaiset käytännön tarkastelutavat.	85
Kuvio 13.	Toistuvia muutoksia kokevat yhteisölliset vuorovaikutussuhteet.	87
Kuvio 14.	Suomen bruttokansantuote vuosina 1990–2005.	91
Kuvio 15.	15–74-vuotiaiden, työvoimaan kuulumattomien, työvoiman, työllisten ja työttömien määrät työvoimatutkimuksen mukaan sekä työttömien työnhakijoiden määrä työnvälityksessä Suomessa vuosina 1990–2005.	93
Kuvio 16.	Työvoimaosuus, työllisyysaste ja työttömyysaste Suomessa vuosina 1990–2005.	97
Kuvio 17.	Reflektoitava tutkimusprosessi.	115
Kuvio 18.	Tutkimus, käytäntö ja teoria.	117
Kuvio 19.	Tutkimuksen tyyppit.	121

Kuvio 20.	Keskeisissä aineistojulkaisuissa tarkasteltujen teemojen suhde kehittämiseen, toimintaan ja tutkimiseen.	151
Kuvio 21.	Välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteleva järjestelmäinen innovaatio.	164
Kuvio 22.	Tavoitteiden asettaminen, toimiminen ja saavutusten arvioiminen.	199
Kuvio 23.	Eri koulutus- ja tukitoimenpiteillä sijoitettujen osuudet toimenpiteillä sijoitetuista Suomessa vuosina 1990–2005.	224
Kuvio 24.	Työttömien työnhakijoiden työttömyyden kesto keskimäärin Suomessa vuosina 1990–2005.	233
Kuvio 25.	Eri ajan työttömänä olleiden osuudet kaikista työttömistä työnhakijoista (pl. lomautetut) Suomessa vuosina 1990–2005.	234
Kuvio 26.	Pitkäaikaistyöttömät ikäryhmittäin Suomessa vuosina 1991–2005.	236
Kuvio 27.	Sosiaalimenot pääryhmittäin Suomessa vuosina 1990–2005.	262
Kuvio 28.	Sosiaalimenot suhteessa bruttokansantuotteeseen Suomessa ja EU 15-maissa vuosina 1990–2004.	263
Kuvio 29.	Eri rahoituslähteiden osuus sosiaalimenojen rahoituksesta Suomessa vuosina 1990–2005.	269
Kuvio 30.	Eri toimeentuloturva saaneiden työttömien työnhakijoiden määrät Suomessa vuosina 1990–2005.	280
Kuvio 31.	Käytettävissä olevat tulot kotitalouden sosioekonomisen aseman mukaan Suomessa vuosina 1990–2005.	306
Kuvio 32.	Suomessa 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun alkuun tehtyä työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen osallistunutta tutkimusta määrittänyt konteksti.	320
Kuvio 33.	Koulutus-, työ- ja hyvinvointimarkkinakansalaisen yhteiskunnallinen osallisuus ja osattomuus.	322
Kuvio 34.	Yhteistyösopimus ja sen saavuttamiseen vaikuttavat tekijät.	325
Kuvio 35.	Toiminnan ja reflektion suhde praksikseen.	328

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1.	Hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden rahoittajat ja toteutusajat sekä niissä mukana oloni (työsuhteen muoto ja kesto sekä työnantaja).	22
Taulukko 2.	Vuosina 1994–2001 käydyn ”yhteiskunnallisen keskustelun” alakeskusteluja ja puheenvuoroja.	100
Taulukko 3.	Omaehtoisen toiminnan rinnakkaisnimityksiä.	105
Taulukko 4.	Roolini hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttamiseen osallistuvana tutkijana.	111

Taulukko 5.	Eri tringulaatiotyyppeiden soveltaminen hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa.	124
Taulukko 6.	Hyvinvointi-interventioihin ja tutkimushankkeisiin liittyneiden arviointien suhde osallistuvaan/valtaistavaan arviointiin.	130
Taulukko 7.	Osa-aineistot ja niiden hankinta-ajat.	144
Taulukko 8.	Hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttamisen osana ilmestyneet sekä niiden kannalta keskeisiä teemoja käsittelevät muut relevantit julkaisut.	148
Taulukko 9.	Esitys työttömien aloitteellisuuden edistämiseen pyrkivässä syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisessä toteutettavaksi käyttöteoriaksi.	161
Taulukko 10.	Hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden tavoitteet.	168
Taulukko 11.	Hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttajatahot ja ohjaus-/seurantaryhmien jäsenmäärät organisaatioittain.	180
Taulukko 12.	Tutkimuksen rooli hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa.	188
Taulukko 13.	Työttömien rooli hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa.	209
Taulukko 14.	Huono-osaisuuden aste ja hyvinvointivaltion tukiverkoston interventioiden tasot ja tehtävät.	299
Taulukko 15.	Kotitalouden käytettävissä olevien tulojen/kulutusyksikkö mukaan lasketut Gini-kertoimet, pienituloisten määrät ja suhteelliset tuloköyhyysasteet Suomessa vuosina 1994–2003.	304

LIITELUETTELO

Liite 1.	Käyttöteoria Malli I.	386
Liite 2.	Rajoittuneiden oppimissysteemien Malli O-I.	388
Liite 3.	Käyttöteoria Malli II.	390
Liite 4.	Virheistään oppivien oppimissysteemien O-II toiminta.	392
Liite 5.	Suomen bruttokansantuote vuosina 1990–2005.	394
Liite 6.	15–74-vuotiaiden, työvoimaan kuulumattomien, työvoiman, työllisten ja työttömien määrät työvoimatutkimuksen mukaan sekä työttömien työnhakijoiden määrä työnvälityksessä työnhakijarekisterin mukaan (1000 henkilöä) Suomessa vuosina 1990–2005.	395
Liite 7.	Väestön määrä ikäryhmittäin (1000 henkilöä) Suomessa vuosina 1990–2005.	396
Liite 8.	Työvoimaosuus, työllisyysaste ja työttömyysaste (%) Suomessa vuosina 1990–2005.	397

Liite 9.	Yhteenveto intensiivistä ja ekstensiivistä tutkimusta luonnehtivista piirteistä.	398
Liite 10.	Monitahoarvioinnin periaatteet ja niiden ominaisuudet, tarkoitukset ja keskeiset sisällöt.	399
Liite 11.	Neljännän sukupolven arvioinnin keskeiset periaatteet ja seurausväitteet.	401
Liite 12.	Toimintatutkimuksen suuntauksia.	403
Liite 13.	Aineistona käyttämieni keskeisimpien julkaisujen bibliografiset tiedot ja sisällysluettelot.	407
Liite 14.	Eri koulutus- ja tukitoimenpiteillä sijoitetut Suomessa vuosina 1990–2005.	411
Liite 15.	Työttömät työnhakijat (lomautetut pl.) yhteensä ja työttömyyden keston mukaan sekä työttömyyden kesto keskimäärin Suomessa vuosina 1990–2005.	412
Liite 16.	Pitkäaikaistyöttömät (yli vuoden yhtäjaksoisesti työttömänä työhakijana olleet) yhteensä ja ikäryhmittäin Suomessa vuosina 1990–2005.	413
Liite 17.	Sosiaalimenot (milj. €, vuoden 2005 hinnoin) pääryhmittäin Suomessa vuosina 1990–2005.	414
Liite 18.	Sosiaalimenot suhteessa bruttokansantuotteeseen (%) Suomessa ja EU 15-maissa vuosina 1990–2004.	415
Liite 19.	Eri rahoituslähteiden osuus (%) sosiaalimenojen rahoituksesta Suomessa vuosina 1990–2005.	416
Liite 20.	Työttömät työnhakijat yhteensä ja eri toimeentuloturvaluokkien mukaan Suomessa vuosina 1990–2005.	417
Liite 21.	Työttömän työnhakijan oikeudet ja velvollisuudet.	418
Liite 22.	Toimeentulotuen työsidonnaisuussäännöksiä vuosilta 1995, 1997 ja 2001.	419
Liite 23.	Käytettävissä olevat tulot kotitalouden sosioekonomisen aseman mukaan (€, vuoden 2005 rahassa) Suomessa vuosina 1990–2005.	421

FIGURES

Figure 1.	Context that defined research engaged in the development of preventing unemployed people's alienation in Finland from the mid-1990s to the early 2000s.	334
Figure 2.	Societal participation and alienation of the education, labour, and well-being market citizen.	336
Figure 3.	Agreement of cooperation and the factors affecting it.	339
Figure 4.	The relation of action and reflection to praxis.	341

ALKUSANAT

Luonnehdin tätä työttömien syrjäytymisen ehkäisyä Suomessa 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun alkuun kehittäneiden hyvinvointi-interventioiden kontekstuaalisia edellytyksiä tarkastelevaa väitöskirjaani tästä työttömien elämisen edellytyksiä parantamaan pyrkivästä inhimillisestä toiminnasta ja sen kehittämisestä teke miini havaintoihin pohjautuvaksi välitilinpäätökseksi. Tarkastelu- jeni perustana ovat kokemukset, joita olen saanut pyrkiessäni te- kemään työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä tukevaa valtaistavaa toimintatutkimusta, jonka tavoitteena on osallistaa työttömät ja tutkimus työttömien syrjäytymisen ehkäisyssä käytet- täviä työtapoja, -välineitä ja -menetelmiä käytännössä muuttavaan kehittämiseen.

Väitöskirjani valmiiksi saaminen on edellyttänyt yhteistyön tekemistä monien erilaisten tahojen kanssa. Kiitos sen valmiiksi saamisesta kuuluu kaikille niille *käytännön ja teorian maailmois- sa* toimineille ihmisille, joihin olen saanut sitä tehdessäni tutustua. Tärkeää on ollut etenkin kanssakäymiseni väitöskirjassani tarkas- telemieni projektien asiakkaina olleiden työttömien kanssa unoh- tamatta muitakaan tapaamiani työttömiä. Ilman Teitä ymmärryk- seni, kuinka Suomessa asuvat työttömät elävät ja tulevat toimeen, olisi perustunut varsin rajoittuneeseen omiin työttömyyskoke- muksiini ja työttömiä ulkopuolisena tutkijana tarkkailemalla hankkimaani tietoon. Työttömien lisäksi väitöskirjani valmistu- minen on edellyttänyt kanssakäymistä akateemista maailmaa edustaneiden, etenkin Lapin ja Vaasan yliopistossa toimineiden, ihmisten kanssa. Ilman Teitä väitöskirjani olisi saattanut jäädä varsin ”teoriavajaaksi” työttömien syrjäytymisen ehkäisyn ja sen kehittämisen tarkasteluksi.

Edellä esittämiäni yleisen tason kiitoksia yksilöidymmin kii- tän erityisesti väitöskirjani pääohjaajaa *Petri Kinnusta*. Kiitän myös *Kyösti Urposta*, *Simo Koskista*, *Satu Kalliolaa*, *Jyrki Jyr- kämää*, *Arja Kurvista* ja *Ilse Julkusta* väitöskirjani eri käsikirjoi- tusversioista antamistanne kommentteista. *Jari Heinosta* kiitän väitöskirjani esitarkastajana ja vastaväittäjänäni sekä *Kari Vähä- taloa* väitöskirjani esitarkastajana toimimisesta. *Ulla Salonen- Souliéta* ja *Hannu Katajamäkeä* kiitän väitöskirjan tekemiseen

kannustaneista keskusteluistamme ja varsin nopeasta maisteriksi valmistumiseni jälkeen tapahtuneesta rekrytoitumisestani Vaasan kaupungin ja yliopiston palvelukseen työttömien syrjäytymisen ehkäisyä kehittäneiden projektien projektisihteeriksi ja -tutkijaksi. Suuressa osassa väitöskirjassani tarkastelemistani hyvinvointi-interventioista ja tutkimushankkeista toimin Lapin yliopiston sosiaalityön laitoksen tutkijatiimissä, johon kuuluin yhdessä *Anneli Pohjolan* ja *Leena Viinamäen* kanssa. Kiitän Teiltä tutkijatiimin jäsenenä saamastani ohjauksesta ja tuesta sekä kärsivällisyydestä, jota osoititte pitäessänne minua toisinaan ehkä liikaakin ”käytännön maailmassa” toimimaan taipuvaista käytäntötutkijaa riittävästi mukana myös ”teorian maailmaan” kuuluneiden työtehtävien hoitamisessa. Kiitän *Anette Nyman-Choita* väitöskirjani kieliasun tarkastamisesta ja *Sirpa Immosta* ja *Eila Harlea* väitöskirjani taittamisesta. Sirpaa kiitän myös väitöskirjani kannen suunnittelusta ja *Aimo Tattaria* väitöskirjani tiivistelmän ja yhteenvedon englannin kielelle kääntämisestä. Kiitän myös Lapin yliopistoa puolivuotisen rehtorin apurahan saamisesta rahan helpottaessa pääosin prekariaattiin kuuluvan pätkätyöläisen työssäkäyntihistoriaan sisältyneinä työttömyyskausinani ja viime vuoden marraskuussa Laurea-ammattikorkeakoulussa alkaneen ensimmäisen toistaiseksi voimassa olevan työsuhteeni aikana viimeistelemäni väitöskirjan valmistumista.

Tärkeä väitöskirjani tekemistä määrittänyt reunaehto on ollut lapsesta aikuiseksi varttumiseni myötä muuttunut perhepiirini. Kiitän edesmenneiden äitini *Meerin* ja isäni *Viljon* lisäksi sisaruksiani *Mattia*, *Jormaa*, *Penttiä*, *Tarjaa*, *Karia*, *Reijoa*, *Anttia*, *Heikkiä* ja *Annea* Teiltä ja perheiltänne saamastani tuesta ja ymmärryksestä, jotka ovat auttaneet kohtamaan lapsuuteeni, nuoruuteeni ja varhaiseen aikuisuuteeni liittyneet toisinaan raskaatkin elämänhaasteet. Kiitän sisaruksiani myös taloudellisesta tuesta, joka helpotti väitöskirjani yhteenvedon englannin kielelle kääntämisessä. Kiitän erityisesti avopuolisoani *Leena* väitöskirjani teossa saamastani tuesta, jota olet antanut jakaessasi yli kymmenvuotiseen tutkijakumppanuutemme kuuluneiden velvollisuuksiesi hoitamisen lisäksi miltei saman ajan jatkuneen elämänkumppanuutemme mukanaan tuomat ilon ja surun hetket. Osoitan väitöskirjani Teidän lisäksenne lapsuudenperheeni esikoisena synty-

neelle, vain kahden kuukauden ikäisenä menehtyneelle siskolleni *Riitalle*.

Niitä eteenpäin viemäänsä asiaan uskomisen ja sen epäilemisen sekaisia tunteita, joiden täyttämäksi olen kokenut pyrkimykset tehdä työttömien syrjäytymisen ehkäisyä kehittävää työttömien ja tutkimuksen osallisuutta kehittämiseen lisäävää tutkimusta, kuvaa osuvasti seuraavat *Pelle Miljoona & 1980* -yhtyeen *Viimeinen Syksy* -levyn *Uusi kuva ihmisestä* -laulusta poimimani sanat:

*Ihminen on insinööriä viisaampi
mutta entistä enemmän ahdistunut
jopa maisteriakin sivistyneempi
muttei ole yhtään sotaa vielä voittanut
antakaa sivellin, maalia ja kangasta
maalaan uuden kuvan ihmisestä
sillä on pienempi pää ja paljon suurempi sydän,
joka ymmärtää oikein elämän
Darwin ei tyydytä enää
Freud ei riitä tänään
sillä kuva uudesta ihmisestä
on irronnut raameista entisistä
uudet mitat täytyy ottaa huomisesta
nyt tarvitaan uusi kuva ihmisestä
ja se täytyy löytyä meistä itsestä¹*

Näitä sanoja mukaillessa katson, että työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittäminen lisäämällä heidän omaehtoista ja tutkimuksen kehittämiseen osallistumista edellyttää ennakkoluulotonta suhtautumista uudet mitat huomisesta ottaviin kapea-alaisesti ymmärrettyjen kustannussäästöjen sijaan toiminnan sisällöllistä kehittämistä tärkeänä pitäviin työttömien syrjäytymisen ehkäisyä kehittäviin kokeiluihin. Ilman tällaista toisin tekemisen mahdollistavaa rohkeutta työttömien syrjäytymisen ehkäisy ja sen kehittäminen eivät voi irrota entisistä raameistaan siten kuin välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaisessa kehittämisessä onnistuminen edellyttää niiden tekevän.

Hyvinkäällä ja Kemissä Untamon ja Leenan päivinä 2009

Erkki Saari

¹ Lähteet: PELLEMILJOONA.NET n.d.; VIIMEINEN SYKSY (1979) n.d.

1 JOHDANTO

Tarkastelen tässä tutkimuksessa, millaisia mahdollisuuksia Suomessa 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun alkuun vallinneet kontekstuaaliset edellytykset loivat *välittömiksi hyvinvointi-interventioiksi* kutsumieni projektien tavoitteiden mukaiselle *työttömien syrjäytymistä työmarkkinoilta ja sen myötä yhteiskunnasta yleisemmin ehkäisevän toiminnan*² kehittämiseksi. Tutkimukseni pohjautuu tällaiseen kehittämiseen osallistuvan tutkimuksen teosta saamieni kokemusten summatiiviseen reflektointiin. Välittömiksi hyvinvointi-interventioiksi nimittämieni projektien tavoitteena oli tehdä käytännön kokeiluja työttömien asiantuntemuksen ja tutkimuksen tuottaman tiedon aiempaa parempaan hyödyntämiseen perustuvasta työttömien syrjäytymisen ehkäisystä. Näitä kokeiluja tekemällä niiden tarkoituksena oli hankkia kokempohjaista ja helposti käytettävää sekä levitettävää tietoa siitä, miten työttömien omaehtoista toimintaa ja tutkimusta voi hyödyntää entistä paremmin työttömien syrjäytymisen ehkäisyssä ja sen kehittämisessä. (Saari & Viinamäki & Pohjola 1999, 22–34; Saari 2003, 245; ks. myös Euroopan sosiaalirahasto... 1995a, 44–55; Euroopan sosiaalirahasto... 1995b, 52–63; Euroopan yhteisön... n.d., 20–29.)

Tutkimukseni pohjautuu pääosin kokemuksiin, joita sain osallistuessani vuosina 1994–2001 toteutettujen työttömien syrjäytymistä ja sen ehkäisyä kehittäneiden projektien ja tutkineiden tutkimushankkeiden toteuttamiseen. Hankin niitä ensinnäkin toimiessani *kehittämiseen välittömästi osallistuvana toimintatutkijana* viidessä hyvinvointi-interventiossa, joiden tavoitteena oli kehittää työttömien syrjäytymisen ehkäisyssä aiemmin käytettyjä ja siinä käytettäväksi soveltuvia uusia työtapoja, menetelmiä ja välineitä. Toiseksi hankin niitä toimiessani *kehittämiseen välillisesti osallistuvana tutkijana* kolmessa tutkimushankkeessa, joiden tavoitteena oli tutkia työttömien syrjäytymiseen työmarkkinoilta ja sen myötä yhteiskunnasta yleisemmin johtaneita syitä ja arvioida

² Käytän jatkossa työttömien syrjäytymistä työmarkkinoilta ja sen myötä yhteiskunnasta yleisemmin ehkäisemään pyrkivää toimintaa tarkoittaessani ilmaisua työttömien syrjäytymisen ehkäisy.

työttömien syrjäytymisen ehkäisyssä käytettyjen työvoimapolitiisten interventioiden vaikuttavuutta. (Ks. Saari 2001a.)

Vertailllessani edellä mainitsemani hyvinvointi-interventioita ja tutkimushankkeita ja reflektoidessani niissä saamiani kokemuksia hyödynnän sosiologisessa elämänkulikututkimuksessa sovellettua tapaa tarkastella ihmisen elämää prosessina, joka etenee hänen henkilökohtaisen elämänpiirinsä ja sitä ympäröivän yhteiskunnallisen kontekstin vuorovaikutuksessa määrittyvien toisiaan seuraavien elämäntapahtumien ketjuna (ks. Ferrarotti 1981, 19–27; Viinamäki 1999, 44–50). Sitä soveltaen hahmotan tässä tutkimuksessa reflektoitavaksi asettamani pyrkimyksistäni osallistua työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen koostuvan tutkimusprosessin elämänkulkuni määrittämäksi ja sitä vuorostaan omalta osaltaan määrittäneeksi osaprosessiksi. Sen käynnistämiseen ja etenemiseen ovat vaikuttaneet etenkin omat työttömyyskokemukseni ja pyrkimykseni tehdä *kriittisen sosiaalititeen ja kriittisen teorian*³, joista jälkimmäistä on kutsuttu myös *kriittiseksi hermeneutiikaksi*⁴, inspiroimaa etnografista⁵ työelämän tutkimusta.

Pidän tätä tutkimusta työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä tukemaan tarkoitettua käytännön tutkimusta tekemään pyrkineenä tutkijana saamieni kokemusten reflektointina (ks. Jarvis 1999, 159–188). Sen mukaisesti täsmennän tässä tutkimuksessa aikaisemmin julkaistuissa artikkeleissa ja raporteissa esittämiäni tulkintojani työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisestä ja sen yhteiskunnallisista reunaehdoista. Tavoitteeni on täydentää niissä esittämiäni alustavia tulkintojani, miten Suomessa 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun alkuun vallinneet kontekstuaaliset (yhteiskunnallis-rakenteelliset) edellytykset mahdollistivat välitömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaisen työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisen mukaan lukien sitä tukevan tutkimuksen tekemisen. Pohdin tällöin etenkin sitä, miten

³ Ks. Fay 1987, 1–41, 201–215; Fay 1993; Kinnunen & Pohjola & Väärälä 1993. Katso sanapareille *kriittinen teoria* ja *kriittinen sosiaalitiede* niitä käytettäessä annetuista merkityksistä ja kriittistä sosiaalitetiedettä edustaville teorioille ja sitä soveltaville tutkimuksille asetettavista vaatimuksista lukua 3.3.

⁴ Ks. Alvesson & Sköldberg 1994, 176–222.

⁵ Ks. Esterberg 2002, 57–82; Silverman 2003, 43–82; Puuronen 2007, 101–120.

tutkimuksen toteuttamista määrittäneet teoreettis-metodologiset sitoumukset ja kontekstuaaliset edellytykset (ks. Layder 1993, 71–106) vaikuttivat siihen, oliko työttömien ja tutkijoiden mahdollista osallistua välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteita vastaavalla tavalla työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen.

Tätä edellä mainitsemieni kokemusteni reflektointiin perustuvaa tutkimusta kirjoittaessani olen noudattanut David Coghlanin ja Teresa Brannickin (2001/2002) suosituksia, mitä teemoja toimintatutkimusta tarkastelevissa teksteissä olisi hyvä käsitellä (emt., 110–118). Niiden lisäksi tätä tutkimusta kirjoittaessani tekemäni ratkaisut perustuvat Ernest T. Stringerin (1999) suositukseen, joiden mukaan tutkimusraportin rakenteen tulee edistää sen sisältämän tärkeimmän informaation välittymistä niille, joiden raportin laatija ajattelee muodostavan raportin ensisijaisen lukijakunnan (emt., 165–186). Edellä mainittuja suosituksia soveltaen esitän *luvussa 2* tämän työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen osallistuvan tutkimuksen teosta saamiani kokemuksia refleктоivan tutkimuksen taustan ja tavoitteet. *Luvussa 3* tarkastelen sekä tämän tutkimuksen teossa että refleктоimani tutkimusprosessin toteuttamisessa soveltamiani teoreettis-metodologisia lähtökohtia. *Luvussa 4* kuvaan refleктоimani tutkimusprosessin akateemisena ja sosiaalisena kontekstina toimineita projekteja ja tutkimushankkeita ja tutkimusprosessin etenemisvaiheita. *Luvussa 5 ja 6* esitän havaintojani, missä määrin tarkastelemisiani vuosina 1994–2001 toteutetuissa hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa tehdyt tutkimukset vastasivat välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaista työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen osallistuvaa tutkimusta ja millaisia mahdollisuuksia Suomessa 1990-luvun puolivälissä ja 2000-luvun alussa vallinneet kontekstuaaliset edellytykset loivat tällaisen tutkimuksen tekemiselle. *Luvussa 7* esitän tulkintojani, millaisia vaatimuksia välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaiseen työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen osallistuvalla tutkimuksella voidaan saamieni kokemusten perusteella asettaa.

2 TAUSTA JA TAVOITE

Kuten jo luvussa 1. totesin, tarkastelen tässä tutkimuksessa, millaisia mahdollisuuksia Suomessa 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun alkuun vallinneet kontekstuaaliset edellytykset loivat *välittömien hyvinvointi-interventioiden* tavoitteiden mukaiselle työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseksi. Välittömiksi hyvinvointi-interventioiksi nimitän projekteja, joiden tavoitteena on kehittää työttömien syrjäytymisen ehkäisyä niin, että niissä toteutettavissa käytännön kokeiluissa lisätään *ensimmäisen* (valtio ja kunnat), *toisen* (yritykset) ja *kolmannen* (järjestöt ja yhdistykset) sektorin⁶ organisaatioiden väliseen yhteistyöhön perustuvaa toimintaa, jota toteutettaessa yksittäisillä työttömällä, yliopistoilla ja muilla koulutus-, tutkimus- ja kuntoutuslaitoksilla on aiempaa keskeisempi rooli (ks. Euroopan sosiaalirahasto... 1995a, 44–54; Euroopan sosiaalirahasto... 1995b, 52–63; Euroopan yhteisön... n.d., 20–29). Tämä nimitys erottaa välittömät hyvinvointi-interventiot ensinnäkin *interventioista*, joiksi kutsun työttömien syrjäytymisen ehkäisyssä käytettäviä toimenpiteitä, kuten tukityöllistämistä ja työvoimapolitiittista koulutusta. Toiseksi se erottaa välittömät hyvinvointi-interventiot *hyvinvointi-interventioista*, joiksi kutsun projekteja, joiden tavoitteena on kehittää työttömien syrjäytymisen ehkäisyä, mutta ei lisätä työttömien ja tutkijoiden sen kehittämiseen osallistumista. (Saari ym. 1999, 22–34; Saari 2003, 245.)

Työttömien syrjäytymisen ehkäisyn ja sen kehittämisen *kontekstuaalisilla edellytyksillä* tarkoitan Kuviossa 1. esittämässäni tutkimuskartassa olevia *makro-* ja *välittävän tason sosiaalisiin organisaatioihin* kuuluvia valtiollisia ja muita yhteiskunnallisia organisaatioita sekä niiden rakenteita ja toimintaperiaatteita, jotka toimivat *sosiaalisena toimintana* toteutettavan työttömien syrjäytymisen ehkäisyn ja sen kehittämisen sekä niitä toteuttavien yksi-

⁶ Ks. kolmannen sektorin määrittelyä esimerkiksi Jakobsson 1996; Lindqvist & Nylund 1996; Matthies 1996, 11–14; Rifkin 1996, 239–243; Julkunen 1997, 2–5; Helander 1998; Katajamäki & Lindedahl 1998, 13–18; Kinnunen & Laitinen 1998; Muukkonen 1998; Saari 1999; Social Enterprises 1999; The Non-profit... 2003; Hiilamo 2005, 168–169.

lötoimijoiden *minä-identiteettejä* ja *sosiaalista kokemusta* määrittävinä rakenteellisina reunaehtoina.

	Elementti	Kohde	
Kontekstuaaliset edellytykset	Konteksti	<i>Makrotason sosiaalinen organisaatio</i> Arvot, traditiot, sosiaalisten ja taloudellisten organisaatioiden rakenteet ja valtasuhteet. Esimerkiksi oikeudelliset tavat säädellä omistamista, kontrollia ja etujen jakamista; monien asioiden yhtäaikainen johtaminen, valtion interventio.	Toimijoiden määrä ↑ suuri ↓ pieni
	Areena	<i>Välittävän tason sosiaalinen organisaatio</i> Työ: Työmarkkinat, kotityö, valtiolliset, teollisuus- ja sotilasvirastot, sairaalat, sosiaalitoimistot, rangaistuslaitokset ja mielenterveysyksiköt. Ei-työ/vapaa-aika: Harrastus-, urheilu- ja muut sosiaalisen kanssakäymisen organisaatiot, uskonnolliset ja hengelliset organisaatiot.	
Face-to-face-kanssakäyminen	Toimintatilanne	<i>Sosiaalinen toiminta</i> Kasvotusten tapahtuva symbolinen vuoropuhelu, jota sen osaavat tarkoituksella käyvät kutakin toimintatilannetta määrittävien kontekstien ja areenoiden luomissa puitteissa. Tarkastelun kohteena ovat toimintatilanteissa kehkeytyvät merkitykset, käsitykset ja määrittelyt, jotka kehittyvät tilannetta rakenteistavien kontekstien ja areenoiden sekä toimijoiden minä-identiteettien ja sosiaalisten kokemusten vuorovaikutuksen tuloksena.	
	Toimija	<i>Minä-identiteetti ja yksilön sosiaalinen kokemus</i> Sellaisina kuin ne muodostuvat yllä mainittujen toiminnan elementtien ja yksilön ainutkertaisen psykobiografian välisessä vuorovaikutuksessa. Tarkastelun kohteena on yhteisön jäsenenä elävän yksilön elämänura.	

Historia = Ajan kulku: Ihminen vanhenee ja yhteiskunta siirtyy aikakaudesta toiseen

Lähde: Vrt. Layder 1993, 72; Saari 2003, 248; Ek & Saari & Viinamäki & Sovio & Järvelin 2004, 14; Viinamäki 2007, 186.

Kuvio 1. Tutkimuskartta: työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kontekstuaaliset edellytykset ja face-to-face-kanssakäyminen.

Kuvion 1. mukaisia Suomessa 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun alkuun tehdyn työttömien syrjäytymisen ehkäisyn rakenteellisina reunaehtoina toimineita makro- ja välittävän tason sosiaalisia organisaatioita olivat ensinnäkin maassa tuolloin tehdyistä talous-, työvoima- ja sosiaalipoliittisista linjauksista päättäneet eduskunta ja hallitus/valtioneuvosto, niiden päätöksiä valmistelleet ja toimeenpanneet ministeriöt (etenkin työ- sekä sosiaali- ja terveysministeriö⁷) ja vuosikymmenen edessä yhä merkittävämäksi käyneet työllisyys- ja sosiaaliasioista vastanneet Euroopan unionin (EU) toimielimet (ks. Taulukon 2. julkaisut). Toiseksi näihin organisaatioihin kuuluivat työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä eri puolilla Suomea toteuttaneet valtionhallinnon paikallisviranomaiset, kunnat, yliopistot, tutkimuslaitokset ja järjestöt. (Johansson 1996; Katajamäki 1999; Johansson & Laukkanen 2001a; Saari 2003.)

Kuviossa 1. esittämäni tutkimuskartta perustuu alkujaan Derek Layderin (1993) tutkimuskarttaan, jolla hän on hahmottanut sitä, miten yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kohteena oleva ihmisen toiminta voidaan mieltää neljään toistensa kanssa vuorovaikutuksessa olevaan tutkimuselementtiin jakautuneeksi kokonaisuudeksi. Ihmisen toiminnan kokonaisvaltainen ymmärtäminen edellyttää hänen mukaansa sen jokaisen tutkimuselementin ja niiden välillä tapahtuvan vuorovaikutuksen tutkimista (emt., 71–106; ks. myös Saari 2003, 247–249; Viinamäki 2007, 186–187).

⁷ Käytän tässä tutkimuksessa nimitystä **työministeriö** (TM) tarkoittaessani 1.1.2008 toimintansa aloittaneeseen *työ- ja elinkeinoministeriöön* (TEM) yhdistettyä TM:ä ja sitä edeltäneitä julkisen työnvälitystoiminnan toimeenpanosta Suomessa vastanneita ministeriöitä. Vastaavasti käytän nimitystä **työhallinto** tarkoittaessani julkisen työnvälitystoiminnan toimeenpanosta Suomessa eri aikoina vastanneiden ministeriöiden ja niiden alaisten alue- ja paikallisviranomaisten muodostamaa hallinnonala. Julkinen työnvälitystoiminta alkoi Suomessa jo vuonna 1903. Toiminta keskittyi alkuvaiheessa vain suurimpiin kaupunkeihin, jolloin valtio korvasi niille noin puolet työttömyystöiden järjestämisestä aiheutuneista kustannuksista. Valtion työttömyyden hoidossa kuntiin kohdistama ohjaus vakiintui 1930-luvulla. Työnvälitystoimintaa hoidettiin aluksi *kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriössä*, jonka työvoimaosastosta muodostettiin vuonna 1970 *työvoimaministeriö*. Vuonna 1989 työvoimaministeriö sai hoidettavakseen myös työsuojeluasiat ja sen nimi muutettiin *työministeriöksi*. Vuonna 1997 TM:n tehtäviin liitettiin myös pakolaisia, turvapaikanhakijoita ja maahanmuuttoa koskevat asiat. TEM:n perustamisen yhteydessä pakolaisia ja turvapaikanhakijoita sekä maahanmuuttoa koskevat asiat siirrettiin sisäasianministeriöön. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2008.)

Esimerkiksi työntekijän tekemää työtä ei voi ymmärtää vain hänen käsityksiään itsestään ja työstään (minä-identiteetti ja sosiaalinen kokemus) tutkimalla. Niiden lisäksi pitää tutkia työntekijän työpaikkaa ja siellä tapahtuvaa symbolista vuoropuhelua (sosiaalinen toiminta), hänen työnsä rakenteellisina reunaehtoina toimivien välittävän ja makrotason sosiaalisten organisaatioiden rakenteita ja toimintaa sekä näiden kaikkien välillä tapahtuvaa vuoro-vaikutusta (Ek ym. 2004, 13–14).

Tutkimuskartta korostaa ensinnäkin yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kohteena olevaa ihmisen toimintaa toteuttavien toimijoiden määrän olevan suuri, kun tutkimuksen kohteena ovat makrotason sosiaaliset organisaatiot. Vastaavasti heidän määränsä on pieni, kun tutkimuksen kohteena ovat toimijan minä-identiteetti ja sosiaalinen kokemus. Toiseksi tutkimuskartta korostaa ihmisen toiminnan historiallisuutta ja sen ymmärtämisen tärkeyttä siihen kohdistuvaa tutkimusta tehtäessä. Toiminnan historiallisuuden mukaisesti perustan sille, miksi tutkimuksen kohteena olevaa toimintaa toteuttavat ihmiset toimivat niin kuin he toimivat, luovat toiminnan nykyisyys (*mitä tutkittavaan toimintaan liittyvää ihmiset tekevät nyt*, ES), menneisyys (*mitä tutkittavaan toimintaan liittyvää ihmiset ovat tehneet aikaisemmin*, ES) ja tulevaisuus (*mitä tutkittavaan toimintaan liittyvää ihmiset aikovat tehdä myöhemmin*, ES). (Viinamäki 2007, 186–187; ks. myös Saari 2003, 247–249; Ek ym. 2004, 11–15.)

Tutkimuskarttaa sovellettaessa on tärkeää muistaa Layderin (1993) huomautus, ettei ihmisen toiminnan kokonaisvaltaista ymmärtämistä tule tulkita tavoitteeksi, jonka saavuttaminen tai saavuttamatta jääminen ratkaisee sen, onko yksittäinen yhteiskuntatieteellinen tutkimus onnistunut vai ei. Sen sijaan ihmisen toiminnan kokonaisvaltainen ymmärtäminen tulee tulkita yhteiskuntatieteellisten tutkimusten yhteiseksi päämääräksi, jonka saavuttamista jokaisen yksittäisen tutkimuksen tulee pyrkiä omalta osaltaan edistämään. Tästä johtuen yksittäistä tutkimusta tekevän tutkijan tai tutkijaryhmän on syytä rajata tutkimuksensa niin, että sen ensisijaisena kohteena on yksi tai muutama makro- tai välittävän tason sosiaalinen organisaatio, yhden tai muutaman ihmisen toteuttama sosiaalinen toiminta tai yhden tai muutaman ihmisen minä-identiteetti ja sosiaalinen kokemus. (Emt., 71–106; Saari

2003, 247–249; ks. myös Saari & Viinamäki 2006, 16–19). Näin ihmisen toimintaa on mahdollista tutkia niin, ettei tutkimus laajene liian monen tutkimuselementin tarkastelemiseksi, mikä tekee niiden kaikkien riittävän hallitsemisen mahdottomaksi.

Tarkastelun kohteena olevat hyvinvointi-interventiot ja tutkimushankkeet

Kuvion 1. mukaista tutkimuskarttaa ja yhteiskuntatieteellisestä tutkimuksesta edellä esittämiäni näkemyksiä soveltaen hyödynnän tätä välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteita vastaavan kehittämisen *kontekstuaalisia edellytyksiä* tarkastelevaa tutkimusta kirjoittaessani kokemuksia, joita sain vuosina 1994–2001 pyrkiessäni osallistumaan tällaiseen kehittämiseen. Olin noina vuosina mukana *osallistuvana toimintatutkijana* viidessä hyvinvointi-interventiossa, joiden tavoitteena oli kehittää sekä jo aiemmin työttömien yhteiskunnasta syrjäytymisen ehkäisyssä käytettyjä että uusia siinä käytettäväksi soveltuvia työvälineitä, -menetelmiä ja -tapoja. Sen lisäksi olin mukana *ei-osallistuvana tutkijana* kolmessa tutkimushankkeessa, joiden tavoitteena oli tutkia työttömien syrjäytymistä työmarkkinoilta ja sen myötä yhteiskunnasta yleisemmin sekä arvioida työttömien syrjäytymisen ehkäisyssä käytettyjen interventioiden vaikuttavuutta. (Taulukko 1.; ks. myös Saari 2001a.)

Taulukko 1. Hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden rahoittajat ja toteutusajat sekä niissä mukana oloni (työsuhteen muoto ja kesto sekä työnantaja).

HYVINVOINTI-INTERVENTIOT			
Intervention nimi	Rahoittaja(t)	Toteutusaika	Mukana oloni
Aktiivisuus asenteeksi	STM	16.5.1994– 15.5.1995	Kokoaikainen projek- tisihteer 21.11.1994–30.6.1995 Vaasan kaupunki
Uusi polku työelämään	ESR, STM, TM/LLTVP	1.10.1995– 31.3.1999	Kokoaikainen tutkija 1.2.1996–14.7.1996 LaY/STL

KIPINÄ	ESR, STM, TM/MLTVP	1.2.1996– 30.6.1999	Puoliaikainen tutkija 15.7.1996–31.8.1996 VY/HTL ja 1.9.1996–31.12.1998 Vaasan kaupunki
Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä	ESR, TM/MLTVP	1.9.1996– 30.4.1998	Puoliaikainen tutkija 2.9.1996–30.4.1998 VY/LST
Yhteistyöllä elämä hallintaan (YEH)	RAY	1.1.1998– 31.9.2001	Puoliaikainen tutkija 1.1.1998–31.12.1998 VY/LST, VY/HTL ja LaY/STL Kokoaikainen tutkija 1.1.1999–31.7.2001 LaY/STL ja 1.8.2001–22.8.2001 TVY
TUTKIMUSHANKKEET			
Hankkeen nimi	Rahoittaja(t)	Toteutusaika	Mukana oloni
Työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajoustopon lisäämisen työllisyysvaikutukset	TM	1.9.1995– 31.1.1996	Kokoaikainen tutkija 1.9.1995–31.1.1996 VY/LST
Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa?	STM	1.5.1998– 31.12.2000	Puoliaikainen tutkija 1.5.1998–31.12.1998 LaY/STL Kokoaikainen tutkija 1.1.1999–31.7.2001 LaY/STL
Sosiaaliturvan käyttö ja huono-osaisuuden kasaantuminen 31-vuotiailla Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneillä nuorilla aikuisilla	KELA	1.7.2000– 30.6.2001	Kokoaikainen tutkija 1.7.2000–30.6.2001 LaY/STL
Lyhenteet			
ESR = Euroopan sosiaalirahasto, KELA = Kansaneläkelaitos, LaY/STL = Lapin yliopiston sosiaalityön laitos, LLTVP = Lapin läänin työvoimapiirin toimisto (nykyisin			

Lapin TE-keskuksen työvoimaosasto), **RAY** = Raha-automaattiyhdistys, **STM** = Sosiaali- ja terveysministeriö, **TM** = Työministeriö, **VLTVP** = Vaasan läänin työvoimapiirin toimisto (nykyisin Pohjanmaan TE-keskuksen työvoimaosasto), **VY/HTL** = Vaasan yliopiston hallintotieteen laitos, **VY/LST** = Vaasan yliopiston Länsi-Suomen taloudellinen tutkimuslaitos (myöhemmin laitoksen nimi muutettiin Vaasan yliopiston tutkimuslaitokseksi ja nykyisin se on osa Vaasan yliopiston Levón-instituuttia)

Taulukossa 1. esittämieni hyvinvointi-interventioiden toteutusajat vaihtelivat vuodesta reiluun kolmeen ja puoleen vuoteen ja niiden toteuttamisessa mukana oloni vajaasta puolesta vuodesta reiluun kolmeen ja puoleen vuoteen. Ensimmäinen niistä oli STM:n rahoittama 16.5.1994–15.5.1995 toteutettu *Aktiivisuus asenteeksi* -projekti. Se oli osa vuosina 1994–1995 toteutetusta Pohjoismaiden ministerineuvoston nuorisotyöttömyyden vastaisesta ohjelmasta rahoituksen saanutta pohjoismaista *Alternativa arbetsmarknaden för marginalgrupper i Norden* -tutkimusprojektia, jonka toteuttamista myös Vaasan kaupunki ja TM tukivat (Arbetsmarknad och... 1995, 97–105; Salonen-Soulié & Palomäki 1996; ks. myös Salonen-Soulié & Palomäki 1994; Organisering av... 1995). Sen tavoitteena oli rakentaa erityisesti nuorten työelämästä syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa olevien aktivointiin tarkoitettu toimintamalli, jossa eri toimijoiden yhteistyön avulla ja niiden käytössä olleet resurssit aiempaa paremmin hyödyntämällä olisi voitu luoda mahdollisuuksia uusien ”vaihtoehtoisten” työmarkkinoiden synnylle. Aktivoinnilla tarkoitettiin tällöin 1) edellytysten luomista syrjäytymisvaarassa olevien omaehtoiselle toiminnalle, 2) edellytysten luojien aktivointia toimimaan syrjäytymisen vastaisesti ja 3) passiivisten tukijärjestelmien muuttamista tai hyväksikäyttämistä aktivoivalla, mahdollisuuksia syrjäytymisvaarassa oleville antavalla tavalla. Projektin toteuttamiseen 21.11.1994–30.6.1995 osallistuessani toimin Vaasan kaupungin työhallinnon myöntämää vastavalmistuneen työllistämiseen tarkoitettua työllistämistukea hyödyntäen palkkaamana koikaikaisena projektisihteerinä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 1994; Tutkimussuunnitelma 1994; Rossi & Saari & Salonen-Soulié 1995.)

Seuraavat kolme hyvinvointi-interventiota olivat kaikki ns. ESR-projekteja. Niillä tarkoitan Euroopan yhteisöjen rakennerahoitukseen kuuluvasta Euroopan sosiaalirahastosta (ESR) vuonna

1995 alkaneella ja vuoden 1999 lopussa päättyneellä Suomen ensimmäisellä rakennerahastokaudella rahoitettuja projekteja, joita voitiin toteuttaa vielä vuoden 2001 puolella. Niiden rahoittamisesta päättivät maassamme toteutettaviksi hyväksytyjen rakennerahasto-ohjelmien toimeenpanosta vastanneet viranomaiset. Niiden rahoitus koostui osittain Euroopan yhteisöjen rakennerahastoista ja osittain rakennerahasto-ohjelmien toteuttamiseen varatuista kansallisista määrärahoista myönnettyistä rahoitusosuuksista sekä projekteja toteuttaneiden niihin osoittamista omarahoitusosuuksista. (Euroopan yhteisön... n.d.; Euroopan sosiaalirahasto... 1995a; Euroopan sosiaalirahasto... 1995b; ks. myös Työllisyys-, sosiaali... n.d.; ESR 1995–1999 2006; ESR Suomessa 2006; EU:n alueja... 2007; Tervetuloa Euroopan... 2006; Vanha ohjelmakausi... 2007.)

Ensimmäinen hyvinvointi-interventioihin kuuluneista ESR-projekteista oli 1.10.1995–31.3.1999 toteutettu *Uusi polku työelämään* -projekti, jonka virallinen nimi oli *Pitkäaikaistyöttömien selviytymisstrategioitten kehittäminen* -projekti. Sitä toteuttaneet käyttivät siitä edellä mainittua työnimeä, joten käytän sitä myös tässä tutkimuksessa. Se kuului rakennerahastokaudella 1995–1999 toteutettuihin harvaanasuttujen alueiden taloutta aktivoimaan ja sitä kautta uusia työpaikkoja luomaan pyrkineen tavoite 6 -ohjelman *Erittäin harvaan asutut alueet* prioriteetin/toimintalinjan 6.2 *Työvoimavarojen ja osaamisen kehittäminen* toimenpidekokonaisuudesta 6.2.4 *Polut työllisyyteen ja syrjäytymisen estäminen* rahoitettuihin projekteihin. Tavoite 6 -ohjelman toimenpiteet oli suunnattu harvaanasuttujen alueiden sosiaalisen rakenteen säilyttämiseksi välttämättömiksi nähtyjen uusien, julkisen sektorin ja maa- ja metsätalouden työpaikkojen vähenemistä kompensoivien työpaikkojen luomiseen monipuolistamalla näiden alueiden elinkeinoelämää. Tähän ohjelma pyrki edistämällä oppi- ja tutkimuslaitosten tietotaidon käyttöönottoa pk-yrityksissä sekä koulu- ja yritysmaailman kohtaamista. Toimintalinja 6.2 tähtäsi työttömyyden torjumiseen luomalla pitkäaikaistyöttömille tarkoitettuja polkuja työelämään koulutuksen ja neuvonnan keinoja hyväksi käyttäen. Sen erityiskohteena olivat nuoret pitkäaikaistyöttömät, minkä ohella sen painopisteinä olivat työpaikkojen syntymistä tukevan koulutuksen ja tutkimuksen

edistäminen ja uuden teknologian käyttöönoton tukeminen. Toimenpidekokonaisuudella 6.2.4 tuettiin yli 25-vuotiaiden, työkyvyltään rajoittuneiden, vajaakuntoisten ja maahanmuuttajien työllistymisen edistämistä sekä pitkäaikaistyöttömäksi joutumisen ja syrjäytymisen estämistä. Projektin toteuttamiseen 1.2.1996–14.7.1996 osallistuessani toimin Lapin yliopiston sosiaalityön laitoksen kokoaikaisena tutkijana. (Euroopan yhteisön... n.d., 23–25, 95–125; Projektisopimus 1995; Piirainen 1996a; Skaffari-Tuomikumpu & Saari 1996; Pitkäaikaistyöttömien selviytymisstrategioitten... 2003; ks. myös Tavoite 6 -ohjelma... 2006; Tavoite 6 -ohjelma... 2007.)

Toinen hyvinvointi-interventioihin kuuluneista ESR-projekteista oli 1.2.1996–30.6.1999 toteutettu *KIPINÄ*-projekti, jonka toteuttaminen tapahtui ESR-rahoituksen vuoksi hallinnollisesti erillisinä KIPINÄ I- ja KIPINÄ II-projekteina. Se kuului rakennerahastokaudella 1995–1999 toteutettuihin inhimillisiä voimavaroja kehittämään pyrkineen tavoite 3 -ohjelman *Pitkäaikaistyöttömyyden ja nuorisotyöttömyyden torjumisen* prioriteetin/toimintalinjan 3.1 *Yksilölliset palvelukokonaisuudet: polut työllisyyteen* mukaisiin projekteihin. Inhimillisten voimavarojen kehittäminen tarkoitti käytännössä ihmisten taitojen kehittämistä niin, että ne vastaisivat työmarkkinoiden ja työelämän vaatimuksia. KIPINÄ I rahoitettiin toimintalinjan 3.1 toimenpidekokonaisuudesta 3.1.1 *Yksilölliset palvelukokonaisuudet pitkäaikaistyöttömille ja niille, jotka ovat vaarassa joutua pitkäaikatyöttömiksi* ja KIPINÄ II toimenpidekokonaisuudesta 3.1.2 *Yksilölliset palvelukokonaisuudet syrjäytyville*. Tavoite 3 -ohjelman toimenpiteet suunnattiin työttömiin ja niillä pyrittiin parantamaan heidän työelämävalmiuksiaan järjestämällä heille koulutusta, kuntoutusta, työharjoittelua, yrittäjäyysvalmennusta tai uuden ammatin opiskelua. Toimintalinja 3.1 tähtäsi pitkäaikaistyöttömyyden ehkäisemiseen ja pitkäaikaistyöttömien integroimiseen työelämään tukemalla eriytyneiden ratkaisumallien ja monipuolisten toimenpidevalikoimien käyttämistä. Sen piiriin kuuluivat myös ns. syrjäytyvät henkilöt, joita olivat vajaakuntoiset, maahanmuuttajat ja muut vaikeasti työllistettävät. Toimenpidekokonaisuudella 3.1.1 tuettiin yli 25-vuotiaiden, joilla oli suuri riski joutua tai jotka olivat jo joutuneet pitkäaikaistyöttömiksi, ja toimenpidekokonaisuudella

3.1.2 alle 55-vuotiaiden syrjäytyvien työttömien kuten vajaakuntoisten ja maahanmuuttajien integroitumista työelämään. Projektin toteuttamiseen 15.7.1996–31.12.1998 osallistuessani toimin ensin 15.7.1996–31.8.1996 Vaasan kaupungin puoliaikaisena tutkijana ja sen jälkeen 1.9.1996–31.12.1998 Vaasan yliopiston hallintotieteen laitoksen puoliaikaisena tutkijana. (Euroopan sosiaalirahasto... 1995a, 44–55; Projektisopimus 1996a; Projektisopimus 1996b; Saari 1996b; Saari 1996c; Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 1996; Saari & Viinamäki 1997; Saari 1998a; KIPINÄ I-PROJEKTI 2003; KIPINÄ II-PROJEKTI 2003; ks. myös Tavoite 3... 2006.)

Kolmas hyvinvointi-interventioihin kuuluneista ESR-projekteista oli 1.9.1996–30.4.1998 toteutettu *Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä* -projekti. Se kuului rakennerahastokaudella 1995–1999 toteutettuihin pk-yrityksissä toimineen työvoiman osaamista ja työkykyä edistämään pyrkineen tavoite 4 -ohjelman *Henkilöstön sopeuttaminen elinkeinoelämän rakennemuutokseen ja tuotantojärjestelmän muutokseen* prioriteettitoimintalinjan 4.1 *Työelämän, työmarkkinoiden ja ammatillisten vaatimusten muutosten ennakointi* toimenpidekokonaisuudesta 4.1.1 *Analysointijärjestelmän luominen, kehittäminen ja hyödyntäminen* rahoitettuihin projekteihin. Työvoiman osaamisen ja työkyvyn edistämisessä pyrittiin siihen, että ne vastaisivat elinkeinoelämän muuttuneisiin haasteisiin. Tavoite 4 -ohjelman kehittämisstrategian ytimen muodosti osaamiseen perustuva kasvu. Sen tarkoituksena oli tuottaa elinikäisen oppimisen periaatteet lähtökohtanaan uusia työssä olevan työvoiman koulutuksessa ja kehittämisessä sovellettavia menetelmiä ja ideoita. Sen toimenpiteet kohdistuivat erityisesti rakennemuutoksen haasteisiin ja uuden tuotantoteknologian vuoksi työttömyysuhan alaisiin pk-yrityksissä ja palvelusektorilla työskennelleisiin henkilöihin. Toimintalinjan 4.1 ainoan toimenpidekokonaisuuden 4.1.1 tavoite oli, että Suomessa olisi kehitetty ESR:n tuella käytännön työvoima- ja koulutuspoliittista suunnittelua ja toimenpiteiden kohdentamista hyödyttävä, laadukas työelämän ja ammattitaitovaatimusten analysointimetodiikkana toimiva tutkimusten ja tutkimusavusteisten kehittämisprojektien verkko. Toimin projektin toteuttamiseen 1.9.1996–31.12.1998 osallistuessani Vaasan yliopiston tut-

kimuslaitoksen puoliaikaisena tutkijana. (Euroopan sosiaalirahasto... 1995b, 52–63; Projektisopimus 1996c; Saari 1998b; Heikkilä & Katajamäki & Saari 1999; Koulutustarpeiden ennakointi... 2003; Katajamäki n.d.; ks. myös Tavoite 4... 2006).

Viimeinen hyvinvointi-interventioihin kuulunut projekti oli Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) rahoittama 1.1.1998–30.9.2001 toteutettu *Yhteistyöllä elämä hallintaan (YEH)* -projekti. Se oli yksi RAY:n vuosina 1998–2000 toteuttamista pitkäaikaistyöttömyyden ja muiden lamasta aiheutuneiden seurausvaikutusten lieventämiseen sekä homevaurioiden ehkäisemiseen ja korjaamiseen tarkoitetussa erillisohjelmassa työttömien järjestöille kansanterveyden edistämiseen suunnatuista määrärahoista rahoitetuista projekteista, joiden toteuttamista oli mahdollista jatkaa vuoden 2001 puolelle siihen saakka kuin projekteille myönnetty rahoitus sen salli. Edellä mainitsemani ohjelman käynnistäminen perustui valtioneuvoston 18.12.1997 tekemään päätökseen jakaa RAY:n käyttämättä jääneestä tuotosta valtion vuoden 1997 talousarvion momentilta 33.92.50 rahoitusta osalle niistä hankkeista, joiden rahoittamista RAY oli 26.11.1997 antamassaan avustusehdotuksessa esittänyt. (Sosiaali- ja terveysministeriö 1997.) Projektin tarkoituksena oli ehkäistä työttömien syrjäytymistä, parantaa heidän toimintakykyään ja elämänhallintaansa sekä mahdollistaa heille ensiaskelten ottaminen polulla, joka johtaisi mahdollisesti myöhemmin heidän työllistymiseensä. Projekti pyrki auttamaan kaikkein huono-osaisimpia työttömiä, jotka eivät saaneet riittävästi tukea julkiselta sektorilta, eivätkä pystyneet hankkimaan sitä myöskään yksityiseltä sektorilta, kehittämällä käytännön malli, miten kolmannella sektorilla toimivan järjestön osaamista voidaan hyödyntää työttömien syrjäytymisen ehkäisyssä. Kehittämisen lähtökohtana oli näkemys, että TVY ja sen paikallisyhdistykset voivat yhteistyössä muiden työttömien syrjäytymisen ehkäisyä toteuttavien tahojen kanssa auttaa sellaisia ihmisryhmiä, joita Suomen virallinen hyvinvointipalvelujärjestelmä ei kyennyt riittävässä määrin auttamaan. Projektin toteuttamisessa 1.1.1998–22.8.2001 mukana ollessani toimin ensin 1.1.1998–31.12.1998 Vaasan yliopiston hallintotieteen ja tutkimuslaitosten sekä Lapin yliopiston sosiaalityön laitoksen puoliaikaisena tutkijana, sen jälkeen 1.1.1999–31.7.2001 Lapin yliopiston sosiaalityön laitoksen

kokoaikaisena tutkijana ja lopuksi 1.8.–22.8.2001 TVY:n kokoaikaisena tutkijana. (Yhteistyösopimus 1998; Yhteistyösopimus 2000; Pohjola & Saari & Viinamäki 2001a; Saari 1999; Saari 2001b; Saari & Viinamäki 2001; Viinamäki & Saari 2001b.)

Taulukossa 1. esittämieni tutkimushankkeiden toteutusajat vaihtelivat viidestä kuukaudesta reiluun kahteen ja puoleen vuoteen. Ensimmäinen niistä oli TM:n rahoittama 1.9.1995–31.1.1996 toteutettu *Työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajouston lisäämisen työllisyysvaikutukset* -tutkimus. Tutkimuksen toteuttaminen perustui joulukuussa 1994 Essenissä pidetyssä Eurooppa-neuvoston kokouksessa (Euroopan unionin huippukokous) tehtyyn päätökseen, jolla neuvosto kehotti unionin jäsenvaltiota laatimaan monivuotiset työllisyyden hoidon ohjelmat joulukuussa 1995 Madridissa pidettävää kokoustaan varten. Tämän kehotuksen mukaisesti työministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö, opetusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, valtioneuvoston kanslia ja valtiovarainministeriö laativat yhteistyössä Suomen työllisyysohjelman, jonka edellyttämistä toimenpiteistä valtioneuvosto teki periaatepäätöksen 19.10.1995. Tutkimuksen teettäminen liittyi periaatepäätöksen yksityiskohtaisiin toimenpiteisiin kuuluneiden kohtien 10. ja 11. toteuttamiseen. (Suomen työllisyysohjelma... 1995, 1–16.)

TM:n 6.7.1995 lähettämän tarjouspyynnön mukaan *Työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajouston lisäämisen työllisyysvaikutukset* -tutkimuksen tarkoituksena oli arvioida kriittisesti 1) pitkäaikaistyöttömien määräaikaiseen työsuhteeseen palkkaamista helpottamaan säädetyin 1.1.1995–31.12.1996 voimassa olleen työsopimuslain poikkeuksen (ks. L 1158/1994) ja työmarkkinakeskusjärjestöjen 19.5.1993 tekemänsä *Työmarkkinaratkaisun* mukaisesti 24.5.1993 solmiman 15.6.1993–15.6.1995 voimassa olleen nuorten työllistämisedellytysten parantamista koskeneen sopimuksen (ks. Työmarkkinaratkaisu 19.5.1993 1993, 1–2, 6–8) vaikutuksia suhteessa niille asetettuihin tavoitteisiin ja 2) näiden toimenpiteiden mahdollisen laajentamisen työllisyysvaikutuksia. Toimenpiteiden laajentamisella tarjouspyynnössä tarkoitettiin niiden soveltamista myös muihin vaikeasti työllistyviin ryhmiin kuuluvien työttömien, kuten työelämään pitkän tauon jälkeen palaavien, työllistämisen edistämiseen. Tarjouspyynnössä

korostettiin myös, että kyseessä oli erityisesti hallinnon tietotarpeista lähtenyt selvitys, joka tuli tehdä mahdollisimman käytännöllistä tutkimusotetta soveltaen ja jonka tuli tuottaa hyödynnettävissä olevaa empiriaan perustuvaa tietoa. Tutkimushankkeen toteuttamiseen 1.9.1995–31.1.1996 osallistuessani toimin Vaasan yliopiston Länsi-Suomen taloudellisen tutkimuslaitoksen kokoaikaisena tutkijana. (Tarjouspyyntö 1995; Tutkimussopimus 1995; Työministeriö 1995; Saari 1996a.)

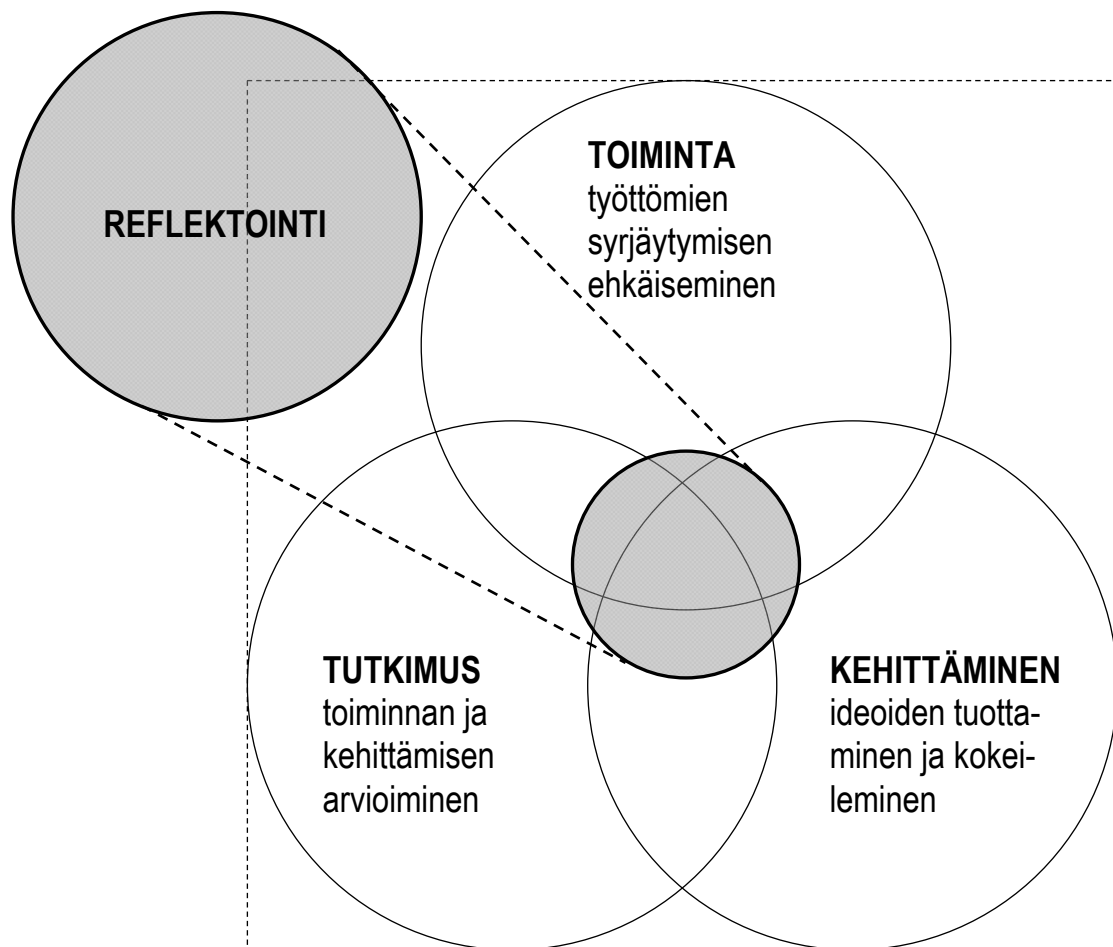
Toinen tutkimushanke oli STM:n rahoittama 1.5.1998–31.12.2000 toteutettu *Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa?* -tutkimushanke. Sen tarkoituksena oli tarkastella, miksi hyvinvointivaltion palvelujärjestelmän tarjonta ei aina kohtaa pitkäaikaistyöttömien palvelutarpeita ja miten tämä kohtaanto-ongelma olisi mahdollista ratkaista paikallisesti. (Tutkimussuunnitelma 1997; Pohjola & Saari & Viinamäki 1999; Pohjola & Saari & Viinamäki 2001b; Saari 2001b; Saari ym. 1999; Viinamäki & Saari 2001a.) Hanke oli yksi Suomen Akatemian *Väestöryhmien väliset terveys- ja muut hyvinvointierot -tutkimusohjelma 1998–2000*:ssa rahoitetuista 22 osahankkeesta. Tutkimusohjelman tavoitteena oli edistää Suomessa tehtyä hyvinvointierojen tutkimusta niin, että siinä voitaisiin vastata sekä väestöryhmien välisten terveys- ja muiden hyvinvointierojen tutkimisen tieteellisiin että niiden vähentämisen yhteiskuntapoliittisiin haasteisiin. Sen tarkoituksena oli siten lisätä tietoa hyvinvointierojen syistä ja niiden kaventamisen mahdollisuuksista. Se pyrki edistämään eri tieteenaloja edustavien tutkijaryhmien työtä ja verkottumista hyvinvointierojen syiden selvittämisessä ja auttamaan sellaisten hyvinvointierojen synnyn ehkäisemis- ja kaventamiskeinojen kehittämistä, joilla parannetaan muita huonommassa asemassa olevien hyvinvointia. Se korosti sosiaaliseen eriytymiseen ja marginalisoitumiseen liittyvien hyvinvointierojen tutkimista ja piti tärkeänä huomion kiinnittämistä vakiintuneiden väestön ryhmittelytapojen ohella myös keskeisiin uusiin väestöä ryhmitteleviin tekijöihin, kuten etniseen taustaan ja asuinympäristön piirteisiin. Tutkimushankkeen toteuttamiseen 1.5.1998–31.7.2001 osallistuessani toimin ensin 1.5.1998–31.12.1998 puoliaikaisena ja sen jälkeen 1.1.1999–31.7.2001 kokoaikaisena Lapin yliopiston sosiaalityön laitoksen tutkijana. (Ks. Koskinen 1997; Health

and... 1998; Väestöryhmien väliset... n.d.; ks. myös Esipuhe n.d.; Research Programme... 2006.)

Kolmas tutkimushanke oli KELA:n rahoittama 1.7.2000–30.6.2001 toteutettu *Sosiaaliturvan käyttö ja huono-osaisuuden kasaantuminen 31-vuotiailla Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneillä nuorilla aikuisilla* -tutkimus. Sen tarkoituksena oli selvittää, mitkä yksilön sosiaaliseen taustaan ja elämäntilanteeseen liittyvät tekijät ennustivat hänen sosiaaliturvan käyttöönsä ja/tai heikkoa sosiaalista selviytymistään 31-vuotiaana ja miten niihin vaikuttivat esimerkiksi työmarkkinoilla ja sosiaaliturvajärjestelmässä Suomessa 1960-luvulta lähtien tapahtuneet muutokset. Tutkimuksen toteuttaminen oli osa *Pohjois-Suomen kohortti 1966:n hyvinvointi- ja terveystutkimusohjelmaa*, joka on osa tieteellistä, koko elinkaaren kestävästä väestön terveyttä ja hyvinvointia edistämään pyrkivää Pohjois-Suomen hyvinvointi- ja terveystutkimusohjelmaa. (Tutkimussuunnitelma 1999; Tutkimusyhteistyösopimus 2000; Ek ym. 2004.) Pohjois-Suomen hyvinvointi- ja terveystutkimusohjelman tutkimustuloksia hyödyntämällä pyritään etsimään ratkaisuja käytännön potilashoidon ongelmiin ja terveydenhuollon palvelujen kehittämiseen sekä parantamaan väestön elinolosuhteita. Ohjelmassa tehtävät tutkimukset pohjautuvat Oulun ja Lapin lääneistä kerättyjen kahden pitkittäisen syntymäkohortin tietoihin. Vanhemmassa syntymäkohortissa mukana olevien lasten laskettu syntymäaika ajoittuu ajanjaksolle 1.1.–31.12.1966 ja nuoremmissa mukana olevien ajanjaksolle 1.7.1985–30.6.1986. Kumpaankin tutkimusjoukkoon kuuluvia lapsia ja heidän äitejään on seurattu kiinteästi äidin äitiysneuvolaan ilmoittautumisesta lähtien. (Pohjois-Suomen syntymäkohortti n.d.a; ks. myös Pohjois-Suomen syntymäkohortti n.d.b; Pohjois-Suomen syntymäkohortti n.d.c.) Tutkimushankkeen toteuttamiseen 1.7.2000–30.6.2001 osallistuessani toimin Lapin yliopiston sosiaalityön laitoksen koaikaikaisena tutkijana.

Hahmotan Kuvion 2. avulla tässä tutkimuksessa tekemäni reflektoinnin suhdetta niistä työttömien syrjäytymisen ehkäisyyn ja sen kehittämiseen liittyneistä keskenään vuorovaikutuksessa olleista inhimillisen toiminnan osa-alueista muodostuneeseen jännitteeseen ”kenttään” (Engeström 1985, 156–164; Engeström 1995, 36–74; Hart & Bond 1995/1996, 36–58), jolla katson toi-

mineeni, kun osallistuin taulukon 1. mukaisten hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttamiseen. Sen mukaisesti olin niiden toteuttamiseen osallistuessani mukana työttömien syrjäytymisen ehkäisyn toteuttamisessa (*toiminta*), siihen kohdistuvan tutkimuksen ja arvioinnin tekemisessä (*tutkiminen*) sekä työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä koskevien ideoiden tuottamisessa ja niiden toimivuutta testaavien käytännön kokeilujen toteuttamisessa (*kehittäminen*).

Lähde: Vrt. Saari ym. 1999, 33.

Kuvio 2. Reflektoinnin suhde kehittämiseen, toimintaan ja tutkimiseen.

Hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa saamiani kokemuksia refleктоimalla tarkastelen tässä tutkimuksessa, millaisten kontekstuaalisten edellytysten täytyessä välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteita vastaavan työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisen ja sitä tukevan yhteiskuntatieteelli-

sen tutkimuksen tekeminen on mahdollista. Pohdin tällöin etenkin sitä, millaisia teoreettis-metodologisia lähtökohtia tällaisessa tutkimusavusteisessa kehittämisessä olisi syytä soveltaa ja miten niiden soveltamiseen sitoutuminen vaikuttaa kehittämiselle ja sitä tukevalle tutkimukselle asetettaviin tavoitteisiin ja niitä koskevien päätösten tekemiseen.

3 TEOREETTIS-METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

Taulukon 1. hyvinvointi-interventioihin ja tutkimushankkeisiin osallistumiseni perustui tavoitteeseeni jatkaa ja syventää pro gradu -tutkielmassani työttömien syrjäytymisestä ja syrjäytymisen ehkäisystä tekemiäni tarkasteluja (ks. Saari 1994a). Tämän tavoitteen saavuttaakseni päätin, että tekisin jatko-opintoihini kuuluvan opinnäytetyön ”osallistuvaa metodia” soveltaen päästäkseni tekemään havaintoja siitä, tekevätkö työttömien syrjäytymisen ehkäisyä ja sen kehittämistä käytännössä toteuttavat sitä, mitä he sanovat tekevänsä (Saari 1994b). Tämä päätökseni perustui haluuni yhdistää opinnäytetyön ja työttömien syrjäytymisen ehkäisyn käytännön kehittämiseen osallistuvan tutkimuksen tekeminen toisiinsa, missä en ollut pro gradu -tutkielmaa tehdessäni onnistunut kovinkaan hyvin. Opinnäytetyön ja työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen käytännössä osallistuvan tutkimuksen tekemisen toisiinsa yhdistämisen katsoin olevan mahdollista, mikäli onnistuisin soveltamaan *toimintatieteessä (action science)* ja sille perustan luovassa *toiminnan teoriassa (theory of action)* esitettyjä näkemyksiä ihmisten muodostamien yhteisöjen toiminnasta ja niiden kehittämiseen pyrkivän tutkimuksen tekemisestä (Argyris & Schön 1978; Argyris & Putnam & McLain Smith 1985/1990; Argyris & Schön 1996; Argyris 1999/2002).

Toimintatieteen lähtökohtana on kaksi tieteen ja käytännön toisiinsa integroitumista korostavaa tutkimustraditiota, joista ensimmäinen yhdistetään John Deweyn nimeen. Tätä *Deweyn pragmatismiksi* kutsumaani tutkimustraditiota edustavat tutkijat suhtautuvat kriittisesti niihin ihmisten sosiaalisen toiminnan (käytännön) tutkimustapoihin, joissa tutkimus ja sen tuottama tieto erotetaan tutkimuksen kohteena olevasta käytännöstä. He katsovat, että tieteellisen tutkimuksen ja sen kohteena olevan käytännön perustana tulee olla yksi ja sama tutkimuksen ja toiminnan teoria. Tämä on heidän mukaansa mahdollista laajentamalla kokeellisessa tutkimuksessa käytettävien tutkimusmenetelmien soveltamisaluetta käytäntöön, minkä seurauksena tiede ja käytäntö integroituvat toisiinsa. He ymmärtävät kokeelliselle tieteelle tyypillisen tieteellisen kokeen vain yhdeksi erityiseksi tavaksi, jota soveltaen käytännössä toimivat ihmiset testaavat toiminnastaan

muodostamiaaan käsityksiään. Tämä tieteellisten menetelmien soveltamista käytännön tutkimisessa ja toteuttamisessa korostava näkemys poikkeaa selvästi luonnontieteellistä tutkimusta mallinaan pitävien ns. valtatiedettä edustavien sosiaalitieteilijöiden näkemyksestä, jonka mukaan tiede ja sen käytännön toiminnasta tuottamat teoriat tulee erottaa käytännöstä ja siinä tapahtuvasta toiminnasta. (Argyris ym. 1985/1990, 4–5; ks. myös Argyris & Schön 1996, 30–51; Argyris 1999/2002, 105–106, 224, 315.)

Toinen toimintatieteen lähtökohtana oleva tieteen ja käytännön toisiinsa integrointia korostavista tutkimustraditioista yhdistetään Kurt Lewinin nimeen. Tätä Lewinin ryhmädynamiikkaa ja *toimintatutkimusta* käsittelevistä tutkimuksista inspiroitunutta traditiota edustavat tutkijat pyrkivät kehittämään ihmisten käytännössä toteuttamaa toimintaa. Siihen he pyrkivät tekemällä ihmisten käytännön toimintaa toteuttaviin sosiaalisiin systeemeihin osallistuvaa ja niiden muuttamista edellyttävää tutkimusta. Vaikka Lewin ei koskaan esittänyt systemaattisessa muodossa, mitä hän tarkoitti toimintatutkimuksella, voi hänen aloittamukseen tulkitun toimintatutkimustradition ns. *yleiset periaatteet* kiteyttää seuraaviin väittämiin:

1. Toimintatutkimus osallistuu sosiaalisten systeemien todellisten ongelmien ratkaisemista tavoitteleviin muutospyrkimyksiin. Tutkimus kohdistaa huomionsa johonkin asiakkaanaan (*client*) olevan systeemin (yritys, organisaatio, ammatti- tai jokin muu ihmisryhmä jne.) ongelmaan pyrkien auttamaan systeemiä tämän ongelman ratkaisemisessa.
2. Toimintatutkimus sisältää kuten sosiaalinen johtaminen yleisemminkin toistuvia ongelman tunnistamisen ja sen ratkaisemiseen pyrkivän toiminnan suunnittelun, toteuttamisen ja arvioinnin vaiheista muodostuvien kehien toteuttamista.
3. Toimintatutkimuksen tavoittelemaan käytännön kehittämiseen sisältyy tyypillisesti uudelleen koulutusta, jolla pyritään muuttamaan ihmisten ja ryhmien vakiintuneita ajattelu- ja toimintatapoja. Tavoitteena oleva käytännön kehittäminen tapahtuu tyypillisesti käytännön toimintaa määrittävien ja kehittämisen aikana ilmi tulevien normien

ja arvojen tasolla. Se, kuinka vaikuttavaa/tehokasta (*how effective*) uudelleenkoultus on, riippuu siitä, kuinka asiakassysteemit (*clients*) osallistuvat oman toimintansa diagnosointiin ja sitä koskevan tiedon hankkimiseen ja kuinka vapaita sen muodostavat ihmiset ovat kokeilemaan uusia toimintatapoja.

4. Toimintatutkimus kyseenalaistaa asiakassysteemissä valitsevan tilan (sen, miten asiat nyt ovat) demokraattisten arvojen näkökulmasta. Tämä tutkimuksen arvosidonnaisuus sopii yhteen sen vaikuttavaksi tulkitsemaa osallistumista ja vapaata valintaa korostavan uudelleenkoulutusvaatimuksen kanssa.
5. Toimintatutkimuksen tavoitteena on, että se tuottaa samanaikaisesti sekä sosiaalitutkimusta että ”arkipäivän” sosiaalista toimintaa edistävää perustietoa. Tutkimusta tekevät eivät voi näin ollen tinkiä sen enempää teorian luomista ja sen ohjaamana tapahtuvaa väitteiden empiiristä testaamista kuin tutkimuksen ja käytännön yhteyden säilyttämistä koskevien vaatimusten täyttämistä. (Argyris ym. 1985/1990, 7–9; Argyris & Schön 1996, 30–51; Argyris 1999/2002, 105–106, 224, 315; ks. myös Jyrkämä 1978; Hart & Bond 1995/1996, 1–58; Jyrkämä 1996; Winter 1996; Heikkinen & Huttunen & Moilanen 1999; Jarvis 1999, 89–101; Kuula 1999/2001; Stringer 1999).

Näihin toimintatutkimuksen yleisiin periaatteisiin perustuvaa toimintatiedettä soveltavat tutkijat etsivät tietoa, joka auttaa parantamaan heidän asiakassysteemiensä toimintaa. Toimintatieteilijät ovat näin ollen interventionisteja, jotka pyrkivät parantamaan asiakassysteemeissä tapahtuvaa oman toiminnan tarkkailemista ja tuottamaan samalla yleistä tietoa tutkimustensa kohteina olevien asiakassysteemien toteuttamasta toiminnasta. Tähän tavoitteeseen he pyrkivät luomalla edellytyksiä, jotka mahdollistavat sen, että asiakassysteemien ja sen jäsenten toimintaa määrittävässä käytännön tilanteissa voidaan tehdä myös tieteellisesti pätevää tutkimusta. Tiivistetysti tämä tutkimuksen asiakkaana olevan käytännön sosiaalisen systeemin muuttaminen tutkimusyhteisönä toimivaksi sosiaalisesti systeemiksi tarkoittaa sitä, että

1. Toimintatiede pyrkii tekemään sosiaalista toimintaa toteuttavista käytännön yhteisöistä tutkimusyhteisöjä. Toimintatiede ulottaa etiikan, jonka mukaan tieteellinen tutkimus etenee luotettavan uskomuksen sääntöjä ja normeja noudattaen, käytännön toimintaa ja siinä tehtävää harjontaa koskevaksi etiikaksi.
2. Toimintatiede pyrkii käytäntöä palvelevan tiedon tuottamiseen, kun ns. valtavirran tiede pyrkii ensisijaisesti itseisarvoksi tulkittuun tiedettä palvelevan tiedon tuottamiseen ja vain toissijaisesti tiedon ”tekniseen” käytännön soveltamiseen. Toimintatieteen perustan muodostaa epistemologinen näkemys (ns. käytännön epistemologia), jonka mukaan käytäntöä ohjaava käytännöllinen tieto on ns. hiljaista tietoa, josta voidaan reflektiivisen tutkimisen avulla tehdä sitä ohjaavaa ns. julkitietoa.
3. Toimintatiedettä luonnehtii empiiristen, ymmärtävien ja normatiivisten väitteiden toisiinsa kietoutuminen, kun ns. valtavirtatiede painottuu empiiristen ja ns. vaihtoehtoinen tiede ymmärtävien väitteiden esittämiseen ja tarkastelemiseen.
4. Toimintatiedettä ohjaavan tiedon logiikan yhtenä lähtökohtana on ns. yleisiä lakeja soveltaen tapahtuva ilmiön selittäminen. Esimerkiksi sosiaalisille systeemeille tyypillisten puolustavien rutiinien esiintymisen voi tulkita (ja tässä mielessä selittää) johtuvan siitä, että niiden toiminta on käyttöteoria Malli I:n (ks. Liite 1.) ja rajoittuneiden oppimissysteemien Malli O-I:n (ks. Liite 2.) mukaista toimintaa. Toimintatiede pyrkii siihen, että sen tuottama tieto on optimaalisen keskeneräistä niin, että sitä voidaan täydentää tarkasteltavan tilanteen edellyttämällä tavalla. Tutkimuksessa käytettäviltä teoreettisilta käsitteiltä tämä edellyttää ensinnäkin sitä, että ne ovat tarpeeksi yksittäisiä, jotta niitä voidaan käyttää. Toiseksi niiden on mahdollistettava se, että käytännön toimijat käsittävät kaikki toimintaansa määrittävän tilanteen merkitykselliset piirteet. Niiden pitää siten soveltua sekä tieteellisten yleistysten tekemiseen että konkreettisiin käytännön tilanteisiin. Siksi toimintatiede kiinnittää huomiota toimin-

nan merkityksiin ja logiikkaan laajemmin kuin olemalla kiinnostunut vain niistä säännönmukaisuuksista, joita satunnaisten tapahtumien tarkasteleminen osoittaa toiminnassa mahdollisesti olevan.

5. Tietoon liittyvien väitteiden testaaminen tapahtuu toimintatieteessä samoin kuin valtavirtatieteessä julkisen testaamisen, väitteen vääräksi osoittautumisen, aineiston intersubjekttiivisen hyväksymisen ja yksikäsitteisen päätelyn mukaisia normeja noudattaen. Toimintatieteessä näitä normeja hyödynnetään kuitenkin ns. käytännön elämässä käytävässä tavallisessa puheessa yhteisymmärrykseen pääsemiseen käytettävien menetelmien organisoimiseen ja hiomiseen. Samoin niiden soveltaminen laajennetaan empiiristen väitteiden lisäksi ymmärtäviin ja normatiivisiin väitteisiin. Kun valtavirtatieteessä tietoa koskevien väitteiden ”totuuden testaaja” on asianmukaisia sääntöjä ja normeja noudattava tutkimusyhteisö, on se toimintatieteessä validin tiedon sekä vapaan ja tietoisin valinnan normeja noudattava käytännön yhteisö.
6. Päinvastoin kuin valtavirtatiede, joka korostaa keksimisen ja todistamisen selkeää toisistaan erottamista, ei toimintatiede pidä niiden toisistaan erottamista mahdollisena.
7. Toimintatiede pyrkii luomaan vallitsevia oloja korvaavia vaihtoehtoja ja edistämään normien sekä arvojen tasolla tapahtuvaa oppimista. Tutkimus pyrkii edistämään toisen asteen oppimista (*double-loop learning*) ja murtamaan toimintaa ohjaavia kehyksiä (*frame breaking*), mitä voidaan kutsua myös ns. poikkeavien diskurssien mahdollistamiseen pyrkimiseksi. Normatiivisuuttaan toimintatiede puolustaa ja oikeuttaa samoin kuin kriittinen teoria vedoten siihen, että se kritisoi asiakassysteemissä sovellettavia tieto-opillisia periaatteita ns. sisältä päin asiakassysteemin toimiessa kritiikin viimekätisenä tuomarina. (Argyris ym. 1985/1990, 36, 78–79; ks. myös Argyris & Schön 1978.)

Edellä käsittelemiini toimintatutkimuksen yleisiin periaatteisiin ja toimintatieteen pyrkimyksiin perustuvan työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä parantavan tutkimuksen tekemisen katsoin olevan mahdollista, mikäli sovellan luvussa 3.1 käsittelemiäni toimintatiedettä soveltavien tutkimusten lähtökohtana olevien sosiaalisten systeemien toimintaa ja niiden toiminnan kehittämistä koskevien näkemysten lisäksi luvussa 3.2 käsittelemiäni *kehittävässä työntutkimuksessa*⁸, luvussa 3.3 käsittelemiäni *kriittisessä sosiaalitutkimuksessa*⁹ ja luvussa 3.4 käsittelemiäni *osallistuvassa/valtaistavassa toimintatutkimuksessa*¹⁰ esitettyjä näkemyksiä ihmisten muodostamien sosiaalisten yhteisöjen toiminnasta sekä niiden toiminnan tutkimisesta ja kehittämisestä. Niitä kulloinkin ”avautuneiden” mahdollisuuksien mukaisesti soveltaen olen osallistunut Taulukossa 1. esittämieni hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttamiseen. Refleктоimalla niissä saamiini kokemuksia pyrin tässä tutkimuksessa siihen, että ymmärtäisin aiempaa paremmin työttömien syrjäytymisen ehkäisyä ja sen kehittämistä sekä sen kehittämistä tukevan tutkimuksen tekemistä. Käsitykseni mukaan tämän tavoitteen saavuttaminen voi parhaimmillaan lisätä myös niitä kohtaan yhteiskunnassa esiintyvää yleistä ymmärrystä.

3.1 Toimintatiede

Tarkastelen tässä luvussa *toimintatiedettä* soveltavien tutkimusten lähtökohtana olevia näkemyksiä niissä kehitettävänä olevien sosiaalisten systeemien toiminnasta ja niiden toiminnan kehittämisen tarpeista käyttäen päälähteenä Chris Argyrisin ym. julkaisua *Action Science* (1985/1990), minkä lisäksi hyödynnän hänen kahta Donald A. Schönin kanssa (Argyris & Schön 1978; Argyris &

⁸ Ks. esimerkiksi Engeström & Engeström 1984; Engeström 1985; Arnkil 1986; Arnkil 1989, 1–38; Engeström 1990; Engeström 1995.

⁹ Ks. esimerkiksi Fay 1987; Habermas 1974/1977; Habermas 1987/1992; Sayer 1992; Fay 1993; Alvesson & Sköldberg 1994.

¹⁰ Ks. esimerkiksi Argyris & Schön 1991; Whyte 1991a; Whyte 1991b; Whyte 1991c; Whyte & Greenwood & Lazes 1991, 19–21, 40–54; Elden & Chrisholm 1993; Greenwood & Whyte & Harkavy 1993; Kemmis 1996; McTaggart 1996; Weiskopf & Laske 1996; Zuber-Skerritt 1996a; Zuber-Skerritt 1996b.

Schön 1996) ja yhtä yksin (Argyris 1999/2002) kirjoittamaansa julkaisua. Argyrisin ym. (1985/1990) mukaan toimintatiede tutkii, miten ihmiset suunnittelevat ja toimeenpanevat yhdessä toteuttamaansa käytännön toimintaa eli käytäntöä. Se on käytäntöä siihen osallistumalla tutkivaa *käytännön tiedettä*, jossa käytännön muodostaa ihmisten joko johtajina, opettajina, psykoterapeutteina tai muiden vastaavien työntekijäryhmien jäseninä toteuttama *ammattillinen käytäntö* tai perheiden, erilaisten organisaatioiden tai muiden vastaavien ryhmien jäseninä toteuttama *arkipäivän käytäntö*. Sen tavoitteena on olla samaan aikaan läheisessä suhteessa sosiaaliseen interventioon tehtävää soveltavaa tutkimusta sekä tutkittavasta käytännöstä yleistä tietoa tuotavaa perustutkimusta ja teorian muodostamista. Sen asiakkaat (*clients*), joilla tarkoitetaan tutkittavaa käytäntöä toteuttavaa ihmisryhmää, ottavat osaa julkiseen reflektointiin, jota tekemällä tutkimuksessa pyritään sekä kehitettävänä olevaa käytäntöä toteuttavan erityistapauksen yksityiskohdattaiseen ymmärtämiseen että käytäntöä selittävän yleisen teorian rakentamiseen liittyvien väitteiden löytämiseen ja testaamiseen. (Emt., 4; ks. myös Argyris & Schön 1978, 7–44; Argyris & Schön 1996, 1–72.)

Argyrisin ym. (1985/1990) esittämien toimintatieteen keskeisten piirteiden mukaisesti sitä soveltavissa tutkimuksissa pyritään 1) esittämään empiirisesti todennettavissa ja teorian avulla organisoitavissa olevia käytäntöä koskevia väitteitä, 2) hankkimaan käytäntöä toteuttavien ihmisten toiminnan kontekstissa toimeenpantavaksi soveltuvaa tietoa ja 3) etsimään olemassa olevalle käytännölle vaihtoehtoisia käytäntöjä sen valaisemiseksi, miten asiat ovat ja miten perinpohjaisesti niitä on tarpeen muuttaa, kun otetaan huomioon se, millaisten arvojen toteuttamista käytännön toimijat vapaasti valitessaan sitoutuvat edistämään. Ensimmäinen näistä piirteistä luonnehtii myös ns. *valtavirtatiedettä*. Sitä edustavissa tutkimuksissa tieteelliset teoriat tulkitaan hypoteettisdeduktiivisiksi selitysjärjestelmiksi, jotka selittävät ja tässä mielessä ennustavat tapahtumien välillä olevia säännönmukaisuuksia. Sille perinteisen vaihtoehdon tarjoavan ns. *vastanäkemyksen* mukaan näin ei voida menetellä ihmisten toimintaa koskevassa tieteessä, koska siinä tehtävää toiminnan merkitysten tulkitsevaa ymmärtämistä ei ole mahdollista ”typistää” toimintaan kuuluvien

tapahtumien välisten säännönmukaisuuksien ymmärtämiseksi. Toimintatieteessä tieteellisiin teorioihin suhtaudutaan ns. väli- maastotulkinnan mukaisesti katsomalla, että ihmisen toiminta on sekä hänen tahdostaan riippumattomien säännönmukaisuuksien että siitä riippuvien tilannekohtaisten tekijöiden vuorovaikutuksen määrittämää. Näin ollen ihmisen toiminnan katsotaan olevan samaan aikaan sekä kussakin toiminnan kontekstissa vallitseviin rajoitteisiin sopeutumista että niiden vaikutusten vastustamista ja rikkomista. (Emt., 4–35; ks. myös Argyris & Schön 1978, 7–44; Argyris & Schön 1996, 1–72; Argyris 1999/2002, 295–453.)

Toinen toimintatieteen keskeisistä piirteistä viittaa siihen, että se olisi soveltavaa tiedettä. Tämä pitää paikkansa, jos sanan ”soveltava” tulkitaan merkitsevän ”käytettäväksi tarkoitettua”. Mikäli ”soveltava” viittaa *valtavirtatieteessä* ja sille perinteisen vaihtoehdon tarjoavassa *vastanäkemyksessä* tehtävään perustutkimusta/puhdasta tiedettä ja soveltavaa tutkimusta tekevien tutkijoiden väliseen työnjakoon, ei toimintatiede ole sen enempää vain peruskuin soveltavaakaan tutkimusta. Tämän työnjaon mukaan perustutkimusta tekevät tutkijat tuottavat yleistettävissä olevaa perustietoa, jota soveltavaa tutkimusta tekevät tutkijat voivat tämän jälkeen soveltaa omia tutkimuksia tehdessään. Toimintatieteessä tätä työnjakoa ei pidetä perusteltuna, koska sen katsotaan ylläpitävän ja vahvistavan vahingollista teorian ja käytännön toisistaan erottamista. Toimintatieteilijät pyrkivät sen sijaan siihen, että heidän tekemänsä tutkimukset tuottavat samaan aikaan tutkittavan käytännön konkreettista (tässä ja nyt tapahtuvaa) toimeenpanoa että käytäntöä selittävän yleisen teorian rakentamista ja testaamista palvelevaa tietoa. Tämän soveltavasta tutkimuksesta tehdyn ”uudelleentulkinnan” seurauksena toimintatieteessä käytännön tietoa ei tulkita teoreettisen, tieteellisen tiedon vastakohtaksi. Sen sijaan niitä pidetään yhtä tärkeinä ja välttämättöminä tutkittavaa käytäntöä koskevan tiedon osina. (Argyrisin ym. 1985/1990, 4–35; ks. myös Argyris & Schön 1978, 7–44; Argyris & Schön 1996, 1–72.)

Toimintatieteen kolmas keskeinen piirre tekee siitä selvästi sekä valtavirtatieteen että sille perinteisen vaihtoehdon tarjoavan vastanäkemyksen perustana olevien tiedekäsitysten kanssa ristiriidassa olevaan tiedekäsitykseen perustuvan tutkimusotteen.

Toimintatieteilijät suhtautuvat tutkimiinsa käytäntöihin normatiivisesti, kun valtavirtatieteilijät erottavat tutkimistaan ilmiöistä esitetyt empiiriset ja normatiiviset teoriat jyrkästi toisistaan epäillen normatiivisten teorioiden tieteellisyyttä ja vastanäkemystieteilijät korostavat tiedostavansa ja huomioivansa tutkimiinsa ilmiöihin sisältyvät arvokysymykset, joihin heidän on kuitenkin tutkijoina suhtauduttava neutraalisti. Toimintatieteilijöiden normatiivinen suhtautuminen perustuu Frankfurtin koulukunnan tutkijoiden kehittämässä *kriittisessä teoriassa* esitettyihin ideoihin. Kriittisessä teoriassa on sekä empiiris-analyyttisen tieteen (*valtavirtatiede*) että historiallis-hermeneuttisen tieteen (*vastanäkemys*) piirteitä. Sen lisäksi sitä soveltavat tutkijat ja teoreetikot kritisoivat sitä, miten asiat ovat, siitä näkökulmasta, miten ne voisivat olla. Normatiivisuutensa kriittisen teorian edustajat perustelevat (oikeuttavat) sillä, että heidän esittämänsä kritiikki on tarkasteltavan yhteisön sisäistä kritiikkiä. Näitä ideoita soveltavat toimintatieteilijät pyrkivät, samoin kuin muut kriittiset sosiaalitieteilijät, osallistumaan ja osallistamaan muita samassa maailmassa eläviä ihmisiä yhteistä maailmaansa muuttavaan itsearviointiin. (Emt., 4–35; ks. myös Argyris & Schön 1978, 7–44; Argyris & Schön 1996, 1–72.)

Argyrisin ym. (1985/1990) mukaan toimintatieteen ideat perustuvat kokemuksiin, joita sen ”perustajat” (Chris Argyris ja Donald A. Schön) olivat saaneet toimiessaan *toimintateorian lähestymistapaa* soveltaneina tutkijoina, kouluttajina ja interventionisteina. Lähestymistavan lähtökohdan muodostaa näkemys, jonka mukaan ihmiset ovat toimintansa suunnittelijoita. Ihmisten käyttäytymistä tarkastellaan tällöin heidän tarkoitustensa ja aikomustensa määrittämänä toimintana. Lähestymistavan mukaan ihmiset suunnittelevat toimintaansa saavuttaakseen sen avulla aikomuksiinsa vastaavat seuraukset ja tarkkailevat itseään selvittääkseen, onko heidän toimintansa tehokasta. Tällöin he jäsentävät toimintansa ympäristöä muodostamalla toiminnan tarkoituksia, jotka he pyrkivät saavuttamaan ja jotka tämän vuoksi ohjaavat heidän toimintaansa. Tarkkaillessaan toimintansa tehokkuutta he tarkkailevat myös, kuinka sopivia heidän ympäristöistä tekemänsä jäsenyksensä ovat eli kuinka hyvin ne vastaavat sitä, millaisissa ympäristöissä he todellisuudessa toimivat. Ihmisten toiminnan suun-

nitteleminen muodostuu aina niin monimutkaiseksi tehtäväksi, että siitä suoriutuminen ylittää heidän kykynsä käsitellä informaatiota. Tämän vuoksi he luovat pelkistettyjä toimintaympäristöjensä jäsennyksiä ja hallittavissa olevan määrän kausaaliteorioita, jotka selittävät, miten toimimalla he saavuttavat aikomuksiaan vastaavat seuraukset. Koska näiden jäsennysten ja teorioiden rakentaminen jokaisessa toimintatilanteessa alusta aloittamalla olisi hyvin tehotonta, oppivat ihmiset hahmottamaan käsitteistä, skeemoista ja strategioista muodostuvia toimintarepertuaareja ja hyödyntämään niitä, kun he jäsentävät yksittäisiä toimintatilanteita ja laativat niissä toimimistaan ohjaavia *toimintateorioita*. (Argyris ym. 1985/1990, 80–81; ks. myös Argyris & Schön 1978, 7–44; Argyris & Schön 1996, 1–72.)

Ihmisten toimintaa ohjaavat toimintateoriat voi tulkita monien toisiinsa monimutkaisissa suhteissa olevien väittämien kokonaisuudeksi, jotka kuvaavat, miten tietyissä tilanteissa toimivat ihmiset saavuttavat aikomustensa mukaiset seuraukset. Toimijan näkökulmasta niissä on kyse kontrolloivista teorioista, jotka määrittävät, miten hänen pitää toimia, jotta hän saavuttaa määräytyt tulokset. Tarkkailijan näkökulmasta niissä on kyse ehdotuksina esitetyistä teorioista, joilla tarkkailija pyrkii selittämään toimijan toimintaa. Näiden toimijan ja tarkkailijan toimintateorioille antamien eri merkitysten lisäksi niiden merkitys vaihtelee sen mukaan, onko kyse *julki-* vai *käyttöteorian* roolissa olevasta teoriasta. Julkiteoriat ovat toimintateorioita, joiden mukaisesti toimijat väittävät toimivansa. Käyttöteoriat ovat puolestaan toimintateorioita, joiden mukaisesti toimijoiden voidaan todeta toimivan, kun heidän toimintaansa seurataan. Toimintatieteessä ei niitä usein havaittavia eroja, miten ihmiset väittävät toimivansa esitellessään toimintansa julkiteorioita (mitä he sanovat tekevänsä) ja miten he toimivat noudattaessaan toimintansa käyttöteorioita (mitä he tekevät), tulkita teorian ja toiminnan väliseksi eroiksi. Sen sijaan ne tulkitaan eroiksi, jotka johtuvat siitä, etteivät toiminnan julkiteoriat ja käyttöteoriat vastaa toisiaan. Tällöin ihmiset väittävät, että he toimivat edellisten mukaisesti, vaikka heidän toimintansa onkin jälkimmäisten mukaista. (Argyris ym. 1985/1990, 81–82; ks. myös Argyris & Schön 1978, 7–44; Argyris & Schön 1996, 1–72.)

Julki- ja käyttöteoriat voivat olla yhteensopivia tai yhteensopimattomia ja toimijat voivat olla tietoisia tai tietämättömiä niiden yhteensopivuudesta tai -sopimattomuudesta. Jo julkiteorian määritelmästä johtuu, että toimijat ovat aina tietoisia toimintaansa ohjaaviksi tulkitsemistaan julkiteorioista, sillä he voivat väittää toimivansa niiden mukaisesti vain, kun ovat niistä tietoisia. Sen sijaan toimintaansa ohjaavista käyttöteorioista he eivät ole aina tietoisia. Ne ovat usein ns. hiljaiseen tietoon perustuvia teorioita, jotka ohjaavat heitä, kun he suunnittelevat ja toteuttavat toimintaansa. Toimijoiden on mahdollista tehdä tiedostamattomista käyttöteorioistaan tietoisia (näkyviä, julkisia) toimintaansa reflektoimalla, mutta tällöin on kuitenkin huomattava, että myös heidän tekemänsä toimintansa reflektointi on käyttöteorioiden ohjaamaa toimintaa. Toimintatieteilijäksi ”kasvamiseen” kuuluu tämän vuoksi toiminnan aikana tapahtuvan reflektoinnin (*reflection-in-action*) reflektoimiseen tarvittavien taitojen oppiminen, reflektointia ohjaavien käyttöteorioiden näkyväksi tekeminen ja uusien reflektoinnin sekä toiminnan käyttöteorioiden suunnittelemisen ja tuottamisen oppiminen. (Argyris ym. 1985/1990, 82–83; ks. myös Argyris & Schön 1978, 7–44; Argyris & Schön 1996, 1–72; Argyris 1999/2002, 91–98, 241–246.)

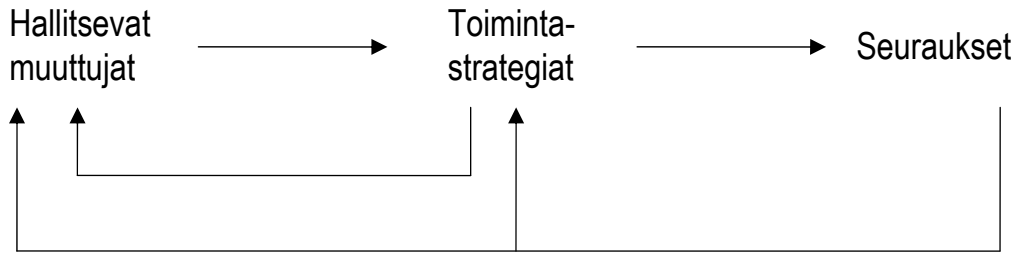
Toimintatieteessä toimintateorioita hahmottamiseen käytettävät kehiöt (*models*) vaihtelevat sen mukaan, kuinka yksityiskohdalliseen toiminnan kuvaamiseen niitä laadittaessa nähdään olevan aihetta pyrkiä. Jo yhden ihmisen toimintaa ohjaavia toimintateorioita kuvaavista kehikoista muodostuisi valtavan laaja ja monimutkainen esitys. Koska toimintateorioiden ymmärtäminen edellyttää kuitenkin niitä kuvaavien kehiöiden esittämistä, on asioita niitä laadittaessa yksinkertaistettava. Siksi kehiöiden pitää keskittyä valaisemaan kulloinkin tutkittavana olevan toiminnan osa-alueen (*field of inquiry*) kannalta tärkeimpiä toiminnan piirteitä. Toimintatieteelle tärkein osa-alue on ihmisten arkipäivän toiminnastaan sitä toteuttaessaan tekemä reflektointi, sillä toimintatieteilijöiden esittämien toimintateorioita hahmottavien kehiöiden tarkoituksena on auttaa ihmisiä tekemään aiempaa perustellumpia (enemmän tietoon perustuvia) valintoja, kun he ”luovat” maailmaa, jossa he elävät. Koska toimintatieteilijät haluavat auttaa ihmisiä suunnittelemaan ja toimeenpanemaan omaa toimintaansa,

on heidän esittämänsä kehikot voitava yhdistää tutkittavan toiminnan toteuttamiseen liittyviin konkreettisiin toimintatilanteisiin. Siksi toimintatieteilijät pyrkivät huomioimaan niitä laatiesseen tutkimuksilleen asetut vaatimukset, joiden mukaan niiden pitää tuottaa sekä tutkittavaa toimintaa koskevaa yleistä tietoa että sitä toteuttavassa yksittäistapauksessa tarvittavaa paikallista tietoa. (Argyris ym. 1985/1990, 83–84; ks. myös Argyris & Schön 1978, 7–44; Argyris & Schön 1996, 1–72; Argyris 1999/2002, 295–493.)

Toimintatieteilijät pyrkivät Argyrisin ym. (1985/1990) mukaan siihen, että he olisivat tehokkaita interventionisteja, jotka vaikuttavat yksilöistä heidän muodostamiinsa ryhmiin ja niiden muodostamiin verkostoihin ja yhteisöihin vaihtelevien käyttäytymissysteemien toimintaan. Tämän vuoksi toimintatieteilijät ovat kiinnostuneita etenkin niistä toimintateorioiden osista, jotka edistävät ja vaikeuttavat käyttäytymissysteemien oppimista. Siksi toimintatiedettä soveltavissa tutkimuksissa käytettäväksi tarkoitetut toimintateorioiden ja niiden mukaisesti toimivien systeemien toiminnan keskeisiä piirteitä hahmottavat mallit (ks. Liitteet 1.–4.) on laadittu siitä näkökulmasta, että niiden avulla on mahdollista testata ja laajentaa toimintateorioita samalla, kun ne auttavat kulloistakin asiakassysteemiä refleктоimaan toimintaansa ohjaavia käyttöteorioita ja oppimaan uusia käyttöteorioita ja niiden soveltamistapoja. (Emt., 83–84; ks. myös Argyris & Schön 1978, 7–44; Argyris & Schön 1996, 30–51; Argyris 1999/2002, 295–493.)

Toimintatieteessä käytettävien käyttöteorioita hahmottavien mallien kehittelyn lähtökohtana on Kuviossa 3. esittämäni mukainen käyttöteoriaa hahmottava malli. Siinä esitetyt *hallitsevat muuttujat* ovat arvoja, joita toimijoina olevat ihmiset pyrkivät tyydyttämään. Arvojen ajatellaan muodostavan jatkumoja siten, että toimijat pyrkivät tyydyttämään ne tietyissä rajoissa. He haluavat esimerkiksi, että levottomuus pysyy riittävällä tasolla, eikä se laske tylsistyttävän pieneksi tai nouse ahdistavan suureksi. Toimijat pyrkivät samanaikaisesti monien hallitsevien muuttujien tyydyttämiseen, eivätkä pyri tyydyttämään vain yhtä muuttujaa kerrallaan. He voivat kuitenkin olla epätietoisia niistä hallitsevista muuttujista, joiden ”tyydyttämisen arvo” on riittävän korkea ja aloittaa sen tyydyttävälle tasolle palauttamiseen pyrkivän toimin-

nan vasta, kun sen ”arvo” putoaa huolestuttavan alas. Jokainen toiminnan osana suoritettava teko voi vaikuttaa moneen hallitsevaan muuttujaan ja toimijat joutuvatkin tavallisesti valitsemaan, minkä muuttujan ”arvoa” he haluavat nostaa yhden ”arvon” nostamisen voidessa laskea toisen ”arvoa”. (Argyris ym. 1985/1990, 84–85; ks. myös Argyris & Schön 1978, 45–127; Argyris & Schön 1996, 73–107; Argyris 1999/2002, 241–246.)

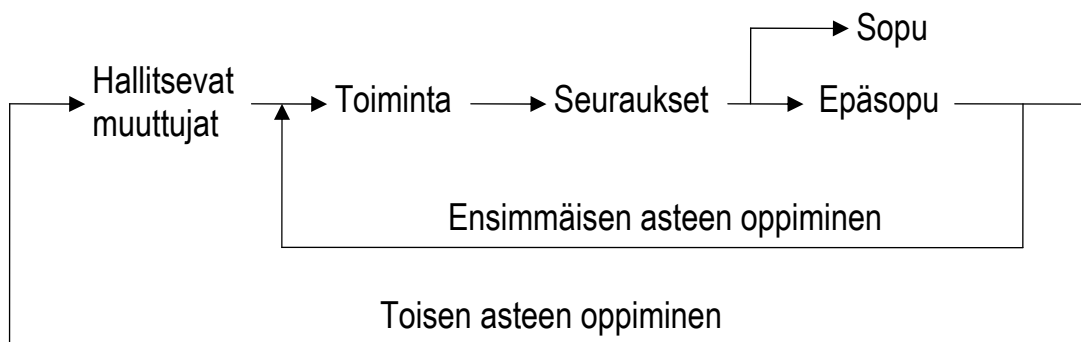
Lähde: Argyris ym. 1985/1990, 84; Argyris 1999/2002, 242.

Kuvio 3. Käyttöteorian malli.

Käyttöteoriaa kuvaavassa mallissa olevat *toimintastrategiat* ovat toimijoiden tietyissä toimintatilanteissa suorittamista teoista koostuvia tekojen sarjoja, joita toteuttamalla he pyrkivät hallitsevien muuttujien tyydyttämiseen. Toimijat pyrkivät saavuttamaan toimintastrategioiden mukaisesti toimiessaan toiminnan *aiotut seuraukset*, jotka ovat heidän toimintansa tuloksina syntyviksi uskomia hallitsevien muuttujien tyydyttämistä edistäviä seurauksia. Toiminnan seuraukset vaikuttavat takaisin sen hallitseviin muuttujiin ja toimintastrategioihin. Nämä vaikutukset ilmenevät toimijoiden käyttäytymismaailmassa (*behavioral world*), systeemin oppimisessa ja toiminnan tehokkuudessa ja ne voivat olla joko aiottujen seurausten mukaisia (hedelmällisiä) tai niistä poikkeavia (hedelmättömiä) seurauksia. Myös aiotuista poikkeavat seuraukset ovat toimijoiden suunnittelema siinä mielessä, että ne ovat heidän aiottujen seurausten saavuttamiseksi suunnittelemansa toiminnan tuloksia. Toiminnan tuloksena syntyvät seuraukset riippuvat niin toimijoiden kuin toiminnan kohteiden (*recipients*) toimintaa ohjaavista käyttöteorioista. Näihin käyttöteorioihin sisältyy suuri määrä informaatiota, millaisia ihmisiä sekä toimijat että toiminnan kohteena olevat ovat ja miten he eri tilanteissa toimivat. Toiminnan seurausten, olivat ne aiottuja tai niistä poik-

keavia, voi sanoa olevan suunniteltuja, jos ne ovat toiminnasta ja toimijoiden käsityksistä toiminnan kohteena olevien ihmisten toimintaa ohjaavista käyttöteorioista välttämättä aiheutuvia seurauksia. (Argyris ym. 1985/1990, 85; Argyris & Schön 1978, 45–127; Argyris & Schön 1996, 73–107; Argyris 1999/2002, 241–246.)

Kun toiminnan seuraukset ovat aiotun mukaisia, on toimijoiden aikomusten ja toiminnan tulosten välillä sopusointu ja toimijoiden toimintaa ohjaavat käyttöteoriat tulevat vahvistetuiksi. Mikäli seuraukset kuitenkin poikkeavat aiotuista ja etenkin, jos ne ovat päinvastaisia kuin aiotut, ovat toimijoiden aikomukset ja toiminnan tulokset epäsopusoinnussa ja toiminnassa on kohdattu häiriö. Ensimmäinen toimijoiden tapa reagoida tällaisiin häiriöihin on tavallisesti se, että he kehittävät uuden toimintastrategian tyydyttääkseen ennallaan pitämänsä toiminnan hallitsevat muuttajat. Tätä tapaa reagoida häiriöihin nimitetään toimintatieteessä *ensimmäisen asteen oppimiseksi* (ks. Kuvio 4.). Nimitys viittaa siihen, että toimijat muuttavat tällöin toimintastrategioitaan, eivät toiminnan hallitsevia muuttujia. (Argyris ym. 1985/1990, 85–86; Argyris & Schön 1978, 45–127; Argyris & Schön 1996, 73–107; Argyris 1999/2002, 67–71, 241–246.)

Lähde: Argyris 1999/2002, 68.

Kuvio 4. Ensimmäisen ja toisen asteen oppiminen.

Toinen toimijoille mahdollinen tapa reagoida toiminnassa kohdatuihin häiriöihin on se, että he muuttavat toiminnan hallitsevia muuttujia. Tätä reagoimistapaa nimitetään toimintatieteessä *toisen asteen oppimiseksi*. Toimijat eivät muuta tällöin niitä toimintastrategioita, joilla he pyrkivät ennallaan pitämiensä hallitsevien

muuttujien tyydyttämiseen. Sen sijaan he muuttavat niitä hallitsevia muuttujia, joita he pyrkivät toiminnallaan tyydyttämään. Vaikka ensimmäisen ja toisen asteen oppimisen välille tehdään toimintatieteen teoriassa näin selvä ero, on tärkeää huomata, että ihmisten todellisuudessa toteuttamassa toiminnassa ne muodostavat tavallisesti jatkumon. Tämä johtuu siitä, että toimijoiden muutospyrkimysten vuoksi toisiinsa vaikuttavat hallitsevien muuttujien ja toimintastrategioiden muuttamiset muodostavat sarjan, jossa ensimmäisessä rajoittavampien hallitsevien muuttujien aikaisessa toiminnan vaiheessa tapahtuva toisen asteen oppimista merkitsevä muutos merkitsee toisessa laajempien hallitsevien muuttujien aikaisessa toiminnan vaiheessa tapahtuessaan ensimmäisen asteen oppimista. (Argyris ym. 1985/1990, 85–86; ks. myös Argyris & Schön 1978, 45–127; Argyris & Schön 1996, 73–107; Argyris 1999/2002, 67–71, 241–246.)

Toimintatiedettä soveltaviin tutkimushankkeisiin kuuluvassa toisen asteen oppimista edellyttävien toiminnan häiriöiden tunnistamisessa voi hyödyntää monia näihin häiriöihin viittaavia vihjeitä. Niitä ovat esimerkiksi toiminnassa eteen tulevat toimijoissa hämmennystä tai pelokkuutta aiheuttavat tilanteet samoin kuin ongelmat, joista ei puhuta tai joista puhuminen on kiellettyä tai jotka aiemmista yrityksistä huolimatta ovat edelleen ratkaisematta. Toimintatieteen tarkoituksena on auttaa sen asiakassysteemejä, jotta niissä toimivat tiedostaisivat, mitä toisen asteen oppimista edellyttäviä häiriöitä ja sen toteuttamista estäviä käyttöteorioita systeemin toimintaan sisältyy, ja oppisivat, miten he voivat lisätä systeemin kykyjä toteuttaa toisen asteen oppimista. Sen pyrkimyksenä on auttaa systeemiä löytämään ongelmiansa ”lopullisen ratkaisun” siinä mielessä, että systeemi oppisi ratkaisemaan ongelmiaan itse, eikä sen tarvitsisi turvautua niitä kohdatessaan ulkopuolelta hankkimaansa apuun. Tämän toimintatieteen julkiteoriaksi esittämänsä toimintastrategian mukaisesti Argyris ja Schön kehittivät *Käyttöteoria Malli I:n* ja *Käyttöteoria Malli II:n* (Liitteet 1. ja 3.) keskeisiä piirteitä sekä niihin kiteyttämäänsä käyttöteorioita noudattavien *Rajoitettujen oppimissysteemien Malli O-I:n* ja *Häiriöitä selvittävien ja korjaavien oppimissysteemien Malli O-II:n* (Liitteet 2. ja 4.) toimintaa kuvaavat ideaalityypit. (Argyris ym. 1985/1990, 86–88; ks. myös Argyris & Schön 1978, 45–127;

Argyris & Schön 1996, 73–107; Argyris 1999/2002, 67–71, 241–246, 295–493.)

Liitteessä 1. esittämäni *Käyttöteoria Malli I* on yleistys niistä käyttöteorioista, joiden Argyris ja Schön ovat todenneet ohjanneen käytännöllisesti katsoen kaikkien heidän monien tutkimustensa kohteina olleissa asiakassysteemeissä toimineiden tuhansien ihmisten toimintaa samalla, kun ihmisten toimintaansa ohjanneiksi esittämät julkiteoriat vaihtelivat suuresti. Tätä toisen asteen oppimista rajoittavien käyttöteorioiden ideaalityyppiä voi heidän mukaansa pitää heidän tutkimissaan asiakassysteemeissä toimineiden ihmisten toimintaa ohjanneiden käyttöteorioiden yleistykseenä. Näin siitä huolimatta, että ihmisten toimintaa käytännössä ohjanneisiin käyttöteorioihin sisältyneille eri hallitseville muuttujille ja toimintastrategioille antamien painotusten välillä oli huomattavia eroja. Nämä erot olivat heidän mukaansa kuitenkin niin vähäisiä, että Malli I:n voitiin tulkita kuvanneen kaikkien heidän tutkimissaan asiakassysteemeissä toimineiden ihmisten toimintaa ohjanneita käyttöteorioita. (Argyris ym. 1985/1990, 88–91.)

Käyttöteoria Malli I:n mukaisten käyttöteorioiden ohjaaman toiminnan neljä hallitsevaa muuttujaa ovat 1) pyri toteuttamaan toimijana määrittämäsi päämäärä, 2) voita, älä häviä, 3) peitä negatiiviset tunteet ja 4) korosta rationaalisuutta. Toiminnan ensisijaiset toimintastrategiat ovat puolestaan 1) kontrolloi toiminnan relevanttia ympäristöä ja tehtävää ja 2) suojele itseäsi ja muita. Toiminnan perustava toimintastrategia on näin ollen se, että toimija pyrkii kontrolloimaan muita toiminnassa mukana olevia. Sen toteuttamisen tyypillisiä tapoja ovat epämääräisten syytösten ja arviointien esittäminen, asioiden selventävää tutkimista estävien toimintatapojen suosiminen, omien näkemysten itsestään selvästi oikeassa olevina pitäminen ja peittelevä syytösten, arviointien ja kasvojenpelastustemppujen käyttäminen, kuten mahdollisesti hämmentävistä tosiasioista vaikeneminen. Toiminnan seurauksia ovat varautuneet henkilöiden ja ryhmien väliset suhteet, pieni vallinnan vapaus ja vähäinen pätevän informaation tuottaminen. Oppimisen kannalta tällaisen toiminnan seuraukset ovat negatiivisia, koska siihen sisältyy vähän ideoiden julkista testaamista, minkä vuoksi toimijoiden esittämät hypoteesit muuttuvat helposti itseään vahvistaviksi. Toiminnan aikana mahdollisesti tapahtuva oppimi-

nen pysyy hyväksytyissä rajoissa, eikä toisen asteen oppiminen ole todennäköistä. Kaiken tämän tuloksena toiminnan toteuttamista haittaavat häiriöt laajenevat, mikä laskee toiminnan toimeenpanon tehokkuutta, kuten kykyä ratkaista siinä esiintyviä ongelmia. (Argyris ym., 89; ks. myös Argyris & Schön 1978, 45–127; Argyris & Schön 1996, 73–107; Argyris 1999/2002, 19–294.)

Väittäessään ihmisten olevan ohjelmoituja toimimaan Malli I:n mukaisten käyttöteorioiden ohjaamina toimintatieteilijät selittävät/ennustavat, mitä toimintastrategioita ihmiset käyttävät ja jättävät käyttämättä sekä mitä seurauksia siitä toiminnalle on tai ei ole. Väitteen perustana olleissa tutkimuksissaan Argyris ja Schön ovat todenneet, että useimmat niissä mukana olleet ihmiset pitivät toimintansa julkiteorioita Malli I:n mukaisista käyttöteorioista poikkeavina ja pyrkivät osoittamaan pätemättömäksi väitteen, että heidän toimintansa vastasi Malli I:n mukaisten käyttöteorioiden ohjaamaa toimintaa. Ihmiset eivät kuitenkaan kyenneet toimimaan eri tavalla silloinkaan, kun heille oli selitetty, mitä Malli I:n mukaisten käyttöteorioiden ohjaama toiminta tarkoitti. Näin oli käynyt aina, kun ihmiset olivat kohdanneet tilanteen, johon liittyneen häiriön ratkaiseminen edellytti systeemiltä toisen asteen oppimista. Parhaimmillaankin he olivat kyenneet kehittämään ns. Peilikuvamalli I:n mukaisia käyttöteorioita, joiden ohjaaman toiminnan hallitsevat muuttujat olivat 1) kaikkien tulee osallistua päämäärien asettamiseen, 2) kaikkien tulee voittaa, eikä kukaan saa hävitä, 3) ilmaise tunteesi ja 4) vaikene toiminnan kognitiivis-älyllisistä puolista. Näiden käyttöteorioiden ohjaamaan toimintaan liittyneitä toimintastrategioita olivat puolestaan olleet asioita selventävän tutkimisen korostaminen ja toimijan pyrkimys kontrolloida muita toimintaan osallistuvia. Peilikuvamalli I:n mukaista toimintaa ohjanneet toimintateoriat olivat enemmän toiminnan julki- kuin käyttöteorioita, sillä ihmiset olivat välillä väittäneet, että heidän toimintansa oli niiden ohjaamaa, mutta he olivat välillä toimineet avoimesti Malli I:n mukaisten käyttöteorioiden ohjaamina. Peilikuvamalli I:n mukaisten toimintateorioiden ohjaaman toiminnan seuraukset ihmisten käyttäytymismaailmalle sekä systeemin oppimiselle ja tehokkuudelle olivat samat kuin Malli I:n mukaisten käyttöteorioiden ohjaaman toiminnan. Siksi Peilikuvamalli I:n mukaisten käyttöteorioiden kehittäminen ei ollut ratkaisut niitä

toiminnan ongelmia, joita Malli I:n mukaisten käyttöteorioiden soveltaminen oli aiheuttanut. (Argyris ym., 89–92; ks. myös Argyris & Schön 1978, 45–127; Argyris & Schön 1996, 73–107.)

Liitteessä 2. esittämäni Argyrisin ja Schönin laatima *Rajoittuneiden oppimissysteemien Malli O-I:n* mukainen ideaalityyppi hahmottaa, millaisia käyttäytymismaailmoja eli kulttuureja Malli I:n mukaisten käyttöteorioiden ohjaamina toimivista ihmisistä koostuvat systeemit muodostavat. Mallin perustana on ajatus, että ihmiset juurtuvat kulttuuriin, jossa he elävät. Kulttuurilla on kaksoluonne, koska se sisältää sekä ihmisten toiminnallaan luoman (*subjektiivisen*) että heidän toiminnastaan riippumattoman (*objektiivisen*) puolen. Ihmisten tarkoituksellista käyttäytymistä ohjaavat käyttöteoriat ohjaavat myös sitä, miten he rakentavat kulttuuria, jossa he elävät. Samalla kulttuuri määrittää toimintansa käyttöteorioiden ohjaamina toimivien ihmisten sosialisatiota luomalla ehdot sille, millaisten käyttöteorioiden ohjaamat toiminnat ovat kyseessä olevassa kulttuurissa enemmän ja millaiset vähemmän tehokkaita. (Argyris ym. 1985/1990, 92–93; ks. myös Argyris & Schön 1978, 45–127; Argyris & Schön 1996, 73–107; Argyris 1999/2002, 19–294.)

Ihmisten muodostamissa *Rajoittuneiden oppimissysteemien Malli O-I:n* mukaisesti toimivissa systeemeissä, joiden jäsenistä ainakin suurin osa toimii Malli I:n mukaisten käyttöteorioiden ohjaamina, luodaan vaikeita ja uhkaavia ongelmia kohdattaessa ensivaiheen rajoittavia kehiä (*loops*). Tämä tarkoittaa sitä, että tällaisissa systeemeissä luodaan keskustelemattomuuden, itseään toteuttavien ennustusten, sulkeutuvien prosessien ja laajenevien häiriöiden olosuhteet toimijoiden pysyessä samalla epä tietoisina niiden luomiseen liittyvästä vastuustaan. Ensivaiheen rajoittavien kehien luominen johtaa toisen vaiheen rajoittavien kehien luomiseen, kuten voita/häviä-ryhmädynamiikkojen soveltamiseen, mukautumiseen, ryhmien väliseen polarisoitumiseen ja organisatoriseen harhautumiseen. Toisen vaiheen rajoittavien kehien luominen vahvistaa ensivaiheen rajoittavien kehien luomista ja niiden molempien luominen johtaa epäilyyn, että systeemi on kykenemättömän toisen asteen oppimiseen. Tällä tavalla toimivissa systeemeissä voidaan korjata vain häiriöitä, joiden korjaaminen ei vaadi niiden toiminnan perustavien normien kyseenalaistamista ja muut-

tamista. Niissä voidaan myös kehittää taidokkaita naamioinnin ja naamioinnin naamioinnin verkkoja ja varmistavia suojelutoimia (kuten ”kootaan arkistoja, koska pomo sitä pyytää”), joita niissä voidaan tarvittaessa hyödyntää. Kaikki tämä johtaa niiden systeemien jäsenten, jotka ovat sitoutuneet systeemin toiminnan tavoitteiden saavuttamiseen, kaksoissidoksiin. He näkevät systeemin toimintaan liittyvät häiriöt ja tehottomat toimintatavat, joita heidän pitäisi systeemin vastuullisina jäsenenä korjata. Samalla he kuitenkin tietävät, että näiden organisaation vääristynyttä itsetyytyväisyyttä uhkaavien seikkojen esille ottaminen voi johtaa siihen, että heitä syytetään epälojaaleiksi organisaatioita uhkaaviksi häiriköiksi. (Argyris ym. 1985/1990, 93; ks. myös Argyris & Schön 1978, 45–127; Argyris & Schön 1996, 73–107.)

Liitteessä 3. esittämäni Argyrisin ja Schönin laatima *Käyttöteoria Malli II:n* mukainen ideaalityyppi hahmottaa, millaisten käyttöteorioiden ohjaamaksi toiminnaksi toimintatieteilijät pyrkivät kehittämään sitä asiakassysteemin toimintaa, jota he kehittävät yhdessä kulloinkin suorittamiensa tutkimusten ja interventioden kohteena olevan systeemin jäsenten kanssa. *Käyttöteoria Malli II:n* mukaisten käyttöteorioiden ohjaaman toiminnan kehittämiseen pyrkiminen konkretisoi toimintatieteen normatiivisuuden, jonka mukaisesti sitä soveltavat tutkijat pyrkivät muuttamaan maailmaa, eivätkä tyydy vain kuvaamaan sen toimintaa. Ihmisten toimintaansa ohjaavaksi mieltämänä julkiteorianana Malli II:n mukainen toimintateoria ei ollut Argyrisin ja Schönin tutkimusten mukaan mitenkään harvinainen, sillä useimmat heidän tutkimustensa kohteena olleissa asiakassysteemeissä toimineista ihmisistä olivat esittäneet, että heidän toimintansa olisi ollut sen ohjaamaa. Sen sijaan ihmisten toimintaa todella ohjaavana käyttöteorianana se oli heidän mukaansa harvinainen. (Argyris ym. 1985/1990, 98; ks. myös Argyris & Schön 1978, 129–222; Argyris & Schön 1996, 109–176; Argyris 1999/2002, 19–294.)

Käyttöteoria Malli II:n mukaisten käyttöteorioiden ohjaaman toiminnan hallitsevat muuttajat ovat 1) tuota ja käytä pätevää informaatiota, 2) tee vapaita ja tietoisia valintoja ja 3) sitoudu sisäisesti/omakohtaisesti valintoihin ja niiden tekemiseen sekä tämän mukaiseen työn/tehtävien suorittamisen jatkuvaan tarkkailemiseen. Interventionisteina toimivien toimintatieteilijöiden ensisijai-

nen tehtävä on pyrkiä luomaan käytännön maailmaan olosuhteita, jotka mahdollistavat näiden hallitsevien muuttujien tyydyttämiseen/arvojen toteuttamiseen pyrkivän toiminnan. Tällaisen toiminnan toimintastrategioita ovat toiminnan kontrollointivallan ja -vastuun jakaminen kaikille niille, joilla on siihen riittävä kompetenssi ja jotka osallistuvat toiminnan suunnittelemiseen tai toimeenpanoon. Sen sijaan että toimijat toimisivat pelkästään toistensa puolesta/nimissä (kuten Malli I:ssä) tai omat näkemyksensä salaavina asioiden selvittäjinä (kuten Peilikuvamalli I:ssä), yhdistävät he toimintaansa näihin toimintatapoihin liittyvät hyvät puolet pyrkien välttämään niihin liittyvien huonojen puolien mukaisen toiminnan. Tietyn asian tietyn toimijan ansioksi tai syyksi lukeminen ja hänen toimintansa arvioiminen tapahtuvat suoraan/helposti havaittavissa olevaa todistusaineistoa käyttäen. Ristiriidassa keskenään olevien näkemysten esille ottaminen on kannustettavaa, koska se helpottaa erilaisten näkemysten julkista testaamista. Toiminnan seurauksia ovat toimivat ja vain vähässä määrin toisilta puolustautumaan pyrkivien ihmisten ja ryhmien väliset suhteet, toimijoiden suuri valinnanvapaus ja riskinottamisen valmius sekä systeemissä tapahtuvan toiseen asteen oppimisen todennäköisyyden ja sen toiminnan tehokkuuden lisääntyminen. (Argyris ym. 1985/1990, 98–102; ks. myös Argyris & Schön 1978, 129–222; Argyris & Schön 1996, 109–176.)

Liitteessä 4. esittämäni Argyrisin ja Schönin laatima *Häiriöitä selvittävien ja korjaavien oppimissysteemien Malli O-II:n* mukainen ideaalityyppi hahmottaa, millaisia kulttuureja Malli II:n mukaisten käyttöteorioiden ohjaamina toimivista ihmisistä koostuvat systeemit muodostavat. Sen sijaan, että niissä luotaisiin niin kuin Malli O-I:n mukaisesti toimivissa systeemeissä tehdään vaikeita ja uhkaavia ongelmia kohdattaessa ensivaiheen rajoittavia kehiä, niissä sovelletaan *Käyttöteoria Malli II:n* mukaisia asioiden selvittämisen/tutkimisen strategioita. Systeemeissä aikaisemmin käsittelemättä jätetyt asiat otetaan käsiteltäviksi, niissä tehdyt oletukset asetetaan julkisesti testattaviksi ja tarpeen vaatimalla tavalla korjattaviksi ja toimintaa haittaavat sulkeutuvat prosessit keskeytetään. Näissä systeemeissä voi tapahtua sekä ensimmäisen että toisen asteen oppimista, minkä myötä niiden toimintaan liittyvät väärin toimivat ryhmien sisäiset ja väliset dynamiikat sekä

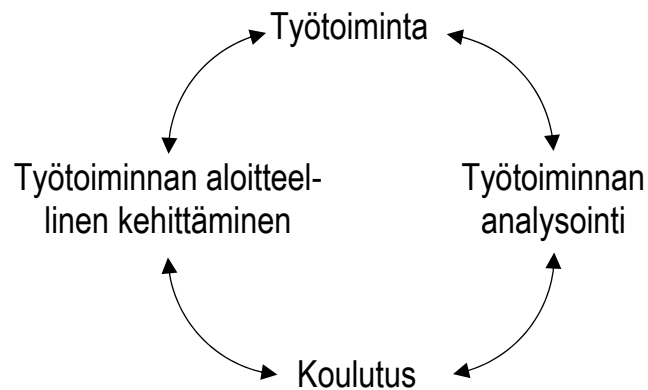
asioiden naamioimisen ja harhauttamispelien pelaamisen tarpeet voivat vähetä. (Argyris ym. 1985/1990, 100–102; ks. myös Argyris & Schön 1978, 129–222; Argyris & Schön 1996, 109–176; Argyris 1999/2002, 19–294.)

Ihmisten muodostamien systeemien toimintaa ohjaavien julkiteorioiden tasolla puhe Malleista II ja O-II kuulostaa Argyris ym. (1985/1990) mukaan yhtä kiehtovalta kuin äitiydestä ja omenapiirakasta puhuminen. Toimintatiedettä soveltavissa tutkimuksissa ratkaistavan ongelman muodostaa kuitenkin se, miten ne saavat kehitettävänä olevat systeemit toimimaan käytännön tasolla näissä malleissa hahmotetulla tavalla. Tämän tavoitteen saavuttamista hankaloittaa se, että valtaosa ihmisistä on sosiaalistunut Malli I:n mukaisten käyttöteorioiden ohjaamaa toimintaa ylläpitävään kulttuuriin maailman toimiessa edelleen pitkälti niiden ohjaamana siitä huolimatta, että osa ihmisistä pyrkii toimimaan Malli II:n mukaisten käyttöteorioiden ohjaamalla tavalla. Tästä johtuvat systeemien toimintojen kehittämiseen liittyvät hankaludet eivät kuitenkaan tarkoita sitä, että niiden toimintojen kehittäminen olisi mahdotonta. Kehittämisen onnistuminen edellyttää kuitenkin sitä, että tutkijat asettavat kehitettävän systeemin toiminnan kehittämiseen osallistuvan tutkimuksen (tutkimustoiminnan) ja kehitettävän systeemin toiminnan samanlaisen tieteellisen tarkastelun vaatimukset täyttävän tarkastelun kohteeksi. (Emt., 102–265; ks. myös Argyris & Schön 1978, 223–318; Argyris & Schön 1996, 177–288; Argyris 1999/2002, 67–106, 295–453.)

3.2 Kehittävä työntutkimus

Tarkastelen tässä luvussa *kehittävän työntutkimuksen* nimellä Suomessa 1980-luvun alussa virinneen työn ja organisaatioiden tutkimiseen ja kehittämiseen sovellettavan tutkimusotteen keskeisiä piirteitä ja lähtökohtana olevia näkemyksiä työstä ja sen kehittämisestä käyttäen päälähteenä Yrjö Engeströmin julkaisua *Kehittävä työntutkimus. Perusteita, tuloksia ja haasteita* (1995), minkä lisäksi hyödynnän pro gradu -tutkielmassani (Saari 1994a) tekemäni tutkimusotteen tarkastelua ja siinä lähteinä käyttämiäni julkaisuja. Tutkimusotetta on kuvattu esimerkiksi Kuviossa 5. esittämäni mukaista tutkimusasetelmaa soveltavaksi tavaksi tarkastel-

la ihmisten tekemää työtä kehittyvänä, sisäisesti ristiriitaisena ja jatkuvasti muuttuvana työtoimintana.

Lähde: Engeström & Engeström 1984, 12–13; Engeström 1995, 164.

Kuvio 5. Kehittävän työntutkimuksen asetelma.

Kuvion 5. mukaista tutkimusotetta soveltavat työn kehittäjät pyrkivät selvittämään kehitettävän työn kehitysdynamiikkaa, jotta he saisivat nostettua esiin työhön liittyvät kehittämismahdollisuudet. Tähän päästäkseen he hyödyntävät työn muutosten historiallista erittelyä, jonka avulla he etsivät siihen sisältyviä kehittyneempien työmuotojen ”ituja” ja kokeilevat, miten ne toimivat käytännön työssä. Työn kehittäjien tavoitteena on kehittää työntekijöiden kykyä arvioida työtään ja sen tekemiseen liittyviä työprosesseja kokonaisvaltaisesti ja lisätä näin heidän mahdollisuuksiaan vaikuttaa siihen, miten he työtään tekevät. Tähän työn kehittäjät pyrkivät edistämällä kuvion mukaista tutkijoiden ja työntekijöiden yhteistoimintaa, jossa myös työntekijöiden koulutuksella on keskeinen rooli. Tutkijoiden roolina näissä työn kehittämishankkeissa on kuvion mukaisen työstä ja sen kehittämismahdollisuuksista tietoa tuottavan kehäliikkeen käynnistäjinä ja etenemisen ohjaajina toimiminen. (Engeström & Engeström 1984, 12–13; ks. myös Saari 1994a, 15.)

Kehittävän työntutkimuksen tutkimusotteen voi lukea kuuluvan teollisen vallankumouksen ja etenkin sen rationalisointipyrkimysten synnyttämästä yhteiskunnallisesta tarpeesta kimmokkeensa saaneisiin ns. modernin työntutkimuksen tutkimusotteisiin, joiden kehittyminen on edennyt niiden toisiaan kohtaan esittämään kritiikkiin perustuvana toistensa täydentämisenä. Näiden

tutkimusotteiden lähtökohtana on ollut havainto, jonka mukaan teollisuusyhteiskuntien toimintajärjestelmien monimutkaistuminen oli tehnyt työn tutkimisesta yhä välttämättömämpää siitä huolimatta, että moni työntekijä suhtautui työhönsä kuin itsestään selvänä asiana, jota ei ollut tarvetta tutkia. Työntekijät kokivat tällöin työn osaksi itseään sen ollessa hänelle esimerkiksi toimitosihteerinä olemista. Tällainen teollisesta vallankumouksesta alkaneen kehityksen etenemisen myötä yhä virheellisemmäksi osoittautunut ajattelutapa sitoo työn yksilöön ja hänen taitoihinsa huomioimatta työn yhteisöllisiä ja rakenteellisia piirteitä. (Engeström 1985, 156; Engeström 1995, 11; ks. myös Saari 1994a, 14.)

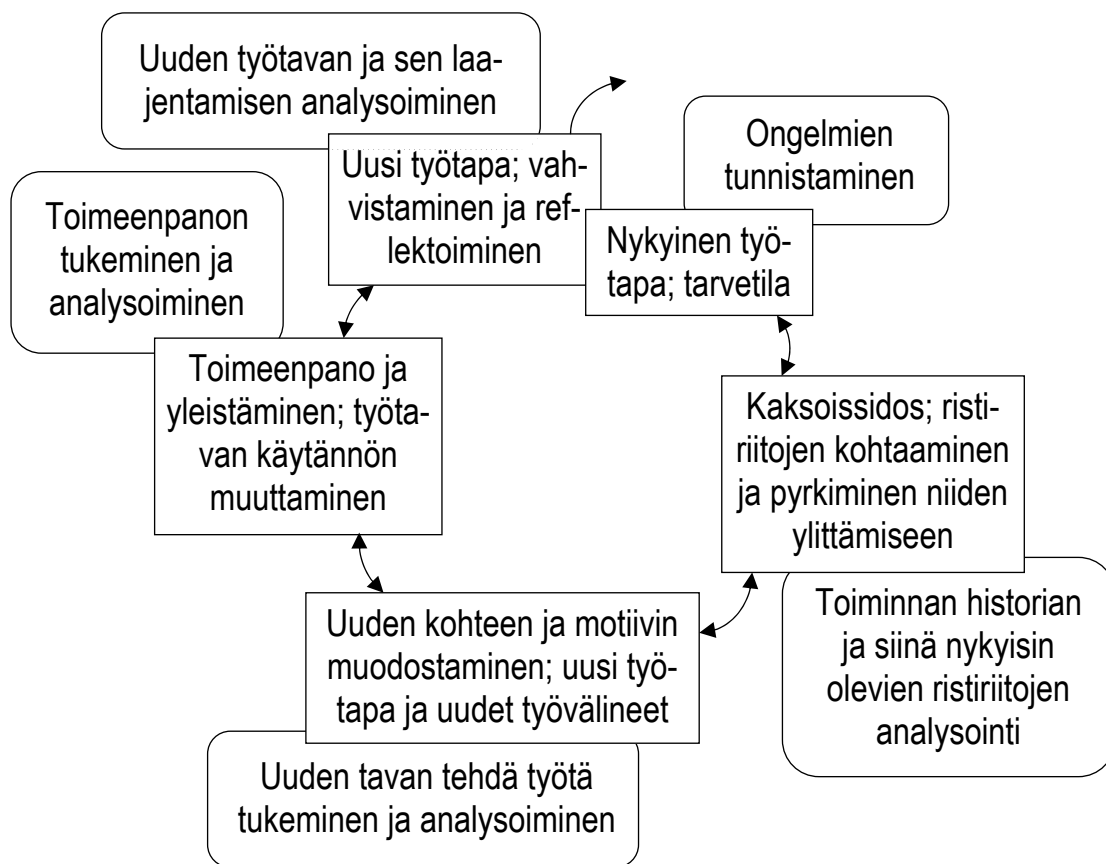
Tarkastellessaan moderniin työntutkimukseen luettavissa olevia lähtökohdiltaan paljonkin toisistaan eroaviksi toteamiaan tutkimusotteita mainitsevat Yrjö ja Ritva Engeström (1984) ensimmäisenä *sopeuttavan työntutkimuksen*. Sitä soveltavissa tutkimuksissa pyritään siihen, että työntekijät olisivat mahdollisimman tehokkaita vallitsevien työprosessien mukaisten työsuoritusten toteuttajia. Tähän pyritään tutkimalla esimerkiksi erilaisia työnmitausmenetelmiä käyttäen sitä, kuinka sujuvasti ja nopeasti työntekijät suoriutuvat työsuorituksensa toteuttamisesta. Toisena modernina työntutkimusotteena Yrjö ja Ritva Engeström mainitsevat *toteavan työntutkimuksen*. Sen lähtökohtana on näkemys, että työn kehittyminen, varsinkin siihen liittyneet koneellistuminen, byrokratisoituminen ja automatisoituminen, on johtanut suurimman osan työntekijöistä kohdalla siihen, että heidän ammattitaitonsa on alentunut ja heidän työnsä mielekkyys on vähentynyt. Otetta soveltavissa tutkimuksissa pyritään kuvailemaan tätä niiden lähtökohtana olevaa näkemystä tukevat ilmiöt mahdollisimman vakuuttavasti pohtimatta työn todelliseen kehitykseen liittyvien ristiriitaisuuksien merkitystä. Niissä ei huomioida esimerkiksi tekniseen kehitykseen liittyviä mahdollisuuksia kehittää ja parantaa työoloja. Kolmantena modernina työntutkimusotteena Yrjö ja Ritva Engeström mainitsevat *korjaavan työntutkimuksen*. Sitä soveltavien tutkimusten tavoitteena on edistää työn humanisointia ja työsuojelua. Tutkimusten tarkastelunäkökulma on laajentunut työn aiheuttamia terveys- ja muita haittoja lieventämään pyrkivistä työsuojelullisista tutkimuksista myös työntekijöiden motivaatio-ongelmiin liittyviä tekijöitä huomioiviin tutkimuksiin. Jäl-

kimmäiset tutkimukset ovat liittyneet pyrkimykseen humanisoida työtä käyttämällä keskeisimpänä keinona työn organisointimuotojen muuttamista. Näihin tutkimuksiin liittyy usein niille luonteenomainen pyrkimys muuttaa vallitsevia työoloja, jotta niiden aiheuttamat haitat eivät ylittäisi inhimilliselle työlle asetettavia raja-arvoja. (Emt. 10–12; ks. myös Saari 1994a, 14–15.)

Ennen Yrjö ja Ritva Engeströmin (1984, 10–12) viimeisenä modernina työntutkimusotteena mainitseman kehittävän työntutkimuksen käsittelyä voidaan mainita Yrjö Engeströmin (1985, 157) moderneihin työntutkimusotteisiin lukema *pyhittävä työntutkimus*. Sitä soveltavissa tutkimuksissa tutkijat pyhittävät työntekijöiden arkikokemuksen asettamalla sitä ilmaisevat ajatukset ja pyrkimykset työn kehittämisen ehdottomiksi ohjenuoriksi. Tutkijat ajattelevat tämän takaavan sen, etteivät he manipuloi millään tavalla tutkimuskohdettaan ja että heidän kehittämiseen osallistumisensa tukee työntekijöiden omalle työlleen ja sen kehittämislle asettamien pyrkimysten toteuttamista. Vaikka tutkijat uskaltavat kyseenalaistaa vallitsevien työolojen hyvyyden, eivät he pysty vaikuttamaan kehittämissuosituksen antoa enempää siihen, kehitetäänkö niitä vai ei. Tämä johtuu siitä, etteivät ainoastaan arkikokemuksen varassa toimivat työntekijät osaa, eivätkä manipulointipelkoa ”potevat” tutkijat uskalla, käyttää ja kehittää uusia työolojen muuttamiseen soveltuvia välineitä ja menetelmiä. (Saari 1994a, 14–15.)

Edellä käsittelemiäni tutkimusotteita soveltavien tutkimusten puutteeksi voi kiteyttää sen, että ne tarkastelevat vallitsevia työoloja muuttumattomina tai ylhäältä alas annettuina. Vaikka osan niistä voi sanoa pitävän työolojen kyseenalaistamista mahdollisena, ei niitä soveltavissa tutkimuksissa kyetä kehittämään työolojen muuttamisessa tarvittavia välineitä. Tutkimuksissa ei voida tarkastella esimerkiksi sitä, mitä mahdollisuuksia työntekijöillä on muuttaa työoloja tietoisien toimintansa avulla, koska työoloihin suhtaudutaan ikään kuin työntekijöihin ulkopuolelta vaikuttavien voimien sanelemina mahteina (emt., 15). Kehittävän työntutkimuksen lähtökohtana on tätä moderniin työntutkimukseen luetavissa olevissa aiemmin kehittyneissä tutkimusotteissa havaittua puutetta kritisoiava näkemys, jonka mukaan työtä on syytä tarkastella sitä kehittämään pyrittäessä ihmisten toteuttamana työtoi-

mintana integroimalla tutkiminen ja kehittäminen toisiinsa ja yhdistämällä ne ekspansiivisen oppimisen syklin mukaiseksi työtä kehittäväksi oppimisprosessiksi. Tällaisen toisiinsa integroitujen tutkimuksen ja kehittämisen voi hahmottaa etenevän Kuviossa 6. esittämälläni tavalla. Sen mukaisesti tutkimus ja kehittäminen etenevät oppimissyklin vaiheesta toiseen palaten tarpeen vaatiessa takaisin edelliseen vaiheeseen niin, että syklin eri vaiheiden toistuvasta toteuttamisesta muodostuu spiraalimainen työtä asteittain alemmalta korkeammalle kehitystasolle vievä prosessi. Työn kehittämisen hahmottaminen kuvion mukaisesti etenevänä spiraalina perustuu näkemykseen, jonka mukaan kaikessa inhimillisen toiminnan kehittämisessä on kyse toimintaa toteuttavien tietoisesti tai tiedostamattaan toteuttamista oppimissyklin toistuvista läpikäynneistä. (Engeström 1995, 126–130.)

Lähde: Saari 2005a; ks. myös. Engeström 1995, 128.

Kuvio 6. Kehittävän työntutkimuksen eteneminen yhdistettynä ekspansiivisen oppimisen syklin vaiheisiin.

Kehittämisen ja siihen integroitavan tutkimuksen eteneminen Kuvion 6. mukaisella tavalla tarkoittaa sitä, että kehittämisen alussa kehitettävään työhön tehdään ilmiötason perehtyminen. Sen tarkoituksena on saada alustava käsitys työn nykytilasta ja sen toteuttamisen sujuvuutta heikentävistä ongelmista. Tällöin löytyviin ilmiongelmiin ei pyritä löytämään välittömiä ratkaisuja, mikä johtuu siitä, että työn suorittamista heikentävät perusongelmat ovat useimmiten näitä ensivaikutelman omaisia ongelmia moniulotteisempia ns. systeemisiä ongelmia, joihin löytyvät ratkaisutkin ovat moniulotteisia, systeemisiä ratkaisuja. Tämän vuoksi työn analysointia jatketaan tarkastelemalla sitä osana laajempaa systeemiä ja huomioimalla myös sen aikaisemmin läpikäymä kehityshistoria. Työstä tehdään tällöin toisiinsa kiinteästi liittyvät ja toisiaan edellyttävät kohdehistoriallinen, teorianhistoriallinen ja aktuaaliempiirinen analyysi. *Kohdehistoriallisessa analyysissä* pyritään löytämään työn kehittymiselle perustan luovat, sen tekemistä hankaloittavat ongelmat eli perusristriidat. *Teorianhistoriallisen analyysin* tarkoituksena on selvittää työn teon pohjana sekä aikaisemmin olleet että kehittämisen aikana olevat teorit, mallit ja käsitteet eli työn tekemistä ohjanneet julkiteorit. Niitä pyritään peilaamaan koko ajan siihen, millaiset työtä koskevat käsitykset ovat kohdehistoriallisen analyysin mukaan olleet ohjaamassa työn tekemistä sen eri kehitysvaiheissa. Työn *aktuaaliempiirisen analyysin* tarkoituksena on selvittää se, millaisten työorientaatioiden ohjaamana työntekijät tekevät työtään, kun sitä kehitetään. Näillä kolmella toisiinsa liittyvällä analyysillä pyritään selvittämään ne työn kehitysristriidat, joiden pohjalle kehittävän työntutkimuksen etenemiseen kuuluvien seuraavien vaiheiden toteuttaminen voidaan rakentaa. Näiden työn ilmiongelmien selvittäminen seuraavien vaiheiden aikana tutkimuksen pyrkimyksenä on tukea työn tekemiseen soveltuvan uuden työtavan kehittämistä, sen soveltamisen vakiintumista ja leviämistä laajempaan käyttöön sekä sen arvioimista, miten työn kehittäminen on kokonaisuudessaan onnistunut. (Emt. 126–130; ks. myös Arnkil 1989, 21–33; Saari 1994a, 19–20.)

Lähtökohdiltaan kehittävä työntutkimus lukeutuu toimintatutkimuksen ns. yleiset piirteet täyttäviin osallistuviin ja reflektiviin sosiaalitutkimuksiin, jotka korostavat kaikkien tutkimuk-

sessä mukana olevien osallistumista tutkimuksen toteuttamiseen. Tutkimusotetta soveltaviin tutkimuksiin osallistuvien aktiivisuuden asteet ja alueet voivat vaihdella sen mukaan, kuinka tiiviisti tutkimus ja kehittäminen pyritään integroimaan toisiinsa, millaisia tavoitteita kehittämiselle asetetaan ja millaisiin yhteiskunnan ja sen alayhteisöjen hallinnointia ja muuttamista koskeviin käsityksiin tutkimuksen toteuttaminen pohjautuu (Saari 2001b, 192–205; ks. myös Hart & Bond 1995/1996). Tutkimusotteen reflektiivisyys merkitsee sitä, että jokainen työn kehittämiseen osallistuva antaa toisille palautetta heidän ratkaisuistaan, saa toisilta palautetta omista ratkaisuistaan ja erittelee itse omia ratkaisujaan. Tutkijoiden toiminta on tällöin yhtä kurinalaisesti ja huolella kerättyjen ja analysoitujen aineistojen pohjalta tehtävän tarkastelun kohteena kuin muiden kehittämiseen osallistuvien toiminta. (Engeström 1995, 109–135.)

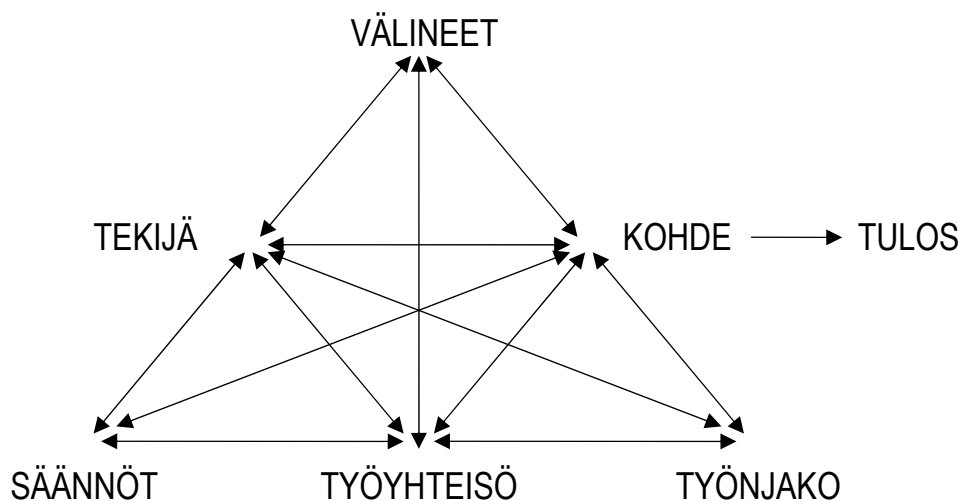
Kehittävää työntutkimusta voi pitää kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian erityismuotona ja sen soveltamisena työn tutkimiseen ja kehittämiseen. Tutkimusotteen perustana on näkemys, ettei yksilöä ja hänen toimintaansa voi tarkastella vain hänen sisäisten mekanismiensä ohjaamana ja yhteiskuntaa ja sen toimintaa omalakisena rakenteena, kuten käyttäytymis- ja yhteiskuntatieteissä varsin yleisesti tehdään. Sitä soveltavat korostavat sen sijaan, että yksilöä ja hänen toimintaansa (yksilön ominaisuuksia ja tekoja) tulee tarkastella kollektiivisten, historiallisesti kehittyvien, ristiriitaisten ja dynaamisten yhteiskunnallisten toimintajärjestelmien, kuten työorganisaatioiden, osana muodostuvina ja näitä toimintajärjestelmiä muovaavina inhimillisen elämän ilmiöinä ja tapahtumina¹¹. Tutkimusotetta voi luonnehtia myös työn muuttamiseen osallistuvaksi lähestymistavaksi ja muutosstrategiaksi, joka yhdistää työn tutkimisen ja käytännön kehittämisen sekä näistä vastaavien toimijoiden koulutuksen toisiinsa. Sitä sovellettaessa tutkijat osallistuvat työn tekoa toteuttavan toimintajärjestelmän (työyhteisö, organisaatio jne.) sisällä tehtävään työn kehittämiseen, sen erittelemiseen tarvittavien välineiden muokkaamiseen ja

¹¹ Katso tällaisesta sosiaalipsykologisesti painottuneesta toiminnan teorian kehittelystä Suomessa esimerkiksi Weckroth 1988/1992; Hänninen 1989; Weckroth 1991; Eskola 1994; Hänninen 1994; Weckroth 1994; Hänninen 2000/2002.

työn uusien toimintamallien suunnitteluun. He soveltavat reflektiivisen tutkimuksen periaatteita siten, että he pyrkivät arvioimaan yhdessä työtä tekevien kanssa heidän työtapojaan sekä niiden kehittämistarpeita ja -mahdollisuuksia. Tutkijat toimivat tällöin kolmoisagentteina, sillä he osallistuvat työn kehittämiseen ja siihen liittyviin tapahtumiin, ovat näiden tapahtumien tallentajia ja kriittisiä erittelijöitä ja arvioivat reflektiivisesti omaa kehittämiseen liittyvää toimintaansa sekä työstä ja sen kehittämisestä tekemiään tulkintojaan. (Engeström 1995, 11–12, 124–128.)

Kehittävää työntutkimusta soveltavan hankkeen etenemistä kuvaava ekspansiivisen oppimisen sykli on käsitteellinen työväline, jolla hahmotetaan sekä työn kehittämiseen kuuluvien vaiheiden, tapahtumaketjujen ja interventioiden eli muutospyrkimysten suhdetta toisiinsa että niiden ”paikkaa” koko kehittämisprosessissa. Kehittämisen ajatellaan onnistuvan toteuttamaan tutkimusotteen tavoitteen mukaista spiraalimaisesti etenevää, aiemmin opitun varaan rakentuvaa ja uuden oppimisen myötä entistä parempiin työtapoihin ja -menetelmiin johtavaa työn kehittämistä ekspansiivisen oppimisen sykliä vastaavien avointen syklien toistuvalla läpikäymisellä. Tällainen kehittäminen vaatii, että työn tekoa toteuttavaan toimintajärjestelmään kyetään tekemään tarpeen vaatiessa ne laadulliset muutokset, joita siirtyminen spiraalin aiemmasta syklistä sen myöhempään sykliin edellyttää. Tutkimus pyrkii tällöin edistämään näiden työn kehittämiseen/kehittämiseen välttämättömien ns. *lähikehityksen vyöhykkeiden* kehkeytymistä ja niiden ylittämässä tarvittavien välineiden, keinojen ja menetelmien kehittämistä puuttamalla aktiivisesti siihen, miten työtä tehdään. Näitä lähikehityksen vyöhykkeitä leimaa vanhan ja uuden työtavan välisten jännitteiden ristiriidoiksi kärjistyminen, sillä eri työtapoja noudattaen tehtävää työtä ohjaavien työkulttuurien ja niiden mukaisesti työn teossa käytettävien menetelmien ja välineiden tai niiden käyttämisessä noudatettavien tapojen välillä on eroja. Jännitteiden ristiriidoiksi kärjistyminen johtuu siitä, että työn tekemistä leimaavat vanhan ja uuden toimintamallin mukaiset työtavat siinä määrin, etteivät kummatkaan niistä määrätä selvästi sitä, miten työntekijöiden tulee toimia, kun he pyrkivät tekemään työnsä hyvin. (Emt., 88–108.)

Kehittävän työntutkimuksen perustana on näkemys, jonka mukaan työn kehittymisen edellyttämässä lähikehityksen vyöhykkeissä kärjistyvät ristiriidat kehkeytyvät työn tekemisessä luonnostaan esiintyvistä jännitteistä ja niiden aiheuttamista työn tekoa toteuttavassa toimintajärjestelmässä ilmi tulevista poikkeavista tapahtumista. Ristiriitojen pohjana katsotaan olevan työn tekemisen kuvaamiseen ja analysoimiseen kehitetyn Kuvion 7. mukaisen toimintajärjestelmän osatekijöiden sisäisten ja niiden välisten jännitteiden kärjistyminen ajoittain niin suuriksi, että yhteen tai useaan osatekijään on pakko tehdä laadullisia muutoksia, jotta työn tekoa kuvaava toimintajärjestelmä pysyisi kuvion mukaisena kolmiona, eikä muuttuisi joksikin muuksi. Nämä työn tekemiseen liittyvistä kärjistyvistä jännitteistä syntyvät ristiriidat toimivat työn kehittämistä eteenpäin vievää ekspansiivista oppimista käynnistävinä ja ylläpitävinä voimina. Työn kehittäminen edellyttää tällöin sitä, että työn tekoa toteuttavan työyhteisön jäsenten erillisinä soveltamat piileviksi jäävät ajattelu- ja toimintamallit otetaan yhteisesti toteutettavien tietoisten tarkastelujen, vuoropuhelujen ja arviointien kohteiksi. (Engeström 1995, 62–64, 108.)

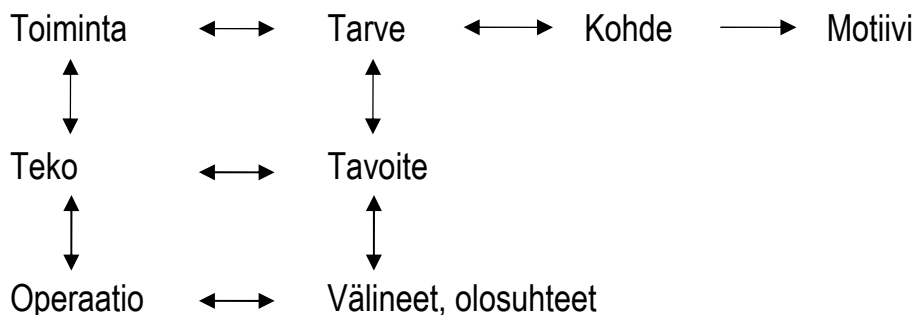
Lähde: Engeström 1990, 266; Engeström 1995, 47; ks. myös Arnkil 1989, 27; Saari 1994a, 16.

Kuvio 7. Työtoiminnan yleinen rakenne.

Kehittävässä työntutkimuksessa työn tekemisen kuvaamiseen käytettävän toimintajärjestelmän eli työtoiminnan yleisen rakenteen hahmottava kolmio pohjautuu Yrjö Engeströmin esittämiin

tarkasteluihin, joissa hän on hahmottanut siirtymisen eläinten toiminnan yleisestä rakenteesta ihmisen toiminnan yleiseen rakenteeseen osaksi ihmislajin evoluutiokehitystä. Ihmisen tekemään työhön kuuluvien prosessien suorittamisessa tarvittavat perusosatekijät ovat *työntekijä eli subjekti*, *työvälineet* ja *työn kohde*, jota työntekijä muokkaa työvälineitä käyttäen omia tai muiden ihmisten tarpeita tyydyttäväksi *työn tuloksiksi*. Lisäksi ihmisen tekemään työhön kuuluvien prosessien suorittaminen edellyttää, että työtä tehdään jossain *työyhteisössä* siinä vallitsevien yhteisöllisten suhteiden, työn tekoa säätelevien *sääntöjen* ja *työnjakoa* koskevien sopimusten mukaisella tavalla. Tärkeää on tällöin huomata se, että työvälineillä tarkoitetaan käsityökalujen ja koneiden lisäksi kaikkia niitä ajattelumalleja ja suunnittelujärjestelmiä, joiden soveltaminen on työn teon kannalta välttämätöntä. Myöskään työntekijällä ei tarkoiteta vain ns. suoritusportaan työntekijöitä, vaan kaikkia tarkasteltavassa työyhteisössä suoritettavien työprosessien toteuttamiseen vaadittavia työyhteisön eri hierarkiatasoilla toimivia henkilöitä. (Engeström & Engeström 1984, 17; Engeström 1985; Arnkil 1989, 27; Engeström 1990, 266; Engeström 1995, 45–48).

Kun kehittävässä työntutkimuksessa pyritään ymmärtämään ihmisen työn tekoa sekä siihen liittyviä jännitteitä ja ristiriitoja, huomioidaan siinä työtoiminnan yleisen rakenteen mukaisten osatekijöiden lisäksi Kuviossa 8. esittämälläni kaaviolla hahmotetusta ihmisen toiminnan kolmitasoisesta rakenteesta johtuva työtoiminnan hierarkkisuus.

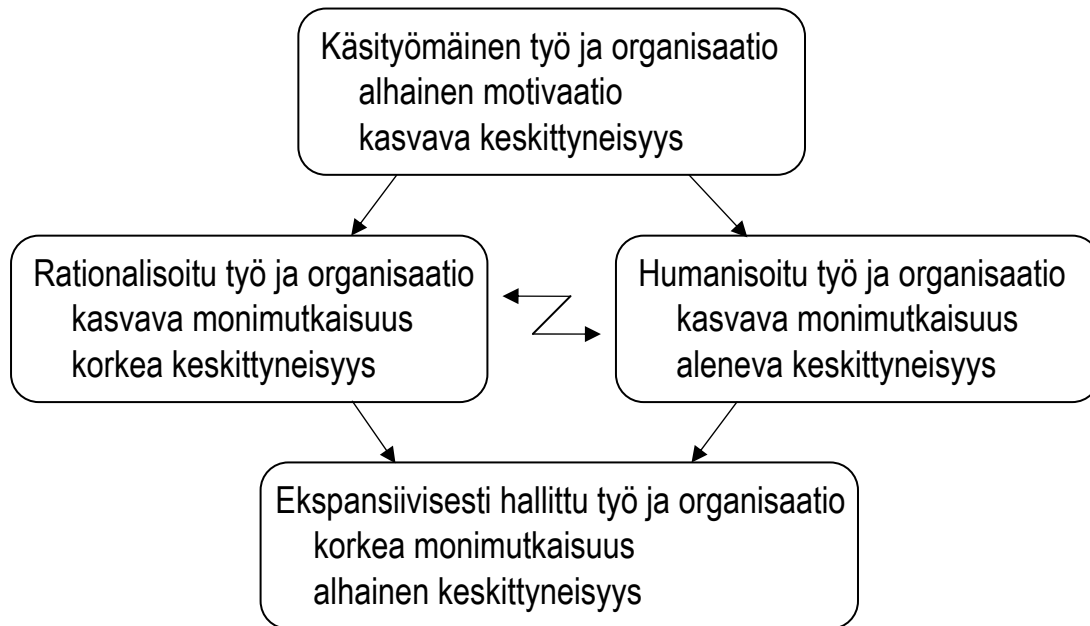

Lähde: Engeström 1995, 43.

Kuvio 8. Työtoiminnan kolmitasoinen rakenne.

Kuvion 8. mukaisesti ihmisen toiminnassa on kyse toiminnan motiivin määrittämisestä kohteen saavuttamisesta ja siihen liittyvästä tarpeen tyydyttämisestä. Toiminta edellyttää ihmiseltä tekojen suorittamista, kun hän pyrkii saavuttamaan tavoitteen, jonka saavuttaminen on välttämätöntä hänen toimintaansa ohjaavan tarpeen tyydyttämisen kannalta. Tekojen suorittaminen edellyttää puolestaan muun muassa toimintaa säätelevien olosuhteiden ja siinä käytettävien välineiden mahdollistamien operaatioiden suorittamista. Työtä tekevä yksittäinen työntekijä tiedostaa usein vain ne työn tavoitteet, joiden saavuttamiseksi hän suorittaa työtoiminnan kokonaisuuden kannalta irrallisilta näyttäviä tekoja. Työn tietoinen kehittäminen edellyttää sen sijaan sitä, että kehittämistä tarkastellaan työtoiminnan osatekijöiden dynaamisena muuttamisena/muuttumisena niin, että jonkin osatekijän muuttumisen katsotaan toimivan muita osatekijöitä muuttumaan pakottavana työn dynaamisimpana muutosvoimana. (Arnkil 1986, 13; Arnkil 1989, 27–28; ks. myös Saari 1994a, 16.)

Kehitettävän työn ymmärtämiseksi tehtävällä työn historiallisella tarkastelulla tarkoitetaan kehittävässä työntutkimuksessa ennen kaikkea ihmisten nykyisin tekemän työn tarkastelua ns. työn yhteiskunnallistumisen määrittämänä *kehittyneenä työnä*. Työn yhteiskunnallistumisella viitataan kehitykseen, jonka myötä yhä pienempi osa työstä on pysynyt työnä, jossa jokin erillinen yksikkö (yksilö, perhe, ryhmä jne.) voi tuottaa työn tuotteen (tavara ja palvelu) valmistamisessa tarvittavat raaka-aineet ja valmistaa sekä kuluttaa tuotteen omassa piirissään. Sen sijaan tuotteita valmistetaan pääosin muiden kuin tuotteiden valmistajien tarpeiden tyydyttämisestä ja siten muiden kanssa tapahtuvaa tuotteiden vaihtoa varten. Keskeisenä työn yhteiskunnallistumisen tuntomerkinä ja edellytyksenä pidetään tällöin palkkatyöksi kutsutun työmuodon syntyä ja sen Kuvion 9. mukaisiksi neljäksi suureksi työn kehitystyyppiä pelkistettyä kehittymistä. (Arnkil 1989, 4; Engeström & Engeström 1984, 18; Engeström 1995, 22–24; ks. myös Saari 1994a, 16–17.)

Lähde: Arnkil 1989, 7; Engeström 1995, 22.

Kuvio 9. Palkkatyön historialliset kehitystyytit.

Kuvion 9. mukaista *käsityömaaista* työtä pidetään yhteiskunnallisista ehdoista näennäisesti riippumattoman työnä, jota koskeva tieto on pääosin kokemuspohjaista. Tuotteen valmistamisen nähdään olevan alusta loppuun yksittäisen työntekijän vastuulla, minkä vuoksi työnjako ei sovi työn teon luonteeseen. Yhteiskunnan monimutkaistumiseen liittyneiden työnjaon ja teollistumisen lisääntymisen nähdään kuitenkin alkaneen viedä käsityömaiseltä työltä sen aiemman aseman vallitsevana työtyyppinä niin, että sen paikan alkoi ottaa *rationalisoitu työ*, jonka kehittymisen ensisijaisena motiivina toimivat pyrkimykset vastata suurteollisuuden asettamiin vaatimuksiin parantaa työn taloudellisuutta, tehokkuutta ja tuottavuutta. Tässä työtyypissä työnjako ja työtehtävien osittaminen on viety äärimmäisen pitkälle ja työn rationalisointi perustuu työtehtävien standardointiin, mitoittamiseen ja sääntelyyn. Pisimmälle viedyissä muodoissaan työn rationalisointi on kuitenkin johtanut moniin ongelmiin, joista merkittävimpiin lukeutuu pirstoutuneen ja pakkotahtisen työn usein aiheuttama työntekijöiden motivaation heikentyminen. (Arnkil 1989, 4–5; Engeström 1995, 22–24; ks. myös Saari 1994a, 17.)

Kuvion 9. mukaisen *humanisoidun* työn kehittymisen katsotaan alkaneen pyrkimyksistä lievittää rationalisoidun työn työntekijöille aiheuttamia terveys- ja motivaatio-ongelmia, kuten yksi-

puolisen työkuormituksen aiheuttamia terveyshaittoja ja työnjaon joustamattomuuden aiheuttamaa välinpitämättömyyttä työtä kohtaan. Koska rationalisoidussa työssä työn kokonaisuutta koskeva tieto on ainoastaan työorganisaation johtoportaan kuuluvien hallussa, ovat suoritusportaan työntekijät usein tietämättömiä työssä jatkossa tapahtuvista muutoksista. Tämän on todettu aiheuttavan ongelmia etenkin silloin, kun yhä suurempi vastuu koneista, laitteista ja tuotteiden laadusta on siirretty suoritusportaan työntekijöille. Humanisoidussa työssä näitä ongelmia pyritään poistamaan muun muassa siten, että työn organisoinnissa huomioidaan työntekijöiden yhteistyö ja suhteet toistensa sekä työnjohdon kuuluvien työyhteisön jäsenten kanssa. Tavoitteena on muun muassa työpaikan viihtyisyyden parantaminen ja työntekijöiden autonomian lisääminen työaika- ja -tahtia sekä työnjakoa koskevissa ratkaisuisissa, mihin pyritään esimerkiksi siten, että työntekijät otetaan mukaan työnsuunnitteluun. Pääpaino on kuitenkin työntekijöiden yksin suorittamien työprosessien uudistamisessa ja rajattujen ryhmätasoisien ratkaisujen kehittämisessä työn kokonaisuudesta päättämisen pysyessä kaukana työntekijöiden ja heistä muodostuvien työryhmien ”yläpuolella”. (Arnkil 1989, 4–5; Engeström 1995, 22–24; ks. myös Saari 1994a, 17.)

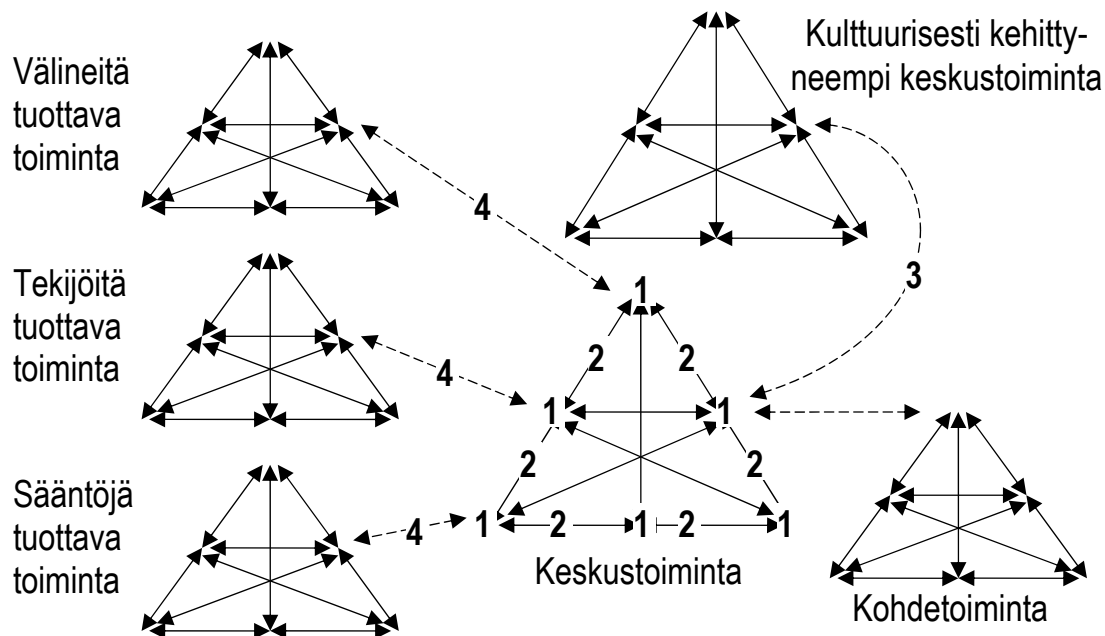
Käytännön työelämässä vallitsevassa työn kehitysvaiheessa, joksi kehittävää työntutkimusta soveltaneet tutkijat ovat katsoneet usein rationalisoidun ja humanisoidun työn kilpailun ja yhteen kietoutumisen, esille tulleiden ongelmien ja puutteiden ratkaisuun pyrkivän Kuvion 9. mukaisen *teoreettisesti hallitun työn* katsotaan olevan yhä pitkälti itumuodossa esiintyvä työtyyppi. Sitä luonnehtivia piirteitä ovat työntekijän pitkälle kehittynyt kyky hallita työtä koskeva teoreettinen tieto, uudenlaista yhteistyötä tekemällä työprosessin kokonaisuus ja työn teossa tarvittavat korkeatasoiset työvälineet. Työntekijät osallistuvat tällöin laajasti työprosessien suunnitteluun ja kehittämiseen työn johtamisen, suunnittelun ja tekemisen integroitua toisiinsa syvällisemmin kuin humanisoidussa työssä. Työ nähdään kehittyvänä toimintajärjestelmänä, jonka syvälinen teoreettinen hallinta ja kokonaisvaltainen käsittäminen ovat edellytyksiä sen tekemisessä tarvittavan uudenlaisen yhteistyön onnistumiselle. (Arnkil 1989, 5–6;

Engeström 1995, 22–24; Engeström 2004, 77–87; 138–153; ks. myös Saari 1994a, 17–18.)

Vaikka kehittävää työntutkimusta sovellettaessa työn kehitystyyppien nähdäänkin kehittyneen historiallisesti toisiaan seuraten, katsotaan niiden aineksia voivan löytyä kaikista nykyisistä työprosesseista ja niitä toteuttavista organisaatioista. Jonkin työtyypin ja sitä vastaavan organisaatiomuodon voi näin ollen sanoa olevan tarkasteltavaa työprosessia hallitsevia, mutta ns. puhtaita tyyppejä ei käytännön työelämässä voida havaita. Työtyyppeihin ei suhtauduta myöskään paikalleen pysähtyneinä ja jyrkästi toisistaan eroavina vaihtoehtoisina ”muotteina”, joista käytännön työelämässä toimivat voisivat valita mallin, jota noudattamalla he ryhtyvät työtään tekemään. Työn kehittymistä eteenpäin vievien työn ristiriitojen katsotaan sen sijaan syntyvän juuri siitä, että työhön sisältyy eri työtyyppien mukaisia aineksia. Näiden eri työtyyppien sisältöjä kehittävien ja rikastavien sekä uusia työtyyppejä luovien työn kehitystä eteenpäin vievien ristiriitojen tarkastelussa sovelletaan työn teon yleistä rakennetta hahmottavaa kolmiota etsimällä työn osatekijöiden sisäisiä ja välisiä jännitteitä (ks. Engeström 2004, 77–87). Niiden etsimistä ohjaavana ajatuksena voi sanoa olevan, että työn kehittäjien tulee löytää työn muita pitemmälle kehittyneen osatekijän aiheuttamien työn jännitteiden kärjistymiseen johtaneet ristiriidat, jotta ne voidaan voittaa tai ylittää niin, että työn tekoa hahmottavan toimintajärjestelmän kuvaaminen onnistuu edelleen kolmiota, ei jotain muuta kuviota käyttäen. Työn ristiriitojen voittaminen tai ylittäminen voi tapahtua kaikkien työtoiminnan osatekijöiden muuttumisena laadullisesti työn uutta kehitysvaihetta vastaaviksi tai niiden pysymisenä laadullisesti vanhaa kehitysvaihetta vastaavina, jolloin työn muita kehittyneempi osatekijä palaa muiden osatekijöiden kanssa samalle työn vanhalle kehitysvaiheen tasolle. (Engeström & Engeström 1984, 18–22; Arnkil 1989, 4; Engeström 1995, 22–24, 62–67; ks. myös Saari 1994a, 16–18.)

Kun kehittävää työntutkimusta on sovellettu käytännön työelämää kehittäneissä hankkeissa, on kehitettävän työn tarkastelussa todettu järkeväksi käyttää Kuviossa 10. esittämäni mukaista asetelmaa. Kehitettävä työ nähdään tällöin ”keskustoimintana”, josta aloitettu tarkastelu laajennetaan askelittain sen kanssa lähei-

simmin yhteydessä olevista ”naapuritoiminnoista” koostuvan toimintajärjestelmien verkon tarkasteluksi (Engeström 1995, 48–67).

Lähde: Engeström 1995, 54, 63.

Kuvio 10. Toimintajärjestelmien verkko.

Kuvion 10. mukaista asetelmaa käyttäen on mahdollista välttää se, että kehitettävän työn tekoa hahmottavaa toimintajärjestelmää tarkasteltaisiin staattisena, pyramidimaisena rakenteena unohtaen työn tekemiseen liittyvä dynaamisuus. Kuvion mukaisessa työn kehittämisessä pyritään siihen, että kehitettävän työn muodostama keskustoimintaa kyettäisiin muuttamaan kulttuurisesti kehittyneemmäksi keskustoiminnaksi kehittämällä sen edellyttämiä uusia työtapoja. Tämä edellyttää muun muassa sitä, että keskustoimintana tarkasteltavassa työssä käytettäviä välineitä ja sovellettavia sääntöjä sekä työn tekijöitä tuottavia ”naapuritoimintoja” kyetään kehittämään kulttuurisesti kehittyneempää ”keskustoimintaa” vastaavalle tasolle. Ellei siinä onnistuta, kehittäminen epäonnistuu työn pysyessä edelleen vanhan työtavan mukaisten työprosessien suorittamisena. (Engeström 1995, 48–67.)

Kuvio 10. hahmottaa kehitettävän työn tekemistä kuvaavien keskus- ja naapuritoimintajärjestelmien muodostaman verkon lisäksi sitä, mistä kehitettävää työntutkimusta sovellettaessa kehitettävänä olevan työn ristiriitoja ajatellaan löytyvän. Perustavimmal-

la tasolla ristiriitojen erittelyn lähtökohdaksi otetaan palkkatyön kaksoisluonne, jolla tarkoitetaan sitä, että palkkatyönä valmistettavilla tuotteilla on sekä käyttö- että vaihtoarvo. Tuotteen käyttöarvon määrittää sen kyky tyydyttää jokin sen kuluttamista edellyttävä tarve. Sen vaihtoarvon määrittää puolestaan sen tuottamisesta saatava tuotannon kannattavuutta ja taloudellisuutta mittaava liiketaloudellinen voitto, kun se vaihdetaan suoraan tai toisten tuotteiden välityksellä rahaan. Palkkatyön kaksoisluonne selittää, miksi kaikessa nykyisin tehtävässä työssä voidaan katsoa sovellettavan kahta eri suuntiin vetävää ratkaisu- ja arviointiperustetta. Esimerkiksi uuden teknologian käyttöönotossa on toisen arviointiperusteen mukaan syytä kiinnittää huomio ensisijaisesti työn sisällölliseen muuttumiseen ja siitä aiheutuviin ongelmiin (kuten työntekijöiden ammattitaitovaatimusten muuttumiseen), jotta työssä tapahtuvat muutokset eivät johtaisi esimerkiksi työtyytyväisyyden laskuun ja siitä pidemmällä tähtäimellä aiheutuviin tuotteen laadun heikentymiseen ja tuotantoprosessin vaarantumiseen. Toisen arviointiperusteen mukaan huomio pitää kiinnittää ensisijaisesti työvoimakustannusten alentamiseen jättäen työn sisällöllisistä muutoksista ja niiden aiheuttamista ammattitaito- ja koulutusvaatimuksista huolehtiminen vähemmälle. Yksittäiselle työntekijälle näiden eri suuntaan vetävien arviointiperusteiden soveltaminen aiheuttaa työn ensimmäisen asteen ristiriitoina ilmi tulevaa epävarmuutta, kuinka paljon hänen pitää niitä painottaa työtä tehdessään. Nämä työn primaariristiriidat, joiden ”paikkaa” työn tekoa kuvaavassa toimintajärjestelmässä osoittavat Kuviossa 10. olevat numerot 1, ovat usein latenteja työn tekoa hankaloittavia ”kitkoja”, joita työntekijä ei koe niiden piileviksi jäämisen vuoksi kriiseiksi. (Engeström 1985, 161–162; Engeström 1995, 62–63; ks. myös Saari 1994a, 18–19).

Työn tekoa hankaloittavia toisen asteen ristiriitoja nähdään syntyvän silloin, kun sitä kuvaavan kolmion osatekijöiden väliset jännitteet kärjistyvät riittävästi. Näitä Kuvioon 10. numeroilla 2 merkittyjä ristiriitoja ilmenee esimerkiksi, kun työhön ulkopuolelta tunkeutuvat ”ainekset” muuttavat kolmion yhtä osatekijää laadullisesti muiden niistä pysyessä ennallaan. Niitä voi esiintyä esimerkiksi uutta teknologiaa hyödynnettäessä työntekijän ja hänen käyttämänsä työvälineen välillä, mikäli työntekijä ei osaa

käyttää työvälinettä, eikä hänen ole mahdollista opetella sen käyttämistä. Toisen asteen ristiriidat kärjistyvät usein niin suuriksi työn tekoa kuvaavan toimintajärjestelmän rakennetta hajottaviksi kriiseiksi, ettei niihin voi suhtautua enää vain työn tekemistä hankaloittavina ”kitkoina”. Sen sijaan niiden ratkaiseminen edellyttää koko toimintajärjestelmän uudelleenorganisointia, jotta kaikki sen osatekijät ovat samalla joko vanhan tai uuden työtavan edellyttämällä työn kehitysasteella. (Engeström 1985, 161–162; Engeström 1995, 62–63; ks. myös Saari 1994a, 18–19.)

Mikäli työn toisen asteen ristiriitojen ratkaiseminen tapahtuu organisoimalla työn tekoa kuvaava toimintajärjestelmä kulttuurisesti kehittyneemmän työn edellyttämällä tavalla, ei kehittyneemmän työn mukaisia työtapoja voida siirtää käytännöksi vaivattomasti, koska aikaisemmat työtavat (vanha käytäntö) eivät häviä ilman, että ne vastustavat uusien työtapojen (uusi käytäntö) käyttöönottoa. Tämän vanhan ja uuden käytännön välisen kamppailun nähdään johtavan työn kolmannen asteen ristiriitoihin. Niissä on kyse työntekijöiden ajattelussa ja ”rutiinotoiminnassa” esiintyvien jännitteiden kärjistymisestä, koska heidän tietonsa, taitonsa, motivaationsa ja sosiaaliset suhteensa ovat osittain vanhaa käytäntöä ja osittain uutta käytäntöä vastaavalla työn kehitysasteella. Näitä ristiriitoja ilmenee esimerkiksi silloin, kun työntekijä käyttää uutta teknologiaa vanhan käytännön mukaisia vanhoja työtapoja noudattaen, vaikkei niitä pitäisi noudattaa lainkaan tai niitä pitäisi soveltaa eri tavalla kuin aikaisemmin. Työntekijä pyrkii hallitsemaan näitä Kuvioon 10. numerolla 3 merkittyjä ristiriitoja usein itse sitä tiedostamatta kehittämällä omaperäisiä menetelmiä ja välineitä, jotka enteilevät työssä lähitulevaisuudessa tapahtuvaa kehittymistä. (Engeström 1985, 161–162; Engeström 1995, 62–63; ks. myös Saari 1994a, 18–19.)

Kun jonkin kehitettävän työn tekemistä hahmottavan toimintajärjestelmien verkon osana olevan toimintajärjestelmän kuvaamaa työtä alkavat hallita työn uuden käytännön mukaiset piirteet, voi kyseinen toimintajärjestelmä joutua ristiriitaan joko työn keskustoilintana tarkasteltavan tai sen yhden tai useamman ”naapuritoimintana” tarkasteltavan toimintajärjestelmän kanssa. Näitä työn eri kehitysvaiheisiin kuuluvia työtapoja noudattavien osajärjestelmien välisiä neljännen asteen ristiriitoja voi syntyä esimer-

kiksi uuden teknologian käyttöönottoon liittyvän työvälineiden muuttumisen seurauksena. Tällöin työn keskustoiminta voi muuttua niin, että siinä sovellettavia sääntöjä tai tarvittavia työntekijöitä tuottavat naapurijärjestelmät eivät kykene tuottamaan uuden, kulttuurisesti kehittyneemmän työn mukaisen keskustoiminnan edellyttämiä sääntöjä ja työntekijöitä. Näiden Kuvioon 10. numeroilla 4 merkittyjen ristiriitojen ratkaiseminen edellyttää koko toimintajärjestelmien verkon muuttamista integroimalla eri toimintajärjestelmien toiminta keskenään niin, että kulttuurisesti kehittyneemmän työn edellyttämien työtapojen käyttäminen on mahdollista. (Engeström 1985, 161–162; Engeström 1995, 62–63; ks. myös Saari 1994a, 18–19.)

Kehittävää työntutkimusta sovellettaessa katsotaan, että työn kehittymisen/kehittämisen perustana olevat ristiriidat ovat työn teossa vastakkaisiin suuntiin vetävien voimien aiheuttamien jännitteiden kärjistymiä tilanteissa, joissa työn tekoon liittyvät työprosessit alkavat poiketa yhä enemmän aiemmin normaaleina pidetyistä suunnitelluista tai vakiintuneen ”käsikirjoituksen” mukaisista prosesseista. Syynä tähän voivat olla työnprosesseissa esiintyvät yllättävät, ei-tarkoitetut häiriöt tai suunnitellut, tarkoitetut muutosyritykset ja innovaatiot, joita toteuttaen työtä pyritään kehittämään. Työn ristiriitojen tunnistamista ja erittelyä varten työtä kehittävien on luotava työtä analysoimalla käsitys työn normaalista kulusta eli sen ”käsikirjoituksesta”. Tässä työn analyysissä pyritään luomaan selkeä käsitys siitä, kuinka työtä tehdään vakiintuneen, vanhan käytännön mukaisia työtapoja, suunnitelmia, säännöksiä ja ohjeita noudatettaessa. Kun työ kehittyy joko ilman sen tietoista kehittämistä tai sen kehittämisen johdosta, katsotaan ”käsikirjoituksen” mukaisesti toteutettavien työprosessien kulkuihin ilmaantuvan poikkeamia, jotka ovat merkkejä työssä kehkeytyneistä ristiriidoista. Näiden ristiriitojen erittelemisessä käytettävistä monista työn analysoimisen tavoista yhdeksi varsin käyttökelpoiseksi tavaksi on osoittautunut niiden erotteleminen häiriöiksi, katkoksiksi, dilemmoiksi ja innovaatioiksi sen mukaan, millainen rooli ristiriidalla on työn kehittymisessä/kehittämisessä. (Engeström 1995, 64–65; ks. myös Engeström 2004, 103–124.)

Häiriöt tarkoittavat tässä työn ristiriitojen välisessä erottelussa työprosessien kulussa ilmeneviä diskoordinaatioita, jotka ovat

tahattomia poikkeamia työn ”käsikirjoituksesta”. Esimerkiksi työntekijä voi olla joskus enemmän ja joskus vähemmän tietoinen häiriöiden alulle panija, mutta koko työyhteisön näkökulmasta tällaiset häiriöt ovat aina tahattomia. Niiden tuntomerkkejä ovat esimerkiksi työyhteisön jäsenten vuorovaikutuksessa esiintyvät kieltosanat (”ei”), heidän vuorovaikutustilanteissa osoittamaansa levottomuutta ilmaisevat eleet, ilmeet ja liikkeet tai vuorovaikutustilanteista poistuminen. *Katkokset* tarkoittavat puolestaan työyhteisön jäsenen työhön liittyvissä vuorovaikutustilanteissa äänettömäksi tai passiiviseksi jäämisenä ilmeneviä poikkeamia työn ”käsikirjoituksesta”. Ne ovat työyhteisön jäsenten välisessä tiedonkulussa ja yhteisymmärryksessä esiintyviä esteitä, kuiluja tai aukkoja. Niitä voi aiheuttaa esimerkiksi heidän tietämättömyytensä, että johonkin työyhteisön kokouksessa käsiteltävään asiaan olisi pitänyt perehtyä ennakolta, mistä johtuva asioihin perehtymättömyys voi ilmetä työntekijöiden hiljaisuutena, kun asiaa käsitellään. Tällainen vaikenemisesta aiheutuva katkos ei johda välttämättä työn kulussa ilmenevän häiriön syntymiseen. Toistuvasti katkokset saattavat kuitenkin johtaa erilaisten häiriöiden, kuten väärinkäsitysten ja erimielisyyksien, syntymiseen ja tämän vuoksi häiriöiden erittelyssä onkin tärkeää tunnistaa niitä mahdollisesti aiheuttaneet katkokset. (Engeström 1995, 66; ks. myös Engeström 2004, 103–124.)

Dilemmat tarkoittavat työyhteisön jäsenten toiminnassa, puheessa ja ajattelussa olevia ristiriitoja, jotka ilmenevät heidän esittäminään epäröinteinä, varauksina, ”kahden vaiheilla heilumisina”, keskenään yhteen sopimattomina kannanottoina ja jopa itsensä kanssa väittelemisinä. Puheessa nämä poikkeamat työn ”käsikirjoituksesta” ilmenevät esimerkiksi ”mutta”- ja erilaisten kieltosanojen runsaana käyttämisenä. Dilemmat eivät johda välttämättä työyhteisön toimintaa haittaavien häiriöiden syntymiseen, mutta niiden ilmeneminen osoittaa, että työhön liittyy jännitteitä ja ristiriitoja. *Innovaatiot* tarkoittavat edellisistä ristiriidoista poiketen aina enemmän tai vähemmän tietoisia aloitteita, joilla pyritään ylittämään/rikkomaan työn tekoa ohjaavan vanhan ”käsikirjoituksen” rajat työn tekoa koskevan uuden idean tai ratkaisun tuottamiseksi ja testaamiseksi. Innovaatioiden toteuttamisen, leviämisen ja vakiintumisen edellytys on, että ne saavat työyhteisössä riittävästi

vastakaikua. Onnistuneet innovaatiot kiteytyvät, ”objektivoituvat” esimerkiksi uusiksi työvälineiksi tai menettelytavoiksi, joita käytetään uuden työn mukaisia tapoja sovellettaessa. Osa innovaatioiksi tarkoitetuista aloitteista jää kuitenkin vain muutosyrityksiksi, koska muut työyhteisön jäsenet kuin aloitteen esittäjä eivät ole valmiita tarttumaan niihin. (Engeström 1995, 66–67; ks. myös Engeström 2004, 103–124.)

Kun työn ristiriitojen erottelua sovelletaan käytännössä työtä kehittävässä hankkeissa, on tärkeää muistaa, ettei esimerkiksi häiriön ja innovaation välille ole syytä vetää liian tiukkaa rajaa. Niiden toisistaan erottaminen on joskus hyvin vaikeaa, koska kumpikin ilmentää poikkeamaa työn ”käsikirjoituksesta”. On myös mahdollista, että muut työyhteisön jäsenet kokevat yhden työntekijän innovaatioksi tarkoittaman aloitteen häiriöksi. Tärkeämpää kuin ratkaista, mitkä ristiriidoista ovat kiistatta innovaatioita ja mitkä häiriöitä, on kyetä näkemään joissakin häiriöissä piilevät innovaation mahdollisuudet. Lisäksi työn kulussa esiintyviä ristiriitoja eriteltäessä on hyvä huomata, että työyhteisöjen toiminnassa voidaan erottaa ainakin seuraavat kolmella eri tasolla toteutettavat innovaatiot: yksittäisten työtä tehdessä ilmi tulleiden ongelmien ratkaisuun tarkoitetut ratkaisuinnovaatiot, pidempien tekosarjojen toteuttamista parantamaan tarkoitetut prosessi-innovaatiot ja työn tekoa laadullisesti muuttamaan tarkoitetut järjestelmäinnovaatiot. Myöskään näitä eri tasoilla toteutettavia innovaatioita ei ole syytä erottaa liian tiukasti toisistaan, sillä käytännön työelämässä ne ovat usein vuorovaikutuksessa keskenään. Esimerkiksi järjestelmäinnovaation toteuttaminen voi johtaa siihen tai edellyttää sitä, että sen rinnalla toteutetaan monia ratkaisuinnovaatioita. (Emt., 66–67; ks. myös Engeström 2004, 103–124.)

Työn ristiriitojen tarkastelun sisältöä ja sen merkitystä työn kehittämiselle voidaan selventää työorientaation käsitteellä. Sillä viitataan työntekijöiden työn tekoa ohjaaviin kollektiivisiin ja yksilöllisiin ajattelu- ja toimintamalleihin. Yksi tapa eritellä niitä on jakaa ne julki- ja käyttöteorioihin samaan tapaan kuin tehdään toimintatiedettä soveltavassa työn kehittämisessä (ks. luku 3.1). Julkiteoriat ovat työntekijöiden työn teon pohjaksi ja välineiksi laatimia ajatusmalleja, kuinka heidän tulisi työtä tehdessään toi-

mia. Ne eivät kuitenkaan ohjaa sitä, kuinka he työtään käytännössä tekevät, sillä tässä roolissa toimivat heidän luomansa ja heidän vain heikosti tiedostamansa käyttöteoriat. Työntekijöiden omaksumien työorientaatioiden kannalta ovat tärkeässä asemassa myös heidän koko työtoimintaansa, yksittäisiä työsuorituksiaan (tekojaan) ja rutiinimaisia operaatioitaan koskevissa ajattelutavoissaan ja niiden välillä ilmenevät yhteensopimattomuudet, jotka luovat usein merkittäviä heidän työnhallintaansa liittyviä jännitteitä. Niihin kuuluu esimerkiksi tilanne, jossa työntekijällä on selvä käsitys työsuorituksensa merkityksestä, mutta heikko kuva siitä työprosessista, johon hänen työsuorituksensa kuuluu. Työntekijöiden työorientaatioita tarkasteltaessa on tärkeää osata erottaa se, mitä työntekijät sanovat tekevänsä siitä, mitä he tosiasiallisesti tekevät. Näiden ”sanojen ja tekojen” toisistaan eroamisena esiintyvien työn ristiriitojen havaitseminen on tärkeää, jotta voidaan ymmärtää, kuinka työntekijät pyrkivät suoriutumaan vastuulleen kuuluvasta työstä ja ratkaisemaan siihen liittyvät monentasoiset ongelmat. (Engeström 1985, 160–162; Engeström 1995, 105–108; ks. myös Saari 1994a, 18.)

Kehittävää työntutkimusta sovellettaessa tyypillisesti hyödynnettävä tutkimus- tai koeasetelma perustuu oletukseen, että osa työssä esiintyvistä poikkeavista ilmiöistä ennakoivat sitä, miten työ jatkossa mahdollisesti kehittyy ja miten sitä on mahdollista kehittää. Kehittämisen aikana työhön tehdään tietoisia väliintuloja, joiden avulla siinä tapahtuvaa kehittymistä pyritään ohjaamaan haluttuun suuntaan. Kehittämishankkeissa saavutetut tulokset yleistyvät käytännön kokeilujen testaamina, leviävät ensin kehitettävän työn tekemistä kuvaavaan toimintajärjestelmään siihen tuotuna uusina malleina ja välineinä ja saavat myöhemmin jalansijaa muissa samankaltaisissa toimintajärjestelmissä. Testattavat mallit ja välineet eivät pysy koko kehittämissankkeen ajan samoina, vaan ne ovat jatkuvan kehittelyn ja testaamisen kohteena. Niitä testataan jo kehittämissankkeen aikana uusissa olosuhteissa, sillä hanke itsessään on jatkuvan muutoksen kohteena työn kehityksessä siihen kohdistuvien muutospyrkimysten seurauksena. Myös eri kehittämissankkeista saatujen kokemusten ja tulosten vertailu on mahdollista, kun muistetaan, ettei vertailu ole testi, jonka avulla löydetään kehittämisen ”lopullista totuutta” vastaavat

tulokset. Kokemusten ja tulosten vertailulla voidaan tästä huolimatta lisätä työn kehittämistä koskevien suositusten testaamiseksi tarvittavaa käytännön kokeilujen moninaisuutta, mikä mahdollistaa suositusten olemisen entistä pätevämpiä. (Engeström 1995, 155–157.)

3.3 Kriittinen teoria ja kriittinen sosiaalitiede

Tarkastelen tässä luvussa käyttäen päälähteenäni Brian Fayn julkaisua *Critical Social Science* (1987) ensiksi, missä merkityksessä yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen teoreettis-metodologisista lähtökohdista käytävässä keskustelussa käytetään sanapareja *kriittinen teoria* ja *kriittinen sosiaalitiede*. Toiseksi tarkastelen, millaisia vaatimuksia Fay asettaa kriittistä sosiaalitiedettä edustaville teorioille ja sitä soveltaville tutkimuksille. Fayn julkaisun lisäksi hyödynnän Jürgen Habermasin (1974/1977, 1987/1992), Andrew Sayerin (1992) sekä Mats Alvessonin ja Kaj Sköldbergin (1994) julkaisuja. Fayn (1987) mukaan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen teoreettis-metodologisista lähtökohdista käytävässä keskustelussa sanapari *kriittinen teoria* liitetään väistämättä Frankfurtin koulukuntaan ja etenkin siihen lukeutuviin teoreetikoihin Horkheimer, Marcuse, Adorno ja Habermas. Tällöin sitä käytetään kuitenkin kahdessa tosiinsa helposti sekoittuvassa merkityksessä, mikä aiheuttaa hämmennystä, miten se on kulloinkin tarkoitettu tulkittavaksi. Ensinnäkin sanaparilla voidaan viitata pitkälle kehittyneitä kapitalistisia yhteiskuntia kuvaaviin neo-marxilaisiin teorioihin, joita Frankfurtin koulukuntaan ja sen seuraajiin kuuluvat yhteiskuntateoretikot ovat esittäneet. Tällöin sillä tarkoitetaan kriittiseen ajatteluun perustuvaa *teoriaa yhteiskunnasta* (esim. Habermas 1974/1977; Habermas 1987/1992). Toiseksi sanaparilla voidaan viitata etenkin Frankfurtin koulukuntaa edustavien tutkijoiden ja teoreetikoiden kehittämään ja ylläpitämään yhteiskuntatieteiden metateoriaan. Tällöin sillä tarkoitetaan kriittiseen maailmankuvaan perustuvaa *teoriaa tutkimuksesta*. (Fay 1987, 4; ks. myös Sayer 1992, Fay 1993, 39–43; Alvesson & Sköldberg 1994, 176–222.)

Sanaparin *kriittinen teoria* erilaisten käyttötapojen aiheuttama hämmennystä voi Fayn (1987) mukaan vähentää, jos sitä

käytetään vain ensimmäisessä hänen mainitsemistaan merkityksistä. Tällöin sillä viitataan kriittiseen ajatteluun perustuvaan teoriaan, joka selittää kapitalistisen yhteiskunnan toimintaa. Tämä mahdollistaa sanaparin *kriittinen sosiaalitiede* käyttämisen siten, että sillä viitataan kriittiseen maailmankuvaan perustuvaan tutkimusta koskevaan metateoriaan. Vaikka näillä yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen teoreettis-metodologisten lähtökohtien eri tasoja koskevilla teorioilla on läheinen yhteys toisiinsa parhaimpien ja tunnetuimpien kriittistä sosiaalitiedettä soveltavien tutkimusten ollessa samalla kriittistä teoriaa soveltavien tutkijoiden tekemiä, ei niitä pidä sekoittaa toisiinsa. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että tutkija voi tehdä ristiriitaan joutumatta kriittistä sosiaalitiedettä soveltavaa tutkimusta, vaikka hän pitäisikin esimerkiksi Habermasin modernista yhteiskunnasta esittämää kriittistä teoriaa virheellisenä. (Emt., 4–5.)

Fay (1987) painottaa, että hän tarkastelee vain kriittiselle sosiaalitieteelle ja sitä soveltavalle tutkimukselle, ei kriittiselle teorialle, tyypillisesti asettavia vaatimuksia. Karkeimmillaan ilmaistuna kriittistä sosiaalitiedettä voi hänen mukaansa luonnehtia yritykseksi ymmärtää yhteiskunnan sortavia piirteitä rationaalisesti vastuuntuntoisella tavalla. Tällainen ymmärtäminen kannustaa niin kriittisen sosiaalitieteen laajempaan yleisöön (muut kuin tutkijat) kuin sen tuottamia analyysyjä käytännössä soveltavaan yleisöön (tutkijat) kuuluvia muuttamaan yhteiskuntaa, jotta se vapautuisi omia jäseniään sortavista piirteistään. Voidakseen esittää samaan aikaan kriittisiä, praktisia ja tieteellisesti selittäviä teorioita sitoutuvat kriittistä sosiaalitiedettä soveltavaa tutkimusta tekevät seuraaviin näkemyksiin:

Sosiaalisena systeeminä tarkasteltava yhteisö (kuten yhteiskunta) on kriisissä.

Yhteisön kriisi on ainakin osaksi sen jäsenten väärän tietoisuuden aiheuttamaa.

Yhteisön jäsenten väärää tietoisuutta on mahdollista muuttaa heihin kohdistuvan valistuksen avulla.

Yhteisön jäsenten valistus johtaa vapautumiseen, kun itseymmärryksen uudelleen löytämisen seurauksena valtaistuneet yhteisön jäsenet muuttavat radikaalisti yhteis-

sön sosiaalisia rakenteita vähentäen näin niiden aiheuttamaa kärsimystä. (Emt., 1–31.)

Kriittistä sosiaalitiedettä edustavilta teorioilta ja tutkimuksilta voi Fayn (1987) mukaan edellyttää, että ne ovat samaan aikaan tieteellisiä, kriittisiä, käytännöllisiä ja ei-idealisticia. *Täydeksi kehittyneiden* kriittisten teorioiden ja tutkimusten on hänen mukaansa täytettävä hänen esittämänsä *perusskeeman* mukaiset vaatimukset, joiden mukaisesti niihin pitää sisältyä

I. Teoria vääristyneestä tietoisuudesta, joka

- 1) esittää, millä tavoin jonkin ihmisryhmän itsetietoisuus eli tietoisuus omasta yhteiskunnallisesta asemastaan on väärä (ei pysty selittämään ryhmän jäsenten kokemuksia) tai epäjohdonmukainen (sisältää ristiriitaisia selityksiä) tai niitä kumpaakin. Toisinaan tätä kutsutaan teorian ideologiakritiikiksi;
- 2) selittää, kuinka ryhmän jäsenten itsetietoisuus on kehittynyt ja kuinka sitä on ylläpidetty;
- 3) vertaa ryhmän jäsenten itsetietoisuutta sille vaihtoehdoksi tarjoamaansa itsetietoisuuteen ja osoittaa, miksi sen tarjoama vaihtoehto on niistä parempi.

II. Teoria kriisistä, joka

- 4) selittää, millainen sosiaalinen kriisi on;
- 5) osoittaa, kuinka kriisi ilmenee kyseessä olevassa yhteiskunnassa (yhteisössä). Tämä edellyttää ryhmän jäsenten tyytymättömyyden tutkimista ja sen osoittamista, että tyytymättömyys uhkaa ryhmän sosiaalisen koheesion säilymistä ja etteivät yhteisön nykyiset perusorganisaatiot ja jäsenten itseymmärrys mahdollista tyytymättömyyden lievittämistä;
- 6) selittää, kuinka kriisi on kehittynyt historiallisesti niin, että kyse on osittain ryhmän jäsenten väärään tietoisuuteen ja osittain yhteisön rakenteelliseen perustaan liittyvästä kehityksestä.

III. Teoria kasvatuksesta, joka

- 7) tarjoaa selityksen niistä olosuhteista, jotka ovat tarpeellisia ja riittäviä, jotta teorian hahmottama valistus voi toteutua;
- 8) osoittaa, että nämä ehdot täyttyvät nykyisessä sosiaalisessa tilanteessa.

IV. Teoria muuttavasta toiminnasta, joka

- 9) määrittää ne yhteiskunnan (yhteisön) aspektit, joita pitää muuttaa, jotta sosiaalinen kriisi ratkeaisi ja sen jäsenten tyytymättömyys vähenisi;
- 10) esittää yksityiskohtaisen toimintasuunnitelman, joka osoittaa, ketkä yhteisön jäsenet toteuttavat ennakoitun muutoksen, ja ainakin joitakin yleisiä ideoita, kuinka he sen toteuttavat. (Emt., 31–32.)

Fay (1987) pitää tarpeellisena perusskeemansa täydentämistä ja parantamista, jotta sen vaatimukset täyttävien teorioiden esittäminen ja tutkimusten tekeminen olisi mahdollista myös, kun tarkastellaan epäjohdonmukaisesti käyttäytyvien ihmisten muodostamia ristiriitaisia ja muuttuvia yhteisöjä. Tämän vuoksi hän lisää perusskeemaansa neljä vaatimusta, jotka kriittistä sosiaalitiedettä edustavien teorioiden ja soveltavien tutkimusten tulee täyttää. Näiden lisävaatimusten mukaisesti niihin pitää sisältyä:

I. Teoria kehosta, joka

- 1) kehittää avointa selitystä perittyjen taipumusten ja somaattisen (kehoon tallentuvan) tiedon luonteesta ja roolista;
- 2) muotoilee kehoterapiaa (kehoon vaikuttamista) koskevan teorian;
- 3) selittää, millaisia rajoituksia perityt taipumukset ja somaattinen tieto asettavat vapautumiselle.

II. Teoria perinteestä, joka

- 4) tunnistaa ne kyseessä olevan perinteen osat, joiden tässä ja nyt muuttaminen on mahdollista;

- 5) tunnistaa ne kyseessä olevan perinteen osat, joiden tässä ja nyt muuttaminen ei ole mahdollista tai vaiivan arvoista.

III. Teoria vallankäytöstä, joka

- 6) kehittää selityksen, millaisia ovat kulloinkin kyseessä olevan sosio-poliittisen tilanteen vallankäytön mekanismit ja miten niitä siinä käytetään;
- 7) tunnustaa avoimesti kulloinkin kyseessä olevan vallankäytön kriittisen teorian tehokkuudelle asettamat rajoitukset.

IV. Teoria refleksiivisyydestä, joka

- 8) selittää oman historiallisen kehityksensä kuvaten myös itsensä yksipuoliseksi määrätyn historiallisen tilanteen tuottamaksi konstruktioksi;
- 9) karttaa avoimesti ihmisten (työväenluokkaan kuuluvien, naisten, mustien tai muun kulloinkin sorretussa asemassa olevaksi ymmärretyn ihmisryhmän) kokemusten selittämiseen liittyviä transsendenttisiä (yliluonnollisia) pyrkimyksiä, eikä edes yritä esittää, että voi tavoittaa vapauden 'olemuksen';
- 10) selittää syyt, joiden vuoksi myös se on väistämättä ja pohjimmiltaan kontekstuaalinen (tilannesidonnainen), osittainen/puolueellinen, paikallinen ja hypoteeseja esittävä. (Emt., 213–214.)

Fayn (1987) mukaan hänen esittämässään perusskeemassa olevat vaatimukset ja niitä täydentävät lisävaatimukset muodostavat kriittiselle sosiaalitielle asetettavien vaatimusten *korjatun skeeman*. Hän katsoo, että vain kaikki hänen esittämässään korjatussa skeemassa olevat vaatimukset täyttävät tutkimukset voivat tuottaa teorioita, jotka eivät selitä ainoastaan sitä, mitä jokin ihmisryhmä on (miten se yhteisönä toimii) ja miksi se voisi tulla (miten se voisi yhteisönä toimia). Sen lisäksi nämä teoriat esittävät historiallisen analyysin, mitä rajoituksia yhteisöä koskevat ja sen sisällä sovellettavat teoriat sekä sen jäsenistön muodostavaan ihmisryhmään kuuluvat asettavat yhteisön kehittymiselle. Tällaisten tutkimusten teon edellytys on niiden perustuminen kompleksii-

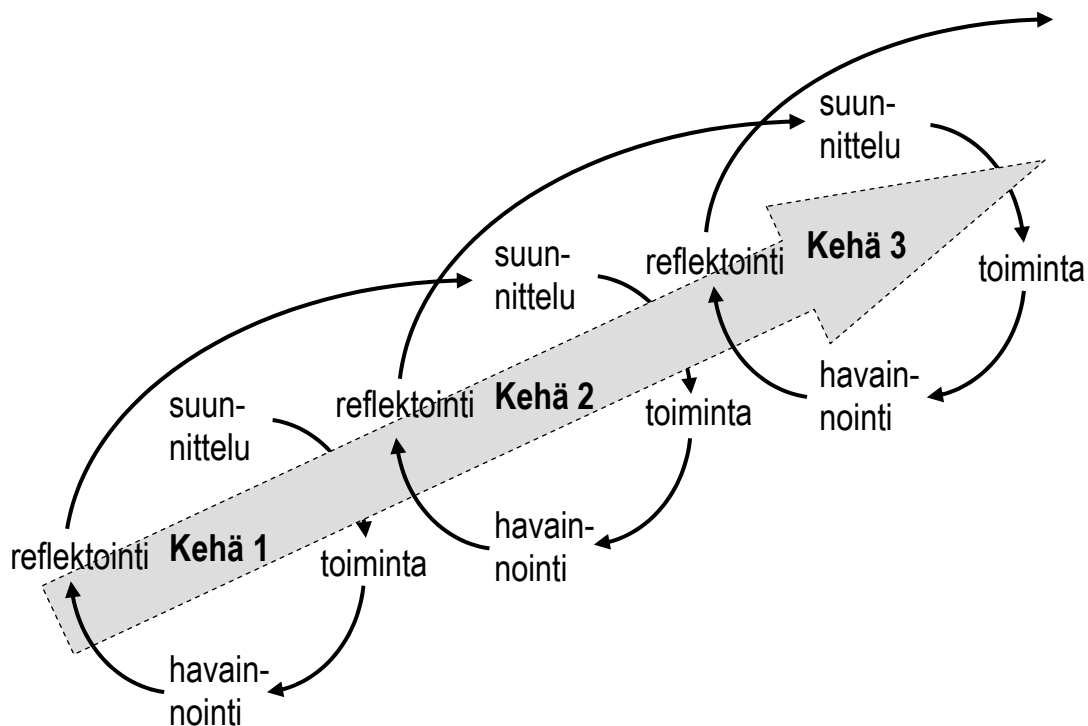
seen ontologiaan. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimusten kohteina olevat ihmiset nähdään aktiivisina ja historiallisina, samaan aikaan perinteitä noudattavina ja muuttavina, elämäntilanteisiinsa juurtuneina, kehollisina toimijoina. Heitä ei pidetä sen enempää ulkoisista pakoista täysin vapaina vain omaa tahtoaan noudattavina toimijoina kuin ulkoisten pakkojen sanelemana ilman omaa tahtoaan käyttäytyvinä ”sätkynukkeina”. (Emt., 214–215.)

Kriittiselle sosiaalitieteelle asetettavien vaatimusten korjatun skeeman mukaisia tutkimuksia luonnehtivat piirteet Fay (1987) kiteyttää tutkimusten *ekologiseksi sensitiivisyydeksi*. Tällä hän tarkoittaa sitä, että tutkimuksia tekevät tiedostavat ihmisten elämänpyrkimykseen liittyvät ennakoimattomuudet, horjuvuudet ja rajoittuneisuudet. Tämä tietoisuus ei kuitenkaan johda heitä päätelmään, jonka mukaan he eivät voisi antaa suosituksia, kuinka ihmisten olisi mahdollista toteuttaa elämänpyrkimyksiään ja tulla täysivaltaisiksi jäseniksi maailmassa, jossa he elävät ja jota he omilla toimillaan muokkaavat. Näitä suosituksia antaessaan kriittistä sosiaalitiedettä soveltavat tutkijat pyrkivät kuitenkin siihen, etteivät he sortuisi sen enempää naiiviin optimismiin, jonka mukaan ihmiset voivat muuttaa maailmaa haluamallaan tavalla, kuin naiiviin pessimismiin, jonka mukaan ihmisten on turha yrittää muuttaa mitään, koska kaikki tapahtuu heidän tahdostaan riippumatta. (Emt., 214–215; ks. myös Sayer 1992, 39–43; Alvesson & Sköldbberg 1994, 176–222.)

3.4 Osallistuva/valtaistava toimintatutkimus – yhteisöjen toimintaa rakenteistavia käytäntöjä muuttavaa tutkimusta

Tarkastelen tässä luvussa niitä erityispiirteitä, joiden voi katsoa tekevän toimintatutkimuksen yleiset piirteet täyttävästä osallistuvasta/valtaistavasta (toiminta)tutkimuksesta oman tutkimussuuntauksen (Hart & Bond 1995/1996, 36–48). Käytän tarkastelujeni lähteenä Stephen Kemminin ja Robin McTaggartin artikkelia *Participatory action research* (2000), jossa he esittävät näiden erityispiirteiden taustalla olevan tavan tarkastella kehitettävää ihmisten toimintaa (ks. Whyte 1991a; Whyte ym. 1991; Elden & Chrisholm 1993; Greenwood ym. 1993; McTaggart 1996;

Weiskopf & Laske 1996; Zuber-Skerritt 1996c). Heidän mukaansa ihmisten toimintaa tutkittaessa sovellettava tarkastelutapa määrittää sen, millaista tutkimusta yleisellä tasolla ihmisten toimintaa yhdessä heidän kanssaan kehittävänä luonnehdittavalla toimintatutkimuksella kulloinkin tarkoitetaan (Kemmis & McTaggart 2000; ks. myös Jyrkämä 1978; Coghlan & Brannick 2001/2002, 1–15). Tarkastelujeni lähtökohdaksi otan toimintatutkimusta esiteltäessä varsin usein käytetyn tavan hahmottaa se Kuvion 11. mukaisesti spiraalimaisesti eteneväksi ihmisten toiminnan kehittämistä eteenpäin vieväksi tutkimusprosessiksi.

Lähde: Vrt. Zuber-Skerritt 1996b, 95; Coghlan & Brannick 2001/2002, 19.

Kuvio 11. Toimintatutkimuksen kehien spiraali.

Kuvion 11. mukaisesti etenevää tutkimusta tekevät pyrkivät kehittävän ihmisten toiminnan parantamiseen toteuttamalla suunnittelun, toiminnan (suunnitelmien toimeenpano), havainnoinnin (toiminnan seuranta) ja reflektoinnin (edellisten vaiheiden toteuttamista ymmärtävä tarkastelu) vaiheista koostuvia toisiaan seuraavia kehiä. Näin he pyrkivät siihen, että kehitettävä toiminta muuttuu kehä kehältä yhä paremmaksi. Reaalimaailman tutkimusten ei kuitenkaan nähdä etenevän suoraviivaisesti niin, että niissä toteutettaviin kehiin sisältyisivät aina samat ja samassa järjestyk-

sessä toteutettavat vaiheet. Sen sijaan niiden nähdään etenevän siten, että niin saman kehän eri vaiheita kuin spiraalin eri kehiä toteutettaessa voidaan toisinaan palata myös taaksepäin joko saman kehän edelliseen vaiheeseen tai spiraalin edelliseen kehään. Tästä seuraa muun muassa se, että tutkimuksen kehästä toiseen etenemisen havaitsemisen samoin kuin sen tuloksena tapahtuneen toiminnan kehittymisen (oppimisen) arvioimisen katsotaan edellyttävän, että tutkimusta seurattaessa käytetään riittävän pitkää aikaperspektiiviä. (Ks. Zuber-Skerritt 1996a, 3–6; Aaltola & Syrjälä 1999, 18–19; Kemmis & McTaggart 2000, 595.)

Tutkimusprosessin spiraalimaista etenemistä hahmottava Kuvio 11. antaa vain yleiskuvan siitä, mitä toimintatutkimus on tai mitä sillä tarkoitetaan. Sen ymmärtämiseksi, mitä kuviossa olevilla suunnittelu-, toiminta-, havainnointi- ja reflektointivaiheilla lopulta tarkoitetaan, on tärkeää täsmentää, mitä toimintatutkimukseen tekemiseen liitetyillä termeillä toiminta, tutkimus ja kehittäminen tutkimusta tehtäessä täsmällisesti ottaen tarkoitetaan (Heikkinen & Jyrkämä 1999). Tällöin pitää vastata muun muassa seuraaviin Kemmisin ja McTaggartin (2000) pohjalta muotoilemiini kysymyksiin:

Tarkoittaako toiminta kehitettävää vai tutkimukseen liittyvää toimintaa vai niitä molempia niin, että tutkimukseen liittyvä toiminta on aina myös osa kehitettävää toimintaa?

Tarkoittaako toiminta yksilön vai heidän muodostamien rajatumpien (esimerkiksi työyhteisö tai -paikka, kylä tai kunta) tai laajempien (esimerkiksi tietyllä alueella tai maassa asuva väestö- tai kansallisuusryhmä tai kansakunta) yhteisöjen toimintaa?

Tarkoittaako toiminta esimerkiksi taloudellista, sosiaalista, kulttuurista, poliittista vai näitä kaikkia sisältävää toimintaa? (Emt., 572–575.)

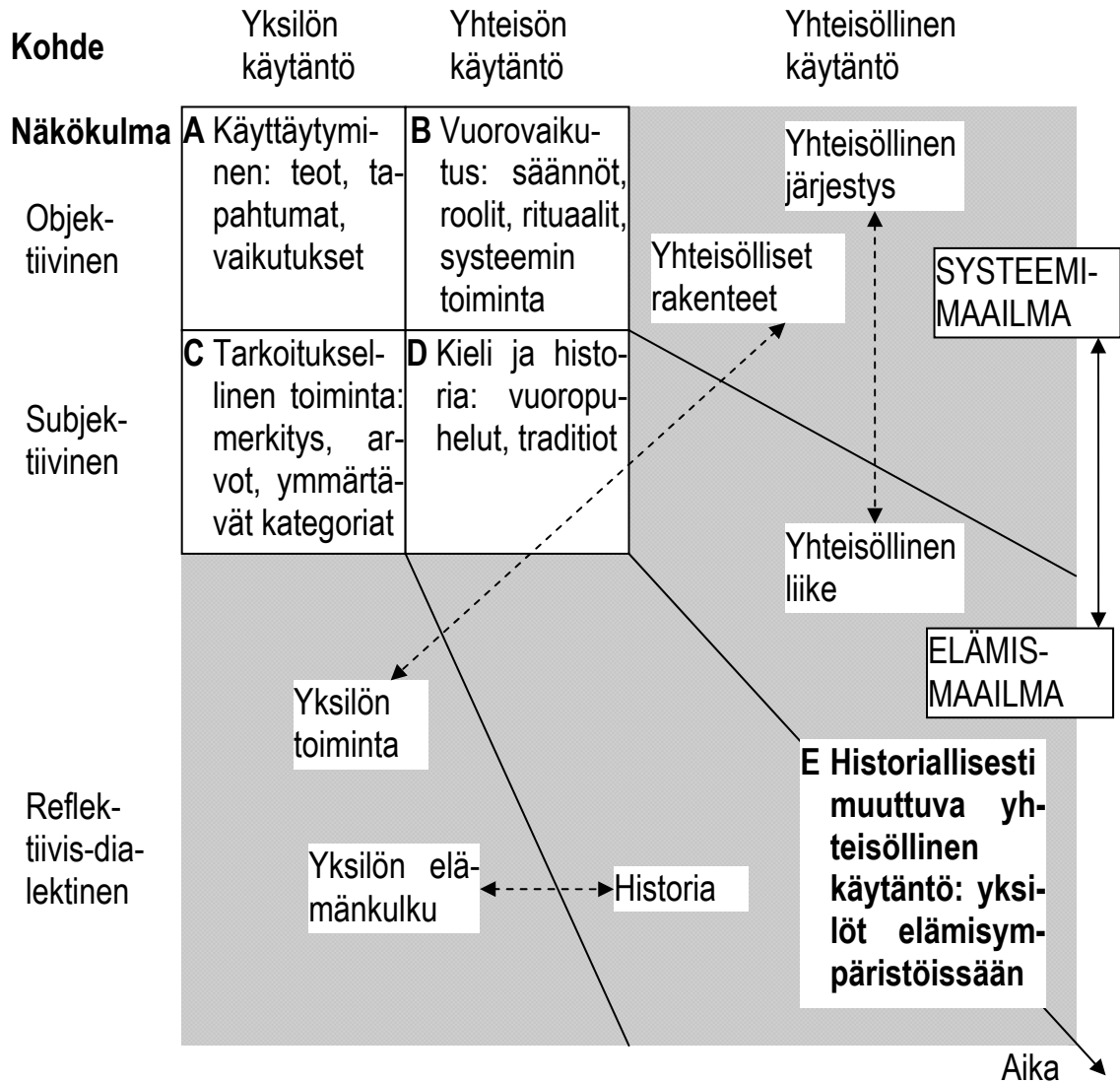
Sen ymmärtämistä, kuinka tosistaan poikkeavin tavoin tehtyä tutkimusta toimintatutkimuksesta puhuttaessa voidaan tarkoittaa, helpottaa Kemmisin ja McTaggartin (2000) tekemä käytännön (practice; *ihmisen käytännön elämässä toteuttama toiminta, ES*) tutkimisessa sovellettuja lähestymistapoja koskeva tarkastelu.

Tarkastelussaan he erottavat seuraavat viisi perinnettä sen mukaan, onko tutkimuksen kohteena yksilön (yksittäisen ihmisen) vai heidän muodostamansa ryhmän käytäntö ja tarkastellaanko tutkittavaa käytäntöä objektiivisesta vai subjektiivisesta näkökulmasta:

1. *Yksilön käyttäytymiseen kohdistuva objektiivinen tutkimus*, jolloin tutkija tarkastelee yksilön tekoja, niistä muodostuvia tapahtumia ja niiden aiheuttamia vaikutuksia ollen käytännön ulkopuolinen tarkkailija.
2. *Ryhmän vuorovaikutukseen kohdistuva objektiivinen tutkimus*, jolloin tutkija tarkastelee ryhmän jäsenten sosiaalista vuorovaikutusta määrittäviä sääntöjä, rituaaleja ja rooleja sekä ryhmän ja ympäristön materiaalista vuorovaikutusta määrittäviä systeemejä ollen käytännön ulkopuolinen tarkkailija.
3. *Yksilön tarkoitukselliseen toimintaan kohdistuva subjektiivinen tutkimus*, jolloin tutkija tarkastelee niitä merkityksiä, arvoja ja tulkintoja, joiden ohjaamaksi yksilö mieltää oman toimintansa, ollen käytäntöä ”sisältäpäin” eli yksilön näkökulmasta tulkitseva ymmärtäjä.
4. *Ryhmän ”puheeseen” kohdistuva subjektiivinen tutkimus*, jolloin tutkija tarkastelee sitä, miten ryhmä ymmärtää toiminnassaan noudattamiaan käytäntöjä niissä puheissa ja keskusteluissa, joilla se niitä kuvaa, tulkitsee ja arvioi, sekä niissä perinteissä, joita se toiminnassaan noudattaa, ollen käytäntöä ”sisältäpäin” eli ryhmän näkökulmasta tulkitseva ymmärtäjä.
5. *Muutokseen ja kehitykseen kohdistuva reflektiivinen yhteisöllisen käytännön tutkimus*, jolloin tutkija tarkastelee käytäntöä, joka koostuu reflektiivisesti, aiemmista kokemuksista oppien uudelleenrakenteistuvista, ajassa muuttuvista, historiallisen ulottuvuuden omaavista yhteisön elämänkulkuun liittyvistä tapahtumaketjuista, huomioiden käytäntöä tutkiessaan ja tulkitessaan kaikki edellisissä kohdissa mainitut näkökulmat. (Emt., 574–575.)

Vaikka ihmisten toiminnan tutkimisessa sovellettavien lähestymistapojen väliset erot ovat ajan myötä johtaneet näihin pelkistet-

tyihin käytännön eri ulottuvuuksien tarkastelua painottavien perinteiden syntymiseen, ei tutkija eikä etenkin toimintatutkija saa pitää niitä toisilleen vastakkaisina tai toisiaan poissulkevinä luopuen tavoitteesta yhdistää niitä käytännön eri ulottuvuuksia monipuolisemmin tarkasteleviksi lähestymistavoiksi. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi tutkijan on tärkeää pohtia huolellisesti sitä, miten hän tutkimusta tehdessään suhtautuu epistemologisiin ja metodologisiin kysymyksiin, joihin vastaaminen vaikuttaa esimerkiksi siihen, mitä tutkimusmenetelmiä käyttäen hän näkee tutkimuksen tekemisen olevan mahdollista. Toimintatutkimuksessa nämä pohdinnat tarkoittavat sen ratkaisemista, mitä tutkija tarkoittaa toiminnalla, sitä koskevalla tiedolla ja tiedon hankkimisella sekä toimintaa muuttavalla kehittämisellä (Zuber-Skerritt 1996a, 3–6; Kemmis & McTaggart 2000, 575). Näihin kysymyksiin vastatesaan tutkija ratkaisee, mitkä Kuvion 12. hahmottamista tutkimuksen kohteen ja näkökulman määrittämisen tavoista hän ottaa tutkimuksensa lähtökohdiksi.

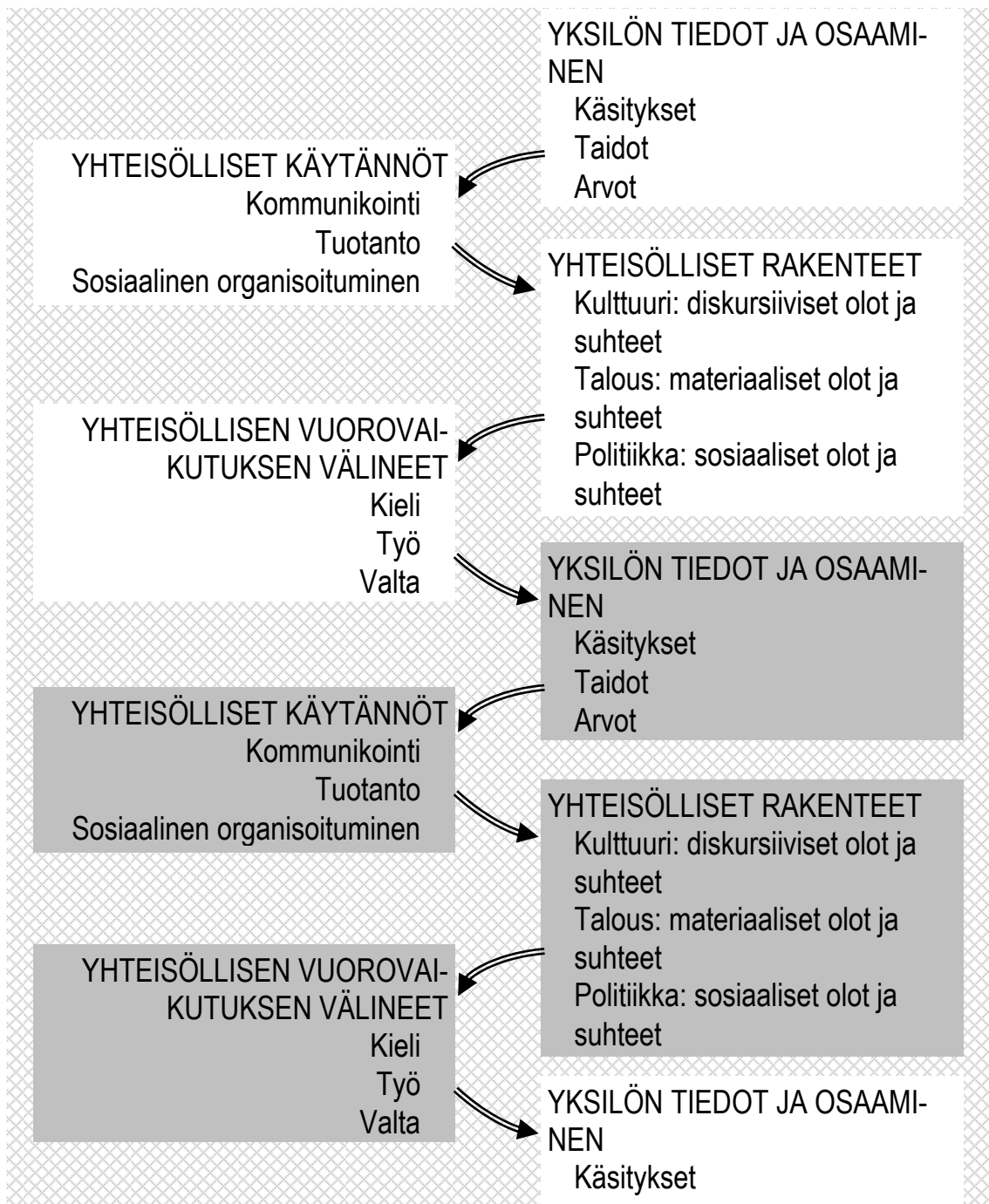
Lähde: Kemmis & McTaggart 2000, 588.

Kuvio 12. Erilaiset käytännön tarkastelutavat.

Kuvio 12. esittää käytännöstä tutkimuskohteena, sitä koskevan tiedon hankkimisesta ja sen muuttamisesta tehtävien olettamusten yhdistelminä saatavat vaihtoehtoiset tavat suhtautua ihmisten toimintaan kohdistuvaan tutkimukseen joko käytännön tarkkailemisena tai sen muuttamiseen pyrkivänä kehittämisenä. *Historiallisesti muuttuvaa yhteisöllisen käytännön* lähestymistapaa (tapa **E**) soveltavassa toimintatutkimuksessa tutkija pyrkii välttämään muita lähestymistapoja soveltaviin tutkimuksiin liittyviksi nähdyt rajoitukset. Tällöin tutkija ei tarkastele kehitettävää käytäntöä vain objektiivisesta näkökulmasta joko yksilön käyttäytymisenä (tapa **A**) tai yhteisön vuorovaikutuksena (tapa **B**). Hän ei tarkastele käytäntöä myöskään vain subjektiivisesta näkökulmasta joko yksilön

tarkoituksellisenä toimintana (tapa **C**) tai yhteisön puheen/kielen ja historian ilmentämänä ”itsensä ymmärtämisenä” (tapa **D**). Sen sijaan tutkija tarkastelee käytäntöä reflektiivis-dialektisesta näkökulmasta ajan myötä muuttuvana (historiallisena) yksilöiden yhteisöllisenä toimintana, jota määrittävät omalla toiminnallaan vuorovaikutuksessa olevat elämismaailmaan ”kuuluvat” yksilöt ja heidän muodostamansa yhteisölliset liikkeet sekä systeemimaailmaan ”kuuluvat” rakenteet ja ”yhteisöllinen järjestys”. Lähestymistapaa **E** soveltavat *osallistuvaa/valtaistavaa toimintatutkimusta* tekevät tutkijat kyseenalaistavat niin kuin toimintatutkijat yleensä esimerkiksi sen perinteisen tutkimuksen lähtökohtana olevan näkemyksen, että tutkijana voi toimia vain tutkimuksen tekoon erikoistunut ammattitutkija. Samoin he kyseenalaistavat sen näkemyksen, että vain teoriaan ja tutkimusmetodologiaan perustuva tutkimus voi tuottaa totuutta vastaavaa tietoa sosiaalisesta käytännöstä. Siksi lähestymistapaa soveltavat tutkijat katsovat, että käytännön toimijat voivat olla tutkijoita siitä riippumatta, ovatko he siihen erityistä koulutusta saaneita vai eivät, ja että käytännössä – ei vain siitä – tehty tutkimus voi tuottaa tietoa, jonka avulla käytännön kriittinen muuttaminen on mahdollista. (Kemmis & McTaggart 2000, 581–595.)

Kemmis ja McTaggart (2000) katsovat, että lähestymistapaa **E** soveltavat osallistuvan/valtaistavan toimintatutkimuksen ideoihin perustuvat käytäntöä kehittävät tutkimukset etenevät Kuvion 13. mukaisesti kehitettävää yhteisöllisen käytännön nykytilaa kriittisesti tarkastelevaa prosessia noudattaen. Tutkimusta tekevät pyrkivät tällöin kehittämään kaikkia kuvion esittämiä käytännön jäsenten keskinäisessä vuorovaikutuksessaan käyttämiä ”välineitä”.

Lähde: Kemmis & McTaggart 2000, 599.

Kuvio 13. Toistuvia muutoksia kokevat yhteisölliset vuorovaikutussuhteet.

Kuvion 13. mukaisesti etenevässä yhteisöllistä käytäntöä kehittävässä tutkimuksessa tutkijat ja muut kehittämiseen osallistuvat pyrkivät tasavertaisina yhteistyökumppaneina muuttamaan (lisäämään, parantamaan) käytännössä toimivien yksilöiden tietoja ja osaamista (käsitukset, taidot ja arvot), heidän noudattamiaan yhteisöllisiä käytäntöjä (kommunikointi, tuotanto, sosiaalinen or-

ganisoituminen), heidän toimintaansa rakenteistavia yhteisöllisiä rakenteita (kulttuuri, talous, politiikka) ja heidän yhteisöllisessä vuorovaikutuksessa käyttämiään välineitä (kieli, työ, valta). Tutkijat ovat yhteisöllisen käytännön kehittämiseen osallistuvia käytännön toimijoita, joiden toiminta, myös tutkimus ja kehittäminen mukaan lukien, on samojen yhteisöllisten ”lainalaisuuksien” määrittämää kuin muidenkin käytännön jäsenten toiminta. Tutkijat ovat siten mukana yhdessä muiden kehittämiseen osallistuvien kanssa jakamistaan kokemuksista oppivassa, toistuvia kehittämisen kehiä toteuttaen etenevässä tutkimusprosessissa, jota toteuttavat tasavertaisina yhteistyökumppaneina toimivat toimija-tutkijat pyrkivät kehittämään yhteisöllistä käytäntöä niin sen jäsenenä toimivia yksilöitä kuin heidän toimintaansa määrittäviä rakenteita muuttamalla. Kehittämisen tavoitteena on auttaa yhteisöllisen käytännön jäseniä vapautumaan epärationaalisista, vääristyneistä, epäoikeudenmukaisista ja epätyytyttävistä sosiaalisista rakenteista, jotka rajoittavat sekä heidän itsensä kehittämistä ja itsemääräämisoikeuttaan että yhteisöllisen käytännön rakenteita paremmaksi muuttavien kehittämisprosessien toteuttamista. (Emt. 595–600; ks. myös Whyte 1991a; Elden & Chrisholm 1993; Greenwood ym. 1993; McTaggart 1996; Zuber-Skerritt 1996a; Zuber-Skerritt 1996b).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimusongelma

Tässä työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen osallistuvan tutkimuksen teosta saamani kokemusten reflektointiin perustuvassa tutkimuksessa tarkastelemani tutkimusongelman kiteytän seuraavaksi päätutkimuskysymykseksi:

Millaisia mahdollisuuksia 1990-luvun puolesta välistä 2000-luvun alkuun vallinneet kontekstuaaliset edellytykset loivat *välittömien hyvinvointi-interventioiden* tavoitteita vastaavalle työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiselle?

Tällaista kehittämistä toteuttaneiden projektien tavoitteita olivat

- i. työttömien osallistumisen lisääminen syrjäytymistään ehkäisevän käytännön suunnittelemiseen ja toteuttamiseen;
- ii. aiempaa tehokkaampi työttömien oman, syrjäytymistään koskevan asiantuntemuksen hyödyntäminen heidän syrjäytymistään ehkäisevän toiminnan suunnittelemisessa ja toteuttamisessa ja
- iii. sosiaalitieteellisen tutkimuksen entistä parempi integroiminen työttömien syrjäytymisen ehkäisyyn pyrkivän toiminnan suunnittelemiseen ja toteuttamiseen. (Ks. Saari ym. 1999, 27–34; Saari 2003, 245–246.)

Motiivini toteuttaa tässä tutkimuksessa reflektoitavaksi asettamani 1990-luvun alussa käynnistynyttä, edelleen jatkuvaa työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen osallistumaan pyrkivää tutkimusprosessia ovat liittyneet elämäkulkuaani ohjanneisiin henkilökohtaisen elämänpiirini ja sen rakenteelliset reunaehdot luoneen yhteiskunnallisen kontekstin vuorovaikutuksen määrittämiin elämäntapahtumiini (ks. Ferrarotti 1981, 19–27; Viinämäki 1999, 44–50). Tutkimusprosessin käynnistämiseen minua motivoivat sekä 1980-luvun alussa Jyväskylän yliopistossa aloittamieni opintojeni keskeytykset niihin liittyneine työttömyyskokemuksineen että Suomea 1990-luvun alussa koetelleet talousla-

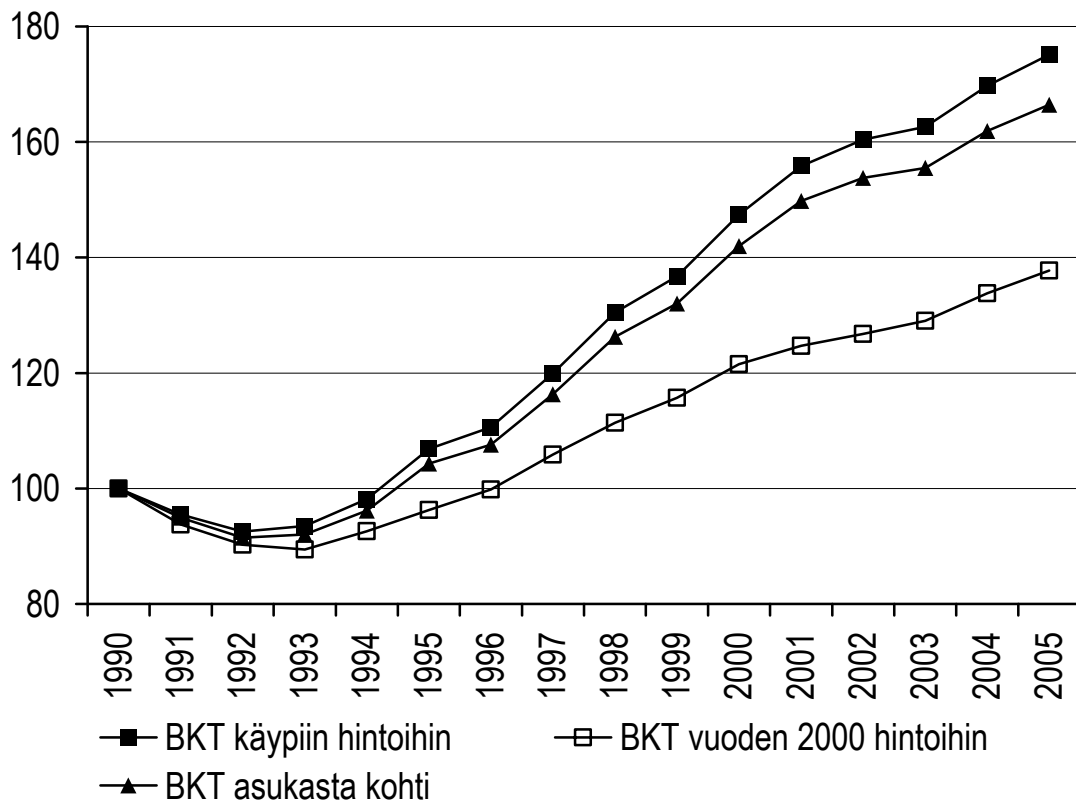
ma ja massatyöttömyys niihin liittyneine yhteiskunnallisine vaikutuksineen. Näiden työttömyyskokemusteni ja yhteiskunnallisten tapahtumien ”motivoimana” tein Vaasan yliopistossa vuosina 1991–1994 suorittamaani hallintotieteiden maisterin tutkintoon kuuluneen pro gradu -tutkielmani Suomen työttömyysturvajärjestelmässä 1990-luvun alussa tapahtuneista muutoksista. Niiden tarkastelun viitekehyksenä käytin sosiaalivaltion kehkeytymisen ristiriitaisuuksia (ks. Saari 1994a). Tässä tutkimuksessa reflektoimaani tutkimusprosessin toteuttamisen tärkeimpänä *yksilöllisenä motiivina* on ollut tavoitteeni jatkaa ja syventää pro gradu -tutkielmassani tekemiäni tarkasteluja. Reflektoimaani tutkimusprosessia toteuttaessani olen pyrkinyt ensinnäkin laajentamaan tutkielmassani tekemiä työttömyysturvajärjestelmän muutosten tarkasteluja yleisemmiksi työttömien syrjäytymisen ehkäisyyn tarkasteluiksi. Toiseksi olen pyrkinyt jatkamaan tutkielmassani tekemiäni pohdintojani, millaisessa vuorovaikutussuhteessa yhteiskuntatieteellinen tutkimus ja sen kohteen muodostava yhteiskunta ovat keskenään.

Tärkeimpänä tässä tutkimuksessa reflektoitavaksi asettamani tutkimusprosessin toteuttamisen *yhteiskunnallisena motiivina* on puolestaan ollut Suomessa 1990-luvun alusta 2000-luvun alkuun tapahtunut talous- ja työllisyyskehitys siihen liittyneine poliittishallinnollisine ”keskusteluineen”, miten Suomen tulisi vastata sekä sitä viime vuosikymmenen alussa koetelleiden talouslaman ja massatyöttömyyden että kansainvälisen kaupan ja muun vuorovaikutuksen merkitystä lisänneen globalisoitumiskehityksen asettamiin haasteisiin. Suomessa 1990-luvun alusta 2000-luvun alkuun tapahtunut talous- ja työllisyyskehitys on toiminut tutkimusprosessin toteuttamisen yhteiskunnallisen motiivin ns. *objektiivisena puolena*. Tätä objektiivista puolta kuvaan analysoimalla Kuvioissa 14.–16. esittämiäni suomalaista yhteiskuntaa ulkoisesta ja persoonattomasta näkökulmasta tarkastelevia tilastoja. Vastavasti edellä mainitsemani poliittis-hallinnollinen ”keskustelu” on toiminut reflektoitavaksi asettamani tutkimusprosessin toteuttamisen yhteiskunnallisen motiivin ns. *subjektiivisena puolena*. Tätä subjektiivista puolta kuvaan analysoimalla suomalaista yhteiskuntaa inhimillisestä ja merkityksellisestä näkökulmasta tarkastelevia tekstejä (ks. Taulukko 2.). (Ks. Layder 1993, 4–5.)

Tutkimusprosessin toteuttamisen yhteiskunnallisen motiivin ”objektiivinen puoli”

Bruttokansantuote vuosina 1990–2005

Suomea 1990-luvun alussa koetelleen talouslaman on todettu olleen sen rauhanaikaisen historian pahin 1860-luvulle ajoittuneiden nälkävuosien jälkeen. Toisaalta Suomen toipumisen talouslamasta on todettu tapahtuneen varsin nopeasti ja sen laman jälkeen kokeman talouskasvun olleen varsin ripeää. (Sengenberger 2002, 15–17; Työvoima 2025... 2007, 69–192; ks. myös Pohjola 1998a.) Vuosikymmenen alun talouslaman syvyyttä ja siitä toipumisen nopeutta havainnollistaa muun muassa maan bruttokansantuotteessa tapahtunut kehitys (Kuvio 14.).

Lähde: Tilastokeskus, Kansantalouden tilinpito.

Kuvio 14. Suomen bruttokansantuote vuosina 1990–2005.¹²

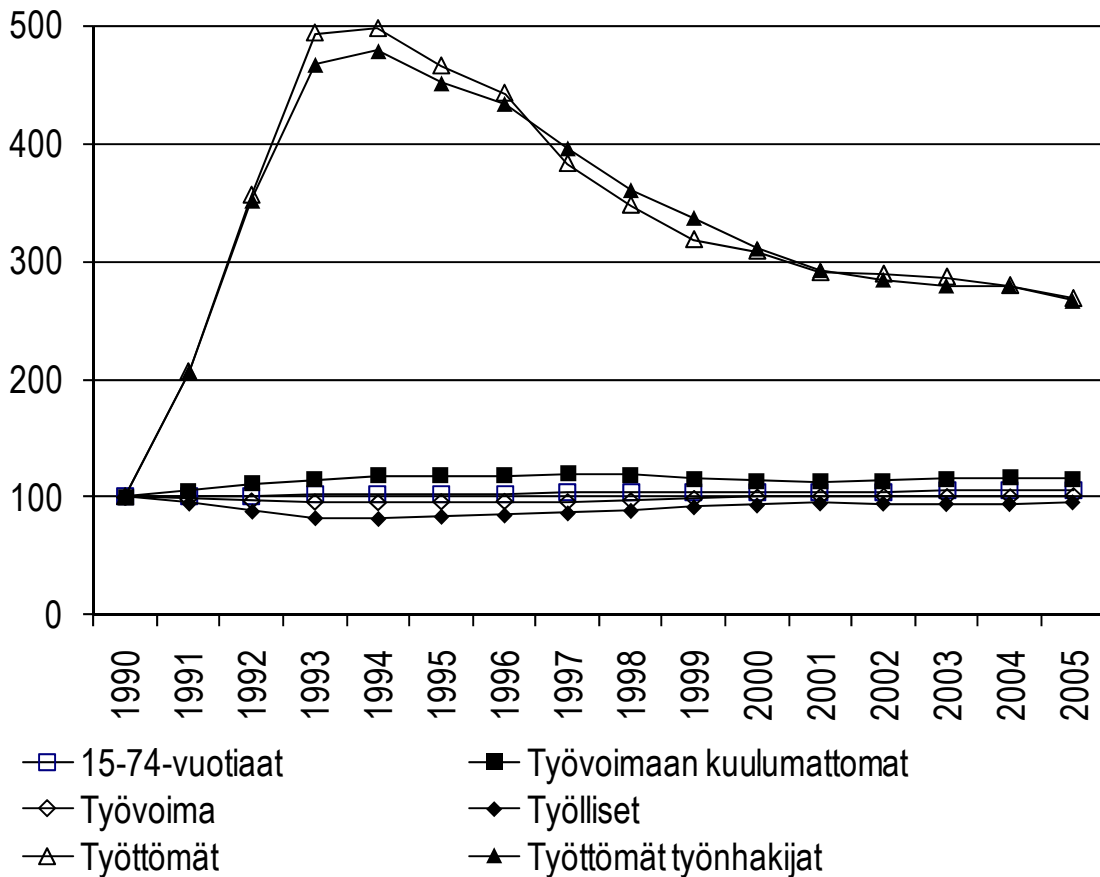
¹² Indeksi, 1990 = 100. Olen poiminut kuvion perustana olevat tiedot Statfin-tietopalvelusta (ks. Tilastokeskus n.d.a) 10.7.2007.

Käypiin hintoihin ja asukasta kohden lasketut bruttokansantuotteet olivat vuonna 1992 lähes 10 % ja vuoden 2000 hintoihin laskettu bruttokansantuote vuonna 1993 yli 10 % pienempi kuin vuonna 1990. Vuosien 1992–1993 aikana alkanut talouskasvu nosti käypiin hintoihin ja asukasta kohden lasketut bruttokansantuotteet kuitenkin jo vuonna 1995 ja vuoden 2000 hintoihin lasketun bruttokansantuotteen vuonna 1997 suuremmaksi kuin vuonna 1990. Lamasta ja sen jälkeen alkaneen talouskasvun riipeydestä johtunut vuosikymmenen talouskehityksen kaksijakoisuus käy varsin hyvin ilmi esimerkiksi asukasta kohden lasketun bruttokansantuotteen kehityksestä. Pienimmillään vuonna 1992 se oli 8,5 % pienempi kuin vuonna 1990 nousten vuoteen 1999 mennessä niin, että se oli tuolloin yli 32 % suurempi kuin vuonna 1990 ja yli 44 % suurempi kuin vuonna 1992. Talouskasvun jatkuminen 2000-luvun aikana nosti sen vuonna 2005 yli 66 % suuremmaksi kuin vuonna 1990 ja noin 82 % suuremmaksi kuin vuonna 1992. (Kuvio 14.; Liite 5.)

Väestön, työvoimaan kuulumattomien, työvoiman, työllisten, työttömien ja työttömien työnhakijoiden määrät vuosina 1990–2005

Vakavuudestaan huolimatta ei Suomea 1990-luvun alussa koetellut talouslama selitä kuin osan maata viime vuosikymmenellä koetelleesta massatyöttömyydestä ja muista sen talous- ja työllisyystilanteessa tuolloin tapahtuneista muutoksista. Niihin vaikuttivat myös esimerkiksi työn tuottavuuden nousu, väestön määrän ja ikärakenteen muutokset sekä koulutusaikojen pidentyminen, jotka heijastuivat muun muassa työvoiman, työllisten, työttömien ja työvoimaan kuulumattomien määrissä tapahtuneisiin muutoksiin (Työvoima 2025... 2007, 69–192). Esimerkiksi työvoiman koulutason nousuun liittynyt koulutusaikojen pidentyminen (ks. Suikkanen & Linnakangas 1998, 11–12; Suikkanen & Linnakangas & Kallinen & Karjalainen 1998, 27–28; Suikkanen & Linnakangas & Martti & Karjalainen 2002, 88–92) ja väestön ikääntymiseen liittynyt eläkeiässä olevien väestöosuuden nousu vaikuttivat osaltaan työvoimaan kuulumattomien määrän kasvuun niin,

että se oli vuonna 1999 lähes 16 % ja vuonna 2006 yli 15 % suurempi kuin vuonna 1990. (Kuvio 15.; Liitteet 6.–7.)

Lähde: Tilastokeskus, Työvoimatutkimus; Työpoliittinen Aikakauskirja 2/2007, 29*, Taulukko 13.

Kuvio 15. 15–74-vuotiaiden, työvoimaan kuulumattomien, työvoiman, työllisten ja työttömien määrät työvoimatutkimuksen mukaan sekä työttömien työnhakijoiden määrä työväilyksessä Suomessa vuosina 1990–2005.¹³

Suomea viime vuosikymmenen alussa koetelleen talouslaman dramaattisimpana seurauksena voi pitää työttömien määrän varsin nopeaa kasvua. Sekä työvoimatutkimuksessa käytetyn määritelmän mukainen työttömien että työväilytystilaston laatimisessa

¹³ Indeksi, 1990 = 100. Olen poiminut kuvion perustana olevat tiedot Statfin-tietopalvelusta (ks. Tilastokeskus n.d.a) 10.7.2007 lukuun ottamatta työttömien työnhakijoiden määrää työväilyksessä koskevia tietoja, jotka olen poiminut Työpoliittinen Aikakauskirjan numerosta 2/2007.

käytetyn määritelmän mukainen työttömien työnhakijoiden määrät nousivat ylimmillään vuonna 1994 lähes viisinkertaiseksi vuoteen 1990 verrattuna. Tämän jälkeen työttömien ja työttömien työnhakijoiden määrät alkoivat laskea, mitä selittää muun muassa maassa vuosina 1992–1993 alkanut talouskasvu. Niissä viime vuosikymmenen lopussa ja tämän vuosituhannen alussa tapahtuneet laskut olivat kuitenkin selvästi vähäisempiä kuin niissä viime vuosikymmenen alussa tapahtuneet nousut. Suomessa tuolloin koetusta varsin nopeasta talouskasvusta huolimatta työttömien samoin kuin työttömien työnhakijoidenkin määrät olivat vuonna 1999 yli 3-kertaisia ja vuonna 2005 yli 2,5-kertaisia vastaaviin vuoden 1990 määriin verrattuna. (Kuvio 15.; Liitteet 6.–7.)

Kuviossa 15. ja Liitteessä 6. esittämieni työttömyyden ja siinä tapahtuvien muutosten kuvaamiseen Suomessa käytettävien keskeisimpien työttömyyslukujen (työttömien määrä ja työttömien työnhakijoiden määrä) väliset erot johtuvat lukujen perustana olevien tietojen välisistä eroista. Työttömien määrä perustuu Tilastokeskuksen Suomen 15–74-vuotiaasta väestöstä poimimaan noin 12 000 henkilön otokseen valikoituneille kuukausittain pääasiassa puhelimitse tekemässä työvoimatutkimuksessa keräämiin tietoihin. Työttömäksi tutkimuksessa määritellään työtä vailla oleva henkilö, joka 1) on etsinyt työtä aktiivisesti viimeisen neljän viikon aikana ja voisi vastaanottaa työtä kahden viikon kuluessa tai 2) odottaa sovitun työn alkamista kahden viikon kuluessa. Näihin Kansainvälisen työjärjestön (ILO) ja EU:n suosituksiin sitoutumisen vuoksi tutkimuksen avulla saatava työttömyysluku on vertailukelpoinen vastaavaa tutkimusta tekevien maiden työttömyyslukujen kanssa. Tutkimuksessa kerättäviä tietoja käytetään väestön työvoimaan osallistumisen ja työmarkkina-aseman määrittelyssä. Laajan tietosisältönsä vuoksi siinä kerättäviä tietoja käytetään esimerkiksi erilaisten työmarkkina- ja koulutuspoliittisista tarpeista tehtävien väestön työoloja, työmarkkina- ja sosioekonomista asemaa sekä taloudellisia ominaisuuksia mittaavien tutkimusten lähteenä. Tiivistetysti siinä kerättäviä tietoja käytetään 1) EU:n työllisyyspolitiikan ja rakenneindikaattorien perustana, 2) kansainvälisissä vertailuissa, 3) kansantalouden tilinpidossa ja taloudellisissa ennusteissa, 4) palkkatilastojen täydentämisessä, 5) suhdanneseurannassa ja tuottavuuslaskelmissa, 6)

toimiala-, ammatti-, sektori- ja sosiaaliaseman rakenteiden sekä työajan muutosten seuraamisessa sekä 7) työn ja perheen yhteensovittamisen kuvaamisessa. Tutkimuksen perusteella Tilastokeskus tuottaa ja julkaisee myös tiedot Suomen virallisesta työttömyysasteesta ja sen muutoksista. (Sihto & Myrskylä 2000; Työttömyys ja... 2003; Tilastokeskuksen ja... 2007; Työvoimatutkimus 2009.)

Työttömien työnhakijoiden määrä perustuu puolestaan TM:n työvoimatoimistojen työnvälitystoiminnan asiakkaista kerättävien rekisteritietojen pohjalta laatimaan työnvälitystilastoon. Työttömäksi työnhakijaksi työnvälitystoiminnassa määritellään työvoimatoimistoon työnhakijaksi ilmoittautunut ilman työtä oleva henkilö, joka voi vastaanottaa kokopäivätyön, jossa tehtävän työajan täytyy olla vähintään puolet alan normaalista työajasta. Työttömiksi työnhakijoiksi määritellään myös lomautetut ja sovitun työn alkamista odottavat työvoimatoimiston asiakkaina olevat henkilöt. Myös muiden maiden työvoimaviranomaiset keräävät erilaisiin rekistereihinsä maassa toteutettavan työnvälitystoiminnan kannalta tarvittavia asiakastietoja. Kerättävät tiedot palvelevat ensisijaisesti kunkin maan työhallintoa soveltuen maassa käytettävien työvoimapoliittisten toimenpiteiden kohdentamiseen. Eri maiden työnvälitystoimintoja säätelevissä laeissa ja muissa säädöksissä olevien erojen vuoksi näiden rekistereiden pohjalta saatavat työttömyysluvat eivät ole keskenään vertailukelpoisia. TM:n laatima etenkin työhallinnon toimenpiteiden alueelliseen ja toimialoitteeseen tarkasteluun soveltuva työnvälitystilasto sisältää tietoa työvoimatoimistoihin ilmoittautuneista työnhakijoista (suurimpana ryhmänä työttömät työnhakijat) ja työnantajien niihin ilmoittamista avoimista työpaikoista sekä työnhakijoiden työllistymistä edistämään tarkoitettujen työvoimapoliittisten toimenpiteiden käytöstä. Tärkeimmät seurattavat tiedot liittyvät työnvälitykseen ilmoittautuneiden työttömien työnhakijoiden ja niihin ilmoitettujen avointen työpaikkojen ohella tukityöllistämiseen, työmarkkinatukeen ja ammatillista koulutusta edistäviin työvoimapoliittisiin toimenpiteisiin. Nykyisin seurataan myös ESR:n rahoittamia toimenpiteitä ja muita erityistoimenpiteitä kuten vuorotteluvapaan ja osa-aikalisän käyttöä. Tiivistetysti työnvälitystilastoon kerättäviä tietoja käytetään 1) työvoimatoimistojen asiakas- ja työpaikka-

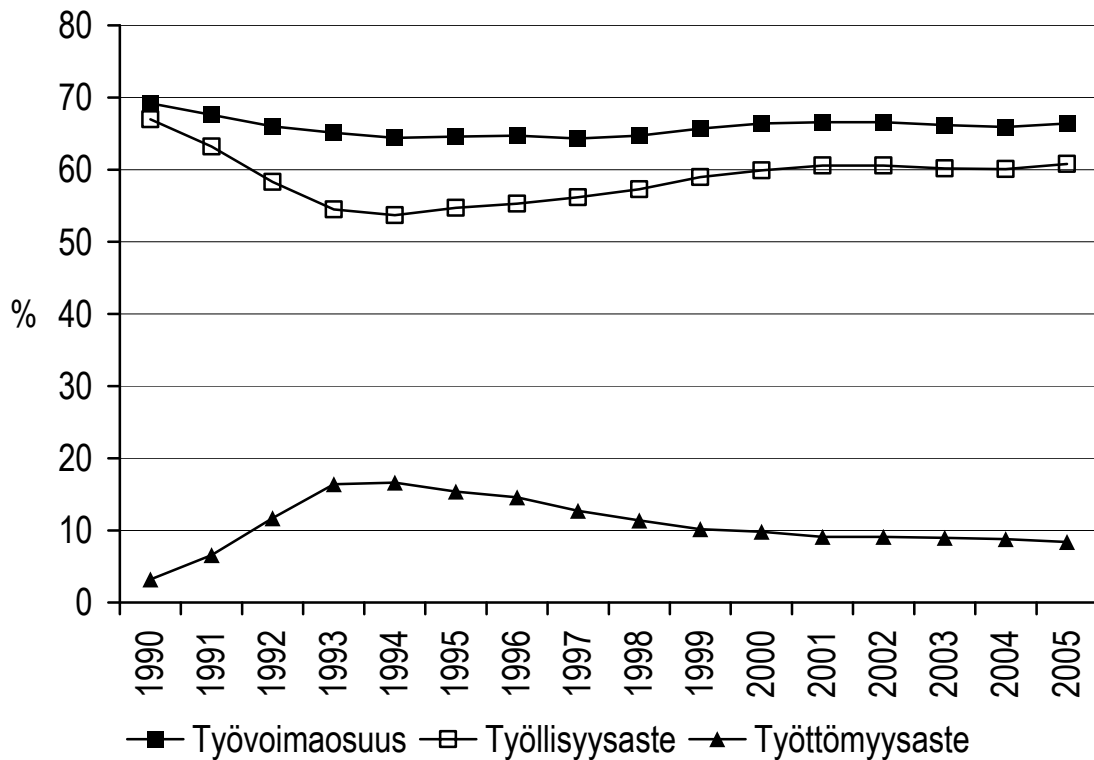
määrien kehityksen seuraamiseen, 2) työvoimapoliittisten toimenpiteiden kohdentamiseen ja toimenpiteiden vaikuttavuuden seuraamiseen tarkalla alue-, ammatti- ja muilla luokituksilla, 3) työvoimapalvelujen tarjonnan ja hallinnon tulostavoitteiden toteutumisen seuraamiseen, 4) työhallinnon tarpeita palvelevien tietojen tuottamiseen ja 5) alueellisen työllisyyskehityksen seuraamiseen. (Sihto & Myrskylä 2000; Työttömyys ja... 2003; Tilastokeskuksen ja... 2007; Työnvälitystilasto 2009.)

Edellä käsittelemistäni työvoimatutkimuksen ja työnvälitystilaston erilaisista lähtökohdista huolimatta niihin perustuvat työttömyysluvut kuvaavat verraten yhdenmukaisesti työttömyydessä pidemmällä aikavälillä tapahtuneita muutoksia. Niitä käyttäen saa varsin samankaltaisen kuvan esimerkiksi maamme 1990-luvulla koetelleesta työttömyyden noususta ja sitä seuranneesta laskusta (Kuvio 15.). Sen sijaan työttömyyden tasosta niiden avulla saatavat kuvat poikkeavat usein huomattavasti toisistaan. Esimerkiksi 1970- ja 1980-lukujen vaihteeseen asti työttömiä oli työvoimatutkimuksen mukaan enemmän kuin työnvälitystilaston mukaan. Tämän jälkeen työnvälitystilasto alkoi osoittaa työvoimatutkimusta suurempaa työttömien määrää. Tämä johtui työttömyysturvan ehtojen muuttumisesta sen saannin edellyttäessä työvoimatoimiston työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautumista, mikä lisäsi rekisteröityjen työttömien määrää huomattavasti. Myöhemmin 1980-luvulla ero työvoimatutkimuksen ja työnvälitystilaston osoittamissa työttömien määrissä kasvoi niin, että vuosikymmenen lopulla työnvälitystilaston mukainen työttömyysluku oli 17 % työvoimatutkimuksen vastaavaa lukua suurempi. 1990-luvun alussa työttömyysluvut lähenivät toisiaan, sillä useimmat työvoimatutkimuksen mukaan työttöminä olleet olivat työttömyyden voimakkaan kasvun ja työpaikkojen puuttumisen vuoksi myös työvoimatoimistossa työttöminä työnhakijoina. Seuraava merkittävä muutos työttömyyslukujen suhteessa tapahtui 1990-luvun jälkipuoliskolla, kun työvoimatutkimuksen määritelmiä yhdenmukaistettiin EU:n työvoimatutkimuksen kanssa ottamalla uudet määritelmät käyttöön vuosina 1997–1998. Vuoden 1998 toukokuusta alkaen työvoimatutkimuksen käsitteet ja määritelmät harmonisoitiin vastaamaan ILO:n suosituksia ja EU:n työvoimatutkimuksen asetuksia. Työvoimatutkimuksen mukainen työttömien määrä aleni tuol-

loin noin 50 000 henkilöllä, minkä myötä työttömyyslukujen ero kasvoi voimakkaasti työvoimatutkimuksen mukaisen työttömien määrän ollessa tämän jälkeen 65 000–95 000 henkilöä vastaava työnvälitystilaston mukaista määrää pienempi. (Sihto & Myrskylä 2000; Työttömyys ja... 2003; Tilastokeskuksen ja... 2007.)

Työvoimaosuus, työllisyys- ja työttömyysaste vuosina 1990–2005

Edellä esittämiäni analyysyjä täydennän vielä työvoimaosuudessa, työllisyysasteessa ja virallisessa työttömyysasteessa Suomessa vuosina 1990–2005 tapahtuneita muutoksia tarkastelemalla (Kuvio 16.).

Lähde: Tilastokeskus, Työvoimatutkimus.

Kuvio 16. Työvoimaosuus, työllisyysaste ja työttömyysaste Suomessa vuosina 1990–2005.¹⁴

Sekä työvoimaosuus että työttömyysaste laskivat viime vuosikymmenen alussa niin, että ne olivat pienimmillään vuonna 1994.

¹⁴ Olen poiminut kuvion perustana olevat tiedot Statfin-tietopalvelusta (ks. Tilastokeskus n.d.a) 10.7.2007.

Edellinen oli tuolloin lähes 5 prosenttiyksikköä ja jälkimmäinen yli 9 prosenttiyksikköä pienempi kuin vuonna 1990. Työttömyysaste puolestaan yli viisinkertaistui vastaavana aikana ja oli suurimmillaan vuonna 1994 yli 13 prosenttiyksikköä suurempi kuin vuonna 1990. Vuoden 1994 jälkeen sekä työvoimaosuus lukuun ottamatta vuotta 1997 ja vuosia 2002–2004 että työllisyysaste lukuun ottamatta vuosia 2002–2004 nousivat ja työttömyysaste laski. Ne eivät kuitenkaan saavuttaneet vielä vuoteen 2005 mennessäkään vuoden 1990 tasoa, sillä työvoimaosuus oli tuolloin 2,8 prosenttiyksikköä ja työllisyysaste 6,2 prosenttiyksikköä pienempi ja työttömyysaste 5,2 prosenttiyksikköä suurempi kuin vuonna 1990. (Kuvio 16.; Liite 8.)

Nämä muutokset yhdessä sen kanssa, että työllisten määrä oli vuonna 1999 peräti 208 000 henkeä ja vuonna 2005 vielä 103 000 henkeä pienempi kuin vuonna 1990 (ks. Liite 6.), asettivat varsin kyseenalaiseksi pelkästään talouskasvun varaan rakentuvan työllisyyspolitiikan kyvyn ratkaista Suomessa viime vuosikymmenellä kohdattuja työmarkkinaongelmia (ks. Työvoima 2025... 2007, 69–192). Monissa analyysissä näiden ongelmien ratkaisemisen nähtiinkin edellyttävän maassa harjoitettavan työllisyyspolitiikan painopisteen muuttamista niin, että siinä pyritäisiin työllisyyden paranemisen ja työelämän kehittämisen edistämiseen, eikä kapea-alaisesti ymmärretyn talouskasvun edistämiseen pyrkivän yhteiskuntapolitiikan aiheuttamien työllisyysongelmien jälkikäteen tapahtuvaan hoitamiseen (Kiander & Pehkonen & Pohjola 1998; Pohjola 1998b; Koistinen 1999, 229–231; Honkanen 2007, 205–246).

Tutkimusprosessin toteuttamisen yhteiskunnallisen motiivin ”subjektiivinen puoli”

Edellä tarkasteleman Suomen talous- ja työllisyystilanteessa tapahtuneet muutokset nostivat esille monia sekä maan työmarkkinoiden toimintaan että väestön toimeentuloon ja sosiaaliseen turvallisuuteen yleisemmin liittyneitä ongelmia. Nämä ongelmat lisäsivät samalla paineita, joiden vuoksi maassa käytiin 1990-luvun edetessä yhä vilkkaammaksi käynnyttä ”yhteiskunnallista keskustelua” siitä, millaista työvoima- ja sosiaalipolitiikkaa maassa oli jat-

kossa syytä toteuttaa. Talouslama ja massatyöttömyys voimistivat esimerkiksi vaatimuksia arvioida aiempaa perusteellisemmin työttömien syrjäytymisen ehkäisyssä käytettäviä toimenpiteitä. Tämän nähtiin edellyttävän, että heidän syrjäytymisensä tarkastelussa sovelletaan laajempaa yhteiskunnallista perspektiiviä kuin tehtiin talouskasvua ja sen edistämistä työttömyysongelmien ratkaisijana korostaneissa aikakautta koskeneissa analyyseissä. Työttömyyteen liittyneiden ongelmien ratkaisumahdollisuuksien löytämiseksi esitettiin muun muassa työn käsitteen laajentamiseen ja uusien toiminta-areenoiden luomiseen pyrkivien kokeilujen käynnistämistä. Niitä käynnistämällä ajateltiin voitavan testata käytännössä sitä, olisiko ns. uuden talouden alueeksi nimettyä kansalaisten omaehtoista toimintaa mahdollista hyödyntää laajamittaisesti työttömyyden yksilöille ja yhteiskunnalle aiheuttamien ongelmien ratkaisemisessa. (Aloitteellisuus ja... 1994, 6–22; Työtä, toimintaa... 1995, 4–11.)

Toisaalta Suomen selviämisen 1990-luvun alun talouslamasta ja massatyöttömyydestä sekä niihin liittyneistä muista ongelmista katsottiin vaativan maassa siihen saakka harjoitettujen työvoima- ja sosiaalipolitiikkojen uudistamista siten, että niiden ensisijaisiksi päämääriksi asetetaan maan taloudellisen kehityksen turvaaminen ja valtiontalouden tasapainottaminen. Niiden uudistamisen nähtiin edellyttävän tällöin työvoima- ja sosiaalipolitiikkojen painopisteiden muuttamista yksilöitä passivoivasta sosiaalietuuksien maksamiseen perustuvasta tukemisesta heitä kannustavien aktiivointikeinojen käyttöä painottavaan tukemiseen. Tämän katsottiin vaativan muun muassa sitä, että maassa sovellettuja sosiaaliturvatuksien maksuperusteita ja verotuskäytäntöjä oli syytä muuttaa niin, että työn vastaanottaminen on yksilön näkökulmasta aina houkuttelevampi vaihtoehto kuin se, että hän pyrkii jatkamaan sosiaaliturvan varassa elämistään. (Integraatio ja... 1993a, 88–96; Integraatio ja... 1993b; Murrosvaiheen valinnat... 1993, 17–18; Skog 1994; Suomi ja... 1996, 7–24; Reilu ja... 1997, 9–24).

Edellä mainitsemani Suomessa 1990-luvun edetessä yhä vilkkaammaksi käynyt ”yhteiskunnallinen keskustelu” sisälsi muun muassa Taulukossa 2. esittämäni etenkin työ- sekä sosiaali- ja terveysministeriöiden hallinnonaloilla käydyt työttömien syrjäytymiseen ja sen ehkäisyyn keskittyneet ”alakeskustelut”.

Taulukko 2. Vuosina 1994–2001 käydyn ”yhteiskunnallisen keskustelun” alakeskusteluja ja puheenvuoroja.

ALAKESKUSTELU	PUHEENVUORO
Mitä muutoksia työmarkkinoilla ennakoidaan tapahtuvan ja miten Suomi voi varautua niihin?	Työn päivät... 1994; Kasvio & Lahtonen 1995; Työn päivät... 1995; Työhallinnon strategiset... 1995; Huuhka 1996; Kansallinen työelämän... 1996; Naumanen & Silvennoinen 1996a; Naumanen & Silvennoinen 1996b; Parvi & Parvikko 1996; Seminaariraportti sisämarkkinoiden... 1996; Työpaikka Suomessa... 1996; Andersson ym. 1997; Kolehmainen-Lindén 1997; Laurila & Sironen 1997; Rahikainen & Ylöstalo 1997; Stenlund 1997; Tiellä teknologiavisioon... 1997; Työelämän muutos... 1997; Euroopan Unionin... 1998; Ristilä 1998; Rissanen 1998; Tiainen 1999; Työllisyys ja... 1999; Magnusson 2001; Varautuminen suurten... 2001.
Millaisia talous-, työvoima- ja sosiaalipoliittisia linjauksia tekemällä Suomi voi edistää suotuisan työvoima- ja muun yhteiskunnallisen kehityksen tapahtumista?	Aloitteellisuus ja... 1994; Martikainen 1994; Pitkäaikaistyöttömyyden lieventäminen... 1994; Sosiaaliturvan strategiset... 1994; Työttömyys 200 000:een... 1994; Työttömyysturvan vuodot... 1994; Alajääskö & Parviainen 1995; Julkunen & Nätti 1995; Kalimo & Mäenpää 1995; Niemelä & Salminen 1995; Ruotsalainen 1995; Saksliin 1995; Sosiaaliturvan strategiat... 1995; Suomen työllisyysohjelma... 1995; Työryhmän esitys... 1995; Työministeriön toimenpiteet... 1995; Työtä, toimintaa... 1995; Arvioita EU:n... 1996; Hakanen & Kauppinen & Repo & Tähtinen 1996; Harjunen 1996; Holm & Pyy & Rantala 1996; Ikääntyvät työelämässä... 1996; Jokelainen 1996; Karjalainen 1996; Katajamäki 1996; Kiander 1996; Kivimäki 1996; Koskela 1996; Lehtinen & Valtonen 1996; Nummenmaa 1996; Purmonen 1996; Selvitys epätyypillisiin... 1996; Suomi ja... 1996; Talouspolitiikan linja... 1996; Työpoliittiset toimenpiteet... 1996; Anttila 1997; Hietala 1997; Lehtinen & Valtonen 1997; Liikanen 1997; Reilu ja... 1997; Skog & Räisänen 1997; Työaikapolitiikka. Nykytilanne... 1997; Valtion talousarvion... 1997; Zamindar 1997; Antila 1998; Autio 1998; Härmäläinen 1998a; Härmäläinen 1998b; Julkunen & Malmberg-Heimonen 1998; Katajamäki & Lindedahl 1998; Koskela 1998; Kolmas sektori 1998; Leskinen 1998; Timonen 1998; Työpolitiikka ja... 1998; Aho & Österman 1999; Aktiivinen sosiaalipoliittikka... 1999; Anttila & Tyrväinen 1999; Forsman & Liukkunen 1999; Kouvonen 1999; Työhallinnon toimintaohjelma... 1999; Työ- ja... 1999; Leskinen 2000; Mäki-Kulmala 2000; Työhallinnon strategia...

	2000; Perustaa työllisyyden... 2000; Esitys työvoiman... 2001; Kouvonon 2001; Leskinen 2001; Passiivisesta aktiiviseen... 2001; Sosiaali- ja... 2001; Syrjästä osallisuuteen... 2001; Toinen aalto... 2001; Työnvälityksen työnantajapalvelujen... 2001.
Millaisia keinoja käyttämällä työvoima- ja muut viranomaiset voivat vähentää työmarkkinoilta syrjäytymistä?	AmmatINVALINNAOHJAUKSEN JA... 1994; Eri hallinnonalojen... 1994; Myrskylä & Ruotsalainen 1994; Polus 1994; Skog 1994; Talonen & Tuomaala 1994; Työvoimapolitiittinen aikuis-koulutus... 1994; Vilhunen 1994; Weijola 1994; Arnkil 1995; Hakala & Riehungangas & Marttinen & Rintala 1995; Omin toimin... 1995; Roivas 1995; Hakuli & Katajamäki & Vartiainen 1995; Santamäki-Vuori & Sauramo 1995; Virtanen 1995; Aho & Nätti & Suikkanen 1996; Johansson 1996; Johnson & Myrskylä 1996; Koulutusyhteistyöryhmän raportti... 1996; Lohi & Westerlund 1996; Palveluhankkeen loppuraportti... 1996; Saari 1996a; Santamäki-Vuori 1996; Sepponen 1996; Stepanof 1996; Tervahartiala & Vesalainen & Vuori 1996; Virtanen 1996; Vähätalo 1996; Kohtanen 1997; Laapotti 1997; Lind 1997; Mikkonen 1997; Naisten työllisyystyöryhmän... 1997; Nätti & Ruuskanen & Virmasalo 1997; Rajavaara & Viitanen 1997; Työnhakija-asiakkaan palveluprosessin... 1997; Työvuorotteluseminaari. Helsinki... 1997; Jokimäki 1998; Kemppainen 1998; Kohtanen 1998; Lindqvist 1998; Mustonen 1998; Nikitin & Rostila & Manninen & Lohiniemi 1998; Pitkäaikaistyöttömien aktivointikokeilu... 1998; Talonen 1998; Tohmo 1998; Toivanen 1998; Vesalainen & Vuori 1998; Aho & Halme & Nätti 1999; Työvoimakapeikkojen ehkäiseminen... 1999; Aho & Holttinen & Vehviläinen & Virjo 2000; Arnkil & Spangar & Nieminen 2000; Malmberg-Heimonen & Vuori 2000; Palvelustrategiaprojektin loppuraportti 2000; Tuomala 2000; Valtakari 2000; Österman 2000; Aho & Kunttu 2001; Johansson & Laukkanen 2001b; Lindqvist & Oksala & Pihlman 2001; Palveluiden ryhmittely... 2001; Tehoavatko toimenpiteet?... 2001; Työmarkkinatukijärjestelmän kehittäminen... 2001; Työ- ja... 2001; Vähätalo 2001.
Miten työvoima- ja muut viranomaiset hoitavat työvoima- ja sosiaalipolitiikkojen toimeenpanoon liittyvät "EU-	Kairamo-Hella & Toppila 1994; Euroopan sosiaalirahasto... 1995a; Euroopan sosiaalirahasto... 1995b; Rantahalvari 1995; Työhallinnon EU-linjauksia 1995; Työhallinnon tiedotus... 1995; Työministeriön tietopalvelun... 1996; Vilhunen 1997; EU:n työllisyysuuntaviivojen... 1998; EU:n työllisyysuuntaviivojen... 1999; EU:n työllisyysuuntaviivojen... 2000;

tehtävät”?	Tavoite 6 -ohjelman... 2000; EU:n työllisyysuuntaviivojen... 2001; Euroopan yhteisön... n.d.
------------	--

”Alakeskustelujen” lisäksi esitän Taulukossa 2. viitetiedot niistä vuosina 1994–2001 ilmestyneistä poliittis-hallinnollisten instituutioiden tuottamista tai niiden teettämistä yliopistojen ja tutkimuslaitosten julkaisemista raporteista, jotka toimivat esimerkkeinä kussakin ”alakeskustelussa” esitetyistä erilaisista näkemyksiä ja painotuksia sisältäneistä ”puheenvuoroista”. Näissä ”alakeskusteluja” edustaneissa ”puheenvuoroissa” esitettiin varsin erilaisia näkemyksiä muun muassa työttömyyden ja työttömien syrjäytymisen syistä sekä niiden seurauksista. Näkemykset poikkesivat toisistaan esimerkiksi sen mukaan, miten Suomessa 1990-luvun alussa tapahtuneiden talous- ja työllisyyskehityksen ja työttömien sekä muiden työmarkkinoilta syrjäytyneiden tai syrjäytymässä olevien määrän lisääntymisen tulkittiin kytkeytyvän maan liittymiseen Euroopan talousalueen (ETA) jäseneksi vuoden 1993 puolivälissä ja Euroopan yhteisön/unionin (EY/EU) jäseneksi vuoden 1995 alussa (ks. Kosonen 1995, 100–212; Tyrväinen 1995; Ketunen 1996, 20–41; Vähätalo 1998, 25–38; Julkunen 2001, 57–80; ks. myös Saari 2001a.)

Osana edellä kuvaamaani keskustelua, millaista työvoima- ja sosiaalipolitiikkaa Suomessa oli syytä jatkossa toteuttaa, näytettiin myös välittömien hyvinvointi-interventioiden mukaisia tavoitteita asettavaan kehittämiseen kiinnitettävän aiempaa enemmän huomiota 1990-luvun puolivälissä¹⁵. Esimerkiksi useissa vuosikymmenen puolivälin tienoilla julkaistuissa poliittis-hallinnollisissa asiakirjoissa nostettiin esille paikallisen toiminnan sekä siihen liittyen alueiden, niillä toimivien organisaatioiden ja niillä asuvien ihmisten aloitteellisuuden ja omaehtoisen toiminnan tärkeä rooli, jotta maan olisi mahdollista jatkaa kestävän, muuttuneisiin yhteiskunnallisiin oloihin aina sovittamansa talous-, työ-

¹⁵ Esim. Aloitteellisuus ja... 1994, 77–81; Eronen & Hokkanen & Kinnunen & Lehto-Pusa & Rönberg & Särkelä 1995, 7–12; Hakala ym. 1995, 3–4, 27–30; Roivas 1995, 31–43; Työtä, toimintaa... 1995, 39–43; Lohi & Westerlund 1996; Laapotti 1997, 4–5; Särkelä & Kinnunen 1998; Toivanen 1998, 4–5; ks. myös Polus 1994, 211–215; Aho ym. 1996, 1–14, 136–142; Jolkkonen & Koistinen & Kurvinen & Roivas 1999, 289–295.

voima- ja sosiaalipolitiikkojen harjoittamista¹⁶. Hyvän esimerkin näihin paikalliseksi aloitteellisuudeksi nimettyihin ideoihin kiinnitetyn huomion lisääntymisestä, kuten myös niihin asetuista toiveista lisätä työllisyyden hoidosta ja syrjäytymisen ehkäisystä yhteiskunnassa kannettavaa yhteisvastuuta, tarjoaa seuraava Suomen Kuntaliiton varatoimitusjohtajan ja erityisasiantuntijan 27.6.1996 kunnan- ja kaupunginhallituksille sekä kuntayhtymien hallituksille lähettämästä yleiskirjeestä poimimani sitaatti:

Paikallisella aloitteellisuudella ja työllisyydenhoidon vapaa-kunta-ajatuksella yhteisvastuuta ja toiminnan tehostamista

Työllisyyden hoitamisessa saattaisi osaltaan auttaa vastuun antaminen entistä enemmän kunnalle ja työhallinnon paikallistasolle. Kysymys olisi eräänlaisesta työllisyyden hoidon vapaakuntakokeilusta ja samalla vastuun jakamisesta uudella tavalla, yhteistyötä laajentamalla ja siitä sopimalla paikallis- ja seututasolla.

Kuntaliitto antoi viime lokakuussa työministeriön kanssa yhteisen suosituksen työllisyyden hoidon paikallisesta yhteistyöstä ja siitä sopimisesta. Toimintatapa on saanut myönteisen vastaanoton. Sopimuksia solmineita kuntia on arviolta 250. Sopimusten sisältö on painottunut perinteiseen tukityöllistämiseen.

Joukossa on useita esimerkkejä siitä, että sovittavien asioiden kirjo voi olla moninainen alkaen yrittäjyyden edistämisestä, mukaan lukien koulutusasiat ja työllistämiprojektit ja päätyen työttömien omatoimisuuden edistämiseen. Merkittävää on, että myös sopijaosapuoliksi on saatu työhallinnon ja kunnan lisäksi muita tahoja, kuten elinkeinoelämän jaöntekijäin järjestöjä, seudullisia kehittämissyhtiöitä, koulutuksen järjestäjiä, seurakuntia jne.

Kuntaliitto pitää tärkeänä, että kuntien toimesta jatketaan ja kehitetään työllisyyden hoidon yhteistyöstä sopimista. Kumppaneiksi tulisi pyrkiä saamaan paikkakunnan ja seudun elinkeinoelämää, yrittäjä- ja ammattijärjestöjä, koulutusorganisaatioita ym. toimijatahoja.

¹⁶ Esim. Sosiaaliturvan strategiset... 1994, 9–26; Sosiaaliturvan strategiat... 1995, 23–34; Integraatio ja... 1993a, 88–116; Murrosvaiheen valinnat... 1993, 7–23; Suomi ja... 1996, 7–24; Reilu ja... 1997, 9–24; ks. myös Kairamo-Hella & Toppila 1994; Eri hallinnonalojen... 1994.

Ratkaisuja työllisyyden parantamiseen on haettava paikallis- ja seututaso yhteistyöllä. Kuntien ja niiden voimavarat eivät tähän haasteeseen yksin riitä, tarvitaan yhteistyötä ja sitoutumista työttömyysongelman hoitamisessa. Sopiminen ei ole itsetarkoitus, mutta sen avulla on koottavissa eri osapuolten tavoitteet, toimenpiteet ja erityisesti voimavarat yhdeksi kokonaisuudeksi.

Paikallisen aloitteellisuuden ja sopimisen malleja kehittämään työministeriö on nimennyt selvitysmieheksi Vaasan työvoimapiirin päällikön Raimo Harjusen.

Samaa tavoitetta tukee Kuntaliiton esittämä työllisyyden hoidon vapaakunta-ajatus. Ajatuksena on, että kokeilun piiriin hyväksyttävillä paikkakunnilla sekä kunnalle että paikalliselle työvoimaviranomaiselle annettaisiin työllistämisessä oma liikkumavara ja vapautta käytäntöä ohjaavista normeista ja säädöksistä.

Työministeriön kanssa on sovittu, että vapaakuntakokeiluhankkeen valmistelua jatketaan yhdessä. Tavoitteena on luoda malli välttämättä raskaita lain muutoksia. Kokeilujen aloittamiseen tähdätään vuoden 1997 alussa. (Kunnat ja... 1996, 4.)

Kansainvälisesti tarkasteltuna tätä Suomessa 1990-luvun alussa alkanutta ja vuosikymmenen puolivälissä lisävauhtia saanutta kehitystä, joka lisäsi pyrkimyksiä ratkaista heikentyneen talous- ja työllisyystilanteen aiheuttamia sosiaalisia ongelmia paikallisen aloitteellisuuden ja sen edistämisen avulla, ei voi pitää sen enempää ainutlaatuisena kuin ennen näkemättömänäkin ilmiönä (Public-private... 1997). Esimerkiksi Isossa-Britanniassa sekä paikallis- ja aluetalouden kehittämiseen että paikallisen ja alueellisen politiikan mahdollisuuksiin kehittää niitä oli kiinnitetty varsin paljon huomiota jo 1980-luvulla (ks. Pickvance 1990; Urry 1990). Aanutlaatuisuuden ja ennen näkemättömyyden sijaan Suomessa 1990-luvulla tapahtunut paikallista aloitteellisuutta ja sen edistämistä kohtaan osoitetun kiinnostuksen lisääntyminen näytti olevan ainakin niistä käydyn yhteiskunnallisen keskustelun ja niihin kohdistetun tutkimuksen valossa suurelta osin muun muassa EU:n, OECD:n, ILO:n ja Pohjoismaiden Ministerineuvoston piirissä jo aikaisemmin virinneistä keskusteluista, miten uudenlaisia paikallisia aloitteita voidaan hyödyntää myös työllisyyden hoitamisessa ja syrjäytymisen ehkäisyssä, pontta saaneelta kehityksel-

tä¹⁷. Esimerkiksi EU:ssa paikallinen aloitteellisuus ja sen tukeminen oli nostettu yhdeksi työllisyyspolitiikan kulmakiveksi jo vuonna 1993, jolloin julkaistiin Euroopan yhteisöjen komission hyväksymä kasvua, kilpailukykyä ja työllisyyttä käsitellyt valkoinen kirja (Growth, competitiveness... 1993, 16–20, 123–135; Kasvu, kilpailukyky... 1994; Katajamäki 1996, 8–12; vrt. Bercusson ym. 1996, 7–16, 157–164).

Kuten uudenlaisista paikallisista aloitteista yleisemminkin Suomessa 1990-luvun puolivälissä käydyssä keskustelussa käytettiin myös sen osana käytyyn välittömien hyvinvointi-interventioiden kannalta keskeistä omaehtoista toimintaa käsitteeseen alakeskusteluun sisältyneissä ”puheenvuoroissa” varsin monia toisilleen rinnakkaisia nimityksiä. Niissä käsiteltiin muun muassa aloitteellisuutta, kansalaisaktiivisuutta ja -toimintaa, kansalaisyhteiskuntaa, oma-aloitteisia toiminta-, oma-apu-, tuki- ja vertaisryhmiä, omaehtoista toimintaa, osallistumista, paikallisyhteisöjä, uutta taloutta ja vapaaehtoistoimintaa (ks. Aloitteellisuus ja... 1994; Lehtinen 1996; Kärkkäinen & Nylund 1996; Mikkonen 1996; Nousiainen 1996; Nylund 1996). Näistä omaehtoisen toiminnan ”alatyypeistä” käytettiin esimerkiksi Taulukossa 3. esittämiä nimityksiä. Esitän taulukossa näiden nimitysten lisäksi esimerkkejä julkaisuista, joissa kutakin niistä käytettiin.

Taulukko 3. Omaehtoisen toiminnan rinnakkaisnimityksiä.

NIMITYS	JULKAISU
Epävirallinen sektori, epävirallinen talous	Saarelainen 1993; Lohi & Westerlund 1996; Matties 1996; Julkunen 1997; Hietala 1997; Saikkonen 1997; Kinnunen 1998; Katajamäki & Lindedahl 1998
Hyvinvointiosuuskunta, työosuuskunta, uusosuuskunta,	Vilhunen 1994; Hänninen & Karjalainen & Koskiniemi 1995; Köppä 1995; Perttula 1995; Pättiniemi

¹⁷ Ks. esim. Employment and... 1992, 120–123; Vilhunen 1994, 1–2; Saikkonen 1994; Arbetsmarknad och... 1995; Saikkonen 1995; Toye 1995, 67–82; World Employment... 1995, 5–25; World Employment... 1996, 201–212; Shelder provision... 1997, 189–200; Social Enterprises 1999; Action research... 2000, 7–20; The Non-profit... 2003, 9–27; ks. myös Birkhölzer 1996; Douthwaite 1996; Hoogendijk 1996.

sosiaaliosuustoiminta, (uus)osuustoiminta	1995; Suominen 1995; Tanner 1995; Karjalainen 1996; Larsson 1996; Lohi & Westerlund 1996; Lukkarinen 1996; Suominen 1996; Piippo 1997; Laurinkari & Laukkanen & Miettinen & Pusa 1997; Saikkonen 1997
Hyvinvoinnin sekatalous, hyvinvointipluralismi, hyvinvointipolitiikan sekamalli	Saarelainen 1993; Mannila 1996; Matthies 1996; Matthies & Kotakari & Nylund 1996; Julkunen 1997; Kinnunen 1998
Ihmiskeskeinen liiketoiminta	Parnell 1995
Järjestö-/yhdistyslaitos, järjestö-/yhdistyssektori, järjestö-/yhdistystoiminta	Siisiäinen 1993; Julkunen 1997; Siisiäinen 1996; Hietala 1997; Kinnunen 1998
Kansalaisaloite, kansalaislähtöinen toiminta, kansalaistoiminta, kansalaisyhteiskunta, vapaaehtoinen toiminta	Siisiäinen 1993; Saarelainen 1993; Hänninen & Karjalainen & Koskiniemi 1995; Siisiäinen 1996; Sipiläinen 1996; Julkunen 1997; Saikkonen 1997; Kinnunen 1998
Kolmas sektori, neljäs sektori, viides sektori	Lindqvist & Nylund 1996; Mannila 1996; Sipiläinen 1996; Hietala 1997; Julkunen 1997; Laurinkari & Laukkanen & Miettinen & Pusa 1997; Piippo 1997; Saikkonen 1997; Katajamäki & Lindedahl 1998; Kinnunen 1998
Kumppanuus, kumppanuussektori	Kautto 1996; Katajamäki 1996; Julkunen 1997; Saikkonen 1997
Paikallinen aloitteellisuus, paikallinen kumppanuus, paikallistalous	Kananen & Lampinen & Kangasniemi 1995; Harjunen 1996; Katajamäki 1996; Lohi & Westerlund 1996; Saikkonen 1997
Sosiaalinen yritys, sosiaalitalous	Hänninen 1995; Köppä 1995; Lehtinen 1995; Olsson 1995; Simonen 1995; Véron 1995; Mannila 1996; Laurinkari & Laukkanen & Miettinen & Pusa 1997; Piippo 1997; Saikkonen 1997; Katajamäki & Lindedahl 1998
Vapaaehtoissektori, vaihtoehdosektori, välisektori	Saarelainen 1993; Matthies & Kotakari & Nylund 1996; Julkunen 1997
Vaihtoehdotiset työmarkkinat	Salonen-Soulié 1996; Salonen-Soulié & Palomäki 1996
Välitaso, välittävät organisaatiot, välittävät verkostot	Matthies 1996; Matthies & Kotakari & Nylund 1996; Julkunen 1997

Yhteisyrittäjyys, yhteisötalous, yhteisösektori, yhteisöyrittäjä	Larsson 1995; Lohi & Westerlund 1996; Julkunen 1997; Saikkonen 1997; Katajamäki & Lindedahl 1998
--	--

Näitä varsin monivivahteisia ja erilaisin painotuksin, toisinaan synonyymeinä ja toisinaan vain tiettyä paikalliseen aloitteellisuuteen liitettyä piirrettä korostamaan pyrkien, käytettyjä nimityksiä sisältäneitä ”puheenvuoroja” voi sanoa yhdistäneen pohdinnat siitä, mitä mahdollisuuksia 1990- ja 2000-luvun Suomessa oli organisoida markkinatalouden sääntöjen noudattamiseen perustuvalla kilpailulla vaihtoehtoista eettisesti, sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestävämmällä pohjalla olevaa toimintaa. Varsin usein niiden taustafilosofiana näytti olevan joko tietoisella tai tiedostamattomalla tasolla omaksuttu ”ekososiaalinen tai ekologinen teoria”, jonka mukaan 1) ihmisten toimintaa luonnehtii sen oleminen (yhteiskunta)poliittista, 2) sen tarkastelun tulee tapahtua systeemistä, kokonaisvaltaista ajattelua soveltaen ja 3) siihen vaikuttamisen tulee olla toiminnallista ja siinä sivussa myös kasvattavaa toimintaa sen mukaisesti, kuinka toimintaa tarkasteleva haluaa toimintaa toteuttavien toimivan, ei heidän pinnallista hyvien periaatteiden mukaisesti toimimaan opettamistaan (Matthies & Närhi 1998; Okulov 1998; Luomala 1998; Närhi 2004, 33–62; ks. myös Beck 1990; Matthies 1990; Beck 1997; Beck 1999/2007). Tutkimusprosessini toteuttamisen kannalta tärkeimpiä näistä ”puheenvuoroista” olivat pohdinnat mahdollisuudesta luoda vaihtoehtoisia työmarkkinoita (Salonen-Soulié 1996) ja hyödyntää kolmatta sektoria (Julkunen 1997; vrt. Hietala 1997), kun kehitetään työttömien omaehtoiseen toimintaan perustuvia tapoja, joilla voidaan ehkäistä heidän yhteiskunnasta syrjäytymistään. (Saari 1999.)

Kuten jo aiemmin mainitsemani työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseksi käynnistettyjen ESR-projektien määräkin (ks. Jolkkonen ym. 1999, 289–295) osoittaa, ei välittömien hyvinvointi-interventioiden mukaisiin tavoitteisiin pyrkineeseen kehittämiseen Suomessa kiinnitetyn kiinnostuksen lisääntyminen ollut vain edellä kuvaamani keskustelun vilkastumista ilman, että sillä olisi ollut mitään muita käytännön seurauksia. Siihen kiinnitetyn kiinnostuksen lisääntymiseen vaikuttivat muun muassa maamme 1990-luvun alussa koetelleista talouslamasta ja massatyöt-

tömyydestä aiheutuneet ongelmat, joista selviämisen nähtiin edellyttävän maassamme aiemmin harjoitetun työllisyyspolitiikan perusteellista uudelleenarviointia. Tämän katsottiin edellyttävän esimerkiksi työttömien syrjäytymisen ehkäisyssä käytettävien toimenpiteiden kehittämistä siten, että niitä käytettäessä otetaan huomioon maan talous- ja työllisyystilanteissa sekä yhteiskunnassamme yleisemminkin tapahtuneet merkittävät muutokset (ks. Hakala ym. 1995, 5; Aho ym. 1996; Suikkanen 1996; Skog & Räisänen 1997, 1–12, 117–119; Jolkkonen ym. 1999, 289–308; Koistinen 1999, 229–231; Suikkanen & Viinamäki 1999, 205–209).

4.2 Tutkimuskysymykset ja niihin vastaaminen

Edellä kursorisesti käsittelemäni Suomea 1990-luvun alussa koettelleet talouslama ja massatyöttömyys seurausvaikutuksineen sekä maassamme harjoitettujen työvoima- ja sosiaalipolitiikkojen uudistamisesta käyty yhteiskunnallinen keskustelu loivat ne yleiset kontekstuaaliset edellytykset (ks. Layder 1993, 71–106), joiden puitteissa maassamme viime vuosikymmenen lopulla ja tämän vuosikymmenen alussa tehtyä työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä oli mahdollista toteuttaa. Keskeiseksi tässä kehittämisessä vastattavaksi kysymykseksi nousi se, oliko työttömiä ja muita heikossa työmarkkina-asemassa olevia mahdollista kannustaa ilman, että heidän kannustamisestaan muodostuisi heidän aktiivisuutensa sellaisin keinoin, joiden käyttämiseen liittyi maassamme asuville työn puuttumisen tai muun vastaavan syyn vuoksi työmarkkinoiden ulkopuolelle joutuneille taatun toimeentulon ja muun sosiaaliturvan heikentyminen (ks. Kasvio 1996a, 259–269; Kasvio 1996b; Koistinen & Sengenberger 2002a; Kurvinen 2002; Kajanoja 2003; ks. myös Kananen 2003; Salonen-Soulié 2003).

Edellä Suomen talous- ja työllisyystilanteiden muuttumista koskeneet samoin kuin omat jo aiemmin tutkimusprosessin aikana ja tässä tutkimuksessa esittämäni Suomessa 1990-luvun loppupuolella ja 2000-luvun alussa tehdyn työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisen kontekstuaalisten edellytysten tarkastelut perustuvat työttömien syrjäytymisen ehkäisyn tarkastelemiseen ajan myötä muuttuvana inhimillisen toiminnan osa-alueena, joka

koostuu monista inhimilliseen elämään kuuluvista käytännöistä (ks. Engeström 1995, 36–74; ks. myös Lindqvist 1996, 48–57; Cohen 1987/1990; Delanty 1999, 177–187). Siksi sen kokonaisvaltainen tarkastelu on mahdotonta siinäkin tapauksessa, että tarkastelu tapahtuisi eri tieteenalojen tutkijoiden yhteistyönä. Tämän vuoksi on etenkin yksittäisen tutkijan tärkeää muistaa, että hän rajaa työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämismahdollisuuksia koskevat tarkastelunsa tarpeeksi kapealle alueelle. Tarkastelujensa rajaamisen jälkeenkin tutkijan on syytä muistaa, että merkittävä osa hänen rajaamalleen alueelle kuuluvasta inhimillisestä toiminnasta jää joko kokonaan hänen tarkastelujensa ulkopuolelle tai on vain kursoriseksi luonnehdittavan tarkastelun kohteena.

Pyrin tässä summatiiviseen reflektointiin perustuvaksi välitilinpäättökseksi luonnehdittavissa olevassa tutkimuksessa edellä esittämäni huomautukset huomioon ottamalla siihen, että se lisäisi yhteiskunnassamme vallitsevaa yleistä ymmärrystä *välittömien hyvinvointi-interventioiden* tavoitteita vastaavan työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisen kontekstuaalisista edellytyksistä. Hyödynnän tällöin niitä kokemuksia, joita sain osallistuessani Taulukossa 1. esittämiini vuosina 1994–2001 toteutettuihin hyvinvointi-interventioihin ja tutkimushankkeisiin. Niitä vertailemalla ja niiden toteuttamiseen osallistuessani saamiani kokemuksia refleктоimalla haen vastauksia seuraaviin tässä tutkimuksessa tarkastelemaani tutkimusongelmaa konkretisoiviin kysymyksiin:

1. Oliko hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa tehtyjen kehittämisen ja tutkimuksen tavoitteena työttömien yhteiskunnasta syrjäytymisen ehkäisyn parantaminen vai poikkesivatko niiden tavoitteet toisistaan?
2. Osallistuivatko työttömät ja tutkijat hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden tavoitteiden määrittämiseen?
3. Vastasivatko kaikki hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttamiseen osallistuneet yhdessä sekä kehittämisen että tutkimisen onnistumisesta vai jakoivatko he vastuun osan heistä vastatessa kehittämisen ja osan tutkimuksen onnistumisesta?

Niin tässä tutkimuksessa esittämieni reflektioivien tarkastelujen kuin niiden perustana olevan tutkimusprosessin toteuttamisen lähtökohtana ovat olleet toiminta- ja muussa osallistuvassa tutkimuksessa esitetty näkemys, jonka mukaan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tulee pyrkiä inhimillisen elämän paremmaksi muuttamiseen osallistumalla sen käytäntöjä paremmaksi muuttavaan kehittämiseen, eikä tutkimus saa jäädä näiden käytäntöjen muuttamista tai muuttumattomuutta tarkkailevaksi seuraamiseksi (Elden & Chisholm 1993, 121–142; ks. myös Pohjola 1999, 17–21; Alasuutari 2001, 87–101). Tällaisen tutkimuksen ja sen kohteena olevan ihmisten toiminnan välisen vuorovaikutuksen luonnetta koskevan näkemyksen valitseminen on perustunut pyrkimykseni osallistua myös tutkijana työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen, jotta siinä kyettäisiin vastaamaan aiempaa paremmin yhteiskunnan muuttumisen asettamiin vaatimuksiin.

Edellä kuvaamaani tutkimuksen ja sen kohteena olevan ihmisen toiminnan välisen vuorovaikutuksen mieltämiseen liittyvien valintojen merkittävyyttä on korostettu muun muassa niissä työvoima- ja sosiaalipoliittisissa keskusteluissa esitetyissä puheenvuoroissa, joissa on pohdittu, miten yhteiskuntatieteiden piirissä tehdyissä tutkimuksissa esitetyt suositukset ja niiden noudattaminen sekä näkemykset yhteiskunnan ja sen jäsenten keskinäisistä vastuista ja velvollisuuksista kytkeytyvät toisiinsa (esim. Saloniemi & Virtanen 1999; Kananen & Salonen-Soulié 2003; ks. myös Hall 1993). Näitä valintoja tehdessään tutkija ratkaisee yhteiskuntaa ja sitä koskevaa tietoa ja tietämistä sekä tiedon hankkimista ja muuttumista vs. muuttumattomuutta koskevia kysymyksiä, joihin annetut vastaukset määrittävät tutkimuksen teoreettis-metodologiset lähtökohdat (Charon 1995, 7–26, 99–147, 201–261; Närhi 2004, 28–31; ks. myös Bourdieu 1985; Bourdieu 1998; Bourdieu 1999; Purhonen & Rahkonen & Roos 2006). Tarkastelen seuraavaksi, millaiset valinnat ovat ohjanneet tässä tutkimuksessa tarkastelemani työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen osallistumaan pyrkivän tutkimusprosessin toteuttamista määrittämällä muun muassa niitä syitä, joiden vuoksi olen osallistunut Taulukossa 1. esittämiini hyvinvointi-interventioihin ja tutkimushankkeisiin.

4.3 Tutkimusprosessin toteutusstrategia

Vaiheittain

Saavuttaakseni tavoitteeni yhdistää tässä tutkimuksessa summaatiivisen reflektoinnin kohteeksi asettamaani tutkimusprosessia toteuttaessani pyrkimykseni tehdä jatkopintoihini kuuluva opinnäytetyö pyrkimykseni osallistua työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen (Saari 1994b) osallistuin Taulukossa 1. esittämieni vuosina 1994–2001 toteutettujen hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttamiseen. Niissä itselläni olleen tutkijanroolin esitän Taulukossa 4.

Taulukko 4. Roolini hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttamiseen osallistuvana tutkijana.

HYVINVOINTI-INTERVENTIOT	
Intervention nimi	Tutkijan roolini
Aktiivisuus asenteeksi	Tehdä Vaasan seudulla työttömien kanssa eri tavoin toimivien organisaatioiden yhteistyötä lisäävää ja työttömien tarvitsemia palveluja parantavaa tutkimusta osallistumalla esimerkiksi niiden kanssa käytäviin kehittämiskeskusteluihin, niille suunnattavan seminaarin järjestämiseen ja projektin loppuraportin laatimiseen. (Tutkimussuunnitelma 1994; Rossi & Saari & Salonen-Soulié 1995, 4–22, 42–51.)
Uusi polku työelämään	Operationalisoida projektiin liittyvästä tutkimuksesta laaditussa alustavassa tutkimussuunnitelmassa esitettyjä ideoita ja suunnitelmia niin, että tutkimus on projektiin integroituvaa tutkimusta, jota toteuttavat tutkijat seuraavat ja arvioivat projektin toteuttamista siihen ”sisältä” osallistuvina, ei sitä ”ulkoa” tarkkailevina tutkijoina. (Projektisopimus 1995; Oinaala 1996; Piirainen 1996b, 100–103; Skaffari-Tuomikumpu & Saari 1996; Suorsa 1996.)
KIPINÄ	Suunnitella ja tehdä projektin toteuttamista välittömästi tukeva tutkimus osallistumalla esimerkiksi projektin asiakkaisiksi valituille työttömille järjestettävien koulutus-, keskustelu- ja esittelytilaisuuksien suunnit-

	telemiseen ja toteuttamiseen ja keräämällä työttömiltä projektia arvioivaa palautetta, joka auttaa projektissa tehtävää kehittämistä. (Projektisopimus 1996a; Projektisopimus 1996b; Saari 1996b; Saari 1996c.)
Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä	Tehdä projektin tavoitteiden saavuttamista tukevaa tiivistä yhteistyötä muiden projektia toteuttavien tahojen kanssa edellyttävää tutkimusta, joka painottuu Vaasan yliopiston vastuulla olevan projektin I osion tavoitteiden saavuttamiseen. Tutkimus tulee toteuttaa osion tieteellisen johtoryhmän antamien tarkempien ohjeiden mukaisella tavalla. (Projektisopimus 1996c; Heikkilä ym. 1999, 9–24.)
YEH	Tehdä yhdessä kahden LaY:n tutkijan kanssa projektin toteuttamiseen integroitava ja tavoitteiden saavuttamista tukeva seurantatutkimus, jonka toteuttaminen limittyy tutkijaryhmän samaan aikaan (1.5.1998–22.8.2001) toteuttamiin muihin työttömien syrjäytymistä ja sen ehkäisyä tutkiviin ja syrjäytymisen ehkäisyä kehittäviä projekteja tarkasteleviin tutkimuksiin. (Yhteistyösopimus 1998; Yhteistyösopimus 2000; Saari 2001b; Saari & Viinamäki 2001.)
TUTKIMUSHANKKEET	
Hankkeen nimi	Tutkijan roolini
Työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajoustopäänsäilytyksen lisäämisen työllisyysvaikutukset	Toteuttaa TM:n ja VY/LST:n tutkimussopimuksessa sovitun mukainen tutkimus ottaen huomioon tutkimuksen ohjausryhmän siihen myöhemmin tarpeelliseksi katsomat muutokset. (Tutkimussuunnitelma 1995; Työministeriö 1995; Saari 1996a, 1–12.)
Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa?	Tarkastella tutkimuksen roolia työttömien syrjäytymisen ehkäisyssä ja sen kehittämisessä kytkien hankkeen toteuttaminen samaan aikaan toteutettavana oleviin muihin vastaaviin tutkimuksiin. (Tutkimussuunnitelma 1997; Saari ym. 1999.)
Sosiaaliturvan käyttö ja huono-osaisuuden kasaantuminen 31-vuotiailla Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneillä nuorilla aikuisilla	Osallistua LaY/STL:n vastuulla olevien tutkimusosuuksien toteuttamiseen limittäen tutkimuksen ja Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa? -hankkeen toteuttaminen toisiinsa. (Tutkimussuunnitelma 1999; Tutkimusyhteistyösopimus 2000; Ek ym. 2004, 11–47.)

Toimin hyvinvointi-interventioiden toteuttamisessa mukana ollessani osallistuvana (toiminta)tutkijana (ks. Whyte 1991d; Zuber-Skerritt 1996c; Reason 1998), sillä suunnittelin, toteutin ja arvioin niissä toimintaa, jota pyrin samalla myös kehittämään tekemällä yhteistyötä muiden toiminnan kehittämiseen osallistuneiden kanssa. Niihin osallistumistani ohjanneen toimintateorian (ks. Argyris ym. 80–102) keskeisiin lähtökohtiin kuului, että pyrkisin toimimaan yhtenä niissä tehtyä kehittämistä eteenpäin vievänä toimijatutkijana, joka tekee tasavertaista yhteistyötä toisten kehittäjien kanssa, enkä kehittämistä tarkkailevana tai johtavana tutkijana. Tämä ilmenee esimerkiksi seuraavasta syksyllä 1996 laaditusta *Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä* -projektin tarkennetusta työsuunnitelmasta poimimastani sitaatista:

Hankkeella on kaksi päätavoitetta.

***Ensimmäinen päätavoite** on ”Vaasan mallin kehittäminen”. Siinä keskitytään työvoimapiirin ennakoitumallin parantamiseen. ...*

...

Ensimmäisen päätavoitteen toteuttamisesta vastaa Länsi-Suomen taloudellinen tutkimuslaitos. Vaasan mallin ATK-kehittelyihin liittyvä osa tehdään yhteistyössä Vaasan yliopiston tietotekniikan laitoksen kanssa, jossa työ tehdään professori X_1 :n ohjauksessa. Työvoimapiirin tutkijan X_2 :n asiantuntemus on kehittämissä erittäin tähdellistä. Länsi-Suomen taloudelliseen tutkimuslaitokseen palkataan hankkeen ajaksi ... Erkki Saari. Hän vastaa eri työvaiheiden toteuttamisesta sekä ATK-suunnittelun ja mallin muun kehittämistyön koordinoinnista. (Katajamäki n.d.)¹⁸

Tutkimushankkeiden toteuttamisessa mukana ollessani toimin puolestaan ei-osallistuvana tutkijana (ks. Whyte 1991d; Zuber-Skerritt 1996c; Reason 1998), sillä tutkin ja arvioin toimintaa, jota muut olivat toteuttaneet ja/tai kehittäneet tehden yhteistyötä keskenään. Niihin osallistumistani ohjanneen julkiteorian (ks. Ar-

¹⁸ Identifioinnin estämiseksi käytän sitaateissa itseäni lukuun ottamatta henkilöiden nimiin viittaavaa kirjainta X. Sitaaateissa mahdollisesti esiintyvät useamman henkilön nimet erotan nimeen viittaavan kirjaimen jälkeisellä alanimellä.

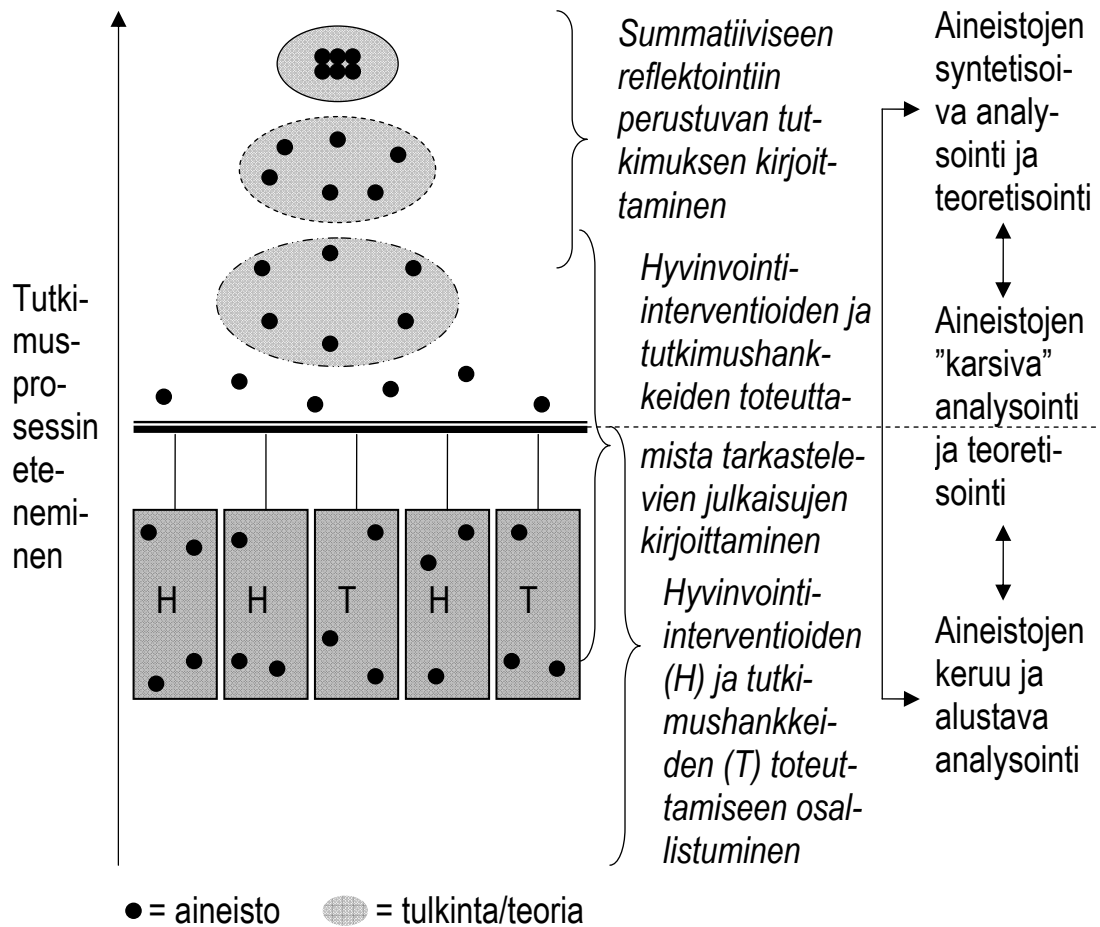
gyris ym. 80–102) keskeisimpänä lähtökohtana oli se, että toimin yhtenä niissä tehtyjä tutkimuksia eteenpäin vievänä tutkijana tehden yhteistyötä sekä toisten tutkijoiden että tutkimuksen toimeksiantajien kanssa. Tämä ilmenee esimerkiksi seuraavasta keväällä 1999 laaditusta *Sosiaaliturvan käyttö ja huono-osaisuuden kasaantuminen 31-vuotiailla Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneillä nuorilla aikuisilla* -tutkimushankkeen tutkimussuunnitelmasta poimimastani sitaatista:

Tavoitteena on ensinnäkin pitkittäistutkimuksen avulla selvittää, mitkä yksilön sosiaaliseen taustaan ja yksilöhistoriaan liittyvät seikat ennustavat sosiaaliturvan käyttöä ja/tai heikkoa sosiaalista selviytymistä 31-vuotiaana. Toiseksi tavoitteena on selvittää yhteiskunnallisella tasolla 1960-luvulta lähtien esimerkiksi koulutus- ja työmarkkinoilla sekä sosiaaliturvajärjestelmässä tapahtuneita muutoksia.

...

...Tutkimuksen tekevät tutkijat Oulun aluetyöterveyslaitokselta ja Lapin yliopiston Sosiaalityön laitokselta. Heidät molemmat palkataan hankkeeseen kuudeksi kuukaudeksi. Oulun aluetyöterveyslaitoksen tutkija vastaa kysely- ja rekisteriaineistojen tilastollisesta analyysistä keskittyen siinä pääasiassa yksilöiden lapsuuden ja nuoruuden ajan psykososiaaliseen selviytymiseen, sosiaalisen tuen kokemiseen, terveyspalveluiden käyttöön ja stressitilanteissa toimimiseen. Lapin yliopiston tutkija vastaa yhteiskuntarakenteellisia muutoksia koskevan aineiston analysoinnista. Tutkimuksen johtopäätökset he kirjoittavat yhdessä. (Tutkimussuunnitelma 1999.)

Hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttamiseen osallistuessani olen vienyt eteenpäin Kuviossa 17. hahmottamallani tavalla vaihe vaiheelta edennyttä jo 1990-luvun alussa aloittamaani muun muassa pro gradu -tutkielman teon aikana toteuttamaani tutkimusprosessia. Hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttamiseen osallistuessani olen kerännyt ja analysoinut niin niiden toteuttamisessa tarpeellisiksi nähtyjä kuin jatko-opintojeni suorittamista hyödyntäviksi näkemiäni töttömiä syrjäytymistä sekä sen ehkäisyä ja ehkäisyn kehittämistä koskeneita aineistoja.

Lähde: Vrt. Layder 1998, 29.

Kuvio 17. Reflektoitava tutkimusprosessi.

Sekä tämä summatiiviseen reflektointiin perustuvaksi välitilinpäätökseksi luonnehtimani tutkimus että aiemmin hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttamisen aikana tai niiden toteuttamisen jälkeen ilmestyneet, niiden toteuttamista tarkastelleet julkaisut ovat näin ollen luvussa 3 esittämäni toimintatutkimuksen yleisiä, toimintatieteen, kehittävän työntutkimuksen, kriittisen sosiaalitieteen ja kriittisen teorian sekä osallistuvan/valtaistavan toimintatutkimuksen ideoita hyödyntäen toteuttamani Kuvion 17. mukaisesti edenneen tutkimusprosessin tuotoksia. Kuten olen tehnyt jo aikaisemmissa yksin tai yhdessä muiden tutkijoiden ja käytännön toimijoiden kanssa kirjoittamissani julkaisuissa, pyrin esittämään myös tässä tutkimuksessa kriittiseen kyseenlaistamiseen perustuvia tulkintoja siitä, millaisissa hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa olin mukana vuosina 1994–2001.

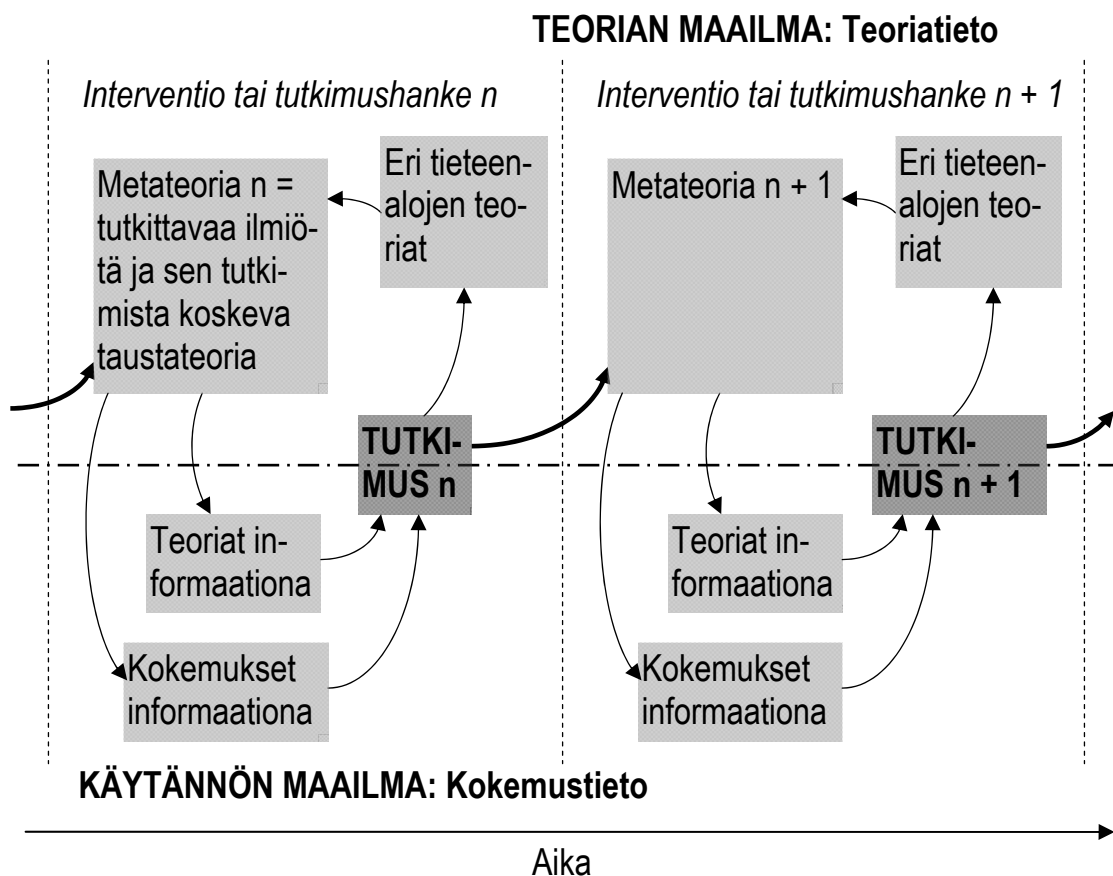
Toteuttaessani tässä tutkimuksessa refleктоimaani Kuvion 17. mukaisesti edennyttä tutkimusprosessia en ole pyrkinyt tekemään suoraviivaisesti ennen varsinaisen tutkimuksen käynnistymistä laaditun tutkimussuunnitelman mukaisesti etenevää tutkimusta. Sen tekeminen olisi käynnistynyt tutkimusongelman määrittämisestä, edennyt siitä teoreettisten lähtökohtien täsmentämiseen ja aineistojen keruussa sekä analysoinnissa käytettävien menetelmien ja tekniikoiden valitsemiseen ja soveltamiseen ja päätynyt tutkimusongelman ratkaisemiseen. Olen sen sijaan pyrkinyt huomioidaan koko tutkimusprosessin ja sen osana hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa tehtyjen tutkimusten toteutamisvaiheiden väliset kytkennät ja sen aiheuttamat tarpeet toteuttaa useita eri osatutkimusten vaiheita samanaikaisesti ja liikkua niiden välillä edestakaisin siirtymällä yhden vaiheen toteuttamisesta toisen vaiheen toteuttamiseen. (Layder 1998, 28–50). Siksi Kuvion 17. oikeassa reunassa olevaa tässä tutkimuksessa reflektoitavaksi asettamani tutkimusprosessin toteuttamiseen kuuluneiden vaiheiden limittäistä toteuttamista ja niiden toteuttamiseen liittynyttä eri vaiheiden välillä tapahtunutta edestakaisin liikkumista hahmottavaa vaihekaaviota vastaava kaavio kuvaa myös jokaisessa hyvinvointi-interventiossa ja tutkimushankkeessa tehdyn osatutkimuksen etenemistä. Jotta kuvio pysyisi riittävän selkeänä, en ole piirtänyt näitä osatutkimusten etenemistä hahmottavia vaihekaavioita sen oikeaan alareunaan.

Pyrkimykseni tehdä tässä tutkimuksessa myös *kriittiseksi hermeneutiikaksi* luonnehdittavissa olevaa toteuttamani tutkimusprosessin reflektointia perustuu näkemykseen, jonka mukaan yhteiskuntatieteen kohteena olevaa sosiaalista todellisuutta voi ymmärtää vain, kun sitä tarkastellaan osistaan muodostuvana kokonaisuutena eli *totaliteettina*. Sosiaalisen todellisuuden ymmärtämisen nähdään edellyttävän tällöin sitä, että sen osia ja niistä muodostuvaa totaliteettia tarkastellaan samanaikaisesti, eikä näitä todellisuuden osia ja niistä muodostuvaa totaliteettia tarkastella erillisinä ja toisistaan riippumattomina tutkimuskohteina. (Fay 1987; Fay 1993; Alvesson & Sköldbberg 1994, 176–222.) Näiden näkemysten mukaisesti pyrin ymmärtämään tässä tutkimuksessa tekemäni summatiivisen reflektion välittömänä kohteena olevissa vuosina 1994–2001 toteutetuissa hyvinvointi-interventioissa

ja tutkimushankkeissa tehtyä kehittämistä ja niissä tehtyjä tutkimuksia tarkastelemalla näitä hyvinvointi-interventioita ja tutkimushankkeita osana Suomessa 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun alkuun tehtyä ns. yleistä työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä ja tutkimista.

Tapauksittain

Tässä tutkimuksessa refleктоimani työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen pyrkivän – muun muassa hyvinvointi-interventioihin ja tutkimushankkeisiin osallistuessani toteuttamani – tutkimusprosessin voi hahmottaa myös Kuvion 18. mukaisesti edenneeksi peräkkäisten ja osittain toistensa kanssa päällekkäin menevien *tapaustutkimusten* (ks. Platt 1988; Yin 1989; Stake 1995; Stake 1998) muodostamaksi jatkumoksi.

Lähde: Vrt. Jarvis 1999, 153.

Kuvio 18. Tutkimus, käytäntö ja teoria.

Tutkimusprosessia eteenpäin viedessäni olen siirtynyt Kuvion 18. mukaisesti tapaustutkimuksen **n** toteuttamisesta sitä seuraavan tapaustutkimuksen **n + 1** toteuttamiseen. Tällöin olen huomionut etenkin ne vaatimukset, joita hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa tehdyt tapaustutkimukset ovat asettaneet tutkimusprosessin toteuttamiselle. Tämän tapaustutkimuksesta toiseen edenneen tutkimusprosessin toteuttamista ohjanneina teoreettis-metodologisina lähtökohtina ovat olleet luvussa 3. esittämäni toimintatutkimuksen yleiset, toimintatieteen, kehittävän työntutkimuksen, kriittisen sosiaalitieteen ja teorian sekä osallistuvan/valtaistavan toimintatutkimuksen¹⁹ ideat. Niiden lisäksi olen hyödyntänyt etenkin, *osallistuvan/valtaistavan arvioinnin*²⁰, *monitahoarvioinnin*²¹, *neljännen sukupolven arvioinnin*²² ja *politiikan tutkimuksen*²³ piirissä esitettyjä ideoita (ks. Saari 2003). Tutkimukseni kannalta tärkeimmän kaikkia edellä mainittuja tutkimussuuntauksia yhdistävän idean mukaan yhteiskuntatieteellinen tutkimus on ”sosiaalisuutensa” vuoksi erityistä, muista tieteellisen tutkimuksen osa-alueista poikkeavaa tutkimusta. Tämä erityisyys johtuu siitä, että yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tekijöinä ovat ihmiset samalla, kun myös sen kohteina ovat aina viime kädessä ihmiset ja heidän toimintansa (Sayer 1992, 1–44; Kiikeri & Ylikoski 2004, 208–232; ks. myös Kinnunen ym. 1993; Saloniemi & Virtanen 1999).

Kuviot 17. ja 18. hahmottavat myös sitä, millainen ajallinen (historiallinen) suhde hyvinvointi-interventioihin ja tutkimushankkeisiin osallistumisellani on ollut ns. yleisiin pyrkimyksiini osallistua työttömien syrjäytymisen ehkäisyä parantavaan kehittämiseen. Näiden yleisten pyrkimysteni alkamis- ja päättymisajankohtia on mahdotonta määrittää tarkasti (ks. Alasuutari 1993/1994, 223–250). Edellisen voi ajoittaa karkeasti 1990-luvun alkuun, johon mennessä olin saanut kokemusta muun muassa opintojeni keskeytymisen vuoksi sekä työllistämismäärärahoihin

¹⁹ Esim. Whyte 1991d; Greenwood ym. 1993; Fals Borda 2001; Zuber-Skerritt 1996c; People’s Participation... 1998; Kemmis 2001.

²⁰ Esim. Fetterman & Kaftarian & Wandersman 1996; Greene 1997; Mabry 1997a; Fetterman 2001.

²¹ Esim. Tsui 1990; Vartiainen 1994.

²² Esim. Guba & Egon 1989; Abma 1997.

²³ Esim. Hall 1993; Fischer 1995; Pierson 1999.

tuetuista että ilman niitä solmimieni määräaikaisten töiden tekemisestä. Jälkimmäisen ajankohtaa en voi määrittää, koska jatkan edelleen pyrkimyksiäni tehdä työttömien syrjäytymisen ehkäisyä tukevaa tutkimusta osaamatta ennustaa niiden päättymisajankoh-
taa. Sen sijaan osallistumiseni kuhunkin vuosina 1994–2001 toteutettuun *tapaustutkimukseen* on alkanut ja loppunut aina, kun olen aloittanut ja lopettanut kussakin hyvinvointi-interventiossa tai tutkimushankkeessa toimimiseni. Tätä tapaustutkimuksesta toiseen etenemistä toteuttaessani olen hyödyntänyt aiemmissa hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa saamiani kokemuksia myöhempiin osallistuessani. Näin menetellen olen pyrkinyt siihen, että tuottaisin uutta tietoa työttömien yhteiskunnasta syrjäytymisen ehkäisystä ja sen kehittämistä ja lisäisin niitä koskevaa yhteiskunnassamme esiintyvää ns. yleistä *ymmärrystä* (kokonaistieto). Koska tällainen kokonaistiedoksi nimitetty ymmärrys koostuu yhtä tärkeistä käytännön maailman *kokemus-* ja teorian maailman *teoriatiedoista*, olen tavoitellut sitä, että voisin osallistua käytännössä tehtävään työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen ja tehdä samalla tätä kehittämistä ja siihen osallistuvaa tutkimusta *ymmärtäen selittäviä* teoreettisia tulkintoja. Tavoitteenani on ollut, että voisin osallistua ”vain teoriassa” Kuvion 18. mukaisesti käytännön ja teorian maailmoihin jaettavissa oleviin työttömien syrjäytymisen ehkäisyyn ja sen kehittämiseen liittyvän inhimillisen toiminnan eri osa-alueisiin integroimalla niillä toimimiseni toisiinsa. (Reason & Bradbury 2001a.)

Integroidakseni oman tutkimustoimintani ja työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen osallistumisen toisiinsa olen soveltanut toimintatutkimuksen toiseksi pääkoulukunnaksi nimityssä *australialaisessa koulukunnassa* korostettuja periaatteita. Toimintatutkimus nähdään tässä kriittisestä teoriasta (ks. Habermas 1987/1992; Fay 1987; Fay 1993) inspiraationsa saavassa koulukunnassa ensisijaisesti tutkimusta hyödyntäväksi yhteiskuntaa laajassa mielessä muuttamaan pyrkiväksi toiminnaksi. Toimintatutkimuksen toiseksi pääkoulukunnaksi nimityssä *praktisesti orientoituneessa koulukunnassa* korostetaan sen sijaan sitä, että toimintatutkimuksen ensisijainen pyrkimys on lisätä refleksiivisten ammattikäytäntöjen soveltamista työelämässä. Tässä pohjois-amerikkalaiseen ja brittiläiseen haaraan jakautuvassa koulukun-

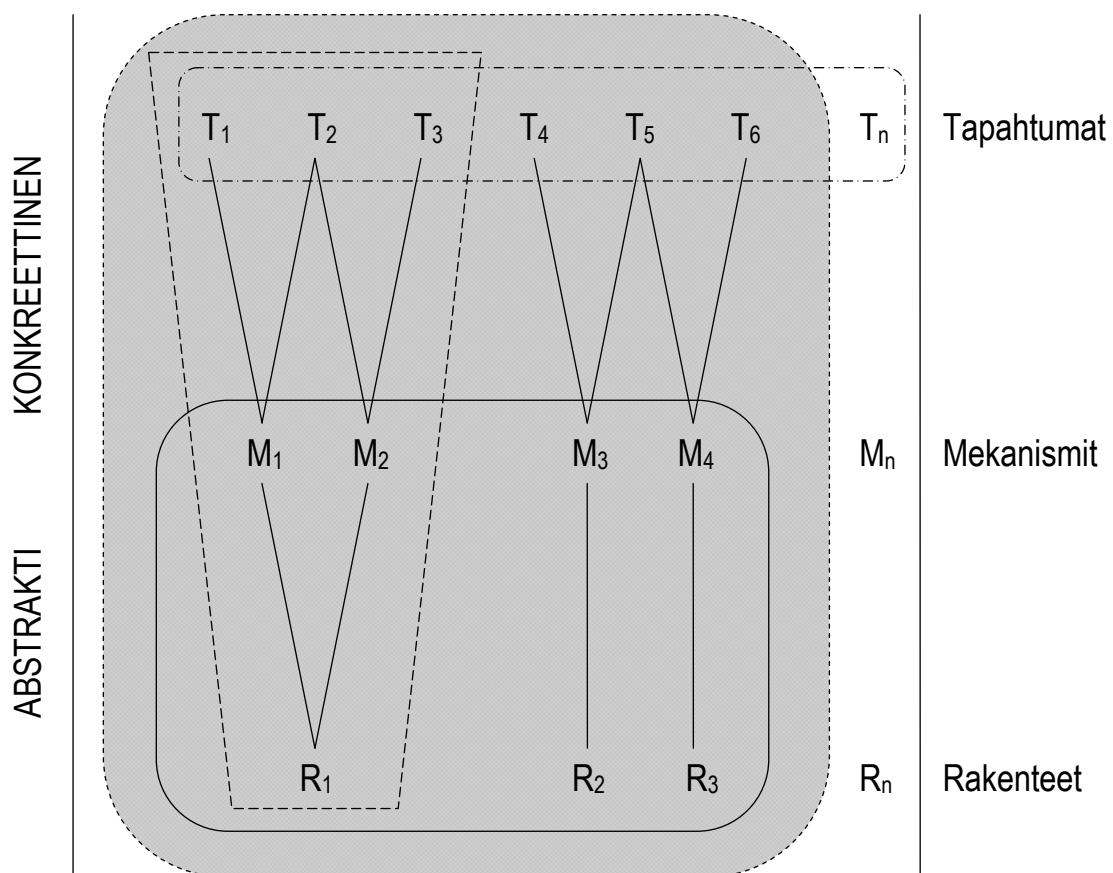
nassa korostetaan, ettei tutkimuksen välittömäksi tavoitteeksi tule asettaa sen enempää laaja-alaisten yhteiskunnallisten muutosten edistämistä kuin niiden estämistäkään, koska pätevää tutkimusta tekevien tulee ne tiedostaa suhtautuen niihin neutraalin viileästi. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 36–43.)

Koska olen pyrkinyt osallistumaan välittömien hyvinvointi-interventioiden ideoita vastaavaan työttömiä ja tutkijoita osallistavaan syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen, ovat tutkijana toimimistani ohjaaviksi teoreettis-metodologisiksi lähtökohdiksi soveltuneet etenkin edellä mainittuun australialaiseen koulukuntaan kuuluvassa osallistuvassa/valtaistavassa toimintatutkimuksessa (Whyte 1991d; Greenwood ym. 1993; Zuber-Skerritt 1996c; People's Participation... 1998; Kemmis 2001; Kemmis & McTaggart 2000; Reason & Bradbury 2001b) esitetyt näkemykset, mitä toiminnalla, käytännöllä ja tutkimisella tarkoitetaan. Niitä noudattaen olen pyrkinyt tekemään osallistuvaa tutkimusta, joka edistäisi laaja-alaisten yhteiskunnallisten muutosten toteuttamista ja jota tehdessäni toimin tasavertaisena yhteistyökumppanina Suomessa vallinneiden yhteiskunnallisten valtasuhteiden muuttamista niiden aiheuttamien kärsimysten vuoksi tavoittelevien ihmisten kanssa heidän taustoistaan riippumatta.

Triangulatiivisesti

Andrew Sayerin (1992) yhteiskuntatieteen *realistista lähestymistapaa* käsittelevässä julkaisussa tarkastelemia neljää tutkimus-tyyppiä (ks. Kuvio 19. ja Liite 9.) hyödyntäen voi tässä tutkimuksessa tekemäni summatiivisen reflektoinnin kohteena olevan tutkimusprosessin toteuttamisen tavoitteena nähdä olleen *syntetisoivan* työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä ja siihen osallistuvaa tutkimusta tarkastelevan tutkimuksen tekeminen. Pyrkimyksenäni on siten ollut työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisen ja kehittämiseen osallistuvan tutkimuksen pääpiirteitä selittävän tutkimuksen tekeminen yhdistämällä niiden *konkreettinen (intensiivinen)* ja *abstrakti tutkimus* toisiinsa. Näin olen toiminut sekä pro gradu -tutkielmaa tehdessäni että vuosina 1994–2001 toteutettuihin hyvinvointi-interventioihin ja tutkimushankkeisiin liittyneiden tapaustutkimusten tekemiseen osallistuessani.

Niitä tehdessäni olen tutkinut työttömien syrjäytymiseen ja sen ehkäisyyn sekä ehkäisyyn kehittämiseen liittyneitä konkreettisia tapahtumia ”monien tekijöiden määrittäminä ilmiöinä” huomioiden niiden ja niitä määrittävien yhteiskunnallisten rakenteiden ja mekanismien välisen vuorovaikutuksen. Tavoitteenani ei ole ollut tehdä määrälliseen yleistämiseen pyrkivää *ekstensiivistä tutkimusta*, jonka päätavoite on tutkittavien tapahtumien säännönmukaisuuksien löytäminen huomioimatta sitä, että nämä tapahtumat ovat yhteiskunnallisten rakenteiden ja mekanismien määrittämiä. (Ks. emt. 1–11, 232–266.)

Konkreettinen tutkimus (intensiivinen) -----

Abstrakti tutkimus _____

Yleistävä tutkimus (ekstensiivinen) -----

Syntetisoiva tutkimus -----

Lähde: Ks. Sayer 1992, 237.

Kuvio 19. Tutkimuksen tyypit.

Kuvion 19. mukaisen syntetisoivan tutkimuksen tekemisen edellytyksenä on ollut se, että olen hyödyntänyt aineisto-, metodologia-, teoria- ja tutkijatriangulaatiota siten kuin siihen on tutkimusprosessin eri vaiheita toteuttaessani ollut tarvetta ja mahdollisuuksia. Niitä hyödyntämällä olen pyrkinyt siihen, että tarkastelin tutkimaani sosiaalista ilmiötä riittävän kokonaisvaltaisesti (Viinamäki 1993, 60–65; Pohjola 1994, 34–39; Väärälä 1995, 29–31). Tämä eri triangulaatiotyypin hyödyntäminen pohjautuu omaksumaani pragmaattiseen suhtautumiseen kysymykseen, tarkoittaako triangulaation soveltaminen välttämättä myös sitä, että tutkimus perustuu metodologiseen eklektismiin. Olen näin ollen painottanut sekä tutkimusasetelmaa että -menetelmiä koskevia valintoja tehdessäni käytännöllisyysnäkökulmaa. Sen mukaisesti olen katsonut, että kulloinkin ratkaistava tutkimusongelma on määrittänyt sen, onko triangulaation soveltaminen ollut hyödyllistä, ja tämä on puolestaan määrittänyt sen, onko sen soveltaminen ollut tarpeellista. (Ks. Denzin 1978, 291–307; Stake 1995, 107–116; Kinnunen 1998, 31–50; Viinamäki 1999, 54–57; Ek ym. 2004, 46–47; Punch 2005, 240–244; Viinamäki 2007, 173–197).

Edellä luettelemistani triangulaatiotyypeistä ensimmäisenä mainitsemaani *aineistotriangulaatiota* soveltavat tutkijat keräävät ja analysoivat useita aineistoja tutkimuskysymyksiin vastatessaan. Aineistot voivat olla pelkästään kvalitatiivisia tai kvantitatiivisia tai osa niistä voi olla kvalitatiivisia ja osa kvantitatiivisia. Niihin voi kuulua esimerkiksi erilaisia kyselyjä, haastatteluja, tilastoja, havaintomateriaalia, kirjeitä ja päiväkirjoja. Niitä voi käyttää monin eri tavoin. Ne voivat olla tasavertaisia tai osa niistä voi olla ns. pää- ja osa sivuaineistoa. Ne voivat olla myös esitutkimusaineistoa tai aineistokatoa kompensoivaa tutkimuksen luotettavuutta parantavaa täydentävää aineistoa. Tutkija voi esimerkiksi tilastoja analysoimalla hahmottaa tutkimaansa sosiaalista toimintaa määrittäviä rakenteita ja ”syventää” sitä koskevaa tarkasteluaan toimijoiden henkilökohtaisilla haastatteluilla. (Ks. Denzin 1978, 295–297; Holme & Solvang 1996, 86–87; Viinamäki 1996, 19–22; Viinamäki 1999, 57–77; Ek ym. 2004, 35–43; Punch 2005, 240–244; Viinamäki 2007, 181–182.)

Toisena triangulaatiotyypinä mainitsemani *metodologiatriangulaation* soveltamisessa voidaan erottaa kaksi perusmuotoa.

Ensinnäkin tutkijat voivat soveltaa *menetelmän sisäistä triangulaatiota* (within-method triangulation). Tällöin he käyttävät esimerkiksi aineistoa hankkiessaan yhtä menetelmää ja hyödyntävät sen sisällä useita aineistonhankintastrategioita. Muun muassa kyselyä käyttäessään he voivat kysyä samaa asiaa eri tavoin laadittujen kysymysten tai kysymyspatteristojen (avo-, monivalinta- tai asteikolliset kysymykset) mukaisia kysymyksiä esittämällä. Toiseksi tutkijat voivat soveltaa *menetelmien välistä triangulaatiota* (between-method triangulation). Tällöin he yhdistävät erilaisia menetelmiä käyttäen esimerkiksi aineistoja kerätessään havainnointia ja kyselyä. Jälkimmäistä perusmuotoa soveltaessaan tutkijoiden on ratkaistava myös suhtautumisensa metodologiseen eklektismiin. Sitä koskevat kiistat kulminoituvat usein kysymykseen, voiko samassa tutkimuksessa hyödyntää sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia menetelmiä. (Ks. Denzin 1978, 301–304; Kinnunen ym. 1993, 17–22; Eskola & Suoranta 1998, 70–75; Ek ym. 2004, 43–46; Viinamäki 2007, 184–185.)

Kolmantena triangulaatiotyypinä mainitsemaani *teoriatriangulaatiota* soveltavat tutkijat hyödyntävät tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä tarkastellessaan erilaisia teorioita tai teoreettisia viitekehyksiä. Esimerkiksi syrjäytymistä tai sosialisatiota tutkiessaan he voivat hyödyntää psykologista, sosiologista, sosiiaalipoliittista ja lääketieteellistä tarkastelua. Tällöin he voivat tarkastella muun muassa sitä, aiheuttaako työttömyys sairauksia vai sairaudet työttömyyttä. Samoin he voivat tarkastella sekä työttömyyteen että sairauksiin olennaisesti liittyviä kysymyksiä erilaisen tarjolla olevien hyvinvointipalvelujen riittävydestä suhteessa niiden kysyntään. Teoriatriangulaation soveltaminen edellyttää tavallisesti myös sitä, että tutkimuksen toteuttamista varten on perustettu monitieteinen saman aiheen tutkimisesta kiinnostuneiden tutkijoiden muodostama tutkijaryhmä. (Denzin 1978, 297–301; Kinnunen 1998, 31–50; Eskola & Suoranta 1998, 70; Ek ym. 2004, 16–32; Viinamäki 2007, 183–184.)

Viimeisenä triangulaatiotyypinä mainitsemaani *tutkijatriangulaatiota* soveltavat kaksi tai useampi tutkija toteuttavat yhdessä joko koko tutkimushankkeen tai jonkin sen osavaiheen, kuten tutkimussuunnitelman laatimisen, aineiston keruun tai sen analysoinnin. Tutkijatriangulaatiota soveltavilla tutkijoilla voi olla

yhtä keskeinen rooli tutkimuksen teossa tai heidän roolinsa voivat poiketa toisistaan osan heistä toimiessa pää- ja osan avustavina tutkijoina. Heidän roolinsa voivat poiketa toisistaan myös heidän kompetenssialueidensa mukaan. Esimerkiksi työttömien syrjäytymistä tutkivaan tutkijaryhmään kuuluvat yhteiskuntatieteellisen koulutuksen saaneet tutkijat voivat keskittyä yhteiskuntarakenteellisten ja lääketieteellisen koulutuksen saaneet tutkijat sairauksiin liittyvien työttömien syrjäytymisriskejä lisäävien tekijöiden ja mekanismien selvittämiseen. (Ks. Denzin 1978, 297; Kinnunen ym. 1993, 17–22; Ek ym. 2004, 46–47; Viinamäki 2007, 182–183.)

Esitän Taulukossa 5. vuosina 1994–2001 toteutetuissa hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa, joissa olin tutkimusprosessia eteenpäin viedessäni mukana, sovelletut ensi- ja toissijaiset triangulaatiotyypit. Hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa sovelletut ensisijaiset triangulaatiotyypit olen merkinnyt taulukkoon kahdella (★ ★) ja toissijaiset yhdellä tähdellä (★). Ensisijaisella triangulaatiotyypillä tarkoitan tyyppiä, jonka soveltaminen perustui kunkin hyvinvointi-intervention projektisuunnitelman ja tutkimushankkeen tutkimussuunnitelman mukaiseen toteutukseen. Toissijaisella triangulaatiotyypillä tarkoitan puolestaan tyyppiä, jonka soveltaminen oli ”luonnollinen” seuraus ensisijaisen tyyppin soveltamisesta. Toissijaisen tyyppin soveltaminen oli näin ollen välttämätöntä, jotta ensisijaisen triangulaatiotyypin soveltaminen oli mahdollista.

Taulukko 5. Eri triangulaatiotyyppien soveltaminen hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa.

HYVINVOINTI-INTERVENTIOT				
Intervention nimi	Triangulaation tyyppi			
	<i>Aineisto</i>	<i>Metodologia</i>	<i>Teoria</i>	<i>Tutkija</i>
Aktiivisuus asenteeksi	★ ★	★		
Uusi polku työelämään	★	★	★	★ ★
KIPINÄ	★ ★	★		

Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä	★	★	★	★★
Yhteistyöllä elämä hallintaan (YEH)	★	★	★	★★
TUTKIMUSHANKKEET				
	Triangulaation tyyppi			
Hankkeen nimi	<i>Aineisto</i>	<i>Metodologia</i>	<i>Teoria</i>	<i>Tutkija</i>
Työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajouaston lisäämisen työllisyysvaikutukset	★★	★		
Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa?	★	★	★	★★
Sosiaaliturvan käyttö ja huono-osaisuuden kasaantuminen 31-vuotiailla Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneillä nuorilla aikuisilla	★	★	★	★★

Kuten Taulukosta 5. ilmenee, sovellettiin niissä hyvinvointi-interventioissa²⁴ ja tutkimushankkeissa²⁵, joiden toteuttamiseen osallistuin ainoana tutkijan nimikkeellä toimineena työntekijänä, ensisijaisena triangulaatiotyyppinä aineistotriangulaatiota. Tämä johtui niissä korostetusta näkemyksestä, että useiden erilaisten aineistojen käyttäminen mahdollistaa yhden aineiston käyttämistä monipuolisemman kuvan saamisen tarkastelun kohteena olleista ilmiöistä. Koska niissä kerätyt aineistot koostuivat sekä kvalitatiivisista että kvantitatiivisista aineistoista, oli niissä syytä käyttää myös useita aineistojen keruu- ja analysointimenetelmiä. Tämän vuoksi niissä oli syytä soveltaa toissijaisena triangulaatiotyyppinä

²⁴ Aktiivisuus asenteeksi- ja KIPINÄ-projektit.

²⁵ Työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajouaston lisäämisen työllisyysvaikutukset -tutkimus.

kumpaakin metodologiatriangulaation perusmuotoa. (Ks. Tutkimussuunnitelma 1994; Rossi ym. 1995, 4–22, 42–51; Tutkimussuunnitelma 1995; Projektisopimus 1996a; Projektisopimus 1996b; Saari 1996a, 1–12; Saari 1996b; Saari 1996c.)

Niissä hyvinvointi-interventioissa²⁶ ja tutkimushankkeissa²⁷, joiden toteuttamiseen osallistuin joko yhtenä tutkijaryhmään kuuluneena tai toisen tutkijan kanssa yhteistyötä tehneenä tutkijan nimikkeellä toimineena työntekijänä, sovellettiin puolestaan ensisijaisena triangulaatiotyypinä tutkijatriangulaatiota. Tämä johtui niissä korostetusta näkemyksestä, että tutkijoiden välinen yhteistyö mahdollistaa yhden tutkijan tekemää tutkimusta monipuolisemman kuvan saamisen niissä tarkastelluista ilmiöistä. Koska niissä toimineiden tutkijoiden kompetenssialueet olivat varsin erilaisia heidän edustaessaan myös eri tieteenaloja, voitiin niissä kerätä monenlaisia aineistoja, käyttää monia aineiston keruu- ja analysointimenetelmiä ja soveltaa monia teorioita. Tämän vuoksi niissä oli sekä tarpeen että mahdollista soveltaa toissijaisina triangulaatiotyyppeinä aineisto-, metodologia- ja teoriatriangulaatiota. (Ks. Projektisopimus 1995; Oinaala 1996; Piirainen 1996b, 100–103; Projektisopimus 1996c; Skaffari-Tuomikumpu & Saari 1996; Suorsa 1996; Tutkimussuunnitelma 1997; Yhteistyösopimus 1998; Heikkilä ym. 1999, 9–24; Saari ym. 1999; Tutkimussuunnitelma 1999; Tutkimusyhteistyösopimus 2000; Yhteistyösopimus 2000; Saari 2001b; Saari & Viinamäki 2001; Ek ym. 2004, 11–47.)

Suhtautumisessani eri triangulaatiotyyppien soveltamiseen niin hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa mukana ollessani kuin tutkimusprosessin muitakin vaiheita toteuttaessani olen pyrkinyt Denzinin (1978, 301–304) korostamaan joustavuuteen. Sen mukaisesti olen täsmentänyt tutkimuskysymyksiä, vaihtanut tutkimusmenetelmiä ja arvioinut kerätyn aineiston käyttökelpoisuutta muun muassa suhteessa siihen, mitä teoreettisia viitekehyksiä olen niissä toimiessani soveltanut (ks. myös Alasuutari

²⁶ Uusi polku työelämään-, Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä- ja YEH-projektit.

²⁷ Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa?- ja Sosiaaliturvan käyttö ja huono-osaisuuden kasaantuminen 31-vuotiailla Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneillä nuorilla aikuisilla -tutkimukset.

1993/1994, 223–250). Tämä joustavuus on tarkoittanut sitä, että olen noudattanut muun muassa aineistoja analysoidessani erilaisia, tutkimusproessin kulloiseenkin vaiheeseen parhaiten soveltuneiksi arvioimiani analysointiperiaatteita. Olen näin ollen analysoinut niitä yhdessä (mixed-methodology design), erikseen (two-phase design) tai siten, että osa niistä on ollut hallitsevassa ja osalasteisessa suhteessa toisiin aineistoihin (dominant-less dominant design). (Brannen 1992, 24–31; Holme & Solvang 1996, 86–87; Creswell 1994, 177–178.) Myös näiden toisistaan poikkeavien aineiston analysointia ohjaavien periaatteiden noudattamisessa olen ollut joustava pyrkimättä tekemään mitään jyrkkää erottelua sen suhteen, mitä niistä olen tutkimusproessin eri vaiheita toteuttaessani soveltanut. Joustavuuden ja sen kanssa linjassa olevien pragmaattisuuden ja osallistuvan tutkimuksen peruseriaatteiden mukaisesti tärkeimpänä olen pitänyt sitä, että aineistojen analysointi on vienyt tutkimusta eteenpäin, en sitä, kuinka puhtasoppiseen yhden periaatteen noudattamiseen aineistojen analysointi on perustunut.

Evaluatiivisesti

Edellisissä luvuissa kuvaamallani tavalla edennyttä tutkimusprosessia toteuttaen tekemääni työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen osallistumaan pyrkivää tutkimusta voi hahmottaa myös pyrkimykseksi tehdä evaluaatiotutkimusta, jonka tavoitteena on ollut *osallistuvan/valtaistavan arvioinnin* (esim. Fetterman & Kaftarian & Wandersman 1996; Greene 1997; Mabry 1997a; Fetterman 2001; ks. myös Taylor 2000) tekeminen työttömiä ja tutkimusta osallistavasta työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittamisestä. Yleisellä tasolla tällaisessa arvioinnissa on kyse osallistamisesta/valtaistamisesta, jolla pyritään lisäämään arvioitavana olevaan ihmisryhmään kuuluvien mahdollisuuksia ymmärtää ja kontrolloida henkilökohtaisia, sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia vaikutusmahdollisuuksiaan, jotta he voisivat parantaa omaa elämäntilannettaan. Tämä edellyttää arvioijan ja arvioitavan ihmisryhmän välisen suhteen muuttamista niin, ettei arvioija ole enää *ryhmän arvioija*, joka tarkastelee ryhmän ja siihen kuuluvien ihmisten toimintaa ulkopuolelta. Hän on sen sijaan *ryhmän kans-*

sa-arvioija, joka tarkastelee ryhmän ja siihen kuuluvien ihmisten toimintaa ryhmään kuuluvana toimijana. Tämä muutosvaatimus perustuu havaintoihin, joiden mukaan ”ylhäältä alas” tapahtuva tuloksellisuutta ja tehokkuutta korostava asioiden toimeenpano epäonnistuu, koska siinä ei kiinnitetä huomiota siihen, mitä ryhmä ja sen jäsenet haluavat tai yrittävät sanoa. (Fildes 2005, 5–10; ks. myös Rostila 1996.)

Osallistuvan/valtaistavan arvioinnin ideoita soveltaen olen pyrkinyt tiivistetysti siihen, että tekemäni arviointi olisi seuraavia *askelia* noudattaen etenevää työttömien syrjäytymisen ehkäisyn ja sen kehittämisen arviointia:

Askel 1. Alkuinventaarion tekeminen eli arvioitavan kohteen (ohjelman, organisaation jne.) toimintaan osallistuvien auttaminen määrittämään, missä tilanteessa he ovat vahvuuksineen ja heikkouksineen arvioinnin alkaessa.

Askel 2. Päämäärien asettaminen eli arvioitavan kohteen toimintaan osallistuvien auttaminen määrittämään, miten he haluavat kehittää toimintaansa jatkossa, jotta se olisi aiempaa parempaa.

Askel 3. Strategioiden kehittäminen eli arvioitavan kohteen toimintaan osallistuvien auttaminen määrittämään, miten he aikovat saavuttaa asettamansa päämäärät ja tavoitteet.

Askel 4. Kehittämisen dokumentoiminen eli arvioitavan kohteen toimintaan osallistuvien auttaminen määrittämään, millaista näyttöä heiltä vaaditaan sen osoittamiseen, että kehittämisessä on edetty kohti asetettuja päämääriä. (Fetterman 1996, 18–20; ks. myös Fetterman 2001, 5–6, 23–42.)

Edellä esittämieni askelten mukaisella tavalla toteutettavaa osallistuvaa/valtaistavaa arviointia tekevä arvioija tarkastelee sitä, miten hänen tarkastelujensa kohteena olevassa kehittämisessä toteutuvat Taylorin (2000) luettelemat *osallistamisen/valtaistamisen elementit*, joiden mukaan sekä kehittäminen että sen tavoitteena oleva toiminta perustuvat

Maailman ymmärtämiseen systeemisenä, vuorovaikutteisenä kokonaisuutena.

Kehityksen ymmärtämiseen systeemin sisäisenä prosessina, jonka syynä ovat sen osien vuorovaikutussuhteissa tapahtuvat muutokset.

Kykyyn tehdä kehittämiseen osallistavia arviointeja, jotka asemoivat arvioitavat heidän omille kehityspoluilleen tunnistuen ja kuvaten systeemin kannalta oleellisten sekä sen sisällä että siihen ulkopuolelta vaikuttavien vuorovaikutussuhteiden luonteen ja laadun.

Kehittämisen etenemisen kannalta eniten/kiireellisimmin muuttamisen tarpeessa olevien vuorovaikutussuhteiden tunnistamiseen.

Käsityksen (kuvan) luomiseen sekä suosituista (saavutettavaksi halutuista) vuorovaikutussuhteista että niiden saavuttamisen onnistuneisuutta osoittavista konkreettisisista (havaittavissa olevista) indikaattoreista.

Edellä mainittujen indikaattoreiden käyttämiseen muutoksen mittaamisen olennaisen osan muodostavina välineinä, joiden avulla voidaan todeta, onko muutosta tapahtunut – ja kykyyn kuvata tapahtuneet muutokset sanallisesti. (Emt.)

Pyrkiessäni tekemään edellä esittelemieni osallistuvan/valtaistavan arvioinnin ideoiden mukaista työttömien syrjäytymisen ehkäisyä ja sen kehittämistä koskevaa arviointia olen osallistunut Taulukossa 1. esittämissäni hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa tehtäviksi edellytettyjen Taulukossa 6. esittämäläni tavalla painottuneiden arviointien toteuttamiseen.

Taulukko 6. Hyvinvointi-interventioihin ja tutkimushankkeisiin liittyneiden arviointien suhde osallistuvaan/valtaistavaan arviointiin.

HYVINVOINTI-INTERVENTIOT	
Intervention nimi	Arvioinnin suhde osallistuvaan/valtaistavaan arviointiin
Aktiivisuus asenteeksi	Sisälsi osallistuvan/valtaistavan arvioinnin piirteitä Tutkija osallistui työttömien kanssa toimineiden tahojen yhteistyötä lisäämään ja uusia muotoja kehittämään pyrkineiden toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen sekä rahoittajan edellyttämän projektin toteuttamista ja tuloksia arvioineen loppuraportin kirjoittamiseen. Työttömät osallistuivat projektin toteuttamiseen välillisesti, sillä paikallinen työttömien yhdistys oli yksi projektissa toteutettujen ns. kehittämiskeskustelujen kohdeorganisaatio ja sen edustajia osallistui sekä projektin workshop -seminaariin että muihin sen järjestämiin tilaisuuksiin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 1994; Rossi ym. 1995, 36–41; ”Ihmistä pitää... 1995.)
Uusi polku työelämään	Ei sisältänyt osallistuvan/valtaistavan arvioinnin piirteitä Tutkijat osallistuivat työttömien kanssa toimineiden tahojen yhteistyötä lisäämään ja uusia muotoja kehittämään pyrkineiden toimenpiteiden suunnitteluun ja vähäisessä määrin niiden toteuttamiseen, projektista tiedottamiseen, rahoittajien edellyttämien ns. hallinnollisten seurantaraporttien tuottamiseen ja projektin alkuvaiheessa julkaistun tutkimuksellisen artikkelikoelman laatimiseen. Työttömät osallistuivat projektiin sen asiakkaina. (Projektisopimus 1995; Oinaala 1996; Piirainen 1996a; Piirainen 1996b; Skaffari-Tuomikumpu & Saari 1996; Suorsa 1996; Pitkäaikaistyöttömien selviytymisstrategioitten... 2003.)
KIPINÄ	Vastasi osittain osallistuvaa/valtaistavaa arviointia Tutkija osallistui työttömien kanssa toimineiden tahojen yhteistyötä lisäämään ja uusia muotoja kehittämään pyrkineiden toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen olemalla mahdollisuuksiensa mukaisesti mukana muun muassa projektissa työttömille järjestetyissä koulutus- ym. tilaisuuksissa sekä projektista tiedottamiseen ja rahoittajien edellyttämien ns. hallinnollisten seurantaraporttien tuottamiseen. Työttömät osallistuivat projektiin sekä sen asiakkaina että toteuttajina, sillä paikallinen työttömien yhdistys oli yksi projektin toteuttajaorganisaatioista sen edustajien kuuluessa sekä projektin ohjausryhmään

	<p>että projektihenkilöstön muodostamaan ns. työrukkaseen. (Projektisopimus 1996a; Projektisopimus 1996b; Saari 1996b; Saari 1996c; Saari & Viinamäki 1997; Saari 1998a; KIPINÄ I-PROJEKTI 2003; KIPINÄ II-PROJEKTI 2003.)</p>
<p>Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä</p>	<p>Ei sisältänyt osallistuvan/valtaistavan arvioinnin piirteitä Tutkijat osallistuivat työnantajien näkemyksiä palkkaamansa työvoiman määrällisistä muutoksista ja koulutustarpeista sekä palkattavalle työvoimalle yleisemminkin asetettavista koulutus- ja osaamisvaatimuksista kartoittamaan pyrkineen ennakointijärjestelmän kehittämiseen yhteistyössä työhallinnon, koulutusorganisaatioiden ja työnantajien kanssa. Työttömät eivät osallistuneet projektiin, mutta hyötyivät siitä välillisesti työvoiman määrässä ja koulutustarpeissa tapahtuvien muutosten ennakkoinnin kehittymisen edistäessä heille järjestettävän koulutuksen suuntaamista maantieteellisesti, ajallisesti ja sisällöllisesti niin, että koulutus parantaa aiempaa tehokkaammin heidän työllistymismahdollisuuksiaan. (Projektisopimus 1996c; Saari 1998b; Heikkilä ym. 1999; Koulutustarpeiden ennakointi... 2003; Katajamäki n.d.)</p>
<p>Yhteistyöllä elämä hallintaan (YEH)</p>	<p>Vastasi osallistuvaa/valtaistavaa arviointia Tutkijat osallistuivat työttömien ja heidän kanssaan toimineiden tahojen yhteistyötä lisäämään ja uusia muotoja kehittämään pyrkineiden toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuen mahdollisuuksiensa mukaisesti projektissa järjestettyihin kokouksiin ja koulutus- ym. tilaisuuksiin, projektista tiedottamiseen, rahoittajan edellyttämien projektin toteuttamista ja tuloksia arvioineiden ns. hallinnollisten ja tutkimuksellisten seurantaraporttien tuottamiseen. Työttömät osallistuivat projektiin sekä sen asiakkaina että toteuttajina, sillä TVY oli projektin vastuullinen toteuttaja, jonka yhteistyökumppaneina muut projektin toteuttamiseen sekä valtakunnallisella että paikallisella tasolla osallistuneet tahot toimivat. Työttömät osallistuivat muun muassa projektin tutkimuksellisen loppuraportin laatimiseen, sillä niin TVY:ssä ja sen jäsenyhdistyksissä ns. aktiiveina kuin projektin asiakkaina olleita työttömiä kirjoitti siihen artikkeleitaan. (Sosiaali- ja terveysministeriö 1997; Yhteistyösopimus 1998; Raha-automaattiyhdistys 2000; Yhteistyösopimus 2000; Pohjola 2001a; Pohjola 2001b; Pohjola 2001c; Pohjola & Saari & Viinamäki 2001a; Saari 2001b; Saari & Viinamäki 2001; Viinamäki & Saari 2001b.)</p>

TUTKIMUSHANKKEET	
Hankkeen nimi	Arvioinnin suhde osallistuvaan/valtaistavaan arviointiin
Työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajouaston lisäämisen työllisyysvaikutukset	<p>Ei sisältänyt osallistuvan/valtaistavan arvioinnin piirteitä</p> <p>Tutkija toteutti Suomen työllisyysohjelmassa 1996–1999 mainitun työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajouaston lisäämisen työllisyysvaikutuksia arvioineen tutkimuksen tutkimussopimuksessa ja siihen tutkimuksen seurantaryhmässä myöhemmin sovittujen muutosten mukaisesti. Tutkimus pyrki tuottamaan tietoa, jota valtioneuvosto/hallitus ja työmarkkinajärjestöt voisivat hyödyntää neuvotteluissaan työsopimuslain määräaikaisen poikkeuksen jatkamisesta ja ulottamisesta muihin vaikeasti työllistyviin ryhmiin sekä nuorten palkkajouastosta tehtyjen sopimusten jatkamisesta. (Suomen työllisyysohjelma... 1995, 1–16; Tarjouspyyntö 1995; Tutkimussopimus 1995; Työministeriö 1995; Saari 1996a, 1–12.)</p>
Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa?	<p>Sisälsi osallistuvan/valtaistavan arvioinnin piirteitä</p> <p>Tutkijoiden toimittamissa tutkimushankkeessa ilmestyneissä kolmessa artikkelijulkaisussa, joista toisena ilmestynyt oli hankkeeseen integroidun YEH-projektin tutkimuksellinen lopputaportti, julkaistuissa artikkeleissa tarkasteltiin erilaisista näkökulmista työttömien palvelutarpeiden ja heille suunnattujen paikallisten palveluiden kohtaantoon liittyviä kysymyksiä. Tutkijat pyrkivät näin tuottamaan tietoa, millaisia palveluiden tuottamisen ”paikallispoliittisia” ratkaisuja tekemällä on mahdollista ennaltaehkäistä pitkäaikaistyöttömyyttä ja parantaa työttömien työmarkkinavalmiuksia heidän omien tavoitteidensa ja valintojensa pohjalta. (Tutkimussuunnitelma 1997; Pohjola & Saari & Viinamäki 1999; Pohjola 2001a; Pohjola 2001b; Pohjola 2001c; Pohjola 2001d; Pohjola & Saari & Viinamäki 2001a; Pohjola & Saari & Viinamäki 2001b; Saari 2001b; Saari & Viinamäki 2001; Saari ym. 1999; Viinamäki & Saari 2001a; Viinamäki & Saari 2001b.)</p>
Sosiaaliturvan käyttö ja huonosuorituksen kasaantuminen 31-vuotiailla Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneillä nuorilla aikuisilla	<p>Ei sisältänyt osallistuvan/valtaistavan arvioinnin piirteitä</p> <p>Tutkijat toteuttivat Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneiden kohorttilaisten työmarkkinoilta syrjäytymistä ja sosiaaliturvan käyttöä 31-vuotiaina selvittäneen tutkimuksen tutkimussopimuksen mukaisella tavalla. Tutkimus pyrki tuottamaan tietoa sosiaaliturvan käyttöä ja heikkoa sosiaalista selviytymistä ennustavista yhteiskunnallisista ja yksilöllisistä tekijöistä. Tutkimuksen tarkoituksena oli, että sen tuottamaa tietoa voisi hyö-</p>

	dyntää sosiaaliturvan kohdentamisessa, sosiaalista huonosuaisuutta ennaltaehkäisevissä interventioissa ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden lisäämisessä huono-osaisten sosiaalisia elinolosuhteita parantamalla. (Tutkimussuunnitelma 1999; Tutkimusyhteistyösopimus 2000; Ek ym. 2004, 11–47.)
--	--

Edellä esittämälläni tavalla painottuneiden arviointien (Taulukko 6.) tekemiseen osallistuessani olen soveltanut sekä Liitteessä 10. esittämiäni *monitahoarvioinnin* (Tsui 1990; Vartiainen 1994) periaatteita että Liitteessä 11. esittämiäni *neljännen sukupolven arvioinnin* (Guba & Egon 1989; Abma 1997) keskeisiä periaatteita. Liitteessä 10. esittämiäni periaatteita noudattava monitahoarviointi on ns. middle range -arviointia. Tämä tarkoittaa, että sitä voidaan tehdä monista erilaisista tieteenfilosofisista lähtökohdista kiinni pitäen samalla, kun kukin arviointi tehdään siihen soveltuvia spesifejä teorioita ja tutkimustekniikoita hyödyntäen. Monitahoarviointia soveltavia arviointeja luonnehtii myös kohdespesifisyys, minkä mukaisesti niissä tuotetut tulokset ovat sovellettuun teoreettiseen näkökulmaan perustuvia, verraten rajattuja arvioitavaa kohdetta koskevia arviointeja. Tämän vuoksi tulosten yleistämisessä on syytä olla varovainen, jotta voisi varmistaa muun muassa sen, ettei niitä hyödynnetä mekaanisesti ja vain pinnalta samanlaisilta näyttävien kohteiden arvioinnissa. Monitahoarviointia sovellettaessa korostuu myös teoreettisuuden ja käytännön ymmärtäminen tilannesidonnaisina ja laaja-alaisina termeinä. Niiden sisältöjen määrittämisessä ei sovelleta yhtä ns. yleistä monitahoarvioinnin arviointiasetelmaa. Sen sijaan niiden sisältöjen määrittämisessä sovelletaan kulloinkin tehtävää arviointia ohjaavaksi valittua spesifiä arviointiasetelmaa. (Vartiainen 1994, 94–117; Vartiainen 2007, 169–172; ks. myös Vartiainen 1993; Saari 2007b, 14–17; Saari 2008, 30–32.)

Liitteessä 11. esittämiäni neljännen sukupolven arvioinnin keskeisiä periaatteita noudattavaa arviointia luonnehtivat pääpiirteet voi kiteyttää, että sitä soveltavat arvioijat pyrkivät tukemaan arvioitavan kohteen (toiminta, ohjelma, hanke jne.) kehittämistä, eivät esittämään sen tarkkailemiseen perustuvaa ”lausuntoa”, onko sen toteuttaminen ollut onnistunutta vai epäonnistunutta. Tähän arvioijat pyrkivät osallistumalla kohdetta kehittäviin toimi-

joiden kanssa jo kehittämisen aikana saavutettavissa olevan, heidän molempien hyväksymän, aina muutoksen alaisen tulkinnan luomiseen arvioitavasta kohteesta. Tämä edellyttää, että arvioijat toteuttavat arvioinnin suuntaansa hakevana prosessina ja suhtautuvat saamiinsa tuloksiin uudelleenmuokattavina, kaiken aikaa ajanmukaistamista vaativina sosiaalisina käsityksinä. Arvioijat toimivat tällöin sekä monissa perinteisissä, mutta uudella tavalla ymmärretyissä, että ei-perinteisissä rooleissa. He pysyvät edelleen teknikkoina, kuvaajina ja tuomareina, mutta toimivat nyt inhimillisinä välineinä ja tiedon analysoijina, historioitsijoina ja valaisijoina sekä oikeutta jakavina prosessin kapellimestareina. Arvioijat ovat arvioitavien kanssa toimivia poliittisia työtovereita, näyttämömentareita, todellisuuden muovaajia ja muutosagentteja, jotka ottavat kaikissa näissä rooleissa toimiville kuuluvan vastuun sekä arviointiprosessin toteuttamisesta että arvioinnissa saatavista tuloksista. Siksi heiltä edellytetään arvioinnin teossa tarvittavan teknisen pätevyyden lisäksi myös monia ihmissuhteiden hoitamiseen liittyviä taitoja, joista tärkeimpiä ovat kärsivällisyys, nöyryys, avoimuus, joustavuus ja huumorintajuus. (Guba & Lincoln 1989, 252–269; Saari 2007b, 13; Saari 2008, 32–34.)

Sekä monitahoarvioinnin periaatteiden että neljännen sukupolven arvioinnin keskeisten periaatteiden soveltamisen olen katsonut mahdollistavan hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa tehtäviksi edellytettyjen arviointien tekemiseen osallistumisen yhdistämisen tavoitteeseeni tehdä työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen osallistumaan pyrkivään tutkimukseen soveltuvaa osallistuvaa/valtaistavaa arviointia. Niitä soveltaen olen pyrkinyt toimimaan niin, että olisin samaan aikaan sekä riittävän joustava kussakin hyvinvointi-interventiossa ja tutkimushankkeessa edellytetyn arvioinnin että riittävän taipumaton tavoitteenani olleen osallistuvan/valtaistavan arvioinnin tekemisen arvioinnille asettamien vaatimusten suhteen. Näiden toisinaan samaan ja toisinaan eri suuntiin yksittäistä arviointia vetäneiden vaatimusten keskellä toimiessani olen noudattanut osallistuvaan/valtaistavaan toimintatutkimukseen – kuten muuhunkin kehittämiseen – hyvin sopivaa periaatetta, jonka mukaan ristiriitaisuuksien kohtaamista ei ole syytä pitää epäonnistumisen merkinä ennen kuin on varmistettu, mistä niiden esiintymisessä on todella

kyse. Useimmat ristiriidat ovat sen sijaan normaaleja ihmisenä elämiseen kuuluvia konflikteja, joiden ratkaiseminen edellyttää niiden avointa kohtaamista eli niiden tunnistamista ja tunnustamista myös omassa toiminnassa.

Reflektiivisesti

Tässä tutkimuksessa refleктоimaani tutkimusprosessia toteuttaessani olen noudattanut sekä *naiiville realismille* että *naiiville relativismille* vaihtoehtoista tapaa ratkaista yhteiskuntatieteiden epistemologiaa ja metodologiaa koskevat kysymykset, mitä tieteellinen tieto on ja miten sitä voi hankkia. Edellisen *positivistiseen tiedekäsitykseen* perustuvan näkemyksen mukaan tieteellistä tietoa on väite, joka voidaan osoittaa todeksi ja erottaa selkeästi epätodesta väitteestä. Toden väitteen erottaminen epätodesta edellyttää tällöin sitä, että tutkija osaa soveltaa näitä persoonastaan riippumattomia, kausaaliselitykseen perustuvia tieteellisen päättelyn sääntöjä. Niitä soveltamalla hänen katsotaan voivan selittää tutkimansa ilmiö osoittamalla siinä pätevät kausaaliset syy–seuraussuhteet. Tieteellisesti pätevän tiedon hankkiminen edellyttää näin ollen sitä, että tutkija oppii, kuinka näitä tieteellisen päättelyn sääntöjä pitää soveltaa. (Hammersley 1992, 43–54.)

Konstruktivistiseen tiedekäsitykseen perustuvaan naiivia relativismia edustavien tutkijoiden mukaan kaikki ihmisen hankkima tieto on hänen persoonaansa kiinnittynyttä. Tämän vuoksi tutkija ei voi todistaa, että hänen esittämänsä väite on pätevä soveltamalla persoonastaan riippumattomia kausaaliselitykseen perustuvia tieteellisen päättelyn sääntöjä, joiden avulla hän osoittaa tutkimassaan ilmiössä pätevät kausaaliset syy–seuraussuhteet. Kunkin väitteen pätevyyden ratkaisee sen sijaan se, hyväksyykö väitteiden pätevyyden arvioija menettelyn, jota soveltamalla tutkija on esittämänsä väitteeseen päätenyt. Naiivia relativismia edustavat tutkijat katsovat, ettei tutkijan persoonasta riippumaton, kausaaliset syy–seuraussuhteet selittävä ja toden epätodesta selkeästi erottava päättely sovellu yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen, koska se ei huomioi riittävästi ihmisen toimintaan, tutkiminen mukaan lukien, liittyviä tahdonalaisia piirteitä. (Emt., 43–54.)

Kuvioissa 17., 18. ja 19. hahmottamaani tutkimusprosessia eteenpäin viedessäni olen näin ollen pyrkinyt välttämään ensinnäkin sen naiivia realismia soveltavissa tutkimuksissa tyypillisesti tehtävän virheen, jonka mukaisesti tutkijat keskittyvät vain niihin tutkittavan ilmiön piirteisiin, joiden tarkastelun he tietävät jo etukäteen tarpeelliseksi voidakseen toteuttaa teoriaa testaavaksi suunnittelemansa tutkimuksen. Toiseksi olen pyrkinyt välttämään sen naiivia relativismia soveltavissa tutkimuksissa tyypillisesti tehtävän virheen, jonka mukaisesti tutkijat keskittyvät vain heitä kiinnostaviin tutkittavan ilmiön piirteisiin tarkastelematta ilmiön laajempia yhteiskunnallisia kytkentöjä. (Emt., 43–54.) Tämän vuoksi olen pyrkinyt etenemään käytännön maailmasta saamieni kokemusten ja niiden reflektoinnin tuottaman, tutkijan ja tutkittavan ilmiön välisessä vuorovaikutuksessa syntyneen tiedon ohjaamana. Näin toimimalla olen tavoitellut sitä, että voisin tarkastella, kuinka pitkälle käytännössä tehty työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittäminen vastasi välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaista kehittämistä, jossa työttömät, tutkijat ja muut kehittämiseen osallistuvat toimivat tasavertaisina yhteistyökumppaneina (ks. Saari ym. 1999, 22–34; Saari 2003, 245). Tätä tavoitellun ja toteutetun kehittämisen toisiaan vastaavuutta tarkastellessani olen hyödyntänyt luvussa 3.1 esittelemiäni toimintatieteen ideoita tarkastella ihmisten toimintaa ohjaavien julki- ja käyttöteorioiden vastaavuutta ja luvussa 3.2 esittelemiäni kehittävän työntutkimuksen ideoita tarkastella ihmisten tekemän työn kehittymistä ja kehittämistä työn tekemistä hankaloittavien ristiriitojen kärjistymisen ja ylittämisen myötä etenevänä prosessina.

Edellä kuvaamaani reflektointia tehdessäni olen verrannut käytännössä tehtyä työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä ensinnäkin Elizabeth Hartin ja Meg Bondin (1995/1996) esittämiin kriteereihin, joiden täyttämiseen pyrkiminen erottaa heidän mukaansa toimintatutkimukset muista tutkimuksista ja tekee näin toimintatutkimuksesta yhden tutkimuksia tehtäessä sovellettavaksi valittavissa olevan muista metodologioista riittävästi eroavan metodologian. Heidän esittämiensä seitsemän kriteerin mukaisesti ihmisten toiminnan kehittämiseen integroituvan toimintatutkimuksen tulee täyttää vaatimukset, joiden mukaan tutkimus

1. on oppimisprosessi;
2. tarkastelee yksilöitä sosiaalisten ryhmien jäseninä;
3. on ongelmakeskeistä, kontekstisidonnaista ja tulevaisuusorientoitunutta;
4. on osa muutospyrkimystä eli interventiota;
5. edistää kehitystä ja osallistumista kehittämiseen;
6. on osa tutkimuksen, toiminnan ja arvioinnin toisiinsa kietoutuvaa prosessia;
7. perustuu tutkimussuhteeseen, jossa mukana olevat haluavat osallistua muutokseen pyrkivään prosessiin. (Emt., 36–38; Saari 2001a, 192; Saari 2007a, 128–129; ks. myös Palmu 1999.)

Hart ja Bond (1995/1996) katsovat, että jokainen toimintatutkimusta metodologisena lähtökohtanaan soveltava tutkimus täyttää heidän esittämänsä kriteerit. Kunkin kriteerin täyttämisen tarkka tapa riippuu heidän mukaansa kuitenkin siitä, mitä heidän laatimansa *toimintatutkimuksen typologian* (ks. Liitteessä 12. esittämäni taulukko) mukaisista toimintatutkimuksen tyypeiksi nimeämistään neljästä suuntauksesta ensisijaisesti noudattaen tutkimus tehdään. Laatimaansa typologiaa hyödyntäen he tarkastelevat, miten toimintatutkimuksen kriteerit täytetään siitä riippuen, minkä typologiassa olevan suuntauksen mukaisesti tutkimus toteutetaan. (Emt., 36–58; Saari 2001a, 192–205; Saari 2007a, 128–142.)

Hart ja Bond (1995/1996) ovat laatineet toimintatutkimuksen typologiansa ristiintaulukoimalla toimintatutkimuksen muista metodologioista erottavaksi katsomansa seitsemän kriteeriä ja ne perusteet, joiden he katsovat selittävän toimintatutkimuksen neljäksi tyypiksi nimittämiensä suuntausten mukaisesti tehtävien tutkimusten väliset erot. Näiden erojen he näkevät perustuvan ensinnäkin tutkijoiden käsityksiin yhteiskunnasta ja sen osana toimivien yhteisöjen normaalitilasta. Toiseksi he näkevät näiden erojen perustuvan tutkijoiden omaksumiin käsityksiin yhteiskunnan ja sen osana toimivien yhteisöjen hallinnoinnista sekä sen muuttamisen tarpeista ja mahdollisuuksista. Hartin ja Bondin (emt.) mukaan tutkijoiden yhteiskuntaa ja sen osana toimivien yhteisöjen ns. normaalitilaa koskevat käsitykset ohjaavat heidän tekemäänsä

tutkimusta, koska ne määrittävät sen, hahmottavatko he niiden ”normaalitilaksi” konsensuksen vai konfliktin. Tutkijoiden yhteiskunnan ja sen osana toimivien yhteisöjen hallinnointia sekä sen muuttamisen tarpeita ja mahdollisuuksia koskevien käsitysten Hart ja Bond (emt.) katsovat ohjaavan tutkijoiden tekemää tutkimusta puolestaan siksi, että ne määrittävät, millaista hallinnointia he pitävät hyvänä ja siten tavoittelemisen arvoisena. (Emt., 38–48; Saari 2001b, 192–205; Saari 2007a, 128–142; Liite 12.)

Tutkimusta ohjaavat sitä enemmän konsensusta yhteiskunnan ja sen osana toimivien yhteisöjen normaalitilana sekä niiden kanssa yhteen sopivat yhteiskunnan ja sen osana toimivien yhteisöjen rationaalialla hallinnointia ja vähittäistä parantamista korostavat käsitykset mitä enemmän sen toteuttamisessa noudatetaan Liitteenä 12. olevassa taulukossa vasemmalla olevan *koasetelmaisen suuntauksen* mukaisia periaatteita. Näiden käsitysten ohjaamassa tutkimuksessa katsotaan, että normaalitilassa olevissa yhteiskunnissa ja niiden osana toimivissa yhteisöissä vallitsee yhteisymmärrys siitä, mitä hyvä yhteisten asioiden hoitaminen tarkoittaa. Sitä koskevien erimielisyyksien katsotaan olevan väliaikaisiin häiriötilanteisiin liittyviä konflikteja, jotka voidaan ratkaista joko palaamalla entisiin tai siirtymällä uusiin, vain vähäisiä muutoksia aikaisempiin vaativiin hyviin tapoihin hoitaa yhteisiä asioita. Tutkimusta ohjaavat sitä enemmän konflikteja yhteiskunnan ja sen osana toimivien yhteisöjen normaalitilana sekä niiden kanssa yhteen sopivat yhteiskunnan ja sen osana toimivien yhteisöjen hallinnoinnin radikaalia uudistamista korostavat käsitykset mitä enemmän sen toteuttamisessa noudatetaan Liitteenä 12. olevassa taulukossa oikealla olevan *osallistuvan/valtaistavan suuntauksen* mukaisia periaatteita. Näiden käsitysten ohjaamassa tutkimuksessa katsotaan, että normaalitilassa olevissa yhteiskunnissa ja niiden osana toimivissa yhteisöissä esiintyy erilaisia tulkintoja, mitä yhteisten asioiden hyvä hoitaminen tarkoittaa. Sitä koskevan yhteisymmärryksen katsotaan vallitsevan yhteiskunnan ja niiden osana toimivien yhteisöjen rakenteita muuttavan kehityksen väliaikaisissa suvantovaiheissa kattaen silloinkin vain osan yhteisten asioiden hoitamiseen liittyvistä kysymyksistä. (Hart & Bond 1995/1996, 37–49; Saari 2001b, 192–205; Saari 2007a, 128–142; Liite 12.)

Työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisessä tavoiteltua ja toteutettua kehittämistä vertailllessani olen tarkastellut etenkin sitä, mitä vaatimuksia välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaiseen kehittämiseen osallistuvan tutkimuksen tulisi täyttää. Tällöin olen hyödyntänyt toimintatutkimuksen laadun arviointiin tarkoitettuja kysymyksiä, joihin vastaamalla toimintatutkijat voivat arvioida, miten heidän toteuttamansa tutkimus vastaa vaatimuksia, joiden mukaan tutkimus

tavoittelee avoimesti siihen osallistuvien vuorovaikutuksen kehittämistä;

huolehtii reflektiivisesti käytännön tuloksista ja niiden saavuttamisesta;

huomioi ja hyväksyy tiedon ja tietämisen moninaisuuden ja on samalla

- o käsitteellis-teoreettisesti johdonmukainen,
- o intellektuaalisen tiedon lisäksi muut tiedon muodot kattava,
- o tietoisesti tarkoitukseensa sopivat tutkimusmenetelmät valitseva;

on merkitykselliseksi/vaikuttavaksi kutsuttavissa oleva; kehittää toimintatapaa, joka soveltuu vakiinnutettavaksi käytännöksi. (Bradbury & Reason 2001, 447–454.)

Näiden kysymysten tavoitteena on edistää keskustelua, joka lisää tutkimuksen toteuttamiseen osallistuvien jakamaa ymmärrystä kehittämisen kohteena olevasta käytännöstä (Bradbury & Reason 2001). Kehittäminen on sitä pätevämpää toimintatutkimuksen soveltamista mitä useammin ja useampaan kysymykseen voidaan vastata myöntävästi. Käytännön kehittämisessä on kuitenkin hyvä muistaa, ettei onnistuneen toimintatutkimuksen vähimmäiskriteeriksi ole syytä asettaa sitä, että jokaiseen kysymykseen voidaan vastata aina myöntävästi. Sen sijaan vähimmäiskriteerinä voidaan pitää sitä, että kehittämiseen osallistuvat pyrkivät aidosti siihen, että hankkeessa voidaan vastata mahdollisimman usein myöntävästi mahdollisimman moneen kysymykseen.

Tutkimusprosessin edetessä esittämäni tulkinnat, millainen tutkimus vastaa välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaista kehittämiseen osallistuvaa tutkimusta, perustuvat

aristotelisen tietokäsityksen mukaiseen inhimillisen toiminnan *finaaliseen* selitystapaan. Sen mukaan toiminnan päämäärä tai tarkoitus selittää, miksi ihminen toimii niin kuin toimii. Toiminnan päämäärä nähdään tällöin aiheeksi, joka saa ihmisen toimimaan. Sitä ei pidetä niin kuin *galileiseen* tietokäsitykseen perustuvaa inhimillisen toiminnan *kausaalista* selitystapaa sovellettaessa tehdään syynä, jonka vuoksi ihminen toimii siten kuin hän toimii. Sen sijaan ihmisen katsotaan toimivan vain, jos hän pitää jonkin päämäärän saavuttamista riittävänä toiminnan aiheena. Tärkeää ihmisen toiminnan kannalta on tällöin se, mitä päämääriä hän pitää riittävinä toimintansa aiheina. Kausaalisen selitystavan mukaan ihmisen toimintaa selitetään syy–seuraus-periaatetta soveltaen. Ihmisen toimintaa pidetään tällöin seurauksena, jonka aiheuttajana on hänen toiminnalleen asettamasta päämäärästä riippumattoman syy. Toiminnan syyn nähdään johtavan lainomaisella tavalla siihen, että ihminen toimii niin kuin hän toimii, minkä vuoksi hänen katsotaan toimivan siitä riippumatta, pitääkö hän toiminnan syytä riittävänä vai ei. Siksi hänen toimintansa selittämisen katsotaan olevan mahdollista vain ja ainoastaan siten, että selvitetään ne hänen tahdostaan riippumattomat syy–seuraussuhteet, jotka vaikuttavat hänen toiminnassaan. (Wilenius 1967/1975, 123–145; ks. myös Wilenius 1966; Wilenius 1972; Wilenius 1981.)

Vaikka en ole kiistänyt tässä tutkimuksessa refleктоimaani tutkimusprosessia toteuttaessani mahdollisuuksia, joita kausaalisen selitystavan soveltamiseen on myös ihmisen toiminnan tarkastelemisessa, olen katsonut, että sen samoin kuin finaalisinkin selitystavan soveltamiseen liittyvät rajoitukset on syytä tiedostaa. Olen katsonut, ettei kumpaakaan niistä ole ollut syytä soveltaa ainoana oikeana, kaikki inhimillisen toiminnan piirteet huomioon ottamaan kykenevänä selitystapana. Olen sen sijaan katsonut, että niitä molempia pitää soveltaa kulloinkin tehtävän tarkastelun kannalta relevantilla tavalla ihmisen toiminnan kokonaisvaltaisen selittämisen edellyttäessä sekä hänen tahdostaan riippumattomien että siitä riippuvien syiden ja seurausten selvittämistä. Ensin mainittuja selvitetäessä on syytä soveltaa kausaalista, kun taas jälkimmäisiä selvitetäessä on syytä soveltaa finaalista selitystapaa. (Wilenius 1967/1975, 123–145.) Koska olen pyrkinyt tässä tutki-

muksessa refleктоimaani tutkimusprosessia toteuttaessani tarkastelemaan sitä, millainen tutkimus vastaa vaatimuksia, joita välitömien hyvinvointi-interventioiden mukainen kehittäminen tutkimukselle asettaa, olen soveltanut ihmisen toiminnan finaalista selitystapaa. Jos mielenkiintoni kohteena olisi sen sijaan ollut esimerkiksi se, onko työvoimapolitiittinen koulutus tehokkaampaa työttömien syrjäytymisen ehkäisyä kuin tukityöllistäminen, olisi minun ollut syytä soveltaa kausaalista selitystapaa (ks. Lumijärvi 1994, 81–120; Saari 1996a, 3–6).

4.4 Aineistojen keruu ja analysointi

Edellä kuvaamallani tavalla edenneen tutkimusprosessin toteuttamisen aikana suorittamani aineistojen keruu ja analysointi ovat perustuneet tutkijan intensiivistä, mahdollisimman välitöntä ja myös pitkäaikaiseksi muodostuvaa kanssakäymistä tutkittavien kanssa korostavan *etnografisen tutkimuksen* ideoiden soveltamiseen (ks. Atkinson 1990; Alasuutari 2001, 65–86; Silverman 2003, 43–82; Lappalainen 2007; Puuronen 2007). Näitä ideoita soveltamalla niin monin tavoin toisistaan poikkeavien kuin monissa erilaisissa konteksteissa ja erilaisin tavoittein tehtävien etnografisten tutkimusten voi sanoa sisältävän seuraavat yhteiset piirteet:

1. Tutkija on tutkittavan yhteisön parissa eli kentällä usein suhteellisen pitkän ajan.
2. Tutkija osallistuu tutkittavaan yhteisöön ja sen toimintaan, mikä voi tapahtua monia eri tapoja soveltaen.
3. Tutkija havainnoi tutkittavaan yhteisöön osallistumisensa aikana yhteisöä ja sen toimintaa.
4. Tutkija tekee tutkittavaa yhteisöä koskevista havainnoistaan muistiinpanoja.
5. Tutkija tekee tutkittavan yhteisön jäsenten epämuodollisia (ja toisinaan muodollisia) haastatteluja.
6. Tutkija tekee sekä usein toistuvia lisähavaintoja tutkittavasta yhteisöstä että niitä koskevia muistiinpanoja.
7. Tutkija analysoi tutkittavasta yhteisöstä tekemiään ja muistiinpanemiaan havaintoja.

8. Tutkija kirjoittaa tutkittavasta yhteisöstä tekemiensä ja muistiin panemiensa havaintojen analysointiin perustuvan raportin, mikä tarkoittaa usein tutkittavaa yhteisöä ja sen toimintaa tarkastelevan kertomuksen tai ns. laajennetun tarinan esittämistä. (Esterberg 2002, 58–60.)

Edellä esittämilleni etnografisen tutkimuksen ideoille perustuvaa monimetodista aineistojen keruu- ja analysointitapaa soveltaen olen pyrkinyt siihen, että hankkimani aineistot ja niiden analysointi mahdollistaisivat riittävän monipuolisen tiedon hankkimisen työttömien syrjäytymisestä, sen ehkäisystä ja ehkäisyn kehittämisestä, eikä tieto rajoittuisi esimerkiksi yhtä menetelmää käyttäen kerätyn aineiston perusteella muodostuvaksi liian kapealaiseksi osatiedoksi (ks. Kinnunen ym. 1993, 17–22; Viinamäki 1999, 54–57; Denzin & Lincoln 2000). Tämän tavoitteen olen katsonut sopivan hyvin yhteen sen kanssa, että olen pyrkinyt tekemään kriittisen sosiaalitieteen inspiroimaa työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen osallistuvaa tutkimusta (vrt. Engeström 1995, 67–74). Monimetodisen aineistojen keruu- ja analysointitavan soveltamisen olen katsonut olevan tarpeen myös siksi, että voisin integroida jatko-opintoihini liittyvän ja vuosina 1994–2001 toteutetuissa hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa tehtäväksi edellytetyn aineistojen keruun ja analysoimisen toisiinsa.

Aineistoja kerätessäni ja analysoidessani olen soveltanut etenkin *etnometodologisen etnografian* ideoita, joiden mukaisesti tavoitteeni on ollut ymmärtää, mitä Taulukossa 1. esittämässäni hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa toimineet olivat työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisen nimissä tekemässä. Tavoitteeni ei ole siten ollut *naturalistista etnografiaa* soveltavan tutkijan tapaan ensisijaisesti se, että olisin tarjonnut tutkimukseni kohteena olleille ihmisille mahdollisuuden kertoa ns. omin sanoin, mitä he olivat tekemässä. Olen sen sijaan pyrkinyt selvittämään, miten Suomessa 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun alkuun vallinnut yhteiskunnallinen tilastojen ja poliittis-hallinnollisten asiakirjojen avulla hahmottamani konteksti määrittä sitä, mitä hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa toimineet joko tietoisesti tai tiedostamattaan tekivät (Silverman

2003, 43–82). Tätä tehdessäni olen pyrkinyt toimimaan Puurosen (2007, 118) etnografisen tutkimuksen onnistumisen ehdottomaksi edellytykseksi esittämän periaatteen mukaisesti niin, etten olisi suhtautunut halveksuvasti niihinkään tutkittaviin, joiden teot tai mielipiteet eivät vastanneet omien käsitysteni mukaisia ”oikeita tekoja ja mielipiteitä”.

Etnometodologisen etnografian ideoiden lisäksi olen soveltanut aineistojen keruussa ja analysoinnissa sekä *kriittisessä* (ks. Alvesson & Sköldberg 1994, 215–218) että *autoetnografiassa* (ks. Esterberg 2002) esitettyä ideaa, jonka mukaan tutkija voi käyttää aineistona myös omakohtaisia tutkittavasta ilmiöstä saamia kokemuksia. Näitä omakohtaisia kokemuksiaan tutkija voi käyttää tutkimastaan ilmiöstä varsinaista tutkimusta tehdessään hankkimiansa kokemusten lisäksi etenkin muun aineistonsa tukimateriaalina, kun hän pyrkii esittämään tutkimaansa ilmiötä koskevia ns. yleisemminkin päteviä tulkintoja (emt., 58–60). Tätä ideaa soveltaen olen hyödyntänyt hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa keräämäni tiedon ja kokemuksen lisäksi myös niitä kokemuksia, joita minulle on kertynyt, kun olen ollut yhteiskunnasta syrjäytymisen uhkaa kokeneena työttömänä. Näitä kokemuksia olen hyödyntänyt etenkin, kun olen pohtinut, miten työttömien asiantuntemus huomioitiin heidän syrjäytymisensä ehkäisyssä kehittämisessä 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun alkuun, jolloin Suomessa elettiin 1990-luvun alussa koetun talouslaman jälkeistä taloudellisen nousun aikaa (ks. Kuvio 14.; Koistinen & Sengenberger 2002b, 255–269).

Yhdistääkseni jatko-opintojeni suorittamiseen liittyneen ja Taulukossa 1. esittämissäni hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa edellytetyt aineistojen keruut ja analysoinnit toisiinsa olen kerännyt ja analysoinut Taulukossa 7. esittämiäni osa-aineistoja soveltaen edellä käsittelemieni ideoiden lisäksi *havainnoivan osallisuuden* ideaa. Sen mukaisesti olen tavoitellut sitä, ettei tutkimukseni olisi ohut omaa yhteiskuntaansa tai itselleen tuttua kulttuuripiiriä tarkastelevan tutkijan tekemä tutkimus. Tällaista tutkimusta luonnehtii se, että tutkija on tutkimuskohteen tuttuuden vuoksi kyvytön kyseenalaistamaan etnografiselta tutkimukselta edellytetyllä tavalla yhteiskunnan tai kulttuuripiirin jäsenten itsestäänselvyyksinä pitämiä omaa toimintaansa määrittä-

viä tapoja ja tottumuksia (Alasuutari 2001, 72–77). Osa-aineistojen lisäksi havainnollistan taulukossa 7., kuinka niin hyvinvointi-interventioissa työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä *sisältä* tarkkailleena tutkijana ja tutkimushankkeissa sitä *ulkoa* tarkkailleena tutkijana toimiessani kuin ennen niissä toimimistani ja niissä toimimiseni jälkeen suorittamani eri osa-aineistojen hankinta on ajoittunut edellä esittelemiäni etnografisen tutkimuksen ideoita soveltaen suorittamiini toisiinsa limittyneisiin aineistojen keräämiseen sekä niiden alustavaan, karsivaan ja syntetisoivaan analysoimiseen (ks. Kuviot 17. ja 18.).

Taulukko 7. Osa-aineistot ja niiden hankinta-ajat.

OSA-AINEISTO	HANKINTA-AIKA
Opiskelujen keskeytymisiin liittyvät työttömyyskokemukset	1982–1990
Pro gradu -tutkielma ja sen tekoon liittyvät kokemukset	1993–1994
Määrä- ja osa-aikaisissa työsuhteissa työskentelevän ns. sirpaletöitä tekevän tutkijan työuraan kuuluvat työttömyyskokemukset	1994–2008
Hyvinvointi-interventioita ja tutkimushankkeita esittelevät lehtileikkeet ja esitteet sekä niiden toteuttamista käsittelevät muistiot ja pöytäkirjat	1994–2001
Hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa tehdyt muodolliset ja epämuodolliset asiakas- ja työntekijähaastattelut	1995–2000
Hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa kirjoitetut muistiinpanot ja havaintopäiväkirjat	1994–2001
Hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa kirjoitetut julkaisut (ks. Taulukko 8.)	1994–2004
Hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa sekä niiden jälkeen kerätyt asiakirjat, raportit ja tilastot	1994–2008

Olen pyrkinyt Taulukossa 7. esittämiäni osa-aineistoja keräten ja analysoiden ns. jatkuvaan esiymmärryksen ylittämiseen perustuvaan tutkittavan ilmiön yhä parempaan ymmärtämiseen (ks. Arnkil 1991, 28). Sen mukaisesti olen täsmentänyt työttömien syrjäy-

tymisen ehkäisyn kehittämisestä aiemmin tekemiäni tulkintoja sitä mukaan, kun olen hankkinut sitä koskevaa uutta tietoa. Näitä kehittämiseen osallistuneiden *elämismaailman* ja sitä rakenteistaneen *systeemimaailman* välisistä ristiriidoista (ks. Habermas 1987/1992) tekemiäni tulkintoja olen täsmentänyt analysoimalla tutkimusprosessin toteuttamisen aikana ennen hyvinvointi-interventioihin ja tutkimushankkeisiin osallistumistani, niihin osallistuessani ja niihin osallistumiseni jälkeen keräämiäni osaineistoja. Edellä esittämieni etnografisen tutkimuksen elementteihin kuuluvan usein toistuvan lisähavaintojen teon ja muistiinkirjaamisen sekä toimintatutkimuksen spiraalimaiseen etenemiseen kuuluvan suunnittelu-, toiminta-, havainnointi- ja reflektointivaiheiden toistuvan toteuttamisen mukaisesti olen huomionut aiemmin keräämiäni osaineistojen tutkimusprosessin toteuttamisen hektisyydestä riippuen joko alustavamman tai syvällisemmän analysoinnin avulla saadut tulokset uutta aineistoa kerätessäni ja analysoidessani.

Edellä kuvaamani mukaista esiyymmärryksen ylittämiseen perustuvaa tutkittavan ilmiön yhä parempaan ymmärtämiseen pyrkimistä olen noudattanut muun muassa, kun olen kirjoittanut ja hyödyntänyt keskeisen osan hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa keräämästäni havaintoaineistosta sisältäviä havaintopäiväkirjoja. Niiden kirjoittamisen ja hyödyntämisen perustana ovat olleet Christina Hughes`n (1994, 36–38) esittämät ideat, kuinka tutkija voi käyttää kenttätöiden aikana kirjoittamiaan muistiinpanoja tutkimusaineistona. Niitä soveltaen olen kirjoittanut havaintopäiväkirjoihin havainto-, teoreettisia ja metodologisia muistiinpanoja. *Havaintomuistiinpanot* ovat ”suoria havaintoja” tapahtumista, joihin osallistuin ollessani mukana hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttamisessa. Näissä muistiinpanoissa olen kuvannut havainnoimieni *ennakoimattomien tilanteiden* ja *suunniteltujen tapahtumien* kulkuja kirjaten muistiin niiden ajat ja paikat, niihin osallistuneiden nimet tai muut heidän identifioimisessaan tarvitsemäni tiedot ja sen, mitä niihin osallistuneet tekivät. *Teoreettiset muistiinpanot* ovat havaintomuistiinpanojen perusteella kirjoittamiani tilanteiden ja tapahtumien kulkuja koskevia pohdintoja, joissa olen vienyt niistä tekemiäni tulkintoja teoreettisemmalle tasolle. *Metodologiset muis-*

tiinpanot ovat havainto- ja teoreettisten muistiinpanojen pohjalta kirjoittamiani pohdintoja, miten hyvin kulloinkin sovelletut tutkimustavat ja -menetelmät soveltuivat kyseessä olleiden tutkimusten tai niihin liittyneiden tehtävien suorittamiseen.

Havaintopäiväkirjojen ja muun havaintoaineiston keräämisessä ja hyödyntämisessä olen soveltanut myös Judith Okelyn (1994) esittämiä ideoita antropologista kenttätyötä sisältävän tutkimuksen teosta. Hänen mukaansa tutkija voi ja joutuu turvautumaan tällaisessa jatkuvaa kokemusta kartuttavassa, luovaa tutkimusprosessia noudattavassa ja osittain kentällä tehtävässä tutkimuksessa myös *alitajuntaansa ja kehoonsa tallentuvaan muistitietoon*²⁸. Tämä johtuu siitä, että tutkija ei voi kirjoittaa varsinaisia muistiinpanoja, joiden kirjoittamiseen hän tarvitsee kynää ja paperia tai muita muistiinpanovälineitä, kuin osasta kentällä tekemistään havainnoista osan niistä jäädessä hänen alitajuntaansa ja kehoonsa tallentuneeksi muistitiedoksi. Myös tämä muistitieto vaikuttaa niihin tulkintoihin, joita hän tekee kenttätyön aikaisista tapahtumista, kun hän analysoi niistä kirjoittamiaan muistiinpanoja. Tätä muistitietoa hyödyntäessään tutkijan on kuitenkin oltava kriittinen, jotta hänen esittämistään tulkinnoista ei tulisi *etukäteen lukkoon lyötyjä subjektiivisia kertomuksia*, joiden tueksi hän ei voi esittää muuta näyttöä kuin kentällä alitajuntaansa ja kehoonsa tallentuneen muistitiedon. (Okely 1994, 18–34.) Näitä ideoita soveltaen olen hyödyntänyt hyvinvointi-interventioihin ja tutkimushankkeisiin osallistuneena etnografina kirjoittamieni muistiinpanojen lisäksi myös muuta työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisestä saamaani tietoa. Sitä hyödyntäessäni olen pyrkinyt kriittiseen varovaisuuteen, jotta kehittämisestä esittämäni tulkinnat eivät muodostuisi liiaksi alitajuntaani ja kehooni tallentuneen muistitiedon varassa esittämikseni subjektiivisiksi, etukäteen lukkoon lyödyiksi kertomuksiksi.

Edellä kuvaamalla tavalla tekemäni jatkuvan esiymmärryksen ylittämisen kohteena ovat olleet myös Taulukossa 8. esittämäni yksin tai yhdessä muiden tutkijoiden tai käytännön kehittämisessä mukana olleiden muiden toimijoiden kanssa kirjoittamani

²⁸ Insights emerge also from the subconscious and from bodily memories, never penned on paper. (Okely 1994, 32.)

julkaisut, joista aiemmin julkaistut ovat olleet aineiston asemassa myöhemmin julkaistuja kirjoittaessani. Näin olen toiminut myös tätä tutkimusta kirjoittaessani pyrkien tiedostamaan Taulukossa 8. esittämiäni julkaisuja kuin muitakin aineistoja hyödyntäessäni seuraavat Steinar Kvalen (1996) haastattelututkimusten tekijöille esittämät varoitukset hyperempirismen vaivaamasta tylsästä ja pitkäväteisestä tulosten raportoinnista:

Interview studies are often tedious to read: They are often characterized by long, obtuse, verbatim quotes, presented in a fragmented way, with primitive categorizations, and not seldom at inflated length. Hundreds of pages with quotes from the interview transcripts, interspersed with some comments and a few tables with numbers from categorizations, seldom make interesting reading. The subjects' often exciting stories have – through the analyzing and reporting stages – been butchered into atomistic quotes and isolated variables.

This style of reporting interviews may have been influenced by a qualitative hyperempiricism, with the many interview quotes made to serve as basic facts. Extensive verbatim transcripts are regarded as rock-bottom documentation of what was really said in the interviews. The different rhetorical forms of oral and written language are overlooked in the construction of verbatim interview transcripts, with their tiresome repetitions, fillers, and incomplete sentences. (Kvale 1996, 254.)

Yllä siteeraamissani varoituksissaan Kvale (1996) korostaa sitä, että tutkijan tulee keskittyä tutkimustulosten raportoinnissa aineistoja analysoidessaan saamiensa johtopäätösten esittämiseen ja sisällyttää raporttiinsa vain kuvaavimmat tuloksia todentavat aineistositaatit. Hänen ei pidä rasittaa lukijaa pitkillä, uuvuttavilla, sanatarkoilla sitaateilla, joita hän esittää hajanaisina, toisistaan irrallisina, ”paisutettuina perusfaktoina”, joiden avulla hän pyrkii todistamaan johtopäätöksensä aitouden. (Emt. 253–256.) Nämä varoitukset on syytä huomioida kaikissa kvalitatiivisia aineistoja käyttäen ja etenkin triangulatiivista tutkimusasetelmaa soveltaen tehävissä moniaineistosisissa tutkimuksissa.

Taulukko 8. Hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttamisen osana ilmestyneet sekä niiden kannalta keskeisiä teemoja käsittelevät muut relevantit julkaisut.

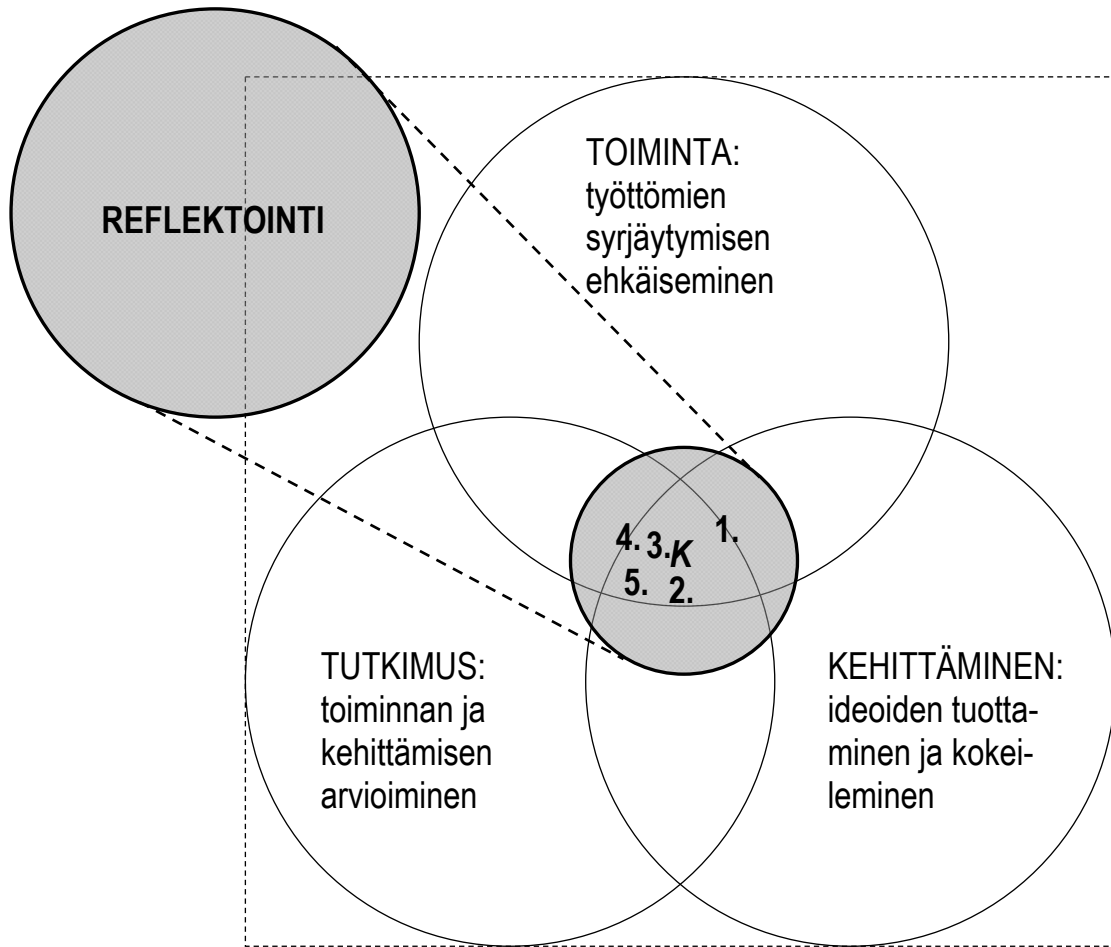
HYVINVOINTI-INTERVENTIOIDEN TOTEUTTAMISEN OSANA ILMESTYNEET JULKAISUT			
Intervention nimi Julkaisut	<i>Kollega- teksti</i>	<i>Sekä-että- teksti</i>	<i>Kohderyh- mäteksti</i>
Aktiivisuus asenteeksi Rossi & Salonen-Soulié & Saari 1995			★
Uusi polku työelämään Piirainen 1996a Skaffari-Tuomikumpu & Saari 1996	★	★	
KIPINÄ Saari 1996b Saari & Viinamäki 1997 Saari 1998a		★	★ ★
Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan lää- nissä Saari 1998b Heikkilä & Katajamäki & Saari 1999		★	★
Yhteistyöllä elämä hallintaan (YEH) Saari 1999 (1.) Saari & Viinamäki & Pohjola 1999 (2.) Saari & Viinamäki 2000 Pohjola & Saari & Viinamäki 2001a Saari 2001b (3.) Saari & Viinamäki 2001 Viinamäki & Saari 2001b	★	★ ★ ★ ★ ★	★ ★

TUTKIMUSHANKKEIDEN TOTEUTTAMISEN OSANA ILMESTYNEET JULKAISUT			
Hankkeen nimi Julkaisut	<i>Kollega- teksti</i>	<i>Sekä-että- teksti</i>	<i>Kohderyh- mäteksti</i>
Työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajouaston lisäämisen työllisyysvaikutukset Saari 1996a (4.)		★	
Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa? Pohjola & Saari & Viinamäki 1999 Pohjola & Saari & Viinamäki 2001b Saari 2001a Viinamäki & Saari 2001a	★	★ ★ ★	
Sosiaaliturvan käyttö ja huono-osaisuuden kasaantuminen 31-vuotiailla Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneillä nuorilla aikuisilla Ek & Saari & Viinamäki & Sovio & Järvelin 2004	★		
MUUT RELEVANTIT JULKAISUT			
Julkaisut	<i>Kollega- teksti</i>	<i>Sekä-että- teksti</i>	<i>Kohderyh- mäteksti</i>
Saari 1994a Palomäki & Rossi & Saari & Salonen-Soulié 1996 Saari 2002 Saari 2003 (5.) Suikkanen & Saari & Viinamäki 2004a Suikkanen & Saari & Viinamäki 2004b Saari 2005/2006	★ ★	 ★ ★	 ★ ★ ★

Taulukossa 8. esittämäni *kollegatekstit* ovat käytäntöä tutkineena tutkijana yksin tai yhdessä muiden kirjoittajien kanssa kirjoittamani ensisijaisesti toisille käytäntöä tutkineille tutkijoille ja toissijaisesti muille käytännön kehittämiseen osallistuville suunnattu-

ja, ns. laajan yleisön luettavaksi tarkoitettuja, tieteen popularisointiin pyrkiviä julkaisuja. *Kohderyhmätekstit* taas ovat ensisijaisesti muille käytännön kehittämiseen osallistuville kuin tutkijoille suunnattuja, ns. laajan yleisön luettavaksi tarkoitettuja, tieteen popularisointiin pyrkiviä ja toissijaisesti toisille käytäntöä tutkineille tutkijoille suunnattuja julkaisuja. *Sekä-että-tekstit* ovat näiden ääripäiden välimaastoon jääviä sekä toisille käytäntöä tutkineille tutkijoille että muille käytännön kehittämiseen osallistuville suunnattuja, ns. laajan yleisön luettavaksi tarkoitettuja, tieteen popularisointiin pyrkiviä julkaisuja. Tämä julkaisujen ”ensisijainen vs. toissijainen lukijakunta” on syytä tiedostaa, vaikka olenkin pyrkinyt myös jokaista julkaisua kirjoittaessani edistämään toimintatutkimuksen tavoitteiden mukaista yhteisvastuullista tutkijoiden ja muiden kehittämiseen osallistuvien välistä eroa minimoimaan pyrkivää käytännön kehittämistä (ks. Aaltola & Syrjälä 1999, 12–14). Julkaisujen ”ensisijainen vs. toissijainen lukijakunta” on vaikuttanut muun muassa siihen, kuinka yleistajuista vs. ammattikieltä käyttäen ne on pyritty kirjoittamaan. (Ks. Kiikeri & Ylikoski 2004, 188–195; Richardson 2000.)

Olen merkinnyt Taulukossa 8. esittämieni julkaisujen tekijöiden ja julkaisuvuoden jäljessä suluissa olevilla numeroilla viisi tärkeintä julkaisua, joita olen hyödyntänyt aineistona tätä toteuttamani tutkimusprosessin summatiiviseen reflektointiin perustuvaa tutkimusta kirjoittaessani. Esitän näiden julkaisujen sisällysluettelot liitteessä 13. Seuraavalla Kuvion 2. pohjalta laatimallani Kuviolla 20. havainnollistan puolestaan sitä, mitä työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisessä toisiinsa limittyneitä inhimillisen toiminnan osa-alueita kussakin niistä ensisijaisesti tarkastellaan (Engeström 1985, 156–164; Engeström 1995, 36–74; Hart & Bond 1995/1996, 36–58). Kuviossa olevat julkaisuihin viittaavat numerot osoittavat, mitkä toiminnan osa-alueet ovat kussakin julkaisussa ensisijaisia tarkastelun kohteita. Mitä kauempana julkaisuun viittaava numero on kuvion keskipisteestä (**K**), sitä selvemmin kyseinen julkaisu rajoittuu tarkastelemaan vain numeron sijainnin osoittamia toiminnan osa-alueita.

Lähde: Vrt. Saari ym. 1999, 33.

Kuvio 20. Keskeisissä aineistojulkaisuissa tarkasteltujen teemojen suhde kehittämiseen, toimintaan ja tutkimiseen.

Kuviossa 20. oleva numero 1. viittaa *Omaiset mielenterveystyön tukena – Pohjois-Suomen yhdistys ry:n* vuosina 1995–1997 toteuttamassaan *Hyvä Mieli* -projektissa vuonna 1999 julkaisemassa artikkelikokoelmassa ilmestyneeseen artikkeliin, jonka kirjoitin yhdessä projektissa järjestetyissä Hyvän mielen tilaisuuksissa pitämäni alustuksen pohjalta (ks. Peltovuori 1999, 3–4). Pohdin artikkelissa, millainen rooli Suomessa kolmatta sektoria edustavilla järjestöillä voi olla työttömien ja muiden syrjäytymisvaarassa olevien tai jo syrjäytyneiden kansalaisten tukijoina. Tarkastelen siinä etenkin sitä, miten järjestöjen toiminnan lähtökohtana olevat arvot muodostavat perustan sille, osallistuvatko ne pohjoismaisen hyvinvointivaltion kriisiytymiseksi kutsutun tilanteen jälkeiseen hyvinvointivaltion purkamisen eteenpäin viemiseen vai uudelle solidaarisuudelle ja sosiaaliselle sopimukselle rakentuvan hyvinvoin-

tyhteiskunnan pohjoismaisen ”mallin” kehittämiseen. (Saari 1999.) Kuviossa oleva numero 2. viittaa puolestaan vuosina 1998–2000 toteutetussa *Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa* -tutkimushankkeessa ilmestyneistä kolmesta artikkelikokoelmasta ensimmäisenä julkaistun kokoelman ns. johdantoartikkeliin. Erittelen tässä kahden muun hanketta toteuttaneen tutkijan kanssa kirjoittamassani artikkelissa työttömien syrjäytymisen ehkäisylle ja sen kehittämiseksi sekä kehittämiseen osallistuvalla tutkimuksella 1990-luvulla asetettuja ja 2000-luvulle siirryttäessä asetettavaksi nähtyjä yhteiskunnallisia ja tutkimuksellisia haasteita. (Saari ym. 1999.)

Kuviossa 20. oleva numero 3. viittaa *Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa* -tutkimushankkeessa julkaistuista kolmesta artikkelikokoelmasta toisena julkaistussa kokoelmassa olleeseen artikkeliini. Tämä hankkeessa julkaistu toinen artikkelikokoelma oli samalla siihen integroidun vuosina 1998–2001 toteutetun YEH-projektin seuranta- ja arviointitutkimuksen loppuraportti. Arvioin tässä artikkelissani YEH-projektin seuranta- ja arviointitutkimuksen käytännön toteuttamista suhteessa Elizabeth Hartin ja Meg Bondin (1995/1996) esittämiin toimintatutkimuksen neljään ”ideaalityyppiseen” suuntaukseen (ks. Liite 12.) Pohdin siinä etenkin sitä, olisiko projektissa tehdyn tutkimuksen pitänyt perustua selvemmin osallistuvaan/valtaistavaan toimintatutkimukseen kuin se perustui, jotta projekti olisi saavuttanut paremmin asettamansa tavoitteen osallistaa työttömät ja tutkimus työttömien syrjäytymisen ehkäisyyn ja sen kehittämiseen. (Saari 2001b.) Kuviossa oleva numero 4. viittaa puolestaan kahden työvoimapolitiittisen intervention, joista toisella pyrittiin ehkäisemään pitkäaikaistyöttömien ja toisella nuorten työmarkkinoilta syrjäytymistä, vaikutuksia arvioineen *Työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajouston lisäämisen työllisyysvaikutukset* -tutkimushankkeessa julkaistuun kirjoittamaani tutkimusraporttiin. Tarkastelen raportissa ensinnäkin, miten työnantajat arvioivat pitkäaikaistyöttömien palkkaamista helpottamaan tarkoitettua työsopimuslain väliaikaisen poikkeuksen (L 1158/1994) vaikuttaneen mahdollisuuksiinsa työllistää pitkäaikaistyöttömänä olevia työnhakijoita. Toiseksi tarkastelen, miten työnantajat arvioivat nuorten palkkaamista helpottamaan tarkoite-

tun työmarkkinakeskusjärjestöjen solmiman työmarkkinasopimuksen (Työmarkkinaratkaisu 19.5.1993 1993) vaikuttaneen mahdollisuuksiinsa työllistää nuoria työnhakijoita. (Saari 1996a.)

Kuviossa 20. oleva numero 5. viittaa vuosina 1994–2001 toteutetuissa hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa toimimiseni jälkeen kirjoittamaani *Hallinnon Tutkimus* -lehdessä julkaistuun artikkeliin. Tarkastelen tässä hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa saamieni kokemusten reflektointiin perustuvassa artikkelissa työttömien syrjäytymisen, sen ehkäisyn ja ehkäisyn kehittämisen yhteiskunnallisia reunaehtoja. Erittelen siinä etenkin hyvinvointi-interventioissa tehdyn työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisen suhdetta Suomessa 1990-luvun edetessä tapahtuneeseen yhteiskuntapoliittiseen kehitykseen, jonka on tulkittu johtaneen muun muassa jo vakiintuneena pidetyn Suomen hyvinvointivaltion perusteiden murtumiseen (ks. Anttonen & Sipilä 2000, 268–276; Puuronen 2004, 21–25) ja maassa aiemmin toteutetun sosiaalipolitiikan suunnan muuttumiseen (Julkunen 2001). (Saari 2003.)

Soveltamani tapa kerätä ja analysoida aineistoja useassa tutkimusprosessin aikana toistensa kanssa limittäin toteuttamassani vaiheessa on soveltunut toimintatutkimuksen mukaiseen tavoitteeseeni tutkia yhteiskuntaa *liikkeessä*, johon olen yrittänyt vaikuttaa kulloisenkin tutkijan positioni mahdollistamalla tavalla (ks. Alasuutari 2001, 95–98). Vaikutusmahdollisuuksiani on määrittänyt muun muassa se, että toimin hyvinvointi-interventioissa työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen osallistuvana, kehittämisen tueksi tarvittavan tiedon tuottajana, kerääjänä ja soveltajana, kun taas tutkimushankkeissa toimin lähinnä kehittämisen ulkopuolisena tarkkailijana ja ennakkoon määriteltä tutkimusasetelmaa soveltavana arvioijana. Erityisesti hyvinvointi-interventioissa saamaani tutkijan positioon vaikuttivat myös työttömyyskokemukseni, joiden myötä tuttavapiiriini kuului monia samassa elämäntilanteessa olleita työmarkkinoilta jo syrjäytyneitä tai sen uhkaa kokeneita työttömiä (ks. esim. Allatt & Yeandle 1992, 23–59). Nämä kokemukseni ovat antaneet viitteitä muun muassa siihen, millaisiin tulkintoihin olen hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa työskennellessäni päätenyt. Soveltamani aineistojen keruu- ja hankintatapa on soveltunut

myös tavoitteeseeni hankkia työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä koskevaa ”ensikäden tietoa”. Se on mahdollistanut minulle myös sen, että olen voinut päättää joustavasti kunkin tutkimusprosessin toteuttamiseen kuuluneen tapaustutkimuksen toteuttamiseen osallistuessani, mitä aineistoja kerään ja mitä niiden keruussa ja analysoinnissa tarvittuja menetelmiä käytän.

Olen pyrkinyt suhtautumaan työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisestä tässä tutkimuksessa refleктоimani tutkimusprosessin toteuttamisen aikana esittämiini tulkintoihin eidoogmaattisena työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä koskevaa ymmärrystä lisäävänä tutkijana. En ole näin ollen asettanut tutkimusprosessin toteuttamisen osana toteutettujen tapaustutkimuksen pätevyyskriteeriksi sitä, onko niissä kyetty tuottaa aiemman totuutena pidetyn ymmärryksen kumonnutta uutta ymmärrystä. Sen sijaan olen suhtautunut ymmärryksen lisäämiseen siten, että työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisestä kulloinkin esittämäni tulkinnat ovat aina uuden tiedon myötä mahdollisesti muuttumaan joutuvia käsityksiä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Kunkin tulkinnan totuusarvoa olen ”mitannut” sillä, kuinka hyvin se on kuvannut käytännössä tehtyä kehittämistä, en pohdiskelemalla teoreettisesti sitä, kuinka hyvin tulkinta ja kehittäminen ovat vastanneet toisiaan (Marx 1978, 63). Tämä on edellyttänyt kokemus- ja teorian tiedon yhdistämiseen perustuvaa pyrkimystä välttää rajoittuminen joko *naiivin realismin* tai *naiivin relativismin* tietoteoriaa soveltavaan tutkijan ymmärrystä korostavaan uuden tiedon tuottamiseen (Hammersley 1992, 43–54; ks. myös Töttö 1997; Töttö 2000).

Tutkimusprosessin eri vaiheissa esittämiäni tulkintoja siitä, onko välittömien hyvinvointi-interventioiden mukainen kehittäminen Suomessa mahdollista, voi pitää myös muita keskusteluun haastaneina totuttuja ajattelutapoja kyseenlaistaneina hypoteeseinä. Ne ovat olleet tulkintoja ajasta, jota olen elänyt ja tutkinut ja jonka voi sanoa tihkuneen eri puolilta vastaan muuttaen niitä *mentaalisia malleja*, jotka leimaavat kulloinkin tekemiäni tulkintoja. Nämä enemmän tai vähemmän oikeiksi osoittautuvat tulkinnat, mikäli niitä testataan muissa tutkimuksissa, ovat tehneet tehtävänsä, jos ne ovat onnistuneet haastamaan muita tutkijoita tai käytännön toimijoita pohtimaan omia tai muiden tästä ajasta ja

sen tapahtumista tekemiä tulkintoja. (Julkunen 2001, 35; ks. Alvesson & Sköldbberg 1994, 176). Tulkintoihini on vaikuttanut muun muassa se, että työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen näytettiin kiinnitettävän myös Suomessa aiempaa enemmän yhteiskunnallista huomiota 1990-luvun alkupuolella. Tätä kiinnostuksen lisääntymistä olen pitänyt osana maamme tuolloin koetelleiden laman ja työttömyyden vilkastuttamaa keskustelua, millaista yhteiskuntapolitiikkaa maassa tulisi jatkossa harjoittaa (Julkunen ym. 1993). Johtavien poliitikkojen ja virkamiesten kannanotot näyttivät lähtevän siitä, että suomalaisten oli tehtävä valinta, jonka ääripäitä olivat joko *sosiaaliturva-* tai *kilpailukykystrategiaan* perustuvan yhteiskuntapolitiikan toteuttamiseen siirtyminen. Niiden sopivaan yhdistelemiseen perustuvan strategian he uskoivat kuitenkin luovan parhaat edellytykset sille, että Suomessa voidaan toteuttaa kestävä ja oikeudenmukaista yhteiskuntapolitiikkaa myös monin tavoin jo muuttuneissa ja jatkossa yhä enemmän muutoksia kokevissa oloissa. (Integraatio ja... 1993a; Integraatio ja... 1993b; Murrosvaiheen valinnat... 1993, 88–96; Suomi ja... 1996, 7–24; Reilu ja... 1997, 9–24.)

1990-luvun alussa vilkastuneen ja sen edetessä jatkuneen keskustelun, kuinka Suomen pitää vastata harjoittamansa yhteiskuntapolitiikan edellytyksiä muuttaneeseen kehitykseen, olen nähnyt liittyneen maamme varautumiseen näköpiirissä olleeseen globalisaatio- ja Euroopan integraatiokehitykseen (esim. Heino-nen & Sundell & Västilä 2001, 21–24; Koistinen & Sengenberger 2002b, 255–269). Osassa puheenvuoroista vuosikymmenen alun talouslammaa ja massatyöttömyyttä pidettiin Suomessa aikaisemmin harjoitetun yhteiskuntapolitiikan muuttumiseen johtaneen kehityksen syinä, osassa sen muuttamisen aiheuttamina seurauksina. Näiden toisilleen vastakkaisten näkemysten olen nähnyt kiteyttävän Suomen yhteiskuntapolitiikan linjasta 1990-luvulla käydyssä keskustelussa esitettyjen puheenvuorojen peruseron. Osaan näistä työttömyyden, työn, aloitteellisuuden, osallistumisen, yhteiskunnan uudistamisen ja aktiivisuuden suhteita pohtineista puheenvuoroista sisältyi kilpailukyky- ja osaan sosiaaliturvastrategian mukaisia suosituksia, kuinka työttömien riskiä syrjäytyä työmarkkinoilta ja ajautua sen myötä yleisemmin yhteiskunnan ulkopuolelle

voidaan vähentää (Kananen 1995; Kananen & Salonen-Soulié 2003).

Olen tulkinnut, että erilaiset näkemykset, kuinka työttömyys ja Suomessa aikaisemmin harjoitetun yhteiskuntapolitiikan kyseenalaistaneiksi nähdyt ongelmat kytkeytyivät toisiinsa, johtuivat siitä, tarkastelivatko näkemysten esittäjät työttömyyttä ensisijaisesti työttömän vai yhteiskuntarakenteiden aiheuttamana ongelmana (ks. Mückenberger 1995, 21–31). Edellisessä tarkastelutavassa työtön nähtiin vastuulliseksi työttömyydestään ja siihen liittyneestä yleisemmästä yhteiskunnasta syrjäytymisestään. Tämän vuoksi yhteiskunnalla katsottiin olevan oikeus velvoittaa työtön vähentämään työttömäksi jäämisen tai sen pitkittymisen riskiään esimerkiksi opiskelun avulla (Sosiaaliturvan strategiset... 1994, 5–13; Sosiaaliturvan strategiat... 1995, 23–34). Jälkimmäisessä tarkastelutavassa työttömyys nähtiin yhteiskunnan yksilöllistymistä edistäneiden rakenteiden aiheuttamana yhteiskunnallisena ongelmana. Tämän vuoksi yhteiskunnalla ei katsottu olevan oikeutta jättää työtöntä selviytymään työttömyydestään vain omin avuin. Sen sijaan sillä nähtiin olevan velvollisuus vähentää ihmisten riskiä joutua työttömiksi ja ajautua sen myötä yleisemminkin yhteiskunnan ulkopuolelle. Tämän katsottiin edellyttävän yhteiskunnan rakenteiden muuttamista niin, että ne mahdollistavat ihmisten aktiivisena yhteiskunnan jäsenenä toimimisen (Aloitteellisuus ja... 1994, 66–81; Työtä, toimintaa... 1995, 27–45).

Pyrin tarkentamaan tässä edellä kuvaamallani tavalla toteuttamani tutkimusprosessin summatiiviseen reflektointiin perustavassa tutkimuksessa prosessin eri vaiheissa esittämiäni tulkintoja, millaista työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä Suomessa oli mahdollista tehdä 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun alkuun. Jatkan näin aiempia pohdintojani siitä, olivatko maassa tuolloin vallinneet kontekstuaaliset edellytykset mahdollistamassa vai estämässä osallistuvaa/valtaistavaa toimintatutkimusta soveltavan työttömiä ja tutkijoita työttömien syrjäytymisen ehkäisyyn ja sen kehittämiseen osallistavan kehittämisen toteuttamista.

5 HAVAINTOJA HYVINVOINTI-INTERVENTIOIDEN JA TUTKIMUSHANKKEIDEN TOTEUTTAMISESTA

Tarkastelen tässä luvussa, millaisia tutkimuksia Taulukossa 1. esittämässäni hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa tehtiin ja pohdin sitä, missä määrin niissä toisaalta odotettiin tehtävän ja toisaalta oli mahdollista tehdä välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaista työttömien syrjäytymisen ehkäisyyn kehittämistä tukevaa tutkimusta. Täsmennän aluksi, mitä tarkoitan välittömällä hyvinvointi-interventioilla täydentämällä luvuissa 1 ja 2 esittämäni alustavaa määritelmää. Sen jälkeen tarkastelen Taulukossa 1. esittämieni hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden tavoitteita ja toteuttajatahoja sekä tutkimuksen ja työttömien roolia niiden toteuttamisessa suhteessa välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteisiin.

5.1 Välittömien hyvinvointi-interventioiden määrittelyn täsmentäminen

Täsmennän luvuissa 1 ja 2 esittämäni välittömien hyvinvointi-interventioiden määritelmää hyödyntäen toimintatieteessä sovellettavaa ihmisten toimintaa ohjaavia käyttöteorioita hahmottavaa mallia (ks. Kuvio 3.) sekä kehittävästä työntutkimuksesta soveltavan kehittämishankkeen etenemistä hahmottavaa ”kaavaa” (ks. Kuvio 6.) ja sitä sovellettaessa ihmisten työn teon erittelemiseen käytettävää työn yleistä rakennetta eli toimintajärjestelmää hahmottavaa kolmiota (ks. Kuvio 7.). Kuviota 7. soveltaen voi luvussa 4.1.2 käsittelemäni tutkimukseni yhteiskunnallisen motiivin ”subjekttiivisen puolen” muodostaneen ”yhteiskunnallisen keskustelun” ja siihen sisältyneen työttömien syrjäytymistä ja sen ehkäisyä käsitelleen ”alakeskustelun” tulkita osoittaneen, että työttömien syrjäytymisen ehkäisyssä Suomessa 1990-luvun alkupuolelle saakka vallinnutta työtapaa katsottiin olevan tarpeen kehittää lisäämällä työ- ja muiden valtion paikallisviranomaisten, kuntien, oppi-, tutkimus- ja kuntoutuslaitosten, kansalaisjärjestöjen ja yksittäisten työttömien välistä yhteistyötä. Tämän uuden työtavan ja sen mukaisten työvälineiden kehittämistä korostettiin esimerkiksi vuosikymmenen puolivälistä alkaen käynnistettyjen työttömien syrjäy-

tymisen ehkäisyn kehittämiseen tarkoitettujen EU-rakennerahastoista osittain rahoitettujen ns. EU-projektien rahoittamista ja toteuttamista rakennerahastojen ohjelmakaudella 1995–1999 linjanneissa poliittis-hallinnollisissa asiakirjoissa (esim. Euroopan sosiaalirahasto... 1995a, 44–55; Euroopan sosiaalirahasto... 1995b, 52–63; Euroopan yhteisön... n.d., 20–29). Näihin asiakirjoihin sisältyneiden toimenpidekokonaisuuksien valinnassa painotettiin muun muassa seuraavia Tavoite 3 -ohjelmaa koskevasta asiakirjasta poimimiani periaatteita 3 ja 4:

3. *Työvoimapolitiikan koko keinovalikoimaa käytetään systemaattisemmin hyväksi yhdistelemällä eri toimenpiteitä yksilökohtaisiksi kokonaisuuksiksi. Esimerkiksi koulutuksen ja tukityön yhdistelmät ovat tähän asti olleet vain rajoitetusti mahdollisia ja niitä ei juuri ole käytännössä toteutettu. Ohjelman toimenpidekokonaisuuksissa pyritään vastaamaan työttömien yksilölliseen palvelutarpeeseen ja laatimaan henkilökohtaiset urasuunnitelmat.*
4. *Kansallista toimintaa olennaisesti laajemmin uudistetaan palvelurakenteita eri viranomaisten, kuntien, oppilaitosten ja muiden organisaatioiden välisenä yhteistyönä. Myös työttömien omien organisaatioiden mahdollisuudet käytetään hyväksi. Nykyisin eri toimintaorganisaatiot ovat hajanaisia ja sektorikohtaisia eikä toimivia yhteistyömalleja ole kyetty rakentamaan. Partnership-periaatteen avulla voidaan lisätä eri osapuolten yhteistyötä rakenteellisen työttömyyden lieventämiseksi ja näin poistaa ongelmia, jotka ovat johtuneet kansallisen toiminnan keskittymisestä liiaksi pelkästään työvoimaviranomaisten tarpeisiin. (Euroopan sosiaalirahasto... 1995a, 48.)*

Näiden valintaperiaatteiden mukaisesti ohjelmista rahoitetuissa projekteissa tuli kehittää käytännön kokeiluja tekemällä edellä mainitsemieni tahojen välistä yhteistyötä lisääviä, ei pelkästään työvoimaviranomaisten tarpeisiin keskittyviä sekä työttömien yksilöllisiin palvelutarpeisiin vastaamaan ja heille henkilökohtaisia urasuunnitelmia laatimaan pyrkiviä toimenpiteitä. Ohjelmien tavoitteena oli myös, että projekteissa kehitetyistä toimenpiteistä olisi voitu laajentaa osaksi ns. normaalia työttömien syrjäytymi-

sen ehkäisyyn kuuluvaa toimintaa ne, jotka projekteissa toteutu-neissa käytännön testeissä osoittautuisivat ns. hyväksi käytännöiksi. (Ks. myös Saari ym. 1999, 22–34; Saari 2003, 245.)

EU-projektien toteuttamista ohjelmakaudella 1995–1999 oh-janneita poliittis-hallinnollisissa asiakirjoissa tehtyjä linjauksia konkretisoitiin esimerkiksi tavoite 3 -ohjelman *Pitkäaikaistyöttö-myymyden ja nuorisotyöttömyyden torjuminen* prioriteetin/toimin-talinjan *Yksilölliset palvelukokonaisuudet: polut työllisyyteen* kahdesta toimenpidekokonaisuudesta rahoitettaville projekteille määritellyissä ns. innovatiivisissa elementeissä. Ensimmäisestä toimenpidekokonaisuudesta *Yksilölliset palvelukokonaisuudet pit-käaikaistyöttömille ja niille, jotka ovat vaarassa joutua pitkäaika-työttömiksi* rahoitettujen projektien tuli täyttää seuraavat innova-tiiviset elementit:

Työvoimapalvelujen ja työllistämistuen yhdistäminen työttö-män työllisyyttä edistäväksi palvelukokonaisuudeksi on Suomen työvoimapolitiikassa uusi, vasta käynnistymässä oleva toiminta, joka aloitetaan ESR-tuella. Samanaikaisesti toteutettava kansallinen uudistus laajenee myös suunnittelu-kauden loppua kohden. Sosiaalirahasto-ohjelmassa on tar-koitus kansallista toimintaa laajemmin suunnitella ja toteut-taa yksilöllisiä toimenpideyhdistelmiä viranomaisverkostojen avulla sekä eri organisaatioiden yhteistyötä tehostaen. (Eu-roopan sosiaalirahasto... 1995a, 50.)

Toimenpidekokonaisuudesta rahoitetuissa projekteissa tuli kehittä-tää Suomen työvoimapolitiikassa vasta käynnistymässä ollutta työvoimapalveluja ja työllistämistukea työttömän työllisyyttä edistäväksi palvelukokonaisuudeksi yhdistävää toimintaa sekä suunnitella ja toteuttaa kansallista toimintaa laajemmin yksilöllisi-ä toimenpideyhdistelmiä niin viranomaisverkostojen kuin eri organisaatioiden yhteistyötä tehostamalla. Vastaavasti prioriteetin toisesta toimenpidekokonaisuudesta *Yksilölliset palvelukokonai-suudet syrjäytyville* rahoitettujen projektien tuli täyttää seuraavat innovatiiviset elementit:

Toimenpide eroaa kansallisesta toiminnasta siinä mielessä, että sen tavoitteena on systemaattisemmin saada aikaan muutoksia palveluiden tuottamisessa uudellaisella yhteis-työllä eri viranomaisten ja järjestöjen (esimerkiksi vammais-

ja mielenterveysjärjestöt sekä työttömien järjestöt) kesken. Prioriteetin kohderyhmä on melko pieni, mutta toimenpiteellä oletetaan olevan yleistettävyyttä kansalliseen työvoimapolitiikkaan ja sillä voidaan kehittää ja vakiinnuttaa uusia yhteistyön muotoja työllisyyden parantamisessa. (Euroopan sosiaalirahasto... 1995a, 53.)

Toimenpidekokonaisuudesta rahoitetuissa projekteissa tuli pyrkiä kansallista toimintaa systemaattisemmin muutoksiin työttömille tarkoitettujen palveluiden tuottamisessa. Tätä tuli tehdä uudenaista yhteistyötä eri viranomaisten ja työttömien sekä muiden kansalaisjärjestöjen kesken kehittämällä.

Edellä käsittelemiäni EU-projektien toteuttamista ohjelma-kaudella 1995–1999 ohjanneissa poliittis-hallinnollisissa asiakirjoissa tehtyjä linjauksia yksityiskohtaisempia välittömien hyvinvointi-interventioiden määrittelyssä hyödyntämiäni työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä 1990-luvun puolivälissä tehtyjä esityksiä sisältyi sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemiin *Aloitteellisuus ja...* (1994) -selvitykseen ja *Työtä, toimintaa...* (1995) -työryhmämuistioon. Ensimmäisenä mainitsemani selvitys oli sosiaali- ja terveysministeriön ehkäisevän sosiaali- ja terveystalouden osaston sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen (STAKES) paikallisyhteisöprojektin toimeksiannosta 17.6.1993 asettaman työryhmän 12.10.1994 luovuttama raportti. Työryhmä esitti siinä, että Suomessa käynnistettäisiin kolme laajaa kansalaisaloitteellisuuden edistämisen ohjelmaa, joiden tuli tukea 1) paikallisyhteisöjen aloitteellisuutta, 2) oma-apuryhmiä ja 3) uutta taloudellista toimintaa/työttömien aloitteellisuutta (*Aloitteellisuus ja...* 1994, 71–81). Jälkimmäinen muistio oli puolestaan sosiaali- ja terveysministeriön ehkäisevän sosiaali- ja terveystalouden osaston edellä mainitsemani raportissa tehtyjä ehdotuksia konkretisoimaan 24.1.1995 asettaman asiantuntijaryhmän 15.3.1995 sosiaali- ja terveysministeriölle jättämä muistio. Asiantuntijaryhmä esitti, että Suomessa käynnistettäisiin rajattu kokeilu työn uusista areenoista. Se katsoi, että kokeilun avulla oli mahdollista virittää kolmannen sektorin toimintaa ja luoda uudenlaista verkostoyhteistyötä, rakentaa yhteyksiä vastaaviin hankkeisiin muissa Euroopan maissa sekä selvittää työn uusien

areenoiden mahdollisuuksia ja ongelmia (Työtä, toimintaa... 1995, 4–11, 39–43).

Kuviossa 3. esittämäni toimintatieteessä sovellettavaa ihmisten toiminnassaan toteuttamia käyttöteorioita hahmottavaa mallia hyödyntäen voi edellä mainitsemani työryhmän ja asiantuntijaryhmän tekemät työttömien aloitteellisuuden edistämistä koskevat esitykset tiivistää Taulukon 9. mukaiseksi työttömien aloitteellisuuden edistämiseen pyrkivän syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä ohjaavaksi käyttöteoriaksi.

Taulukko 9. Esitys työttömien aloitteellisuuden edistämiseen pyrkivässä syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisessä toteutettavaksi käyttöteoriaksi.

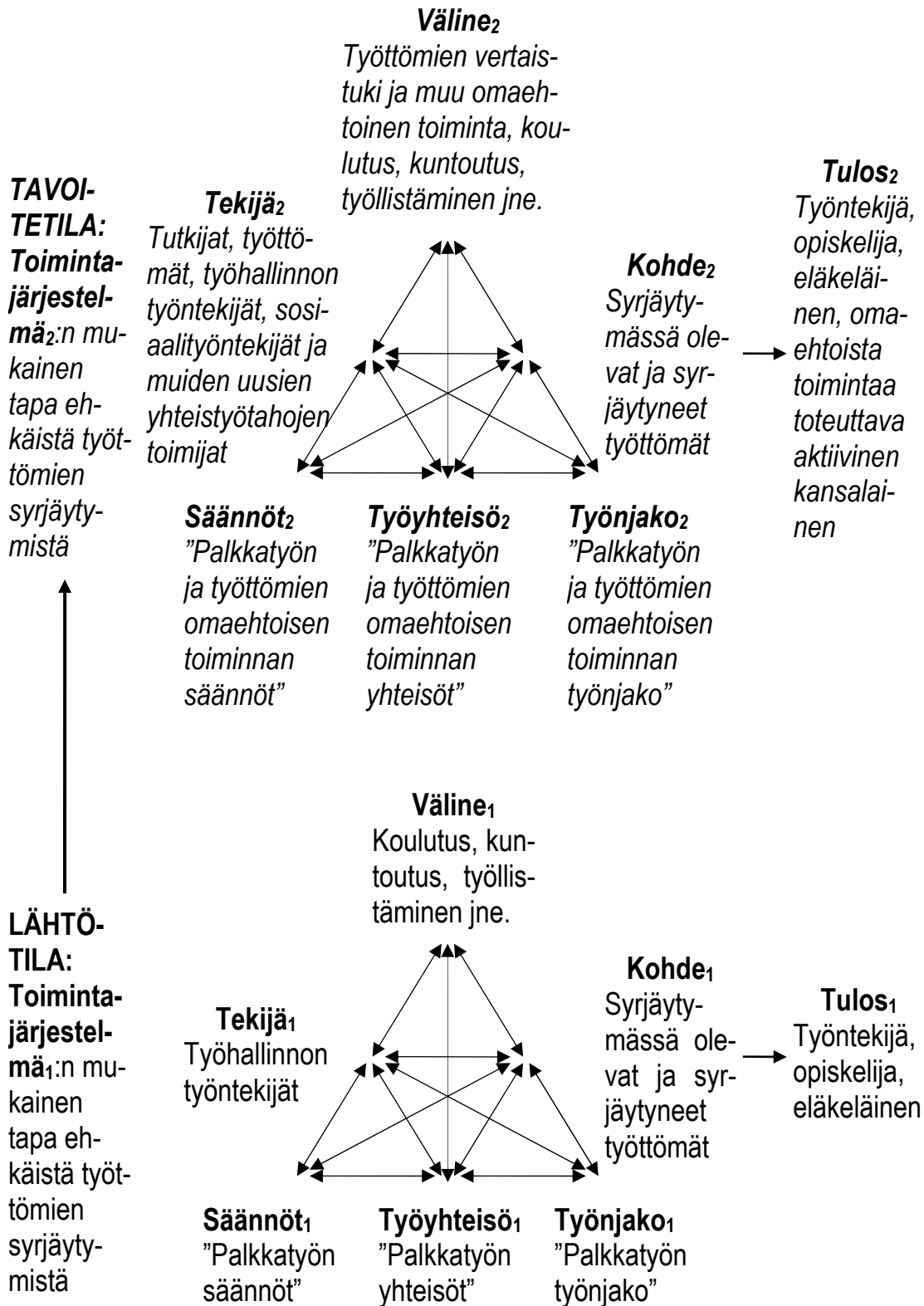
Hallitsevat muuttujat	Toimintastrategiat	Seuraukset
<p>Koska nykyisen palkkatyöperusteisen talouden ja työelämän rakenteissa ei ole mahdollista saavuttaa jokaisen yhteiskunnan jäsenen oikeudeksi yhteiskuntaa ja häntä itseään hyödyntävään työhön ymmärrettyä täystyöllisyyttä, on tarpeen luoda uusia talouden ja työn alueita, toiminta-areenoita ja aloitteita tai ns. kolmannen sektorin toimintaa.</p> <p>Työn välineellistä merkitystä korostavaa käsitystä, jonka mukaan merkityksellistä on työ, josta</p>	<p>Työtä uusilla talouden alueilla voidaan luoda vain laajentamalla työn käsitettä.</p> <p>Vanhan, palkkatyöperusteisen työn ehtyessä työtä tulee avata uusista lähtökohdista liittämällä se tavallista, palkkatyötä kiinteämmäksi osaksi elämisen arkipäivää. Tarvitaan uuden talouden kokeiluhanke, jolle raivataan tilaa sosiaaliturvasäännöksiin tehdyillä tilapäisillä tai pysyvillä muutoksilla. Kokeiluun hyväksytyissä hankkeissa toimivilla henkilöillä tulee olla oikeus erikseen määriteltävään perustoimeentuloon, eikä heidän niissä toimimisensa ei saa aiheuttaa sitä, että he menettävät oikeutensa esimerkiksi ansiosidonnaisen työttömyyspäivärahaan tai työkyvyttömyyseläkkeeseen, kun he lopettavat hankkeissa toimimisensa. Myös vanhuuseläkkeellä oleville tulee mahdollistaa hank-</p>	<p>Työn ja muun yhteiskunnallisen toiminnan välillä ei ole sellaista eroa kuin ns. normaalissa palkkatyössä. Työn suunnittelun ja työn tekemisen välillä ei ole (yleensä) niin suurta eroa kuin palkkatyössä.</p> <p>Jokainen työntekijä joko osallistuu työn suunnitteluun tai on hyvin sisäistänyt ja hyväksynyt suunnittelun periaatteet.</p>

<p>maksetaan palkkaa, tulee laajentaa. Merkitykselliseksi tulee käsittää myös työ, jota arvostetaan työn itsensä vuoksi. Tällöin työn tekemisen perustana on usein jokin eettinen tai aatteellinen käsitys. Työssä ei tule tavoitella mahdollisimman suurta kapealaisyta taloudellisessa mielessä ymmärrettyä tehokkuutta. Tehokkuutta tulee tarkastella laajassa yhteiskunnallisessa merkityksessä sosiaalinen, kulttuurinen ja ekologinen ulottuvuus mukaan lukien.</p>	<p>keissa toimiminen siten, että heidän eläkkeensä ja hankkeissa saamansa tulot yhteensovitetaan voimassa olevia säännöksiä noudattaen. Kokeilussa mukana olevat hankkeet tarvitsevat kannustuksen lisäksi myös kokonaan uusia edellytyksiä. Niiden luomiseksi tulee 1) perustaa rahasto, joka voi tukea hankkeiden käynnistämistä ja toteuttamista maksamalla alkuvaiheessa niiden arvonlisä- ja välittömät verot sekä myöntämällä väliaikaisia verotusoikeuksia ja pieniä lainoja; 2) järjestää kuntien ja valtion vastuulla olevia mahdollistavia palveluja, jotka tukevat hankkeiden toteuttamista ja niissä toimivia ihmisiä antamalla tarvittavaa koulutusta ja sosiaalityön palveluita sekä tekemällä kokeilusta monitieteistä tutkimusta; 3) perustaa eettinen lautakunta, joka valvoo kokeilussa mukana olevien hankkeiden toimintaa ja niitä tukevan rahaston rahoituspäätösten perusteltavuutta.</p>	
---	---	--

Taulukossa 9. työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisessä toteutettavaksi käyttöteoriaksi jäsentämieni työryhmän ja asiantuntijaryhmän esityksen lähtökohtana oli se, että työttömyys ja sen aiheuttama syrjäytyminen olivat ensisijaisesti yhteiskuntarakenteiden aiheuttamia ongelmia, joiden ratkaiseminen edellytti näitä rakenteita muuttavien uudistusten tekemistä. Ryhmissä korostettiin, ettei Suomessa 1990-luvun alussa pahentunutta työttömyys- ja siihen kytkeytyneitä muita ongelmia voinut ratkaista, jos merkityksellinen työ käsitetään vain perinteiseksi palkkatyöksi. Tämän vuoksi niissä katsottiin, että näiden ongelmien ratkaiseminen edellytti työkasitteen laajentamista. Ryhmien laatimassa selvityksessä ja muistiossa ehdotettiin, että Suomessa käynnistettäi-

siin käytännön kokeilu, jossa kartoitettaisiin sosiaaliturvasäännöksiin tehtävien muutosten turvaamana uuden talouden ja työn alueella – jota selvityksessä ja muistiossa kutsuttiin myös uusiksi toiminta-areenoiksi, uuden työn aloitteiksi ja työn kolmanneksi sektoriksi – toteutettavaan toimintaan liittyviä mahdollisuuksia ja ongelmia. Tällaisen toiminnan tärkeänä piirteenä ryhmissä nähtiin olevan, ettei toiminnan toteuttamiseen osallistumisen ensisijaisena motiivina ollut toimijoiden työstä taloudellisena vastikkeena saada palkka, vaan jonkin heidän eettisiin tai aatteellisiin käsityksiinsä liittyvän vastikkeen saaminen. Samoin niissä nähtiin, että toimintaa luonnehtii mahdollisimman suuren tehokkuuden tavoittelu, kun tehokkuus ymmärretään taloudellisen tehokkuuden sijaan laajassa yhteiskunnallisessa merkityksessä, jolloin siihen sisältyvät myös sosiaalinen, kulttuurinen ja ekologinen ulottuvuus. (Aloitteellisuus ja... 1994, 71–81; Työtä, toimintaa... 1995, 39–43.)

Esitän Kuviossa 21. edellä käsittelemiini EU-projektien toteuttamista ohjelmakaudella 1995–1999 ohjanneissa poliittis-hallinnollisissa asiakirjoissa tehtyihin linjauksiin sekä sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemassa selvityksessä ja muistiossa tehtyihin työttömien aloitteellisuuden edistämiseen pyrkivässä syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisessä toteutettavaksi käyttöteoriaksi jäsentämiini esityksiin (ks. Taulukko 9.) perustuvan välittömistä hyvinvointi-interventioista tekemäni määrittelyn hyödyntäen kehittävässä työntutkimuksessa ihmisten työn erittelemiseen käytettävää toimintajärjestelmää (ks. Kuvio 7.). Välittömiksi hyvinvointi-interventioiksi tulkitsen työttömien syrjäytymisen ehkäisyä kehittävät projektit tai hankkeet, joissa pyritään Kuviossa 21. esittämäni mukaisen *järjestelmäinennovaation* toteuttamiseen (katso järjestelmäinennovaatiosta esimerkiksi Engeström 2004, 7–14, 27–31).

Kuvio 21. Välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteleva järjestelmäinnovaatio.

Välittömien hyvinvointi-interventioiden pyrkimyksenä on toteuttaa käytännön kokeiluja, joissa työttömät ja tutkijat toimivat yh-

dessä muiden työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisessä mukana olevien toimijoiden kanssa ja joissa hyödynnetään työttömien asiantuntemusta niin omasta syrjäytymisestään kuin vertaistuen antamisesta ja muusta omaehtoisesta toiminnasta sekä tutkimuksen niistä tuottamaa tietoa. Tällaisten käytännön kokeilujen toteuttaminen tarkoittaa, että työttömät osallistuvat sekä kehittämiseen että sen tavoitteena olevaan syrjäytymisen ehkäisyyn aktiivisina toimijoina, eikä heitä kohdella passiivisina toiminnan kohteina. Samoin tutkijat osallistuvat sekä kehittämiseen että sen tavoitteena olevaan syrjäytymisen ehkäisyyn aktiivisina toimijoina ja havainnoijina, eivätkä tarkkaile kehittämistä ja syrjäytymisen ehkäisyä niiden toteuttamisen ulkopuolisina havainnoijina. Kehittämisen tavoitteena olevassa työttömien syrjäytymisen ehkäisyssä käytetään välineinä ”perinteisen” koulutuksen, kuntoutuksen ja työllistämisen lisäksi työttömien vertaistukea sekä omaehtoista koulutusta, kuntoutusta ja työllistymistä ja sen tulokseksi hyväksytään työttömien työhön, koulutukseen tai eläkkeelle sijoittumisen lisäksi heidän ”sijoittumisensa” aktiivisina kansalaisina omaehtoista toimintaa toteuttaviin hankkeisiin, yhdistyksiin ja muihin uuden työn areenoilla tapahtuvaan toimintaan. Syrjäytymisen ehkäisyä ohjaavat säännöt, sitä toteuttavat työyhteisöt ja niiden noudattamat työnjaot mahdollistavat tällöin sekä palkkatyöhön että työttömien omaehtoiseen toimintaan perustuvat tavat ehkäistä työttömien yhteiskunnasta syrjäytymistä.

Välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteena on järjestelmännovaatio, jonka toteuttaminen edellyttää työttömien syrjäytymisen ehkäisyä tekevässä työyhteisössä/tekevissä työyhteisöissä toimivien tekevän enemmän tai vähemmän tietoisia aloitteita, joilla he pyrkivät ylittämään/rikkomaan aiemmin vakiintuneet työtapansa (eli työssään noudattamansa ”käsikirjoituksen”) rajat voidakseen testata ja kehittää tätä työn tekoaan koskevaa uutta ideaa tai ratkaisua. Innovaation toteuttamisen, leviämisen ja vakiintumisen edellytys on se, että sen mukaiset ideat saavat vastakaikua työttömien syrjäytymisen ehkäisyyn osallistuvissa organisaatioissa ja työyhteisöissä, joissa ne voivat kiteytyä (”objektivoitua”) esimerkiksi uuden työtavan osana käytettäväksi uusiksi työvälineiksi tai menettelytavoiksi. (Ks. Engeström 1995; Engeström 2004.) Tällaisen työttömien syrjäytymisen ehkäisyn uuden

työtavan vakiintumisen edellytyksenä on, että nämä organisaatiot ja työyhteisöt kykenevät uudistamaan työtään ohjaavaa käyttöteoriaa, mikä vaatii niiltä sekä ensimmäisen että toisen asteen oppimisen mukaista työnsä kehittämistä (ks. Argyris & Schön 1978; Argyris ym. 1985/1990; Argyris & Schön 1996; Argyris 1999/2002).

Niin edellä tekemäni välittömien hyvinvointi-interventioiden määrittelyssä hyödyntämäni EU-projektien toteuttamista ohjelmakaudella 1995–1999 ohjanneet poliittis-hallinnolliset asiakirjat ja sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 1994 julkaisema *Aloitteellisuus ja...* (1994) -selvitys sekä vuonna 1995 julkaisema *Työtä, toimintaa...* (1995) -muistio kuin luvussa 4.1.2 tutkimukseni yhteiskunnallisen motiivin ”subjektiivisen puolen” muodostaneeseen keskusteluun osallistuneet Taulukon 3. julkaisutkin osoittavat, että työttömien asiantuntemusta ja tutkimusta hyödyntävää työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä koskevat ideat olivat saaneet osakseen varsin paljon huomiota Suomessa 1990-luvun puoliväliin tultaessa. Kehittävää työntutkimusta soveltavien hankkeiden etenemistä hahmottavan vaihekaavion (ks. Kuvio 6.) termein voi työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisessä Suomessa tuolloin vallinnutta ns. yleistä tilannetta kuvata siirtymävaiheeksi, jossa kehitettävälle työlle oli jo muodostettu ainakin idea-asteella uusi kohde ja motiivi ja niiden mukaisen uuden työtavan toimeenpano oli alkamassa. Työttömien asiantuntemusta ja tutkimusta hyödyntävän kehittämisen ideat olivat enemmän tai vähemmän julkilausuttuina lähtökohtina muun muassa monissa eri puolilla maata tuolloin jo käynnistyneissä tai vielä suunnittelun alla olevissa EU-projekteissa (esim. Euroopan sosiaalirahasto... 1995a; Roivas 1995; Jolkkonen ym. 1999; Saari 2003). Laajempiin pyrkimyksiini tehdä työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä tukevaa tutkimusta liittyneen osallistumiseni Taulukossa 1. esittämiini vuosina 1994–2001 toteutettuihin hyvinvointi-interventioihin ja tutkimushankkeisiin osallistumiseni voi näin sanoa käynnistyneen liikkuvaan junaan hyppäämisen kaltaisella menollani mukaan syksyllä 1994 saman vuoden keväällä käynnistyneeseen Aktiivisuus Asenteeksi -projektiin, jotta voisin tehdä jatko-opintosuunnitelmissani kaavailemaani tutkittavaksi asettaamani ilmiötä koskevaa osallistuvaa havainnointia (Saari 1994b).

5.2 Hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden tavoitteet

Edellä täsmentämäni määritelmää ”mittatikkuna” käyttäen tarkastelen tässä luvussa, mitkä Taulukossa 1. esittämistäni vuosina 1994–2001 toteutetuista hyvinvointi-interventioista ja tutkimushankkeista olivat niiden toteuttamiseen osallistuneiden toimijoiden omaa toimintaansa ohjaaviksi esittämien julkiteorioiden (ks. Argyris ym. 1985/1990, 81–82; ks. myös Argyris & Schön 1978, 7–44; Engeström 1995, 126–130; Argyris & Schön 1996, 1–72) mukaan välittömiä hyvinvointi-interventioita ja mitkä muita kehittämistä tai tutkimushankkeita. Nämä julkiteoriat käyvät ilmi hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden rahoituspäätöksissä ja projekti-, tutkimus- tai yhteistyösopimuksissa mainituista niiden rahoittajien ja toteuttajien käymissään neuvotteluissa hyväksymistä tavoitteista, jotka olen tiivistänyt Taulukossa 10. esittämiini yhteenvetoihin.

Tarkastelujeni kannalta keskeisimpien Taulukossa 10. esittämieni hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden välisten erojen tiivistämiseksi muodostamani *erottelevat kriteerit* perustuvat välittömien hyvinvointi-interventioiden määritelmään, jonka mukaan niissä pyritään kehittämään työttömien syrjäytymisen ehkäisyä siten, että niiden tavoitteena on 1) saada työttömien syrjäytymisen ehkäisyyn mukaan uusia tahoja, kuten työttömät ja heidän omaehtoista toimintaansa toteuttavat ja muut kolmannen sektorin organisaatiot, yrittäjät ja oppi-, tutkimus- sekä kuntoutuslaitokset, 2) lisätä näiden ja työttömien syrjäytymisen ehkäisyä aiemmin toteuttaneiden tahojen välistä yhteistyötä ja hyödyntää 3) sekä työttömällä syrjäytymisestään, vertaistuesta ja omaehtoisesta toiminnasta olevaa asiantuntemusta että 4) tutkimuksen niistä tuottamaa tietoa. Lisäksi välittömien hyvinvointi-interventioiden määritelmään sisältyy vaatimus, jonka mukaan työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisen tulee tapahtua käytännön kokeiluina, joissa kehittämiseen osallistuvat tekevät tasavertaista yhteistyötä keskenään. (Aloitteellisuus ja... 1994a, 77–81; Euroopan sosiaalirahasto... 1995a, 47–55; Työtä, toimintaa... 1995, 39–43; Saari 2003; ks. myös Saari 1999.)

Taulukko 10. Hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden tavoitteet.

HYVINVOINTI-INTERVENTIOT					
Erottelavat kriteerit		<p>Hanke kehittää verkostoyhteistyötä, vertaistukea ja omaehtoista toimintaa hyödyntävää työttömien syrjäytymisen ehkäisyä</p> <p>Välillisesti</p> <p>Tutkijat ja työttömät osallistuvat käytännön toimijoina työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen</p> <p>Vähän</p> <p>Paljon</p>			
Nimi	Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä	Uusi polku työelämään	Aktiivisuus asenteeksi	KIPINÄ	YEH
Tavoitteet	<p>1. Kehittää Vaasan läänin työvoimapiirissä noin 10 vuotta käytettyä työnantajien näkemyksiä työntekijöiden määrän ja kvaalifikaatiovaatimusten muutoksista karrottavaa "Vaasan mallia" parantamalla kertyvän tietomassan havainnollisuutta, asiantuntijaraatien</p>	<p>1. Luoda ja kehittää syrjäytyneille parempia ammatillisen koulutuksen ja työllistymisen mahdollisuuksia yksilöllisen palvelusuunnitelman avulla.</p> <p>2. Kehittää uusia toimintamuotoja pitkäaikaistyöttömille integroituneilla palveluilla paikallisen ke-</p>	<p>1. Kartoittaa Suomessa käytettyjä työllistämis- ja aktivointihankkeita sekä niihin liittyntä koulutusta.</p> <p>2. Rakentaa kartoituksen pohjalta työelämästä syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa olevien, erityisesti nuorten, aktiivoinnin "Vaasan malli", jossa pyritään eri</p>	<p>1. Parantaa työttömyyden takia syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa olevien mahdollisuuksia päästä takaisin työmarkkinoille työn, koulutuksen, ohjauksen ja neuvonnan sekä kuntoutuksen avulla tai estää heidän syrjäytymisensä muun aktiivoinnin (ku-</p>	<p>1. Ehkäistä työttömien syrjäytymistä, parantaa ja palauttaa heidän toimintakykyään ja elämänhallintaan- sa sekä edistää heidän työllistymismahdollisuuksiaan.</p> <p>2. Rakentaa yhdessä työttömän ja yhteistyössä paikallisviranomaisten kanssa kulekin avuntarvitsijalle</p>

	<p>toimintaa ja tulosten raportointia.</p> <p>2. Laatia "Vaasan läänin pk-yritysten osaaminen ja koulutustarpeet" -raportti, jossa pyritään kerätyn tiedon analysoinnin perusteella tunnistamaan sellaisia nousevia työmarkkinoiden suuntia, joihin ESR tavoite 4 -ohjelman mukaisia kehittämistoimenpiteitä on järkevä suunnata.</p> <p>3. Kehittää muissa työvoimapiireissä hyödynnettäväksi keelpaavia alueellisten työmarkkinoiden ennakointikäytäntöjä. (Ks. <i>Projektipöytäkirja</i> 1996c; <i>Heikkilä ym.</i>)</p>	<p>hittämiskeskuksen avulla.</p> <p>3. Luoda suorat, yksinkertaiset ja yksilölliset toimintamallit kunnallisen sosiaali- ja terveystoimen, valtiollisen työhallinnon, soveltavan tutkimuksen (yliopisto) ja kuntoutusorganisaatioiden välille.</p> <p>4. Kouluttaa, kunnallistaa, tukityöllistää ja työllistää pitkäaikaistyöttömiä ja vahvistaa heidän elämäntilanteensa.</p> <p>5. Integroida soveltava tutkimus pitkäaikaistyöttömiin kohdistuvien toimenpiteiden kohdentumisen, toimimisen ja vaikutavuuden seurantaan.</p>	<p>toimijoiden yhteistyön avulla ja olemassa olevat resurssit, esimerkiksi tukimuodot, hyödyntämällä edistämään uusien, "vaihtoehtoitien" työmarkkinoiden syntyä.</p> <p>3. Kehittää paikallisesti ja pidemmällä aikavälillä alueellisesti sopiva aktivointimalli, johon on kytketty julkisen sektorin, yritysten ja yhteisöjen. (Ks. <i>Sosiaali- ja terveystoimintatutkimus 1994</i>; <i>Tutkimussuunnitelma 1994</i>; <i>Rossi ym. 1995</i>, 4–8.)</p>	<p>ten vapaaehtoisten avulla.</p> <p>2. Eri sektoreiden (julkinen, yksityinen, järjestöt) välisen yhteistyön kehittäminen työttömien syrjäytymisen ehkäisemiseksi.</p> <p>3. Tutkia ja edistää "uusien työn muotojen" kehittämistä ja sen edellytyksenä olevan työ-käsitteen teoreettisen ja käytännöllisen laajentamisen mahdollisuuksia. (Ks. <i>Projektipöytäkirja 1996a</i>; <i>Projektipöytäkirja 1996b</i>; <i>Saari 1996c</i>; <i>Saari 1998a</i>; <i>KIPINÄ I-PROJEKTI 2003</i>; <i>KIPINÄ II-PROJEKTI 2003</i>.)</p>	<p>henkiökohtainen selviytymisohjelma.</p> <p>3. Vähentää projektin toteuttamispaikkakuntien sosiaali- ja terveydenhoitokuluja, mihin päästään projektin asiakaina olevien työttömien työ- ja toimeentulokyvyn sekä elämänhallinnan parantamisen avulla. (Ks. <i>Sosiaali- ja terveystoimintatutkimus 1997</i>; <i>Yhteistyöpöytäkirja 1998</i>; <i>Yhteistyöpöytäkirja 2000</i>; <i>Pohjola 2001b</i>; <i>Pohjola 2001c</i>; <i>Pohjola ym. 2001a</i>; <i>Saari 2001b</i>; <i>Saari & Viinama 2001</i>; <i>Viinama & Saari 2001b</i>.)</p>
--	---	---	---	---	---

	1999; Koulutustarpeiden ennakointi... 2003; Katajamäki n.d.)	(Ks. Projektisopimus 1995; Oinaala 1996; Piirainen 1996a; Skaafari-Tuomikumpu & Saari 1996; Suorsa 1996; Pitkäaikaistyötömien selviytymisstrategioitten... 2003.)			
TUTKIMUSHANKKEET					
Erottelevat kriteerit	<p>Hanke kehittää verkostoyhteistyötä, vertaistukea ja omaehtoista toimintaa hyödyntävää työttömien syrjäytymisen ehkäisyä</p> <p>Ei kehitä, sillä tutkijat tekevät työttömien syrjäytymistä tai syrjäytymisen ehkäisyä koskevaa tutkimusta</p> <p><i>Tutkijat ja työttömät osallistuvat käytännön toimijoina työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen</i></p> <p>Eivät osallistu, sillä tutkijat tutkivat työttömien syrjäytymistä tai syrjäytymisen ehkäisyä</p>				
Nimi	Työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajouaston lisäämisen työllisyysvaikutukset	Huvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa?	Sosiaaliturvan käyttö ja huono-osaisuuden kasaantuminen 31-vuotiailla Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneillä nuorilla aikuisilla		
Tavoitteet	Selvittää: 1. millaisia vaikutuksia määräaikaiseen työsuhteeseen palkkaamista koskevilla työsuopimuslain 2 §:n 2 momentin	Tuottaa tietoa pitkäaikaistyöttömyydestä ja sen aiheuttamasta syrjäytymisestä sekä niitä ehkäisevien toimenpiteiden (erityisesti terveyspalvelut ja kuntoutus) ke-	1. Selvittää, millaisia yhteyksiä yksilön sosiaaliseen taustaan ja elämäntilanteeseen liittävillä tekijöillä on hänen 31-vuotiaaksi vartuttuaan kokemansa		

	<p>1.1.1995–31.12.1996 voimassa olleilla muutoksilla oli ollut pitkäaikaistyöttömiä työllistymiseen ja</p> <p>2. millaisia vaikutuksia työehtosopimuksissa olevien määräysten soveltamisesta nuorten palkkaamisessa koskevalla 15.6.1993–15.6.1995 voimassa olleella työmarkkinajärjestöjen sopimuksella oli ollut nuorten työllistymiseen. (Ks. <i>Suomen työllisyysohjelma... 1995, 1–16; Tarjouspyyntö 1995; Tutkimussopimus 1995; Työministeriö 1995; Saari 1996a, 1–12.</i>)</p>	<p>hittämistarpeista ja -mahdollisuuksista vastaamalla kysymyksiin:</p> <p>1. Millaisten elämäntilanteiden ja -prosessien kautta osa työmarkkinoilla toimivista päätyy pitkäaikaistyöttömiä?</p> <p>2. Miten pitkäaikaistyöttömät ovat kokeneet hyvinvointi-interventioiden toimivuuden?</p> <p>3. Miten hyvinvointi-interventiot voivat parantaa pitkäaikaistyöttömien työelämässä pärjäämisen mahdollisuuksia?</p> <p>4. Millaiseksi hyvinvointi-interventioita toteuttavien organisaatioiden edustajat kokevat keskinäisen yhteistyönsä ja mahdollisuutensa auttaa pitkäaikaistyöttömiä? (Ks. <i>Tutkimussuunnitelma 1997; Pohjola ym. 1999; Pohjola 2001a; Pohjola 2001b; Pohjola 2001c; Pohjola 2001d; Pohjola ym. 2001a; Pohjola ym. 2001b; Saari 2001b; Saari & Viinamäki 2001; Saari ym. 1999; Viinamäki & Saari 2001a; Viinamäki & Saari 2001b.</i>)</p>	<p>työmarkkinoilta syrjäytymisen, sosiaaliturvan käytön ja sosiaalisen selviytymisen kanssa.</p> <p>2. Tarkastella muutoksia, joita Suomen väestö- ja elinkeinorakenteissa, työ- ja koulutusmarkkinoilla sekä sosiaaliturvajärjestelmässä on tapahtunut 1960–1990-luvuilla.</p> <p>3. Selvittää em. yksilö- ja yhteiskuntatason analyysit toisiinsa suhteuttamalla, miten yksilötasolla ilmenevä työmarkkinoilta syrjäytyminen ja muu huono-osaisuus kytkeytyvät yhteiskunnassa tapahtuviin rakenteellisiin muutoksiin. (Ks. <i>Tutkimussuunnitelma 1999; Tutkimusyhteistyösopimus 2000; Ek ym. 2004, 11–47.</i>)</p>
--	---	---	---

Edellä kuvaamallani tavalla muodostamiani *erottelevia kriteereitä* soveltaen voi Taulukossa 10. esittämäni hyvinvointi-interventiot ja tutkimushankkeet jakaa niille asetettujen tavoitteiden perusteella kolmeen kategoriaan. Ensimmäisen kategorian muodostavat **Välittömät hyvinvointi-interventiot**, joita ovat Uusi polku työelämään-, Aktiivisuus asenteeksi-, KIPINÄ- ja YEH-projektit. Niiden tavoitteena oli kehittää verkostoyhteistyötä ja työttömien vertaistukea sekä omaehtoista toimintaa hyödyntävää työttömien syrjäytymisen ehkäisyä siten, että työttömät ja tutkijat osallistuvat kehittämiseen muiden kehittäjien kanssa yhteistyötä tekevinä käytännön toimijoina. Niissä pyrittiin kehittämään sekä työttömien syrjäytymisen ehkäisyä parantavia, uusia, verkostomaisia, paikallisille ja alueellisille koulutus- ja työmarkkinoille soveltuvia, eri organisaatioiden yhteistyötä lisääviä toimintamalleja että työttömien yleissivistäviä, ammatillisia ja elämönhallinnallisia kvalifikaatioita lisäämään tarkoitettuja ns. yksilötason toimenpiteitä. Näin ne pyrkivät siihen, että työttömien saamat palvelut eriytyisivät aiempaa paremmin jokaisen hyvinvointi-interventiossa mukana olevan työttömän kanssa tehtävää yksilöllistä palvelutarvekartoitusta vastaavaksi työttömiltä vaadittavia koulutus-, työmarkkina- tai elämönhallintaan liittyviä valmiuksia lisääviksi palvelukokonaisuuksiksi. (Projektisopimus 1995; Rossi ym. 1995; Projektisopimus 1996a; Projektisopimus 1996b; Pohjola ym. 2001a.)

Edellä kuvaamiani välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteita vastaavat tavoitteet oli kirjattu esimerkiksi Uusi polku työelämään -projektin tavoitteisiin seuraavasti.

Projektissa on kysymys pitkäaikaistyöttömiin kohdistuvasta toiminnallisesta ja soveltavasta tutkimuksellisesta interventiosta tietyllä alueella (Rovaniemen työvoimatoimiston alueella), jossa pyritään nykyisten toimijoiden uudenlaiseen organisoitumiseen ja toimenpiteiden uudenlaiseen toteuttamiseen. Organisatorisesti tämä tarkoittaa tutkimusprojektiin kuuluvien toimijoiden yhteisen kehittämiskeskuksen luomista Rovaniemelle. Toimenpiteiden osalta tämä tarkoittaa nykyisten palvelujen (tukityöllistäminen, työvoimakoulutus) suunnitelmallista yhdistämistä kuntoutuspalveluihin, aikuiskoulutuspalveluihin sekä uusien työllistämismuotojen kokeiluja (työharjoittelu, nuorten palvelukeskuksen palvelut, yritys-hautomot, työosuuskunnat, työn vuorottelu- ja jakamiskäy-

tännöt). Yksilötasolla tämä tarkoittaa ryhmätyönä laadittujen, jokaisen työttömän omaan kuulemiseen ja suunnitteluun perustuvan henkilökohtaisen selviytymissuunnitelman laatimista (HOPS) ja toteuttamista. Tutkimuksellisesti tämä tarkoittaa soveltavan tutkimuksen yhdistämistä toimenpiteiden ideointiin, kehittelyyn ja vaikuttavuuden seurantaan. (Projektisopimus 1995, 1.)

Projektissa pyrittiin lisäämään sen toteuttamiseen osallistuneiden työttömien syrjäytymisen ehkäisyä jo aiemmin toteuttaneiden ja siihen mukaan tulleiden uusien tahojen välistä yhteistyötä luomalla niiden toimintoja koordinoimaan pyrkinyt kehittämisskeskus. Työttömille tarjottujen palvelujen (toimenpiteiden) kehittämiseksi projektissa pyrittiin yhdistämään aikaisemmin tarjotut palvelut (tukityöllistäminen, työvoimakoulutus) suunnitelmalliseen kuntoutus- ja aikuiskoulutuspalvelujen järjestämiseen ja kokeilemaan uusia työllistämismuotoja (työharjoittelu, nuorten palvelukeskuksen palvelut, yrityshautomot, työosuuskunnat, työn vuorottelu- ja jakamiskäytännöt). Työttömien osallistumista muiden toimijoiden kanssa yhteistyönä tehtävään syrjäytymisensä ehkäisyyn kehittämiseen pyrittiin lisäämään siten, että projektissa laadittaisiin jokaiselle työttömälle työttömän kuulemiseen ja yhdessä hänen kanssaan tehtävään suunnitteluun perustuva henkilökohtainen selviytymissuunnitelma (HOPS), joka myös toteutettaisiin. Vastaavasti tutkimuksen osallistumista käytännössä tehtävään työttömien syrjäytymisen ehkäisyyn kehittämiseen pyrittiin lisäämään siten, että projektissa yhdistettäisiin soveltava tutkimus työttömille suunnattujen palvelujen ideointiin, kehittelyyn ja vaikuttavuuden seurantaan.

Toinen hyvinvointi-interventioille ja tutkimushankkeille asetettujen tavoitteiden perusteella muodostettavissa oleva kategoria on **Välilliset hyvinvointi-interventiot**, johon kuului Taulukossa 10. esittämistäni hyvinvointi-interventioista ja tutkimushankkeista Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä -projekti. Sen tavoitteena oli, kuten seuraavasta sitaatista ilmenee, kehittää tutkimus- ja täydennyskoulutusorganisaatioiden sekä työhallinnon yhteistyönä työnantajien näkemyksiä työntekijöiden määrässä ja kvalifikaatiovaatimuksissa tapahtuvista muutoksista kartoittavaa alueellista ennakointijärjestelmää siten, että tutkijat osallistuvat

järjestelmän kehittämiseen muiden kehittäjien kanssa yhteistyötä tekevinä käytännön toimijoina.

Vaasan läänin koulutustarpeiden ennakointijärjestelmän kehittämisen lähtökohtana on alueen tuotanto-, yritys- ja työvoimarakenne. Kehittämistutkimus perustuu Vaasan läänin työvoimapiirin toimiston kokemuksiin ns. Vaasan mallista ja sen käytöstä. Tavoitteena on arvioida alueen täydennyskoulutustarvetta sekä lyhyellä että pitkällä aikajänteellä. Kehittämistutkimus on luonteeltaan alueellinen pilottiprojekti: Vaasan läänin alueella kehitettävää ennakointijärjestelmää on tarkoitus soveltaa muille alueille.

...

Tutkimuksen tuloksena syntyy täydennyskoulutustarpeen ennakointijärjestelmä, ja viimeisessä osiossa pohditaan myös Vaasan läänin ennakointijärjestelmän soveltamista muualle. Ennakointijärjestelmä pyritään saamaan jatkuvaksi, mikä edellyttää tutkimuksen, työvoimapiirin ja täydennyskoulutuksen kiinteää yhteistyötä. Tutkimusryhmämme on valmis esittämään kokemuksia ennakointijärjestelmästä ja sen kehittämisestä tarvittaessa myös kansainvälisesti. (Tutkimussuunnitelma n.d., 1, 6.)

Projektin tavoitteena oli kehittää Vaasan läänin koulutustarpeiden ennakointijärjestelmää siten, että kehittämisen lähtökohtana olivat Vaasan läänin tuotanto-, yritys- ja työvoimarakenteet ja Vaasan läänin työvoimapiirin toimiston saamat kokemukset ns. Vaasan mallista ja sen käytöstä. Projektissa pyrittiin kehittämään ennakointijärjestelmää, jonka avulla olisi mahdollista arvioida läänin alueella esiintyvää täydennyskoulutustarvetta sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä. Projekti oli luonteeltaan pilottiprojekti, sillä siinä tehdyssä alueellisen ennakointijärjestelmän kehittämistutkimuksessa saadut tulokset oli tarkoitettu muissa alueellista ennakointia ja siinä käytettäviä järjestelmiä kehittämään pyrkivissä hankkeissa hyödynnettäviksi. Projektin tavoitteena oli, että tutkimus osallistuu (tutkijat osallistuvat) tutkimuslaitoksen, työvoimapiirin ja täydennyskoulutuksen yhteistyönä tehtävään ennakointijärjestelmän kehittämiseen pitäen tätä järjestelmän toteuttamisen jatkuvaksi saamisen edellytyksenä. Sen lähtökohdaksi otettiin, että tutkimusryhmä on valmis esittämään ennakointijärjestelmästä

ja sen kehittämistä saamiaan kokemuksia tarvittaessa myös kansainvälisesti. (Heikkilä ym. 1999.)

Projekti oli välillinen hyvinvointi-interventio ensinnäkin siksi, että ennakointijärjestelmän toimivuuden lisääminen parantaa välillisesti myös työttömien syrjäytymisen ehkäisyä, koska se lisää mahdollisuuksia suunnata työvoimapolitiittista ja muita koulutus- ja kehittämistoimenpiteitä toimialoille, ammatteihin tai organisaatioihin, joissa näiden toimenpiteiden työttömien työllistymistä edistävä tai työssä olevien työttömäksi jäämistä ehkäisevä vaikuttavuus on vastaavia muille toimialoille, ammatteihin tai organisaatioihin suunnattuja toimenpiteitä suurempi. Toiseksi projektissa ei pyritty välittömien hyvinvointi-interventioiden mukaisella tavalla lisäämään työttömien ja heidän omien tai muiden kolmannen sektorin organisaatioiden osallistumista työttömien syrjäytymisen ehkäisyyn ja sen kehittämiseen.

Kolmas hyvinvointi-interventioille ja tutkimushankkeille asetettujen tavoitteiden perusteella muodostettavissa oleva kategoria on **Tutkimushankkeet**, johon kuuluivat Taulukossa 10. esittämäni hyvinvointi-interventioista ja tutkimushankkeista *Työso-
pimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajoustop lisäamisen työllisyysvaikutukset-* ja *Sosiaaliturvan käyttö ja huono-osaisuuden kasautuminen 31-vuotiailla Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneillä nuorilla aikuisilla* -tutkimukset sekä *Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa?* -tutkimushanke. Niissä pyrittiin arvioimaan työttömien syrjäytymisen ehkäisyssä käytettyjen toimenpiteiden vaikutuksia suhteessa niille asetettuihin tavoitteisiin. Tämän lisäksi niissä pyrittiin tarkastelemaan työttömien syrjäytymisen ehkäisyyn kehittämisen ja sitä tekevien hankkeiden toteuttamisen yhteiskunnallisia sekä niiden tutkimisen teoreettis-metodologisia haasteita ja tuottamaan tietoa niistä yksilöllisistä ja yhteiskunnallisista tekijöistä sekä niiden välisistä vuorovaikutussuhteista, jotka lisäävät yksilön riskiä joutua työttömäksi ja syrjäytyneeksi. Niiden tavoitteena oli tuottaa tietoa työttömyyteen ja työttömien syrjäytymiseen, syrjäytymisen ehkäisyyn ja sen kehittämiseen liittyvistä teemoista siten, että työttömien syrjäytymisen ehkäisyä ja sen kehittämistä toteuttavien oli mahdollisimman helppoa hyödyntää tutkimuksen tuottamaa tietoa. Tutkimushankkeiden tavoitteena ei ollut, että työttömät ja

tutkijat olisivat osallistuneet niitä toteutettaessa yhdessä muiden käytännön toimijoiden kanssa tapahtuvaan työttömien syrjäytymisen ehkäisykehittämiseen, sillä niiden toteuttamisessa oli kyse tutkijoiden toimijoina tekemistä tutkimuksista. (Saari 1996a; Saari ym. 1999; Ek ym. 2004.)

Edellä kuvaamani mukaiset tutkimushankkeiden tavoitteet on kirjattu esimerkiksi Työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajoukon lisäämisen työllisyysvaikutukset -tutkimuksen tavoitteisiin seuraavista sitaateista ilmenevällä tavalla. Sitaatit olen poiminut Työministeriön tekemästä tarjouspyynnöstä, Vaasan yliopiston Länsi-Suomen taloudellisen tutkimuslaitoksen tekemän tarjouksen liitteenä olevasta tutkimussuunnitelmasta sekä Työministeriön ja Vaasan yliopiston välillä allekirjoitetusta tutkimussopimuksesta.

Käynnistettävän selvityksen tarkoituksena on arvioida kriittisesti toimenpiteiden – määräaikaisen työsopimuksen tekemisen helpottamisen ja nuoren palkkakustannusten alentamisen – vaikutukset suhteessa niille asetettuihin tavoitteisiin... Myös ko. toimenpiteiden mahdollisen laajentamisen työllisyysvaikutuksia tulee arvioida. Laajentamisella tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että myös muihin vaikeasti työllistyviin, esim. työelämäänsä pitkän tauon jälkeen palaaviin, sovelletaan työsopimuslain poikkeusta ja palkkajoukkoa. Koska kyseessä on erityisesti hallinnon tietotarpeista lähtevä selvitys, tutkimuksellisen otteen tulee olla mahdollisimman käytännöllinen ja selvityksen tulee tuottaa hyödynnettävissä olevaan empiriaan perustuvaa tietoa. (Tarjouspyyntö 1995, 2.)

Tarjouspyynnössä kuvataan selvitysasetus ja kysymyksenasettelut seikkaperäisesti. Kaksi täsmennystä on paikallaan. (i) Tutkimusalueiksi on järkevä valita 8–10 erityyppistä paikallisten työmarkkinoiden aluetta. ... (ii) Tutkimukseen kannattaa ottaa mukaan myös sellaisia työnantajia, jotka eivät ole käyttäneet työsopimuslain poikkeuksen tai nuorten palkkajoukon lisäämisen tarjoamia mahdollisuuksia. ... Tutkimuksessa keskitytään työnantajien näkökulmaan. ... Keskeinen tehtävä on antaa vastaus kysymykseen vaikuttavuudesta. Toimet ovat olleet vaikuttavia, jos ne ovat alentaneet työhönottokynnystä. (Tutkimussuunnitelma 1995.)

Suorittaja (Vaasan yliopisto, ES) laatii tutkimuksen ... tutkimussuunnitelman mukaisesti. ... Suorittaja vastaa tutkimuksen laadullisesta tasosta ja tutkimuksen valmistumisesta määräajassa. (Tutkimussopimus 1995.)

Tutkimuksessa oli kyse selvityksestä, jonka tarkoituksena oli arvioida tarkasteltujen toimenpiteiden vaikutuksia suhteessa niille asetettuihin tavoitteisiin sekä niiden mahdollisen laajentamisen työllisyysvaikutuksia. Tutkimus tehtiin hallinnon tietotarpeista, minkä vuoksi todettiin, että siinä oli tarpeen pyrkiä mahdollisimman käytännöllisen tutkimuksellisen otteen soveltamiseen ja hyödynnettävissä olevan empiriaan perustuvan tiedon tuottamiseen. Sen tavoitteena oli selvittää työnantajien näkökulmasta sitä, olivatko toimenpiteet olleet vaikuttavia eli alentaneet kynnystä palkata pitkäaikaistyötön tai nuori. (Saari 1996a.)

Hyvinvointi-interventioille ja tutkimushankkeille asetettujen tavoitteiden perusteella muodostamiini kategorioihin tulee suhtautua ideaalityypin käsitteen mukaisina todellisuutta sen kuvaamisen yksinkertaistamiseksi tarkoituksella pelkistävinä ajatuskuvin²⁹, joita soveltaen olen tyypitellyt Taulukossa 10. esittämäni hyvinvointi-interventiot ja tutkimushankkeet niiden keskeisimmiksi näkemäni erot tiivistävään kolmeen peruskategoriaan. Todellisuudessa hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden väliset erot eivät olleet niin selväpiirteisiä kuin niiden tyypittely peruskategorioihin voi antaa ymmärtää. Esimerkiksi tulkintani, että Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä -projekti oli välillinen, eikä välitön hyvinvointi-interventio, voi kyseenalaistaa siltä osin, että kaikkea koulutustarpeiden ennakointia voi pitää osana koulutuksen järjestämistä. Olen kuitenkin tulkinnut projektin välilliseksi hyvinvointi-interventioksi jo sillä perusteella, että siinä kehitettävänä olleen ns. Vaasan mallin ensisijaisena tarkoituksena oli työvoiman määrässä ja koulutustarpeissa tapahtuvien muutosten ennakoiminen, ei työttömien syrjäytymisen ehkäisyn toimenpiteenä käytettävän työvoimapolitiittisen koulutuksen konkreettiseen järjestämiseen liittyvästä työttömän koulutustarpeiden kar-

²⁹ Katso ideaalityypin käsitteestä esimerkiksi Timo Kyntäjän suomentajan alkusanoiksi kirjoittamaa ”Max Weberin elämästä ja työstä” -kirjoitusta teoksessa *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki* (Weber 1980).

toittamisesta (ks. Katajamäki & Saari 1999a; Katajamäki & Saari 1999b). Tämänkaltaisista kaikkeen inhimillisen toiminnan tarkasteluun liittyvistä rajanvetopulmista (esim. Engeström 1995, 19–71) johtuvista rajoitteista huolimatta katson kategorisoinnista olevan hyötyä, kun pohditaan, kehitetäänkö esimerkiksi jossain projektissa tai hankkeessa työttömien syrjäytymisen ehkäisyä. Tätä pohtimista helpottaa esimerkiksi Kuviossa 10. esittämäni kehittävässä työntutkimuksessa kehitetyn toimintajärjestelmien verkon hyödyntäminen. Sen mukaisesti tulee työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen pyrittäessä muistaa, että kehitettävä toiminta on hyvä mieltää keskustoimintana, jonka kehittäminen edellyttää myös sen ”naapuritoimintojen” kehittämistä. Jos kehitettävää toimintaa ei voi mieltää edes kuvion mukaiseksi työttömien syrjäytymisen ehkäisyn ”naapuritoiminnaksi”, on kehittämässä mitä ilmeisimmin kyse jostain muusta kuin työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisestä.

5.3 Hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttajatahot

Tarkastelen tässä luvussa, kuinka hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttamiseen osallistuneiden toteuttajatahojen ja niiden ohjaus-/seurantaryhmien (tai vastaavassa muun nimisen³⁰) kokoonpanot ja roolit vastasivat välittömien hyvinvointi-interventioiden määritelmän mukaista pyrkimystä kehittää työttömien syrjäytymisen ehkäisyä lisäämällä ensimmäisen (valtio ja kunnat), toisen (yritykset) ja kolmannen (järjestöt ja yhdistykset) sektorin, koulutus- ja tutkimusorganisaatioiden sekä yksittäisten työttömien välistä yhteistyötä kehittämisen aikana. Yhteistyön lisäämisellä tarkoitettiin sekä uusien tahojen saamista mukaan työttömien syrjäytymisen ehkäisyyn sitä toteuttaviksi toimijoiksi että niiden ja sitä aikaisemmin toteuttaneiden tahojen välisen yhteistyön syventämistä ja sujuvuuden parantamista. (Aloitteellisuus ja... 1994a, 77–81; Euroopan sosiaalirahasto... 1995a, 47–55; Työtä, toimintaa... 1995, 39–43; Saari ym. 1999, 22–34; Saari

³⁰ Aktiivisuus Asenteeksi- ja KIPINÄ-projektien johtoryhmät ja YEH-projektin ohjaus- ja arviointiryhmä olivat käytännössä näiden projektien ohjausryhmiä.

2003; ks. myös Saari 1999.) Esitän Taulukossa 11. tarkastelujeni pohjaksi hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttajatahot ja ohjaus-/seurantaryhmien kokoonpanot sellaisina kuin ne on esitetty niiden suunnittelu- yms. dokumenteissa ja niitä käsittelevissä loppuraporteissa ja muissa julkaisuissa.

Taulukko 11. Hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttajatahot ja ohjaus-/seurantaryhmien jäsenmäärät organisaatioittain.

HYVINVOINTI-INTERVENTIOT					
Erottelavat kriteerit	Hanke kehittää verkostoyhteistyötä, vertaistukea ja omaehtoista toimintaa hyödyntävää työttömien syrjäytymisen ehkäisyä				
	Välillisesti		Välittömästi		
Nimi	Tutkijat ja työttömät osallistuvat käytännön toimijoina työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen				
	Vähän		Paljon		
Nimi	Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä	Uusi polku työelämään	Aktiivisuus asenteeksi	KIPINÄ	YEH
Toteuttajatahot	JY/Chydenius-instituutti, VLTVP, VY/LST, VY/TKK (jälj. projektista pois syksyllä 1996 ja sen osuuden toteutti Callastone Oy:n ATK-asiiantuntija)	ILKK, LaY/ sosiaalityön laitos, LKS/KTY, Rovaniemen kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto, Rovaniemen maalaiskunnan sosiaali- ja terveysosasto, RTVT	NOPUS-koulutusohjelmaa koordinoivan koulutuspäällikön toimisto, Vaasan kaupungin henkilöstöpalvelukeskus ja sosiaali- ja terveysvirasto	NOPUS-koulutusohjelman koulutuspäällikön toimisto, Vaasan kaupungin henkilöstöpalvelukeskus ja sosiaali- ja terveysvirasto, Vaasan Setlementtiyhdistys VST, VTVT sekä VY/ hallintotieteen laitos ja VY/LST ns. tukioorganisaatioina	TVY ja sen kanssa yhteistyötä tekevät yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin organisaatiot valtakunnallisella ja TVY:n jäsenyhdistykset ja niiden kanssa yhteistyötä tekevät yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin organisaatiot paikallisella tasolla

Ohjausryhmän jäsenmäärä	EPL 1, PAKK 1, KPL 1, KTM/YP/Vaasan toimipiste 1, PKK 1, PL 1, TaY/TKK/Seinäjoen toimipiste 1, VLTVP 1, VY/TKK 1 ⇒ yht. 9 jäsentä (Ks. Projektisopimus 1996c; Heikkilä ym. 1999; Koulutustarpeiden ennakointi... 2003; Katajamäki n.d.)	ILKK 1, KELA 1, LaY/sosiaalityön laitos 1, LLTVP 1, LKS/KTY 1, RAKK 1, Rovaniemen kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto 1, Rovaniemen maalaiskunnan sosiaali- ja terveystoimi 1, RTVT 1 ⇒ yht. 9 jäsentä (Ks. Projektisopimus 1995; Pitkäkaistaistyöttömien selvitymisstrategioitten... 2003.)	NOPUS 1, STM 1, Vaasan kaupungin henkivälipalvelukeskus 1, VLH 1, VLTVP 1, VTVT 1, VY/hallintotieteen laitos 1, VY/LSST 1, VST 1, VKK 1 ⇒ yht. 10 jäsentä (Ks. Rossi ym. 1995, 36–41.)	NOPUS 1, Vaasan kaupungin henkiöstöpalvelukeskus 1 ja sosiaali- ja terveysvirasto 1, Vaasan Setlementtiyhdistys 1, VST 1, VTVT 1, VY 1 ⇒ yht. 7 jäsentä (Ks. Projektisopimus 1996a; Projektisopimus 1996b; Saari 1996c; KIPINÄ I-PROJEKTI 2003; KIPINÄ II-PROJEKTI 2003.)	NVKL 1, STM 1, TM 1, TVY 3, VY/LSST 1, YST 1, projektipaikkakuntien (8 kpl) tukihenkilöt 1, projektipääällikkö 1, projektipaikkakuntien edustaja 1 viimeisen toimintavuoden ajan ⇒ yht. 11 jäsentä (Ks. Yhteistyösopimus 1998; Yhteistyösopimus 2000; Pohjola ym. 2001a; Saari & Viinamäki 2001.)
TUTKIMUSHANKKEET					
Erottelavat kriteerit	<p>Hanke kehittää verkostoyhteistyötä, vertaistukea ja omaehtoista toimintaa hyödyntävää työttömien syrjäytymisen ehkäisyä</p> <p>Ei kehitä, sillä tutkijat tekevät työttömien syrjäytymistä tai syrjäytymisen ehkäisyä koskevaa tutkimusta</p> <p><i>Tutkijat ja työttömät osallistuvat käytännön toimijoina työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen</i></p> <p>Eivät osallistu, sillä tutkijat tutkivat työttömien syrjäytymistä tai syrjäytymisen ehkäisyä</p>				
Nimi	Työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajouaston lisäämisen työllisyysvaihtokutukset	Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömäyttä ratkaisemassa?	Sosiaaliturvan käyttö ja huono-osaisuuden kasaantuminen 31-vuotiailla Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneillä nuorilla aikuisilla		

Toteuttajatahot	VY/LST	LaY/sosiaalityön laitos	LaY/sosiaalityön laitos, OY/KTTL, TTL/OATTL
Seurantatarymän jäsenmäärä	TM 2, VY/LST 1 + tutkija sihteerinä ⇒ yht. 4 jäsentä (Ks. <i>Tutkimussopimus 1995</i> ; Työministeriö 1995; Saari 1996a, 1–12.)	LaY:n sosiaalityön laitoksen johtaja hankkeen vastuullisena johtajana ja hankkeen 3 tutkijaa raportoivat hankkeen etenemisestä vuosittain SA:lle ja STM:lle ⇒ yht. 4 jäsentä (Ks. <i>Tutkimussuunnitelma 1997</i> ; Pohjola ym. 1999; Pohjola ym. 2001a; Pohjola ym. 2001b.)	LaY/sosiaalityön laitos 2, TTL/OATTL 3 + 2 LaY:n sosiaalityön laitoksen, 2 OY/KTTL:n ja 1 TTL/OATTL:n tutkijaa ⇒ yht. 10 jäsentä (Ks. <i>Tutkimussuunnitelma 1999</i> ; <i>Tutkimusyhteistyösopimus 2000</i> ; Ek ym. 2004, 11–47.)
Lyhenteet EPL = Etelä-Pohjanmaan liitto, ILKK = Invalidiliiton Lapin kuntoutuskeskus, JY = Jyväskylän yliopisto, KELA = Kansaneläkelaitos, KPAKK = Keski-Pohjanmaan ammatillinen aikuiskoulutuskeskus, KPL = Keski-Pohjanmaan liitto, KTM/YP = Kauppa- ja teollisuusministeriö/Yritys palvelut, LaY = Lapin yliopisto, LKS/KTY = Lapin keskussairaalan kuntoutustutkimusyksikkö, LLTVP = Lapin läänin työvoimapiirin toimisto (nykyisin Lapin TE-keskuksen työvoimasto), NOPUS = Nordiska utbildningsprogrammet för utveckling av social service (Pohjoismaiden ministerineuvoston alainen Pohjoismainen koulutusohjelma sosiaalipalvelujen kehittämiseksi), NVKL = Näkövammaisten keskusliitto, OY/KTTL = Oulu yliopiston Kansanterveys-tieteen ja yleislääketieteen laitos, PKK = Pohjanmaan kauppakamari, PL = Pohjanmaan liitto; RAKK =Rovaniemen ammattikoulutuksen kuntayhtymä RTVT = Rovaniemen työvoimatoimisto, SA = Suomen Akatemia, STM = Sosiaali- ja terveysministeriö, TaY/TKK = Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskus, TM = Työministeriö, TTL/OATTL = Työterveyslaitoksen Oulun aluetyöterveyslaitos, TVY = Työttömien Valtakunnallinen Yhteistoimintajärjestö, VKK =Vaasan kauppakamari, VLH =Vaasan lääninhallitus, VLTPV = Vaasan läänin työvoimapiirin toimisto (nykyisin Pohjanmaan työvoima- ja elinkeinokeskuksen työvoimasto), VST = Vaasan seudun työttömät, VTVT = Vaasan työvoimatoimisto, VY = Vaasan yliopisto, VY/LST = Vaasan yliopiston Länsi-Suomen taloudellinen tutkimuslaitos (nykyisin osa Levón-Instituuttia), VY/TKK =Vaasan yliopiston täydennyskoulutuskeskus, (nykyisin osa Levón-Instituuttia), YST = Yhdessä Selviytymisen Tuki ry			

Taulukon 11. tarkastelu osoittaa, että hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttamisessa mukana olleiden toteuttajatahojen (organisaatioiden) määrä samoin kuin edellisten ohjaus- ja jälkimmäisten seurantaryhmien jäsenten määrän välillä olleiden erojen ”perussäännöksi” voi tiivistää sen, että molemmat olivat suurempia hyvinvointi-interventioissa kuin tutkimushankkeissa. Tästä ”säännöstä” poikkeavan *Sosiaaliturvan käyttö ja huono-osaisuuden kasaantuminen 31-vuotiailla Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneillä nuorilla aikuisilla* -tutkimushankkeen seurantaryhmän suuruuden selittää se, että tutkimus tehtiin kahden tutkimuslaitoksen yhteistyöhankkeena, jonka seurantaryhmässä olivat mukana kaikki hankkeen tutkijat. Hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden erona oli myös se, että edellisten toteuttajatahoihin kuului suurempi kirjo erilaisia yhteiskunnallisia intressitahoja kuin jälkimmäisten toteuttajatahoihin. Tämä ero liittyi siihen, että edelliset olivat ensisijaisesti käytännön kehittämiseen pyrkineissä intressitahoissa toimineiden yhteistyönä toteuttamia kehittämishankkeita ja jälkimmäiset käytännön kehittämistä tukevan tiedon tuottamiseen pyrkineiden tutkijoiden toteuttamia tutkimushankkeita (ks. Seppänen-Järvelä & Karjalainen 2006). Edellisten voi sanoa korostaneen kehittämistä palvelevan käytäntötutkimuksen käytännöllistä ja jälkimmäisten sen tutkimuksellista ulottuvuutta (ks. Satka & Karvinen-Niinikoski & Nylund 2005; Toikko & Rantanen 2009). Tähän hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden eroon liittyi myös se ero, että hyvinvointi-interventioissa toimineiden ohjausryhmien odotettiin toimivan niiden toteuttamisen seuraajina ja aktiivisina ohjaajina sekä ideoijina, kun taas tutkimushankkeissa toimineiden seurantaryhmien odotettiin seuraavan, että hankkeiden toteuttaminen etenee tehtyjen suunnitelmien mukaisesti.

Keskeinen Taulukossa 11. esittämiäni välittömiä hyvinvointi-interventioita välillisestä hyvinvointi-interventiosta ja tutkimushankkeista erottava piirre oli se, että niiden toteuttamiseen osallistuneiden henkilöiden ja intressitahojen kokoonpanot vaihtelivat suhteellisen paljon niiden toteuttamisen aikana (ks. Rossi ym. 1995, 43–45; Oinaala 1996; Saari & Viinamäki 2001). Tämän erottavan piirteen yhdeksi selittäjäksi voi tulkita välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteen, jonka mukaan niissä pyrittiin

sitouttamaan uusia toimijoita työttömien syrjäytymisen ehkäisyyn niin niiden valmistelun ja käynnistämisen yhteydessä kuin niitä toteutettaessa. Vastaava uusien toimijoiden jatkuva toimintaan sitouttamisen pyrkimys ei kuulunut sen enempää välillisen hyvinvointi-intervention kuin tutkimushankkeidenkaan tavoitteisiin. Tämä ero ilmenee esimerkiksi seuraavista *Aktiivisuus asenteeksi* ja *Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä* -projektien sekä *Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa?* -tutkimushankkeen suunniteltua toteuttamista kuvaavista sitaateista.

”Vaasan malli” on tarkoitus kehittää paikallisesti ja pidemmällä aikavälillä alueellisesti sopivaksi, jossa hankkeeseen kytetään mukaan julkinen sektori, yritykset sekä yhteisöt. Tavoitteena on omien vahvuuksien hyväksikäyttö: lukuisten oppilaitosten, suhteellisen vahvan pienyrityskunnan, viennityritysten sekä aktiivisen työttömien yhdistystoiminnan ja muiden järjestöjen. Vaasassa toteutetuista nuorisotyöllistämishankkeista saadut kokemukset sekä vireillä olevat hankkeet on tarkoitus hyödyntää projektissa jo ensivaiheessa.

...

Yhteistoimintaverkoston projektin käynnistämistä silmällä pitäen on valmisteltu NOPUKSEN puitteissa viime syksystä lähtien. Verkosto koostuu n. 20 organisaatiosta kunta- ja valtionhallinnon puolelta sekä järjestösektorilta. Nuorisotyöttömyyden osalta ollaan yhteistyötä synnyttämässä nuorisotyöttömyyden kanssa työtä tekevien kesken myös Vaasan läänin nuorisotoimen taholta. ...

Aktivointiprojektien kartoituksen jälkeen järjestetään koulutustilaisuus aktivointiin osallistuville. Näitä ovat mm. työttömien yhdistys, työllisyyden hoidosta vastaavat virkamiehet kaupungilla, työvoimahallinto, koulutuslaitokset, yhdistykset, joissa erilaisia aktivointihankkeita on vireillä (mm. ...). Kauppakamarien ja eräiden yksittäisten, mutta työllistäjinä potentiaalisten yritysten (...) edustus kutsutaan paikalle. (Tutkimussuunnitelma 1994.)

Aktiivisuus asenteeksi -projektissa pyrittiin luomaan julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoista koostuvaa yhteistoimintaverkoston aluksi paikallisesti ja myöhemmin alueellisesti sitouttamalla uusia toimijoita työttömien syrjäytymisen ehkäisyyn. Jo ennen projektia verkoston oli koottu niin, että projektin

alkaessa verkostossa oli mukana noin 20 kunta- ja valtionhallinnon sekä järjestösektorin organisaatiota. Projektin tarkoituksena oli laajentaa tätä verkostoa saamalla siihen mukaan muun muassa nuorisotyöttömyyden kanssa työtä tekeviä tahoja, työttömien yhdistyksiä, työhallinto, koulutuslaitoksia ja yrityksiä.

a) Projektin kuvaus ja aikataulu

Toteutetaan Chydenius-instituutin, Länsi-Suomen taloudellisen tutkimuslaitoksen, Vaasan läänin työvoimapiirin toimiston ja aikuiskoulutusorganisaatioiden yhteistyöhankkeena.

Osion ”Vaasan mallin kehittäminen” tekee Länsi-Suomen taloudellinen tutkimuslaitos ja osion ”Vaasan läänin pk-yritysten osaaminen ja koulutustarve” Chydenius-instituutti. Loppuraportti ”Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä” tehdään Länsi-Suomen taloudellisen tutkimuslaitoksen ja Chydenius-instituutin yhteistyönä.

b) Projektin seuranta

...

Hankkeen etenemisestä ... raportoidaan Vaasan läänin työvoimapiirin toimiston edellyttämällä tavalla. Hankkeen etenemisen kokonaisvastuu on tieteellisellä ohjausryhmällä, johon kuuluvat ...

Lisäksi ennakointahankkeelle perustetaan ohjausryhmä, johon kutsutaan edustajat työhallinnosta, KTM yrityspalvelusta, maakunnallisista liitoista, kauppakamarista sekä Vaasan yliopiston täydennyskoulutuskeskuksesta. (Projektisopimus 1996c.)

Kuten edellä oleva sitaatti osoittaa pyrittiin *Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä* -projektissa jatkuvan toteuttajaverkoston laajentamisen sijaan siihen, että projekti toteutetaan projektisopimuksessa mainittujen toteuttajatahojen ja Vaasan läänissä toimineiden aikuiskoulutusorganisaatioiden yhteistyöhankkeena. Projektin toteuttajina toimineet tahot vastasivat sopimansa työnjaon mukaisesti siitä, että projekti toteutetaan näiden ennalta määriteltyjen tahojen yhteistyöhankkeena tuottamalla sekä *”Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä”* -loppuraportin että kehittyneemmän version Vaasan malliksi nimetystä työvoiman määrän ja koulutustarpeiden ennakointijärjestelmästä.

TEKIJÄT JA RESURSSIT

Tutkimuksen vastuullisena tutkijana toimii ... Vastuullisina tutkijoina toimivat ...

...

Olemme verkostoituneet useiden eri tieteenalojen ja organisaatioiden tutkijoiden kanssa aikaisempien yhteistyösuhteidemme pohjalta. Asiantuntija- ja yhteistyöverkostossa toimivat: ...

...

X₁:n väitöskirjan ohjaajaverkoston kuuluvat... X₂:n väitöskirjan ohjaajaverkoston kuuluvat... X₃ pätevytyy väitöskirjansa... jälkeisellä tutkijanurallaan. (Tutkimussuunnitelma 1997, 8–12.)

Edellä oleva sitaatti osoittaa, että *Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa?* -tutkimushankkeessa oli kyse tutkijoiden toteuttamasta tutkimuksesta, jossa pyrittiin tuottamaan tietoa tutkimuksen kohteena olleesta ilmiöstä hyödyntämällä tutkijoiden aikaisempiin yhteistyösuhteisiin perustuvia verkostoja. Siinä ei näin ollen pyritty välittömien hyvinvointi-interventioiden mukaiseen kehittämiseen, jonka perustana on jatkuva uusien toimijoiden kehitettävän toiminnan toteuttamiseen sitouttaminen ja näin tapahtuva toimijaverkoston luominen ja laajentaminen.

Välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoite luoda julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoista koostuvia, jatkuvasti laajenevia työttömien syrjäytymisen ehkäisyn yhteistointaverkostoja edellytti niitä toteuttaneilta kykyä hallita sekä yhteistyöverkoston muuttumisen että etenkin verkostossa mukana olleiden toimijoiden omaksumien työ- ja toimintatapojen ja -kulttuurien erilaisuuden aiheuttamat jännitteet ja ristiriidat (ks. Oinaala 1996, 16–17; Suorsa 1996, 22–26). Näiden kaikessa työtapojen paremmaksi muuttamiseen pyrkivässä kehittämisessä vääjäämättä pintaan nousevien jännitteiden ja ristiriitojen (esim. Argyris 1999/2002, 174–185; Engeström 2004, 7–14) hallitseminen vaati, että niissä mukana olleet toteuttajatahot olivat ns. riittävän lähellä toisiaan, katsoivat työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kuuluvan omaan toimialaansa ja osasivat tehdä riittävissä määrin myös kompromisseja ns. yhteisen sävelen löytämiseksi (Pohjola 2001b, 249–264). Selkeimmän ongelman niille muodosti tällöin se, etteivät ne onnistuneet saamaan yksityisen sektorin organisaa-

tioita (yrityksiä) mukaan verkostoihinsa, joissa mukana olleiden tuli toimia yhdessä työttömien syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja siinä tarvittujen uusien toimintatapojen ja -menetelmien kehittämiseksi (ks. Taulukko 11.). Yritysten sitouttaminen/sitoutuminen työttömien syrjäytymisen ehkäisyyn näytti kariutuvan toisinaan jo siihen, että niiden edustajat katsoivat, ettei työttömien syrjäytymisen ehkäisy kuulunut asiallisesti yritysmaailmalle ja etteivät yritykset voineet ajatella ensisijaisesti työttömiä omiin tarpeisiinsa sopivia työnhakijoita työllistäessään (ks. Rossi ym. 1995, 42–51; Saari 1996a, 48–51).

5.4 Tutkimuksen rooli hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa

Tarkastelen tässä luvussa ensiksi Taulukossa 1. esittämässäni hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa tehtäviksi määriteltyjen tutkimusten suhdetta välittömien hyvinvointi-interventioiden määritelmän mukaiseen pyrkimykseen integroida tutkimus käytännön kokeiluihin, joissa tutkijat toimivat yhdessä työttömien ja muiden työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen osallistuvien toimijoiden kanssa ja joissa hyödynnetään työttömillä omasta syrjäytymisestään ja vertaistuesta sekä muusta omaehtoisesta toiminnasta olevaa asiantuntemusta ja tutkimuksen niistä tuottamaa tietoa. Toiseksi tarkastelen, millaisille lähtökohdille perustuvan tutkimuksen olen tulkinnut vastaavan parhaiten vaatimuksia, joita välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaisesti toteutettava työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittäminen asettaa siihen osallistumaan pyrkivälle tutkimukselle. Kolmanneksi tarkastelen, miten tällaisen tutkimuksen tekemiseen suhtauduttiin Taulukossa 1. esittämässäni välittömissä hyvinvointi-interventioissa. Tarkastelujeni lähtökohdaksi esitän Taulukossa 12., millaisessa roolissa tutkimuksen oli tarkoitus olla Taulukossa 1. esittämässäni hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa niitä koskevien suunnittelu- yms. dokumenttien ja niitä käsittelevien loppu- yms. raporttien ja muiden vastaavien julkaisujen mukaan.

Taulukko 12. Tutkimuksen rooli hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa.

HYVINVOINTI-INTERVENTIOT					
Erottelavat kriteerit		<p>Hanke kehittää verkostoyhteistyötä, vertaistukea ja omaehtoista toimintaa hyödyntävää työttömien syrjäytymisen ehkäisyä</p> <p>Väiltilisesti</p> <p>Tutkijat ja työttömät osallistuvat käytännön toimijoina työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen</p> <p>Vähän</p> <p>Paljon</p>			
Nimi	Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä	Uusi polku työelämään	Aktiivisuus asenteeksi	KIPINÄ	YEH
Tutkimuksen rooli	Tukea VLTP:ä sen pyrkiessä kehittämään "Vaasan mallia" aiempaa paremmin toimivaksi alueelliseksi työmarkkinamuutosten ennakointimenetelmäksi niin, että sen soveltaminen myös muissa työvoimapiireissä olisi mahdollisimman yksinkertaista ja pohtia Vaasan läänin työmarkkinoilla pitkällä aikavälillä	Tukea projektia sen pyrkiessä kehittämään Rovaniemen työvoimatoimiston alueella oleviin pitkäaikaistyöttömiin kohdistettavia työvoimapolitiittisia interventioita toteuttamalla projektin toteuttamiseen integroitua, sen toteuttamiseen osallistuvaa soveltavaa sosiaaliteollista tutkimusta, joka keskittyy projektin to-	Tukea projektia sen pyrkiessä rakentamaan aluksi paikallista, myöhemmin alueellista työttömien syrjäytymisen ehkäisyn ns. Vaasan mallia osallistumalla työttömien kanssa toimivissa organisaatioissa esiintyvien asenteiden muuttamiseen niin, että vaihtoehtoisilla työmarkkinoilla toimimisen mielletäisiin niissä	Tukea projektia etenkin sen pyrkiessä kehittämään ns. laadullisten tavoitteidensa saavuttamisen systemaattiseen arviointiin soveltuvia menetelmiä (projektin työllisyyspoliittisten tavoitteiden toteuttaminen, asiakkaiden kokemukset saamistaan palveluista ja työntekijöiden kokemukset palveluiden tuottamisesta)	Tukea projektia sen pyrkiessä kehittämään työttömien omaehtoiseen toimintaan ja taustavertaiseen kumppanuuteen viranomaisen ja muiden yhteistyötahojen kanssa perustuvaa työttömien syrjäytymisen ehkäisyä osallistamalla projektin seurantaan ja kehittämiseen sekä toteuttamalla sen rahoittajan edellyt-

<p>tapahtuvia muutoksia. VY/LST vastaa ensimmäisen tavoitteen ("Vaasan mallin kehittämisen") toteuttamisesta tehden mallin ATK-kehittelyt yhteistyössä VY/TTL:n ja muut kehittelyt yhteistyössä VLTP:n kanssa ja Chydenius-Instituutti toisen tavoitteen ("Vaasan läänin pk-yritysten osaaminen ja koulutus-tarve") toteuttamisesta yliopistojen laitosten johtajista koostuvan tieteellisen johtoryhmän vastatessa koko projektin etenemistä ja koordinoinnista. (Ks. <i>Projektisopimus 1996c; Heikkilä ym. 1999; Koulutustarpeiden ennakointi... 2003; Katajamäki n.d.</i>)</p>	<p>teuttamisen jatkuvaan seurantaan, evaluointiin ja vaikuttavuuden arviointiin. Tutkimuksesta vastaava LaY/STL rahoitti muille projektin toteuttajatahoille ja sen rahoittajille sekä projektin kunkin toimintavuoden lopussa että koko projektin loppuessa. (Ks. <i>Projektisopimus 1995; Oinaala 1996; Suorsa 1996; Pitkää-kaistytöimien selvitymisstrategioitten... 2003.</i>)</p>	<p>paikatyon tekemisen kanssa yhtä arvokkaaksi yhteiskunnalliseksi toiminnaksi. Projektissa toimiva tutkimus ja/projektisiteeri vastaa yhdessä projektisuunnittelijan ja NOPUS:n koulutusjohtajan kanssa projektiin integroidun, sen toteuttamiseen osallistuvan tutkimuksen etenemisestä osallistuen projektissa kulloinkin tarvittavan tiedon hankkimiseen, järjestävien seminaarien, koulutus- yms. tilaisuuksien toteuttamiseen ja rahoittajalle toimitettavan loppuraportin laatimiseen. (Ks. <i>Sosiaali- ja terveysministeriö 1994; Rossi ym. 1995, 36-41; "Ihmistä pitää... 1995.</i>)</p>	<p>toteuttamalla projektiin integroituvaa, sen toteuttamiseen osallistuvaa soveltavaa sosiaali-tieteellistä tutkimusta. VY/LST ja VY/HTL laitokset vastaavat yhdessä NOPUS:n kanssa projektiin tutkimusosion toteuttamisesta. Tutkimuksesta vastaavat raportoivat tutkimuksen tuloksista projektin toteuttajille ns. jatkuvana raportointina, johtoryhmälle vähintään neljä kertaa vuodessa sekä rahoittajille toimitettavalla tutkimuksella seurantaraportilla. (Ks. <i>Projektisopimus 1996a; Projektisopimus 1996b; Saari 1996c; KIPINÄ I-PROJEKTI 2003; KIPINÄ II-PROJEKTI 2003.</i>)</p>	<p>tämän ns. ulkopuolisen arvioinnin huomioiden toteuttajan (TVY) ja rahoittajan (RAY) toiveet (erityisesti RAY:n avustuksen erityisehdon projektin avulla saatavien sosiaali- ja terveysmenojen säästövaikutusten arvioimisesta). Tutkimuksesta vastaavat LaY/STL:n tutkijat voivat osallistua projektin ohjaus- ja arviointiryhmän kokouksiin, tukienkiöiden yhteista- paamiisiin ja työttömien kanssa toteutettaviin toiminnallisiin ryhmiin laatiin projektin päätyttyä seurantaraportista loppuraportin. (Ks. <i>Yhteistyösopimus 1998; Yhteistyösopimus 2000; Saari 2001b; Saari & Viinamäki</i>)</p>
--	--	--	---	---

				2001.)
TUTKIMUSHANKKEET				
Erottelevat kriteerit	<p>Hanke kehittää verkostoyhteistyötä, vertaistukea ja omaehtoista toimintaa hyödyntävää työttömien syrjäytymisen ehkäisyä</p> <p>Ei kehitä, sillä tutkijat tekevät työttömien syrjäytymistä tai syrjäytymisen ehkäisyä koskevaa tutkimusta</p> <p><i>Tutkijat ja työttömät osallistuvat käytännön toimijoina työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen</i></p> <p>Eivät osallistu, sillä tutkijat tutkivat työttömien syrjäytymistä tai syrjäytymisen ehkäisyä</p>			
Nimi	Työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajouaston lisäämisen työllisyysvaikutukset	Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa?	Sosiaaliturvan käyttö ja huono-osaisuuden kasaantuminen 31-vuotiailla Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneillä nuorilla aikuisilla	
Tutkimuksen rooli	Toteuttaa TM:n (tilaajan) ja VY/LST:n (suorittajan) solmiman tutkimussopimuksen mukaisesti kahden pitkäaikaistyöttömien ja nuorten työllistämisen ja työllistymisedellytyksiä parantamaan tarkoitettua työvoimapolitiittisen intervention ja niiden mahdollisen laajentamisen vaikutuksia arvioiva tutkimus. VY/LST vastaa tutkimuksen laadullisesta tasosta ja valmistumisesta määrääjässä ja TM päättää tutkimuksen ja sen tulosten julkistamisesta. (Ks. <i>Tutkimussopimus 1995; Työministeriö 1995; Saari 1996a, 1–12.</i>)	Toteuttaa tutkijaryhmän esittämän Suomen Akatemian kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunnan hyväksymän tutkimussuunnitelman mukainen työttömien syrjäytymisen ehkäisyä ja sen kehittämistä tarkasteleva tutkimushanke. Tutkijaryhmä vastaa hankkeen toteuttamisesta tehden yhteistyötä siinä tarkasteltavien teemojen kannalta keskeisten tutkijoiden ja käytännön asiantuntijoiden kanssa. (Ks. <i>Tutkimussuunnitelma 1997; Pohjola ym. 1999; Pohjola ym. 2001a; Pohjola ym. 2001b.</i>)	Toteuttaa KELA:n ja OATTL:n sekä OATTL:n ja Lapin yliopiston solmimien yhteistyö- ja rahoitus sopimusten mukainen nuorten aikuisten työmarkkinoilta syrjäytymistä tarkasteleva tutkimus, jossa OATTL on päävastuussa ns. yksilöta-son ja LaY/STL ns. yhteiskunnan rakennetason analyyseistä. Tutkimuksen tulokset ovat julkisia ja tutkimusraportti julkaistaan KELA:n julkaisusarjassa. (Ks. <i>Tutkimussuunnitelma 1999; Tutkimusyhteistyösopimus 2000; Ek ym. 2004, 11–47.</i>)	

Taulukon 12. tarkastelu osoittaa, että hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa tehtäviksi tarkoitettujen tutkimusten väliseksi eroksi voi tiivistää sen, että edellisissä tutkimuksen rooliksi määriteltiin *tietoa kehittämisesssä mukana olemalla* ja jälkimmäisissä *tietoa kehittämisesssä mukana oleville* tuottamalla tapahtuva käytännön kehittämiseen osallistuminen. Tämä ero liittyi siihen, että edellisistä *Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä-* ja *Uusi polku työelämään* -projektit olivat välitöntä tutkimusavusteista käytännön kehittämistä toteuttavia julkisen sektorin ja *Aktiivisuus asenteeksi-*, *KIPINÄ-* sekä *YEH-*projektit niiden lisäksi kolmannen sektorin organisaatioiden yhteistyönä toteuttamia hankkeita ja jälkimmäiset käytännön kehittämistä tukevan tiedon tuottamiseen pyrkineiden julkisen sektorin organisaatioiden toteuttamia tutkimushankkeita. Edellisten voi sanoa painottaneen sitä, että kehittämiseen osallistuvan tutkimuksen lähtökohtana tulee olla kehittämisen kohteena olevan käytännön kehittämistarpeet, joihin tutkimus sopeutetaan tinkimättä siitä, että kehittämisen tulee perustua päteväksi osoitettuun tietoon. Jälkimmäisten voi puolestaan sanoa painottaneen sitä, että kehittämiseen osallistuvan tutkimuksen lähtökohtana tulee olla tieteellisesti pätevän tiedon tuottamisen periaatteiden noudattaminen, koska vain tällaisen tutkimuksen tuottama tieto auttaa kehittämistä. (Reason 1998; ks. myös Seppänen-Järvelä 2006).

Välillisissä ja välittömissä hyvinvointi-interventioissa tehtäviksi tarkoitettujen tutkimusten eroksi voi Taulukon 12. tarkastelun perusteella tiivistää puolestaan sen, että edellisissä tutkimuksen rooliksi määriteltiin välillinen ja jälkimmäisissä välitön työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisesssä mukana oleminen. Edellisiä edustavassa *Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä* -projektissa tutkimuksen roolina oli tukea työmarkkinoilla tapahtuvien muutosten ennakoinnissa käytetyn järjestelmän kehittämistä, eikä välittömästi työttömien syrjäytymisen ehkäisyssä käytettyjen menetelmien tai työtapojen kehittämistä, kuten tutkimuksen oli tarkoitus tehdä jälkimmäisten hyvinvointi-interventioiden toteuttamiseen pyrkineissä projekteissa. Niissä tehtyjen tutkimusten roolina oli seurata ja ideoida niissä tehtyä kehittämistä ja tuottaa siinä tarvittavaa tietoa esimerkiksi arvioimalla kehitettävien toimenpiteiden vaikuttavuutta.

Edellä tiivistämäni välittömissä ja välillisissä hyvinvointi-interventioissa sekä tutkimushankkeissa tehtäväksi tarkoitettujen tutkimusten välisten erojen perusteella katson tarpeelliseksi ensinnäkin erottaa työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen *sisältä ja ulkopuolelta osallistuva tutkimus* toisistaan. Jokaisessa Taulukossa 12. esittämässäni hyvinvointi-interventiossa ja tutkimushankkeessa voi sanoa olleen tavoitteena se, että niissä tehdään käytännön kehittämiseen osallistuvaa soveltavaa sosiaalitieteellistä tutkimusta. Hyvinvointi-interventioissa oli tämän lisäksi tavoitteena, että tutkimukset osallistuvat projekteissa tehtyyn käytännön kehittämiseen siinä aktiivisesti mukana olemalla. Välittömissä hyvinvointi-interventioissa oli tavoitteena, että tutkimus on mukana välittömästi työttömien syrjäytymisen ehkäisemiseen pyrkivässä käytännön kehittämisessä. Välillisissä hyvinvointi-interventioissa oli puolestaan tavoitteena, että tutkimus osallistuu välillisesti työttömien syrjäytymisen ehkäisemiseen pyrkivän käytännön kehittämiseen. Tutkimushankkeissa oli sen sijaan tavoitteena, että tutkimus antaa suosituksia käytännön toimijoille ja osallistuu vain tällä tavalla työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen. Siksi vain välittömissä hyvinvointi-interventioissa tehtäväksi tarkoitettu osallistuva tutkimus oli työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen sisältä osallistuvaa tutkimusta. Välillisissä hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa tehtäväksi tarkoitettut tutkimukset olivat sen sijaan työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen ulkopuolelta osallistuvaa tutkimusta. Näitä sisältä ja ulkopuolelta osallistuvan tutkimuksen eroja havainnollistavat seuraavat sitaatit. Niistä ensimmäinen kuvaa *Uusi polku työelämään* -projektissa, toinen *Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä* -projektissa ja kolmas *Sosiaaliturvan käyttö ja huono-osaisuuden kasaantuminen 31-vuotiailla Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneillä nuorilla aikuisilla* -tutkimushankkeessa tehtäväksi tarkoitettun tutkimuksen toteuttamista.

TAVOITTEET

1. Luoda ja kehittää syrjäytyneille parempia ammatillisen kuntoutuksen ja työllistymisen mahdollisuuksia yksilöllisen palvelusuunnitelman avulla.

...

5. *Integroida soveltava tutkimus pitkäaikatyöttömiin kohdistuvien toimenpiteiden kohdentumisen, toimimisen ja vaikuttavuuden seurantaan.*

...

Projektin vaiheet

- a) *projektin valmistelevat toimenpiteet (käynnistysvaihe syksy 1995, talvi 1996)*
 – *toteuttajatahojen neuvottelut*
 – *3 projektisihteerin nimeäminen ja valinta*
 – *kehittämiskeskuksen muodostaminen*
 – *eri asiakasryhmien valinnan valmistelu*
- b) *yksilöllisten suunnitelmien tarvekartoitus ja henkilökohtaisten palvelusuunnitelmien laatiminen (kartoitusvaihe 1996)*
- c) *integroitujen toimintojen kehittäminen, kohdentaminen ja toteuttaminen toimijoiden, projektisihteerien, kehittämiskeskuksen ja asiakkaiden yhteistyönä (toimenpiteiden organisoimisvaihe 1996–1999)*
- d) *jatkuvan seurannan, evaluoinnin ja vaikuttavuuden tutkimisen yhdistäminen projektin toteuttamiseen (ideointi, evaluointi ja seuranta 1995–1999). (Projektisuunnitelma 1995, 1–2.)*

Uusi polku työelämään -projektin tavoitteen oli, että tutkimus osallistuu projektin toteuttamiseen tekemällä siinä jatkuvaan seurantaan perustuvaa kehittämisen ideointia ja evaluointia. Koko projektin tavoitteena oli puolestaan kehittää työttömien syrjäytymisen ehkäisyä luomalla heille parempia ammatillisen kuntoutuksen ja työllistymisen mahdollisuuksia yksilöllisen palvelusuunnitelman avulla.

Ensimmäinen päätavoite on ”*Vaasan mallin kehittäminen*”. Siinä keskitytään työvoimapiirin ennakoitumallin parantamiseen. Nykyisin ovat ongelmana laajan tietomassan tiivistämisen ja jalostamisen vaikeudet. Tietoa on paljon, mutta se ei ole järin havainnollista. Perusaineistosta tulostettavat raportit ovat epäselviä. Tietojen tiivistäminen graafisiksi esityksiksi edellyttää melko hyvää Excel-ohjelman hallintaa. Malli toimii työhallinnon verkossa tahmeasti.

Edelleen on kehitettävä tiedonkeruun menettelyjä ja parannettava asiantuntijaraatien työskentelyn käytäntöjä, jotta nykyistä enemmän saataisiin käyttökelpoista laadullista tietoa.

Tietoverkossa oleva aineisto on ainoastaan työhallinnon sisäisessä käytössä. On siis kehitettävä myös muuta raportointia. Tavoitteena on kerran vuodessa ilmestyvä alueellinen koulutuksen ”ennakointibarometri”, joka palvelee erityisesti Euroopan sosiaalirahaston tavoite 4 mukaisten hankkeiden suunnittelua. Ennakointibarometri sisältää tekstiä ja graafisia havainnollistuksia. Sen suunnittelu on yksi osa hanketta. Tavoitteena on, että edellä kuvailtujen työvaiheiden jälkeen ”Vaasan mallin” soveltaminen myös muissa työvoimapiireissä olisi mahdollisimman yksinkertaista.

...

Toinen päätavoite on pohtia pitkän aikavälin muutoksia Vaasan läänin työmarkkinoilla. Tämän osion nimi on Vaasan läänin pk-yritysten osaaminen ja koulutustarve. Sisältönä on eritellä Vaasan läänin pienten ja keskisuurten yritysten nykyistä osaamista sekä skenaariotekniikan avulla määritellä tulevaisuudessa tarvittavan osaamisen luonnetta. Analyysien perusteella tunnistetaan sellaisia nousevia suuntia, joihin kehittämistoimenpiteitä on järkevä suunnata. (Katajamäki n.d.)

Myös *Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä* -projektissa pyrittiin siihen, että tutkimus osallistuu projektissa tapahtuvaan kehittämiseen siinä aktiivisesti mukana olemalla. Projektissa ei kuitenkaan pyritty kehittämään sellaisia menetelmiä tai työtapoja, joiden välittömänä tavoitteena olisi ollut ehkäistä työttömien syrjäytymistä. Siinä kehittävänä ollut työmarkkinoiden muutosten ennakointijärjestelmä palveli välillisesti työttömien syrjäytymisen ehkäisyä esimerkiksi siten, että sen tuottama tieto helpotti työvoimapolitiittisen koulutuksen järjestäjiä suuntaamaan koulutusta työttömien työllistymistä edistävällä tavalla.

Tutkimuksen tavoitteena on pitkittäistutkimuksen avulla selvittää, mitkä yksilön sosiaaliseen taustaan ja yksilöhistoriaan liittyvät seikat ennustavat sosiaaliturvan käyttöä ja/tai heikkoa sosiaalista selviytymistä 31-vuotiaana. Toiseksi tavoitteena on selvittää yhteiskunnallisella tasolla 1960-luvulta lähtien tapahtuneita sosiaaliturvajärjestelmässä ja esimerkiksi koulutus- ja työmarkkinoilla tapahtuneita muutoksia. Yhdistämällä yksilö- ja yhteiskuntatason analyysit saadaan tietoa sosiaaliturvajärjestelmän kehittämiseksi.

Hanke on osatutkimus Pohjois-Suomen kohortti 1966:n hyvinvointi- ja terveystutkimusohjelmassa.

...

Tutkimuksen avulla saadaan tietoa tekijöistä, jotka vaikuttavat nuorten aikuisten valikoitumiseen sosiaalisesti huono-osaisiksi ja heidän runsaaseen sosiaaliturvan käyttöön. Se tuottaa tietoa, jota voidaan hyödyntää sosiaaliturvan kohdentamisessa ja käytön seurannassa sekä sosiaalisen huono-osaisuuden ennaltaehkäisyyn tähtäävissä interventioissa. KELA:n tukijärjestelmiä voidaan tutkimuksen perusteella kehittää. Yhteiskuntapoliittisessa päätöksenteossa voidaan tutkimuksen tuottamaa tietoa hyödyntää pyrittäessä lisäämään yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta parantamalla etenkin huono-osaisuudesta kärsivien ihmisten sosiaalisia elinolosuhteita. (Tutkimussuunnitelma 1999, 1, 8.)

Kuten edellä oleva sitaatti osoittaa oli *Sosiaaliturvan käyttö ja huono-osaisuuden kasaantuminen 31-vuotiailla Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneillä nuorilla aikuisilla* -tutkimuksen tavoitteena tuottaa tietoa ja suosituksia, jotka auttaisivat muun muassa kohdentamaan sosiaaliturvaa aiempaa paremmin sitä tarvitseville ja ennaltaehkäisemään huono-osaisuutta. Tutkimuksen tavoitteena ei ollut osallistua työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen olemalla mukana siihen pyrkivässä käytännön toiminnassa.

Myös edellä esittämistäni sitaateista viimeisimmän mukainen ulkopuolelta osallistuva tutkimus voi osallistua työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen siten, että se tuottaa hyödynnettävissä olevaa tietoa syrjäytymisen ehkäisyssä käytettävien toimenpiteiden vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista (ks. Saari 1996a, 3–6). Tällöin ei kuitenkaan täyty ensimmäisen sitaatin mukaiselle tutkimukselle asetettu vaatimus, jonka mukaan sen tulee olla mukana käytännön kokeilussa, jonka tavoitteena on lisätä sekä tutkimuksen että työttömien asiantuntemuksen hyödyntämistä ja osallistumista työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen. Kaikissa Taulukossa 12. esittämistäni välittömiksi hyvinvointi-interventioiksi tarkoitetuissa projekteissa odotettiin, että tutkimus täyttäisi molemmat näistä vaatimuksista. Niiden tavoitteena oli, että tutkimus on kehittämiseen sisältä osallistuvaa ja edistää työttömien omaehtoiseen toimintaan perustuvaa syrjäytymisen ehkäisyä. Jos niiden toteuttamista ohjanneissa poliittis-

hallinnollissa asiakirjoissa³¹ voidaan sanoa vain viitatus, voi niiden toteuttamista pohtineiden työryhmien ja asiantuntijoiden³² raporteissa ja toteuttajatahojen yhteistyöneuvotteluissa solmituissa sopimuksissa³³ sanoa jo selvästi korostetun sitä, että Suomessa oli tarvetta kokeiluille, joissa tutkimus osallistuu käytännön tarpeiden mukaisesti joustuen kehittämiseen, jossa työttömät ja heidän omaehtoista toimintaansa toteuttavat organisaationsa nähdään tasavertaisina toimijoina viranomaisten, yrittäjien sekä oppi-, tutkimus- ja kuntoutuslaitosten kanssa muodostettavissa yhteistyöverkostoissa ja jossa hyödynnetään työttömien asiantuntemusta muun muassa vertaistuen antamisesta ja omaehtoisen toiminnan järjestämisestä.

Hyvän lähtökohdan edellä kuvaamani mukaista kehittämiseen sisältä osallistuvaa tutkimusta ohjaavan tutkimusotteen valitsemiselle muodostaa sen tarkasteleminen, kuinka toimintatutkimuksessa ja sen eri suuntauksissa täytetään tieteelliselle tutkimukselle asetetut vaatimukset. Toimintatutkimuksen perustana voi sanoa olevan sitä soveltavien tutkijoiden suhtautuminen kyseenalaistavasti näkemyksiin, joiden mukaan käytäntöä kehittämään pyrkivän tutkimuksen tieteellisen pätevyyden edellytys on, että tutkimus perustuu käytäntöä ulkopuolelta tarkkailevaan tutkimusotteeseen (ks. Saari 1996a, 3–6; Nagarajan & Vanheukelen 1997, 10–13). Toimintatutkijat katsovat tällaisen näkemyksen pohjautuvan kapeaa, mekanistista ja rationalistista käsitystä käytännöstä ja sitä koskevan tiedon pätevyydestä edustavaan uskomukseen, jonka mukaan tieteellisen tiedon tuottaminen edellyttää, että tutkija on ulkopuolinen, ”objektiivinen” tutkittavan ilmiön tarkkailija. (ks. Guba & Lincoln 1989, 142–155; Fischer 1995, 1–23; Mabry

³¹ Esim. Sosiaaliturvan strategiset... 1994, 15; Työttömyys 200 000.een... 1994, 35–36; Euroopan sosiaalirahasto... 1995a, 49–55; Sosiaaliturvan strategiat... 1995, 26; Suomen työllisyysohjelma... 1995, 21; Työhallinnon toimintaohjelma... 1999, 28–30; Sosiaali- ja terveystieteiden... 2001, 16–17; Syrjästä osallisuuteen... 2001, 120–121.

³² Esim. Aloitteellisuus ja... 1994, 66–81; Työtä, toimintaa... 1995, 39–45; Katajamäki 1996, 27–33; Katajamäki & Lindedahl 1998, 66–70; Työ- ja sosiaalivaltion... 1999, 13–22, 37–51; Mäki-Kulmala 2000, 57–68.

³³ Projektisopimus 1995; Sosiaali- ja terveystieteiden... 1994; Rossi ym. 1995, 36–41; Projektisopimus 1996a; Projektisopimus 1996b; Saari 1996c; Yhteistyösopimus 1998; Yhteistyösopimus 2000; Saari 2001b; Saari & Viinamäki 2001.

1997a, 192–201). Käytännön kehittämiseen pyrkivän tieteellisen tutkimuksen toteuttaminen on heidän mukaansa kuitenkin mahdollista, jos sitä tekevät eivät arvioi tutkittavassa käytännössä asetettujen tavoitteiden hyväksyttävyyttä uskoen, että tämä varmistaa heidän tuottamansa tiedon objektiivisuuden. Tämä johtuu siitä, että käytännön toimijoiden asettamat tavoitteet vaikuttavat syinä, joiden vuoksi he toimivat niin kuin he toimivat (ks. Wilenius 1967/1975, 123–145). Koska myös tutkimus on ihmisen (usein useamman kuin yhden) toimintaa, on tutkijan tärkeää pohtia, mitä tavoitteita hän (ja mahdolliset muut tutkijat) tutkimukselle asettaa ja mikä on niiden suhde tutkimuksen kohteena olevassa käytännön toiminnassa asetettuihin tavoitteisiin. (Ks. Jyrkämä 1978; Elden & Chrisholm 1993; Engeström 1985; Engeström 1995; Jyrkämä 1996; Reason 1998.)

Toimintatutkimuksen soveltuvuutta kehittämiseen sisältä osallistuvaa tutkimusta ohjaavaksi tutkimusotteeksi arvioitaessa voidaan hyödyntää esimerkiksi Liitteessä 12. esittämäni toimintatutkimuksen yhteisten piirteiden ja sen suuntausten väliset erot ristiintaulukoimalla saatua taulukkoa, joka perustuu alkuaan Hartin ja Bondin (1995/1996, 40–43) esittämään toimintatutkimuksen typologiaan. Sen soveltaminen auttaa samalla pitämään mielessä, ettei ole olemassa yhtä, ainoaa ja oikeaa toimintatutkimuksen tekemisen tapaa. Sen sijaan on olemassa erilaisia toimintatutkimuksen yhteiset (yleiset) piirteet täyttäviä orientaatioita, joiden tutkimuskohtaista soveltuvuutta arvioitaessa on syytä tarkastella esimerkiksi kehitettävänä olevan toiminnan sisältöä (mitä kehitetään), kehittämisen tavoitteita (mitä tuloksia tai vaikutuksia halutaan saavuttaa), tapoja (miten halutaan kehittää) ja ajanjaksoa (milloin tuloksia tai vaikutuksia mitataan). (Emt., 36–58; Saari 2001a; Saari 2007a.)

Kun tarkastellaan välittömissä hyvinvointi-interventioissa tavoitteena olleen tutkimuksen lähtökohtia Liitteessä 12. esittämäni taulukkoa soveltaen, voidaan lähteä liikkeelle tavoitteista, joita niissä tehtäväksi tarkoitetuille tutkimuksille asetettiin. Konkretisoin näitä tavoitteita seuraavalla KIPINÄ-projektissa tehtäväksi tarkoitettua tutkimusta kuvaavalla sitaatilla.

KIPINÄ-projektin tutkimuksellisen arvioinnin peruslähestymistavaksi soveltuu tiedonkäyttäjiin liittyvä monitoimijainen

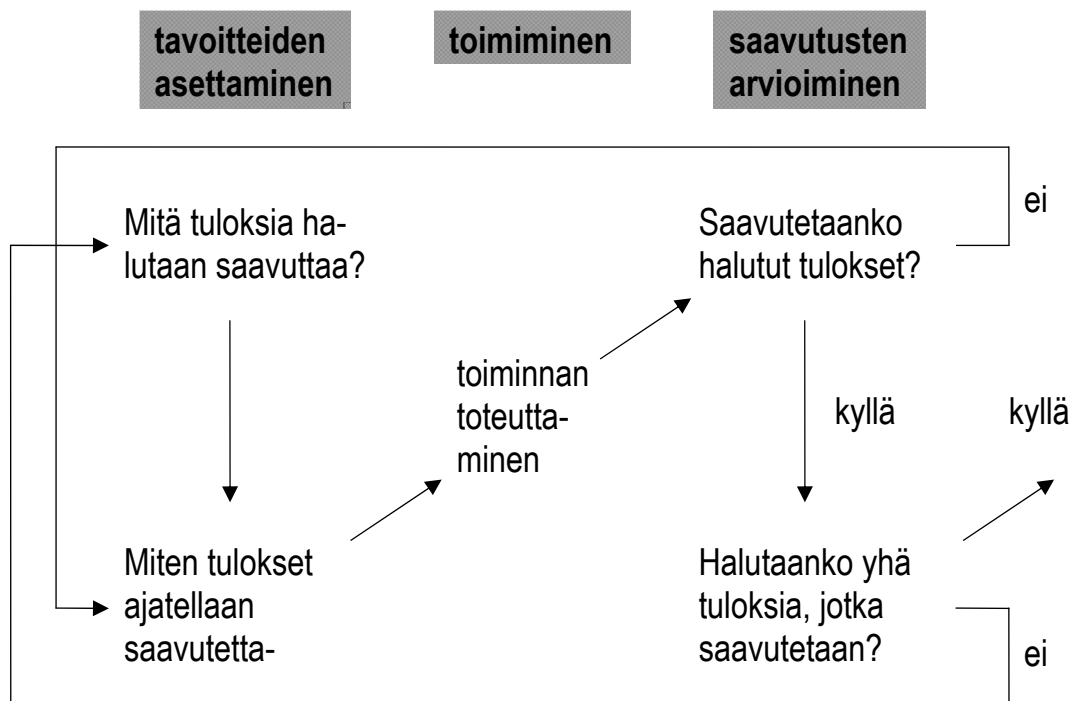
arviointi, johon yhdistetään ideoita kehittävistä työntutkimuksesta ja toimintatutkimuksesta. Lähestymistavassa kiinnitetään huomio ensisijaisesti arvioitavan kohteen (ohjelman, uudistuksen tai muun toiminnan) monipuoliseen tarkasteluun, ei niinkään mittaamisen virheettömyyteen eli tieteellisyiden kriteerien täyttymiseen. ... Tiedonkäyttäjiin liittyvän monitoimijaisen arvioinnin ja ... monitahoarvioinnin yhtäläisyydet ovat niin silmiinpistävät, että ehkäpä yhtä hyvin voidaan sanoa tässä tutkimuksessa sovellettavan jälkimmäistekin. ...

Edellä mainittua arvioinnin lähestymistapaa soveltaen projektin jatkuva seuranta, evaluointi ja vaikuttavuuden tutkiminen pyritään tässä tutkimuksessa yhdistämään projektin toteuttamisen ideointiin ja kehittämiseen. Tavoitteena on tutkimuksen ja projektin eteneminen jatkuvassa vuorovaikutuksessa niin, että tutkimuksen tuottamaa tietoa voidaan soveltaa projektin jatkosuunnittelussa ja tutkimusmenetelmiä voidaan alati muuttaa, mikäli aiemmin valitut menetelmät osoittautuvat käytännössä epäkelvoiksi kulloisenkin projektin etenemisen kannalta ratkaisua vaativan (tutkimus)ongelman selvittämiseen.

... Tutkimuksessa pyritään ... löytämään nykyisistä työttömien ja syrjäytymisuhan alla olevien ihmisten kanssa työtään tekevien tahojen toimintatavoissa ilmeneviä puutteita ja löytämään niiden voittamiseksi ratkaisuja. ... Tavoitteena on paremmin työttömien ja syrjäytymisuhanalaisten ihmisten tarpeita vastaavien toimintatapojen kehittäminen. (Tutkimussuunnitelma 1996, 3–4.)

Projektin tavoite oli, että siinä jatkuvasti tehtävät seuranta, evaluointi ja vaikuttavuuden tutkiminen yhdistyisivät projektin ideointiin ja kehittämiseen. Tutkimuksessa pyrittiin kiinnittämään huomio ensisijaisesti projektin toiminnan monipuoliseen tarkasteluun, ei kapea-alaisesti mittaamisen virheettömyydeksi määriteltyyn tieteellisyiden kriteerien täyttymiseen. Siksi projektissa katsottiin, että siinä tehtävän tutkimuksen lähtökohdaksi sopivat tiedonkäyttäjiin liittyvä monitoimijainen arviointi/monitahoarviointi, johon yhdistetään kehittävän työntutkimuksen ja toimintatutkimuksen ideoita. Näin tutkimuksen katsottiin voivan auttaa projektia sen pyrkiessä kehittämään työttömien ja syrjäytymisuhanalaisten ihmisten tarpeisiin paremmin vastaavia toimintatapoja.

Välittömissä hyvinvointi-interventioissa tehtävän tutkimuksen odotettiin osallistuvan sekä työttömien syrjäytymisen ehkäisyssä (käytäntö) että sen kehittämisesä asetettavien tavoitteiden määrittämiseen (*tavoitteiden asettaminen*). Tutkimuksen tuli arvioida käytäntöä sekä tulosten saavuttamisen että niiden hyväksyttävyyden näkökulmasta (*saavutusten arviointi*). Tekemänsä arvioinnin perusteella tutkimuksen tuli osallistua entisiin tai uusiin tuloksiin pyrkivän käytännön toteuttamiseen (*toimiminen*) ja kehittämiseen sekä arvioida myöhemmin, kuinka asetetut kehittämistavoitteet saavutettiin. (Kuvio 22.)

Lähde: Vrt. Dick 1993.

Kuvio 22. Tavoitteiden asettaminen, toimiminen ja saavutusten arviointi.

Välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteena oli, että niissä kokeillaan tutkimuksen ja työttömien asiantuntemukseen ja käytännön toimintaan osallistumiseen perustuvia tapoja ehkäistä työttömien syrjäytymistä. Siksi niissä odotettiin tehtävän kehittämiseen sisältä osallistuvaa tutkimusta, jota ohjaavaksi tutkimusotteeksi soveltuu Liitteen 12. mukaisista toimintatutkimuksen suuntauksista *osallistuva/valtaistava toimintatutkimus* (Whyte 1991d; Greenwood ym. 1993; Zuber-Skerritt 1996c; People's Participati-

on... 1998; Reason & Bradbury 2001b), joka edustaa toimintatutkimuksen australialaista pääkoulukuntaa (Tuomi & Sarajärvi 2002, 36–43). Sitä noudattavissa tutkimuksissa tutkijoiden tavoitteena on osallistua yhteiskuntaa/yhteisöä kehittävään käytännön toimintaan, jossa he ovat tasavertaista yhteistyötä yhteiskunnan huono-osaisten kanssa tekeviä toimijatutkijoita. He pyrkivät osallistumaan kehittämiseen, jonka päämääränä on poistaa yhteiskunnan/yhteisön eriarvoisuutta lisäävät ja huono-osaisuutta aiheuttavat valtasuhteet ja niiden mukaiset rakenteet (Hart & Bond 1995/1996, 36–58).

Välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteena ollutta, niiden toteuttamista tukevaa tutkimusta voi luonnehtia *jäykästi joustavaksi kehittämiseen sisältä osallistuvaksi tutkimukseksi*. Tutkimuksen tuli olla jäykkää, jotta se saavuttaisi tavoitteensa olla vähävaltaisten ja huono-osaisten työttömien yhteiskunnallista asemaa parantavaa tutkimusta, jonka päämääränä on yhteiskunnan ja sen yhteisöjen valtasuhteiden tasa-arvoisemmaksi muuttaminen. Joustavaa sen tuli olla aineiston keruussa ja analysoinnissa käytettävien tutkimusmenetelmien soveltamisessa, jotta se saavuttaisi tavoitteensa olla osallistuvaa tutkimusta, jota tutkijat tekevät yhdessä työttömien ja muiden työttömien syrjäytymisen ehkäisyyn osallistuvien tahojen kanssa. Tällaisen joustavuuden saavuttamisen edellytys on se, että tutkimusta tekevät muodostavat Käyttöteoria Malli II:n (ks. Liite 3.) mukaisella tavalla toimivista ihmisistä koostuvan sekä ensimmäisen että toisen asteen oppimiseen (ks. Kuvio 4.) kykenevän Virheistään oppivan oppimissysteemin O-II (ks. Liite 4.) mukaisen verkoston. Tällaisen myös *kriittis-emansipatoriseksi toimintatutkimukseksi* luonnehtimani tutkimuksen tavoitteena on lisätä työttömien yhteiskunnallista osallisuutta valtaistamalla heitä niin, että he voivat toimia yhteiskunnan muiden jäsenten kanssa tasavertaisina yhteistyökumppaneina. Tavoitteidensa saavuttamista se mittaa arvioimalla, lisääntykö työttömien yhteiskunnallinen osallisuus tavalla, joka edistää alhaalta ylös rakentuvan osallistuvan demokratian toteutumista. Tällainen tutkimus edellyttää, että sitä tekemään pyrkivät sitoutuvat vahvistamaan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden, edistyksen ja humanismin inspiroiman yhteiskuntapolitiikan harjoit-

tamisen mahdollisuuksia (Fals Borda 2001; Kemmis 2001). (Ks. Saari 1999; Saari 2001b, 190–210; Saari 2003, 249–257.)

Edellä kuvaamani kaltaisen tutkimuksen tekeminen oli kuitenkin vuosina 1994–2001 toteutetuissa välittömissä hyvinvointi-interventioissa varsin haastava tehtävä. Tämä johtui niiden toteuttamiseen osallistuneiden tahojen keskuudessa vahvasti korostetuista näkemyksistä, joiden mukaan tieteellisesti pätevän kehittämiseen osallistuvan tutkimuksen tulee perustua kehittämistä ulkopuolelta tarkkailevan tutkimusotteen soveltamiseen. Tämä ilmenee muun muassa seuraavista muistiinpanoista, jotka olen kirjoittanut keskusteluistani KIPINÄ-projektissa tehtävän tutkimuksen roolista projektin toteuttamiseen osallistuneiden henkilöiden kanssa.

Tänään kävin juttelemassa X:n kanssa, mitä hän on ajatellut Vaasan yliopiston rooliksi Kipinä-projektin tutkimuksellisessa seurannassa. ... X korosti omana näkemyksenään olevan, että Kipinä-projektin tutkimuksellisessa seurannassa pääpaino on arviointiteoreettisessa tarkastelussa, jota voidaan täydentää esimerkiksi pohtimalla sitä, miten projekti edistää ns. kolmansien työmarkkinoiden syntymistä. (Havaintomuistiinpano, Havaintopäiväkirja 18.7.1996.)

Olin aamupuolen päivää ... X_1 :n ja X_2 :n kanssa palaverissa Kipinän asiakkaita koskien kerätystä tiedosta, sen hyödyntämisestä ja projektin tutkimisesta. ... Keskustelussa nousi taas kerran esille se, miten vaikeaa projektin arvioinnissa on soveltaa mitään ns. tiukkaa arviointitutkimuksen teon asetelmaa, koska projekti itsessään on ... muuttuva ja ... monien itsestään riippumattomien muutosten vuoksi pakotettu muuttumaan. (Metodologinen muistiinpano, Havaintopäiväkirja 9.9.1997.)

Kävimme ... e-maileissa hieman myös keskustelua siitä, olenko pystynyt tekemään viimeisten kolmen vuoden aikana mitään todellista niin omia jatko-opintojani kuin maamme työttömien elämäntilanteen paranemista ajatellen. ... X katsoi ..., että olen saanut kerättyä aineistoa sitä (jatko-opintoja, ES) varten, mutta työttömien elämäntilanteen parantamisen osalta hän ei reagoanut lainkaan esittämäni huoleen, että en ole saanut siinä mitään aikaiseksi. Ilmeisesti X:n mielestä oikean tutkijan ei pidäkään yrittää vaikuttaa siihen, miten asiat yhteiskunnassa käytännössä etenevät,

vaan vain tarkkailla niiden etenemistä. (Metodologinen muistiinpano, Havaintopäiväkirja 14.8.1998.)

Muistiinpanoista ilmenee, että projektin toteuttajatahojen keskuudessa esitettiin koko sen toteuttamisen ajan selkeästi projektin julkiteoriaksi hyväksytyyn osallistuvaan/valtaistavaan, kriittis-emansipatoriseen toimintatutkimukseen perustuvan tutkimusorientaation kanssa ristiriidassa olleita näkemyksiä tutkimuksen suhteesta projektissa tehtyyn kehittämiseen. Niitä esittäneet korostivat muun muassa Marxin (1978, 63–66) kritiikin kohteena olleiden filosofien tapaan sitä, että vain tutkijoiden skolastisessa keskustelussa totuudeksi arvioiman tiedon tuottamiseen keskittyvä tutkimus on tieteellisesti pätevää ja tärkeää. Tutkimuksen ja sen tuottaman tiedon pätevyyden edellytyksenä oli heidän mielestään tutkijan vapaus päättää tutkimuksen toteuttamisen yksityiskohdista sen jälkeen, kun hän oli sopinut tutkimusta teettävän tahon kanssa sen toteuttamisesta. Tutkijan tehtävien he katsoivat rajoittuvan tieteellisesti pätevän tutkimuksen toteuttamiseen, mikä edellytti sitä, etteivät tutkijat osallistuneet esimerkiksi sen pohtimiseen, kuinka tutkimustuloksia voitiin hyödyntää käytännön kehittämässä. Näiden näkemysten mukaista tutkimusta oli mahdollista soveltaa Taulukossa 1. esittämässäni tutkimushankkeissa, joiden tavoitteena ei ollut, että tutkimus integroidaan käytännön kehittämiseen (ks. Saari 1996a, 3–6; Saari ym. 1999, 27–34; Ek ym. 2004, 33–35). Sitä ei kuitenkaan voinut soveltaa hyvinvointi-interventioissa, joissa tutkimuksen odotettiin osallistuvan käytännön kehittämiseen. Etenkään sitä ei voinut soveltaa välittömiin hyvinvointi-interventioihin, joissa odotettiin, että tutkimus osallistuu kehittämiseen, jossa tutkijat ja muut niiden toteuttamiseen osallistuvat tahot tekevät tasavertaista yhteistyötä keskenään kehittämisen ja siihen integroidun tutkimuksen tavoitteiden asettelu mukaan lukien.

Osa tutkimuksen osallistumattomuutta käytännön kehittämiseen korostaneista näkemyksistä näytti perustuvan yksipuolisiin modernin ajattelun postmodernissa kritiikissä esitettyihin tulkintoihin, mitä *modernia aikaa* elävien yhteiskuntien siirtyminen *modernin jäykästä vaiheesta notkeaan vaiheeseen* tarkoittaa. Niiden mukaan tämä siirtymä oli merkinnyt pelkästään sitä, että yksilön vapaus valita oli kasvanut ja tarve tyytyä kohtaloonsa pienen-

tynyt. Niissä unohtui kuitenkin se, että yksilön entistä suurempi mahdollisuus tehdä valintoja ja elää tässä mielessä entistä vapaampana oli lisännyt myös hänen vastuutaan valintojensa seurauksista. Koska yksilön valinnanvapaus riippui edelleen sekä hänen mahdollisuuksistaan vaikuttaa yhteiskunnan tapahtumiin että niitä määrittävistä yhteiskuntarakenteista, oli yksilön valinnanvapautta koskevilla tulkinnoilla syytä kiinnittää riittävästi huomiota myös jälkimmäisiin. (Bauman 1996, 283–299; Heller 1999, 221–235; Bauman 2002, 240–257; Beck 1999/2007, 133–152.) Osa välittömissä hyvinvointi-interventioissa mukana olleista tutkijoista ei kuitenkaan tehnyt näin perustellen valintaansa näkemyksillä, joiden mukaan pätevä yhteiskuntatieteellinen tutkimus keskittyy joko yksilön käyttäytymisen tai yhteiskunnassa tapahtuvien asioiden neutraaliin tarkkailemiseen. He joko katsoivat, että ihmisten välillä havaitut erot ja eriarvoisuudet johtuivat yksilöiden välisistä eroista, joita modernissa yhteiskunnassa tuli kunnioittaa, tai tyytyivät vain niiden havaitsemiseen. Kumpikin suhtautumistapa merkitsi kuitenkin sitä, että he luopuivat pyrkimyksestä muuttaa yhteiskuntaa. Tätä valintaansa he eivät kuitenkaan voineet perustella sillä, että olisivat tyytyneet notkean modernin aikaa eläneen tutkijan kohtaloonsa.

Tutkijoiden ja muiden välittömiä hyvinvointi-interventioita toteuttaneiden tahojen mahdollisuuksia vastata tasavertaisina yhteistyökumppaneina kehittämistä ja siihen integroidusta tutkimuksesta rajoittivat myös usean niihin osallistuneen tahon piirissä esiintyneet muut osallistuvan tutkimuksen tieteellisyyttä kohtaan esiintyneet epäilykset. Niissä odotetun kaltaista tutkimusta olisi soveltunut ohjaamaan toimintatutkimuksen ohella niin *marxilaisessa* (ks. Bryson 1992; Pierson 1999) kuin siitä inspiraatioita saaneessa *kriittisessä yhteiskuntatutkimuksessa* (ks. Bourdieu 1985; Fay 1987; Beck 1990; Fay 1993; Beck 1997; Bourdieu 1998; Bourdieu 1999) korostettu näkemys, jonka mukaan tieteellisen tutkimuksen pitää tuottaa yhteiskuntaa paremmaksi muuttavaa tietoa. Tutkimus osallistuu tällöin käytäntöön, mittaa arvonsa tuottamansa yhteiskuntaa kehittävä tiedon perusteella ja suhtautuu kriittisesti tutkimukseen, joka ei pyri näihin tavoitteisiin jos senkin vuoksi, että tutkimus kuluttaa aina taloudellisia ja muita resursseja. Välittömiä hyvinvointi-interventioita toteuttaneiden ja

rahoittaneiden yliopisto- ja viranomaisorganisaatioiden sisällä esiintyi kuitenkin usein näkemyksiä, joiden mukaan näiden vaatimusten täyttäminen olisi korvannut tieteellisen tutkimuksen ei-tieteellisellä kehittämiseen osallistumisella. Niiden voi nähdä perustuneen käsitykseen, jonka mukaan tieteellistä on vain tutkijoiden tiedossa olevat tieteellisyyden kriteerit täyttävä tutkimus. Toisinaan valitettavana, mutta vähäpätöisyytensä vuoksi tuskin julki-tuotavan arvoisena, huomiona pidetään tällöin sitä, etteivät tutki-jat ole yksimielisiä, mitä kriteereitä tutkimuksen tieteellisyyden määrittämisessä pitää käyttää. Tällainen asennoituminen ei ole kuitenkaan pidemmän päälle edullista edes näille organisaatioille itselleen. Yhä monimutkaistuva yhteiskunta edellyttää myös nii-den kehittyvän jatkuvan oppimisen ympäristöiksi, jotka pystyvät tuottamaan ja hyödyntämään tietoa sopeutumalla ja vaikuttamalla yhteiskunnan nopeasti muuttuviin poliittisiin, taloudellisiin ja so-siaalisiin oloihin. Siksi vaatimuksesta, että tutkimuksen tulee olla tieteellistä, ei saa muodostua estettä, joka lopettaa pyrkimykset kehittää käytäntöön integroituvaan tutkimukseen soveltuvia tut-kimuskäytäntöjä katsomalla näiden kehittämissyönteiden johta-van aina siihen, että tutkimus osallistuu ei-tieteelliseen kehittämi-seen (Levin & Greenwood 2001; ks. myös Satka & Karvinen-Niinikoski & Nylund & Hoikkala 2005).

Välittömien hyvinvointi-interventioiden mahdollisuuksia noudattaa kriittis-emansipatorisen toimintatutkimuksen periaattei-ta rajoittivat myös niiden toteuttajatahojen keskuudessa toisinaan esiintynyt avoimuuteen ja eriävien näkemysten kunnioittamiseen sitoutumisen vähäisyys. Tämä hankaloitti muun muassa niiden toteuttamiselle tärkeää keskustelua siitä, miten tutkimus voidaan integroida tutkijoiden ja muiden kehittämiseen osallistuvien väli-sen rajan häilyvyyden tiedostavaan työttömien syrjäytymisen eh-käisyyn kehittämiseen. Tähän keskusteluun liittyneitä hankaluuksia havainnollistaa seuraava sitaatti muistiinpanoista, jotka kirjoitin keskusteltuani YEH-projektin kahden toteuttajan kanssa asioista, joita oli käsitelty edellisenä päivänä pidetyssä projektin ohjaus- ja arviointiryhmän kokouksessa.

X₁ kertoi, että X₂:n soittaneen tänään ja aamupäivällä ja ky-syneen, mikä projektia koskevan tutkimuksen osalta on suu-rin vaikeus, sillä hän oli saanut käsityksen, että tutkimuksen

tekeminen ei ole sujunut niin kuin sen hänen käsityksensä mukaan olisi tehdyn sopimuksen nojalla pitänyt sujua. Käsittäakseni X_2 oli kritisoinut kuten eilenkin, että TVY ei odota tutkijoilta ... projektiin valittujen ihmisten taustoista kertovia tietoja, vaan apua sen selvittämisessä, mitä ihmisten ongelmat ovat ja miten projekti voisi heitä auttaa ja tukea löytämään itse ratkaisuja ongelmiinsa. X_2 oli puhunut toimintatutkimuksen teosta pitäen käsittäakseni projektiin liittyvän tutkimuksen suhteen "oikeana" tapana toimintatutkimusotteen soveltamista, mitä ... X_1 on pitänyt alusta alkaen mahdolltomana haluten tehdä projektissa vain aineistonkeruuta omia tutkimusintressejään koskevia tutkimuksia varten. Juttelu osoitti taas mielestäni sen, että (myös) YEH-projektin tutkimuksesta vallitsee hyvin erilaisia käsityksiä toisaalta minun, X_3 :n ja X_1 :n keskuudessa ja toisaalta projektin ns. käytännön pyörittäjien keskuudessa ... (Havaintomuistiinpano, Havaintopäiväkirja 16.12.1998.)

Sitaatti kuvaa, miten hankalaa myös välittömissä hyvinvointi-interventioissa oli käydä niiltä edellytetyn Käyttöteoria Malli II:n (ks. Liite 3.) ja Virheistään oppivan oppimissysteemin O-II (ks. Liite 4.) mukaiseen toimintatapaan kuuluvaa avointa keskustelua siitä, ettei niissä odotettu tehtävän tutkijoiden ennalta laatimaa suunnitelmaa noudattavaa tutkimusta. Välittömiin hyvinvointi-interventioihin ei voinut suhtautua koasetelmaisen toimintatutkimuksen mukaisesti käytännön tarkkailemisessa tarvittavina kekeinä, joissa tutkijat olisivat voineet testata sosiaalitieteellisten teorioiden pohjalta laatimiaan kehittämissuunnitelmia. Tutkijat eivät voineet valita teoriaa ja päättää sen ohjaamina, mitä tavoitteita välittömissä hyvinvointi-interventioissa asetetaan, millä tavalla ne pyritään saavuttamaan ja miten niiden onnistumista arvioidaan. Niihin ei soveltunut myöskään organisatorinen ja ammatillistava toimintatutkimus, joita voi hyödyntää käytännön toiminnassa käytettävien työvälineiden ja -menetelmien kehittämiseen pyrkivissä hankkeissa. Tutkijat eivät voineet näin ollen toimia siten, että he olisivat ensin selvittäneet, mitä tuloksia välittömissä hyvinvointi-interventioissa haluttiin saavuttaa antaen sen jälkeen suosituksia, mitä välineitä ja menetelmiä niissä olisi pitänyt kehittää, jotta työttömien syrjäytymisen ehkäisyssä olisi saavutettu aiempaa paremmin sille asetetut tavoitteet. Välittömissä hyvinvointi-interventioissa tehdyn tutkimuksen piti sen sijaan olla osallistu-

van/valtaistavan toimintatutkimuksen mukaista kaikkien kehittämiseen osallistuneiden tasavertaista sekä käytännön kehittämisen suunnitteluun että sen toteuttamiseen osallistumista. (Ks. Liite 12.)

Välittömissä hyvinvointi-interventioissa esiintynyt puutteellinen sitoutuminen avoimuuteen ja eriävien näkemysten kunnioittamiseen vähensi niiden kykyä hyödyntää kaikkien niissä mukana olleiden toteuttajatahojen asiantuntemusta pitämällä niitä tasavertaisina, vaikkakin erilaisissa asiakastilanteissa enemmän tai vähemmän käytettäviksi soveltuvina (ks. Jussila 1996; Suorsa 1996; Palosaari 2001; Sorvala 2001; Vinnurva 2001). Esimerkiksi pyrkimykset käsitellä yhteiskunnan valtasuhteiden aiheuttamaa ihmisten välistä eriarvoisuutta koettiin myös niissä toisinaan epämiellyttäväksi (Karjalainen 2001). Tällöin niiden katsottiin voivan jopa vaikeuttaa kehittämistä peläten niiden kiristävän eri tahojen välisiä suhteita niin, että osa toimijoista vetäytyy tämän vuoksi projektista ennen sen päättymistä. Vaikka yhteiskunnan valtasuhteista aiheutuvan eriarvoisuuden käsitteleminen saattoi olla osasyynä projekteissa koettujen jännitteiden lisääntymiseen, ei näiden käytännön työssä monia ristiriitoja aiheuttavien asioiden käsittelemättä jättäminen olisi todennäköisesti helpottanut tilannetta lainkaan (Engeström 1995, 62–67; ks. myös Engeström 2004, 103–124). Valtasuhteiden merkitys eriarvoisuuden aiheuttajana olisi kenties jäänyt tällöin kokonaan tiedostamatta, mikä olisi ilmeisesti hankaloittanut entisestään kehittämisessä kohdattujen ristiriitojen ymmärtämistä. Valtasuhteiden käsittelemistä koskevia ratkaisuja tehtäessä onkin tärkeää tiedostaa se, että ne ovat niin oleellinen osa inhimillistä toimintaa, että sen kokonaisvaltainen ymmärtäminen on mahdotonta, jos siihen liittyviä valtasuhteita ei käsitellä lainkaan. (Saari 2003, 253–256.)

Koska välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteena olevaan kehittämiseen soveltuva kriittis-emansipatorinen toimintatutkimus edellyttää, että kehittämiseen osallistuvat pyrkivät lisäämään tietoisuuttaan yhteiskunnan valtasuhteiden aiheuttamista eturistiriidoista ja niiden monimutkaisesta toisiinsa kietoutumisesta, on heidän tärkeää kyetä myös ylittämään se valtaistamista koskeva pelkistetty näkemys, jonka mukaan siinä on kyse vain eivallassa olevien mobilisoinnista vallassa olevia vastaan (esim.

Barry 1999). Tämä mahdollistaa, että tutkimussuuntausta soveltavassa kehittämisessä vaikutetaan suuntauksen perimmäisen tavoitteen mukaisesti yhteiskunnassa tapahtuviin laajamittaisiin muutoksiin ja että sitä soveltavat esittävät avoimesti omat kehittämisen lähtökohtansa (Gaventa & Cornwall 2001). Valtasuhteiden monimutkaisuuden tiedostaminen yhdistettynä avoimuuteen, erilaisten näkemysten kunnioittamiseen ja kehittämisessä mukana olevien välisten jännitteiden välttämiseen ei saa kuitenkaan johtaa hyvinvointi-interventioissa usein havaitsemieni kaltaisiin kompromisseihin, joissa tutkimussuuntausta soveltava tutkija olisi joutunut luopumaan omista lähtökohdistaan ja tavoitteistaan. (Ks. Saari 2001b, 205–211; Saari 2003, 256–257; Saari 1999, 123–128.) Työttömien syrjäytymisen ehkäisyyn kehittämiseen osallistuvaa/valtaistavaa toimintatutkimusta soveltaen osallistumaan pyrkivän tutkijan on sen sijaan rohjettava kulkea myös vastavirtaan (vrt. Coghlan & Brannick 2001/2002, 121). Tällöin hänen halunsa osallistua kehittämiseen ei tee hänestä periaatteistaan luopuvaa opportunistia. Osallistuvaa/valtaistavaa toimintatutkimusta tekevälle tutkijalle ei riitä vain se, että hän osallistuu kehittämiseen. Sen lisäksi hänen on tärkeää pohtia, millaiseen kehittämiseen hän voi osallistua luopumatta edustamansa tutkimussuuntauksen ja siten myös oman toimintansa lähtökohdista ja tavoitteista.

5.5 Työttömien rooli hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa

Tarkastelen tässä luvussa ensiksi, millainen rooli työttömillä määriteltiin olevan Taulukossa 1. esittämieni hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttamisessa suhteessa heidän välittömien hyvinvointi-interventioiden määritelmän mukaiseen rooliinsa. Kuten luvussa 5.1 täsmentämästäni hyvinvointi-interventioiden määritelmästä ilmenee, on niissä kyse kokeiluista, joissa työttömät toimivat tasavertaista yhteistyötä muiden työttömien syrjäytymisen ehkäisyyn ja sen kehittämiseen osallistuvien toimijoiden kanssa tekevinä yhteistyökumppaneina ja joissa hyödynnetään työttömillä omasta syrjäytymisestään ja vertaistuesta sekä muusta omaehtoisesta toiminnasta olevaa asiantuntemusta ja tutkimuksen niistä tuottamaa tietoa. Toiseksi tarkastelen, millai-

sille lähtökohdille perustuvan kehittämisen tulkitseen vastaavan parhaiten vaatimuksia, joita välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaisesti toteutettava työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittäminen asettaa sille, että työttömät ovat kehittämiseen osallistuvia muiden toimijoiden kanssa tasavertaista yhteistyötä tekeviä toimijoita. Kolmanneksi tarkastelen, miten tällaiseen kehittämiseen suhtauduttiin Taulukossa 1. esittämässäni välittömissä hyvinvointi-interventioissa. Tarkastelujeni lähtökohdaksi esitän Taulukossa 13., millaisessa roolissa työttömien oli tarkoitus olla Taulukossa 1. esittämässäni hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa niitä koskevien suunnittelu- yms. dokumenttien ja niitä käsittelevien loppu- yms. raporttien ja muiden vastaavien julkaisujen mukaan.

Taulukko 13. Työttömien rooli hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa.

HYVINVOINTI-INTERVENTIOT					
Ero- levat kriteerit	Hanke kehittää verkostoyhteistyötä, vertaistukea ja omaehtoista toimintaa hyödyntävää työttömien syrjäytymisen ehkäisyä Väliillisesti		Työttömät osallistuvat käytännön toimijoina työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen Vähän		Pajon
	Väliillisesti		Työttömät osallistuvat käytännön toimijoina työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen		Pajon
Nimi	Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä	Uusi polku työelä- mään	Aktiivisuus asenteeksi	KIPINÄ	YEH
Työt- tömien rooli	Työttömät ovat projektin väliäinen kohderyhmä, eivät sen toteuttamiseen osallistuvia toimijoita. Projektissa tehtävä ennakointijärjestelmän kehittäminen helpottaa väliillisesti myös työttömien työllistymistä parantamalla yritysten osaamistasoa sekä työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaantoa, sillä sen tuottama en-	Työttömät ovat projektin toteuttajatahojen asiakkaita, joiden palveluja projektissa kehitetään lisäämällä sekä projektin toteuttajatahojen keskinäistä että työttömien kanssa tekemää yhteistyötä niin, että niissä ei suhtauduta työttömiin palveluja saavina asiakkaina vaan kumppaneina, joiden kanssa yhteistyö-	Työttömät ovat projektin toteuttajatahojen asiakkaita tai toimijoita, sillä työttömien yhdistyksen edustaja on mukana projektin ohjausryhmässä ja yhdistys on tasavertainen yhteistyökumppani muiden toteuttajatahojen kanssa. Projektissa muokataan työttömien kanssa toimivien tahojen asenteita niin, että ne eivät	Työttömät ovat projektin toteuttajatahojen asiakkaita tai toimijoita, sillä työttömien yhdistyksen edustaja on mukana projektin ohjausryhmässä ja yhdistys on tasavertainen yhteistyökumppani muiden toteuttajatahojen kanssa. Projektin kohderyhmästä (VTVT:n yli 25-	Työttömät ovat projektin toteuttajatahojen toimijoita tai asiakkaita. TVY ja sen jäsenyhdistykset ovat projektin kohderyhmän (työttömät, erityisesti pitkäaikaistyöttömät, syrjäytyneet tai syrjäytymisuhan alaiset ja vajaakuntoiset) etujärjestöjä, jotka tekevät yhteistyötä projektin toteuttamisessa tarpeellisten valtakunnallisten

	<p>nakointitieto auttaa työvoimaa kouluttavia ja välittäviä organisaatioita suuntaamaan toimintaansa aiempaa paremmin ammatteihin ja toimialoille, joilla esiintyy tai ennakoidaan lähiainoina esiintyvän työvoiman koulutus- tai muutostarpeita. (Ks. Projektisopimus 1996c; Heikkilä ym. 1999; Koulutustarpeiden ennakointi... 2003; Katajamäki n.d.)</p>	<p>tä tehden ne suunnitellut palvelujaan. Projektin kohderyhmästä (RTVT:n yli 25-vuotiaat työttömät asiakkaat) sen asiakkaiksi valittuville työttömille (tavoite: 791) annetaan yksilöllisesti räätälöitävää tukea. (Ks. Projektisopimus 1995; Oinaala 1996; Piirainen 1996a; Pitkäaikaistyöttömien selvitymisstrategioiden... 2003.)</p>	<p>suhtaudu työttömiin palveluja saavina asiakaina vaan tasaver- taisina yhteistyökumppaneina, joiden kanssa yhteistyötä tehden ne suunnittelevat palvelujaan. (Ks. Sosiaali- ja terveysministeriö 1994; Rossi ym. 1995, 36–41; ”Ihmistä pitää... 1995.)</p>	<p>mia tai sen uhkaamia tai sosiaalisesti syrjäytyneitä tai syrjäytymisvaarassa olevia vajaakuntoisia) sen asiakkaiksi valittaville työttömille (tavoite: 120 [KIPINÄ I] ja 72 [KIPINÄ II]) annetaan yksilöllisesti räätälöitävää tukea. Projektissa muokataan työttömien kanssa toimivien tahojen asenteita niin, että ne eivät suhtaudu työttömiin palveluja saavina asiakkaina vaan kumppaneina, joiden kanssa yhteistyötä tehden ne suunnittelevat palvelujaan. (Ks. Projektisopimus 1996a; Projektisopimus 1996b; KIPINÄ I-PROJEKTI 2003; KIPINÄ II-PROJEKTI 2003.)</p>	<p>ja paikallisten viranomais- ja muiden organisaatioiden kanssa. Projektipääliikön toimipaikkana on TVY:n toimisto ja muutoin projektin toiminta tapahtuu sen paikallisten yhdistysten toimintakeskuksissa ja -alueilla työttömien omilla ehdoilla. Projektissa muokataan työttömien kanssa toimivien tahojen asenteita niin, että ne eivät suhtaudu työttömiin palveluja saavina asiakkaina vaan kumppaneina, joiden kanssa yhteistyötä tehden ne suunnittelevat palvelujaan. (Ks. Yhteistyösopimus 1998; Yhteistyösopimus 2000; Pohjola ym. 2001a; Saari & Viinamaeki 2001.)</p>
--	---	---	--	--	---

TUTKIMUSHANKKEET			
Erottelevat kriteerit	<p>Hanke kehittää verkostoyhteistyötä, vertaistukea ja omaehtoista toimintaa hyödyntävää työttömien syrjäytymisen ehkäisyä</p> <p>Ei kehitä, sillä tutkijat tekevät työttömien syrjäytymistä tai syrjäytymisen ehkäisyä koskevaa tutkimusta</p> <p><i>Tutkijat ja työttömät osallistuvat käytännön toimijoina työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen</i></p> <p>Eivät osallistu, sillä tutkijat tutkivat työttömien syrjäytymistä tai syrjäytymisen ehkäisyä</p>		
Nimi	Työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajouston lisäämisen työllisyysvai- kutukset	Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöt- tömyyttä ratkaisemassa?	Sosiaaliturvan käyttö ja huono- osaisuuden kasaantuminen 31- vuotiailla Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneillä nuorilla aikuisilla
Työttömien rooli	<p>Työttömät hyötyvät tutkimuksen tuloksista välillisesti. Tutkimuksessa haastatellaan työnantaja ja arvioidaan heidän tekemiä päätöksiä palkata työntekijöitä tarkastele- len, mitä vaikutuksia tutkittavilla toimenpi- teillä on pitkäaikaistyöttömien ja nuorten työllistymiseen. Tutkimustuloksia hyö- dynnetään toimenpiteiden jatkamista ja laajentamista koskevia päätöksiä tehtä- essä. (Ks. <i>Tutkimussopimus 1995; Työ- ministeriö 1995; Saari 1996a, 1–12.</i>)</p>	<p>Työttömät ovat tutkimuksen kohteena. Tutkijat hyödyntävät aineistoja, joita heille on kertynyt ja kertyy työttömien syrjäyty- misestä, sen ehkäisystä ja ehkäisyn ke- hittämisestä hyvinvointi-interventioista, joissa he ovat olleet tai ovat itse mukana tai joista he ovat saaneet tai saavat ai- neistoja käyttöönsä. Tutkimustuloksia voidaan hyödyntää työttömien syrjäytymi- sen ehkäisyn kehittämisessä. (Ks. <i>Tutki- mussuunnitelma 1997; Pohjola ym. 1999; Pohjola ym. 2001a; Pohjola ym. 2001b.</i>)</p>	<p>Työttömät ovat tutkimuksen kohteena. Tutkimuksessa verrataan syrjäytyneiksi luokiteltujen Pohjois-Suomen kohortti 1966:n jäsenten työmarkkinoilta koke- maa syrjäytymistä ja huono-osaisuutta muiden kohortin jäsenten kokemaan syr- jäytymiseen ja huono-osaisuuteen. Tut- kimustuloksia voidaan hyödyntää työttö- mien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämi- sessä. (Ks. <i>Tutkimussuunnitelma 1999; Tutkimusyhteistyösopimus 2000; Ek ym. 2004, 11–47.</i>)</p>

Taulukon 13. tarkastelu osoittaa, että työttömille hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttamisessa määritelty rooli vaihteli siten, että he olivat mukana välittömien hyvinvointi-interventioiden toteuttamisessa, mutta eivät olleet mukana välillisten hyvinvointi-interventioiden ja tutkimushankkeiden toteuttamisessa. Tämä heille määritellyn roolin ero ilmenee seuraavista *Aktiivisuus asenteeksi-* ja *Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänessä* -projektien sekä *Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa?* -tutkimushankkeen projekti- ja tutkimussuunnitelmista poimimistani sitaateista.

Muutokset ajattelutavoissa tuottaa hyvinvointipalveluja tuovat uusia ratkaisuvaihtoehtoja myös työttömyyden hoitamiseen. Yhdistykset, kansalaisryhmät, kirkolliset yhteisöt sekä asuinalueet ovat ottamassa yhä enemmän vastuuta yhteiskunnan toimivuudesta valtion sijaan. Yksittäisillä toimijoilla ei ole resursseja ratkaista työttömyysongelmaa. Voimavarojen yhdistäminen sekä julkisella sektorilla että yhteiskunnan muiden osa-alueiden kesken on välttämätöntä. Alueellinen ja paikallinen yhteistyö eri sektoreiden välillä onkin valtaamassa alaa toimintojen keskitykseltä. Myös suhde hallintopalveluiden tuottajien ja käyttäjien välillä on muuttumassa. Kansalaiset lakkaavat olemasta erilaisissa asiakasrooleissa ja siirtyvät yhä enemmän aktiivisiksi toimijoiksi. Heitä ollaan ottamassa mukaan toimintojen suunnitteluun.

...

Työllistämisen kynnyksen on oltava vaihtoehtoisilla työmarkkinoilla matalampi kuin yksityisillä ja julkisilla, joissa pätevyysvaatimukset jatkuvasti kiristyvät. Niiden on perustuttava yksityisten henkilöiden kykyyn auttaa itse itseään kuitenkin siten, että muiden toimijoiden avulla luodaan edellytykset omien mahdollisuuksien löytämiseen.

...

Yksilön kannalta tärkeää on, että projekti vastaa hänen tarpeisiinsa. ... Projektin on tarkoitus toimia "sateenvarjona" erilaisille aktivointitavoille, joissa pyritään ottamaan huomioon erilaiset tarpeet. Tällöin aktivointi sisältää erilaisen kombinaation koulutusta ja työtä. Projektin tulee auttaa yksittäistä henkilöä löytämään uusia ratkaisuvaihtoehtoja työttömyyteensä. Sosiaaliturvajärjestelmää käytetään ja hyödynnetään projektissa koordinoitusti ja aktiivisesti. Aina on oltava edullisinta valita koulutukseen tai työhön osallistumi-

nen kuin passiivinen joutenolo. (Tutkimussuunnitelma 1994.)

Kuten edellä oleva sitaatti osoittaa työttömien oli tarkoitus osallistua *Aktiivisuus asenteeksi* -projektin toteuttamiseen. Projektin lähtökohtana olleiden ajatusten mukaan hyvinvointipalvelujen tuottamista koskeneiden ajattelutapojen muuttuminen toi uusia ratkaisuvaihtoehtoja myös työttömyyden hoitamiseen, valtion sijaan yhdistykset, kansalaisryhmät, kirkolliset yhteisöt sekä asuinalueet ottivat yhä enemmän vastuuta yhteiskunnan toimivuudesta ja hallintopalveluja käyttävät työttömät siirtyivät muiden kansalaisten tapaan erilaisista asiakasrooleista yhä enemmän aktiivisiksi toimijoiksi. Näihin yhteiskunnassa jo tapahtuneisiin ja yhä tapahtuviin muutoksiin vastatakseen projektissa toimivat pyrkivät luomaan ”sateenvarjoa” työttömän tarpeista lähteville aktivointitavoille, joissa koulutus ja työ yhdistetään eri tavoin toisiinsa. Projektissa toimivat pyrkivät auttamaan työttömiä löytämään uusia ratkaisuja työttömyyteen muun muassa sosiaaliturvajärjestelmää koodinoidusti ja aktiivisesti käyttämällä. (Ks. myös Taulukot 11. ja 13.)

Vaasan läänin työvoimapiirissä on kehitetty vuosina 1990–93 työvoiman käytön ja koulutustarpeiden kartoitusmenetelmä, joka on kehittämistutkimuksemme toinen tärkeä lähtökohta. ... Työvoimapiirin ennakointimalli on perustunut työvoimatoimistojen tekemiin työnantajahaastatteluihin sekä asiantuntijaraadin käsityksiin eri toimialojen ja yritysten työvoiman käytöstä ja koulutustarpeista. Mallin avulla on voitu selvittää yritysten lyhyellä aikavälillä ilmeneviä työvoima- ja koulutustarpeita.

Mallin avulla on selvitetty henkilöstön määrän kehittymistä yrityksissä, uuden henkilöstön koulutustarvetta, nykyisen henkilöstön koulutustarvetta, henkilöstön vähentämistarvetta, toimialakohtaisia näkymiä, työntekijöiden ammattitaitovaatimuksia, alihankintojen käyttöä ja alihankintayritysten tarvetta. Tiedot on koottu toimiala- ja ammattiryhmäkohtaisesti ja niitä on käytetty työvoimapiirin sisäisiin tarpeisiin.

Käytetty menetelmä on toiminut hyvin lyhyen aikavälin ennusteiden laatimisessa, mutta sen avulla ei ole voitu ennustaa pidemmän aikavälin muutoksia. Yritykset eivät ole kyenneet arvioimaan tulevaa kehitystään kovinkaan pitkälle. Tut-

kimusryhmämme tavoitteena on kehittää ja monipuolistaa Vaasan mallia erityisesti siten, että pystyttäisiin selvittämään myös pidemmän aikavälin työvoima- ja koulutustarpeita. Pyrimme myös tiivistämään analyysin, ennakoinnin sekä kehittämis- ja koulutustyön muodostamaa ketjua siten, että ennakointijärjestelmän avulla voidaan suunnitella täydennyskoulutusta, joka tukee alueen yritysten kehittämistä ja nostaa niiden työntekijöiden osaamista. (Tutkimussuunnitelma n.d. 2–3.)

Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä -projektissa ei ollut tarkoituskaan, että työttömät olisivat osallistuneet sen toteuttamiseen. Projektin varsinaisiksi toteuttajiksi tarkoitettujen Vaasan ja Jyväskylän yliopistojen erillislaitosten ja Vaasan läänin työvoimapiiri toimiston pyrkimyksenä oli kehittää työvoiman käytön ja koulutustarpeiden ennakointijärjestelmää hyödyntäen työvoimapiirissä vuosina 1990–1993 kehitettyä ns. Vaasan mallia. Malli perustui työvoimatoimistojen tekemiin työnantajahaastatteluihin ja asiantuntijaraadin käsityksiin eri toimialojen ja yritysten työvoiman käytöstä ja koulutustarpeista. Sen avulla oli voitu selvittää yritysten näkemyksiä palkkaamansa työvoiman määrässä ja koulutustarpeissa lyhyellä aikavälillä tapahtuvista muutoksista. Projektissa pyrittiin mallin kehittämiseen niin, että sen avulla voisi selvittää myös pidemmän aikavälin työvoima- ja koulutustarpeita ja että sillä kerätyn tiedon analyysi samoin kuin ennakoinnin sekä kehittämis- ja koulutustyön muodostamaa ketju olisivat tiiviimpiä. (Ks. myös Taulukot 11. ja 13.)

Tutkimuksemme perustuu pääosin kahden työttömyyttä ja yhteiskunnasta syrjäytymistä ehkäisemään tarkoitettujen uusien toimintamuotojen kehittävän projektin ... aikana syntyvän aineiston tiedon ja kokemuksen hyödyntämiseen. Meillä on käytettävissä ... 300 pitkäaikaistyöttömälle tehdyn terveys-tarkastus- ja työmarkkinaorientaatiokyselyn aineisto. Eri aineistot kattavat alueellisesti, elinkeinorakenteellisesti sekä opiskelu- ja työssäkäyntimahdollisuuksien osalta kolme erilaista paikkakuntaa. Vertailumateriaalina hyödynnämme aikaisemmissa tutkimushankkeissamme kerättyjä aineistoja ja kokemuksia. Käytämme tutkimusaineistoja tietosuojalainsäädännön edellyttämällä tavalla.

Sovellamme aikaisempien kokemustemme pohjalta triangulaatiivista tutkimusasetelmaa ... Triangulaation tavoitteena on

mahdollisimman monipuolisen kuvan saaminen pitkäaikaisyöttömyyden ilmiökentästä ja palveluiden kohtaannosta. Triangulaatio on myös keino lisätä tutkimustulosten luotettavuutta. Tarkastelemme pitkäaikaisyöttömyyttä monitoroimalla siihen kytkeytyviä prosesseja eri näkökulmista erilaisilla aineistoilla, teoreettisilla ymmärrystavoilla ja menetelmillä. (Tutkimussuunnitelma 1997, 7–8.)

Edellä oleva sitaatti osoittaa, ettei työttömien ollut tarkoitus osallistua myöskään *Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaisyöttömyyttä ratkaisemassa?* -tutkimushankkeen toteuttamiseen. Hankkeen tarkoituksena oli, että työttömät ja heidän syrjäytymisensä sekä syrjäytymisen ehkäisy ja sen kehittäminen ovat tutkimuskohteita, joita hankkeen toteuttajina toimivat tutkijat tarkastelevat ilman, että työttömät osallistuvat hankkeen toteuttamiseen. Hanketta toteuttaneiden tutkijoiden pyrkimyksenä oli soveltaa triangulatiivista tutkimusasetelmaa ja hyödyntää aineistoa, jota heille oli kertynyt ja kertyi työttömien syrjäytymisen ehkäisyä toteuttaneista projekteista, voidakseen tuottaa monipuolista tietoa työttömyydestä, työttömien syrjäytymisestä ja sen ehkäisystä. (Ks. myös Taulukot 11. ja 13.)

Kuten tutkimuksen/tutkijoiden osallistumisen (ks. edellinen luku) voi myös työttömien osallistumisen osalta todeta, että kaikissa Taulukossa 13. esittämissäni välittömiksi hyvinvointi-interventioiksi luokittelimissani projekteissa oli tavoitteena, että työttömät osallistuvat tasavertaisina yhteistyökumppaneina kokoonpanoltaan paikallisesti vaihtelevien kansalaisten omaehtoista toimintaa toteuttavien kolmannen sektorin organisaatioiden, kuntoutus-, oppi- ja tutkimuslaitosten, yritysten ja viranomaisten muodostamien verkostojen toteuttamaan työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen. Jos niiden toteuttamista ohjanneissa poliittis-hallinnollisissa asiakirjoissa³⁴ voi sanoa vähintään viitatus, voi niiden toteuttamista pohtineiden työryhmien ja asiantuntijoi-

³⁴ Esim. Sosiaaliturvan strategiset... 1994, 15; Työttömyys 200 000.een... 1994, 35–36; Euroopan sosiaalirahasto... 1995a, 49–55; Sosiaaliturvan strategiat... 1995, 26; Suomen työllisyysohjelma... 1995, 21; Työhallinnon toimintaohjelma... 1999, 28–30; Sosiaali- ja terveystieteiden... 2001, 16–17; Syrjästä osallisuuteen... 2001, 120–121.

den raporteissa³⁵ ja toteuttajatahojen yhteistyöneuvotteluissa solmituissa sopimuksissa³⁶ sanoa korostetun, että Suomessa oli tarvetta kokeiluille, joissa työttömät osallistuvat syrjäytymisensä ehkäisyn kehittämiseen toimimalla tasavertaisina yhteistyökumppaneina kansalaisten omaehtoista toimintaa toteuttavien kolmannen sektorin organisaatioiden, viranomaisten, yrittäjien sekä oppi-, tutkimus- ja kuntoutuslaitosten kanssa muodostamissaan yhteistyöverkostoissa ja joissa hyödynnetään sekä työttömällä muun muassa vertaistuen antamisesta ja omaehtoisen toiminnan järjestämisestä olevaa asiantuntemusta että tutkimuksen työttömien syrjäytymisestä tuottamaa tietoa. Tällaista työttömien tasavertaista kumppanuutta muiden yhteistyöverkostossa mukana olevien tahojen kanssa painotettiin esimerkiksi YEH-projektissa seuraavasta projektin rahoittajana toimineelle RAY:lle (ks. Taulukko 1.) laaditusta loppuraportista poimimastani sitaatista ilmenevällä tavalla.

Yhteistyöllä elämä hallintaan -projektin hallinnoija oli TVY ry (= Työttömien valtakunnallinen yhteistoimintajärjestö). TVY on paikallisten työttömien yhdistysten yhteinen keskusjärjestö, jonka yhtenä tavoitteena on pyrkiä edistämään työttömien järjestämää omaehtoista toimintaa asemansa parantamiseksi yhteiskunnassamme. Yhteistyöllä elämä hallintaan (YEH) -projektin avulla tätä tavoitetta toteutettiin yhteistyössä projektipaikkakuntien työttömien yhdistysten ja niiden yhteistyöverkostojen kanssa.

Keskeisenä ajatuksena projektia aloitettaessa oli käyttää työttömien yhdistyksiä työttömien asiantuntijoina, joiden osaaminen oli tarpeen etenkin paikallisten yhteistyöverkostojen luomisessa. Projektia suunniteltaessa lähtöajatuksena oli löytää toimintamalli, jossa työttömät itse olisivat tasavertaisina toimijoina yhdessä yhteistyökumppaneiden ja viranomaisten kanssa ja että projektin toiminta vastaisi niiden kentältä tulleisiin tarpeisiin, joihin julkinen sektori eikä sen tukimuodot vastanneet.

³⁵ Esim. Aloitteellisuus ja... 1994, 66–81; Työtä, toimintaa... 1995, 39–45; Katajamäki 1996, 27–33; Katajamäki & Lindedahl 1998, 66–70; Työ- ja sosiaalivaltion... 1999, 13–22, 37–51; Mäki-Kulmala 2000, 57–68.

³⁶ Projektisopimus 1995; Sosiaali- ja terveysministeriö 1994; Rossi ym. 1995, 36–41; Projektisopimus 1996a; Projektisopimus 1996b; Saari 1996c; Yhteistyösopimus 1998; Yhteistyösopimus 2000; Saari 2001b; Saari & Viinamäki 2001.

Hankkeen suunnittelu- ja aloitusvaiheen keskeisiä henkilöitä olivat ... X₁ Näkövammaisten keskusliitosta, ... X₂ ja ... X₃, molemmat TVY:stä. He kaikki korostivat sitä, että projektilla oli ensisijaisesti tarkoitus auttaa kaikkein huono-osaisimpia työttömiä. (Romppainen n.d., 1.)

Kuten sitaatista ilmenee, pyrittiin projektissa siihen, että siinä kehitettäisiin toimintamalli, jossa työttömät ovat tasavertaisia toimijoita muiden yhteistyökumppaneiden kanssa, ja että projektissa toteutettava toiminta vastaa niihin työttömien (eli kentän) tarpeisiin, joihin julkisen sektorin tarjoamat palvelut ja tukimuodot eivät kyenneet vastaamaan. Oman toimintansa lähtökohtien mukaisesti toimineet TVY (projektin hallinnoija) ja sen jäsenjärjestöinä olleet työttömien yhdistykset pyrkivät edistämään myös tätä projektia toteuttaessaan ja yhteistyötä projektipaikkakuntien yhteistyöverkostoihin osallistuneiden tahojen kanssa tehdessään työttömien omaehtoista toimintaa, jonka tarkoituksena oli työttömien yhteiskunnallisen aseman parantaminen. Projektin suunnittelu- ja aloitusvaiheessa toimineet keskeiset henkilöt olivat määritelleet sen ensisijaiseksi tavoitteeksi kaikkein huono-osaisimpien työttömien auttamisen.

Kootessaan YEH-projektin toteuttamista varten sekä valtakunnallista että paikallisia kolmannen sektorin organisaatioiden, viranomaisten, yrittäjien sekä oppi-, tutkimus- ja kuntoutuslaitosten yhteistyöverkostoja ottivat TVY:ssä projektia valmistelleet henkilöt yhteyttä myös työttömyyden ja paikallisen kumppanuuden problematiikasta asiantuntemusta omanneeseen Vaasan yliopiston tutkimuslaitokseen RAY:n rahoituksen mukaisen seurannan ja arvioinnin toteuttamiseksi niin, että projekti täyttäisi myös rahoituksen erityisehdon julkisia menoja vähentävien vaikutusten arvioimisesta projektin muiden vaikutusten ohella (Raha-automaattiyhdistys 1997, 35). Näissä neuvotteluissa päädyttiin syksyllä 1998 siihen, että projektista tehtävä ulkoinen arviointi- ja sen toteuttamista välittömästi palvelevaksi tarkoitettu seurantatutkimus erotetaan toisistaan seuraavasta sitaatista ilmenevällä tavalla.

Työttömien Valtakunnallinen Yhteistoimintajärjestö TVY r.y. ja Lapin yliopisto ovat sopineet yhteistyöstä valtakunnallisessa ... ”Yhteistyöllä elämä hallintaan” -projektissa, jossa

selvitetään mahdollisuuksia tukea syrjäytyneiden tai syrjäytymisuhan alaisten työttömien elämänhallinnan ja toimintakyvyn palauttamista ja parantamista. Sopimus sisältää projektin seurantaan liittyvän tutkimuksellisen osuuden sekä osallistumisen projektin kehittämiseen ohjaus- ja arviointiryhmän kanssa.

...

Projektin seurantatutkimus toteutetaan ... tutkimussuunnitelman mukaisesti, jossa on huomioitu TVY:n johdon ja projektin ohjaus- ja arviointiryhmän esittämät linjaukset. Tutkimusaineisto luovutetaan projektin rahoittajalle erillisen arviointiraportin laatimista varten myös Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen ... X:n käyttöön.

...

Tutkimustehtävänsä suorittamiseksi tutkijat voivat osallistua projektin ohjaus- ja arviointiryhmän kokouksiin, tukihenkilöiden yhteistapaamisiin sekä työttömien kanssa toteutettuihin toiminnallisiin ryhmiin.

Tutkijat laativat projektin päätyttyä seurantatutkimuksen loppuraporttina. ... Projektin välituloksia esitellään projektin ohjaus- ja arviointiryhmässä. (Yhteistyösopimus 1998, 1–2.)

Kun edellä olevan yhteistyösopimuksesta poimimani sitaatin yhdistää aikaisemmin esittämäni YEH-projektin rahoittajana toimineelle RAY:lle laaditusta loppuraportista poimimaani sitaattiin, voi projektin seurantatutkimuksen tarkoituksen kiteyttää, että sen tuli tukea projektissa tehtyä kehittämistä, jonka päämääränä oli parantaa yhteiskunnan huono-osaisiksi syrjäytettyjen työttömien asemaa. Projektin tavoitteena oli, että työttömät toimivat tasavertaisina yhteistyökumppaneina projektin toteuttamiseksi koottavissa yhteistyöverkostoissa, joihin osallistuvat tahot vastaavat yhdessä projektissa asetettujen tavoitteiden saavuttamisesta ja niihin mahdollisesti projektin edetessä tehtävistä muutoksista. Projektin suunnittelun ja toteuttamisen voi siten tulkita perustuneen kriittisemansipatorisen osallistuvan/valtaistavan toimintatutkimuksen mukaisiin ideoihin (ks. Whyte ym. 1991; Greenwood ym. 1993; Zuber-Skerritt 1996c; Kemmis & McTaggart 2000; Fals Borda 2001). Sitä suunnitelleet näyttivät suhtautuneen kriittisesti sellaista työttömien syrjäytymisen ehkäisyä ja sen kehittämistä kohtaan, jossa pyrittiin ainoastaan yksittäisen työttömän auttamiseen, eikä

sen lisäksi myös eriarvoisuutta aiheuttaneiden yhteiskuntarakenteiden ja niiden mukaisten valtasuhteiden muuttamiseen. (Ks. Saari 2001b; Saari & Viinamäki 2001; Saari 2003.)

Taulukossa 13. esittämäni välittömät hyvinvointi-interventiot eivät kuitenkaan onnistuneet kovin hyvin toimintaansa ohjanneeksi esittämänsä julkiteorian mukaisessa tavoitteessaan jakaa työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisestä kuuluva vastuu siihen integroitu soveltava sosiaalitieellinen tutkimus mukaan lukien kaikkien niiden toteuttamiseen osallistuneiden tahojen kesken. Yksi syy tähän oli se, että niiden toteuttamiseen osallistuneiden organisaatioiden toimintaa käytännössä ohjanneet käyttöteoriat eivät vastanneet kovinkaan hyvin edellä mainittua välittömien hyvinvointi-interventioiden julkiteoriaa (ks. luku 3.3; ks. myös Argyris & Schön 1978, 7–44; Argyris ym. 1985/1990, 81–82). Tämä johtui siitä, että niiden oman toiminnan perustana oli varsin usein näkemys, jonka mukaan työttömyyttä ja siihen liittyvää syrjäytymistä tuli tarkastella työttömien yksilöllisiin elämäntilanteihin kuuluneina tapahtumina ottamatta huomioon esimerkiksi heidän työllistymiseensä vaikuttaneita yhteiskunnallisia reunaehtoja, kuten sitä, millaisia mahdollisuuksia paikalliset työmarkkinat tarjosivat välittömien hyvinvointi-interventioiden asiakkaina olleiden työttömien työllistämiseksi. Tämä ilmenee esimerkiksi seuraavasta muistiinpanosta, jonka kirjoitin keskusteltuani yhden YEH-projektissa toimineen tukihenkilön kanssa näkemyseroista, joita hän oli havainnut joidenkin tukihenkilöiden välillä olevan siitä huolimatta, että projektia oli tuolloin toteutettu jo yli vuoden ajan.

X₁:n mukaan ... esimerkiksi projektin tavoitteiden suhteen X₂ on korostanut sitä, että projektin asiakkaita pitäisi saada työllistymään enemmän kuin on saatu syyllistäen paikkakunnan Y³⁷ tukihenkilöä siitä, kun tällä on liian vähän työllistyneitä, koska heitä on vähemmän kuin muilla paikkakunnilla. Projektin perustavoite on X₂:n mukaan työllistäminen, eikä syrjäytymisen ehkäiseminen, mitä sen on alussa moneen kertaan korostettu olevan, kun projektia aloitettiin ja esimerkiksi tukihenkilöitä perehdytettiin työhönsä, jota tekemään hei-

³⁷ Identifioinnin välttämisen vuoksi olen korvannut nimen paikkakunta Y:llä.

dät oli palkattu. (Teoreettinen muistiinpano, Havaintopäiväkirja 6.10.1999.)

Edellä olevan muistiinpanon kirjoittaminen liittyi tilanteeseen, jossa YEH-projektissa toimineiden tukihenkilöiden keskuudessa esiintyi näkemuseroja projektin perustavoitteesta. Niiden esiintymisen taustalla olivat muun muassa tukihenkilöiden paikallisten toimintakontekstien, kuten työttömien yhdistysten yhteistyökumppaneiden ja paikallisten työmarkkinoiden, väliset erot, joiden riittävä huomioiminen laiminlyötiin, kun vertailtiin pelkästään eri paikkakunnilla projektin asiakkaiksi valittujen työllistyneiden lukumääriä. Samoin niiden esiintyminen heijasti sosiaaliturvan vastikkeellisuudesta, yksilön oikeuksista ja velvollisuuksista ja aktiivisesta sosiaalipolitiikasta Suomessa 1990-luvulla käydyssä yhteiskunnallisessa keskustelussa esitettyjä perusnäemyksiä. Toinen perusnäkemys korosti erityistä syrjäytymisvaarassa olevien aktivoitumisen ja työllistymisen tukemista muuttamallaan työllistämistuki- ja sosiaaliturvajärjestelmiä entistä enemmän koulutukseen hakeutumista kannustaviksi ja työntekoa sekä työhön paluuta suosiviksi (Skog 1994, 1–8; Skog & Räisänen 1997, 191–198; Aktiivinen sosiaalipolitiikka... 1999, 17–18). Toinen perusnäkemys korosti puolestaan kansalaisten elämänhallintaa edistävien hyvinvointipalvelujen ja arjen tukirakenteiden kehittämistä niin, että ne tukevat ja kannustavat vaikeassa elämäntilanteessa olevien selviytymistä (Aloitteellisuus ja... 1994, 66–81; Työtä, toimintaa... 1995, 39–45; Työ- ja... 1999, 11–12). (Ks. myös Julkunen 2001, 174–184; Kajanoja 2003).

Syrjäytymisvaarassa olevien aktivoitumisen ja työllistymisen erityistä tukemista korostaneessa perusnäemyksessä painotettiin, että yksilöiden käytettävissä oli monia mahdollisuuksia, joita heidän piti oppia hyödyntämään, jotta he eivät syrjäytyisi omien valintojensa vuoksi työelämästä ja sen myötä laajemmin yhteiskunnasta. Näin siinä pitkälti sivuutettiin ne yhteiskunnalliset reunaehdot, jotka rakenteistivat yksilöillä käytettävissä olleita mahdollisuuksia. Siinä ei huomioitu riittävästi esimerkiksi sitä, kuinka yksilön lisäksi hänen perhepiirinsä mahdollisuudet tukea häntä sekä paikalliset opiskelu- ja työssäkäyntimahdollisuudet ja hyvinvointipalvelut ohjaavat, millaisia opiskelu- ja työssäkäyntiratkaisuja hän voi käytännössä tehdä (Viinamäki 1999, 42–43). Tällais-

ten näkemysten saaman kannatuksen lisääntyminen, joksi myös yhteiskuntatieteilijöiden keskuudessa lisääntyneen moderniin ajatteluun kohdistuneen postmodernin kritiikin voi tulkita (ks. Gubrium & Holstein 1997, 75–94; Mabry 1997b; Delanty 1999, 100–121; Heller 1999, 1–18), vahvasti myös välittömien hyvinvointi-interventioiden toteuttamiseen osallistuneiden tahojen piirissä ilmenneitä taipumuksia tarkastella syrjäytymistä vain työttömän yksilöllisistä ominaisuuksista ja käyttäytymisestä johtuvana ongelmana. Siksi niiden pyrkimyksiä lisätä työttömien mahdollisuuksia vaikuttaa omiin elämänkulkuihinsa leimasi varsin usein liiallinen keskittyminen pelkästään työttömien opiskelussa tai työnteossa tarvitsemien valmiuksien kehittämiseen (Ks. Piirainen 1996b, 113–118; Saari & Viinamäki 1997; Saari 1999, 115–118; Viinamäki & Saari 2001a, 32–36; Saari 2003, 256–257; Saari & Viinamäki 2003, 39–48.). Tämä johti niiden sisällä esiintyneisiin ristiriitoihin (ks. alaluku 3.4; ks. myös Engeström 1995, 62–67), koska ne korostivat kehittävänsä yhdessä työttömien kanssa heidän tarpeistaan vastaavia räätälöityjä ratkaisuja, jotka tukevat työttömien omaehtoista syrjäytymisensä ehkäisyä, mutta niiden tarjoamat mahdollisuudet (toimenpiteet) rajoittuivat pitkälti työttömien työmarkkinoille sijoittumista edistäviksi tulkittujen lyhytkestoisten koulutus-, kuntoutus- ja työllistämisyksiköiden järjestämiseen. Näitä ristiriitoja kuvaa varsin hyvin seuraava Kipinä-projektin asiakkaan palaute siitä, kuinka hän koki projektin tukeeneen hänen pyrkimystään jatkaa vieraan kulttuurin opiskelua oppilaitoksessa, johon hänet valittiin hänen ollessa projektin asiakkaana.

Kesäkuun 19. päivä sain ... EMS -kirjeen ...jossa ilmoitettiin minulle myönnetystä opiskelupaikasta (ulkomailla). Suunnitelmat muuttuivat radikaalisti ja työn ohella aikani onkin kulunut varsin totaalisesti asioiden järjestelemiseen lähtöä varten. Opiskelu (ulkomailla) alkaa 2.9. ja lennän (ulkomaille) 29.8. Taloudellisesti tilanteeni ei ole häävi, sillä kuluja on yllättävänkin paljon mm. rokotukset (n. 1000 mk), viestintä (EMS-kirjeet joita koulu vaatii käytettävän, faksit, puhelut), vaatteet (tiukat pukeutumismäärät koulussa), muutto, hammaslääkäri, ym. ym. Olen kuitenkin saanut jonkin verran apua mm. Kipinä-organisaation ihmisiltä, esim. olen saanut faksata ilmaiseksi muutaman kerran. On yllättävän vaikeaa

saada joku viranomainen ymmärtämään mm. välttämätöntä vaatteiden hankintaa, kun lähtee sisäoppilaitokseen opiskelemaan. Koulussa on yksiselitteiset pukeutumissäännöt ja niistä ei poikkeuksia tunneta. En olekaan saanut mistään tukea suurimpien kulujen peittämiseksi, eikä kukaan juurikaan tunnu tietävän, voisiko tukea jostakin saada. Asunnosta joudun todennäköisesti luopumaan, sillä opiskeluni kestää heinäkuuhun 1998 ja on tosi vaikea löytää vuokralaista joka asuisi esim. elokuuhun -98 asti.

...

Vaikka opiskelupaikan löytyminen (ulkomailta) ei liitykkään Kipinä-projektiin, niin mielestäni ns. utopistisiinkin suunnitelmiin ja tavoitteisiin tulisi suhtautua vakavuudella. Tulisi-kin kannustaa jokaista Kipinään osallistujaa löytämään juuri se oikea itseä kiinnostava ratkaisu. Eihän kohdalleni osunutta mahdollisuutta ole helppo saavuttaa, mutta pitkäjänteisyys palkitaan, ja projektin tulisi tukea erilaisia tavoitteita niiden laadusta riippumatta. Itse olisin toivonut saavani KONKREETTISTA apua löytääkseni ratkaisumallin, joka mahdollistaa (vieraan kulttuurin) aktiivisen ja täysipainoisen opiskelun sekä taloudellisen selviytymisen. Koin, että opiskeluuni suhtauduttiin lähinnä kuin harrastuksena, joka ärsytti suunnattomasti, sillä olin vuosien etsinnän jälkeen löytänyt alueen, joka kiinnosti kaikilta osin, ja haluan panostaa siihen täysillä. Asiaa helpottaisi tietenkin lukion käyminen ja akateeminen tausta, mutta niitä minulla ei ole, joten lähtökohdiksi pitää hyväksyä aina oppilaan/Kipinäläisen olemassa olevat taustatekijät. Ei ainakaan tulisi väheksyä osallistujan toiveita ja tavoitteita. Kaikkien tavoitteet ja toiveet eivät seuraa niitä tavallisiksi koettuja uria!

Kipinä-projektin seuraajien (?) tulisikin asettaa uudenlaiset lähtökohdat ja ottaa käyttöön poikkeukselliset menet/tavoitteet. Rohkeutta ja riskinottoa vaaditaan osallistujien lisäksi myös järjestäjiltä. Siihen tulisi myös kannustaa kaikin tavoin. (KIPINÄ-projektin asiakkaan 17.7.1997 tutkijalle kirjoittama palaute.)

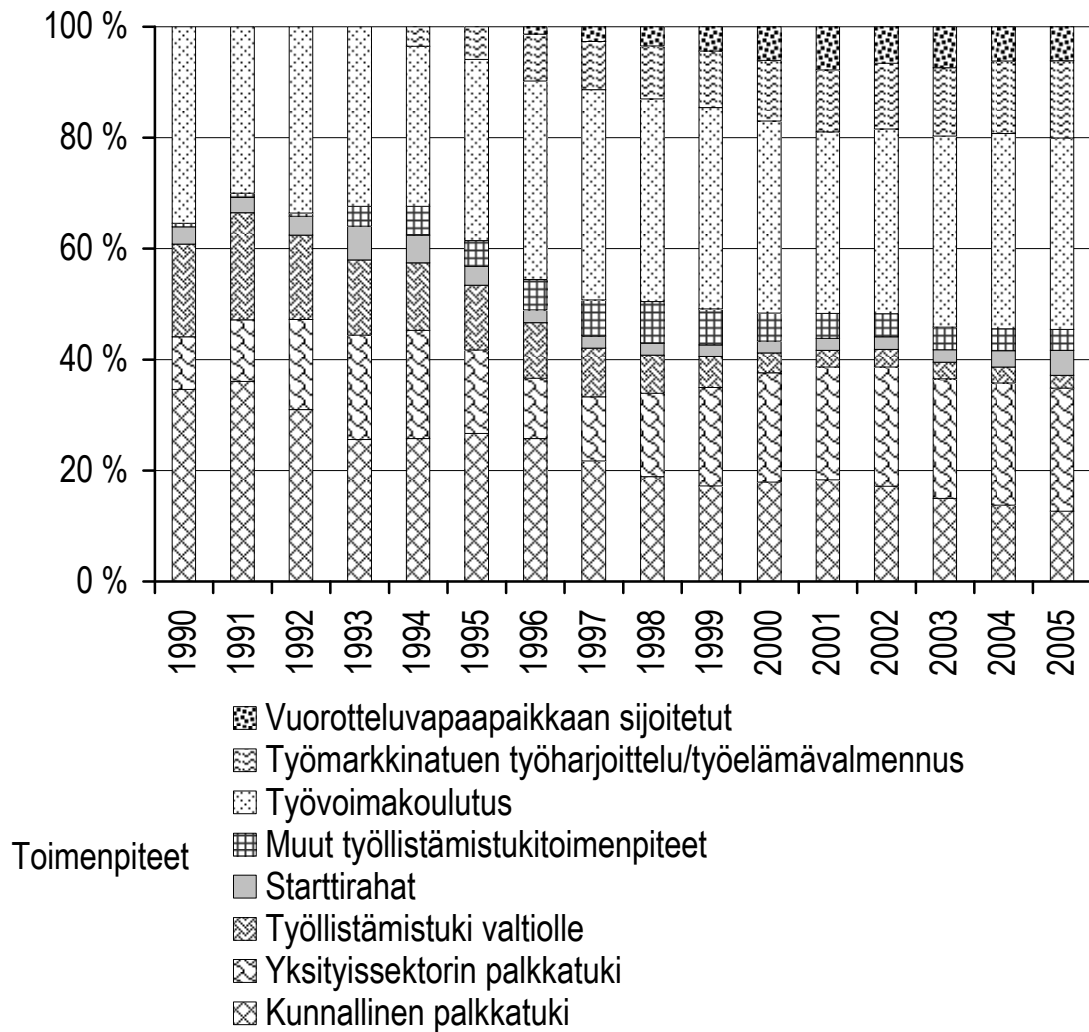
Sitaatti osoittaa, ettei projekti tukenut kovinkaan paljon asiakkaanaan olleen työttömän omaehtoista opiskeluratkaisua. Tätä selittää se, ettei ratkaisu noudattanut projektissa sen rahoitusehtojen mukaisesti tarjottuja työttömyydestä työhön johtaneita polkuja, joita

pitkäaikaistyöttömien ryhmään kuuluneiden³⁸ oli mahdollista ”rakentaa” keskimäärin seitsemän kuukautta ja syrjäytyneiden ryhmään kuuluneiden³⁹ keskimäärin 12 kuukautta kestäneistä lyhytkestoista ammatillista lisäkoulutusta, ohjausta ja neuvontaa, kuntoutusta ja tukityötä sisältäneistä elementeistä (ks. Projektisopimus 1996a; Projektisopimus 1996b). Työtön huomasi omaa kiinnostustaan vastaavaa koulutusratkaisuaan toteuttaessaan, ettei projekti tukenut häntä taloudellisesti enempää kuin mahdollistamalla muutaman ilmaisen faksin lähettämisen. Samoin hän huomasi, ettei projekti kannustanut häntä kovin paljon oman ratkaisunsa toteuttamisessa henkisestikään. Sen sijaan hän koki, että hänen vieraan kulttuurin opiskeluunsa suhtauduttiin lähinnä harastuksena ja hänen siihen panostamisensa ärsytti joitakin projektin toteuttamisessa mukana olleita. Yhdeksi syyksi näihin suhtautumistapoihin hän arveli olleen sen, ettei hän ollut ylioppilas, jonka tekemä vastaava ratkaisu ei olisi aiheuttanut samankaltaista paheksunnan sekaista ihmettelyä.

Aiemmin mainitsemani välittömissä hyvinvointi-interventioissa esiintyneiden sisäisten ristiriitojen yhteiskunnallisen taustan luoneen yhteiskuntapoliittisen pyrkimyksen kehittää työttömien sekä jo aktiivisina työnhakijoina että työllistymisensä jälkeen työntekijöinä tarvitsemiksi tulkittuja ominaisuuksia (ks. Naumanen & Silvennoinen 1996a, 75–144; Naumanen & Silvennoinen 1996b, 59–94; Rinne & Salmi 1998, 166–195; Viinamäki 1999, 140–142) muuttamalla Suomen työllistämistuki- ja sosiaaliturvajärjestelmiä koulutusta ja työntekoa aiempaa enemmän kannustaviksi (ks. Skog 1994, 1–8; Skog & Räisänen 1997, 191–198; Aktiivinen sosiaalipolitiikka... 1999, 17–18) etenemistä konkreettisesti muun muassa eri työvoimapolitiittisilla koulutus- ja tukitoimenpiteillä sijoitettujen osuudessa kaikista toimenpiteillä sijoitetuista vuosina 1990–2005 tapahtuneet muutokset (Kuvio 23.).

³⁸ KIPINÄ I -projektin valintakriteerien mukaan valitut asiakkaat.

³⁹ KIPINÄ II -projektin valintakriteerien mukaan valitut asiakkaat.

Lähde: Työpoliittinen Aikakauskirja 2/2007, 41*, Taulukko 21.

Kuvio 23. Eri koulutus- ja tukitoimenpiteillä sijoitettujen osuudet toimenpiteillä sijoitetuista Suomessa vuosina 1990–2005.⁴⁰

Välittömien hyvinvointi-interventioiden toteuttamista vuosina 1994–2001 rakenteistaneen, Suomea 1990-luvun alussa kohdanneen talouslaman ja sen aiheuttamien työmarkkinamuutosten aikana (ks. Kuviot 14.–16.) alkaneen ja koko tarkastelujakson 1990–2005 ajan jatkuneen eri työvoimapolitiittisilla koulutus- ja

⁴⁰ Kuvion perustana ovat työministeriön laatiman koulutus- ja tukitoimenpiteillä sijoitettujen määrät keskimäärin kuukauden lopussa sisältävän tilaston tiedot. Eri vuosina noudatettavat toimenpiteillä sijoittamista määrittävät kriteerit voivat muuttua, mikä pitää huomioida, kun eri vuosina sijoitettujen määriä vertaillaan toisiinsa. (Ks. Työpoliittinen Aikakauskirja 2/2007, 58*.)

tukitoimenpiteillä sijoitettujen osuuksia kaikista toimenpiteillä sijoitetuista muuttaneen kehityksen päätrendejä olivat työllistämistuella sijoitettujen osuuden⁴¹ lasku ja muihin työllistämistukitoimenpiteisiin, työvoimakoulutukseen sekä uusiin toimenpiteisiin⁴² sijoitettujen osuuksien nousut. Eri työllistämistukimuodoilla sijoitettujen osuuksissa tapahtuneiden muutosten päätrendejä olivat puolestaan kunnallisella palkkatuella ja työllistämistuella valtiolle sijoitettujen (julkiselle sektorille työllistettyjen) osuuksien piene-
neminen ja yksityissektorin palkkatuella sijoitettujen osuuden suureneminen. Nämä eri toimenpiteillä sijoitettujen osuuksissa tapahtuneet muutokset voi kiteyttää osoitukseksi Suomessa 1990-luvulla omaksutusta työvoimapolitiikan uudesta orientaatiosta, joka korosti tarvetta siirtyä työttömien tukityöllistamisestä pääosin suljetuille työmarkkinoille (kunnat ja valtio) heidän aktivointiinsa hakemaan työtä avoimilta työmarkkinoilta (yritykset). (Kuvio 23.; Liite 14.) Uudessa orientaatiossa työtön miellettiin työnhakijaksi, jonka työllistymistä työvoimapolitiittisten keinojen tulee edistää, ei työtä vailla olevaksi ihmiseksi, jolle työn puutteesta aiheutuneesta työttömyydestä johtuneita kielteisiä sosiaalisia seurauksia oli tarpeen minimoida myös muilla kuin korjaavilla sosiaalipoliittisilla toimenpiteillä (ks. Aloitteellisuus ja... 1994; Työtä, toimintaa... 1995; Vähätalo 1998, 158–182; Työ- ja... 1999; Julkunen 2001, 174–184; Kajanoja 2003).

Välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteissa julkilautetun ja siten niissä tehtävää kehittämistä ohjanneeksi hyväksytyyn julkiteorian vastaisesti niitä toteuttaneisiin yhteistyöverkostoihin osallistuneiden organisaatioiden – tai ainakin osan niiden palveluksessa olleiden työntekijöiden – toimintaa ohjanneeksi käyttöteoriaksi varsin usein muodostuneen näkemyksen, jonka mukaan työttömät olivat itse vastuussa syrjäytymisestään ja näin myös sen ehkäisystä ollen velvollisia kehittämään koulutus- ja työmarkkinakelpoisuuttaan lisääviä kvalifikaatioitaan (ks. Piirainen 1996; Seppä 2001; Sorvala 2001; Saari 2003), aiheuttamia välittömissä hyvinvointi-interventioissa sisäisinä ristiriitoina ilmenneitä jännit-

⁴¹ Kunnallisella palkkatuella, työllistämistuella valtiolle ja yksityissektorin palkkatuella sijoitettujen yhteensä osuus tukitoimenpiteillä sijoitetuista.

⁴² Työmarkkinatuen työharjoittelu/työelämävalmennus vuodesta 1994 alkaen ja vuorotteluvapaapaikkaan sijoitetut vuodesta 1996 alkaen.

teitä kuvaa hyvin myös seuraava YEH-projektin asiakkaan kertomus projektissa mukana olostaan.

Tulin tietämään YEH-projektista käydessäni sosiaalitoimistossa vuonna 1998. Sanotaan, että on lottovoitto syntyä Suomeen. Tuo ei pidä paikkaansa läheskään kaikkien kohdalla. Esimerkiksi allekirjoittanut on kärsinyt selkävaivoista koko ikänsä. Olen käynyt vuosien varrella useita kertoja lääkäreiden puheilla, mutta he eivät ole suostuneet tarkempiin tutkimuksiin. Olen yrittänyt erilaisia töitä, mutta ilman koulutusta työt ovat olleet ruumiillisia ja etupäässä raskaita, mikä ei ole ainakaan parantanut selkäongelmia.

Olin metallitöissä noin 12 vuotta. Kun selkävaivat jatkuivat, päätin yrittää kalanvälitystä. Rakensin vuokratiloihin kalan käsittely- ja kylmähuoneet, jotka terveysviranomaiset hyväksyivät. Noin kolmen vuoden kuluttua suomalaisiin iski niin sanottu ”eurokiima” ja niinpä noihin käsittelytiloihin olisi pitänyt tehdä remontti, joka olisi tullut maksamaan ... Se siitä lottovoitosta. Jäin osittain vapaaehtoisesti työttömäksi.

Asuin noin neljä vuotta yksinäisessä mökissä, jossa ei ollut sähköä eikä vesijohtoa. Kun sitten aloin käydä pilkeryhmäni mukana YEH-projektin järjestämissä tapahtumissa, vetäjät ottivat yhteyttä työvoimatoimistoon. Sieltä annettiin lääkärille määräys tarkemmista tutkimuksista. Kun tämän jälkeen lääkäri lähetti selkäkuvauksiin, niin tuloksena oli välittömästi työkielto ja vuoden sairasloman jälkeen osoitus työkyvyttömyyseläkkeelle.

Siispä YEH-projektille mahtava kimppu ruusuja. Täällä on vammaisten ja vanhusten rivitaloasuntoja, joihin olisi tulijoita enemmän kuin tarpeeksi. Mutta yllätys, yllätys: YEH-projekti astui remmiin ja siirryin asumaan yksiöön, mistä toinen kimppu ruusuja. (Koskinen 2001.)

Asiakkaan YEH-projektin ansiaina pitämät työkyvyttömyyseläkkeelle ja uuteen asuntoon pääsy osoittavat, että ennen hänen projektin toimintaan mukaan tuloaan hänen terveysongelmiensa, vähäisen koulutuksensa ja puutteellisten asuinolosuhteittensa muodostamaan kokonaistilanteeseensa ei kiinnitetty niin paljon huomiota, että siihen olisi löydetty hänen elämänhallintaansa parantanut ratkaisu. Hän oli käynyt selkävaivojensa vuoksi useita kertoja lääkärillä pääsemättä tarkempiin tutkimuksiin. Vähäisen koulutuksensa vuoksi hän oli tehnyt erilaisia ruumiillisia ja etupäässä

raskaita töitä, mikä oli todennäköisesti vain pahentanut hänen selkävaivojaan. Tehtyään noin 12 vuotta metallitöitä hän hankki noin kolmen vuoden ajan elantonsa kalanvälityksellä. Jouduttuaan lopettamaan sen, koska kalankäsittelytiloihin tehtäväksi vaadittu remontti olisi muodostunut liian kalliiksi, hän jäi osittain vapaaehtoisesti työttömäksi. Asuttuaan noin neljä vuotta yksinäisessä mökissä, jossa ei ollut sähköä eikä vesijohtoa, hän lähti mukaan YEH-projektiin. Sen toimintaa vetäneet saivat työvoimatoimiston kiinnittämään huomiota hänen terveyteensä ja lähettämään hänet lääkärin tutkimuksiin. Niiden perusteella hän pääsi sairauslomalle ja sillä vuoden oltuaan työkyvyttömyyseläkkeelle. Samoin hän muutti asumaan yksiöön, mitä hän piti projektin ansiona, koska hänen asuinpaikkakunnallaan olisi ollut paljon muitakin vastaavanlaisen asunnon tarpeessa olevia. Varsin todennäköistä on, että nämä asiakkaan elämänhallintaa parantaneet ratkaisut olisivat jääneet löytämättä, mikäli myös kaikkien YEH-projektissa toimineiden perustavoitteena olisi ollut työttömien koulutus- ja työmarkkinoille sijoittumisen edistäminen aktivoimalla ja ohjaamalla heitä markkinoilla yhä kovemmaksi käyvässä kilpailussa tarvittavien kvalifikaatioiden hankkimiseen kiinnittämättä huomiota työttömien terveydellisiin ja muihin heillä oleviin elämänhallintaa ja -laatua heikentäviin ongelmiin (Saari & Viinamäki 2001, 10–37).

Edellä käsittelemässäni YEH-projektin asiakkaan projektille (työttömien yhdistyksessä palkkatyötä ja vapaaehtoisina toimineille ihmisille) antamassa palautteessa tulee esille myös se välitömien hyvinvointi-interventioiden käytännön toteuttamisen kannalta keskeinen kysymys, mielsivätkö niiden toteuttamiseksi koottuihin yhteistyöverkostoihin osallistuneet tahot ja niiden palveluksessa toimineet ihmiset olevansa kehittämässä työttömien toisille työttömille (vertaisille) vapaaehtoistyönä antamaan vertaistukeen vai ammattilaisten työttömille palkkatyönä antamaan ammatilliseen tukeen perustunutta työttömien syrjäytymisen ehkäisyä. Tähän kysymykseen annetut vastaukset määrittivät monin tavoin sitä, suhtautuivatko yhteistyöhön osallistuneet työttömiin tasa-arvoisina yhteistyökumppaneina, joilla oli työttömyyden asiantuntijoina arvokasta, kehittämisessä tarvittavaa käytännön tietoa syrjäytyneen tai sen uhkaa kokevan työttömän elämisen edellytyksistä ja hänen elämänhallintansa lisäämiseksi tarvittavasta toi-

minnasta sekä sen kehittämistarpeista ja -mahdollisuuksista, vai asiakkaina, joiden syrjäytymisen ehkäisyssä ja sen kehittämisessä tarvittava arvokas tieto oli ammatillisesti koulutetuilla työttömien kanssa työtä tekevillä ammattilaisilla. Se, etteivät kaikki välittömien hyvinvointi-interventioiden toteuttamiseen osallistuneet olleet sitoutuneet kehittämiseen, jonka yhtenä peruslähtökohtana oli aiempaa paremmin toteutuva työttömien toisilleen antaman verstaistuen hyödyntäminen, ilmenee muun muassa seuraavassa esittämistäni sitaateista. Niistä ensimmäisen olen poiminut muistiinpanoista, jotka kirjoitin keskusteltuani KIPINÄ-projektin työntekijän kanssa ongelmista, joihin projektissa oli hänen mukaansa törmätty, ja jälkimmäinen YEH-projektin ohjaus- ja arviointiryhmän jäsenenä toimineen Jukka Vinnurvan projektin seurantatutkimuksena julkaistuun loppuraporttiin kirjoittamasta artikkelista.

X₁ valitti mm. sitä, että ... johtaja ja ... eivät kumpikaan ole pystyneet antamaan ohjetta, millaisia kuntoutuspäätöksiä Kipinässä on mahdollista tehdä, kun hän on niitä kysellyt. X₂ on X₁:n mukaan korostanut Kipinää suunniteltaessa, että projektista ei saa tehdä ”työttömyyspäivärahopäivien nollauspaikkaa”, mikä lienee ainakin yksi selitys, miksi Kipinässä voidaan tarjota vain muutaman kuukauden tukityöpaikkoja. Tämä oli X₁:n mukaan virheratkaisu alkuaankin ja se korostuu vuodenvaihteessa tapahtuvassa muutoksessa työttömyysturvalaissa, jonka mukaan työssäoloehto pitenee kymmeneen kuukauteen. Ns. vaihtoehtoisista työllistymisen tavoista (esimerkiksi osuuskunta) ei X₁:n mukaan Kipinässä ole kellään tarpeeksi tietämystä, jotta niitä voisi lähteä todella tarjoamaan ihmisille työttömyystilanteen ratkaisemiseksi, eikä Kipinällä ole mitään tarjottavana tukemaan vaihtoehtoisten työllistymismallien toteuttamista, mikäli se tarkoittaa esimerkiksi rahallista tukea hankkeen alkuvaiheessa. (Havaintomuistiinpano, Havaintopäiväkirja 11.12.1996.)

Kansalaisjärjestöissä ja kunnissa on tarpeen tehdä rajanveto yhdyskuntatyön tai kansalaisjärjestöjen omaehtoisen toiminnan pohjalta nousevan aktiivoivan toiminnan ja toisaalta ammatillisuuteen pohjaavan sosiaalisen kuntoutuksen välillä. Kuitenkin tulee pitää mielessä, ettei lasta heitetä pesuveden mukana. Kertoihan MONETin seurantatutkimuskin, että toimittaessa alkuvaiheessa lähempänä yhdyskuntatyön työtettä osallistujat kokivat projektin ryhmäkokemukset ja sosiaalisen tuen joko parempana tai vähintään samalla tasolla

kuin myöhemmin projektiin ammatillistumisen kaudella tulleet osallistujat. Ensimmäiset osallistujat kokivat tulleen paremmin kuulluiksi vertaisohjaajien taholta. ...

Ammatillisesti toteutettu kuntoutus on tietysti tavoitteellista muutostyötä, jossa edetään työelämäsuuntaisesti ja konkreettisia tavoitteita kohti. ... Omaehtoiseen osallistumiseen perustuvassa yhdyskuntatyössä sen sijaan ihmiset voidaan hyväksyä oman toimintakykynsä mukaisesti asettamatta erityisiä kuntoutuksen mukaisia tavoitteita. Yhdyskuntatyö on sinänsä tarpeellista yhteisöjen ja yksilöiden toimintakyvyn ja sosiaalisen integraation tähden.

Kolmannella sektorilla ja kuntoutettavien asuinalueilla toteutettu ammattimainen sosiaalinen kuntoutus puree sitä paremmin, mitä lähempänä se toiminnallisesti on vireitä, elämänmakuisia yhdyskuntatyön toimintaympäristöjä. Kuntoutusyksiköillä on silloin myös paremmat mahdollisuudet kiinnittää kuntoutettavia sosiaaliin kuvioihin asuinalueella. Sosiaalinen kiinnittyminen tukee samalla kuntoutujan työelämäsuuntaisia ponnisteluja. Toisaalta se ”normalisoi” sellaisia, joilla on jo pitkä asiakkuus, riippuvuus tai leimaantumisen johonkin sosiaalivaltion asiakasrooliin. Sosiaalisen kuntoutuksen tunnusmerkkeinä kolmannella sektorilla tulee ammatillisuuden lisäksi säilyä paikallisuus, yhteisöllisyys, moniarvoisuus ja arjenläheisyys. (Vinnurva 2001, 233.)

Edellä olevan muistiinpanon mukaiset KIPINÄ-projektin työntekijän työssään kokemat ristiriidat⁴³ (Engeström 1995, 62–67; ks. myös luku 3.4) johtuivat siitä, että projektissa oli noudatettava samoja lakeja ja määräyksiä kuin muussakin työvoimapoliittisia toimenpiteitä käyttäen tehdyssä työttömien syrjäytymisen ehkäisyssä. Niiden noudattaminen ei hänen mukaansa mahdollistanut sitä, että projektissa olisi voitu tehdä työttömän tarpeisiin vastaavien räätälöityjen ratkaisujen mukaisia päätöksiä niin kuin siinä luvattiin tehdä (ks. Projektisopimus 1996a; Projektisopimus 1996b). Sitaatin mukaiset YEH-projektin ohjaus- ja arviointiryh-

⁴³ Työntekijä oli epätietoinen siitä, millaisia kuntoutuspäätöksiä projektissa sai tehdä, huolissaan siitä, ettei projektin tarjoama tukityö riitä työttömyysturvan työssäoloehdon täyttämiseen ja että tilanne pahenee entisestään työssäoloehdon pidentymisen jälkeen, ja hän katsoi, ettei projekti kyennyt tukemaan työttömyyden riittävän konkreettisesti ns. vaihtoehtoisten työllistymistapojen kokeilemisessä.

män jäsenen työssään kokemat ristiriidat⁴⁴ johtuivat puolestaan siitä, että projektissa ei tehty jo sitä suunniteltaessa tai heti sen käynnistämisen yhteydessä selkeitä linjauksia, pyrittiinkö siinä ns. sosiaalisen kuntoutuksen idean mukaisesti työttömien suhteellisen nopealla aikavälillä tapahtuvaan työelämään sijoittumisen edistämiseen vai kansalaisjärjestöjen omaehtoisen toiminnan pohjalta nousevan aktivoivan toiminnan idean mukaisesti tapahtuvaan työttömien elämänhallinnan parantamiseen, jolloin toiminnan tavoitteeksi asetetaan laajemmin kuin työllistymisen avulla tapahtuva työttömien elämänhallinnan parantaminen. Koska YEH-projektin tavoitteena oli auttaa kaikkein huono-osaisimpia työttömiä kehittämällä työttömien yhdistyksiä työttömyyden asiantuntijoina käyttäen työttömien syrjäytymisen ehkäisyn toimintamallia, jossa työttömät ovat tasavertaisia toimijoita viranomaisten ja muiden eri yhteistyökumppaneiden kanssa (Saari & Viinamäki 2001, 11–12; Romppainen n.d., 1), oli siinä hänen mukaansa kyse kansalaisjärjestön omaehtoisen toiminnan pohjalta nousevan aktivoivan toiminnan idean mukaisesta työttömien elämänhallinnan parantamisesta. Siksi sen rahoittamisesta päättäneiden ja sen seurantaan tehneiden ei olisi hänen mielestään tullut edes esittää kysymystä ”kuinka monta se työllistää”. Tällainen kysymys oli hänen mukaansa alun alkaenkin väärin asetettu, koska projektin toiminnan kohteena olivat henkilöt, jotka eivät ylittäneet edes työ- ja koulutusmarkkinoiden kynnystä ja olivat siten monen askeleen päässä avoimille työmarkkinoille sijoittumisesta. (Vinnurva 2001, 231–236.)

Edellä kuvaamani välittömien hyvinvointi-interventioiden sisäiset ristiriidat johtuivat siitä, että niiden toteuttamiseksi kootuihin yhteistyöverkostoihin osallistuneet tahot pyrkivät jokainen ensisijaisesti omalle toiminnalleen asetettujen tavoitteiden, eikä

⁴⁴ Ohjaus- ja arviointiryhmän jäsen katsoi, ettei projektin tavoitteita voida määrittellä siten, että siinä pyritään samalla sekä ammatillisen kuntoutuksen mukaisesti työttömien suhteellisen nopeasti tapahtuvaan työelämään sijoittumiseen että yhdyskuntatyön tai kansalaisjärjestöjen omaehtoisen toiminnan pohjalta nousevan aktivoivan toiminnan mukaiseen työttömien elämänhallinnan parantamiseen. Ensimmäinen soveltuu hänen mukaansa ns. parempiosaisten (ei lainkaan tai vain lieviä terveydellisiä ja/tai sosiaalisia ongelmia kokevat) ja jälkimmäinen ns. huonompiosaisten (vakavia terveydellisiä ja/tai sosiaalisia ongelmia kokevat) työttömien kanssa tehtävään syrjäytymisen ehkäisyyn.

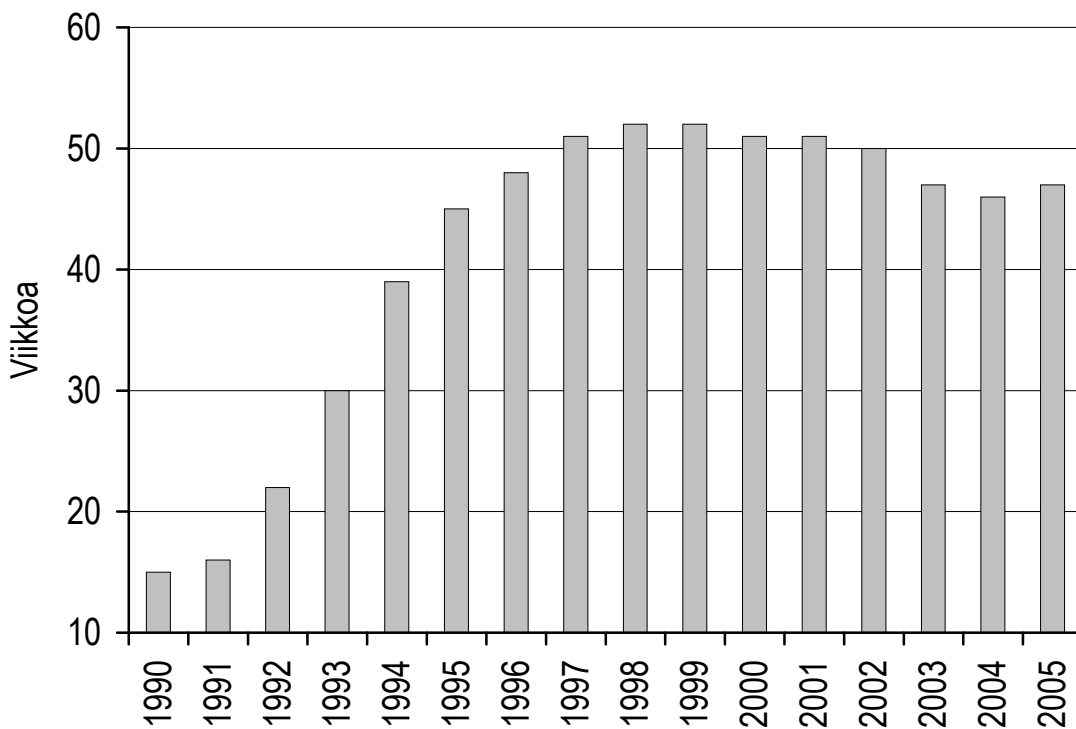
verkostossa muiden toteuttajatahojen kanssa yhdessä sovittujen tavoitteiden saavuttamiseen (ks. esim. Arnkil 2006). Valtionhallintoa (työ- sekä sosiaali- ja terveystieteiden ja yliopistot) edustaneiden organisaatioiden mielestä työttömien syrjäytymistä ehkäisevien ja heidän tarpeitaan vastaavien, räätälöityjä ratkaisuja kehittämään pyrkineiden yhteistyöverkostojen tuli palvella ensisijaisesti näiden organisaatioiden valtionhallinnon sisäisen työnjaon mukaisten tavoitteiden saavuttamista. Kuntahallintoa edustaneiden organisaatioiden mielestä verkostojen tuli palvella näiden organisaatioiden kuntahallinnon sisäisen työnjaon mukaisten tavoitteiden saavuttamista. Kolmatta sektoria edustaneiden organisaatioiden mielestä verkostojen tuli palvella ensisijaisesti näiden organisaatioiden kolmannen sektorin sisäisen työnjaon mukaisten tavoitteiden saavuttamista. Sen sijaan verkostojen kokoamiselle asetettua tavoitetta saada niiden toimintaan mukaan myös yksityisen sektorin organisaatioita jäi saavuttamatta. (Ks. Taulukko 11.). Yhteistyöverkostoihin osallistuneilla organisaatioilla oli siten hyvin erilaisia verkostojen toiminnan suunnittelua, toteuttamista ja arvioimista vaikeuttaneita (ks. esim. Guba & Lincoln 1989, 252–269; Vartiainen 1994, 94–114; Fetterman 1996; Zuber-Skerritt 1996c) näkemyksiä. Niillä oli erilaisia näkemyksiä muun muassa sen suhteen, 1) missä roolissa toiminnassa mukana olleet työttömät olivat (*olivatko työttömät toiminnan subjekteja vai objekteja?*), 2) miten työttömien toimintaan mukaan tulo ja siitä pois jääminen tapahtuivat (*olivatko työttömät mukana toiminnassa vapaaehtoisena osallistumisensa vai jonkin verkostossa mukana olevan organisaation asiakkuutensa tai jäsenyytensä kautta?*), 3) kuinka huono-osaisia työttömiä toiminnalla pyrittiin auttamaan (*käytettiinkö kohdejoukon määrittelyssä ja asiakasvalinnassa kriteerinä työstä vai elämästä yleisemmin syrjäytymistä?*) ja 4) miten toiminnan tuloksellisuutta, vaikuttavuutta ja tehokkuutta arvioitiin (*käytettiinkö arvioinnin kriteerinä työttömien työllistymistä vai elämäntilanteen paranemista?*).

6 VÄLITTÖMIEN HYVINVOINTI-INTERVENTIOIDEN TOTEUTTAMISEN KONTEKSTUAALISET PUITTEET

Tarkastelen tässä luvussa, miten Suomessa 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun alkuun vallinnut yhteiskunnallinen konteksti vaikutti siihen, millaisia mahdollisuuksia maassa oli toteuttaa välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaista osallistuvaa/valtaistavaa toimintatutkimusta soveltanutta työttömiä ja tutkijoita kehittämiseen osallistanutta työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä. Sen vaikutus näkyi välittömissä hyvinvointi-interventioissa edellisessä luvussa käsittelemänäni niissä tehdyn työn sisäisinä ristiriitoina, joiden ratkaisemismahdollisuuksia määritti niitä toteuttaneisiin yhteistyöverkostoihin osallistuneiden tahojen toimintaa ohjanneiden käyttöteorioiden mukaisten organisaatiokohtaisten toimintaperiaatteiden (Argyris ym. 1985/1990, 81–88; Engeström 1995, 53–58; ks. myös luvut 3.1 ja 3.2) lisäksi etenkin se, miten työmarkkinoilla jo tapahtuneet ja jatkossa tapahtuviksi ennakoitujen muutokset huomioitiin maassa harjoitettua yhteiskuntapolitiikkaa koskeneita päätöksiä tehtäessä. Näihin muutoksiin kuuluivat muun muassa ns. rakenteistuneeseen yksilöllistymiskehitykseen liitetyt työmarkkinoiden joustavuuden samoin kuin niillä toimivien organisaatioiden ja yksilöiden välisen kilpailun lisääntyminen (ks. Viinamäki 1999, 235–240). Näiden muutosten nähtiin tekevän esimerkiksi ihmisten toimeentulon järjestämisen jatkossa yhä keskeisemmäksi ja vaativammaksi yhteiskuntapoliittiseksi ongelmaksi, jonka ratkaiseminen tulisi liittymään pitkälti siihen, miten ihmisten työmarkkinoilta ja sen myötä mahdollista yleisempääkin yhteiskunnasta syrjäytymistä katsotaan voitavan ehkäistä. Muun muassa ns. normaalityösuhteen murenemisen ja joustavien työmarkkinoiden yleistymisen vuoksi entistä monimuotoisemmiksi muuttuviksi nähtyjen työsuhdemuotojen katsottiin johtavan siihen, että myös työttöminä olevien toimeentulon turvaamiseen on kehitettävä uusia ja aiempaa moninaisempia ratkaisuja, mikä edellyttää uudentyyppisten työmarkkinoilla tapahtuneet muutokset huomioivien yhteiskuntapoliittisten ratkaisujen tekemistä (ks. Väärälä 1999a, 29–39; Väärälä 1999b, 81–84).

6.1 Keskeisiä työttömyyden rakenteessa tapahtuneita muutoksia

Välittömien hyvinvointi-interventioiden kannalta keskeisiä Suomessa 1990-luvulla tapahtuneeseen talous- ja työllisyyskehitykseen (ks. Kuviot 14.–16.) liittyneitä työttömyyden rakenteessa tapahtuneita muutoksia olivat työttömien työnhakijoiden työttömyysaikojen piteneminen ja pitkäaikaistyöttömien ikärakenteen muuttuminen vuosikymmenen alun talouslaman jälkeen aiempaa selvemmin vanhimpiin ikäryhmiin painottuneeksi. Näistä muutoksista ensimmäistä havainnollistavat työttömien työnhakijoiden työttömyyden keskimääräisessä kestossa vuosina 1990–2005 tapahtuneet muutokset (Kuvio 24.).

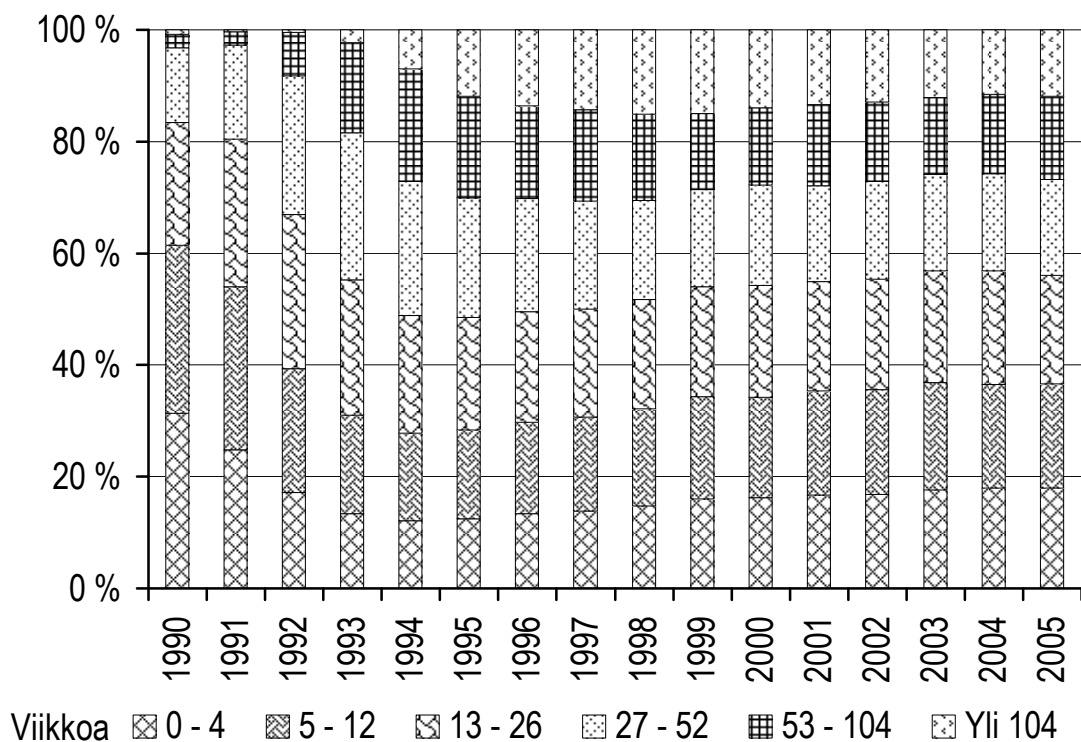

Lähde: Työpoliittinen aikakauskirja 2/2007, 34*, Taulukko 16.

Kuvio 24. Työttömien työnhakijoiden työttömyyden kesto keskimäärin Suomessa vuosina 1990–2005.

Vuodesta 1990 ja vuoteen 1998 työttömien työnhakijoiden työttömyyden keskimääräinen kesto pidentyi jatkuvasti niin, että se lähes 3,5-kertaistui 15 viikosta 52 viikkoon. Nopeinta sen pidentyminen oli vuosina 1991–1994, jolloin se piteni 16 viikosta 39

viikkoon. Vuonna 1999 se oli sama kuin vuonna 1998, minkä jälkeen se lyheni hieman tai pysyi ennallaan vuoteen 2004 saakka, jolloin se oli 46 viikkoa, mistä se nousi vuonna 2005 niin, että se oli tuolloin 47 viikkoa. (Kuvio 24.; Liite 15.). Tätä työttömien työnhakijoiden työttömänä oloajan pitenemisestä heidän työttömyytensä keskimääräistä kestoja tarkastellen saatavaa kuvaa voi tarkentaa eri ajan työttöminä olleiden osuuksissa kaikista työttömistä työnhakijoista vuosina 1990–2005 tapahtuneiden muutosten tarkastelulla (Kuvio 25.).

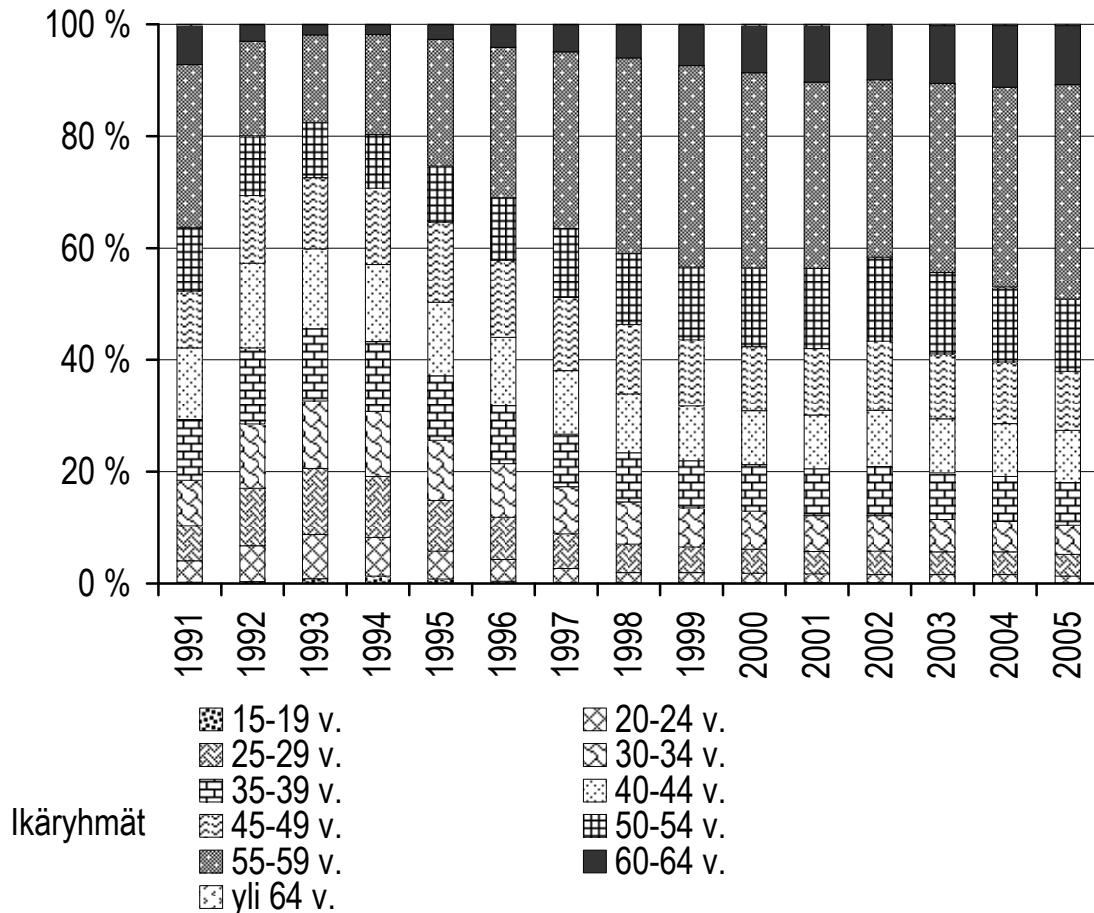
Lähde: Työpoliittinen aikakauskirja 2/2007, 34*, Taulukko 16.

Kuvio 25. Eri ajan työttömänä olleiden osuudet kaikista työttömistä työnhakijoista (pl. lomautetut) Suomessa vuosina 1990–2005.

Eri ajan työttömänä olleiden osuuksissa työttömistä työnhakijoista vuosina 1990–2005 tapahtuneiden muutosten ”päätrendiksi” voi kiteyttää ”lyhytaikaistyöttömien” (0–12 viikkoa) osuuden laskun noin 61,2 %:sta noin 36,7 %:iin, ”keskipitkäaikaistyöttömien” (13–52 viikkoa) osuuden nousun noin 35,3 %:ssa noin 36,5 %:iin ja ”pitkäaikaistyöttömien” (yli 52 viikkoa) osuuden nousun noin 3,3 %:sta noin 26,8 %:iin. Nopeimpia osuuksien muutokset olivat

vuosina 1990–1995, jolloin 0–4 viikkoa työttömänä olleiden osuus laski noin 31,3 %:sta noin 12,5 %:iin, 5–12 viikkoa työttömänä olleiden noin 29,9 %:sta noin 15,9 %:iin ja 13–26 viikkoa työttömänä olleiden noin 21,9 %:sta noin 20,2 %:iin, kun taas 27–52 viikkoa työttömänä olleiden osuus nousi noin 13,4 %:sta noin 21,3 %:iin, 53–104 viikkoa työttömänä olleiden noin 2,5 %:sta noin 18,2 %:iin ja yli 104 viikkoa työttömänä olleiden noin 0,8 %:sta noin 11,9 %:iin. Vuoden 1995 jälkeen tapahtuneet muutokset olivat huomattavasti maltillisempia, sillä vuoteen 2001 mennessä ”*lyhytaikaistyöttömien*” osuus nousi noin 28,4 %:sta noin 35,3 %:iin, ”*keskipitkäaikaistyöttömien*” osuus laski noin 41,5 %:sta noin 36,9 %:iin ja ”*pitkäaikaistyöttömien*” osuus laski noin 30,1 %:sta noin 27,8 %:iin, eikä niissä tapahtunut tämän jälkeen mitään oleellisia muutoksia. Huomionarvoista on, että vuonna 2001, jolloin osallistumiseni tarkastelemini hyvinvointi-interventioihin ja tutkimushankkeisiin päättyi, 53–104 viikkoa työttömänä olleiden osuus oli noin 7-kertainen ja yli 104 viikkoa työttömänä olleiden noin 13-kertainen vuoteen 1990 verrattuna. (Kuvio 25.; Liite 15.).

Pitkäaikaistyöttömien ikärakenteen painottumista 1990-luvun alun jälkeen aiempaakin selvemmin vanhempiin ikäryhmiin havainnollistaa muun muassa pitkäaikaistyöttömien (yli vuoden yhtäjaksoisesti työttömänä työhakijana olleet) ikäjakaumassa vuosina 1991–2005 tapahtuneet muutokset (Kuvio 26.).

Lähde: Työministeriö, Työnvälitystilasto.

Kuvio 26. Pitkäaikaistyöttömät ikäryhmittäin Suomessa vuosina 1991–2005.⁴⁵

Olennaiseksi pitkäaikaistyöttömien ikäjakaumassa vuosina 1991–2005 tapahtuneeksi muutokseksi voi kiteyttää ensinnäkin sen, että *työelämään siirtymisvaihetta*⁴⁶ (15–24-vuotiaat) eläneiden osuus

⁴⁵ Olen saanut kuvion perustana olevat TM:n laatimasta työnvälitystilastosta poimitut tiedot 17.7.2007 sähköpostitse TM:n erikoissuunnittelija Mikko Kauppiselta.

⁴⁶ Yksilön ja työelämän suhdetta kuvaavien vaiheiden määrittelyssä olen hyödyntänyt psykologisia siirtymävaiheteorioita, joiden mukaan siirtymävaiheessa on kyse ihmisen elämänsä eteen tulevasta tilanteesta, jossa hän joutuu pohtimaan, kuinka hänen elämäntapansa sopii yhteen hänen muuttuneen elämäntilanteensa kanssa. Ihminen pohtii tällöin, millaisia tavoitteita hän on asettanut itselleen (omalle elämälleen) ja millaisia mahdollisuuksia hänellä on niiden saavuttamiseen. Koska siirtymävaihetta elävän ihmisen elämäntapa ja elämäntilanne eivät mahdollista hänen itselleen asettamien tavoitteiden saavuttamista, joutuu hän pohtimaan, miten hän voi itselleen asettamia tavoitteita muuttamalla ja itsellään olevia sekä ympäröivän maailman tarjoamia mahdol-

laski noin 4,1 %:sta noin 1,3 %:iin, *työelämään ankkuroitumisvaihetta* (25–34-vuotiaat) eläneiden osuus noin 14,4 %:sta noin 9,1 %:iin ja *työelämään ankkuroituneiden varhaisvaihetta* (35–44-vuotiaat) eläneiden osuus noin 23,7 %:sta noin 17,0 %:iin, kun taas *työelämään ankkuroituneiden myöhäisvaihetta* (45–54-vuotiaat) eläneiden osuus nousi noin 21,5 %:sta noin 23,5 %:iin ja *työelämästä vetäytymisvaihetta* (yli 54-vuotiaat) eläneiden osuus noin 36,3 %:sta noin 49,1 %:iin. Toiseksi voi todeta, että vuosina 1991–1994 tapahtuneiden *työelämään siirtymis-, ankkuroitumis- ja ankkuroituneiden varhaisvaihetta* eläneiden osuuksien nousujen nopeuden seurauksena alle 45-vuotiaiden osuus pitkäaikaistyöttömistä nousi vuoden 1991 noin 42,2 %:sta vuonna 1993 noin 59,9 %:iin, mistä se kuitenkin laski varsin nopeasti niin, että se oli vuonna 1997 noin 38,1 %, vuonna 2001 noin 30,1 % ja vuonna 2005 noin 27,4 %. Näin ollen yli 45-vuotiaiden *työelämään ankkuroituneiden myöhäis- ja työelämästä vetäytymisvaihetta* eläneiden osuus pitkäaikaistyöttömistä oli vuonna 1997 suurempi (noin 62,0 %) kuin vuonna 1991 (noin 57,9 %), mistä se nousi tämän jälkeen edelleen niin, että se oli vuonna 2001 noin 69,9 % ja vuonna 2005 noin 72,6 %. Tämän perusteella voikin todeta, että 1990-luvun alkupuoliskolla tapahtunut työttömien iän mukainen pitkäaikaistyöttömyyden demokratisoituminen” oli vain ohi menevä, pahimpiin lamavuosiin liittynyt ilmiö. Laman jälkeen siitä tuli aiempaakin selvemmin etenkin yli 55-vuotiaiden *työelämästä vetäytymisvaihetta* eläneiden ja sen lisäksi 45–54-vuotiaiden *työelämään ankkuroituneiden myöhäisvaihetta* eläneiden työttömien ongelma. (Kuvio 26.; Liite 16.)

6.2 Hyvinvointivaltion uusliberalistisen kritiikin ohjaamaa työttömien syrjäytymisen ehkäisyä

Suomessa 1990-luvun edessä tehdyt yhteiskuntapoliittista linjaa määrittäneet ns. *ylätason päätökset*, joilla pyrittiin vastamaan muun muassa edellä käsittelemieni työmarkkinamuutosten aiheut-

lisuuksia hyödyntämällä saada ne toisiaan vastaaviksi. (Ks. Perho & Korhonen 1995; Koskela 1995; Pietiläinen 2005, 62–63.)

tamiin haasteisiin, vaikuttivat ratkaisevasti siihen, millaista työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä tuolloin toteutetuissa välittömiksi hyvinvointi-interventioiksi tarkoitetuissa projekteissa oli mahdollista tehdä. Tämä johtui siitä, että projekteissa oli noudatettava niiden toteuttamisesta tehdyissä sopimuksissa ja rahoituspäätöksissä mainittuja ehtoja, kuten rahoittajatahojen kanssa käytyjen neuvottelujen aikana lopullisen sisällön saaneita projektisuunnitelmia (Sosiaali- ja terveysministeriö 1994; Projektisopimus 1995; Projektisopimus 1996a; Projektisopimus 1996b; Rahaautomaattiyhdistys 1997; Sosiaali- ja terveysministeriö 1997; ks. myös Jussila 1996). Näiden välittömiksi hyvinvointi-interventioiksi tarkoitettujen projektien toteuttamisesta vastanneiden yhteistyöverkostojen toiminnan sääntöinä (Engeström 1995, 36–67; ks. myös luku 3.4) toimineiden ehtojen täyttämiskaava merkitsi sitä, että projekteissa tehtyjen ns. *alatasen päätösten*, millaisin keinoin niissä pyrittiin kehittämään työttömien syrjäytymisen ehkäisyä, oli oltava sopuissa edellä mainitsemieni ylätasen päätösten kanssa. Näitä ylätasen päätöksiä sisältäneet poliittis-hallinnolliset asiakirjat⁴⁷ toimivat puolestaan "välittävänä lenkkinä", jonka voi sanoa välittäneen yhteiskuntapoliittisten linjausten vaikutukset välittömiksi hyvinvointi-interventioiksi tarkoitettujen projektien toteuttamisessa tehtyihin jokapäiväisiin ratkaisuihin.

Katson, että välittömien hyvinvointi-interventioiden toteuttamismahdollisuuksia määrittäneisiin poliittis-hallinnollisiin asiakirjoihin sisältyneisiin valtioneuvoston, sen esitysten pohjalta päätöksiä tehneen eduskunnan ja näitä päätöksiä valmistelleiden valtionhallinnon viranomaisten tekemiin ylätasen päätöksiin vaikuttivat ensisijaisesti hyvinvointivaltion tuottamia palveluja kohtaan Suomessa 1990-luvulla esitetyn arvostelun toisen pääsuun-

⁴⁷ Ks. esimerkiksi Skog 1994; Sosiaaliturvan strategiset... 1994; Työttömyys 200 000:een... 1994; Euroopan sosiaalirahasto... 1995a; Sosiaaliturvan strategiat... 1995; Suomen työllisyysohjelma... 1995; Työhallinnon EU-linjauksia 1995; Skog & Räisänen 1997; EU:n työllisyysuuntaviivojen... 1998; Aktiivinen sosiaalipolitiikka... 1999; EU:n työllisyysuuntaviivojen... 1999; Työhallinnon toimintaohjelma... 1999; EU:n työllisyysuuntaviivojen... 2000; Työhallinnon strategia... 2000; EU:n työllisyysuuntaviivojen... 2001; Passiivisesta aktiiviseen... 2001; Sosiaali- ja... 2001; Syrjästä osallisuuteen... 2001; Toinen aalto... 2001; Euroopan yhteisön... n.d.

tauksen muodostaneeksi tulkitussa *uusliberalistisessa kritiikissä* korostetut näkemykset. Tämän ylätason päätösten tekoa viime vuosikymmenen edetessä yhä selvemmin ohjanneen työttömiä uusmoralistisesti omasta työttömyydestään moittineen kritiikin mukaan hyvinvointivaltio passivoi suomalaista yhteiskuntaa ja sen jäsenenä toimivia kansalaisia, koska sen tuottamien hyvinvointipalvelujen kustannukset jäivät vain yhteiskunnan aktiivijäsenten maksettaviksi. Kritiikin esittäjät korostivat, että yksilön vastuuta hyvinvoinnistaan ja markkinoiden roolia hyvinvointipalvelujen tuottamisessa piti lisätä. Näin palvelut oli heidän mukaansa mahdollista saada yksilöllisiä palvelutarpeita vastaaviksi ja niiden tuottaminen taloudellisesti tehokkaaksi. Huomattavasti vähemmän edellä mainitsemini ylätason päätöksiin vaikuttivat sen sijaan näkemykset, joita korostettiin hyvinvointivaltion tuottamia palveluja kohtaan Suomessa 1990-luvulla esitetyn arvostelun toisen pääsuuntauksen muodostaneeksi tulkitussa *omaehtoisuuskritiikissä*. Tämän ylätason päätösten tekoon vuosikymmenen edetessä yhä vähemmän vaikuttaneen kritiikin mukaan hyvinvointivaltion tuottamat standardipalvelut eivät huomioineet kansalaisten vaihtelevia palvelutarpeita. Kritiikin esittäjät korostivat, että kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa hyvinvointipalvelujen määrään ja laatuun piti lisätä. Näin palveluja tuotettaessa olisi heidän mukaansa mahdollista huomioida sekä yksilölliset palvelutarpeet että jokaisen palveluja käyttävän kansalaisen oikeuksien kunnioittaminen. (Vähätalo 1998, 158–182; Metteri & Lehtinen & Saarnio 2000, 119–132; Julkunen 2001, 163–184; ks. myös Bryson 1992, 9–29; Julkunen ym. 1993; Kosonen 1995; Eräsaari 1996, 120–134.)

Siitä, miten uusliberalistisessa kritiikissä korostetut näkemykset vaikuttivat välittömien hyvinvointi-interventioiden toteuttamismahdollisuuksia määrittäneisiin ylätason päätöksiin, kertoo muun muassa se, millaista talous-, työvoima-, sosiaali- ja muuta yhteiskuntapolitiikkaa noudattaen Suomen katsottiin voivan vastata työttömyydestä ja siihen liittyneestä syrjäytymisestä aiheutuneisiin ongelmiin. Keskeisiksi vastausta vaatineiksi kysymyksiksi nousivat tällöin, kuten myös aiemmin esittämistäni Kuvioista 14.–16. ja 24.–26. voi päätellä, miten pysäyttää ja kääntää laskuun maata vuosikymmenen alussa kohdanneen talouslaman myötä al-

kaneet 1) työttömyyden, 2) pitkäaikaistyöttömien (yli 52 viikkoa) osuuden työttömistä työnhakijoista ja 3) 45–54-vuotiaiden työelämään ankkuroituneiden myöhäisvaihetta sekä 4) yli 55-vuotiaiden työelämästä vetäytymisvaihetta eläneiden työttömien osuuksien pitkäaikaistyöttömistä kasvut ja ehkäistä niiden kasvuun liittyvien syrjäytymisongelmien kärjistyminen. Seuraavassa esittämäni työministeriön asettaman selvitysmiehen muistiosta sekä STAKES:n paikallisyhteisöprojektin aloitteesta kootun työryhmän raportista poimimani sitaatit osoittavat näihin kysymyksiin vastaamiseen liittyneessä yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa työttömien syrjäytymisestä ja syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisestä 1990-luvun alkupuolella esitettyjen erilaisten tulkintojen kahden päälinjan välisen eron.

Tukipolitiikan perustavoitteiden selkiyttäminen nykyisestään on välttämätön edellytys ehdotettavan tukiuudistuksen toteuttamiselle. Vaikean taloudellisen tilanteen olosuhteissa on strategisesta linjauksesta huolimatta ajauduttu siihen, että tuilla ei ole ollut juurikaan muuta kuin työttömyyttä katkaiseva vaikutus. Laman taistuessa ja työllisyystilanteen alkaessa vähitellen parantua tukipolitiikan päämääränä tulee olla se, että tukien avulla edistetään ja parannetaan työttömien työmarkkinoille sijoittumisen valmiuksia. Tukipolitiikan perustavoitteeksi tulee tietoisesti eikä pelkästään periaatetasolla asettaa se, että tukien avulla osana muita työhallinnon toimenpiteitä kehitetään työvoiman valmiuksia ja sopeutetaan työvoimavaroja työelämän rakennemuutoksiin.

Työllistämistukea on näin ollen kehitettävä selkeästi työvoimavarojen kehittämistuen suuntaan.

...

Työhallinnon tavoitteet eivät voi ainakaan pidemmällä aikavälillä olla olennaisesti ristiriidassa työnhakijoiden tavoitteiden kanssa varsinkaan, jos tavoitteeksi asetetaan se, että tukipolitiikan ja muiden toimenpiteiden avulla pyritään parantamaan laadullisesti työttömien työllistymisedellytyksiä. Vaikka tällaisia eturistiriitoja ei voida kokonaan poistaa, niiden vähentäminen edellyttää toimenpiteitä, joilla toimeentulo- ja työllistämistuen välistä passivoivaa vaikutusta voidaan purkaa. Muussa tapauksessa työllistämistuki on enemmän jatketta sosiaaliturvalle kuin aktiivista pyrkimystä työllistymisedellytysten parantamiseen. (Skog 1994, 37–38.)

Edellä oleva työministeriön asettaman selvitysmiehen 31.7.1994 jättämästä muistiosta poimimani sitaatti osoittaa, että raportti edusti hyvinvointivaltion tuottamia palveluja kohtaan Suomessa 1990-luvulla esitetyn arvostelun toiseksi päälinjaksi tulkittua uusliberalistista kritiikkiä. Sitaatin mukaan työttömyys ja työttömien yhteiskunnasta syrjäytyminen olivat ensisijaisesti työttömän passiivisuudesta aiheutuneita ongelmia, joiden ratkaiseminen edellytti työttömän aktiivisuutta lisäävien toimenpiteiden tehostamista. Sitaatti myötäilee sitä Suomessa 1990-luvun alkuun saakka harjoitettuun työllisyyspolitiikkaan kohdistunutta kritiikkiä, jonka mukaan politiikan avulla oli kyetty katkaisemaan työttömiksi jääneiden työttömyysjaksoja, mutta ei kehittämään heidän työmarkkinavalmiuksiaan. Selvitysmies ehdotti, että työllistämistukeen ja muihin työhallinnon toimenpiteisiin tehtäisiin uudistuksia, jotka muuttaisivat niiden luonnetta niin, että niillä tuettaisiin entistä enemmän työttömien työllistymisedellytysten aktiivista kehittämistä. Uudistusten edellytyksenä oli hänen mukaansa se, että työllistämistuesta sosiaaliturvan jatkeen tehneitä piirteitä voidaan vähentää karsimalla työllistämisen- ja toimeentulotukien myöntämisen perusteita, joiden yhteisvaikutus oli työtöntä toimeentuloturvan varassa elämään passivoiva, ei häntä työnhakuun ja työmarkkinavalmiuksiensa parantamiseen aktivoiva. Tärkeimmäksi uudistusehdotustensa päämääräksi hän totesi sen, että ne toteuttamalla työhallinnon toimenpiteet tukisivat aiempaa paremmin mahdollisimman monen passiivituen varassa elävän työttömän siirtymistä aktiiviseksi työmarkkinoilla toimijaksi. (Skog 1994, 35–52.)

Seuraava STAKES:n paikallisyhteisöprojektin aloitteesta kootun työryhmän 12.10.1994 luovuttamasta raportista ottamani sitaatti osoittaa puolestaan tämän raportin edustaneen hyvinvointivaltion tuottamia palveluja kohtaan Suomessa 1990-luvulla esitetyn arvostelun toiseksi päälinjaksi tulkittua omaehtoisuuskritiikkiä.

Hyvinvointiyhteiskuntamme perustuksiin on kuulunut täystyöllisyys. Täystyöllisyys on ollut jokaisen oikeutta yhteiskuntaa ja itseään hyödyntävään työhön. Nykyisen talouden ja työelämän rakenteissa ei ole enää mahdollisuuksia saavuttaa täystyöllisyyttä. Mitkään valtion nykyiset toimenpiteet eivät kykene enää luomaan kaikille työelämästä pois jääneil-

le työtä. Tukityöllistäminen ja muut suojatun työn keinot eivät enää riitä takaamaan täystyöllisyyttä.

...

Työtä uuden talouden alueella ei voida luoda laajentamatta työn käsitettä. Nykyisin käsitämme merkityksellisen työn sellaiseksi työksi, josta maksetaan palkkaa. Kuitenkin samalla juuri tästä työstä yhä useammat ovat sekä joutumassa että haluamassa pois.

Samalla, kun vanha työ on ehtymässä, on syntynyt runsaasti kokeiluja ja kehittelyjä avata työtä uusista lähtökohdista. Uusia työn aloitteita kutsutaan usein työn kolmanneksi sektoriksi. Työn kolmas sektori on hyvin moninainen. Sitä ei voida määritellä organisaatiomuotojen eikä toiminnan kohteiden perusteella. Kaikki organisaatiomuodot sekä tuotannon ja toiminnan alat voivat olla kolmannen sektorin aluetta.

...

Työlle on löydetty uusia arvoja siirtämällä merkitysten painoa työn välineellisistä arvoista arvostamaan työtä itseään. Työ on haluttu liittää kiinteämmin kuin tavallinen palkkatyö osaksi elämän arkipäivää. Työn suunnittelun ja työn tekemisen välillä ei yleensä vaihtoehtoisessa tai kolmannen sektorin työssä ole niin suurta eroa kuin perinteisessä palkkatyössä. Jokainen työntekijä joko osallistuu työn suunnitteluun tai on hyvin sisäistänyt ja hyväksynyt suunnittelun periaatteet. Kolmannen sektorin työpaikat eivät pyri myöskään ehdoitta mahdollisimman suureen tehokkuuteen. Usein työtä kantaa joku eettinen tai aatteellinen käsitys. Niinpä työn ja yhteiskunnallisen toiminnan välillä ei ole sitä eroa, mikä on normaalissa työssä.

...

Kuitenkin toiminta uuden talouden alueella on edelleen hyvin vähäistä. Uusien ytimien löytämiseksi uuden talouden hankkeet tarvitsevat paitsi kannustusta myös kokonaan uusia edellytyksiä. Nyt tarvitaan kokeiluhankkeita, joille raivataan tilaa sosiaaliturvasäännöksiin tehdyillä tilapäisillä tai pysyvillä muutoksilla. (Aloitteellisuus ja... 1994a, 80–81.)

Työryhmän mukaan työttömyys ja siitä aiheutunut yksilöiden syrjäytyminen olivat ensisijaisesti yhteiskuntarakenteiden aiheuttamia ongelmia, minkä vuoksi niiden ratkaiseminen edellytti näiden rakenteiden muuttamista edellyttävien uudistusten toteuttamista. Se korosti, ettei Suomessa 1990-luvun alussa kasvanutta työttömyys- ja sen aiheuttamia muita ongelmia voinut ratkaista, jos merkityksellinen työ käsitetään myös jatkossa vain perinteisellä

tavalla palkkatyöksi. Sen mukaan työttömyys- ja syrjäytymisongelmien ratkaiseminen edellytti työkäsitteen laajentamista, minkä toteuttamiseksi se ehdotti käynnistettäväksi käytännön kokeiluja, joissa olisi voitu kartoittaa sosiaaliturvasäännöksiin tehtävien muutosten turvaamana ns. uuden talouden alueella toteutettavaan toimintaan liittyneitä mahdollisuuksia ja ongelmia. Tällaisen vaihtoehtoisen toiminnan tärkeäksi piirteeksi työryhmä totesi, ettei sen toteuttamisen ensisijaisena motiivina ollut siitä saatava taloudellinen vastike kuten palkkatyössä, jonka tekemistä motivoi siitä maksettava palkka. Vaihtoehtoiseen toimintaan osallistumista motivoivat sen sijaan muut toimijoiden siitä saamat vastikkeet, kuten mahdollisuus osallistua omia eettisiä ja aatteellisia näkemyksiä vastaavaan toimintaan. (Aloitteellisuus ja... 1994, 46–81.)

Myös seuraava sosiaali- ja terveysministeriön ehkäisevän sosiaali- ja terveystalouden osaston asettaman asiantuntijaryhmän 15.3.1995 jättämästä muistiosta ottamani sitaatti edustaa hyvinvointivaltion tuottamia palveluja kohtaan Suomessa 1990-luvulla esitetyn arvostelun toiseksi päälinjaksi tulkittua omaehtoisuuskritiikkiä. Muistion laatineen asiantuntijaryhmän tehtävänantona oli konkretisoida edellä käsittelemäni STAKES:n paikallisyhteisöprojektin aloitteesta kootun työryhmän raportissaan tekemiä ehdotuksia. Asiantuntijaryhmän tuli pohtia muun muassa sitä, miten uuden talouden tai kolmannen sektorin nimellä toteutettavaa toimintaa voisi käytännössä tukea.

Yhteiskunnassamme tarvitaan ponnisteluja työn uusien areenoiden luomiseksi. Pääomaehtoisen työn alue on supistumassa ja siitä riippuvainen julkinen sektori ei enää voi tarjota pitkään aikaan nykyistä enemmän työtä. Yhteiskuntakehitykseen tarvitaan uusia sysäyksiä. On vaarallista jäädä odottamaan vain teknisen kehityksen puolelta nousevia innovaatioita. Tarvitaan myös sosiaalisen kehityksen innovaatioita.

...

Asiantuntijaryhmä katsoo, että on paikallaan järjestää rajattu kokeilu työn uusista areenoista. Kokeilun avulla luodaan edellytykset sekä oma-apuryhmien kaltaiselle toiminnalle että hankkeille, jotka tähtäävät taloudelliseen tuotoksen aikaansaamiseen. Tällaiset hankkeet toimivat etupäässä paikallisella tasolla.

Kokeilulla on kaksi tavoitetta. Sen tulee toisaalta virittää kolmannen sektorin toimintaa ja luoda uudenlaista verkostoyhteistyötä. Toisena tavoitteena on rakentaa yhteyksiä muihin vastaaviin hankkeisiin Euroopassa, ja selvittää työn uusien areenoiden mahdollisuuksia ja ongelmia sekä talouden että sosiaaliturvan alueella. (Työtä, toimintaa... 1995, 39.)

Asiantuntijaryhmä painotti, että Suomea 1990-luvulla kohdanneen työttömyyden ja siihen liittyneiden muiden ongelmien ratkaiseminen edellytti perinteiseen palkkatyöhön kiinnittyneen työkäsitteen laajentamista. Se korosti, että pääomaehtoinen palkkatyön alue oli supistumassa, eikä siitä riippuvainen julkinen sektori kykenisi vielä pitkään aikaan tarjoamaan työtä sen enempää kuin se tarjosi tuolloinkaan. Asiantuntijaryhmä katsoi, että oli vaarallista jäädä odottamaan sitä, että yhteiskuntakehitystä eteenpäin vievät uudet sysäykset tulisivat vain teknisen kehityksen puolelta, ja unohtaa sosiaalisten innovaatioiden tärkeät sekä kehityksen edistäjän että siihen mahdollisesti liittyvien ei-toivottujen ja eriarvoisuutta lisäävien vaikutusten ehkäisijän roolit. Se katsoi, että Suomessa oli tarpeen käynnistää rajattu työn uusia areenoita koskeva kokeilu, joka virittäisi kolmannen sektorin toimintaa, rakentaisi yhteyksiä vastaaviin hankkeisiin muissa Euroopan maissa ja selvittäisi työn uusiin areenoihin liittyviä mahdollisuuksia ja ongelmia. (Työtä, toimintaa... 1995, 4–11, 27–43.)

Käsittelimäni muistiot ja raportti olivat osa Suomessa 1990-luvun alkupuolella käytyä laajempaa yhteiskunnallista keskustelua (ks. Taulukko 2.), kuinka maan tulee vastata haasteisiin, joita globalisoitumisen ja Euroopan integroitumisen ennakoitiin aiheuttavan sen aiemmin harjoittamaa työvoima- ja sosiaalipolitiikkaa ohjanneen strategian jatkamiselle. Keskeiseksi keskustelua jäsentäneeksi kysymykseksi nousi maata tuolloin koetelleen massatyöttömyyden myötä etenkin se, kuinka maassa jatkossa harjoitettavassa työvoima- ja sosiaalipolitiikassa tuli suhtautua työttöminä oleviin. Tuolloin ennakoituihin haasteisiin varautumisen on nähty selittäneen muun muassa sen, miksi Suomi oppi suhteellisen nopeasti EU:n jäseneksi liittyttyään, miten sen tulee toimeenpanna muiden unionin jäsenmaiden tapaan ohjelmaperustaista työvoima- ja sosiaalipolitiikkaa. Maan liittyminen EU:n jäseneksi vuoden 1995 alussa näkyi työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämi-

sessä pitkälle samaan tapaan kuin se näkyi maaseudun kehittämisessä, sillä maassa käynnistettiin jo ensimmäisten jäsenyysvuosien aikana lukuisia projekteja, joiden tavoitteena oli kehittää entistä tehokkaampia työttömien työmarkkinoilta ja sen myötä yhteiskunnasta yleisemmin syrjäytymisen ehkäisyssä käytettäväksi soveltuvia menetelmiä (Arnkil & Nieminen & Säkjärvi 1997, 32; Tavoite 6-ohjelman... 2000, 136; Hyyryläinen & Rannikko 2000, 13–15). Tämä projektien nopea käynnistäminen oli mahdollista, koska jäsenyysneuvotteluja käyneet valtionhallinnon viranomaiset olivat voineet sekä vaikuttaa niiden toteuttamista ohjanneiden EU:n rakennerahastojen tavoiteohjelmiin sisältyneiden kriteereiden sisältöön että valmistautua niiden noudattamiseen. Esimerkiksi työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kannalta tärkeimpään EU:n rakennerahastojen ohjelmakaudella 1995–1999 toteutettuihin tavoiteohjelmiin kuuluneeseen *Euroopan Sosiaalirahaston Suomen tavoite 3 -ohjelmaan* sisältyneet kriteerit eivät olleet niille tuntemattomia, kun maan jäsenyys unionissa alkoi. Valtionhallinnon viranomaisten oli näin ollen mahdollista valmistautua niin tähän ohjelma-asiakirjaan kirjattujen kuin vastaavien työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseksi käynnistettyjen EU-projektien toteuttamista määrittäneiden kriteereiden noudattamiseen myös silloin, kun projektit rahoitettiin muista ohjelmakaudella maassa toteutettaviksi hyväksytyjen rakennerahastojen varojen käyttöä säädelleiden tavoiteohjelmien toteuttamiseen osoitetuista määrärahoista. (Ks. Euroopan sosiaalirahasto... 1995a, 81–91; Euroopan yhteisön... n.d., 23–25.)

Työttömien omaehtoisen syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisen kannalta tätä Suomen suhteellisen nopeaa ohjelmaperustaisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan toimeenpanossa onnistumista voi kuitenkin pitää vain ensimmäisen asteen oppimiseen perustuneena toimintana (ks. Kuva 7.; ks. myös Argyris 1999/2002, 67–91). Tähän viittaa muun muassa se, kuinka työttömien syrjäytymisen ehkäisyä kehittäneiden EU-projektien nähtiin saavuttaneen niille ohjelmakaudella 1995–1999 asetetun tavoitteen lisätä työ- ja muiden valtionhallinnon paikallisviranomaisten, kuntien, oppi-, tutkimus- ja kuntoutuslaitosten, kansalaisjärjestöjen ja yksittäisten työttömien välistä yhteistyötä. (Euroopan sosiaalirahasto... 1995a, 44–48). Näiden EU-projektien käynnistämisen myötä sa-

manaikaisesti käynnissä olleiden ”pienien hyvinvointiprojektien” määrän kasvu ei merkinnyt sitä, että tällaiseen välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaiseen työttömien omaehtoiseen syrjäytymisen ehkäisyyn kehittämiseen olisi suunnattu käytännössä niin runsaasti resursseja kuin projektien määrä saattoi antaa aiheen olettaa. Kuten olen edellisissä luvuissa todennut, oli työttömien omaehtoiseen toimintaan perustuvan kehittämisen toteuttaminen hankalaa kaikissa Taulukossa 1. esittämässäni välittömiksi hyvinvointi-interventioiksi tarkoitetuissa projekteissa. En myöskään tavannut niissä vuosina 1994–2001 toimiessani ja esimerkiksi erilaisiin ”pienien hyvinvointiprojektien” yhteistyön lisäämiseen pyrkineisiin seminaareihin ja tapahtumiin osallistuessani ketään sellaista kehittäjää, joka olisi voinut vakuuttaa, että hän oli mukana tällaisessa osallistuvaa/valtaistavaa toimintatutkimusta soveltaneessa, toisen asteen oppimiseen perustuvaa kehittämistä onnistuneesti toteuttaneessa projektissa. Vastaavia havaintoja ”pienissä hyvinvointiprojekteissa” kohdatuista ongelmista raportoitiin myös niistä tehdyissä arviointiraporteissa. Niiden mukaan kehittämistyö jouduttiin mukauttamaan pystysuorasti rakentuneen yhteiskunnan sektoroituneisiin hallintoreviireihin ja yksilöllisten polkujen rakentaminen pelkistämään usein vain työhallinnon toimenpiteiden yhdistelyyn, mikä ei johtanut työttömien pääsemiseen pois työttömyydestään tai toimenpidekierteestään. Samoin niissä raportoitiin, kuinka alhaalta–ylös-periaate jäi ylhäältä–alas-periaatteen ja uudet toimijat vanhojen toimijoiden varjoon, työttömillä ja yrittäjillä oli liian pieni rooli projektien suunnittelussa ja toteuttamisessa, uuden kokeilulle oli vanhaan turvautumisen vuoksi liian vähän tilaa ja oppimisvaikutukset välittyivät varsin huonosti kansalliselle ja kansainväliselle tasolle (ks. Katajamäki 1996, 27–31; Arnkil ym. 1997, 1–28; Työ- ja... 1999, 37–51).

Jotta 1990-luvun jälkipuoliskolla toteutetuissa EU:n rakennerahastoista tai muuten rahoitetuissa ”pienissä hyvinvointiprojekteissa” olisi voitu tehdä välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaista kehittämistä, olisi niitä toteutettaessa pitänyt kyetä huomioimaan STAKES:n paikallisyhteisöprojektin aloitteesta kootun työryhmän raportissa ja STM:n ehkäisevän sosiaali- ja terveystieteiden osaston asettaman asiantuntijaryhmän

muistiossa esittämät näkemykset. Kehittämisen lähtökohtana olisi tällöin ollut näkemys, ettei työvoima- ja muun yhteiskuntapolitiikan tavoitteeksi ollut syytä asettaa täystyöllisyyttä, joka perustuu perinteiseen käsitykseen työstä palkkatyönä. Työttömyys ja siihen liittyvä syrjäytyminen olisi tulkittu ihmisten lisääntyneen työelämästä poissiirtämisen aiheuttamiksi ongelmiksi, joiden olisi tulkittu osoittaneen Suomen kehittyneen alityöllisyysyhteiskunnaksi (ks. Beck 1997, 17), jossa palkkatyön tarjonta oli liian vähäistä sen kysyntään nähden, eivätkä kaikki työhön kykenevätkään halunneet tehdä sen ehtojen mukaista työtä. Kehittämisessä olisi pyritty laajentamaan työkäsitettä mahdollistamalla ihmisten osallistuminen itselleen mielekkääseen ja samalla taloudellisen turvan tuovaan toimintaan, jossa he eivät kohtaa palkkatyöhön liittyviä yksilön ja yhteiskunnan tasolla ilmeneviä ongelmia. Projekteissa olisi voitu tehdä ryhmien ehdotusten mukaisia paikallisia kokeiluja ja testata työttömien asiantuntemuksesta, osaamisesta ja aloitteellisuudesta lähtevää työllistymistä. Näin olisi saatu kokemuksia sekä mahdollisuuksista että ongelmista, joita ajateltiin liittyvän työkäsitteen laajentamiseen perustuvaan uuteen työhön. (Ks. Aloitteellisuus... 1994, 66–81; Työtä, toimintaa... 1995, 39–45.)

Suomessa 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun alkuun vallinneet kontekstuaaliset edellytykset eivät kuitenkaan mahdollistaneet sitä, että ”pienet hyvinvointiprojektit” olisivat voineet toteuttaa edellä kuvaamiini näkemyksiin perustunutta työttömien yhteiskunnasta syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä. Tätä selittää se, että niissä tehty kehittäminen sopeutettiin hyvinvointivaltion uusliberalistisessa kritiikissä esitettyjä näkemyksiä noudattaneen työvoima- ja sosiaalipolitiikan toteuttamiseen (ks. Skog 1994; Työttömyys 200 000:een... 1994; Skog & Räisänen 1997; Aktiivinen sosiaalipolitiikka... 1999; Työhallinnon strategia... 2000; Toinen aalto... 2001). Suomen sitoutuminen yhä selvemmin tällaisen välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaista kehittämistä hankaloittaneen työvoima- ja sosiaalipolitiikan toteuttamiseen tapahtui sitä mukaan kuin maassa tehtiin päätöksiä, millaista yhteiskuntapolitiikkaa toteuttamalla se vastaa talouden globalisoinnin ja Euroopan integroitumisen etenemisen asettamiin haasteisiin (ks. Sosiaaliturvan strategiset... 1994; Sosiaaliturvan strategiat... 1995; Suomen työllisyysohjelma... 1995; Suomi ja...

1996; Reilu ja... 1997; EU:n työllisyysuuntaviivojen... 1998; EU:n työllisyysuuntaviivojen... 1999; EU:n työllisyysuuntaviivojen... 2000; EU:n työllisyysuuntaviivojen... 2001; Sosiaali- ja... 2001). Nämä ylätasen päätökset merkitsivät sitä, että maassa jatkettiin 1990-luvun alun laman myötä kasvanutta työttömyyttä osaltaan pahentaneeksi tulkitun perinteiseen palkkatyökäsitykseen perustuneen kamreeripolitiikan toteuttamista, jossa yhteiskuntapolitiikan ensisijaisiksi tavoitteiksi asetettiin julkisen talouden velan hoitaminen ja velkaantumisen välttäminen, kansan- ja valtiontalouden tasapainon turvaaminen ja vakaan hintatason ylläpitäminen, ei korkeaksi kasvaneen työttömyyden nopeaa laskemista ja sen aiheuttamien ongelmien ratkaisemista niiden yhteiskunnalle liian kalliiksi käymiseen vedoten (Vähätalo 1998, 158–164; Julkunen 2001, 253–290; Kajanoja 2003).

6.3 Talouspolitiikalle ehdollistettua työvoima- ja sosiaalipolitiikkaa

Edellä mainitsemieni Suomessa 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa toteutetun yhteiskuntapolitiikan painopisteitä koskeneiden ylätasen päätösten tekoon liittyi myös yhteiskuntapolitiikan osalueiden toisiinsa koordinoinnin nimissä toteutettu työvoima- ja sosiaalipolitiikkojen entistä selvempi talouspolitiikalle ehdollistaminen. Tämä ilmenee ensinnäkin seuraavasta työministerin 28.11.1996 maan työvoimapolitiittista järjestelmää uudistamaan määräämien selvitysmiesten 19.5.1997 luovuttamasta raportista poimimastani sitaatista. Selvitysmiesten tehtävänä oli 1) esittää mahdollisimman havainnollisesti ja selkeästi työvoimapolitiittisena järjestelmänä työttömyysturvan, työmarkkinatuen, työvoimapalveluiden, tukityön ja muiden työllisyyttä välittömästi edistävien toimien muodostama kokonaisuus, 2) esittää tarvittaessa ehdotuksia järjestelmän kehittämiseksi ja sen osien yhteensovittamisen parantamiseksi, jotta järjestelmän työllisyysvaikutukset tehostuisivat ja työmarkkinoiden toimivuus paranisi ja 3) määritellä mahdollisimman täsmällisesti työnhakijoiden oikeudet ja velvollisuudet (Skog & Räisänen 1997, 1).

Työvoimapolitiikan kiistattomina saavutuksina 1990-luvulla voidaan pitää laajamittaisen syrjäytymiskehityksen torjumista, mikä on osaltaan ylläpitänyt yhteiskunnallisesti vakaita oloja ja näin mahdollistanut vaikeat päätökset, joilla taloutta on käännetty uudelle kasvu-uralle. Ilman vakaita oloja ja työvoimapolitiikan myötävaikutusta olisi talouspoliittinen päätöksenteko ollut vielä huomattavasti vaikeampaa. Työvoimapolitiikka kuitenkin passivoitui laajamittaisen työttömyyden aikana, joten syrjäytymisen ehkäisy merkitsi monessa tapauksessa vain taloudellisen syrjäytymisen torjuntaa. Aktiivinenkin työvoimapolitiikka passivoitui luonteeltaan lamaoloissa. Työvoimapolitiikka ryhtyi hyvin pitkälti toimimaan päivärahalataamana, jolloin sinänsä hyvien aktiivisten ohjelmien hyvinvoinnin kasvattamiseen työllistymisen kautta liittyvät tavoitteet hämärtyivät ja passivoituivat. Lisäksi aktiiviohjelmien volyymin nosto toteutui suhdannekehitykseen nähden verkkaisesti ja talouden vahvassa nousussa työvoimapolitiikka on osittain jäänyt lama-ajan asentoon massa-toimenpiteiden tuottajaksi. Sosiaalipolitiikassa on kuitenkin yhä edessä mittavia uudistustarpeita mm. ikääntyneiden työttömien tilanteen selkiyttämiseksi.

Vaikeassa asemassa olevien pitkäaikaistyöttömien tilannetta ei ole Suomessa pyritty hoitamaan markkinoiden avulla antamalla työn hinnan liukua tuottavuutta vastaavalle tasolle, vaan sen sijaan on ryhdytty hakemaan ratkaisuja ns. kolmannen sektorin suunnasta. Työn hinnan liukuminen voisi toteutua paitsi sopimuspalkkojen kautta, myös verokiilaa valikoiden kaventamalla, jolloin työn hinta alenisi. Työn hintaa laskeviin ratkaisuihin on kuitenkin niin paljon esteitä, että tavallaan uusien kolmannen sektorin subventoitujen työmarkkinoiden rajoitettuun luomiseen näyttäisi olevan paljon helpompi päästä. Toisaalta yleinen usko niiden merkitykseen näyttää olevan varsin rajallinen.

...

Selvitysmiesten esitys edistää talouden kasvutavoitetta, koska se lisää työmarkkinoiden dynamiikkaa, edistää työvoiman ammatillista ja alueellista liikkuvuutta sekä antaa aiempaa useammille työttömille mahdollisuuksia aktiivisiin ohjelmiin osallistumiselle. Rekrytointia auttavat toimet parantavat ammattityövoiman saatavuutta. Talouden kasvutavoitetta ei heikennä se, että osa vaikeassa asemassa olevia pitkäaikaisyöttömiä saa uusia mahdollisuuksia ns. kolmannen sektorin puolelta. He toimivat työsuhteessa ja maksavat lievästi enemmän veroja kuin työmarkkinatuella ollessaan. Kasvutavoitteen kannalta uudistuksessa on tärkeää työvoimatoimis-

ton koko palveluprosessin uusi jäsenys, joka luo edellytykset työnvälityksen käytön laajentamiselle ja palvelun parantamiselle työvoiman rekrytointiasioissa.

Talouseläköpolitiikan vakaan hintatason tavoite liittyy kasvutavoitteeseen. Työvoimapolitiikan uudistusehdotukset lisäävät olennaisella tavoin työttömien aktiivista työnhakua, millä voidaan arvioida olevan hillitsevä vaikutus työllisten palkkavaatimukseen. Toimivuusnäkökulman johdonmukainen korostaminen merkitsee sitä, että ammattityövoimaa olisi helposti saatavilla ja rekrytointilannetta autetaan välityksen, ohjauksen, neuvonnan ja työnhaku- sekä työpaikkakoulutuksen keinoin. Uudistusehdotukset eivät ainakaan lisää inflaatiopaineita työmarkkinoiden toimimattomuuden vuoksi.

Talouden rakennemuutokset on otettu uudistuksessa huomioon siten, että vaikeassa asemassa oleville pitkäaikaistyöttömille luodaan uusia mahdollisuuksia työhön. Talouden ja työmarkkinoiden rakenteet ovat syrjäyttäneet tämän kohderyhmän, eikä sillä ilman voimakkaita toimia olisi juurikaan mahdollisuuksia avointen markkinoiden työhön paluuseen. Uudistusehdotukset luovat tälle ryhmälle myös uusia kannusteita työllistymiseen. Talouden jatkuvassa rakennemuutoksessa edellytetään ammattitaitokysymysten keskeistä roolia työvoimapolitiikassa, erityisesti kaikissa aktiiviohjelmassa. Tämä on selvitysmiesten ehdotusten keskeinen osa.

...

Valtiontalouden tilanne on otettu uudistusehdotuksissa huomioon siten, että työhallinnon ehdotetaan pysyvän sille sovitussa kokonaisuudessa. Aktiiviohjelmien volyymin laskun vaikutuksesta työhallinnon talousarvio voi pienentyä. Ehdotus ei luo uusia pysyviä menoja, esimerkiksi kenttähallinnon virkaesitykset eivät pitemmälläkään tähtäimellä kasvattaisi virkojen kokonaisuutta työhallinnossa. (Emt, 8–10.)

Selvitysmiehet pitivät keskeisenä Suomessa 1990-luvulla harjoitetun työvoimapolitiikan saavutuksena laajamittaisen syrjäytymiskehityksen torjumista. He katsoivat sen helpottaneen vakaiden yhteiskunnallisten olojen säilyttämistä ja mahdollistaneen talouden uudelle kasvu-uralle kääntäneiden vaikeiden päätösten tekemistä. Tämä oli kuitenkin johtanut heidän mukaansa samalla siihen, että työvoimapolitiikka oli passivoitunut, koska työttömien syrjäytymisen ehkäisy oli keskittynyt liiaksi työttömien taloudellisen syrjäytymisen ehkäisyyn. Selvitysmiehet katsoivat, että työvoimapo-

litiikasta oli tullut lähinnä työttömien sosiaaliturvaa takaava päivärahalataamo, eikä se tukenut alkuperäisen tarkoituksensa mukaisesti työllistymisen kautta tapahtuvaa hyvinvoinnin kasvattamista. Työvoimapolitiittisen järjestelmän uudistamisesitystensä päämääräksi he määrittelivät työmarkkinoiden toimivuuden parantamisen, minkä he katsoivat tukevan maassa harjoitettavaa talouskasvuun, vakaaseen hintatasoon ja rakennemuutoksiin perustuvan yhteiskuntapolitiikan toteuttamista. Uudistuksilla tuli heidän mukaansa pyrkiä lisäämään olennaisesti työvoimapolitiittisen järjestelmän kykyä edistää ja tukea työttömien aktiivista avoinna olevien työpaikkojen hakemista, mikä hillitsisi työssä olevien palkkavaatimuksia. Työpaikkojen luomisen he katsoivat kuuluvan markkinoille, joiden toimintaa työvoimapolitiikan tuli edistää keskittymällä työvoiman työmarkkinavalmiuksien parantamiseen. Kolmannen sektorin toimintaan he suhtautuivat rajattuina subventoituina työmarkkinoina, joiden luominen saattaisi auttaa ratkaisemaan vaikeassa asemassa olevien pitkäaikaistyöttömien, joilla he tarkoittivat työmarkkinatukea vähintään 500 päivää saaneita työttömiä, työllistämiseen liittyneitä ongelmia. Tämä edellytti heidän mukaansa kuitenkin sitä, etteivät kolmannella sektorilla toimineet organisaatiot saaneet maksaa valtion myöntämää yhdistelmätukea käyttäen palkkaamilleen työttömille kovin paljon suurempaa palkkaa kuin työttömät saisivat toimeentulonsa turvaamiseen tarkoitettua työmarkkinatukea (ks. emt. 142–147).

Toiseksi Suomessa 1990-luvun puolivälissä ja 2000-luvun alussa tehtyihin ylätason päätöksiin sisältynyt työvoima- ja sosiaalipolitiikkojen talouspolitiikalle ehdollistaminen ilmenee STM:n 21.12.1998 asettaman Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän 18.2.2000 jättämässä muistiossa esittämistä *Suomen aktiivisen sosiaalipolitiikan* periaatteista ja lähtökohdista. Näillä päätöksillä jatkettiin perinteiseen palkkatyökäsitykseen ja valtiontalouden tasapainosta ensisijaisesti huolehtineeseen kamreeripolitiikkaan perustuneen yhteiskuntapolitiikan toteuttamista. Niiden mukaisesti edellä mainitsemani työryhmän tehtävänä oli selvittää sosiaali- ja terveystoimen, sosiaalivakuutuksen ja työhallinnon yhteisten asiakkaiden työllistämistä ja aktivointia edistäviä rakenteellisia ja lainsäädännöllisiä toimenpiteitä ensisijaisesti sellaisten työttömien osalta, joiden 1) työllistymisedellytykset ovat puut-

teelliset, 2) aseman parantaminen edellyttää tehostettua viranomaissyhteistyötä ja 3) toimeentulo nojautuu osittain tai kokonaan toimeentulotukeen. Kevään 1999 eduskuntavaalien jälkeen pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen aloitettua toimintansa työryhmän tehtäväksi annettiin valmistella seuraavien hallitusohjelman tavoitteiden toteuttaminen: 1) ”Verotus, sosiaaliturva ja palvelumaksut sovitetaan yhteen nykyistä paremmin niin, että työhön hakeutumisen taloudelliset kannustimet paranevat. Aktiivisen työvoimapolitiikan keinoja työhön hakeutumisen edistämiseksi tehostetaan. Hallitus jatkaa selvityksiä omatoimisuuden ja kannustavuuden edistämiseksi siten, että tarvittavat esitykset voidaan antaa eduskunnalle kevädistuntokaudella 2000.” 2) ”Hallitus korostaa työn ensisijaisuutta. Sosiaalietuuksien, verotuksen ja palvelumaksujen uudistamista jatketaan siten, että työn vastaanottaminen on aina taloudellisesti kannattavaa. Sosiaalivakuutuksen maksujen ja etuuksien yhteyttä parannetaan.” 3) ”Toimeentulotuen normitettavissa olevan osan siirtoa Kelalle selvitetään osana hallituksen selvitystyötä omatoimisuuden ja kannustavuuden edistämiseksi.” (Aktiivinen sosiaalipolitiikka... 1999, I–VI; Hallitusohjelma. Pääministeri... 1999.)

Työryhmän näkemyksen mukaan aktiivinen sosiaalipolitiikka perustuu seuraaville periaatteille ja lähtökohdille:

1. *Työnteon tulee kannattaa aina myös taloudellisesti. Verotus, etuudet ja maksut on mitoitettava siten, että työhön meneminen, työssäolo ja työhön paluu lisäävät käytävissä olevia tuloja. Mikäli työnteon taloudelliset kannustimet ovat heikot, vaarana on työttömyyden ja työelämän ulkopuolella olon pitkittyminen. Työn pysyvyys ja koaikaisuus parantavat työn teon kannustavuutta.*
2. *Jokaisella työkykyisellä on oikeus työhön sekä työstä saatavaan toimeentuloon. Yhteiskunnan tulee pyrkiä täystyöllisyyteen. Työ edistää parhaiten osallisuutta. Vajaatyökykyisten työhön osallistumista on tuettava, jotta he voisivat hyödyntää jäljellä olevaa työkykyään. Täysipäiväisestä työstä saadun tulon ja vajaatyökykyisen tulojen ja tuen tulee yhdessä turvata toimeentulo.*

3. *Jokaisella on velvollisuus kykynsä mukaan huolehtia omasta ja läheistensä elatuksesta joko työllä tai sitä vastaavalla toiminnalla.
Yhteiskunnassa oikeuksien ja velvollisuuksien on oltava tasapainossa. Työhön osallistumisen turvaamisen vastikkeena on oikeus vaatia jokaista käyttämään omat kykynsä omasta ja läheistensä elatuksesta huolehtimiseen. Läheisillä tarkoitetaan tässä nykyisten lakien mukaisia huoltovelvollisuuden piirissä olevia.*
4. *Työttömyyden pitkittyminen on ehkäistävä niin, että siitä ei muodostu yksilötasolla jatkuvaa olotilaa.
Pitkäaikainen työttömyys heikentää tosiasiallisesti henkilön mahdollisuuksia olla työmarkkinoiden käytettävissä niin paljon, ettei hänen voida yleensä edellyttää saavan työtä ilman erityistoimenpiteitä. Tämän vuoksi työttömyyden pitkittymistä on pyrittävä estämään.*
5. *Yhteiskunta on velvollinen tukemaan henkilön työkyvyn ylläpitämistä ja palauttamista.
Työn ensisijaisuus edellyttää sitä, että sekä henkilö itse että yhteiskunnan palvelujärjestelmät ovat velvollisia toimimaan henkilön työkyvyn ja työmarkkinakelpoisuuden ylläpitämiseksi ja parantamiseksi. Henkilön oman panoksen hyödyntäminen edellyttää paitsi yhteistyötä myös selkeää viranomaisten vastuunjakoa.*
6. *Aktiivisen sosiaalipolitiikan kehittäminen edellyttää myös, että nykyisiä sosiaaliturvaan käytettävissä olevia varoja ohjataan uudella tavalla.
Julkisen talouden velkaantuneisuuden vuoksi sosiaaliturvaan ei voida käyttää merkittävästi lisävaroja. Tämän takia uudistukset olisi pyrittävä tekemään siten, että sosiaaliturvan kohdentumista parannetaan pääsääntöisesti nykyisten voimavarojen puitteissa. Jos tässä onnistutaan pidemmällä aikavälillä, tämän pitäisi johtaa sosiaaliturvamenojen pienentymiseen. Sosiaaliturvan uudistamisen lisäksi tarvitaan myös aktiivista työvoimapolitiikkaa.*
7. *Työikäisen ja työkykyisen henkilön eläkkeelle siirtyminen ei ole aktiivista sosiaalipolitiikkaa.
Aktiivisen sosiaalipolitiikan tavoitteena on parantaa elatussuhdetta eli ei-työllisten määrää suhteessa työllisiin. Tämä edellyttää sitä, että yhä suurempi osa työikäisistä olisi työelämässä. Siirtäminen tai siirtyminen etuusjärjestelmästä toiseen ei paranna elatussuhdetta eikä siten voi olla aktiivisen sosiaalipolitiikan tavoite.*

8. *Palvelujärjestelmän – erityisesti koulutuksen ja kuntoutuksen – tulee yhdessä tulonsiirtojen kanssa tukea työhön menemistä, työssä pysymistä ja työhön paluuta. Palvelujärjestelmiä tulee kehittää osana aktiivista sosiaalipolitiikkaa, koska tulonsiirtojen uudelleen kohdentamisella ei voida riittävästi luoda edellytyksiä pitkään työttöminä olleiden itsenäiselle selviytymiselle sekä pääsyyllä avoimille työmarkkinoille. Tulonsiirtojen on tuettava työikäisten hakeutumista koulutukseen, kuntoutukseen sekä muihin aktiivitoimenpiteisiin, joiden selkeänä tavoitteena tulee olla henkilöiden työkyvyn ja työmarkkinakelpoisuuden parantaminen ja palaaminen avoimille työmarkkinoille. (Aktiivinen sosiaalipolitiikka... 1999, 17–18.)*

Enemmistö työryhmän jäsenistä⁴⁸ piti tärkeänä sitä, että työnteko olisi ihmiselle aina taloudellisesti kannattavaa, minkä vuoksi hänen verotuksensa, etuutensa ja maksunsa tuli mitoittaa niin, että työhön meno, työssäolo ja työhön paluu lisäävät hänen käytettävissä olevia tulojaan. He korostivat jokaisen työkykyisen oikeutta työhön ja siitä saatavaan toimeentuloon, minkä takaamiseksi yhteiskunnan piti pyrkiä täystyöllisyyteen. He katsoivat, että työ on paras ihmisen yhteiskunnallisen osallisuuden edistäjä ja että vajaatyökykyisten työhön osallistumista pitää tukea, jotta he voivat hyödyntää jäljellä olevan työkykynsä. Työkykyisen täysipäiväisestä työstä saaman tulon ja vajaatyökykyisen saamien tulojen ja tuen tuli heidän mielestään turvata työtä tekevien ihmisten toimeentulo. He korostivat, että jokaisen ihmisen velvollisuutena on huolehtia kykyjensä mukaisesti omasta ja läheistensä elatuksesta joko työllä tai sitä vastaavalla toiminnalla. Yhteiskunnan ja sen jäsenten oikeuksien ja velvollisuuksien piti heidän mukaansa olla tasapainossa, minkä vuoksi yhteiskunnalla tulee olla oikeus vaatia jäsentensä työhön osallistumisen turvaamisen vastikkeeksi, että nämä käyttävät kykynsä omasta ja läheistensä elatuksesta huolehtimiseen läheisten tarkoittaessa voimassa olevien lakien mukaisia huoltovelvollisuuden piirissä olevia. He korostivat myös työttömyyden pitkittymisen ehkäisemisen tärkeyttä, jotta työttömyys ei muodostuisi kenenkään jatkuvaksi olotilaksi eikä se heikentäisi

⁴⁸ Mietintöön sisältyy viisi työryhmän jäsenten kirjallisesti jättämää eriävää mielipidettä.

kenenkään mahdollisuuksia olla työmarkkinoiden käytettävissä niin paljon, ettei hänen voitaisi edellyttää saavan työtä ilman erityistoimenpiteitä.

Enemmistö työryhmän jäsenistä katsoi näin ollen, että yhteiskunnan velvollisuutena oli tukea jäsenenään olevan ihmisen työkyvyn ylläpitämistä ja palauttamista. Työn ensisijaisuus edellytti heidän mukaansa sekä ihmisen omaa että yhteiskunnan palvelujärjestelmien toimintaa ihmisen työkyvyn ja työmarkkinakelpoisuuden ylläpitämiseksi ja parantamiseksi. Ihmisen oman panoksen hyödyntäminen edellytti heidän mukaansa viranomaisten yhteistyön lisäksi niiden välistä selkeää vastuunjakoja. Aktiivisen sosiaalipolitiikan kehittämisen he katsoivat edellyttävän myös sosiaaliturvaan käytettävissä olleiden varojen ohjaamista uudella tavalla julkisen talouden velkaantuneisuuden estäessä sen, että sosiaaliturvaan olisi voitu käyttää merkittävästi lisävaroja. Siksi uudistukset oli heidän mukaansa pyrittävä tekemään pääsääntöisesti tuolloin käytettävissä olleiden voimavarojen puitteissa sosiaaliturvan kohdentumista parantamalla, missä onnistumisen he näkivät johtavan pidemmällä aikavälillä todennäköisesti myös sosiaaliturvamenojen pienentymiseen. Tämä edellytti heidän mukaansa sosiaaliturvan uudistamisen lisäksi aktiivista työvoimapolitiikkaa. He katsoivat, ettei työikäisen ja -kykyisen henkilön eläkkeelle siirtyminen ollut aktiivista sosiaalipolitiikkaa, sillä sen tuli tavoitella elatussuhteen parantamista ja sen edellytyksenä olevaa yhä suuremman osan työikäisistä työelämässä olemista, eikä edistää ihmisen siirtämistä tai siirtymistä etuusjärjestelmästä toiseen. He katsoivat myös, että yhteiskunnan palvelujärjestelmien, erityisesti koulutuksen ja kuntoutuksen, tuli tukea yhdessä tulonsiirtojen kanssa ihmisen työhön menoa, työssä pysymistä ja työhön paluuta. Palvelujärjestelmiä tuli heidän mukaansa kehittää osana aktiivista sosiaalipolitiikkaa, koska tulonsiirtojen uudelleen kohdentamisella ei voitu luoda riittävästi edellytyksiä pitkään työttöminä olleiden itsenäiselle selviytymiselle ja pääsulle avoimille työmarkkinoille. Tulonsiirtojen tuli heidän mukaansa tukea työikäisten hakeutumista koulutukseen, kuntoutukseen ja muihin aktiivitoimenpiteisiin, joiden selkeänä tavoitteena tuli olla henkilöiden työkyvyn ja työmarkkinakelpoisuuden parantaminen ja palaaminen avoimille työmarkkinoille.

Kolmanneksi Suomessa 1990-luvun puolivälissä ja 2000-luvun alussa tehtyihin ylätason päätöksiin, joilla jatkettiin perinteiseen palkkatyökäsitykseen ja kamreeripolitiikkaan perustuneen yhteiskuntapolitiikan toteuttamista, sisältynyt työvoima- ja sosiaalipolitiikkojen talouspolitiikalle ehdollistaminen ilmenee seuraavasta työministeriön joulukuussa 2000 asettaman työryhmän 31.1.2001 jättämästä muistiosta poimimastani sitaatista. Työryhmän tehtävänä oli valmistella vuonna 1998 toteutetun työvoimapolitiikan perusuudistuksen jatkamista. Valmistellessaan tähän työvoimapolitiikan uudistamisen ns. toiseen aaltoon liittyneiden toimenpiteiden toteuttamista sen tuli 1) käsitellä uudistuksesta tuolloin laaditut evaluointitutkimukset, 2) kuulla työvoimatoimistojen, TE-keskusten ja työmarkkinaosapuolten edustajia sekä tarvittaessa muita tahoja, 3) tehdä konkreettiset ehdotukset, joilla Suomen työvoimapoliittinen järjestelmä saadaan voimavarojen käytön ja saavutettujen tulosten osalta paremmin työmarkkinoiden toimivuutta lähivuosien työmarkkinatilanteessa edistäväksi ja uudistuksen ensimmäisten vuosien toimeenpanossa esiintyneet ongelmat poistetuksi (Toinen aalto... 2001).

Julkisen työvoimapalvelun ydintehtävät

Julkisten työvoimapalveluiden ydintehtävänä on edistää työmarkkinoiden toimivuutta. Julkinen työvoimapalvelu tarjoaa laadukasta informaatiota työmarkkinoista, välittää työtä ja osaamista ja parantaa työvoiman ammattitaitoa ja työmarkkina-asemaa.

...

Ensisijaisuusjärjestys 2000-luvun alkuvuosille

2000-luvun alun tilanteessa on keskeistä varmistaa työvoiman saatavuus. Tämä liittyy kiinteästi talouspolitiikan vakaan kasvatavoitteen tukemiseen työmarkkinoilla. Työvoimatoimiston palveluprosessin ydintehtävänä on taata, että 1) avoimet työpaikat täyttyvät laadukkaasti, 2) työnhakijoiden työnhakuajat lyhenevät ja valuma pitkäaikaistyöttömyyteen pienenee ja 3) työnantajien tulevat työvoiman tarpeet ja osaamisvaatimukset selvitetään ja niihin haetaan ratkaisuja yhdessä muiden toimijoiden kanssa. ...

...

Työttömyyden määrittely

”Työttömyys on kansalaisen ja valtion välisenä suhteena päätoimista työnhakua” (Skog & Räisänen 1997, 124).

*Työhaun päätoimisuus voidaan johtaa kansalaisen perusoikeuksista sekä työttömien toimeentuloa koskevasta lainsäädännöstä, jotka edellyttävät työnhakijalta omaehtoista myötävaikutusta, kokoaikatyön hakemista ja työmarkkinoiden käytettävissä oloa. **Päätoiminen työnhaku on täsmennettyinä omien työllistymisedellytysten jatkuvaa kehittämistä.***

Työvoima- ja talouspolitiikan vuorovaikutus

Työryhmä katsoo, että työvoima- ja talouspolitiikan keskinäinen koordinaatio on työvoimapolitiikan perusuudistuksen jälkeen vahvistunut mm. talousarvioneuvotteluissa ja EU:n työllisyysstrategian mukaisen toimintasuunnitelman laadinnassa. Työvoima- ja talouspolitiikan keskinäinen koordinaatio on edelleen tarpeen, jotta työmarkkinoiden toimivuus tukee talouspolitiikan vakaan kasvutavoitteen toteutumista.

Työryhmän ehdotukset tukevat talouden kasvutavoitetta pitämällä työttömyyden ja työmarkkinoiden dynamiikan korkealla tasolla. Fiskaalisesti ehdotukset merkitsevät painopisteen siirtymistä ennaltaehkäiseviin ja yksikkökustannuksiltaan edullisempiin toimiin. Osaamisen ja työvoiman saataavuuteen sekä työnantajan hyvään palveluun lisätään voimavaroja etenkin uudelleensuuntauksilla, mikä on myös talouspolitiikan kannalta tärkeää. Aktiivisiin toimiin suunnattavat lisäresurssit ehdotetaan rahoitettavaksi osittain kehyksen sisältä, osittain kehystä kasvattamalla. Työvoimapolitiisessa järjestelmässä ja työhallinnossa tehdään myös rakenteellisia uudistuksia. Työvoimapolitiikan aktiivisella myötävaikutuksella passiivimenot ovat kokonaisuutena alentuneet selvästi. Uudistuksen jatkotoimenpiteet vahvistavat tätä kehitystä ja tukevat valittua talouspolitiikan linjaa.

Talouspolitiikalla on yhteydet myös työvoiman kysyntään. Alityöllisyysalueella korostuu paikallinen ja alueellinen yhteistyö kuntien ja muiden toimijoiden kanssa. Työryhmä ei tee ehdotuksia työvoiman kysyntää vahvistavista toimenpiteistä, mutta painottaa alueellisesti tasapainoisen työllisyyskehityksen merkitystä ja työllisyyden kasvun edellytysten parantamista kaikkien TE-keskusten alueilla.

Työryhmän ehdotusten peruslähtökohdat

*Työryhmä katsoo, että työvoimapolitiikan vuonna 1998 toteutetun perusuudistuksen lähtökohdat ovat edelleen kestävä. Työryhmä on rakentanut ehdotuskokonaisuutensa toisaalta **nykyisen työvoimapolitiisesta järjestelmän virittämiin** paremmin työmarkkinoiden lähivuosien odotettavissa*

olevaa tilannetta vastaavaksi, toisaalta on haettu uusilla politiikka-avauksilla ratkaisuja voimavarojen tarkoituksenmukaiseen ja tehokkaaseen käyttöön ja vaikuttavuuden parantamiseen.

Työryhmä pyrkii ehdotuksillaan lisäämään työvoimatoimistojen mahdollisuuksia työvoimapolitiikan toimeenpanossa. Esiintyneitä ongelmakohtia pyritään poistamaan. Ehdotuksissa korostetaan työmarkkinoiden ja työvoimatoimistojen asiakasrakenteen erilaisuutta eri osissa maata. Työvoimapolitiikan toteuttamisen lähtökohtana on, että työvoimatoimistot ja TE-keskukset vastaavat alueensa työmarkkinoiden haasteisiin mahdollisimman tehokkaasti ja toteuttavat alueensa kannalta tarkoituksenmukaista työvoimapalveluiden kokonaisuutta. (Emt., 17–19.)

Työryhmä katsoi ehdotustensa peruslähtökohdan muodostaneiden vuonna 1998 toteutetun työvoimapolitiikan perusuudistuksen lähtökohdat edelleen kestäviksi ja totesi pyrkivänsä virittämään työvoimapolitiittista järjestelmää paremmin työmarkkinoiden lähi vuosien tilannetta vastaavaksi ja hakemaan uusilla politiikka-avauksilla ratkaisuja resurssien käytön tarkoituksenmukaisuuden ja tehokkuuden lisäämiseksi ja vaikuttavuuden parantamiseksi. Ehdotuksillaan se pyrki lisäämään työvoimatoimistojen roolia työvoimapolitiikan toimeenpanossa ja korosti maan eri osien työmarkkinoiden ja työvoimatoimistojen asiakasrakenteiden välillä olleita eroja. Työryhmä piti tärkeänä työvoimapolitiikan perusuudistuksen jälkeen jo vahvistuneen työvoima- ja talouspolitiikan keskinäisen koordinoinnin merkitystä, jotta työmarkkinoiden toimivuus tukisi talouspolitiikassa asetettua vakaan kasvun tavoitteen saavuttamista. Tekemiensä ehdotusten se katsoi tukevan tämän tavoitteen saavuttamista, koska niiden toteuttaminen auttaisi pitämään työttömyyden ja työmarkkinoiden dynamiikan korkeana, merkitsisi painopisteen siirtämistä ennaltaehkäiseviin ja yksikkökustannuksiltaan edullisempiin toimiin ja alentaisi edelleen työvoimapolitiikan ns. passiivimenoja. Työryhmä totesi myös talouspolitiikan ja työvoiman kysynnän väliset yhteydet ja painotti alueellisesti tasapainoisen työllisyyskehityksen merkitystä sekä työllisyyden kasvuedellytysten parantamista kaikkien TE-keskusten alueilla tekemättä kuitenkaan konkreettisia ehdotuksia työvoiman kysyntää vahvistavista toimenpiteistä.

Julkisen työvoimapalvelun ydintehtäväksi työryhmä määritteli työmarkkinoiden toimivuuden edistämisen, mikä tapahtuisi tarjoamalla laadukasta informaatiota työmarkkinoista, välittämällä työtä ja osaamista ja parantamalla työvoiman ammattitaitoa ja työmarkkina-asemaa. Se katsoi, että työvoimapalvelun ensisijainen tehtävä 2000-luvun alun Suomessa oli varmistaa työvoiman saatavuus ja tukea siten talouspolitiikan vakaan kasvutavoitteen toteutumista. Työvoimatoimistojen tuli sen mukaan taata, että avoimet työpaikat täyttyvät laadukkaasti, työnhakijoiden työnhakuajat lyhenevät ja pitkäaikaistyöttömäksi joutumisen riski pienee ja työnantajien työvoimatarpeet ja osaamisvaatimukset kartoitetaan ja ratkaistaan yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Työttömyyttä määritellessään työryhmä toisti jo Skogin ja Räisäsen (1997) esittämän määritelmän, jonka mukaan työttömyys on kansalaisen ja valtion välinen suhde, jossa työtön on päätoiminen työnhakija (emt., 124). Määritelmän mukaisen kansalaisten perusoikeuksista ja työttömien toimeentuloa koskeneesta lainsäädännöstä johdetuksi katsomansa päätoimisen työhaun työryhmä täsmensi tarkoittavan työttömän velvollisuutta kehittää jatkuvasti omia edellytyksiään työllistyä avoinna oleviin työpaikkoihin tai työllistää itsensä esimerkiksi yrittäjänä (Toinen aalto... 2001).

6.4 Suomalaisen yhteiskunnan transformointia

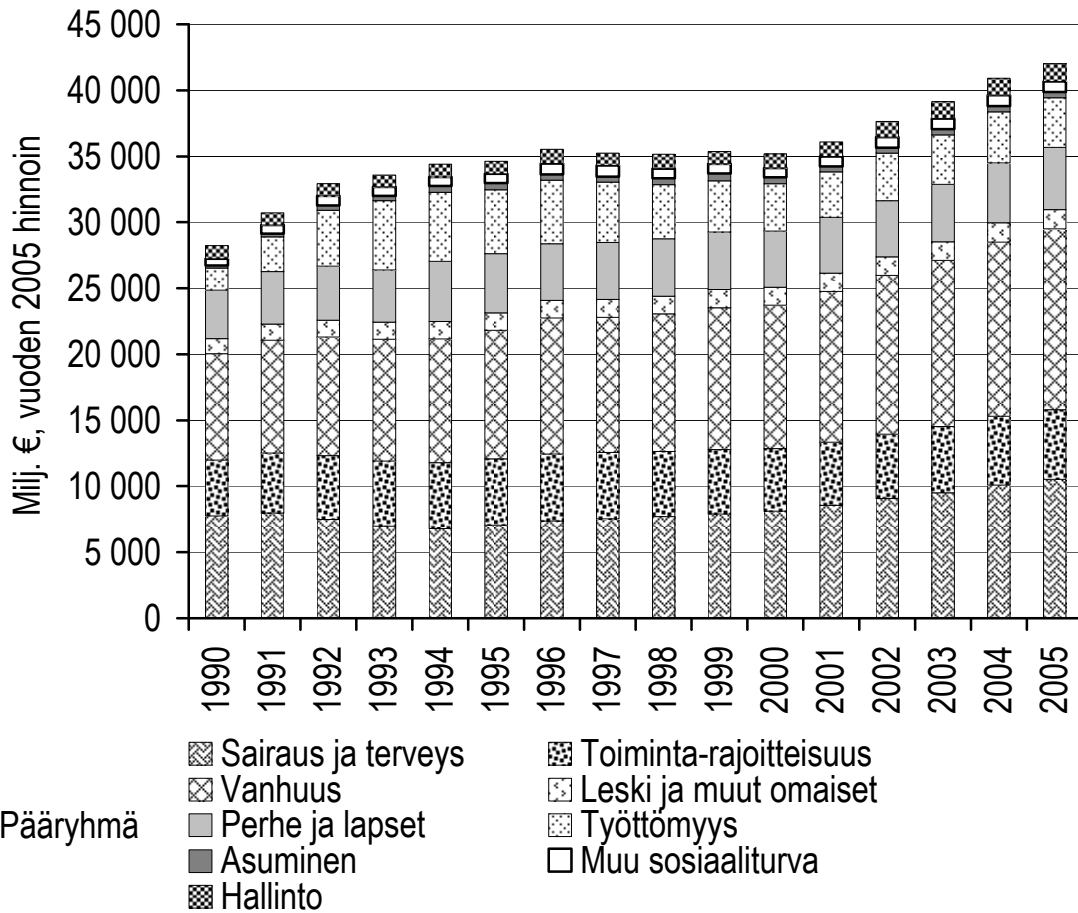
Edellä käsittelemieni sitaattien mukaisiin Suomessa 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun alkuun tehtyihin ylätason päätöksiin, jotka jatkoivat maassa harjoitetun perinteiseen palkkatyökäsitykseen ja kamreeripolitiikan korostamiseen perustuneen yhteiskuntapolitiikan toteuttamista, liittynyt työvoima- ja sosiaalipolitiikkojen talouspolitiikalle ehdollistaminen vaikutti merkittävästi siihen, millaista työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä maassa voitiin noiden vuosien aikana toteuttaa. Näillä talouden globalisoitumiseen ja Euroopan integroitumiseen vetoamalla välttämättömiksi esitetyillä ylätason päätöksillä jatkettiin jo 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa aloitettua (ks. Integraatio ja... 1993; Murrosvaiheen valinnat... 1993; Pitkäaikaistyöttömyyden lieventäminen... 1994) suomalaisen yhteiskunnan transformointia teollisuusmaille yleisen kaavan mukaisella tavalla. Sen mukaisesti py-

rittiin toteuttamaan yhteiskuntapolitiikkaa, jonka tulkittiin edistävän Suomen osallistumista ns. avoimessa maailmassa tehtävään uusliberalistisia talouspolitiikan pelisääntöjä noudattavaan taloudelliseen yhteistyöhön. Tämän nähtiin edellyttävän julkisen sektorin roolin supistamiseen tähänneiden yhteiskuntarakenteellisten muutosten läpiviemistä toteuttamalla Länsi-Euroopan suurimmat ”normaalioloissa” tehdyt julkisen talouden säästöt, katkaisemalla 1960-luvulta 1980-luvulle jatkunutta hyvinvointivaltion rakentamisen kautta luonnehtinut hyvinvointipalvelujen lisäämiseen pyrkinyt kehitys poisoppimalla ja -opettamalla sen pohjan luoneita ajatusmalleja ja uudelleenmuotoilemalla sosiaaliturvainstituutioita (Julkunen 2001, 253). Näiden vuosikymmenen edetessä tehtyjen ylätasen päätösten on tulkittu vavisuttaneen hyvinvointipalvelujen tuottamista ja sosiaaliturvaetuksien maksamista säädelleen Suomen hyvinvointimallin välillä jo vakaiksi uskottuja hyvinvointivaltiollisia perusteita (Anttonen & Sipilä 2000, 54–102, 268–276).

Suomea 1990-luvun alussa koetellut talouslama oli osaltaan helpottamassa suomalaisen yhteiskunnan transformointia eteenpäin vieneiden ylätasen päätösten tekemistä muokkaamalla *julkista mielipidettä* niihin suopeammin suhtautuvaksi. Tarkoitan julkisella mielipiteellä Siuralan (1994) esittämää jaottelua mukaillen julkisilla foorumeilla (kuten televisiossa, radiossa, internetissä, sanomalehdissä, erilaisissa aikakauslehdissä ja julkaisuissa) jostain asiasta esitettyjen käsitysten perusteella muodostuvaa ns. keskimääräistä käsitystä. Se eroaa ns. tavallisten kansalaisten (tai jonkin vastaavan asiayhteydestä riippuen määritellyn ihmisryhmän) esittämistä käsityksistä muodostetusta *yleisestä mielipiteestä*, jolla tarkoitan esimerkiksi mielipidetiedusteluun vastanneiden kansalaisten yleisimmin esittämää näkemystä (emt. 102; ks. myös Viinamäki 1999, 22). Pidän julkista mielipidettä pääosin ns. laajassa mielessä ymmärretyn eliitin (ks. Julkunen 2001) kyseessä olevasta asiasta ilmaisemien käsitysten perusteella muodostuvana keskimääräisenä käsityksenä. Tavallisilla kansalaisilla on sen muodostumisessa pienempi rooli kuin eliitin jäsenillä, koska heillä on eliitin jäseniä pienemmät mahdollisuudet osallistua julkisilla foorumeilla käytävään keskusteluun. Eliitillä viittaa kaikkiin niihin yhteiskunnallisiin toimijoihin, jotka voivat tehdä olennaisia

yhteiskunnan kehitykseen vaikuttavia taloudellisia tai poliittisia päätöksiä tai jotka voivat muokata tavallisten kansalaisten käsitysten pohjalta muodostettua yleistä mielipidettä. Eliittiin kuuluu siten maassa toimivien merkittävien yritysten johtoa, poliittisia päättäjiä (hallitus, kansanedustajat, kuntapäättäjät), johtoasemassa olevia viranomaisia, johtavien tiedotusvälineitten johtoa sekä niissä ja muilla julkisilla foorumeilla mielipiteitään usein omaloitteisesti tai pyynnöstä esittäviä ns. johtavia asiantuntijoita. (Emt., 83–87).

Suomen hyvinvointimallin hyvinvointivaltiollisia perusteita vavisuttanutta yhteiskunnan transformointia veivät eteenpäin etenkin 1990-luvulla toimineiden *Esko Ahon* sekä *Paavo Lipposen ensimmäisen ja toinen hallituksen* tiukkaa finanssipolitiikkaa korostaneet säästöpäätökset, joilla ne pyrkivät ratkaisemaan lähinnä valtion velkaantumisesta johtuneita julkisen talouden ongelmia (ks. Kiander 2005). Vaikka näihin ylätasoon päätöksiin perustuneet julkisten menojen leikkaukset kohdistuivat kaikkiin julkisiin kulutusmenoihin ja tulonsiirtoihin, oli niiden painopiste sosiaaliturvaan ja -palveluihin kohdistuneissa leikkauksissa, joita hallitukset perustelivat tarpeella hillitä vuosikymmenen alussa tapahtunutta sosiaalimenojen reaalista kasvua ja etenkin niiden bruttokansantuotteeseen suhteutetun osuuden nousua (Julkunen 2001, 142–162; Kuviot 27.–28.; Liitteet 17.–18.).

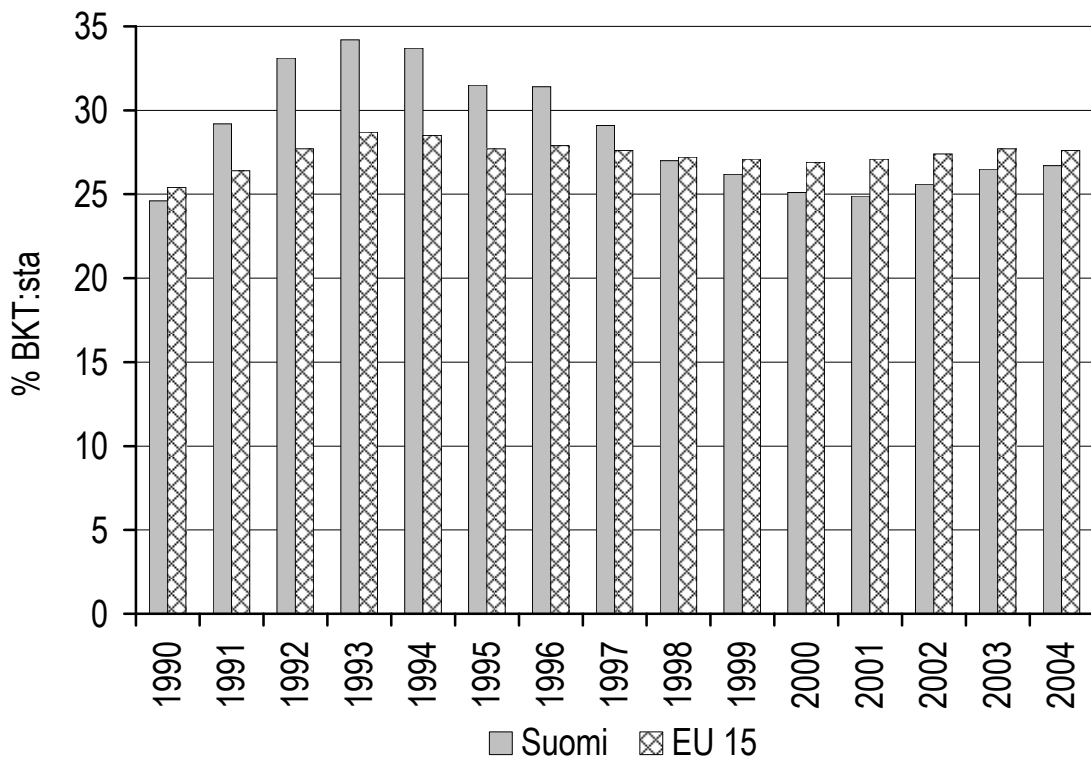
Lähde: Sosiaalimenot ja... 2007, Liitetaulukko 3.

Kuvio 27. Sosiaalimenot pääryhmittäin Suomessa vuosina 1990–2005.⁴⁹

Koko tarkastelujaksolla 1990–2005 kaikki sosiaalimenot olivat pienimmillään vuonna 1990, jolloin ne olivat 28 228 milj. €, ja suurimmillaan vuonna 2005, jolloin ne olivat 42 001 milj. €. Niiden 1990-luvun alussa kiihtynyt kasvu hidastui vuosina 1993–1996, minkä jälkeen kasvu pysähtyi ja menot laskivat vuosina 1997, 1998 ja 2000. Vuosina 2001–2005 menojen kasvu oli samaa luokkaa kuin 1980-luvulla (Sosiaalimenot ja rahoitus 2005). Työttömyyteen liittyneet sosiaalimenot olivat koko tarkastelujaksolla 1990–2005 sekä reaalisesti että suhteessa kaikkiin sosiaalimenoihin pienimmillään vuonna 1990, jolloin ne olivat reaalisesti 1 659 milj. € ja niiden osuus kaikista sosiaalimenoista oli noin 5,9

⁴⁹ Olen poiminut Kuvioiden 27.–29. perustana olevat tiedot STAKES:n julkaisemasta Sosiaalimenot ja rahoitus 2005 -tilastotiedotteesta (ks. Sosiaalimenot ja... 2007).

%. Suurimmillaan työttömyyteen liittyneet sosiaalimenot olivat sekä reaalisesti että suhteessa kaikkiin sosiaalimenoihin vuonna 1993, jolloin ne olivat reaalisesti 5 242 milj. € ja niiden osuus kaikista sosiaalimenoista oli noin 15,6 %. Tämän jälkeen ne lasivat reaalisesti vuoteen 2001 saakka, jolloin ne olivat 3 432 milj. €, nousivat hieman vuosina 2002–2004, mutta lasivat jälleen vuonna 2005 niin, että ne olivat tuolloin 3 770 milj. €. Suhteessa kaikkiin sosiaalimenoihin työttömyyteen liittyneet sosiaalimenot lasivat vuodesta 1993 vuoteen 2002 saakka, jolloin niiden osuus kaikista sosiaalimenoista oli noin 9,5 %, minkä jälkeen niiden osuus hieman nousi vuonna 2003 ja laski jälleen vuosina 2004–2005 niin, että niiden osuus oli vuonna 2005 noin 9,0 %. (Kuvio 27.; Liite 17.)

Lähde: Sosiaalimenot ja... 2007, Liitetaulukko 8.

Kuvio 28. Sosiaalimenot suhteessa bruttokansantuotteeseen Suomessa ja EU 15-maissa vuosina 1990–2004.⁵⁰

⁵⁰ Katso kuvion perustana olevien tietojen lähteestä alaviitettä 49.

Suomessa vuosina 1990–2004 tapahtunut sosiaalimenojen bruttokansantuotteeseen suhteutetun osuuden kehitys oli pitkälti samansuuntaista kuin EU-maissa⁵¹ tapahtunut vastaava kehitys. Siinä etenkin vuosina 1990–1993 tapahtunut ja vähäisemmässä määrin myös vuosina 2002–2004 tapahtunut nousu sekä vuosina 1994–2001 tapahtunut lasku olivat kuitenkin jyrkempiä kuin EU 15-maiden vastaavassa osuudessa näinä vuosina tapahtuneet nousut ja laskut. Suomessa vuosina 1990–1993 tapahtunut EU 15-maita nopeampi sosiaalimenojen bruttokansantuotteeseen suhteutetun osuuden nousu, mikä johtui enemmän maan bruttokansantuotteen romahtamisesta, sillä se laski näinä vuosina noin 10 % (ks. Kuvio 14.), kuin sosiaalimenojen reaalisesta kasvusta, johti siihen, että Suomen bruttokansantuotteeseen suhteutettujen sosiaalimenojen osuus oli vuonna 1991 noin 29,2 %, mikä oli noin 2,8 prosenttiyksikköä suurempi kuin EU 15-maiden vastaava osuus, kun se oli vuonna 1990 noin 24,6 %, mikä oli noin 0,8 prosenttiyksikköä pienempi kuin vastaava EU 15-maiden osuus. Suomen bruttokansantuotteeseen suhteutettujen sosiaalimenojen osuus pysyi EU 15-maiden vastaavaa osuutta suurempana aina vuoteen 1997 saakka, jolloin se oli noin 29,1 %, mikä oli noin 1,5 prosenttiyksikköä suurempi kuin EU 15-maiden vastaava osuus. Sekä Suomen bruttokansantuotteeseen suhteutettujen sosiaalimenojen osuus että sen ja EU 15-maiden vastaavan osuuden ero olivat suurimmat vuonna 1993, jolloin bruttokansantuotteeseen suhteutettujen sosiaalimenojen osuus oli Suomessa noin 34,2 %, mikä oli noin 5,5 prosenttiyksikköä suurempi kuin EU 15-maiden vastaava osuus. Vuodesta 1998 vuoteen 2004 Suomen bruttokansantuotteeseen suhteutettujen sosiaalimenojen osuus oli jälleen pienempi kuin EU 15-maiden vastaava osuus, mikä johtui Suomen reaalisissa sosiaalimenoihin vuosina 1997, 1998 ja 2000 tapahtuneesta laskusta (ks. Kuvio 27.) ja vuosina 1992–1993 käynnistyneestä talouskasvusta,

⁵¹ EU 15-mailla tarkoitetaan ns. vanhoja EU-maita, joita ovat Alankomaat, Belgia, Britannia, Espanja, Irlanti, Italia, Itävalta, Kreikka, Luxemburg, Portugali, Ranska, Ruotsi, Saksa, Suomi ja Tanska. Nämä maat ovat liittyneet EU:n jäsenmaiksi ennen sen viidettä ja samalla historian suurinta laajenemista kymmenellä uudella jäsenmaalla, kun Kypros, Latvia, Liettua, Malta, Puola, Slovakia, Slovenia, Tshekki, Unkari ja Viro liittyivät sen jäseniksi 1.5.2004. (Vidlund 2005, 7.)

joka nosti Suomen bruttokansantuotteen jo vuosina 1995–1996 suuremmaksi kuin se oli vuonna 1990 (ks. Kuvio 14.). Suurimmillaan Suomen bruttokansantuotteeseen suhteutettujen sosiaalimenojen osuus oli noin 2,2 prosenttiyksikköä pienempi kuin EU 15-maiden vastaava osuus vuonna 2001, jolloin niiden osuus oli Suomessa noin 24,9 %. Vuonna 2004 Suomen bruttokansantuotteeseen suhteutettujen sosiaalimenojen osuus oli noin 27,7 %, mikä oli noin 0,9 prosenttiyksikköä pienempi kuin EU 15-maiden vastaava osuus. (Kuvio 28.; Liite 18.)

Ahon hallituksen toiminta-aikaa (1991–1995) leimasivat Suomea 1990-luvun alussa koetellut ja sen historian syvimmäksi muodostunut talouslama (Kuvio 14.), johon liittyivät työllisyyslanteen nopea heikkeneminen (Kuviot 15.–16.) ja sen aiheuttama työttömyysturvamenojen kasvu (Kuvio 27.), sosiaalimenojen bruttokansantuotteeseen suhteutetun osuuden nopea nousu (Kuvio 28.), valtion ja kuntien verotulojen lasku, etenkin valtion velkaantumisesta johtunut julkisen velan kasvu, maan pankkijärjestelmän miltei romahtaminen, kun moni yritys ajautui vararikkoon ja tuhannet velalliset olivat kykenemättömiä lyhentämään 1980-luvun lopun ylioptimistisina vuosina ottamiaan asunto- ja muita luottoja tai edes maksamaan niiden korkoja (ks. Puuronen 2004, 21; Klander 2005), ja maassa vuosina 1992–1993 alkaneen taloudellisen kasvun alkuvaiheet. Toimintaansa aloittaessaan hallitus asettikin talouspolitiikkansa tavoitteiksi vaihtotaseen alijäämän pienentämisen, ulkomaisen velkaantumisen pysäyttämisen, työllisyyden parantamisen, julkisen talouden tehostamisen ja avoimen sektorin kansantuoteosuuden nostamisen. (Hallitusohjelma. Pääministeri... 1991.)

Asettamiensa tavoitteiden saavuttamisen Ahon hallitus (1991–1995) katsoi edellyttävän inflaation hidastamista ja painamista pienemmäksi kuin kilpailijamaissa, viennin lisäämistä ja monipuolistamista, säästämisasteen nostamista, tulojen korotuksista pidättäytymistä, työvoimakustannusten alentamista ja nousussa olleen valtion velan kasvun pysäyttämistä jäädyttämällä valtion menot niiden silloiselle tasolle sekä voimakasta kuntien menojen kasvun hidastamista. Sosiaaliturvan kehittämisen osalta hallitus asetti tavoitteekseen kansalaisten perusturvallisuuden ja sen osana heidän perustoimeentulonsa parantamisen ja piti taloudelli-

sesti tiukkoina aikoina tärkeänä sitä, että eri elämänvaiheita elävien ihmisten vähimmäistoimeentulo on turvattu. Perusturvan parantamiseen se korosti pyrkivänsä valtiontalouden sallimissa puitteissa ottaen huomioon sen tervehdyttämistoimenpiteistä aiheutuneet tarpeet tehdä sosiaalisia kompensatioita. Perusturvan parantamiseksi se pyrki muun muassa perustoimeentulojärjestelmien yksinkertaistamiseen ja selvittämään etuuksien maksatuksen siirtämistä ns. yhden luukun periaatteella Kansaneläkelaitokselle. (Hallitusohjelma. Pääministeri... 1991.)

Lipposen ensimmäisen hallituksen toiminta-aikaa (1995–1999) leimasivat maassa vuosina 1992–1993 alkaneen taloudellisen kasvun varsin ripeänä jatkuminen (Kuvio 14.), vuonna 1994 alkaneiden työllisyystilanteen paranemisen (Kuviot 15.–16.) ja työttömyysturvamenojen reaalisen (Kuvio 27.) sekä sosiaalimenojen bruttokansantuotteeseen suhteutetun osuuden pienenemisen jatkuminen (Kuvio 28.), taloudellisen kasvun ansiosta tapahtunut valtion ja kuntien verotulojen nousuun kääntyminen ja julkisen talouden varsin nopea tasapainottuminen (Nio 1994; Kiander 2005). Toimintaansa aloittaessaan hallitus asetti talouspolitiikkansa päätavoitteeksi työttömyyden puolittamisen vaalikauden aikana. Tämän tavoitteen saavuttamisen se katsoi edellyttävän nopeaa talouskasvua, maan hyvää kilpailukykyä, viennin kasvun voimakkaana jatkumista, investointien ja kulutuksen ripeää lisääntymistä, tuotantorakenteen monipuolistamista, kasvun ulottumista myös työvoimavaltaisiin palveluihin ja alhaisempaa reaalikorkoa. Alhaiselle reaalikorolle edellytykset luomaan, kasvua tukemaan ja työttömyyttä tehokkaasti vähentämään pyrkineen talouspolitiikkansa osana se asetti tavoitteekseen työvoimapolitiikan ja työmarkkinoiden toimivuuden parantamisen, inflaation torjumisen yhdessä Suomen Pankin ja työmarkkinajärjestöjen kanssa, valtion velan bruttokansantuoteosuuden kääntämiseen laskuun vaalikauden aikana tekemällä valtion menoihin etupainotteisia, sosiaalisesti oikeudenmukaisia ja työllisyysvaikutukset huomioon ottavia supistuksia sekä toteuttamalla veropolitiikkaa, joka kannustaisi työntekoa ja yritteliäisyyttä ja tukisi taloudellista kasvua. (Hallitusohjelma. Pääministeri... 1995a; Hallitusohjelma. Pääministeri... 1995b; Pääministeri Paavo... n.d.a; Pääministeri Paavo...

n.d.b; Pääministeri Paavo... n.d.c; Pääministeri Paavo n.d.d; Pääministeri Paavo n.d.e).

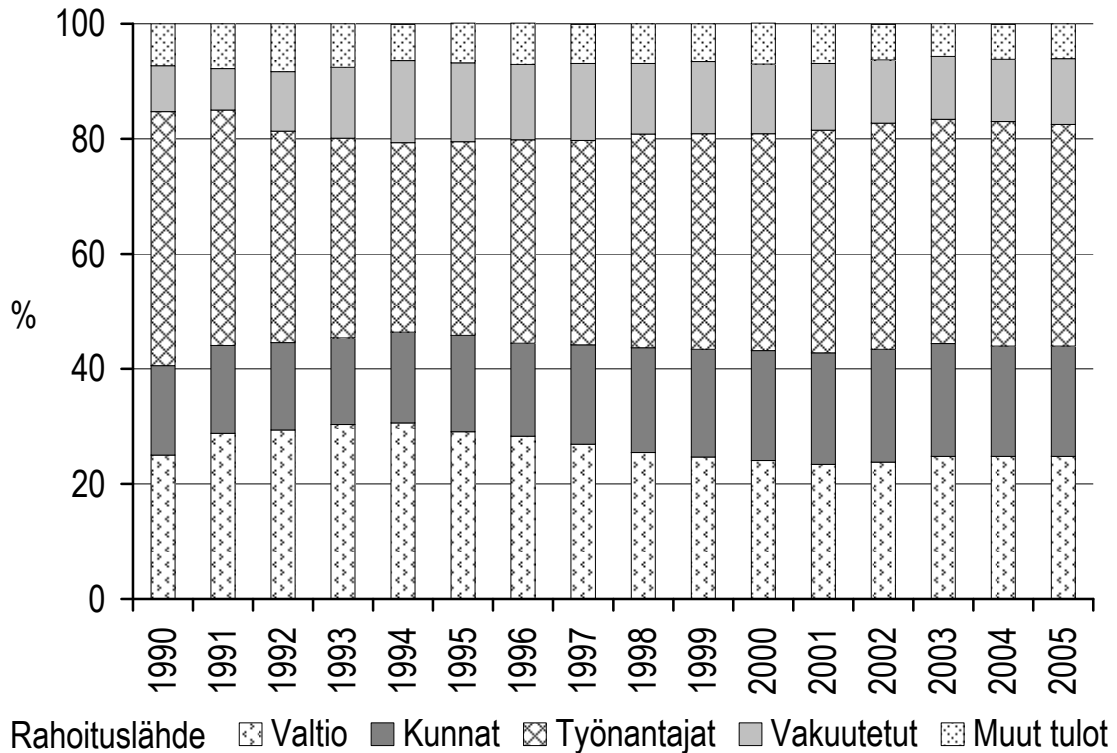
Valtion velan bruttokansantuoteosuuden laskuun kääntäminen edellytti Lipposen ensimmäisen hallituksen (1995–1999) mukaan sitä, että valtiontaloudessa tehtävät ns. rakenteelliset eli vuotuiset menojen supistukset olisivat vaalikauden loppuun mennessä vähintään 20 miljardia markkaa menojen silloiseen tasoon verrattuna. Sosiaaliturvan kehittämisen osalta hallitus asetti tavoitteeksi sosiaali- ja terveystalouden, ansiosidonnaisesta sosiaaliturvasta ja vähimmäisturvasta muodostuneen järjestelmän rakenteellisten muutosten toteuttamisen ja sen aiheuttamien menojen karsimisen. Tämän se katsoi edellyttävän tukijärjestelmien kehittämistä siten, että työn tekeminen parantaisi aina ihmisen taloudellista asemaa, ja etuusjärjestelmien selkeyttämistä etenkin vähimmäisturvasta osalta. Sen mielestä sosiaalietuuksien, asiakasmaksujen, ansiotulojen kasvun ja verotuksen tuli muodostaa kokonaisuus, joka kannustaisi työn tekemiseen ja opiskeluun ja estäisi nk. kannustinloukkujen syntymisen. Siksi se otti tavoitteekseen muun muassa yritysten työn tekemiseen liittymättömien sosiaaliturvamaksujen poistamisen asteittain sekä palkansaajien ja eläkeläisten kansaneläkevakuutusmaksun poistamisen ja katsoi, että kansaneläkettä ja sairausvakuutusta varten tulee luoda omat rahastonsa. (Hallitusohjelma. Pääministeri... 1995a; Hallitusohjelma. Pääministeri... 1995b; Pääministeri Paavo... n.d.a; Pääministeri Paavo... n.d.b; Pääministeri Paavo... n.d.c; Pääministeri Paavo n.d.d; Pääministeri Paavo n.d.e).

Lipposen toisen hallituksen toiminta-aikaa (1999–2003) leimasivat taloudellisen kasvun jatkuminen edelleen varsin ripeänä (Kuvio 14.), työllisyystilanteen paranemisen jatkuminen joskin hitaampana kuin Lipposen ensimmäisen hallituksen toiminta-aikana (Kuviot 15.–16.) ja työttömyysturvamenojen reaalisen laskun jatkuminen vuoteen 2001 saakka, minkä jälkeen ne nousivat vuosina 2002 ja 2003 (Kuvio 27.), sosiaalimenojen bruttokansantuotteeseen suhteutetun osuuden pieneneminen (Kuvio 28.) sekä valtion ja koko julkisen talouden kääntyminen ylijäämäiseksi vuonna 1999, minkä jälkeen Suomen ylijäämä oli selvästi suurempi kuin muissa teollisuusmaissa Norjaa lukuun ottamatta (Julkinen 2001, 253–256; Kiander 2005). Toimintaansa aloittaessaan

hallitus asetti talouspolitiikkansa päätavoitteeksi työllisyyden parantamisen niin, että Suomen työllisyysaste nousisi lähemmäksi EU:n työllisyysuuntaviivoissa tavoitteeksi asetettua 70 %:a. Tämän se katsoi olevan mahdollista uusien työpaikkojen syntymisen edellyttämän nopean talouskasvun avulla, mikä edellytti Suomen olemista kansainvälisesti kilpailukykyinen pääomien sijoittamiselle ja yritysten toiminnalle suotuisa toimintaympäristö. (Hallitusohjelma. Pääministeri... 1999).

Yleisen, kansantalouden vakauden turvaavan talouspolitiikan harjoittamisen ohella Lipposen toinen hallitus (1999–2003) asetti tavoitteekseen hyödyke-, pääoma- ja työmarkkinoiden toimivuuden parantamisen sekä verotuksen ja sosiaalietuuksien uudistamisen työllisyyttä parantavaan ja omatoimisuutta kannustavaan suuntaan. Työllisyyttä parantamaan pyrkineen talouspolitiikan harjoittamisen osana se asetti tavoitteekseen myös, että valtiontalouteen syntyy vaalikauden kuluessa rakenteellinen, kansantalouden tilinpidon mukainen rahoitusylijäämä ja että valtion velka supistuu alle 50 %:iin bruttokansantuotteesta. Tämän se katsoi edellyttävän sitä, että valtiontalouden hoitamisessa jatketaan säästäväisyyteen perustunutta tiukkaa budjettipolitiikkaa pitämällä valtion menot koko vaalikauden ajan reaalisesti vuoden 1999 varsinaisen talousarvion tasolla, minkä vuoksi muun muassa ne hallitusohjelmassa mainitut toimenpiteet, joihin ei ollut osoitettu rahoitusta, tuli toteuttaa menokehyyksen puitteissa, ei lisärahoitusta niihin myöhemmin osoittamalla. Sosiaaliturvan kehittämisen osalta hallitus korosti työn ensisijaisuutta ja asetti tavoitteekseen sosiaaliturvaetuuksien, verotuksen ja palvelumaksujen uudistamisen jatkamisen siten, että työn vastaanottaminen olisi ihmiselle aina taloudellisesti kannattavaa, mikä edellytti sosiaalivakuutuksen maksujen ja etuuksien välisen yhteyden parantamista. Työn ensisijaisuutta korostaen se asetti tavoitteekseen eri syistä työmarkkinoiden ulkopuolella olevien tai niiltä syrjäytymisen uhkaa kokevien, kuten työttömien, eläkeläisten ja vammaisten, työmarkkinoilla toimimisen ja niillä pysymisen edistämisen. Tämän vuoksi se asetti tavoitteeksi muun muassa sen, että ensisijaisen ja viimesijaisen sosiaaliturvan yhteensovittaminen tehtäisiin ihmistä työn tekemiseen kannustavalla tavalla. (Hallitusohjelma. Pääministeri... 1999).

Yhtenä seurauksena 1990-luvulla toteutetusta suomalaisen yhteiskunnan transformoinnista avoimen maailman taloudelliseen yhteistyöhön sopivaksi voi pitää valtion, kuntien, työnantajien, vakuutettujen (työntekijöiden) ja muiden tulojen (sosiaaliturvarahastojen korko- ja osinkotulot) osuuksissa sosiaalimenojen rahoituksesta vuosina 1990–2005 tapahtuneita muutoksia (Kuvio 29.).

Lähde: Sosiaalimenot ja...2007, Liitetaulukko 6.

Kuvio 29. Eri rahoituslähteiden osuus sosiaalimenojen rahoituksesta Suomessa vuosina 1990–2005.⁵²

Vuonna 1990 valtion osuus sosiaaliturvamenojen rahoituksesta oli 25,0 %, kuntien 15,6 %, työnantajien 44,1 %, vakuutettujen 8,0 % ja muiden tulojen 7,3 %. Ahon hallituksen (1991–1995) aikana vuosina 1991–1994, jolloin työttömien työnhakijoiden määrä lisääntyi ja työttömyysjaksot pidentyivät ja pitkäaikaistyöttömien ikärakenne muuttui hieman vähemmän vanhimpiin ikäryhmiin painottuneeksi, valtion ja kuntien osuudet sosiaalimenojen rahoituksesta nousivat edellisen 30,6 %:iin ja jälkimmäinen 15,8

⁵² Katso kuvion perustana olevien tietojen lähteestä alaviitettä 49.

%:iin, työnantajien osuus laski 32,9 %:iin, vakuutettujen osuus nousi 14,3 %:iin ja muiden tulojen osuus laski 6,3 %:iin. Lipposen ensimmäisen hallituksen (1995–1999) aikana vuosina 1995–1998, jolloin työttömien työnhakijoiden määrä väheni ja työttömyysjaksot jatkoivat pidentymistään ja pitkäaikaistyöttömien ikärakenne muuttui jälleen enemmän vanhimpiin ikäryhmiin painottuneeksi, valtion osuus sosiaalimenojen rahoituksesta laski 25,5 %:iin, kuntien ja työnantajien osuudet nousivat edellinen 18,2 %:iin ja jälkimmäinen 37,1 %:iin, vakuutettujen osuus laski 12,3 %:iin ja muiden tulojen osuus nousi 6,9 %:iin. Lipposen toisen hallituksen (1999–2003) aikana vuosina 1999–2002, jolloin työttömien työnhakijoiden määrä jatkoi laskuaan ja työttömyysjaksot lyhentyivät hienoisesti ja pitkäaikaistyöttömien ikärakenne muuttui yhä enemmän vanhimpiin ikäryhmiin painottuneeksi, valtion osuus sosiaalimenojen rahoituksesta laski 23,8 %:iin, kuntien ja työnantajien osuudet nousivat edellinen 19,6 %:iin ja jälkimmäinen 39,3 %:iin sekä vakuutettujen ja muiden tulojen osuudet laskivat edellinen 11,0 %:iin ja jälkimmäinen 6,2 %:iin. Vuoden 2002 jälkeen valtion osuus sosiaalimenojen rahoituksesta nousi vuoteen 2005 mennessä 24,8 %:iin, kuntien ja valtion osuudet laskivat edellinen 19,2 %:iin ja jälkimmäinen 38,5 %:iin, vakuutettujen osuus nousi 11,4 %:iin ja muiden tulojen osuus laski 6,1 %:iin. (Kuvio 29.; Liite 19.; ks. myös Kuviot 24.–26.; Liite 17.)

Eri rahoituslähteiden osuuksissa Suomen sosiaalimenojen rahoituksesta vuosina 1990–2005 tapahtuneet muutokset voi kiteyttää siten, että valtion, työnantajien ja muiden tulojen osuudet laskivat pienemmiksi, mutta kuntien ja vakuutettujen osuudet nousivat suuremmiksi kuin ne olivat vuonna 1990. Näiden muutosten voi tulkita vastanneen ainakin osittain monen 1990-luvun alun ns. lamakeskustelussa pohjoismaista hyvinvointimallia kritisoineen uusliberalistisesta talouspoliittisesta ajattelusta argumenttinsa lainanneen taloustieteilijän ja poliitikon vaatimuksia. Nämä pohjoismaista hyvinvointimallia laman aiheuttajana ja maan kansainvälistä kilpailukykyä haitanneena ”sosiaalisena taakkana” pitäneet kritisoijat esittivät muun muassa työnantajien sosiaaliturvamaksujen alentamista, tiukempaan tarveharkintaan perustuvien sosiaaliturvajärjestelmien käyttöönottamista ja palkkatulojen verotuksen alentamista, jotta työn teettämisestä ja tekemisestä tulisi kannatta-

vaa. Samalla he esittivät valtion roolin vähentämistä sosiaaliturvan rahoittamisessa ja hyvinvointipalveluiden tuottamisessa korostaen, että avoimessa markkinataloudessa toimittaessa myös hyvinvoinnin tuottamisen tuli tapahtua markkinoilla. (ks. Holmlund 1996; Ploug 1999, 102–103; Anttonen & Sipilä 2000, 237–267; Heinonen ym. 2001, 21–40; Puuronen 2004, 7–25).

Keskeiset Ahon sekä Lipposen ensimmäisen ja toisen hallituksen aikana tehdyt suomalaista yhteiskuntaa transformoineet ylätason päätökset liittyivät hyvinvointivaltion säästökuuriksi kutsuttuihin rankkoina pidettyihin ja suomalaista hyvinvointivaltiomallia muuttaneisiin sosiaaliturvaan ja -palveluihin kohdistuneisiin leikkauksiin. Työttömien syrjäytymisen ehkäisyn ja sen kehittämisen kannalta merkittäviä sosiaaliturvajärjestelmiin ja työvoimapolitiikkaan vuosina 1992–1998 tehtyjä muutoksia arvioineet Lehtonen ja Aho (2000, 106) ovat tiivistäneet eri vuosina toteutettujen leikkausten näkyvimmit kohderyhmät seuraavasti:

Vuosi Kohderyhmä

- 1992 sairaat ja *työttömät*
- 1993 sairaat, *työttömät* ja lapsiperheet
- 1994 *työttömät*, eläkeläiset (ja sairaat)
- 1995 lapsiperheet ja nuoret
- 1996 köyhät (eli pienituloiset sosiaaliturvan varassa elävät), sairaat, eläkeläiset, *työttömät* ja lapsiperheet
- 1997 *työttömät*, nuoret, lapsiperheet ja sairaat
- 1998 *työttömät*, nuoret, lapsiperheet ja sairaat

Tämän leikkausten kohderyhmistä laatimansa listauksen perusteella Lehtonen ja Aho (2000) katsovat olevan vaikeaa välttyä ajatukselta, että säästöpäätösten kohteena olivat yhteiskunnan vähäväkiset ryhmät, jotka olivat sekä keskeisiä sosiaaliturvan saajaryhmiä että riittävän hajanaisia joko vain samassa elämäntilanteessa olleista tai korkeintaan löysästi organisoituneista ilman vahvoja etujaan puolustaneita järjestöjä yhteiskunnan jäseninä toimineista ihmisistä muodostuneita ryhmiä. Heidän mukaansa ainakin periaatteessa oli mahdollista ajatella, että leikkausten kohderyhminä olisivat olleet terveet, työlliset, elämänkaarensa parhaassa tulotilanteessa olevat ja suurituloiset yhteiskunnan jä-

senet. Tämä olisi kuitenkin edellyttänyt leikkauslinjan sijaan sitä, että yhteiskunnan hyväosaiset jäsenet olisivat vastanneet enemmän kuin tekivät 1990-luvun alun talous- ja sitä seuranneen sosiaalipoliittisen laman riskeistä ja rahoittaneet niiden aiheuttamia kustannuksia. Keskeisiä tämän tavoitteen saavuttamisen keinoja olisivat olleet tuloverotuksen progression vahvistaminen, pääomaverotuksen kiristäminen ja verokevennysten kohdistaminen pienituloisille, ei pääomaa sekä suurituloisia suosineiden verotusta koskeneiden muutosten toteuttaminen. (Emt.)

Vaikka Ahon sekä Lipposen ensimmäisen ja toisen hallituksen suomalaista yhteiskuntaa transformoineiden ylätason päätösten suhteesta ns. EMU-sopeutukseen on esitetty erilaisia näkemyksiä, oli niihin sisältynyt tiukan finanssipolitiikan korostaminen varsin hyvin linjassa 7.2.1992 Maastrichtissa allekirjoitettuun, 1.11.1993 voimaan astuneeseen sopimukseen Euroopan unionista eli ns. Maastrichtin sopimukseen (Perustamissopimukset unionin... n.d.) sisältyneen jäsenmaiden talouksien lähentämiseen tähdänneen ns. konvergenssiohjelman kanssa. Sopimuksen talouspolitiikkaa käsitelleiden artiklojen 102a–104c, ns. siirtymämääräykset sisältäneiden artiklojen 109e–109m ja liitepöytäkirjojen yhteiseen valuuttaan siirtymisen kolmivaiheista prosessia koskeneiden määräysten mukaisesti maiden, jotka halusivat siirtyä yhteisen valuutan käyttämiseen, tuli täyttää ns. konvergenssikriteerit. Niiden mukaisesti jäsenmaan oli mahdollista osallistua EU:n yhteisen valuutan käyttöön ottamisen viimeiseen vaiheeseen, jos sen

inflaatio erosi enintään 1,5 prosenttiyksikköä kolmen alhaisimman inflaation omaavan jäsenvaltion tasosta viimeisen vuoden aikana,

julkisen sektorin alijäämä oli enintään 3 % bruttokansantuotteesta,

julkisen sektorin bruttovelka oli enintään 60 % bruttokansantuotteesta, kun sen valuutan arvo kiinnitetään yhteiseen valuuttaan, minkä oli määrä tapahtua noin vuosi ennen yhteiseen valuuttaan siirtymistä,

pitkäaikainen nimelliskorko ylitti enintään 2 prosenttiyksiköllä kolmen alhaisimman inflaation omaavan jäsenval-

tion keskimääräisen korkotason viimeisen vuoden aikana ja valuutan ulkoinen arvo pysyi vakaana (ns. ERM:n vaihteluvälissä) viimeisen kahden vuoden ajan ennen vakauden arviointia. (Alajääskö & Parviainen 1995; Arvioita EU:n... 1996.)

Suomi onnistui täyttämään nämä EU:n yhteiseen valuuttaan siirtymistä koskeneet kriteerit vuoteen 1997 mennessä niin, että se pääsi mukaan ensimmäisten jäsenmaiden joukossa rahaliiton (EMU) ensimmäisen vaiheen toteuttamiseen vuonna 1998. Samoin se oli mukana 12 jäsenmaan joukossa, jotka ottivat yhteisen valuutan (euro) käyttöön vuonna 2002 (Kiander 2005; Euroopan unioni...n.d.; Talous ja... n.d.). ”Valtavirtapolitiikkaa edustavan virallisen kannan” mukaan Suomessa 1990-luvun aikana toteutettu sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta pakon edessä tinkimään joutunut julkisen talouden tasapainotus olisi pitänyt tehdä, vaikkei maa olisi osallistunutkaan yhteisen valuutan toteuttamiseen. Joka tapauksessa sen toteuttamiseen osallistumisen vaatima julkisen talouden tasapainottaminen ja hintavakauden sekä korkotason mataluuden tavoittelemisen sopivat hyvin yhteen maassa perinteisesti harjoitetun valtiontalouden tasapainoa korostaneen kamreeripolitiikan kanssa. (Kosonen 1995, 100–133; Kosonen 1999, 293–295; Julkunen 2001, 77; Kajanoja 2003, 45–46.)

6.5 Suomalaiselle sosiaalipoliittiselle ajattelulle perinteisen tiukan työttömiin suhtautumisen jatkamista

Edellä käsittelemäni Ahon sekä Lipposen ensimmäisen ja toisen hallituksen suomalaista yhteiskuntaa transformoineet maassa toteutettua yhteiskuntapolitiikkaa valtiontalouden tasapainoa korostaneelle kamreeripolitiikalle ehdollistaneet ylätason päätökset sekä niiden valmisteluun ja toimeenpanoon liittyneet virkamiesveitoisesti laaditut selvitykset ja strategiset linjaukset merkitsivät Suomessa toteutetun työvoima- ja sosiaalipolitiikan perustumista yhä selvemmin näkemykseen, jonka mukaan yksilön yhteiskunnallinen osallisuus tai osattomuus (syrjäytyminen) johtuivat ensisijaisesti hänen henkilökohtaisista ominaisuuksistaan ja niiden

määrittämästä käyttäytymisestään (ks. Kuvio 12.)⁵³. Niissä korostettiin yhä useammin, että paras tapa ehkäistä työttömien syrjäytymistä on se, että maassa toteutettaisiin aiempaa selkeämmin työttömien aktiivisuutta hakeutua ja palata koulutus- ja työmarkkinoille sekä kykyä toimia niillä lisäävää työvoima- ja sosiaalipolitiikkaa. Sekä työttömien tarvitsemien hyvinvointipalvelujen tuottamisessa että heidän sosiaaliturvansa takaamisessa pidettiin tärkeänä sitä, etteivät ne muodostuisi heidän työmarkkina-avalmiuksiaan parantavaan koulutukseen hakeutumisensa tai avoinna olleisiin taikka tarvittaessa itselleen luomiinsa työpaikkoihin työllistymisensä esteiksi. Tällöin ei useinkaan pohdittu tarkemmin esimerkiksi sitä, miten työttömien aktivoimiseksi toteutetut uudistukset vaikuttivat heidän todellisiin mahdollisuuksiinsa toimia aktiivisina työmarkkina-avalmiuksiensa parantamiseen pyrkivinä opiskelu- tai työpaikkojen hakijoina ja opiskelu- tai työpaikan saatuaan opiskelijoina tai työntekijöinä. Varsin helposti jätettiin ottamatta riittävästi huomioon muun muassa se, että näitä mahdollisuuksia määrittävät monet työttömien henkilökohtaisista ominaisuuksista riippumattomat yhteiskuntarakenteelliset tekijät (Viinamäki 1993, 41–44; Drøpping & Hvinden & Vik 1999; Julkunen 2001, 253–300; Koistinen & Sengenberger 2002b; Viinamäki 2005).

Tällaisen työttömiä ja työttömyyttä ilmiönä koskeneen ajattelutavan, jonka seurauksena esimerkiksi Suomen työttömyysturvajärjestelmään on tuotettu sitä koskevaa lainsäädäntöä säädettäessä työttömien yhteiskunnallista asemaa heikentäviä karsiutumista, syrjäytymistä ja jopa uloslyöntiä aiheuttavia piirteitä, poliittis-historialliset juuret voidaan johtaa jo ennen maan itsenäistymistä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa käytyyn keskusteluun yleisen ja pakollisen työttömyysvakuutukseen tarpeellisuudesta. Tuolloin käydyn keskustelun perusteella päädyttiin siihen, että vuonna 1903 otettiin käyttöön vain tilapäiseksi tarkoitettu ns. Gentin järjestelmä. Sen perustana olivat ammattiliittojen yhteydessä toimi-

⁵³ Ks. esimerkiksi Murrosvaiheen valinnat... 1993; Skog 1994; Työttömyys 2000:een... 1994; Sosiaaliturvan strategiset... 1994; Sosiaaliturvan strategiat... 1995; Suomen työllisyysohjelma... 1995; Skog & Räisänen 1997; EU:n työllisyysuuntaviivojen... 1998; Aktiivinen sosiaalipolitiikka... 1999; EU:n työllisyysuuntaviivojen... 1999; Työhallinnon toimintaohjelma... 1999.

neet työttömyyskassat, jotka maksoivat jäsenilleen työttömyyskorvausta. Työväenliikkeen ja porvarillisten reformistien tahoilta tehdyt esitykset pakollisen työttömyysvakuutuksen säätämisestä jäivät ilman riittävää kannatusta samoin kuin kävi myöhemmin sosiaaliturvan kehityksen näkökulmasta vuoteen 1958 jatkuneella *residuaalisen sosiaaliturvan kaudella*, vuosien 1958 ja 1975 välisellä *hyvinvointivaltion rakentamisen kaudella* ja vuodesta 1975 alkaneella *hyvinvointivaltion sopeutumisongelmien ja sosiaaliturvan ”hienosäädön” kaudella*, joista ensimmäistä lukuun ottamatta sosiaaliturvan kehittämisessä aloite kuului työmarkkinajärjestöille, tehdyille ehdotuksille vapaaehtoisen vakuutuksen kattavuuden oleellisesta laajentamisesta. (Piirainen 1989, 38–76; Saari 1994a, 74–80; Vähätalo 1998, 73–84.)

Edellä mainitsemani ns. Gentin järjestelmän pohjana olleeseen ideaan, että työttömyysvakuutus on Suomessa vapaaehtoinen vakuutus, perustuneen työttömyysvakuutusjärjestelmän säilyttäminen lukuisista siihen myöhemmin tehdyistä uudistuksista huolimatta on palvellut työmarkkinajärjestöjen työmarkkinapoliittisia tavoitteita enemmän kuin yleiseen ja pakolliseen työttömyysvakuutukseen perustunut järjestelmä olisi tehnyt. Sen säilyttäminen on taannut, että varsinaista, paremman rahallisen korvauksen antanutta työttömyysturvaa ovat saaneet vain sellaiset työttömät, jotka ovat olleet jonkin työttömyyskassan jäseniä. Sen säilyttämisen hyväksyminen on palvellut myös valtiontalouden tasapainossa pitämisen tavoitetta, sillä työttömyysturvan saamiselle asetettujen työvoimapoliittisten ehtojen tiukkuus on taannut sen, että varsinaista työttömyysturvaa ovat voineet saada vain sellaiset työttömät, jotka ovat osoittaneet ennen työttömäksi joutumistaan tapahtuneella riittäväällä työmarkkinoille osallistumisellaan sen, että he ovat ansainneet oikeutensa saada työttömyysturvaa. (Saari 1994a, 74–80; Vähätalo 1998, 73–84).

Työttömän perustuslaillinen oikeus työhön ja sen puuttuessa sosiaaliturvaan – lyhytaikainen poikkeus säännöstä

Suomalaista sosiaalipoliittista ajattelua luonnehtinutta tiukkaa työttömiin suhtautumista ilmentää varsin hyvin myös se, miten lyhytaikaiseksi maassa käydyssä työttömyyskeskustelussa 1970-

ja 1980-luvuilla esitettyjen työttömän oikeutta työhön ja sen puuttuessa sosiaaliturvaan korostaneiden näkemysten vaikutus näyttää Suomen lainsäädännössä jääneen. Vuonna 1972 voimaan tulleella maan perustuslakeihin kuuluneeseen Suomen hallitusmuotoon (L 94/1919) tehdyllä muutoksella (L 592/1972) lain 6 §:n 2 momentti muutettiin kuulumaan seuraavasti:

Kansalaisten työvoima on valtakunnan erikoisessa suojeluksessa. Valtiovallan asiana on tarvittaessa järjestää Suomen kansalaiselle mahdollisuus tehdä työtä, mikäli laissa ei ole toisin säädetty. (L 592/1972.)

Momentin mukainen valtiovallan velvollisuus järjestää tarvittaessa kansalaisilleen työtä, ellei laissa toisin säädetty, sai tosiasiallista merkitystä vuonna 1988, jolloin tuli voimaan vuonna 1971 säädetyn aiemman vastaavan lain kumonnut Työllisyyslaki (L 275/1987). Kansalaisten perustuslaillisesta oikeudesta työhön johdettua viime kädessä valtion vastuulle säädettyä, vaikkakin pääasiassa kuntien järjestettäväksi määrättyä, työllistämisvelvoitetta koskeneiden säännösten voimaantulo tapahtui lain voimaantuloa koskeneen lainmuutoksen mukaisesti porrastetusti niin, että kaikki laissa säädetty työllistämisvelvoitteet tulivat voimaan koko maata kattavasti vuoden 1991 loppuun mennessä. Työllistämisvelvoitteiden karsiminen aloitettiin kuitenkin jo vuoden 1992 alussa voimaan tulleella Työllisyyslain muutoksella ja ne poistettiin laista vuoden 1993 loppuun mennessä. (L 1732/1991; L 1733/1991; L 595/1992; L 1696/1992; Saari 1994a, 65–74; Lehtonen & Aho 2000, 108–109).

Syyksi työllistämisvelvoitteiden poistamista merkinneille Työllisyyslain muutoksille esitettiin niiden täyttämisessä esille tulleet ongelmat, joita olivat muun muassa ristiriita julkishallinnon henkilöstön supistamisvaatimusten ja velvoitetyöllistettävien määrän kasvun välillä, velvoitetyöllistämisen automaattisuudesta aiheutunut työvoimapalvelujen liian vähälle huomiolle jääminen, liian suurten resurssien sitoutuminen velvoitetyöllistämiseen ilman, että sen avulla järjestetyillä määräaikaistöillä olisi juurikaan todettu voidun vaikuttaa työttömän sijoittumiseen avoimille työmarkkinoille sekä valtion ja kuntien vaikeudet täyttää velvoitteensa ja työttömien vaikeudet saada soveltuvaa ja mielekästä työtä

(HE 147/1991; HE 148/1991; HE 77/1992; HE 305/1992). Velvoitteiden poistamisen taustalla oli kuitenkin myös entistä tiukemmaksi käynyt suhtautuminen työttömiin ja heille maksettavaan sosiaaliturvaan. Velvoitetöyllistämisen nähtiin tällöin toimivan työttömyysturvapäivien ns. nollaamisautomaattina, joka mahdollisti, että työtön hankki vain tukityötä tekemällä uuden oikeuden ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan voidakseen oikeuden saatuaan aloittaa uuden 500 päivän mittaisen työttömyysturvan varassa elämisen jaksonsa. (Saari 1994a, 65–74, 100–112; Koistinen 1997; Lehtonen & Aho 2000, 108–109; Julkunen 2001, 177–178.)

Työllisyyslain (L 275/1987) työllistämisvelvoitteiden poistamisena ilmennyt Suomessa 1980-luvun lopussa esiintyneen ”löysän” työttömiin ja heille maksettavaan sosiaaliturvaan suhtautumisen jälkeen 1990-luvulla entistä tiukemmaksi muuttunut suhtautuminen ilmeni myös muutoksina, joita vuonna 1995 voimaan tullut Laki Suomen hallitusmuodon muuttamisesta (L 969/1995) toi kansalaisten perusoikeuksiin (HE 309/1993). Työllistämisvelvoitteiden perustuslaillisen pohjan muodostanut Suomen hallitusmuotoon (L 94/1919) vuodesta 1972 lähtien sisältynyt 6 §:n 2 momentti korvattiin tuolloin seuraavilla hallitusmuodon 15 §:n 2 ja 3 momenteilla:

Jokaisella on oikeus lain mukaan hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. (L 969/1995, 15 § 2 momentti.)

Julkisen vallan on edistettävä työllisyyttä ja pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus työhön. Oikeudesta työllistävään koulutukseen säädetään lailla. (L 969/1995, 15 § 3 momentti.)

Näitä momenteja vastaavat momentit sisällytettiin myös perustuslakiuudistuksen yhteydessä säädettyyn vuonna 1999 voimaan tulleeseen Suomen perustuslakiin (L 731/1999; ks. lain 18 §:n 1 ja 2 momentit), jolla kumottiin Suomen perustuslain aiemmin muodostaneet Suomen Hallitusmuoto (L 94/1919), Valtiopäiväjärjestys (L 7/1928), Laki valtakunnanoikeudesta (L 273/1922) ja Laki eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtio-neuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatointen lainmukaisuutta (L 274/1922) niihin

myöhemmin tehtyine muutoksineen (ks. myös HE 1/1998; HE 75/1998; L 731/1999; L 732/1999). Suomen lainsäädännöstä poistettiin näin ollen jo vuonna 1995 kansalaisten perustuslaillinen oikeus työhön ja valtiovallan velvollisuus järjestää tarvittaessa kansalaiselle mahdollisuus tehdä työtä. Sen jälkeen Suomen perustuslait ovat taanneet jokaisen oikeuden hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla ja velvoittaneet julkista valtaa edistämään työllisyyttä ja pyrkimään turvata jokaisen oikeus työhön.

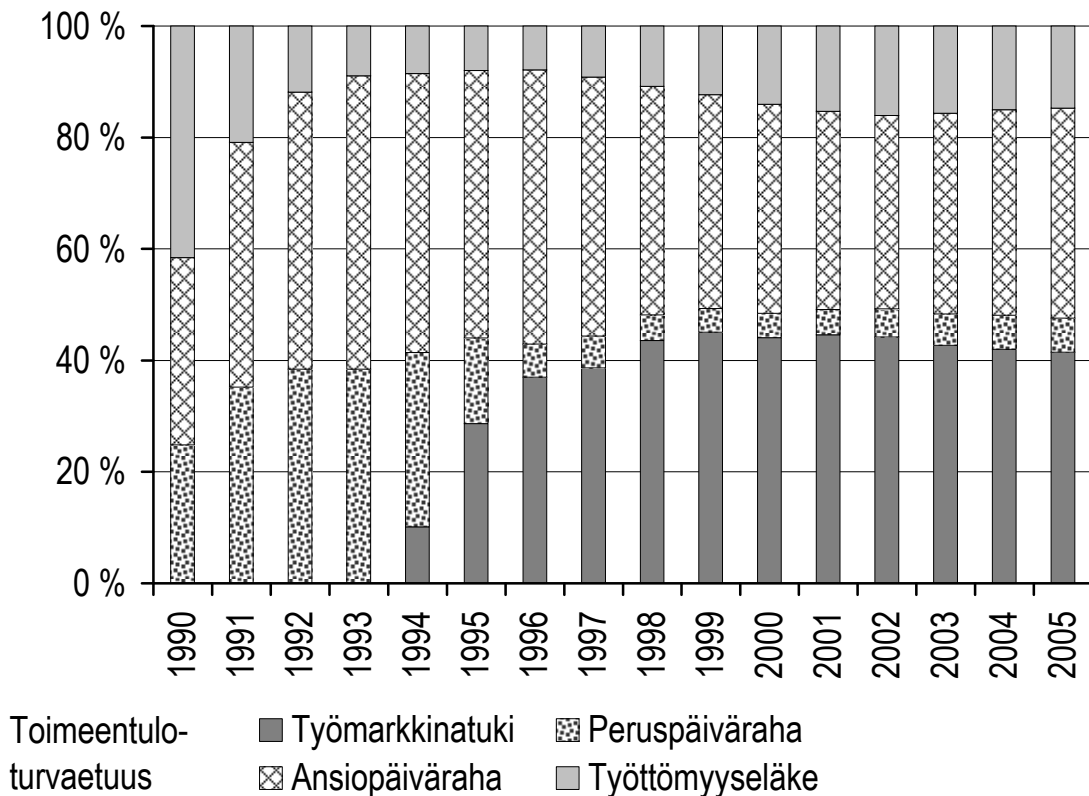
Työllistämisvelvoitteiden ja kansalaisten perustuslaillisen oikeuden työhön poistamisessa ilmennyt ja 1990-luvulla entistä tiukemmaksi muuttunut työttömiin ja heille maksettavaan sosiaaliturvaan suhtautuminen näkyi myös vuonna 1984 säädetyn Työttömyysturvalaista (L 602/1984) voimaantulosta lähtien käytössä olleeseen Suomen työttömyysturvajärjestelmään vuonna 1994 tehdyissä muutoksissa. Nämä työttömyysturvajärjestelmän sisäistä eriytymistä entisestään lisänneet muutokset toteutettiin säätämällä Laki työttömyysturvalain muuttamisesta (L 1541/1993) ja Laki työmarkkinatuesta (L 1542/1993) sekä muuttamalla työvoimapolitiittista aikuiskoulutusta ja useita eläkkeitä koskeneita lakeja (HE 235/1993). Työttömyysturvan peruspäivärahasta tehtiin näillä maata 1990-luvun alussa koetelleen talouslaman vuoksi epätasapainossa olleen valtionalouden tasapainottamiseksi ja kasvanneiden sosiaaliturvamenojen nousun pysäyttämiseksi toteutetuilla muutoksilla ehdoiltaan ansiopäivärahan kaltainen. Peruspäiväraha ei ollut tämän jälkeen enää tarveharkintainen niin, että samassa taloudessa asuvien tulot vaikuttivat etuuden tasoon, sen saaminen edellytti työttömän työnhakijan täyttävän kuuden kuukauden työssäoloehdon ja sitä maksettiin enintään 500 päivää, minkä jälkeen sitä voitiin maksaa vasta, kun työtön onnistui työssäoloehdon täyttämällä uusimaan oikeutensa sen saamiseen. (Työttömyysturvan työvoimapolitiittiset... 1991; Työttömyysturvatoimikunta 1992:n... 1993; Saari 1994a, 100–112; Skog & Räisänen 1997, 91–92, 135–136.)

Työttömyysturvajärjestelmään vuonna 1994 tehtyjen muutosten myötä työssäoloehto täyttämättömille työttömille työnhakijoille alettiin maksaa työmarkkinatukea, joka oli täysimääräisenä myönnettäessä peruspäivärahan tasoinen. Työttömälle maksetun

työmarkkinatuen määrä oli kuitenkin usein peruspäivärahaa pienempi, koska siihen ei maksettu lapsikorotuksia, se oli tarveharkintainen ja sitä maksettiin vanhempien kanssa eläneille tuen saajille alennettuna. Sen saamista määrittivät myös monet työtöntä työvoimapoliittisiin toimenpiteisiin osallistumaan edellyttäneet ehdot, jotka olivat tiukempia kuin vastaavat ansio- ja peruspäivärahan saajaa koskeneet ehdot. Tätä ehtojen tiukkuudessa ollutta eroa perusteltiin sillä, että työmarkkinatuen ensisijainen tarkoitus oli turvata työttömän toimeentulo sinä aikana, kun hän osallistuu työvoimapoliittisiin toimenpiteisiin ja kompensoida osa hänelle niihin osallistumisesta aiheutuneista menojen lisäyksistä. (Työttömyysturvan työvoimapoliittiset... 1991; Työttömyysturvatoimikunta 1992:n... 1993; Työmarkkinatuki. Työryhmämuistio 1993; Saari 1994a, 100–112; Skog & Räisänen 1997, 91–92, 135–136.) Tiukkojen saantiehtojensa vuoksi työmarkkinatuki poikkesi niin olennaisesti ansio- ja peruspäivärahasta, että sen tarkasteluun työttömyysturvajärjestelmään kuuluvana sosiaalietuutena voi suhtautua varauksellisesti. Työttömän toimeentulon turvaamiseen liittyvien tehtäviensä vuoksi sitä kuitenkin tarkastellaan usein yhtenä työttömyysturvajärjestelmään kuuluvana sosiaalietuutena, eikä työttömälle maksettavana työvoimapoliittisena etuutena (ks. Vähätalo 1998, 73–84; Julkunen 2001, 178–180).

Suomen työttömyysturvajärjestelmään vuonna 1994 tehtyjen muutosten myötä työttömyysturvaa saaneiden työttömien voi sanoa jakautuneen aiemman ”kahden kerroksen väen” (ks. Vähätalo 1998, 84) sijaan ”neljän kerroksen väkeen”. Niiden jälkeen he jakautuivat 1) työssäoloehdon täyttävien työttömyyskassaan kuuluvien ansioon suhteutettua päivärahaa saavien muodostamaan *yläkerrokseen*, 2) työssäoloehdon täyttävien työttömyyskassaan kuulumattomien ansioon suhteuttamatonta peruspäivärahaa saavien muodostamaan *keskikerrokseen*, 3) työssäoloehdon täyttävien työttömyyskassaan kuulumattomien ansioon suhteuttamatonta ja tarveharkintaista työmarkkinatukea saavien muodostamaan *alakerrokseen* ja 4) työttömyyseläkkeen saamisedot täyttävien työttömyyseläkettä saavien muodostamaan *ullakkokerrokseen*. (Kuvio 30.; Liite 20.) Jaottelun mukaiseen *ullakkokerrokseen* kuuluvien työttömien työnhakijoiden asema poikkeaa muihin kerroksiin kuuluvien asemasta merkittävästi siinä suhteessa, ettei heidän

pääsääntöisesti ajatella enää palaavan työmarkkinoille. Tähän viittaa esimerkiksi se, ettei heidän määräänsä ole vuodesta 1980 alkaen huomioitu työttömien työnhakijoiden kokonaismäärässä. Jaottelu ei huomioi myöskään niitä *kellarikerrokseen* kuuluvia työttömiä, jotka on siirretty tai ovat siirtyneet esimerkiksi työmarkkinatuen saamiseen liittyvien ehtojen vuoksi yhteiskunnan muiden tukimuotojen piiriin ja joiden määrän selvittäminen on osoittautunut olevan varsin vaikeaa (ks. Vähätalo 1998, 78).

Lähde: Työpoliittinen Aikakauskirja 2/2007, 43*, Taulukko 23.

Kuvio 30. Eri toimeentuloturva saaneiden työttömien työnhakijoiden määrät Suomessa vuosina 1990–2005.

Suomea 1990-luvun alussa koetellut talouslama, vuosina 1991–1992 tehdyt työllistämisvelvoitteiden poistamista merkinneet Työllisyyslakiin (L 275/1987) säädetyt muutokset ja jo ennen vuonna 1994 tehtyä työttömyysturvajärjestelmän muutosta Työttömyysturvalakiin (L 602/1984) vuosina 1991–1993 säädetyt muutokset (ks. Saari 1994a, 89–100) toivat työttömien sosiaaliturvaan ja heidän syrjäytymisensä ehkäisyyn uusia ulottuvuuksia (Kuvio 30.; Liite 20.). Vuosina 1990–1993 työttömien työnhaki-

joiden määrän lisääntyessä, työttömyysjaksojen pitkittyessä ja pitkäaikaistyöttömien ikärakenteen muuttuessa hieman vähemmän vanhimpiin ikäryhmiin painottuneeksi (ks. Kuviot 24.–25.; Liite 17.) suureni yläkerrokseen kuuluneiden osuus työttömyysturvan eri muotoja saaneista työttömistä työnhakijoista 33,6 %:sta 52,6 %:iin ja keskikerrokseen kuuluneiden osuus 24,9 %:sta 38,4 %:iin ja ullakkokerrokseen kuuluneiden osuus pieneni 41,6 %:sta 8,9 %:iin. Näihin osuuksien muutoksiin vaikutti muun muassa työttömyyseläkkeelle pääsemisen ikärajan nosto vuosina 1986–1990 asteittain 55 vuodesta 60 vuoteen, mikä se oli, kun etuus tuli ikääntyneiden työttömien eläkevaihtoehdoksi vuonna 1971, ja samalla yläkerrokseen kuuluneille taattu mahdollisuus pysyä ansioturvan piirissä, mikäli heidän päivärahopäiviensä enimmäisaika (500 päivää neljän kalenterivuoden aikana) täyttyi sen jälkeen, kun he olivat täyttäneet 55 vuotta. Käytännössä tämä ns. työttömyyseläkeputki takasi yläkerrokseen kuuluneille ansiosidonnaisen työttömyysturvan jatkumisen 53 ikävuodesta vanhuuseläkeikään saakka (Aho & Österman 1999, 8).

Samalla kun vuonna 1994 tehty työttömyysturvajärjestelmän muutos eriytti työttömien sosiaaliturvaa lisäämällä työmarkkinatuen saajat työttömyyden perusteella maksetun sosiaaliturvan saajien alakerrokseksi, toi se nämä työttömät ”uudeksi työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kohderyhmäksi”. Peruspäivärahan saamiselle vuonna 1994 asetettu työssäoloehto ja työttömyyseläkkeen saamiselle asetettu ehto, jonka mukaan sen saajalla tuli olla ns. tulevan ajan oikeus (emt., 9), vaikuttivat osaltaan siihen, että vuosina 1993–1996, jolloin työttömien työnhakijoiden määrä kääntyi jo vuoden 1994 aikana laskuun, työttömyysjaksot pidentyivät entisestään ja pitkäaikaistyöttömien ikärakenne muuttui vuosien 1993–1994 jälkeen uudelleen yhä enemmän vanhimpiin ikäryhmiin painottuneeksi (ks. Kuviot 24.–26.; Liite 17.), laski yläkerrokseen kuuluneiden osuus työttömyysturvan eri muotoja saaneista 52,6 %:sta 49,2 %:iin, keskikerrokseen kuuluneiden osuus 38,4 %:sta 6,0 %:iin ja ullakkokerrokseen kuuluneiden osuus 8,9 %:sta 7,9 %:iin. Alakerrokseen kuuluneiden, joita ei työttömyysturvajärjestelmään vuonna 1994 tehtyä muutosta edeltäneinä vuosina ollut lainkaan, osuus työttömyysturvan eri muotoja saaneista työt-

tömistä nousi vuosina 1993–1996 varsin nopeasti niin, että heidän osuutensa oli vuonna 1996 jo 37,0 %. (Kuvio 30.; Liite 20.)

Niin työttömien sosiaaliturvan saamisen kuin heidän syrjäytymisen ehkäisyn kannalta voi vuodesta 1997 vuoteen 2005 ulottunutta aikaa, jota luonnehtivat työttömien työnhakijoiden määrän lasku, pitkään työttömänä olleiden osuuden työttömistä suurena pysyminen ja pitkäaikaistyöttömien ikärakenteen vanhimpiin ikäryhmiin painottuminen (ks. Kuviot 24.–25.; myös Liite 17.), pitää ylä- ja alakerrokseen kuuluneiden osuuksien suurena sekä etenkin keski- ja osin myös ullakkokerrokseen kuuluneiden osuuksien pienenä pysymisen aikana. Yläkerrokseen kuuluneiden osuus työttömyysturvan eri muotoja saaneista laski vuoteen 2002 saakka, jolloin se oli 34,7 %, mistä se nousi vuoteen 2005 mennessä 37,7 %:iin. Keskikerrokseen kuuluneiden osuus laski vuoteen 1999 saakka, jolloin se oli 4,3 %, mistä se nousi vuosiin 2004–2005 mennessä 6,1 %:iin. Alakerrokseen kuuluneiden osuus puolestaan nousi vuoteen 1999 saakka, jolloin se oli 45,0 %, minkä jälkeen se vaihteli vuoden 2001 44,6 %:sta vuoden 2005 41,5 %:iin. Ullakkokerrokseen kuuluneiden osuus nousi vuoteen 2002 saakka, jolloin se oli 16,1 %, mistä se laski vuoteen 2005 mennessä 14,7 %:iin. (Kuvio 30.; Liite 20.)

Vuoden 1997 jälkeen työttömyysturvan eri muotoja saaneiden osuuksissa tapahtuneisiin muutoksiin vaikutti osaltaan vuonna 1997 toteutettu työttömyysturvan uudistuspaketti. Siihen kuuluivat muun muassa perus- ja ansiopäivärahan saamisen edellytyksenä olleen työssäoloehdon nosto kuudesta kymmeneen kuukauteen, ansiopäivärahan ja sovitellun päivärahan määräytymisperusteisiin tehdyt muutokset ja omavastuuajan nosto viidestä seitsemään työpäivään. Samoin siihen kuului ns. lisäpäivärahoikeutta koskeneiden säännösten muuttaminen niin, että ikäraja, jonka jälkeen henkilölle, jonka päivärahan enimmäismaksuaika ei ollut täyttynyt, voitiin maksaa työttömyyspäivärahaa 60 ikävuoteen saakka, nousi 55 vuodesta 57 vuoteen, mikä siirsi ns. eläkeputkeen pääsyn alaikärajan 53 vuodesta 55 vuoteen. Eläkeputken alaikärajan noston yhteydessä etuuden piiriin jo päässeiden 53 vuotta ja yhden kuukauden täyttäneiden lisäpäiväoikeuteen ei kuitenkaan puututtu (HE 72/1996; L 666/1996). Alaikärajan noston myötä lisäpäiväoikeuden menettäneiden toimeentulo pyrittiin

puolestaan turvaamaan aktivointia painottavasti työllisyyslakiin säädetyllä muutoksella, joka toi heille oikeuden työllistymistä edistävään työvoimapolitiittiseen koulutukseen tai kuntoutukseen. Mikäli he eivät työllistyneet avoimille työmarkkinoille, eikä heille voitu järjestää soveltuvaa koulutusta tai kuntoutusta, piti heidän kotikuntiansa järjestää heille työntekomahdollisuus kymmenen kuukauden ajaksi (HE 210/1996; L 1329/1996). (Aho & Österman 1999, 9; Virjo & Aho 2002, 67). Uudistuspakettiin liittynyt perus- ja ansiopäivärahan saamisen edellytyksenä olleen työssäoloehdon pidentäminen vähensi työttömän mahdollisuutta päästä ylä- tai keskikerrokseen kuuluneeksi työttömyysturvaetuuden saajaksi, omavastuuajan muuttaminen viidestä päivästä seitsemäksi päiväksi pidensi aikaa, jonka työttömän piti olla ilman työttömyysturvaa ensimmäistä kertaa kalenterivuoden aikana työttömäksi jäätyään, ja eläkeputken alaikärajan nosto vähensi työttömän mahdollisuuksia siirtyä työttömyyseläkkeelle.

Työvoimapolitiikan perusuudistus ja aktivointijärjestelmän luominen työttömiin suhtautumisen tiukkuuden lisääjinä

Työllistämisvelvoitteiden ja kansalaisten perustuslaillisen oikeuden työhön poistamiseen ja työttömyysturvajärjestelmään tehtyihin muutoksiin johtanut ja Suomessa 1990-luvun aikana entisestään tiukentunut työttömiin ja heille maksettavaan sosiaaliturvaan suhtautuminen leimasi erityisesti jo aiemmin tässä luvussa käsittelemieni työvoimapolitiittisen järjestelmän uudistamista valmisteleiden selvitysmiesten raporttiin (Skog & Räisänen 1997) pohjautuneen vuonna 1998 käynnistetyn työvoimapolitiikan perusuudistuksen ja vuosina 1998–2000 toimineen Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän muistion (Aktiivinen sosiaalipolitiikka... 1999) pohjalta käynnistetyn sosiaalietuuksien ja -palvelujen saajien aktivointia korostaneen sosiaalipolitiikan reformin valmistelua ja toteuttamista. Näitä uudistuksia käynnistettäessä maassa oli eletty jo useampi vuosi 1990-luvun alun talouslaman jälkeistä nousukautta, mikä ei kuitenkaan ollut vähentänyt tuolloin suureksi kasvanutta työttömyyttä toivotulla tavalla (ks. Kuviot 14.–16.; Lehtonen & Aho 2000, 108–109).

Työvoimapolitiikan perusuudistus ja sen toinen aalto

Työvoimapolitiikan perusuudistuksen ja sitä jatkaneen ns. toisen aallon lähtökohtina olivat työvoimapolitiikan määrittely pyrki- myksiksi ja toimenpiteiksi, joiden tarkoituksena on työmarkki- noiden toimivuuden valikoiva edistäminen, ja työttömyyden mää- rittely valtion ja kansalaisen väliseksi suhteeksi, jonka osapuolena oleva työtön kansalainen on päätoiminen työnhakija. Selvitys- miesten tekemän keskeisimmän esityksen mukaisesti uudistuksen tavoitteeksi asetettiin työnhakijan tehokkaan päätoimisen työn- haun vahvistaminen kautta linjan niin, että kaikki työvoimapoli- tiikassa käytettävät aktiiviset ja passiiviset toimenpiteet tukisivat tämän tehtävän tehokasta toteuttamista (Skog & Räisänen 1997, 191–198; Palvelustrategiaprojektin loppuraportti 2000, 5–9; Toi- nen aalto...2001, 17–19). Aktiivisen sosiaalipolitiikan reformin lähtökohtana oli puolestaan työelämässä ja taloudessa tapahtunut etenkin työn kysyntään vaikuttanut kehitys, jonka myötä työttö- myyden rakenteessa oli tapahtunut 1990-luvulla merkittäviä muu- toksia työttömyyden painottuessa yhä selvemmin ikääntyviin pit- kääikaistyöttömiin. Reformin tavoitteeksi asetettiin, että maassa harjoitettavat työvoima- ja sosiaalipolitiikat vastaisivat työelämän ja talouden muutoksiin aktivoivia toimenpiteitä painottavasti kyt- kemällä maassa asuville taattava oikeus vähimmäisturvaan entistä tiiviimmin heidän velvollisuuteensa ylläpitää ja parantaa työky- kyään ja työmarkkinakelpoisuuttaan. (Aktiivinen sosiaalipolitiik- ka... 1999, 17–18; Ala-Kauhaluoma & Keskitalo & Lindqvist & Parpo 2004, 3–5; Kuntouttavan työtoiminnan... 2004, 13).

Työvoimapolitiikan perusuudistuksessa Suomessa toteutetun työvoimapolitiikan painopiste siirrettiin entistä selvemmin työt- tömän työnhakijan suljetuille työmarkkinoille tukityöllistämisestä hänen avoimille työmarkkinoille suuntautuvan työnhakunsa akti- vointiin. Painopisteen siirtämisen perusteluina olivat seuraavat uudistusta valmistelleiden selvitysmiesten esittämät viisi työvoi- mapolitiikan kannalta vaikeinta työmarkkinoiden lähivuosien on- gelmaa: 1) korkeatasoisen työvoiman saatavuus eri aloilla ja yri- tyksissä, 2) nuorisoikäluokkien pienenemisen myötä tapahtuvasta työvoiman ikääntymisestä aiheutuvat muutokset työyhteisöissä, 3) laaja pitkäaikaistyöttömyys ja sen myötä mahdollisesti kehittyvät

työttömyyskulttuurit, 4) uhka, että Suomeen muodostuu kansainvälisessä työnjaossa pysyvä eurooppalainen työttömyystasku ja 5) yrityskulttuurin heikkoudet sekä hyötyjen epätodennäköisyydestä aiheutuva riskinoton houkuttelemattomuus. ”Toimivampiin työmarkkinoihin” tähdänneen perusuudistuksen tavoitteena oli uudistaa maan työvoimapolitiittista järjestelmää niin, että se olisi entistä toimivampi, joustavampi, läpinäkyvämpi ja työelämän sekä työnhakijoiden edellytyksiä ja mielenkiintoa paremmin palveleva kokonaisuus. Tämän katsottiin edellyttävän järjestelmän eri osien integroimista toteuttamalla ensinnäkin seuraavat selvitysmiesten tekemiin pääehdotuksiin perustuneet uudistukset.

1. Parannetaan työvoiman palveluprosessia vahvistamalla työttömän omatoimista työnhakua kautta linjan. Suoriteetaan työttömälle työnhakijalle alkuhaastattelu ja säännölliset määräaikaishaastattelut, jotka toteutetaan viimeistään viiden, 11 jne. kuukauden työnhaun jälkeen. Laaditaan työttömän kanssa hänen aktiivista myötävaikutustaan edellyttävä työnhakusuunnitelma viimeistään siinä vaiheessa, kun hänen työttömyytensä on kestänyt viisi kuukautta. Annetaan työttömälle hänen työnhakunsa alkaessa työnhakukirja, johon on koottu hänen työnhakuun, työttömyysturvaansa sekä muita hänen oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskevat tiedot. Tehdään työttömän työnhaun alkuvaiheessa työvoiman tarjonnan ja kysynnän yhteensovittamisen parantamiseen tähtäävä osaamiskartoitus, johon kootaan tiedot työttömän koulutuksesta, ammattitaidosta, työkokemuksesta ja erityisosaamisesta. Nostetaan työvoimatoimistojen palvelukapasiteettia vakinaistamalla tai palkkaamalla 170 virkailijaa ja vähentämällä samalla muun muassa asiakaspalvelutehtävissä toimivien tukityöllistettyjen määrää.
2. Aktivoidaan työmarkkinatukea. Uudistetaan 500 päivää tukea saaneen työttömän kanssa hänelle aiemmin laadittu työnhakusuunnitelma ja aloitetaan samalla hänen työmarkkinoille palaamistaan edistävä uusi aktiivikausi. Maksetaan tukea saavalle ylläpitokorvaus työharjoittelun ajalta. Maksetaan tukea yli 500 päivää saaneen työttömän

palkkaavalle työnantajalle työmarkkinatuesta ja työllistämistuesta koostuvaa yhdistelmätukea.

3. Uudistetaan aktiivisia työvoimapolitiittisia ohjelmia (tuki-työllistäminen, työvoimakoulutus ja ammatillinen kunnoutus). Lasketaan ohjelmien varantotaso (samaan aikaan mukana olevien määrä) ja nostetaan niiden aloittajavirtaa (aloittavien määrä) lyhentäen näin työttömien toimenpiteiden piirissä oloaikaa. Uudistetaan työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen ohjausjärjestelmä. Pudotetaan muun X-tavoiteammattiryhmässä annettavan (lähinnä ohjaavan koulutuksen) kuin viikosta kahteen kestävän, työttömän työnhakuvalmiuksien vahvistamiseen pyrkivän, työvoimatoimiston ryhmäpalveluna tai työvoimakoulutuksena toteutettavan työnhakukoulutuksen osuutta työvoimakoulutuksen kokonaisvolyymistä.
4. Tuetaan työvoiman rekrytointia. Kehitetään työvoimavirkailijoiden yrityskäyntejä asettaen niille sisällöllisiä vaatimuksia. Luodaan kevyt työpaikkakoulutusmalli pk-yrityksille. Kehitetään työhallinnon rekrytointivaikeuksien analysointijärjestelmää. Tiedotetaan aktiivisesti rekrytointivaikeuksista kärsivissä ammateissa järjestettävästä päättymässä olevasta työvoimakoulutuksesta. Kehitetään työnantajatutkimusten laatimista ja analysointia.
5. Määritellään työnhakijan oikeudet ja velvollisuudet aiempaa selvemmin (ks. Liite 21.) ja esitetään ne työnhakukirjassa sekä pidetään ne esillä kaikissa työvoimatoimistoissa. (Skog & Räisänen 1997, 122–181, 191–195; HE 178/1997; L 1353/1997; L 1354/1997; L 1355/1997; L 1356/1997; L 1357/1997; Arnkil ym. 2000, 7–9.)

Pääehdotustensa lisäksi perusuudistusta valmistelleet selvitysmiehet esittivät sekä viisi muuta että kuusi täydentävää ehdotusta. Muissa ehdotuksissaan he esittivät työttömäksi tulovirran hillitsemistä tehostamalla varusmiespalveluksesta vapautuvien sekä nuorisoasteen ammatillisista ja keskiasteen oppilaitoksista valmistuvien palveluja, laajan keskipitkällä aikavälillä toteutettavan sosiaalipoliittisen reformin valmistelemista ikääntyvien työelämästä uloslyötyjen vaikean rakenteellisen työttömyysongelman ratkai-

semiseksi, työaikapoliittisen tukijärjestelmän muuhun työvoimapolitiittiseen järjestelmään integroimista ja useiden työhallinnon sisäiseen toimintaan liittyvien uudistusten toteuttamista. Täydentävissä ehdotuksissaan he puolestaan esittivät, että työmarkkina-
liikkuvuudesta, liikkuvuusjärjestelmästä ja sen vaikutuksista käynnistetään tutkimus vuonna 1997, ammattiluokituksen rinnalle luodaan kvalifikaatiopohjainen osaamislukitus, asiakkaille maksettavia etuuslajeja ryhdytään tilastoimaan, naisten ja miesten saamien työvoimapolitiittien tasapuolisuus arvioidaan suhteessa heidän työmarkkinaongelmiinsa ja niiden luonteeseen, työhallinnon henkilöstön ja sidosryhmien erinomaisista tuloksista annetaan järjestyneemmin tunnustusta ja työvoimapolitiittien uudistuksen toteutumisesta päätöksenteosta ja valmistelusta lähtien laaditaan perusteellinen seuranta tutkimus vuosina 1998–2000. (Skog & Räisänen 1997, 181–191, 195.) Esimerkiksi viimeinen selvitysmiesten täydentävä ehdotus johti perusuudistuksen vaikutusten arvioimisen antamiseen viiden eri tutkimuslaitoksen tehtäväksi ja niiden tuottamiin kuuteen arviointiraporttiin⁵⁴ (Toinen aalto... 2001, 1–4).

Työvoimapolitiittien perusuudistusta luonnehtinutta tiukkaa työvoimapolitiittien aiheuttamiin kustannuksiin ja työttömiin suhtautumista kuvaa muun muassa se, että selvitysmiesten esitys 330:n lähinnä akateemisen loppututkimuksen suorittaneen virkailijan palkkaamisesta supistui vain 170 virkailijaa koskeneeksi esitykseksi ja ettei heidän esitystään maksaa työmarkkinatukea yli 500 päivää saaneelle työttömälle suuruudeltaan kuuden kuukauden tukea vastaava kannustinraha, jos hän työllistyy omatoimisesti avoimille työmarkkinoille vähintään 12 kuukautta kestävässä työsuhteeseen, hyväksytty (Skog & Räisänen 1997, 130–134, 147–149; Arnkil ym. 2000, 10–11). Vielä selvemmin perusuudistuksen tiukkaa työttömiin ja heille maksettavaan sosiaaliturvaan suhtautumista kuvastaa sen työttömien syrjäytymisen ehkäisyn uudeksi toimenpiteeksi tuoman yhdistelmä-tuen käyttöönotolle esitetyt perustelut ja sen käytölle asetetut ehdot. Selvitysmiehet perustelivat tätä työmarkkinatuen aktivoimiseen liittynyttä esitystään ensinnä-

⁵⁴ Nämä raportit olivat: Aho ym. 2000; Arnkil ym. 2000; Malmberg-Heimonen & Vuori 2000; Mäki-Kulmala 2000; Tuomala 2000; Valtakari 2000.

kin tarpeella tehostaa työmarkkinatuen ja aktiivisten työvoimapolitiittisten toimenpiteiden yhteensovitusta yli 500 päivää työttömänä olleiden syrjäytymisen ehkäisemiseksi siirtämällä voimavaroja passiivisten toimeentulojärjestelmien piiristä aktiivisiin toimenpiteisiin. Toiseksi he perustelivat yhdistelmätuen käyttöön ottoa sillä, että sen avulla voitaisiin luoda tuen kohderyhmään (yli 500 päivää työmarkkinatukea saaneet työttömät) kuuluneille tarkoitettuja työmahdollisuuksia aiempaa halvemmalla etenkin ns. kolmannella sektorilla vähentämällä kaikkein kalleimmaksi tukityöllistämisen muodoksi osoittautunutta valtion virastoihin työllistämistä ja että sillä voidaan korvata valtion työllistämispalvelu, jossa työtön oli työvoimatoimiston palveluksessa, mutta teki työtä jossakin vapaaehtoisjärjestössä. (Skog & Räsänen 1997, 142–147, L54.)

Työllistämistukiin vuonna 1997 varattuja ja vuodelle 1998 varattavaksi esittämiään määrärahoja vertailevassa laskelmassaan selvitysmiehet lähtivät siitä, että yhdistelmätuella voitaisiin työllistää 10 000 työtöntä vähentämällä sekä kuntiin että valtiolle työllistettävien määriä 5000 henkilöllä. Näin menetellen yhdistelmätuen oli tarkoitus mahdollistaa 10 000 työttömän tukityöllistäminen 470 miljoonaa markkaa pienemmin valtiolle aiheutunein kustannuksin kuin heidän ns. normaali kuntiin ja valtiolle tukityöllistäminen olisi aiheuttanut. Selvitysmiehet esittivät yhdistelmätukea käyttäen työttömän palkkaavalle työnantajalle maksettavan tuen enimmäismääräksi työttömän työmarkkinatukea ja täysimääräistä työllistämistukea vastaavan summan, jonka he arvioivat ilman omarahoitusta työttömän palkkaamaan joutuvien vapaaehtoisjärjestöjen kohdalla riittävän vain osa-aikatyön järjestämiseen. Tuen maksamiselle asettavan enimmäiskeston (12 kuukautta) lisäksi he esittivät myös, ettei sen avulla luodun työn tekeminen kartuttaisi työttömyysturvan työssäoloehto, koska työllistetty kuluttaa tukityötä tehdessään omaa työmarkkinatukeaan. (Emt., 142–147, L54.)

Selvitysmiesten esitysten pohjalta käyttöön otetun yhdistelmätuen käytölle asetetut ehdot olivat sen avulla työllistetyn työttömän kannalta hyvin tiukkoja siitakin huolimatta, ettei esitys, jonka mukaan tuen avulla luotu työ ei olisi kartuttanut työttömyysturvan työssäoloehto, mennyt läpi aivan sellaisenaan. Käsitelles-

sään hallituksen esitystä työvoimapolitiittisen järjestelmän uudistamiseen liittyväksi lainsäädännöksi (HE 178/1997) eduskunta päätyi kompromissina siihen, että kolmasosa yhdistelmätuella tehtävän työn kestosta, kuitenkin enintään 16 kalenteriviikkoa, huomioidaan työttömyysturvan työssäoloehto kartuttavana työnä (L 1356/1997). Tämän ja muiden yhdistelmätuen käytölle asetettujen ehtojen vuoksi sen avulla luotu työ ei ollut rinnastettavissa avoimilla työmarkkinoilla tehtävän palkkatyön kanssa (Julkunen 2001, 181). Se ei ollut mielestäni rinnastettavissa edes ns. normaaleilla tukityömarkkinoilla tehtävän tuetun palkkatyön kanssa ainakaan sen kriteerin mukaan, että työtä tekevälle ihmiselle tulee maksaa työn vastineena kohtuullinen palkka (ks. Mäki-Kulmala 2000, 67–68). Tähän yhdistelmätuella luodun työn olemiseen ns. toisen tai jopa kolmannen luokan työtä viittaavat lisäksi se, että sitä käyttämällä luotu työ oli vain osittain työttömyysturvan työssäoloehto kartuttavaa, samoin kuin näkemykset, joita ainakin osatuen avulla kolmannelle sektorille työllistetyistä työttömistä siitä esittivät. Niiden mukaan työstä maksettiin liian pientä palkkaa, tarjotut työtehtävät olivat toisinaan epäsovelia, työsuhde kesti liian vähän aikaa, työllistäminen tapahtui ensisijaisesti työllistävän järjestön, ei työllistetyn työttömän tarpeista, väliaikainen työ paransi vain väliaikaisesti työttömän elämänhallintaa ja tuki lisäsi eriarvoistavan yhteiskuntakehityksen riskiä, sillä se edisti myös kolmannella sektorilla työskentelevien välisen eriarvoisuuden legitimoitua (Hokkanen 2000a, 153–155; Hokkanen 2000b, 187–188; Hokkanen 2000c, 209–210; Kivistö 2000, 128–131).

Tiukan työttömiin ja heille maksettavaan sosiaaliturvaan suhtautumisen lisäksi yhdistelmätuen käyttöä koskeneet ehdot ja sille varattujen resurssien vähäisyys suhteessa niihin odotuksiin, joita sille asetettiin, osoittivat Suomessa toteutetussa työvoimapolitiikassa 1990-luvun lopulla omaksutun kielteisen suhtautumisen työttömien ja muiden kansalaisten omaehtoisen toiminnan hyödyntämiseen perustunutta työttömien syrjäytymisen ehkäisyä ja sen kehittämistä kohtaan. Perustellessaan yhdistelmätuen käyttöönottoa työvoimapolitiikan perusuudistusta valmistelleet selvitysmiehet ehdottivat, että sitä käytettäisiin erityisesti ns. kolmannella sektorilla luotavien työmahdollisuuksien tukemiseen ja sen selvittämiseen, oliko yhteiskunnassa laajemmin sellaista pyrki-

mystä ja yhteisvastuuta, jolla voitaisiin estää vaikeimmassa asemassa olevien työttömien syrjäytyminen (Skog & Räisänen 1997, 147). Samoihin aikoihin myös työministeri peräsi yhteiskunnan kaikilta tahoilta sellaisen ”välittämisen ja rakkauden” osoittamista, että ne osallistuisivat yhteisen pitkäaikaistyöttömien syrjäytymisen ehkäisyyn työllistämisen avulla pyrkivän kansallisen projektin toteuttamiseen (Julkunen 2001, 181). Nämä tavoitteet yhdistettynä siihen yhdistelmätuelle asetettuun tavoitteeseen, että sen avulla tukeen oikeutetuille tapahtunut työmahdollisuuksien luominen olisi muodostunut valtiontalouden kannalta halvemmaksi kuin ns. normaalia tukityöllistämistä käyttäen tapahtunut työllistäminen, merkitsivät käytännössä sen olettamista, että kolmannen sektorin organisaatioilla on omia taloudellisia resursseja, joita käyttämällä ne voisivat maksaa tuen avulla työllistämilleen työntekijöille kohtuullista palkkaa ja työllistää heidät täysipäiväisesti.

Edellä mainitsemani oletuksen perustana voi nähdä olleen työttömien syrjäytymisen ehkäisemisen näkeminen taloudellisena kuormitustekijänä, jonka aiheuttamia kustannuksia valtion olisi ollut mahdollista siirtää itseltään kolmannen sektorin vastattavaksi. Tämä valtiolle ja koko julkiselle sektorille työttömyydestä aiheutuneiden kustannusten uusliberalistinen minimointitavoite ei huomioinut enempää toisistaan monessa suhteessa poikkeavien kolmannen sektorin (kansalaisyhteiskunnan) organisaatioiden perustehtävien ja tavoitteiden välisiä eroja kuin niiden erilaisia tarpeita saada rahallista tai muuta julkisen sektorin tukea (ks. esim. Matthies 1996; *The Non-profit...* 2003). ”Tyypillisen” joko yhdistelmätuon kohderyhmäksi määriteltyjen yli 500 päivää työmarkkinatukea saaneiden tai muiden vastaavien työttömien työllistämisen omaan perustehtävänsä kuuluvaksi mieltävän kansalaisyhteiskunnan organisaation toimintaa luonnehtivana voidaan pitää eettis-ideologista tai etujärjestömäistä sitoutumista työttömien yhteiskunnallisen aseman ja hyvinvoinnin parantamiseen, mikä voi tuoda mukanaan varsin helposti esimerkiksi sen, että organisaation omat taloudelliset ja taidolliset edellytykset toimia työllistäjänä ovat rajalliset (ks. esim. Kinnunen 2000; Metteri ym. 2000; *Työttömien Valtakunnallinen...* n.d.).

Aktivointijärjestelmän luominen

Vuonna 1998 käynnistettyä työvoimapolitiikan perusuudistusta luonnehtinut julkiselle sektorille työttömyydestä aiheutuneiden kustannusten uusliberalistinen minimointipyrkimys leimasi myös samana vuonna käynnistettyä aktiivisen sosiaalipolitiikan reformin valmistelua ja sen vuonna 2001 aloitettua toteuttamista. Vuoden 2000 alussa luovuttamassaan viisi eriävää mielipidettä sisältäneessä muistiossaan reformia valmistellut työryhmä korosti, että se oli tarkastellut toimeksiantonsa mukaisesti aktiivisen sosiaalipolitiikan kehittämistä sosiaali- ja terveystoimen ja työhallinnon yhteisasiakkaiden osalta. Heidän asemansa parantamiseksi tekemiensä toimenpide-ehdotusten toteuttamisen se katsoi tehostavan työhallinnon ja sosiaalitoimen toimintoja ja luovan Suomeen muita maita vastaavan vaikeimmassa työmarkkina-asetuksessa olevien viimesijaisen aktivointijärjestelmän, joka kannustaa myös asiakkaita työmarkkina-asetuksensa parantamiseen. Järjestelmän viimesijaisuutta korostaen se esitti näkemyksensä, että työhallinnolla käytössä olleet monet toimenpiteet olisivat jatkossakin ensisijaisia, minkä vuoksi niiden tuli olla riittävästi resurssoituja. (Aktiivinen sosiaalipolitiikka... 1999, 69–74, 77–79.)

Aktivointijärjestelmän luomista koskeneiden ehdotustensa lisäksi aktiivisen sosiaalipolitiikan reformia valmistellut työryhmä teki ensinnäkin ns. yleisiä toimenpide-ehdotuksia 1) aktiivitulojen (palkka- ja yritystulot) hankkimista tukevista veroratkaisuista, jotka edistäisivät vaikeimmin työllistettävien ryhmien työllistämistä ja työllistymistä, 2) työttömyysturvan vakuutusperiaatteen toteutumisen tarkastelusta valtiovallan ja työntekijä- sekä työnantajajärjestöjen edustajien muodostaman kolmikantamenettelyn puitteissa, 3) työstä poistumisiään asteittaiseen nostamiseen tähtäävistä työkyvyn ylläpitoon, työnteon kannustinvaikutusten lisäämiseen ja varhaiseläke- sekä irtisanomisjärjestelmien muuttamiseen liittyvistä kehittämistoimista ja 4) koulutuksen kehittämiseen sekä opiskelun tukemiseen liittyvistä toimenpiteistä. Toiseksi se ehdotti käynnistettäväksi kolmivuotiset kuntoutuskokeilut, joista ensimmäisen, nuorten varhennettu koulutus- ja työllistämiskuntoutuskokeilu, kohderyhmänä olisivat vakavan syrjäytymisuhan alaisena olevat 15–17-vuotiaat nuoret, ja toisen, ammatillinen kuntou-

tuskokeilu, 45 vuotta täyttäneet yli vuoden työttömänä olleet, joiden työkyvyn arvioitiin olevan uhattuna ja joita uhkasi vakava syrjäytyminen⁵⁵, sekä ammatillisen kuntoutuksen kuntoutusrahan maksamiseen liittyvien uudistusten toteuttamisen selvittämistä. (Emt., 69–74, 77–79.)

Aktiivisen sosiaalipolitiikan reformia valmistelleen työryhmän ehdotusten pohjalta Suomeen luotu aktivointijärjestelmä otettiin käyttöön 1.9.2001, jolloin tulivat voimaan lait kuntouttavasta työtoiminnasta (L 189/2001), sosiaalihuoltolain 17 §:n muuttamisesta (L 190/2001), toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta (L 191/2001), työmarkkinatuesta annetun lain 1 §:n muuttamisesta (L 192/2001), työvoimapalvelulain muuttamisesta (L 193/2001) ja työttömyysturvalain 4 a §:n muuttamisesta (L 194/2001). Näillä laeilla saman kokonaisuuden osiksi kootuista aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan toimenpiteistä muodostetun aktivointijärjestelmän tavoitteeksi asetettiin aikaisempaa tehokkaampi pitkäaikaistyöttömien syrjäytymisen estäminen ja työelämään palaamismahdollisuuksien parantaminen. Tämä tavoite määriteltiin kuntouttavasta työtoiminnasta säädetyn lain (L 189/2001) 1 §:ssä, jonka mukaan järjestelmän toimenpiteillä ”parannetaan pitkään jatkuneen työttömyyden perusteella työmarkkinatukea tai toimeentulotukea saavan henkilön edellytyksiä työllistyä avoimille työmarkkinoille sekä edistetään hänen mahdollisuuksiaan osallistua koulutukseen ja muuhun työhallinnon tarjoamaan työllistymistä edistävään toimenpiteeseen”. (Aktiivinen sosiaalipolitiikka... 1999, 74–77, 79–88; HE 184/2000; Lindqvist ym. 2001, 13–15, 26–27; L 189/2001; Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 21–26).

Aktiivisen sosiaalipolitiikan reformissa Suomeen luodulle aktivointijärjestelmälle asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi työvoimaviranomainen ja kunta sekä järjestelmän asiakaskriteerin⁵⁶

⁵⁵ Nämä kokeilut myös toteutettiin ja niistä ensimmäisen arviointiraportti on Suikkanen & Martti & Linnakangas 2004 ja toisen Suikkanen & Linnakangas & Harjajärvi & Martin 2005. Ks. myös Suikkanen ym. 2004a; Suikkanen ym. 2004b.

⁵⁶ Laissa kuntouttavasta työtoiminnasta säädettyjen asiakaskriteerien mukaan suunnitelma tuli laatia ensinnäkin alle 25-vuotiaalle, 1) jolle on laadittu työvoimapalvelulain mukainen työnhakusuunnitelma ja joka on saanut työmarkkinatukea vähintään 180 päivältä viimeisen 12 kuukauden aikana tai 2) jolle

täyttävä työtön velvoitettiin laatimaan aktivointisuunnitelma, johon myös uudeksi aktivointitoimenpiteeksi luotu kuntouttava työtoiminta voitiin sisällyttää. Jokainen järjestelmän asiakaskriteerin täyttävä työtön velvoitettiin osallistumaan aktivointisuunnitelman laatimiseen ja siinä sovittuihin toimenpiteisiin. Niistä ilman pätevää syytä kieltäytyminen sanktioitiin työmarkkinatuen lakkauttamisella 2 kuukaudeksi tai toimeentulotuen perusosan alentamisella 20 % ja toistuva kieltäytyminen työmarkkinatuen saajalle määrättävällä kolmen kuukauden työssäoloehdolla tai toimeentulotuen perusosan alentamisella 40 %. Kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisesta tehtiin kuitenkin velvoittavaa vain alle 25-vuotiaalle järjestelmän asiakkaalle vastoin reformia valmistelleen työryhmän ehdotusta, että jokainen järjestelmän asiakas velvoitetaan osallistumaan siihen samoin kuin muihin työllistymistään edistäviin toimenpiteisiin. (Aktiivinen sosiaalipolitiikka... 1999, 74–77, 79–88; HE 184/2000; Lindqvist ym. 2001, 13–15, 26–27; L 189/2001; Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 21–26).

Käytännössä sosiaalityöntekijän ja työvoimaneuvojan yhdessä aktivointijärjestelmän asiakkaan kanssa laadittavaksi tulleen aktivointisuunnitelman tekeminen säädettiin sosiaalihuoltolain 17 §:n muuttamista koskevalla lailla (L 190/2001) kunnan sosiaalipalveluksi. Suunnitelmaan säädettiin sisällytettäväksi asiakkaan koulutusta ja työuraa koskevat tiedot, arviot asiakkaan saamien työllistymistä edistäneiden toimenpiteiden vaikuttavuudesta, hänen työnhakusuunnitelmansa ja kunnan hänelle tekemien suunni-

on laadittu työvoimapalvelulain mukainen työnhakusuunnitelma ja joka on saanut työttömyysturvalain mukaisen 500 päivän työttömyysrahakauden ajan työttömyyspäivärahaa tai 3) jolle on tehty työvoimapalvelulain mukainen työnhakuhaastattelu ja jonka pääasiallinen toimeentulo on viimeisen neljän kuukauden aikana perustunut työttömyyden johdosta maksettuihin toimeentulotukeen. Toiseksi suunnitelma tuli laatia 25 vuotta täyttäneelle, jolle on aiemmin laadittu työvoimapalvelulain mukainen työnhakusuunnitelma ja 1) joka on työttömyyden perusteella saanut työmarkkinatukea vähintään 500 päivältä tai 2) joka on työttömyysturvalain mukaisen 500 päivän työttömyyspäivärahauden jälkeen saanut työttömyyden perusteella työmarkkinatukea vähintään 180 päivältä tai 3) jonka pääasiallinen toimeentulo on viimeisen 12 kuukauden aikana perustunut työttömyyden johdosta maksettuihin toimeentulotukeen. Koska näiden edellytysten täyttymisessä tuli huomioida vain työttömyyden perusteella maksettu työmarkkinatuki, ei päiviä, jolloin asiakas osallistui työhallinnon järjestämään toimenpiteeseen huomioitu laskelmaa tehtäessä. (L 189/2001; Lindqvist ym. 2001, 15.)

telmien toteutumisesta sekä toteutettavaksi sovitut toimenpiteet, jotka voivat olla työtarjouksia, työllistymistä edistäviä toimenpiteitä, kuntouttavaa työtoimintaa, muita sosiaalipalveluja sekä terveyst-, kuntoutus- ja koulutuspalveluja. Koska aktivointisuunnitelmaan mahdollisesti sisällytettävän kunnan järjestettäväksi tulleen, sen tuottaman tai kirjallisella ostosopimuksella toiselta kunnalta, kuntayhtymältä, valtion virastolta tai rekisteröidyltä yhdistykseltä, säätiöltä tai uskonnolliselta yhdyskunnalta hankkiman, kuntouttavan työtoiminnan tarkoituksiksi määriteltiin asiakkaan työllistymisedellytyksien parantaminen, ei sen katsottu voivan tapahtua työsuhteessa. Kuntouttavan työtoiminnan sisällöstä säädettiin, että sen on oltava asiakkaan työ- ja toimintakykyyn sekä osaamiseen sovitettua, hänen työmarkkinoille pääsyä kannalta mielekästä ja riittävän vaativaa toimintaa, joka ei loukkaa vakavasti hänen uskonnollista tai muuta eettistä vakaumustaan. Näillä lähinnä toiminnan tavoitteellisuutta koskeneilla valtakunnallisesti noudattaviksi säädetyillä määräyksillä haluttiin korostaa, että kuntouttavan työtoiminnan yksityiskohtainen suunnittelu tapahtuu paikallistasolla, mikä mahdollistaa sekä asiakkaan tarpeisiin että paikallisiin olosuhteisiin räätälöitävän toiminnan suunnittelun. (Aktiivinen sosiaalipolitiikka... 1999, 74–77, 79–88; HE 184/2000; Lindqvist ym. 2001, 17–53; L 189/2001; Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 21–26.)

Kuntouttavan työtoiminnan järjestämisestä säädettiin, ettei se saa korvata virka- tai työsuhteessa tehtävää työtä eikä aiheuttaa sitä tuottavan kunnan tai muun tahon palveluksessa olevien työntekijöiden irtisanomista ja lomauttamista tai huonontaa heidän työolosuhteitaan ja etuuksiaan. Kuntouttavan työtoiminnan kestosta säädettiin, että toimintajakso voi vaihdella kolmesta 12 kuukauteen, päivittäinen toiminta-aika neljästä työpäivästä yleissääntönsä säännöllisestä työajasta mukaiseen enimmäistuntimäärään (kahdeksan tuntia) ja viikottaisten toimintapäivien määrä yhdestä viiteen. Koska kuntouttavaa työtoimintaa ei säädetty työsuhteessa tehtäväksi työksi, säädettiin sitä koskevassa laissa erikseen, että siihen sovelletaan työturvallisuuslakia. Siksi, ettei kuntouttavaa työtoimintaa tekevän säädetty olevan työterveyshuollon piirissä, hän jäi myös työtoimintaa tehdessään vain kunnallisen terveydenhuollon piiriin. Kunta velvoitettiin järjestämään kuntouttavaa työ-

toimintaa tekevän asiakkaan vakuutusturva toiminnassa sattuvan tapaturman varalta siltä osin kuin asiakas ei ole muulla perusteella oikeutettu tapaturmavakuutuslain mukaiseen korvaukseen. Koska lakiin ei sisällytetty säädöstä siitä, kuka vastaa kuntouttavaa työtoimintaa tekevän kolmannelle osapuolelle aiheuttaman vahingon korvaamisesta, annettiin toimintaa järjestäville tahoille ohje, että ne varautuisivat tällaisen vahingon korvaamiseen kehottaen etenkin yhdistyksiä, säätiöitä ja uskonnollisia yhdyskuntia harkitsemaan vastuuvakuutuksen ottamista. (Aktiivinen sosiaalipolitiikka... 1999, 74–77, 79–88; HE 184/2000; Lindqvist ym. 2001, 17–53; L 189/2001; Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 21–26).

Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvan aktivointijärjestelmän asiakkaan toimeentulo säädettiin turvattavaksi etuusjärjestelmästä, jonka piirissä hän oli välittömästi ennen kuntouttavan työtoiminnan alkamista. Toimeentulotukea pääasiallisena tulona saavalle asiakkaalle säädettiin maksettavaksi normaalin toimeentulotuen lisäksi ilman tulo- ja tarveharkintaa myönnettävä toimintataraha jokaiselta päivältä, jona hän osallistuu kuntouttavaan työtoimintaan. Toimintarahaa maksettiin aktivointijärjestelmän käyttöönottovuonna 30 mk/vrk ja vuoden 2004 alusta alkaen 8 €/vrk. Työmarkkinatukea pääasiallisena tulona saavalle tai siihen oikeutetulle asiakkaalle säädettiin puolestaan maksettavaksi toimintarahansa suuruinen ylläpitokorvaus jokaiselta päivältä, jona hän osallistuu kuntouttavaan työtoimintaan. Lisäksi hänelle maksettavan työmarkkinatuen osalta säädettiin noudatettavaksi samoja periaatteita kuin työvoimapolitiittiseen aikuiskoulutukseen, työharjoitteluun sekä ammatinvalinnanohjaus- ja kuntoutustoimenpiteisiin osallistuvalla maksettavassa työmarkkinatuessa niin, ettei tukea maksettaessa sovelleta tarveharkintaa. Samoin säädettiin, että tukea maksetaan asiakkaalle, joka osallistuu kuntouttavaan työtoimintaan tukeen liittyvillä omavastuu- ja odotusajoilla pitäen kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisaikana koko aktivointisuunnitelmassa määriteltyä kuntouttavan työtoiminnan jaksoa, eikä vain asiakkaan varsinaiseen työtoimintaan osallistumispäiviä. Lisäksi kunta veloitettiin toimeentulotukilakiin tehdyllä muutoksella maksamaan jokaiselle kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvalla toimeentulotukena työtoimintaan osallistumisesta aiheutuvat matkakustannukset siitä riippumatta, maksetaanko asiakkaalle

muutoin toimeentulotukea. (Aktiivinen sosiaalipolitiikka... 1999, 86–87; HE 184/2000; Lindqvist ym. 2001, 53–55; L 189/2001; L 191/2001; Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 21–26).

Aktivointijärjestelmän suunnittelua ja käyttöönottoa luonnehtinut tiukka suhtautuminen työttömiin ja heille maksettavaan sosiaaliturvaan ilmenee etenkin siitä, että jokainen sen asiakkaaksi määritelty työtön velvoitettiin osallistumaan aktivointisuunnitelman laatimiseen ja osa heistä myös kuntouttavaan työtoimintaan ilman, että järjestelmä tarjosi heille mahdollisuuden työllistyä edes määräaikaiseen työsuhteeseen tuetuille työmarkkinoille. Aktivointisuunnitelman ja siihen mahdollisesti kuuluvan, ei työsuhteessa tehtävän, kuntouttavan työtoiminnan tarkoituksen mukaisesti aktivointijärjestelmän tavoitteeksi asetettiin, että se edistää työmarkkinatukea pääasiallisena tulonaan saavan tai siihen oikeutetun tai työttömyyden perusteella toimeentulotukea pääasiallisena tulonaan saavan asiakkaan avoimille työmarkkinoille työllistymistä välillisesti parantamalla hänen työnhakutaitojaan ja muita työmarkkinavalmiuksiaan (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 204–211; Kuntouttavan työtoiminnan... 2004, 9–12). Sen tavoitteeksi ei näin ollen asetettu, että se edistää asiakkaan työllistymistä välittömästi tukemalla hänet työsuhteeseen ottavaa julkisella, yksityisellä tai kolmannella sektorilla toimivaa työnantajaa.

Aktivointijärjestelmän suunnittelua ja käyttöönottoa luonnehtinut tiukka suhtautuminen työttömiin ja heille maksettavaan sosiaaliturvaan ilmenee myös sen toimeenpanoa varten varatuista niukoista resursseista suhteessa sen asiakasmäärän suuruuteen. Tämä johti muun muassa siihen absurdiin tilanteeseen, että työvoimaresurssien vähäisyyden vuoksi aktivointisuunnitelma oli esimerkiksi helmikuuhun 2004 mennessä ehditty laatia vain noin 43 %:lle järjestelmän asiakaskunnasta, johon kuuluneille työttömille suunnitelman laatimiseen osallistumisesta oli tehty kieltäytymisen sanktioimalla velvollisuus, joka täyttämällä he osoittivat olevansa aktiivisia ja sitoutuneita omien työnhakutaitojensa ja muiden työmarkkinavalmiuksiensa parantamiseen. Järjestelmän toimeenpanoon varattujen resurssien niukkuus johti myös moniin muihin sekä aktivointisuunnitelman laatimista että siihen mahdollisesti sisältyneen kuntouttavan työtoiminnan järjestämistä hankaloittaneisiin ongelmiin, joiden perusteella myös koko järjestelmän

tavoitetta edistää sen asiakkaiden avoimille työmarkkinoille työllistymistä katsottiin olevan tarpeen pohtia jatkossa tarkemmin. (Ks. Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 204–211; Kuntouttavan työtoiminnan... 2004, 9–12.)

Enemmän kuin työttömien syrjäytymisen ehkäisemisen kehittämisen tukemista voi Suomeen luodun aktivointijärjestelmän nähdä vieneen eteenpäin Suomessa 1990-luvun alussa koetun talouslaman aikana aloitettujen valtiontalouden tasapainottamiseen liittyneiden säästöpäätösten osana toteutettua viimesijaisen sosiaaliturvan vastikkeellistamisen vahvistamista, joka tapahtui toimeentulotuen myöntämisen työsidonaisuutta lisäämällä. Sitä tehtiin jo vuoden 1996 alussa voimaantulleella valtioneuvoston päätöksellä (VNP 1676/1995), jolla muutettiin vuoden 1994 alussa voimaantulleessa valtioneuvoston päätöksessä (VNP 998/1993) määriteltyjä toimeentulotuen yleisiä perusteita ja jäädytettiin toimeentulotuen perusosaan tehtävät indeksitarkistukset vuosiksi 1996–1998. Tällä päätöksellään valtioneuvosto muutti vuoden 1994 alussa voimaantulleeseen päätöksen 3 §:ää muun muassa lisäämällä siihen uuden 2 momentin, jolla mahdollistettiin toimeentulotuen perusosan suuruuden alentaminen enintään 20 %, ellei sitä ollut pidettävä kohtuuttomana, mikäli toimeentulotuen tarve aiheutui siitä, että hakija oli kieltäytynyt ilman perusteltua syytä yksilöidysti tarjotusta työstä tai työvoimapoliittisesta toimenpiteestä. (Liite 22.)

Toimeentulotuen työsidonaisuuden lisäämistä jatkettiin vuoden 1998 alussa voimaantulleeseen toimeentulotuesta annetun lain (L 1412/1997) 10 §:ssä olevilla toimeentulon alennettua perusosaa koskevilla säännöksillä. Ne edellyttivät muun muassa, että perusosan 20 %:n alentamisen yhteydessä tuli laatia, mikäli mahdollista yhdessä toimeentulotuen hakijan ja tarvittaessa yhteistyössä työ- ja muiden viranomaisten kanssa, hakijan itsenäistä suoriutumista edistävä suunnitelma. Ne mahdollistivat myös toimeentulotuen perusosan suuruuden alentamisen jopa 40 %. Tämä oli mahdollista, mikäli tuen hakija kieltäytyi toistuvasti ja ilman perusteltua syytä yksilöidysti ja todistetusti tarjotusta työstä tai aiheutti toistuvalla laiminlyönnillään sen, ettei hänelle voitu tarjota tällaista työtä, taikka kieltäytyi perusosansa 20 %:n alentamisen jälkeen työvoimapoliittisesta toimenpiteestä ilman perusteltua

syytä tai aiheutti toiminnallaan, ettei sitä voitu hänelle tarjota ja kieltäytyi tämän lisäksi ilman perusteltua syytä toimintakykyään edistävän suunnitelman mukaisesta toiminnasta. (Liite 22.; ks. myös Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 21–22).

Aktivointijärjestelmän luomisen yhteydessä toimeentulotuen työsidonaisuuden lisäämistä jatkettiin edelleen tuolloin säädetyllä lailla toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta (L 191/2001). Toimeentulotuesta annettuun lakiin (L 1412/1997) tehdyillä muutoksilla lakiin lisättiin 2 a § ja muutettiin sen 10 §:n 1 ja 3 momentteja. Lakiin lisätyllä 2 a §:llä toimeentulotuen hakijalle asetettiin tuen täyden perusosan saamisen ehdoksi velvoite ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi työvoimatoimistoon, ellei hän ollut työssä palkansaajana tai yrittäjänä, päätoiminen opiskelija, työttömyysturvalain (602/1984) 5 §:n 1 momentin 4–7, 9 tai 12 kohdassa tarkoitettu henkilö tai laitoshoidon, lääkärin toteaman sairauden tai muun näihin verrattavan hyväksyttävän syyn vuoksi esteellinen vastaanottamaan työtä. Lain 10 §:n 1 momentin muutoksella myös aktivointisuunnitelman laatimiseen ja kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisesta kieltäytyminen ja jälkimmäisen keskeyttäminen tai omasta syystä aiheutunut keskeytyminen sanktioitiin niin, että ne saattoivat johtaa toimeentulotuen perusosan alentamiseen 20 %. Lain 10 §:n 3 momentin muutoksella puolestaan toistuva aktivointisuunnitelman laatimiseen ja kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisesta kieltäytyminen ja jälkimmäisen keskeyttäminen tai omasta syystä aiheutunut keskeyttäminen sanktioitiin niin, että ne saattoivat johtaa toimeentulotuen perusosan alentamiseen 40 %. (Liite 22.; ks. myös Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 21–22).

6.6 Hyvinvointivaltiollisten tukiverkoston ansiosidonnaisuuden vahvistamista

Edellä käsittelemieni 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa työvoima- ja sosiaalipolitiikan eri osa-alueilla tehtyjen päätösten myötä Suomen hyvinvointimallin perustan muodostaneiden hyvinvointivaltiollisten tukiverkoston aiemmin vahva ansiosidonnaisuutena toteutettu palkkatyökeskeisyys ja sen mukainen yksilön kohtelu riskiyhteiskunnassa sosiaalisten ja taloudellisten onnettomuuksien

varalta itsensä vakuuttavana työmarkkinakansalaisena (Kemshall 2002; Dwyer 2004) voimistuivat entisestään (Viinamäki 1999; Suikkanen & Viinamäki 1999). Tämän myötä yksilön tukiverkostoilta etuuksina ja palveluina saaman turvallisuuden määrä tehtiin yhä enemmän siitä riippuvaiseksi, kuinka suuren työpanoksen hän oli antanut ja kykeni antamaan vastineeksi tukiverkostojen antamasta turvasta. (Vähätalo 1998, 68–72; Taulukko 14.)

Taulukko 14. Huono-osaisuuden aste ja hyvinvointivaltion tukiverkostojen interventioiden tasot ja tehtävät.

HUONO-OSAISUUDEN ASTE Kriisin syvyys	HYVINVOINTIVALTION TUKIVERKOSTON INTERVENTION TASO ▪ Järjestelmiä	HYVINVOINTIVALTION TUKIVERKOSTON INTERVENTION TEHTÄVÄ Ensisijainen tavoite
<i>Karsiutuminen</i> Lievät kriisit	<i>Primaari, passiivitaso interventio</i> ▪ Sosiaali- ja työttömyys- turvajärjestelmät	Tulonmenetyksen kompensoiminen
<i>Syrjäytyminen</i> Keskivaikeat kriisit	<i>Sekundaari, aktiivitaso interventio</i> ▪ Työvoima- ja koulutus- palvelut, sosiaali-, yh- dyskunta- ja nuorisotyö	Tulonmenetyksen kompensoiminen Hyvinvointipalvelujen tuottaminen
<i>Uloslyönti</i> Vaikeat, muiden suoje- lua vaativat kriisit	<i>Tertiääri, laitos- ja kontrolli- tason interventio</i> ▪ Lastensuojelu, alkoholi- listi- ja mielenterveys- huolto, psykiatriset sai- raalat, oikeuslaitos, po- liisi, vankilat	Tulonmenetyksen kompensoiminen Hyvinvointipalvelujen tuottaminen Kontrolloiminen
<i>Tuhoutuminen</i> Vaikeat, ruuan ja puh- tauden puutteeseen liittyvät kriisit	<i>”Viimeisen rannan”, elossa säilymisen turvaavan tason interventio</i> ▪ Ensisuojat, erityissosi- aalihoito, yömajat, lei- päjonoit	Minimitoimeentulon turvaaminen Minimipalvelujen tar- joaminen Hengissä pitäminen

Lähde: Vrt. Vähätalo 1998, 70.

Hyvinvointivaltiollisten tukiverkoston ansiosidonnaisuuden voimistuminen tarkoitti ensinnäkin sitä, että *primaaritason interventiot* (kuten työttömyys- ja sosiaaliturva), joita pyrittiin muuttamaan yhä selvemmin koulutus- ja työmarkkinoilta *karsiutumisen* aiheuttamien kriisien hoitamiseen keskittyneiksi vain lyhytaikaisen toimeentulon menetysten kompensointiin tarkoitetuiksi hyvinvointi-interventioiksi, myös muuttuivat osittain tähän suuntaan. Tällaista kehitystä edistivät esimerkiksi työttömyysturvajärjestelmään tehdyt muutokset, kuten vuoden 1994 alussa käyttöön otettu työmarkkinatuki ja vuoden 1997 alussa voimaantullut työttömyysturvan piiriin pääsemiselle asetetun työssäoloehdon pidentäminen kuudesta kymmeneen kuukauteen. Toiseksi hyvinvointivaltiollisten tukiverkoston ansiosidonnaisuuden voimistuminen tarkoitti *sekundaaritason interventioiden* (kuten työvoima- ja koulutuspalvelut sekä sosiaali- ja nuorisotyö) *syrjäytymistä* ennaltaehkäisevien piirteiden heikentymistä. Tämän suuntaista esimerkiksi palvelujen tuottamiseen käytettävissä olleiden resurssien vähenemistä suhteessa kasvaneisiin palvelutarpeisiin johtanutta kehitystä merkitsi muun muassa työvoimapolitiittisen koulutuksen järjestämiseen ja yhdistelmätuella työllistämiseen varattujen määrärahojen jääminen niin niukoiksi, etteivät ne kyenneet vastaamaan palvelutarpeisiin, joita niille aiheutti työttömyyteen liittyneiden ongelmien pahenemisen lisäksi myös tukityöllistämisyjärjestelmään tehdyt heikennykset, joihin kuului etenkin työllisyyslain työllistämisvelvoitteiden miltei täydellinen poistaminen (Lehtonen & Aho 2000). (Taulukko 14.; Pohjola ym. 1999; Ek ym. 2004, 74–113.)

Kolmanneksi hyvinvointivaltiollisten tukiverkoston ansiosidonnaisuuden voimistuminen tarkoitti sosiaalisen *uloslyönnin* ongelmiin joutuneille suunnattujen *tertiääritason interventioiden* (kuten mielenterveyshoito, alkoholihuolto, poliisi) sosiaalipoliittisten piirteiden heikentymistä. Tätä kehitystä edistivät esimerkiksi vuosina 1996, 1998 ja 2001 voimaantulleet toimeentulotuen työsidonnaisuutta lisänneet lakimuutokset (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 21–22). Samoin sitä edistivät muun muassa mielenterveys- ja päihdepalveluissa julkisten menojen leikkaamisen vuoksi tehdyt säästöt, joiden aiheuttamasta tarpeesta priorisoida palvelujen kohderyhmiä joutuivat kärsimään usein ihmiset, joiden omaeh-

toista selviytymistä olisi pitänyt tukea esimerkiksi hyvää tarkoitaneessa laitoshoidosta avohoitoon siirtymisessä (esim. Kostamo 2001) enemmän kuin vielä työssäkäyvien ”hyväosaisten” selviytymistä (Koskela & Viinamäki & Niskanen & Kontula 1994; Salonniemi & Virtanen). Neljänneksi tukiverkoston ansiosidonnaisuuden voimistuminen tarkoitti ”viimeisen rannan”, *elossa säilymisen turvaavien interventioiden* (kuten ruuasta huolehtivat leipäjonot sekä asunnottomien ja alkoholistien ensisuojaajat ja yömajat) kautta annetun avun tarpeessa olleiden määrän kasvua ja sen järjestämistä aiempaa enemmän kolmannelle sektorille, vertaistukijoille ja tukea tarvitseville itselleen. Muun muassa pitkäaikaistyöttömien ja muiden huono-osaisten ”leipäjonot” olivat esimerkki näiden *tuhoutumiseen* liittyneiden ongelmien lisääntymisestä ja niiden hoitamista varten organisoitujen palvelujen järjestämistä aiempaa enemmän kolmannelle sektorille, vertaistukijoille ja tukea tarvitseville itselleen. Leipäjonoja syntyi esimerkiksi moniin työttömien toimintakeskuksiin, joissa alettiin jakaa ns. EU:n ruoka-apua tai muilla tuilla hankittuja peruselintarvikkeita työttömille ja muille vähävaraisille ihmisille. (Karjalainen 2000; Karjalainen & Järvinen 2000). (Taulukko 14.; Pohjola ym. 1999; Ek ym. 2004, 74–113.)

Hyvinvointivaltiollisten tukiverkoston palkkatyökeskeisyyden voimistumisen myötä Suomi alkoi muuttua 1990-luvun edetessä aiempaa eriarvoisemmaksi yhteiskunnaksi. Parempaa palkkaa ansainneilla tai pääoma- tai muuta yrittäjätuloja saaneilla oli paremmat mahdollisuudet käyttää sekä enemmän että parempia palveluja (hyvinvointipalvelut mukaan lukien) kuin huonompaa palkkaa ansainneilla tai pääoma- tai muuta yrittäjätuloja saaneilla ja etenkin ilman palkka- tai muita tuloja eläneillä työttömillä ja muilla työmarkkinoiden ulkopuolella olevilla vähäosaisilla. Aiempaa selvemmin työvoiman tarjontatekijöihin keskittyneen työvoima- ja ”kannustavuuteen” tähdänneen työttömyysturvapolitiikkojen toimeenpanoon liittyvä Vähätalon (2001, 187–215) ”kermankuorinnaksi” luonnehtima valikointi johti puolestaan siihen, että työttömien mahdollisuudet päästä työmarkkinoille siirtymistään tai palaamistaan edistävään työvoimapolitiittiseen koulutukseen tai muuhun toimenpiteeseen riippuivat entistä selvemmin siitä, millaiset työmarkkinavalmiudet koulutukseen ha-

keutuvalla oli jo ennen toimenpiteisiin valikoitumistaan (Viinämäki & Saari 2001a, 9–42).

Eriarvoistumisen myötä muun muassa väestöryhmien väliset toimeentuloerot kääntyivät Suomessa kasvuun vuodesta 1995 alkaen niiden pysyessä vuosina 1985–1994 jokseenkin entisellään, kun tulonjakotarkastelussa käytetään kotitalouden käytettävissä olevia tuloja kulutusyksikköä kohti jakamalla väestö niiden mukaisiin tulodesiileihin⁵⁷. Tuloerot pysyivät vuoteen 1994 saakka jokseenkin entisellään, sillä maata 1990-luvun alussa koetelleen talouslaman oloissa tehtävänsä melko hyvin täyttäneeseen sosiaaliturvajärjestelmään kuuluneiden sosiaalisten tulonsiirtojen uudelleenjakovaikutus kompensoi tuotantotekijätulojen epätasaisen väestöryhmien välille jakautumisen aiheuttamaa tuloeriarvoisuutta. Vaikka tuolloin tapahtunut tulojen aleneminen kohdistui suunnilleen samalla tavalla tuloiltaan eri tasoilla eläneisiin väestöryhmiin laman koskettaessa myös hyvin toimeentulevia ryhmiä, joutuivat etenkin kaikkein pienituloisimmat aiempaa tiukemmalle. Heidän pieni tai olematon taloudellinen liikkumavaransa pienentyi tuolloin entisestään. Tätä osoittaa esimerkiksi toimeentulotukiasiakkaiden määrän nopea kasvu niin, että vuonna 1990 sitä sai 314 009 henkilöä, mutta vuonna 1994 sitä saaneiden määrä oli 577

⁵⁷ *Kotitalouden käytettävissä olevat tulot* on muodostettu siten, että tuotantotekijätuloihin (palkkatulot + yrittäjätulot + omaisuustulot) on lisätty saadut tulonsiirrot ja vähennetty maksetut tulonsiirrot. Saatuihin tulonsiirtoihin on luettu esimerkiksi eläkkeet, sairausvakuutuskorvaukset ja työttömyysavustukset ja maksettuihin tulonsiirtoihin välittömät verot. Kotitalouden tulot kulutusyksikköä kohti on saatu jakamalla kotitalouden tulot sen kokoa ja rakennetta kuvaavalla kulutusyksikköluvulla, jonka määrittämisessä on käytetty OECD:n suosittamaa asteikkoa, jossa kotitalouden ensimmäinen aikuinen on saanut painon 1,0, muut aikuiset painon 0,7 ja lapset painon 0,5. Tätä asteikkoa käyttämällä kahden aikuisen ja kahden lapsen perhe on tarvinnut 2,7-kertaiset tulot yksineläjään verrattuna saavuttaakseen samanlaisen toimeentulotason kuin yksineläjä. Desiilit on muodostettu sijoittamalla kotitaloudet kulutusyksikköä kohti laskettujen tulojen mukaiseen nousevaan järjestykseen ja tarkastelemalla sen jälkeen, kuinka suuren osan väestön eri vuosina saamista tuloista on saanut pienituloisimman, toiseksi pienituloisimman jne. 10 %:n siivun kotitalouksista muodostaneisiin talouksiin kuuluvat henkilöt. Kotitalouden käytettävissä olevia tuloja laskettaessa *kotitalouteen* on luettu yhdessä asuvat ja ruokailevat tai muuten yhdessä tulojaan käyttävät henkilöt. Kotitalousväestön ulkopuolelle ovat jääneet pysyvästi ulkomailla asuneet ja laitosväestö (kuten pitkäaikaisesti vanhainkodeissa, hoitolaitoksissa, vankiloissa tai sairaaloissa olleet). (Ks. Uusitalo 2000, 43–44; Tilastokeskus n.d.b.)

274 henkilöä⁵⁸. (Uusitalo 2000; ks. myös Gustafsson & Aaberge & Cappelen & Pedersen & Smith & Uusitalo 1999; Saari ym. 1999, 17–18.)

Vuonna 1995 alkanutta ja 2000-luvulla jatkunutta tuloerojen kasvua ja sen aiheuttamaa väestön eroarvoistumista kuvaavat muun muassa kotitalouden käytettävissä olevien tulojen kulutusyksikköä kohti perusteella lasketussa Gini-kertoimessa, pienituloisten määrässä ja suhteellisessa tuloköyhyysasteessa (pienituloisissa kotitalouksissa asuvien osuus väestöstä)⁵⁹ vuosina 1994–2003 tapahtuneet nousut (Pajunen 2005, 210–214; Taulukko 15.).

⁵⁸ Olen poiminut tiedot aikaisemmin STAKES:n, mutta se ja Kansanterveyslaitos (KTL) yhdistämällä tapahtuneen Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) perustamisen myötä tämän 1.1.2009 toimintansa aloittaneen uuden laitoksen ylläpitämästä Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet -palvelusta (Terveyden ja... n.d.a; Terveyden ja... n.d.b; Terveyden ja... 2009) 6.8.2008.

⁵⁹ Taulukossa 15. esittämälläni *Gini-kertoimella* kuvataan tulonjaon tasaisuutta sen arvon ollessa sitä suurempi mitä epätasaisempaa tulonjako on. Kertoimen arvo vaihtelee 0:sta 1:een arvon 0 tarkoittaessa täysin tasaista tulonjakoa, jolloin kaikkien tulonsaajien tulojen ovat yhtä suuret, ja arvon 1 täysin epätasaita tulonjakoa, jolloin suurituloisin tulonsaaja saa kaikki väestön tulot. Kertoimen arvot on muunnettu prosenteiksi kertomalla ne sadalla. Kertoimet on laskettu *kotitalouden käytettävissä olevista tuloista kulutusyksikköä kohti*, jotka on saatu edellisessä alaviitteessä kuvaamalla tavalla paitsi, että niitä laskettaessa on käytetty Euroopan unionin tilastoviraston (Eurostat) suosittamaa OECD:n ns. muunneltua kulutusyksikköasteikkoa kulutusyksikkölukujen määrittämiseen. Tätä asteikkoa käytettäessä kotitalouden ensimmäinen aikuinen on saanut painon 1,0, muut aikuiset painon 0,5 ja lapset painon 0,3. Tällöin kahden aikuisen ja kahden lapsen perhe on tarvinnut 2,1-kertaiset tulot yksineläjään verrattuna saavuttaakseen samanlaisen toimeentulotason kuin yksineläjä. Lapsiksi on tällöin määritelty 0–13-vuotiaat. *Pienituloisten määränä* on ilmoitettu pienituloisissa kotitalouksissa asuvien henkilöiden määrä. *Suhteellinen tuloköyhyysaste* on laskettu käyttämällä Eurostatin suosituksen mukaista pienituloisuuden määrittelyä siten, että kotitalous on luokiteltu pienituloiseksi, jos sen käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti ovat alle 60 % kaikkien kotitalouksien mediaanituloista. (Pajunen 2005, 210, 213; ks. myös Tilastokeskus n.d.b.)

Taulukko 15. Kotitalouden käytettävissä olevien tulojen/kulutussyksikkö mukaan lasketut Gini-kertoimet, pienituloisten määrät ja suhteelliset tuloköyhyyssasteet Suomessa vuosina 1994–2003.

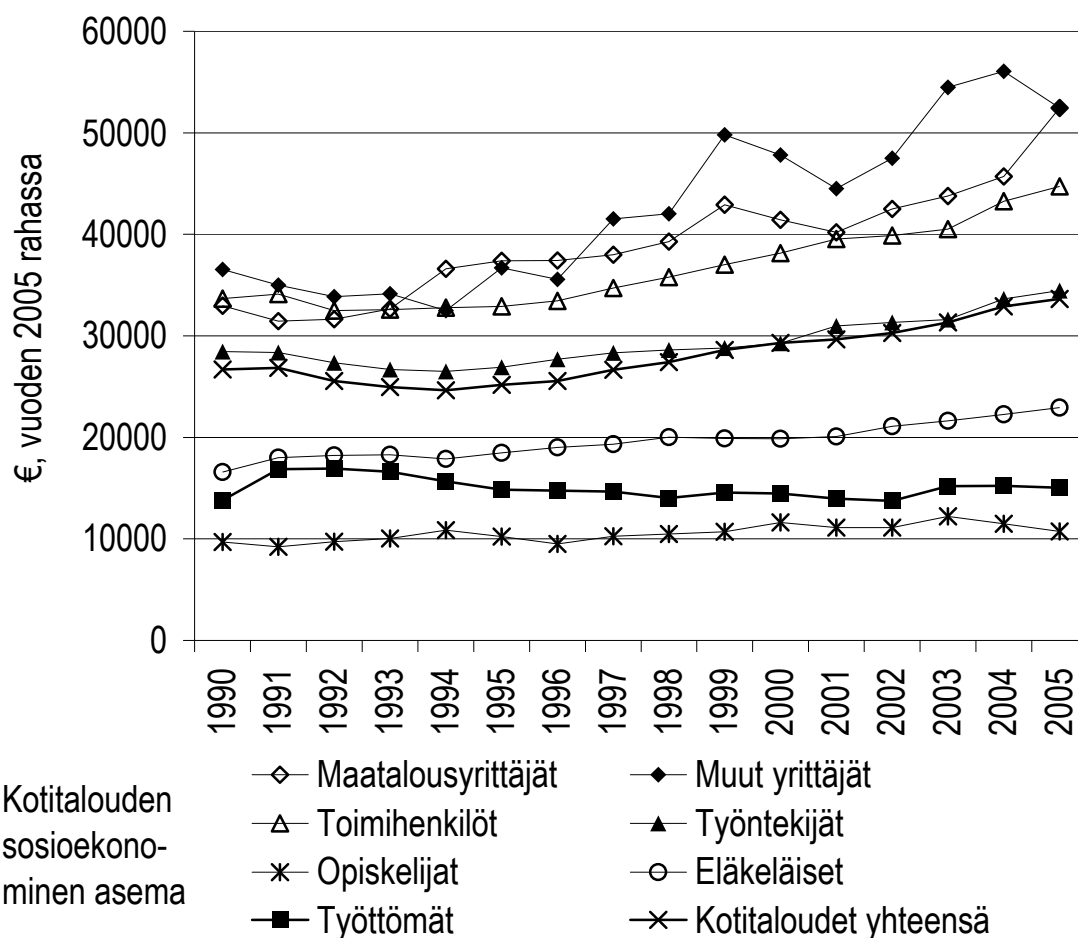
VUOSI	GINI-KERROIN	PIENITULOISTEN MÄÄRÄ	SUHTEELLINEN TULOKÖYHYYSASTE
1994	20,9	328500	6,5
1995	21,7	370400	7,3
1996	22,1	417800	8,3
1997	23,5	423000	8,3
1998	24,6	493600	9,7
1999	25,8	498100	9,8
2000	26,5	531600	10,4
2001	25,6	554500	10,8
2002	25,5	563900	11,0
2003	25,8*	574500	11,2

Lähde: Pajunen 2005, 210, 213; * = ennakkotieto.

Gini-kerroin nousi edelliseen vuoteen verrattuna vuosina 1994–2003 lukuun ottamatta vuonna 2001 tapahtunutta 0,9 prosenttiyksikön ja vuonna 2002 tapahtunutta 0,1 prosenttiyksikön laskua niin, että se oli vuonna 2003 4,9 prosenttiyksikköä suurempi kuin vuonna 1994. Kertoimen nousun aiheuttanut tuloerojen kasvu johtui etenkin suurituloisimpaan desiiliin kuuluneiden kotitalouksien osuuden kasvusta, mutta myös pienituloisimpaan desiiliin kuuluneiden kotitalouksien osuuden laskusta kaikista kotitalouksien käytettävissä olevista tuloista. Suurituloisimpaan desiiliin kuuluneiden kotitalouksien reaalitytulot kasvoivat näiden vuosien aikana peräti 35 %, kun pienituloisimpaan desiiliin kuuluneiden kotitalouksien reaalitytulot kasvoivat vain 10 %. Tuloerojen kasvu johtui ennen kaikkea myyntivoitoissa ja osinkotuloissa tapahtuneista voimakkaista nousuista. Niiden nousuihin vaikutti muun muassa vuoden 1993 verouudistus, jonka toteuttamisen yhteydessä yritysverokanta alennettiin 25 %:iin, siirryttiin eriytettyyn tulovero-

tukseen ja pääomatulot tulivat edullisen tasaveron piiriin (Kiander 2005). Pienituloisten määrä puolestaan nousi vuosina 1994–2003 jatkuvasti ja heitä oli vuonna 2003 246 000 henkilöä eli noin 74,9 % enemmän kuin vuonna 1994. Myös suhteellinen köyhyysaste nousi vastaavana aikana jatkuvasti lukuun ottamatta sitä, että se pysyi samana vuosina 1996 ja 1997, ja se oli vuonna 2003 4,7 prosenttiyksikköä suurempi kuin vuonna 1994. Vaikka pienituloisten määrässä ja suhteellisessa köyhyysasteessa tapahtuneet muutokset eivät reagoi pienituloisuuden suhteellisena määrittelyn vuoksi niinkään tulotasoissa kuin tuloeroissa ja -jakaumassa tapahtuneisiin muutoksiin, on niiden nousuja pidettävä sosiaalipoliittisesti huolestuttavina merkkeinä yhteiskunnassa tapahtuneesta eriarvoisuuden lisääntymisestä. (Uusitalo 2000, 56–57; Pajunen 2005; Särkelä & Eronen 2007, 65–72; Taimio 2008.)

Muun muassa kotitalouden käytettävissä olevien tulojen riippuvuudessa sen viitehenkilön sosioekonomisesta asemasta vuosina 1990–2005 tapahtuneet muutokset (Kuvio 31.) osoittavat, että Suomessa toteutettu yhteiskunnan palkkatyökeskeisyyden vahvistaminen ja siihen liittynyt palkkatyömarkkinoille osallistumisen merkityksen korostaminen alkoivat näkyä yhä selvempänä maassa asuvien toimeentulon eriytymisenä maata 1990-luvun alussa koetelleen talouslaman jälkeen.

Lähde: Tilastokeskus, Tulonjakotilasto.

Kuvio 31. Käytettävissä olevat tulot kotitalouden sosioekonomisen aseman mukaan Suomessa vuosina 1990–2005.⁶⁰

1990-luvun alun laman seurauksena kaikkien kotitalouksien käytettävissä olevat tulot laskivat vuosina 1991–1994 niin, että ne olivat vuonna 1994 noin 7,7 % pienemmät kuin vuonna 1990 ja noin 8,2 % pienemmät kuin vuonna 1991. Niiden kääntyminen vuosien 1995–2005 ajan jatkuneeseen kasvuun nosti ne vuonna 2005 noin 26,1 % suuremmaksi kuin vuonna 1990 ja noin 36,6 % suuremmaksi kuin vuonna 1994. Kotitalouden sosioekonomisen

⁶⁰ Olen poiminut kuvion perustana olevat tiedot Statfin-tietopalvelusta (ks. Tilastokeskus n.d.a) 20.8.2007. *Kotitalouden sosioekonominen asema* on määritetty pääsääntöisesti sen viitehenkilön tulojen mukaan viitehenkilön ollessa se kotitalouden jäsen, jonka henkilökohtaiset tulot ovat suurimmat. Joissain tapauksissa (mm. yrittäjätaloudet) on kuitenkin huomioitu koko kotitalouden toiminta. Kotitalouden sosioekonominen asema on määritetty työttömäksi, jos sen viitehenkilö on ollut vuoden aikana vähintään kuusi kuukautta työttömänä. (Ks. myös Tilastokeskus n.d.b.)

aseman (jatkossa kotitaloustyyppin) mukainen tarkastelu osoittaa, että kotitaloustyyppin muut yrittäjät käytettävissä olevat tulot olivat vuonna 1994 noin 1,2 %, toimihenkilöt noin 2,6 % ja työntekijät noin 6,8 % pienemmät kuin vuonna 1990, mutta kotitaloustyyppin maatalousyrittäjät noin 11,0 %, opiskelijat noin 12,1 %, eläkeläiset noin 7,7 % ja työttömät noin 13,5 % suuremmat kuin vuonna 1990. Vuonna 2005 kotitaloustyyppin maatalousyrittäjät käytettävissä olevat tulot olivat noin 59,0 %, muut yrittäjät noin 43,5 %, toimihenkilöt noin 32,8 %, työntekijät noin 21,1 %, opiskelijat noin 10,9 %, eläkeläiset noin 38,3 % ja työttömät noin 8,9 % suuremmat kuin vuonna 1990. Sen sijaan kotitaloustyyppin opiskelijat käytettävissä olevat tulot olivat vuonna 2005 noin 1,1 % ja työttömät noin 4,0 % pienemmät, mutta kotitaloustyyppin maatalousyrittäjät noin 43,7 %, muut yrittäjät noin 61,5 %, toimihenkilöt noin 36,4 %, työntekijät noin 30,0 % ja eläkeläiset noin 28,4 % suuremmat kuin vuonna 1994. Tärkeää on myös huomata, että kotitaloustyyppin työttömät käytettävissä olevat tulot olivat suurimmillaan koko tarkastelujaksolla 1990–2005 vuonna 1992, minkä jälkeen ne laskivat vuoteen 2002 saakka. Ne olivat vuonna 1994 noin 7,4 % ja vuonna 2002 noin 18,8 % pienemmät kuin vuonna 1992. Vuoden 2002 jälkeen ne nousivat sekä vuonna 2003 että 2004, mutta laskivat taas vuonna 2005, jolloin ne olivat noin 11,1 % pienemmät kuin vuonna 1992. (Kuvio 31.; Liite 23.)

Kotitaloustyyppien opiskelijat, työttömät ja eläkeläiset käytettävissä olevien tulojen jääminen vuosina 1990–2005 selvästi pienemmiksi kuin kotitaloustyyppien maatalousyrittäjät, muut yrittäjät, toimihenkilöt ja työntekijät osoittaa, että kotitalouden toimeentulon kannalta sen pääasiallisesta toimeentulosta vastaan- neen viitehenkilön työmarkkinoille osallistuminen oli Suomessa koko tarkasteluajanjakson aikana kannattavaa. Vaikka 1990-luvun alun taloudellinen lama pienensi eri kotitaloustyyppien käytettävissä olevien tulojen välisiä eroja ja vähensi vuosien 1991–1994 aikana yrittäjien ja palkansaajien tuloja, johti viitehenkilön työmarkkinoille osallistuminen myös tuolloin selvästi parempaan kotitalouden taloudelliseen toimeentuloon kuin viitehenkilön työmarkkinoille osallistumattomuus. Tuloeroja tasoittanut sosiaaliturvajärjestelmä, jonka on katsottu toimineen tuolloin melko hyvin niin kuin sen oli tarkoitettukin (esim. Uusitalo 2000), ei siten

poistanut työmarkkinoille osallistumisen merkitystä toimeentuloerojen selittäjänä.

Sosiaaliturva ei myöskään tehnyt tuloeroista edes 1990-luvun alun talouslaman aikana niin pieniä, että työttömyyden tai muun syyn aiheuttama työmarkkinoille osallistumattomuus olisi ollut taloudellisesti kannattava työmarkkinoille osallistumisen vaihtoehto, kuten asian annettiin ymmärtää olleen maassa toteutettavaksi valitun tiukkaan työttömiin ja heille maksettavaan sosiaaliturvaan suhtautumiseen perustuneen yhteiskuntapolitiikan toimeenpanoa linjanneissa työ- sekä sosiaali- ja terveysministeriöiden julkaisemissa poliittis-hallinnollisissa asiakirjoissa⁶¹. Tuloerojen kasvun aiheuttama työmarkkinoille osallistumisen muuttuminen 1990-luvun lopulla ja 2000-alussa taloudellisesti aiempaakin kannattavammaksi suhteessa työmarkkinoille osallistumattomuuteen teki näiden ministeriöiden julkaisemissa poliittis-hallinnollisissa asiakirjoissa edelleen esitetyn huolen, että maassa asuneet olisivat liian hyvän sosiaaliturvan vuoksi passiivisia, sosiaalietuuksilla hyvin toimeentulevia sekä koulutus- ja työpaikkojen hakua osamattomia tai vieroksuvia ”sosiaaliturvakansalaisia”, eivätkä aktiivisia, yritteliäitä ja tarpeeksi sinnikkäästi tarjolla olevia koulutus- ja työpaikkoja hakevia koulutus- ja työmarkkinakansalaisia⁶², yhä selvemmin uusliberalismin ja siihen liittyneen uusmoralismin pohjalta lähteneeksi työmarkkinoille eri syiden vuoksi osallistumattomia syyllistäväksi ”kannustamiseksi” (Vähätalo 1998, 85–110, 158–182; Julkunen 2001, 163–204; Vähätalo 2001, 103–114; Saari 2003; ks. myös Lehtonen & Aho 2000, 109–111).

⁶¹ Ks. esimerkiksi Murrosvaiheen valinnat... 1993, 16–23; Pitkäaikaistyöttömyystyöryhmän muistio 1994, 4–8; Skog 1994, 44–45; Sosiaaliturvan strategiset... 1994, 18–19; Työttömyys 2000 000:een... 1994, 30–31.

⁶² Ks. esimerkiksi Suomen työllisyysohjelma... 1995, 9–10, 22–24; Sosiaaliturvan strategiat... 1995, 21–22, 27–28; Skog & Räisänen 1997, 118–119, 135–138, 167–173, 182–183; EU:n työllisyysuuntaviivojen... 1998, 5–6; Aktiivinen sosiaalipolitiikka... 1999, 17–18, 70–91; Työhallinnon strategia... 2000, 11–13; EU:n työllisyysuuntaviivojen... 2000, 1–3; EU:n työllisyysuuntaviivojen... 2001, 1–16; Sosiaali- ja... 2001, 8–9, 14–19.

6.7 Yksilölliseen kilpailuun kannustavaa työttömien syrjäytymisen ehkäisyä

Suomessa 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa toteutettua valtiontalouden tasapainottamiseen tähdännyttä, tiukkaa työttömiin ja heille maksettavaan sosiaaliturvaan suhtautumista ja perinteisen palkkatyön oikeana työnä pitämistä korostanutta yhteiskuntapolitiikkaa linjanneet ylätason päätökset, joiden nojalla maassa jatkettiin 1990-luvun alussa tehtyjen päätösten mukaista jo vakaaksi luultua suomalaista hyvinvointivaltiota vavisuttaneiden työvoima- ja sosiaalipolitiikkojen toteuttamista (Anttonen & Sipilä 2000, 54–102; Puuronen 2004, 7–25), perustuivat modernin yhteiskunnan yksilöllistymisen yksipuolisesti vain positiiviseksi ja kaikkia yhteiskunnan jäseniä samalla tavalla koskettavaksi kehitykseksi näkeviin yhteiskuntakäsityksiin (Beck 1997; Delanty 1999; Heller 1999; Beck 1999/2007; ks. myös Suikkanen ym. 2001). Niitä yhdistävän näkemyksen, että yksilöiden elämät ja minä-identiteetit rakentuvat heidän yksinään suorittaman shoppailun varaan (Bauman 2002, 68–111), mukaisesti voi näitä päätöksiä tehneiden nähdä tulkinneen työttömät yksilöiksi, joista jokaisen oli selvittävä kaikille työttömille yhteisestä itsensä työllistämisen tehtävästä yksin siitä riippumatta, että heidän elämäntilanteensa olivat hyvinkin erilaisia. Voidakseen onnistua itsensä työllistämisessä heidän katsottiin olevan syytä oppia ja heitä nähtiin olevan tarpeen opettaa esimerkiksi työnhakutaitoja parantavaa koulutusta järjestämällä kilpailemaan yksilöinä sekä toistensa että työssä olevien ja sen säilyttämään pyrkivien toisten yksilöiden kanssa. Työttömien itsensä työllistämistä ei katsottu edistävän sen, että he yrittäisivät päästä tilanteeseen, joka tarjoaisi heille mahdollisuuden keskinäiseen ja työssä olevien kanssa tehtävään yhteistyöhön ja solidaarisuuteen (Heinonen 1999, 137–142, 181–187; Saari 1999). Siksi myös työttömien asiantuntemuksen ja omaehtoisen toiminnan, kolmannen sektorin ja paikallisen kumppanuuden hyödyntämistä työttömyydestä aiheutuneiden ongelmien ratkaisemisessa koskeneita kokeiluja rahoitettaessa korostettiin, että niiden piti edistää työttömien normaaleilla palkkatyömarkkinoilla oleviin työpaikkoihin työllistymistä, eikä viedä käytäntöön palkkatyölle vaihtoehdoisen toiminnan kehittämistä esitettyjä ideoita

(ks. Aloitteellisuus ja...1994; Vilhunen 1994; Työtä, toimintaa... 1995; Katajamäki 1996; Arnkil ym. 1997; Vilhunen 1997; Jarva 1998; Lindqvist 1998; Kinnunen 2000; Järvelä & Laukkanen 2000; Tavoite 6 -ohjelman... 2000; Heinonen ym. 2001, 93–120).

Suomessa 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa toteutetun yhteiskuntapolitiikan mukaiset työvoima- ja sosiaalipoliittiset ylätason päätökset johtivat siihen, että maassa oli tuolloin varsin rajalliset mahdollisuudet toteuttaa välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaista työttömien yhteiskunnasta syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä (ks. luku 5.1). Näiden päätösten perustana ollut uusliberalistiseen talouspolitiikkaan ja sen mukaiseen hyvinvointivaltiokritiikkiin perustunut työttömiin suhtautuminen leimasi tällaisen osallistuvaa/valtaistavaa toimintatutkimusta soveltavan ja yhteiskuntarakenteita muuttamaan pyrkivän kehittämisen työttömiä holhoavien, passivoivien ja heidän syrjäytymisriskiään kasvattavien, ei heidän omaa vastuuta ja omaaloitteisuutta tukevien keinojen kehittämiseksi. Tuolloin vallinneessa maata 1990-luvun alussa koetelleen talouslaman aikana aloitettujen julkisten sektorin kasvun hillitsemiseksi ja laskuun kääntämiseksi tehtyjen säästöpäätösten jatkamisen välttämättömyyttä korostaneessa poliittisessä ilmapiirissä tuntui varsin helpolta torjua muun muassa osan kansalaisista, poliittisista päättäjäistä ja tutkijoista esittämä kritiikki, että vapaamarkkinaperiaatetta korostaneen yhteiskuntapolitiikan toteuttaminen, yksilön vastuun ja aktiivisuuden painottaminen ja painopisteen siirtäminen julkisesta vastuusta ja solidaarisesta tuesta kohti riskien ja taakkojen yksityistämistä olivat menneet liian pitkälle (ks. Bercusson ym. 1996, 157–164; Saari 1996a, 44–51; Vähätalo 1998, 158–182; Heinonen 1999, 181–187; Saari ym. 1999; Koistinen & Sengenberger 2002b). Kritiikin torjumiseen näytti riittävän vetoaminen tieteellisesti todistetuiksi ja viimeistään Neuvostoliiton hajottua myös käytännössä todeksi osoittautuneiksi uskoteltuihin väitteisiin, joiden mukaan taloudellisen toiminnan vapautta rajoittavaa valtiollista sääntelyä purkavat toimet ovat osa kansakunnan yhteistä etua palvelevaa vastuullista politiikkaa, joka hyödyttää pitkällä tähtäimellä ”meitä kaikkia” siitä huolimatta, että jotkin ratkaisut voivat aiheuttaa lyhyellä tähtäimellä ”pienelle osalle meis-

tä” väliaikaisia ongelmia (Heinonen ym. 2001, 21–41; Julkunen 2001, 36–94).

Suomen hyvinvointivaltion perusteiden murenemiseen johtaneet yhteiskunnan yksilöllistymisen kaikkien sen jäsenten vapauksia samalla tavalla lisääväksi tulkinneet maassa toteutettuja työvoima- ja sosiaalipolitiikkoja linjanneet ylätason päätökset hankaloittivat etenkin työttömien ja heitä edustavien yhdistysten osallistumista työttömien syrjäytymisensä ehkäisyä aiemmin tehtneiden valtion ja kunnan viranomaisten sekä siihen muina uusina toimijoina mukaan tuleviksi toivottujen yritysten ja kolmannen sektorin toimijoiden yhdenvertaisuuteen perustuvan yhteistyön lisäämistä. Tätä kuvastaa esimerkiksi seuraava YEH-projektin asiakkaan arvio työttömien elämästä Suomessa 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa.

Meiltä työttömiltä on viety usko parempaan huomiseen. Lainsäädäntövalta on tehnyt kaikkensa elämäntilanteemme huonontamiseksi. On tullut lakeja, joilla leikataan, asetuksia, joilla höylätään, sopimuksia, joilla sidotaan, ohjelmia, joilla avataan, päätöksiä, joilla supistetaan, muistioita, joilla nolataan. Me Suomen täysivaltaiset kansalaiset saimme potkut mainituista syistä. Menetimme kansalaisoikeudet, menetimme ihmisoikeudet.

Tuolla YEH-viikolla näin, kuinka pienellä panostuksella päästäisiin aivan loistaviin tuloksiin, jos osallistujille olisi esimerkiksi tarjota työtä noin kuukauden kuluessa kurssin päättymisen jälkeen. ... Starttiviikon pituus oli sopiva, mutta jatko-ohjelma tapaamisineen olisi saanut kestää huomattavasti pidempään, ja kaikki ... tapaamamme kouluttajat olisivat saaneet olla mukana toteuttamassa myös tätä ohjelmaa. (Ks. Sorvala 2001.)

YEH-projektin asiakkaan näkemys poliittisten päättäjien säätämistä laeista ja asetuksista, tekemistä sopimuksista, käynnistämistä ohjelmista ja laatimista muistioista työttömien kansalais- ja ihmisoikeudet sekä uskon parempaan huomiseen vieneinä päätöksinä kuvastaa, miten yhteiskunnan valtiollisia uusintamismuotoja karsineet ja markkinalähtöisiä lisänneet (ks. Bryson 1992; Eräsääri 1996) Suomen hyvinvointivaltion perusteita murentaneet ylätason päätökset vaikuttivat työttömien elämään. Näiden päätösten

mukaiiset kansantalouden kasvu-uralle kääntämistä tärkeimpänä yhteiskuntapoliittisena tavoitteena pitäneet työvoima- ja sosiaali-poliittiset linjaukset ohjasivat muun muassa EU-ohjelmien suunnittelemisesta ja toteuttamisesta vastanneiden viranomaisten toimintaa, kun ne osallistuivat työttömien syrjäytymisen ehkäisyyn kehittämiseen. Tämän vuoksi esimerkiksi toteutettavaksi hyväksytyissä ESR-projekteissa näytti olevan varsin rajalliset mahdollisuudet tehdä kokeiluja, joiden perustana ollut yhteiskuntakäsitys poikkesi näkemyksistä, että työttömien syrjäytymisen ehkäisyä tärkeämpää ja kiireellisempää oli niin maan taloudellisen tilanteen kohentaminen kuin valtiontalouden tasapainottaminenkin ja että koulutus- ja työmarkkinoiden rakenteiden kehittäminen edellytti niiden joustavuuden lisäämistä, mihin voitiin edistää muun muassa kouluttamalla työttömistä kaiken aikaa vaativammiksi muuttuneita kvalifikaatiovaatimuksia täyttämään kykeneviä ja keskenään kilpailevia koulutus- ja työmarkkinakansalaisia. (Pohjola 1999, 9–23; ks. myös Saari 2003.)

Työvoimapolitiikassa 1990-luvulla toteutetut uudistukset, joiden myötä siinä painottui vapaata markkinoilla tapahtuvaa kilpailua häirinneeksi leimatun julkista vastuuta työttömien työllistämistä ottavan tukityöllistämisen sijaan työttömien työnhakutaitoja parantavan koulutuksen järjestäminen, rajoitti näin ollen myös hyvinvointi-interventioiden mahdollisuuksia järjestää YEH-projektin asiakkaan kaipaamaa työtä. Tämä työvoimapolitiikan painopisteen siirtäminen työn kysynnästä työn tarjontaan vaikuttamiseen ja sitä tukeneet työttömyysturvan saantiehtoihin tehdyt tiukennukset (ks. Julkunen 2001; Vähätalo 2001) korostivat työttömien omaa vastuuta työllistymisestään ja viranomaisten roolia työttömien toimintaa kontrolloivina aktivoijina. Ne eivät luoneet kovinkaan otollista pohjaa sille, että hyvinvointi-interventioissa toimineet paikallisviranomaiset olisivat voineet tehdä tasavertaista yhteistyötä työttömien ja heitä edustavien yhdistysten sekä muiden kolmannen sektorin toimijoiden kanssa työttömien omaehtoista aktiivisuutta tukevien sosiaaliturva- ja palvelujärjestelmien kehittämiseksi. Pahimmillaan tämä näkyi siinä, että työttömät tai heidän edustajansa syystä tai toisesta ”unohdettiin”, kun suunniteltiin ja toteutettiin heidän asemaansa parantamaan pyrkineitä

projekteja ja hankkeita (Katajamäki 1996, 22–26; Oinaala 1996; Suorsa 1996; Harju 2000, 16–20).

Suomen hyvinvointivaltion perusteiden murenemiseen johtaneet maassa toteutettuja työvoima- ja sosiaalipolitiikkoja linjanneet ylätason päätökset rajoittivat myös yhteiskuntatieteilijöiden mahdollisuuksia osallistua valtion ja kunnan viranomaisten, yrittäjien, työttömien ja heitä edustavien yhdistysten sekä muiden kolmannen sektorin toimijoiden yhdenvertaisena yhteistyönä tehtäväksi tarkoitettuun työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen. Pyrkimykset tehdä tällaista tutkijoiden ja työttömien käytännön kehittämiseen osallistumista edellyttäneitä yhteiskuntatieteellistä tutkimusta eivät näyttäneet sopivan enempää työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä rahoittaneissa kuin sitä tukevaa tutkimusta tekeviksi odotetuissa organisaatioissakaan vallinneisiin käsityksiin, millaista on työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä tukeva tutkimus. Esimerkiksi vuoden 1998 työvoimapolitiikkaa uudistusta valmistelleet selvitysmiehet katsoivat, että pääosa työvoimapolitiikan tutkijoista oli Suomessa ollut sosiaalitieteilijöitä ja esittivät tämän tilanteen korjaamista siten, että jatkossa tuli pyrkiä lisäämään etenkin ekonomistien ja myös muun muassa juristien, insinöörien, psykologien ja humanistien kiinnostusta työvoimapolitiikkaan myös heille relevanttina tutkimusaiheena (Skog & Räisänen 1997, 188).

Ekonomistien roolin korostaminen työttömyyden ja sen aiheuttamien vaikutusten tutkimisessa leimasi myös RAY:n vuosina 1998–2000 toteuttaman pitkäaikaistyöttömyyden ja muiden lamasta aiheutuneiden seurausvaikutusten lieventämiseen sekä homevaurioiden ehkäisemiseen ja korjaamiseen tarkoitetun erillisohjelman toteuttamista. Tästä ohjelmasta rahoitetulle YEH-projektille, kuten muillekin hankkeille asetettiin erityisehdoksi, että sen arvioinnissa piti arvioida myös sitä, miten se oli vähentänyt julkisia menoja (Raha-automaattiyhdistys 1997; Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 1997). Tällaiset kansainvälisellä (globaalilla) tasolla tapahtuneen kehityksen mukaiset työvoima- ja sosiaalipoliittisten kysymysten ekonomistisen tarkastelun lisäämistä korostaneet ”ylätason vaatimukset” vahvistivat ekonomistien ja vähensivät samalla muun muassa yhteiskuntatieteilijöiden mahdollisuuksia vaikuttaa siihen, millaista yhteiskuntapolitiikkaa Suomes-

sa harjoitettiin ja millaista yhteiskunnallista keskustelua maassa käytiin (Deacon 1998; Deacon 1999; Julkunen 2001, 104–106; Woolcock 2000). Tämän ne tekivät vähentäessään yhteiskuntatieteilijöiden mahdollisuuksia toimia työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseksi rahoitettujen hyvinvointi-interventioiden tutkijoina, koska näiden interventioiden oli täytettävä niitä rahoitaneiden tahojen myös niissä tehtyjen tutkimusten osalta asettamat vaatimukset.

Tehdessään ratkaisuja siitä, millaista tutkimusotetta työttömien syrjäytymisen ehkäisyä kehittäneissä hyvinvointi-interventioissa tehdyissä tutkimuksissa sovellettiin, hyvinvointi-interventioiden toteuttamiseen osallistuneet ottivat – joko tietoisesti tai tiedostamattaan – kantaa edellä käsittelemiini ”ylätason vaatimuksiin” työvoima- ja sosiaalipoliittisten kysymysten ekonomistisesta tarkastelusta ja siihen liittyneeseen kysymykseen, onko modernin yhteiskunnan yksilöllistyminen lisännyt yhteiskunnan kaikkien jäsenten vapautta samalla tavalla. ”Ylätason vaatimukset” ja niiden pohjana ollut tulkinta modernin yhteiskunnan yksilöllistymisestä asettivat hyvinvointi-interventioiden toteuttajat tilanteeseen, jossa heidän näytti olevan vaivattominta ottaa niissä tehtyjen tutkimusten lähtökohdaksi ”ylätason päätöksiä” tehtäessä asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi käytettäviksi annettujen keinojen kehittäminen ja sen tukemiseen soveltunut kehittämisen teknis-rationaalinen tarkastelu, jossa sivuutetaan ihmisten toteuttaman kehittämisen sosiaaliset ja kulttuuriset ulottuvuudet sekä kehittämisessä sen edetessä tapahtuvat muutokset. Samoin heidän näytti olevan vaivattominta ottaa tutkimusten perustaksi ”ylätason päätösten” kanssa sopusoinnussa oleva tiedekäsitys, jonka mukaan ihmisten toiminnan kehittämistä tukevan tieteellisesti pätevän tiedon tuottaminen edellyttää tutkijoiden olemista kehittämistä ulkopuolelta tarkkailevia puolueettomia havainnoitsijoita, jotka osallistuvat toiminnan kehittämiseen vain tietoa kehittämistä toteuttaville tuottavina tutkijoina, eivät kehittämiseen liittyvien käytännön ratkaisujen tekoon osallistuvina toimija-tutkijoina. (Ks. myös Saari 1999; Saari 2001b; Saari 2003.)

Edellä mainitsemani mukaiset valinnat tehneiden työttömien syrjäytymisen ehkäisyä kehittäneiden hyvinvointi-interventioiden toteuttamiseen osallistuneiden oli kuitenkin hyväksyttävä myös se

vähintään kiistanalainen tulkinta, että modernin yhteiskunnan yksilöllistyminen on johtanut kaikkien sen jäsenten yhtäläiseen vapauteen tehdä hyviä tai huonoja valintoja, minkä vuoksi heidän hyvä- tai huono-osaisuutensa johtuu vain heidän omista hyvistä tai huonoista valinnoistaan, koska yhteiskunta on ohittanut kehitysvaiheet, joissa sen jäsenten syntyperä, etninen tausta tai muu niitä vastaava syy johtaa heidän olemiseensa keskenään eriarvoisia yhteiskunnan jäseniä (Bauman 1996; Heller 1999; Heinonen 1999; Bauman 2002). Samoin heidän oli hyväksyttävä se yhteiskuntatieteissä vähintään kiistanalaiseksi osoittautunut näkemys, jonka mukaan ainut tapa tuottaa tieteellisesti pätevää tietoa on, että tutkija tekee tutkimuskohdetta ulkopuolelta tarkkailevaa puolueetonta tutkimusta (Argyris ym. 1985/1990; Fay 1987; Fay 1993; Hart & Bond 1995/1996; Kemmis & McTaggart 2000). Tällöin heidän oli kuitenkin mahdotonta tehdä välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaista työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä, jossa tutkimuksen tuli integroitua työttömien asiantuntemusta hyödyntävään ja muiden kehittämässä mukana olevien kanssa tekemään tasavertaiseen yhteistyöhön perustuvaan kehittämiseen.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tarkastelen tässä tutkimuksessa, millaisia mahdollisuuksia Suomessa 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun alkuun vallinneet kontekstuaaliset (yhteiskunnallistrakenteelliset) edellytykset loivat *välittömien hyvinvointi-interventioiden* tavoitteiden mukaiselle työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseksi. Reflektoin tutkimuksessani kokemuksia, joita olen saanut toteuttaessani 1990-luvun alussa aloittamaani yhä jatkuvaa työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä tukemaan pyrkivää tutkimusprosessia. Prosessin toteuttamisen motiiveina ovat olleet henkilökohtaisen elämänpiirini ja sen kontekstuaalisten reunaehtojen määrittämät elämäntapahtumat. Prosessin toteuttamisen aloitin tekemällä pro gradu -tutkielmani Suomen työttömyysturvajärjestelmään 1990-luvun alussa tehdyistä muutoksista käyttäen tarkastelujeni viitekehyksenä sosiaalivaltion kehkeytymisen ristiriitaisuuksia (ks. Saari 1994a). Prosessin toteuttamista jatkoin ensinnäkin toimimalla vuosina 1994–2001 *välittömästi osallistuvana toimintatutkijana* viidessä hyvinvointi-interventiossa, joiden tavoitteena oli kehittää työttömien syrjäytymisen ehkäisyssä käytettyjä ”vanhoja” ja siinä käytettäväksi soveltuvia ”uusia” työtapoja, -menetelmiä ja -välineitä. Toiseksi sen toteuttamista jatkoin toimimalla näinä vuosina *välillisesti osallistuvana tutkijana* kolmessa tutkimushankkeessa, joissa tutkittiin työttömien syrjäytymiseen työmarkkinoilta ja sen myötä yhteiskunnasta yleisemmin johtavia syitä ja arvioitiin heidän syrjäytymisensä ehkäisyssä käytettyjen työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikuttavuutta. Etenkin näissä hyvinvointi-interventioissa ja tutkimushankkeissa saamani kokemuksia reflektoiden tarkastelen tässä tutkimuksessa,

- 1) millaisten kontekstuaalisten edellytysten täytyessä välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteita vastaavan työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittäminen ja sitä tukevan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tekeminen on mahdollista ja
- 2) millaisiin teoreettis-metodologisiin lähtökohtiin tällaisen tutkimusavusteisen kehittämisen tulee perustua ja miten niihin sitoutuminen vaikuttaa kehittämiseksi sekä sitä tu-

kevalle tutkimukselle asetettaviin tavoitteisiin ja niitä koskevien päätösten tekemiseen.

Havainnot 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa toteutetusta työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisestä

Ensimmäinen työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen osallistuvasta tutkimuksesta tekemäni keskeinen havainto on se, miten tärkeää on erottaa kehittämiseen *sisältä* ja *ulkopuolelta osallistuva tutkimus* toisistaan (ks. luku 5.). Kehittämiseen *sisältä osallistuva tutkimus* on työttömien syrjäytymisen ehkäisyä heidän omaehtoista toimintaansa ja asiantuntemustaan hyödyntäen tehtävään käytännön kehittämiseen integroitua osallistuvaa/valtaistavaa toimintatutkimusta. Siinä tutkimuksen ja kehittämisen välillä ei ole tiukkaa rajaa tutkijoiden osallistuessa muiden kehittäjien tavoin kehittämisen edellyttämien käytännön ratkaisujen tekemiseen. Tällaista tutkimusta oli tarkoitus tehdä välittömiksi hyvinvointi-interventioiksi luokittelemissani *Aktiivisuus Asenteeksi-*, *Pitkäaikaistyöttömien selviytymisstrategioiden kehittäminen-*, *KIPINÄ-* ja *YEH-*projekteissa. Kehittämiseen *ulkopuolelta osallistuva tutkimus* ei ole työttömien syrjäytymisen ehkäisyä heidän omaehtoista toimintaansa ja asiantuntemustaan hyödyntäen tehtävään käytännön kehittämiseen integroitua tutkimusta. Tämä johtuu siitä, ettei tutkittava toiminta ole edellä kuvatun kaltaista työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä tai että tutkimus on tutkittavaa toimintaa ulkopuolelta tarkkailevaa tutkimusta. Ensimmäisen kaltaista tutkimusta oli tarkoitus tehdä välilliseksi hyvinvointi-interventioiksi luokittelemassani alueellista täydennyskoulutustarpeiden ennakointijärjestelmää kehittävässä *Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä* -projektissa. Sen avulla ajateltiin olevan mahdollista ennakoida aiempaa paremmin alueen työvoiman täydennyskoulutustarpeita ja suunnata alueella annettavaa koulutusta näiden tarpeiden mukaisesti. Jälkimmäisen kaltaista tutkimusta oli tarkoitus tehdä tutkimushankkeiksi luokittelemissani *Työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajouoston lisäämisen työllisyysvaikutukset-*, *Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa?*- ja *Sosiaaliturvan käyttö ja*

huono-osaisuuden kasaantuminen 31-vuotiailla Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneillä nuorilla aikuisilla -hankkeissa. Niissä tutkittiin työttömyyttä ja heidän syrjäytymistään sekä arvioitiin heidän syrjäytymistään ehkäisevien toimenpiteiden vaikutavuutta tutkijoiden osallistuessa työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen siinä tarvittavaa tietoa tuottamalla ja kehittämistä koskevia suosituksia antamalla.

Toinen työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen osallistuvasta tutkimuksesta tekemäni keskeinen havainto on, etteivät vuosina 1994–2001 toteutetut ns. *reaalimaailman* välittömät hyvinvointi-interventiot vastanneet kovinkaan hyvin niiden tavoitteen mukaiseen kehittämishaasteeseen (ks. luku 5). Niissä ei juurikaan onnistuttu toteuttamaan käytännön kokeiluja ja tuottamaan niiden avulla saatuun kokemukseen perustunutta ja helposti käytettävää sekä levitettävää tietoa työttömien omaehtoisen toiminnan ja syrjäytymistään koskevan asiantuntemuksen sekä tutkimuksen hyödyntämisestä työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisessä. Vain *YEH*-projektin toteuttaminen perustui työttömien omaehtoiseen toimintaan ja sen kehittämiseen TVY:n toimiessa projektin vastuullisena toteuttajana. Työttömien osallistuminen muihin välittömiksi hyvinvointi-interventioiksi tarkoitettuihin projekteihin rajoittui käytännössä heidän olemiseensa näiden viranomais- ja muiden tahojen välistä yhteistyötä kehittäneiden projektien holhoavalla työotteella kohtelemia asiakkaita (ks. Sipiläinen 1996; Sipiläinen 1998). Heillä ei siten ollut samanlaisia mahdollisuuksia vaikuttaa niissä tehtyyn kehittämiseen kuin projektien varsinaisina toteuttajina olleiden tahojen edustajilla. Esimerkiksi *Pitkäaikaistyöttömien selviytymisstrategioiden kehittäminen* -projekti rajoittui työttömien aktivointiin pyrkien lisäämään heidän valmiuksiaan osallistua koulutukseen ja palkkatyöhön avoimilla työmarkkinoilla. Työttömät nähtiin projektin kohteena olevina asiakkaina, joita piti kouluttaa, kuntouttaa ja ohjata tarvittaessa jopa heidän oman tahtonsa vastaisesti, jotta he olisivat löytäneet muiden heille suunnittelemat yksilölliset polkunsuunnitelmat ensimmäisen kerran tai palata uudelleen palkkatyön tekemistä edellyttävään työelämään. Samoin kävi myös *Aktiivisuus Aseenteeksi*- ja *KIPINÄ*-projekteissa siitä huolimatta, että työttömät olivat muodollisesti niiden toteuttajina. Työttömien rooli niissä oli

kuitenkin käytännössä vain se, että heidän paikallisyhdistyksensä edustajia kuului projektien ohjaus-/johtoryhmiin.

Kolmas työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen osallistuvasta tutkimuksesta tekemäni keskeinen havainto on, ettei Suomessa 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa vallinnut konteksti luonut kovin hyviä mahdollisuuksia tehdä välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaista työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämistä (ks. luku 6). Tuolloin toteutettu työttömien syrjäytymisen ehkäisy ja sen kehittäminen jouduttiin sovittamaan tätä kontekstia hahmottavan Kuvion 32. mukaisesti työttömien yhteiskunnallista asemaa yhteiskunnan modernin kehitysvaiheen ns. suurena kehitysaaltona (ks. Andersson ym. 1997, 1–18; Stenlund 1997, 4–7) rakenteistavasta yksilöllistymisestä tehtyyn yksipuoliseen tulkintaan.

Lähde: Vrt. Saari ym. 1999, 33.

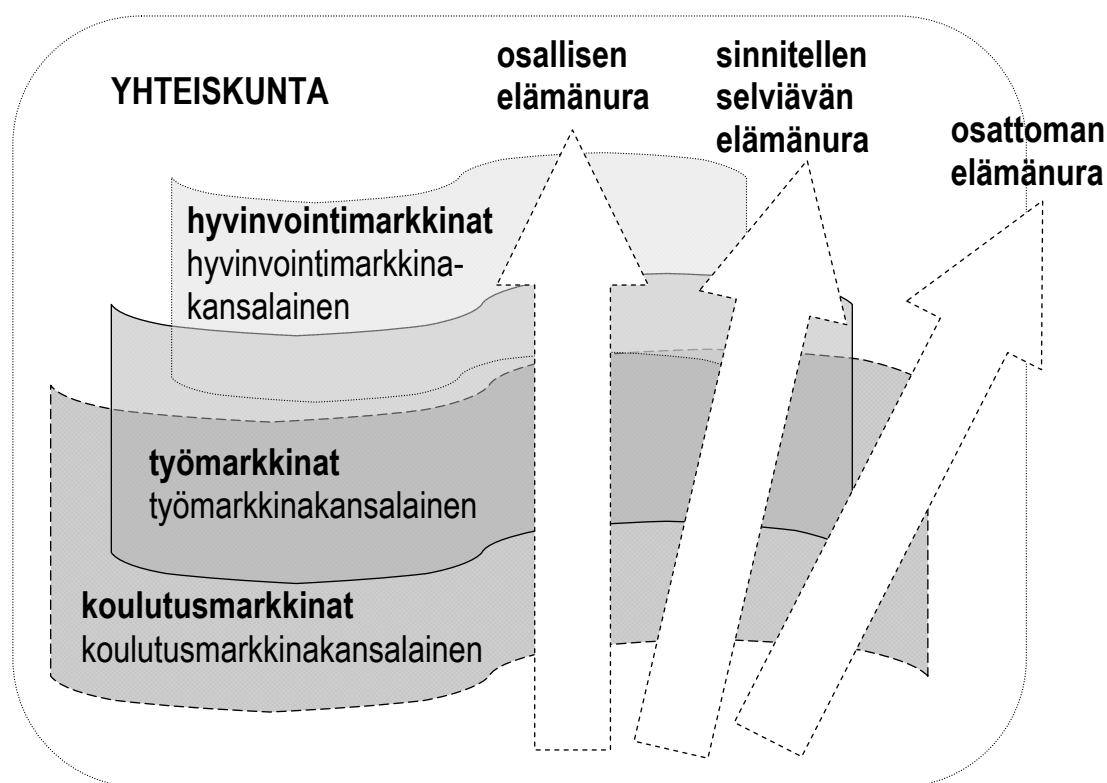
Kuvio 32. Suomessa 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun alkuun tehtyä työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen osallistunutta tutkimusta määrittänyt konteksti.

Yhteiskunnan moderniin kehitysvaiheeseen liittyvän yksilöllistymisen luonteesta tehtyyn yksipuoliseen tulkintaan, jonka mukaan yksilöllistyminen lisää jokaisen yhteiskunnan jäsenen vapautta samalla tavalla, perustunut maassa toteutettu uusliberalistinen yhteiskuntapolitiikka johti väestön eriytymiskehitykseen. Tämä kasvatti väestöryhmien välisiä eroja vähentämällä etenkin yhteiskunnan huono-osaisiin ryhmiin kuuluneiden ennestään pientä taloudellista liikkumavaraa. Tämän Suomelle perinteisen valtionalouden tasapainottamista korostaneen talouspolitiikan ja tiukan työt-

tömiin ja heille maksettavaan sosiaaliturvaan suhtautumisen kanssa yhteen sopineen yhteiskuntapolitiikan yhteiskunnalliset päämäärät olivat ristiriidassa välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaisen työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisen yhteiskunnallisten päämäärien kanssa. Edellisen ja sen osana toteutettujen työttömiä koulutus- ja työpaikan hakemiseen aktivoineiden työvoima- ja sosiaalipolitiikkojen päämääränä oli siirtää mahdollisimman suuri osa palkkatyömarkkinoiden ulkopuolella olleista yhteiskunnan jäsenistä mahdollisimman nopeasti palkkatyömarkkinoille tekemällä niille osallistumista edellyttävä palkkatyössä käyminen aina kannattavammaksi kuin niiden ulkopuolella toimiminen. Tähän pyrittiin työttömien uusmoralistisella työttömyytensä aiheuttajiksi leimaamisella leikkaamalla heidän sosiaaliturvaansa ja lisäämällä sen vastikkeellisuutta, keventämällä pääoma- (1990-luvun alussa) ja palkkatulojen verotusta (1990-luvun puolivälistä alkaen) ja uudistamalla työvoimapoliittista järjestelmää siten, että sen mukaisia tukitoimenpiteitä käytettäessä korostettiin entistä enemmän työvoimapoliittisia ja vähemmän sosiaalipoliittisia tavoitteita. Jälkimmäisen päämääränä oli luoda palkkatyömarkkinoiden ulkopuolella olleille yhteiskunnan jäsenille mielekästä toimintaa tarjoavia ja taloudellisen toimeentulon turvaavia toiminta-areenoita, joiden toimintaan osallistumista motivoi palkkatyöstä maksettavan palkan sijaan toimijan siitä saama muu vastike. Tämän päämäärän saavuttaminen edellyttää kuitenkin, ettei toimintaan osallistujan toimeentulo ja hänen toimintaan osallistumisensa ole kytköksissä toisiinsa, mikä ei ollut mahdollista 1990-luvun ja 2000-luvun alun suomalaisessa palkkatyökeskeisessä yhteiskunnassa. (Saari 1996a, 48–51; Saari 1999, 119–128; Saari ym. 1999, 10–27; Saari 2003, 249–253.)

Välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaisen työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisen kanssa ristiriidassa olleiden uusliberalistiseen yhteiskuntapolitiikkaan perustuneiden työvoima- ja sosiaalipoliittisten reformien, joiden on tulkittu horjuttaneen ja jopa vavisuttaneen suomalaisen hyvinvointivaltion perusteita (Anttonen & Sipilä 2000, 9–17; Puuronen 2004, 21–25) sekä pysäyttäneen maassa 1960-luvulta 1980-luvulle jatkuneen hyvinvointivaltion laajentamisen ajan (Julkunen 2001,

253–266), myötä Suomessa alkoi vallita 1990-luvun ja 2000-luvun vaihteessa Kuviossa 33. hahmottamani kaltainen tilanne.

Kuvio 33. Koulutus-, työ- ja hyvinvointimarkkinakansalaisen yhteiskunnallinen osallisuus ja osattomuus.

Väestöryhmien eriarvoisuutta lisännyt Suomen hyvinvointivaltion perusteita horjuttanut yksilöllistymiskehitys eriytti maassa asuneiden ihmisten elämäntilanteita niin, että heidän elämänsä alkoivat jakautua *osallisen, sinnitellen selviävän ja osattoman koulutus-, työ- ja hyvinvointimarkkinakansalaisten elämänuriksi* (Kuvio 33.). Tämä johtui 1) työmarkkinoilla liikkumiselle asetettujen vaatimusten kasvusta, minkä mukaisesti heidän edellytettiin siirtyvän aiempaa joustavammin koulutus- ja työpaikasta toiseen (Suikkanen & Linnakangas & Martti & Karjalainen 2001, 172–183), 2) sosiaaliturvaan tehdyistä leikkauksista (Lehtonen & Aho 2000) ja 3) julkisen sektorin supistuneesta sekä markkinoiden laajentuneesta roolista sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamisessa (Anttonen & Sipilä 2000, 271–272). Heidän valtiokansalaisuuteen eli valtion alueella asumiseen perustuneet oikeutensa julkisen sektorin tuottamiin sosiaali- ja terveyspalveluihin olivat supistuneet ja korvautuneet heidän mahdollisuuksillaan ja pakoillaan ostaa

markkinoilla tuotettuja sosiaali- ja terveystalveluja sen mukaisesti kuin heillä oli siihen koulutus-, työ- ja hyvinvointimarkkinakansalaisina varaa.

Osallisen elämänuralle päässeen ihmisen elämäkulkua luonnehti kumuloituva koulutus-, työ- ja hyvinvointimarkkinoilla menestyminen. Hän kykeni suorittamaan opinnot, jotka mahdollistivat hänen siirtymisensä korkeintaan lyhytaikaista kitkatyöttömyyttä sisältäneelle työuralle hyvin palkattuun työhön. Siitä maksetun palkan turvin hän pystyi täydentämään supistuneita julkisen sektorin sosiaali- ja terveystalveluita markkinoilla tuotetuilla palveluilla. *Sinnitellen selviävän elämänuralle* joutuneen ihmisen elämäkulkua luonnehti osittainen koulutus-, työ- ja hyvinvointimarkkinoilla menestyminen. Hän kykeni suorittamaan opinnot, jotka mahdollistivat sen, että hän siirtyi välillä lyhytaikaista kitka- ja pidempiaikaista suhdannetyöttömyyttä sisältäneelle työuralle melko hyvin palkattuun työhön. Siitä maksetun palkan turvin hän pystyi täydentämään vain jonkin verran julkisen sektorin supistuneita sosiaali- ja terveystalveluita markkinoilla tuotetuilla palveluilla. *Osattoman elämänuralle* syrjäytetyn ihmisen elämäkulkua luonnehti vähintään huono koulutus-, työ- ja hyvinvointimarkkinoilla menestyminen. Hänen oli vaikeaa suorittaa loppuun opintojaan, minkä vuoksi hän joutui siirtymään pitkittyneitä työttömyysjaksoja ja tuetuilla työmarkkinoilla olevia työsuhteita sisältäneelle työuralle huonosti palkattuun työhön. Siitä maksetun palkan turvin hänen ei ollut mahdollista täydentää julkisen sektorin supistuneita sosiaali- ja terveystalveluita markkinoilla tuotetuilla palveluilla. (Viinamäki 1999, 131–240; Viinamäki & Saari 2001a, 11–32; Saari & Viinamäki 2003, 22–48; ks. myös Vähätalo 1998, 158–182; Heinonen 1999, 164–172.)

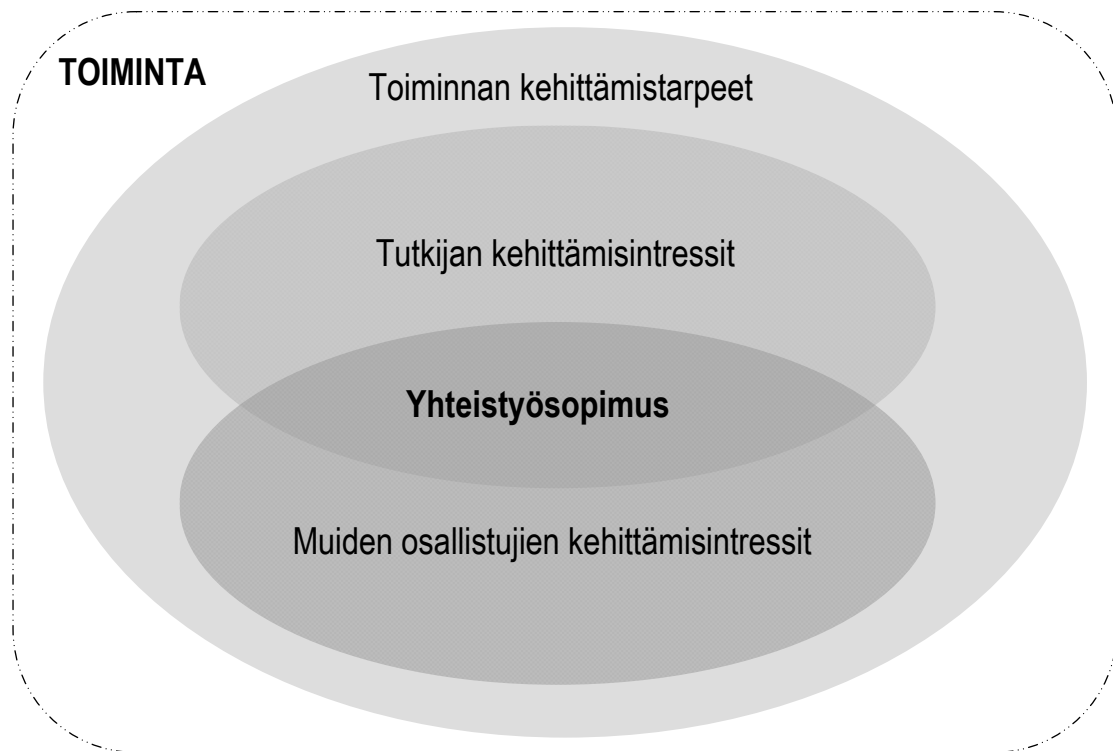
Tämä kehitys kyseenalaisti monin tavoin sen, pyrkivätkö Suomessa toteutetun yhteiskuntapolitiikan ja sen mukaisten työvoima- ja sosiaalipolitiikkojen linjaa valittaessa vaikutusvaltaisimmassa asemassa olleet tahot edes maahan aikaisemmin luodun *pohjoismaisen hyvinvointivaltion halpaversio* (ks. Julkunen 2001, 144) säilyttämiseen. Se oli ristiriidassa myös välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaiseen työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen sisäankirjoitetun yhteiskunnallisen tavoitteen kanssa. Niissä tehdyn kehittämisen onnis-

tumisen edellytys oli, että suomalaista yhteiskuntaa ja hyvinvointivaltiota olisi kehitetty hyvinvointiyhteiskunnaksi, jonka jäsenten sosiaaliturva ja hyvinvointi eivät määräydy siitä, tekevätkö tai ovatko he (esimerkiksi eläkkeelle siirryttyään) tehneet riittävän pitkään töitä palkkatyömarkkinoilla vai toimivatko tai ovatko he toimineet uuden talouden, kolmansien työmarkkinoiden, kolmannen sektorin tai jollain muulla nimellä kuvattavilla ”vaihtoehtoisilla työmarkkinoilla”. Todellisen vaihtoehtoisen toiminnan, jonka motiiveina eivät ole palkkatyöstä maksettava palkka ja taloudellisesta toiminnasta saatava liiketaloudellinen voitto (ks. Aloitteellisuus ja... 1994; Työtä, toimintaa... 1995), mahdollistaminen olisi edellyttänyt muun muassa voimassa olleiden sosiaaliturvasäännösten muuttamista niin, että ihmisten tekemän palkkatyön ja heidän toimeentulonsa välinen kytkös olisi heikentynyt ja lopulta poistunut (ks. Dwyer 2004, 180–181), eikä vahvistunut niin kuin Suomessa tapahtui. Tällaisten esimerkiksi kansalaispalkan (Kasvio 1994, 250–257), nuorisopalkan (Viinamäki 1996, 150–151), sosiaalivakuutuksen laajentamisen (Koistinen 1997, 62–66), osallistumistulon (Heinonen 1999, 143–153) ja perustulon (Särkelä & Eronen 2007, 159–166) nimellä tehdyistä esityksistä löytyvien ideoiden mukaisten uudistusten tekeminen olisi merkinnyt siirtymistä työttömien ja muiden työmarkkinoiden ulkopuolella olevien ihmisryhmien koulutus- ja työmarkkinoille hakeutumista aktivoivan työvoima- ja sosiaalipolitiikan toteuttamisesta viranomaisten ja työnantajien sosiaalista vastuuta syrjäytymisvaarassa ja jo syrjäytetyistä ihmisistä lisäävän aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan toteuttamiseen.

Välittömien hyvinvointi-interventioiden toteuttamista tukevalle tutkimukselle asetetut vaatimukset

Neljäs keskeinen työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen osallistuvasta tutkimuksesta tekemäni havainto liittyy kysymykseen, millaista tutkimusotetta soveltamalla välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukaiseen työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen osallistuvan tutkimuksen tekeminen on mahdollista. Saamieni kokemusten perusteella katson, että näiden tavoitteiden mukaista työttömien syrjäytymisen

ehkäisyn kehittämistä tukevan kehittämiseen sisältä osallistuvan tutkimuksen tekeminen on mahdollista, kun tutkimus tehdään osallistuvaa/valtaistavaa toimintatutkimusta soveltaen. Jotta tutkimuksen integrointi tällaiseen kaikkien kehittämiseen osallistuvien välistä tasavertaista yhteistyötä edellyttävään kehittämiseen onnistuisi, on kehittämiseen osallistuvien hyvä tehdä kehittämisen perustaksi Kuviossa 34. esittämäni mukainen *yhteistyösopimus*.

Lähde: Vrt. Weiskopf & Laske 1996, 131.

Kuvio 34. Yhteistyösopimus ja sen saavuttamiseen vaikuttavat tekijät.

Solmimassaan yhteistyösopimuksessa kehittämiseen osallistuvien on hyvä sopia siitä, miten he aikovat kehitettäväksi ottamaansa toimintaa *käytännössä kehittää*. Yhteistyösopimusta tehdessään heidän on tärkeää huomioida kaikkien kehittämiseen osallistuvien näkemykset toiminnan *kehittämistarpeista*. Kehittämisen onnistumisen edellytykset ovat sitä paremmat mitä useampi toiminnan kehittämistarve yhteistyösopimusta solmittaessa kyetään ottamaan huomioon. Tutkimuksen kehittämiseen integrointi on puolestaan sitä helpompaa mitä lähempänä *tutkijan ja muiden kehittämiseen osallistuvien kehittämisintressit* ovat toisiaan. Ideaalilanteessa tutkijan ja muiden kehittämiseen osallistuvien kehittämisintressit

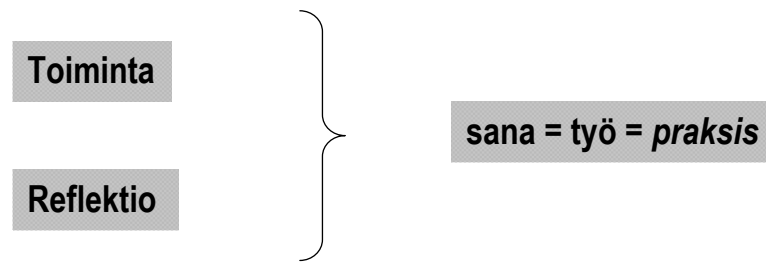
vastaavat toisiaan ja kehittämisen pohjaksi solmittu yhteistyöso-
pimus huomioi kaikki toiminnan kehittämistarpeet. Tällöin kaikki
käytännön kehittämisessä mukana olevat tietävät toiminnan kehit-
tämistarpeet ja ovat yksimielisiä sekä kehittämisen tavoitteista et-
tä siinä käytettävistä keinoista. (Kuvio 34.; Weiskopf & Laske
1996, 130–133.)

Edellä kuvaamani kaltaisen kehitettävänä olevan toiminnan
kaikki kehittämistarpeet huomioivan yksimielisyyden saavuttami-
nen on käytännön elämässä toteutettavissa kehittämishankkeissa
kuitenkin harvinaista, ellei jopa mahdotonta. Esimerkiksi kehit-
tämiseen osallistuvien kehittämisintressit vastaavat harvoin, jos
koskaan, täysin toisiaan. Lisäksi toiminnan kehittämistarpeet
muuttuvat, kun toiminta muuttuu kehittämisen seurauksena tai
muun toimintaan vaikuttavan ”syyn” vuoksi. Tämä toiminnassa
tapahtuva muutos asettaa samalla kehittämisestä saavutetun yksi-
mielisyyden säilymisen koetukselle. Sitä saattaa hankaloittaa esi-
merkiksi se, etteivät kaikki kehittämisessä mukana olevat tiedosta
toiminnassa kehittämisen aikana mahdollisesti tapahtuneita muu-
toksia. Tällöin osa heistä voi pyrkiä kehittämään toimintaa taval-
la, johon ei ole enää tarvetta. Siksi kehittämisen ja siihen integ-
roidun tutkimuksen onnistuminen edellyttää, että kehittämisessä
mukana olevat käyvät toistuvia neuvotteluja kehittämisen tavoit-
teista ja siinä käytettävistä keinoista Näin he voivat saavuttaa ja
säilyttää yhteistyönä tehtävän kehittämisen perustaksi tarvittavan
riittävän yhteisymmärryksen kehittämisen tavoitteista ja keinoista,
joilla he pyrkivät ne saavuttamaan.

Välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukai-
sen työttömiä ja tutkimusta osallistavan toimintatutkimuksen te-
keminen edellyttää, että työttömät, tutkijat ja muut työttömien
syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisessä mukana olevat osallistuvat
siihen tasavertaisina yhteistyökumppaneina. Tutkimus on tällöin
integroitu osa kehittämistä niin, että tutkijat vastaavat sekä tutki-
muksen että kehittämisen suunnittelusta ja toteuttamisesta. Tutki-
jat eivät näin ollen vastaa vain esimerkiksi siitä, että he tekevät
viranomaisten tai ns. kolmannen sektorin edustajien kanssa käy-
missään neuvotteluissa sovittua työttömyyttä ja siihen liittyvää
syrjäytymistä tutkimuskohteena tarkkailevaa tutkimusta. He vas-
taavat sen sijaan työttömien ja muiden kehittäjien kanssa siitä, et-

tä tutkimus ja kehittäminen etenevät yhteisissä neuvotteluissa sovitulla tavalla. Välittömien hyvinvointi-interventioiden mukainen pyrkimys tehdä käytännön kokeiluja, joissa hyödynnetään työttömille kertynyttä asiantuntemusta omasta syrjäytymisestään ja sen ehkäisemisestä sekä heidän osallistumistaan kehittämiseen, edellyttää myös työttömien osallistumista tutkijoiden ja muiden kehittämiseen osallistuvien kanssa tasavertaisina yhteistyökumppaneina kokeilujen suunnitteluun ja toteuttamiseen. Tällöin työttömiin ei voi suhtautua kohdejoukkona, jonka syrjäytymisen ehkäisyä muut kehittämiseen osallistuvat pyrkivät kehittämään esimerkiksi keskinäistä yhteistyötä tehostamalla.

Välittömien hyvinvointi-interventioiden tavoitteiden mukainen työttömiä osallistava/valtaistava syrjäytymisen ehkäisyn kehittäminen on nähdäkseni mahdollista vain, kun kehittäminen perustuu kriittis-emansipatoriseen osallistuvaan/valtaistavaan toimintatutkimukseen (Fay 1987; Whyte 1991d; Fay 1993; Weiskopf & Laske 1996; People's Participation... 1998; Fals Borda 2001; Kemmis 2001). Kehittämistä ohjaavana *intressinä* (ks. Kuvio 35.) on tällöin yhteiskunnan epätasa-arvoisten valtasuhteiden muuttaminen yhdessä työttömien kanssa niin, että heistä tulee yhteiskunnan täysivaltaisia jäseniä, jotka eivät joudu elämään yhteiskunnan valtasuhteiden huono-osaisiksi syrjäyttämänä alamaisina (ks. Koskinen 1973, 141–148). Tällöin tutkimus ei ole näennäisesti kehittämiseen sisältä osallistuvaa, sitä todellisuudessa tarkkailevaa ja sille suosituksia antavaa kehittämisen reflektointia, joka jää usein vain retoriikan tasolla muutoksia tekeväksi *verbalismiksi*. Tutkimus ei ole myöskään vain osallistumisen vuoksi kehittämistä näennäisesti edistävää toimintaa, jolloin se rajoittuu pelkäksi *aktivismiksi*. Tutkimuksen kehittämiseen osallistuminen merkitsee tällöin sen sijaan sitä, että työttömien, tutkijoiden ja muiden kehittäjien yhteistyön perustana on *toiminnan* ja *reflektion* vuorovaikutuksesta syntyvä dialogi. Tutkimus on tällöin osa kehittämistä käytännössä eteenpäin vievää *praksista*, jossa mukana olevien kehittäjien sanat ja teot (työ) vastaavat toisiaan. (Ks. Freire 2005, 95–137.)

Toiminnan uhraaminen = *verbalismia*
 Reflektion uhraaminen = *aktivismia*

Lähde: Ks. Freire 2005, 95.

Kuvio 35. Toiminnan ja reflektion suhde praksikseen.

Kuvion 35. mukaiseen osallistuvaa/valtaistavaa toimintatutkimusta soveltavaan työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseen osallistuvat sitoutuvat näkemykseen, jonka mukaan tutkijoiden ja työttömien asiantuntemuksen ja osallisuuden lisääminen ovat keskeisiä kehittämisen lähtökohtia ja päämääriä. Tällainen kehittäminen edellyttää ensinnäkin, että yhteiskunnassa vallitsevat kontekstuaaliset edellytykset sallivat sellaisen työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisen, jossa tavoitellaan laajemmin ymmärrettyä työttömien yhteiskunnallista osallistamista kuin heidän osallistamistaan koulutus- ja työmarkkinoille. Suomessa 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun alkuun vallinneet kontekstuaaliset edellytykset eivät näin ollen olleet kovinkaan otollista pohjaa osallistuvaa/valtaistavaa toimintatutkimusta soveltavalle työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämiseksi. Toiseksi osallistuvaa/valtaistavaa toimintatutkimusta soveltava työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittäminen edellyttää, että tieteellisesti pätevää tutkimusta tekevien tutkijoiden nähdään voivan osallistua sekä syrjäytymisen ehkäisyssä käytettävien *keinojen parantamiseen* että näiden keinojen *käytölle asetettävien päämäärien pohtimiseen* (ks. Wilenius 1966; Wilenius 1967/1975; Wilenius 1972). Tällöin tutkijoihin ei suhtauduta vain kehittämisessä mukana olevina apulaisina, joille ei kuulu kehitettävän toiminnan päämäärien ja tarkoituksen pohtiminen. Sen sijaan heidän katsotaan voivan toimia asiantuntijoina, joiden tehtävänä on auttaa suuntaamaan kehittämistä niin, että kehitettävässä toiminnassa saavutettavat tulokset ovat yhteiskunnallisesti hyväksyttäviä. Tärkeintä tällaisessa

osallistuvaa/valtaistavaa toimintatutkimusta soveltavassa työttömien syrjäytymisen ehkäisyn kehittämisessä on, että kaikki kehittämiseen osallistuvat tiedostavat oman osaamisensa rajat ja rajallisuuden. Näin heidän on mahdollista välttyä siltä, että he pitäisivät omia tietojaan ja tapojaan tuottaa uutta tietoa ainoina oikeina keinoina, joilla voidaan tukea entistä parempia tuloksia tuottavaa työttömien syrjäytymisen ehkäisyä tavoittelevaa kehittämistä.

8 ENGLISH SUMMARY

In this research I study the kinds of possibilities created by the contextual (society structure-related) frame prevailing in Finland from the mid-1990s to the early 2000s to develop the prevention of the alienation of the unemployed in compliance with the objectives of *direct well-being interventions*. I reflect on experiences I have gained since the beginning of the 1990s in a still ongoing research process aimed at developing the prevention of unemployed people's alienation. The motives to realize the project include all the life-guiding events that have been determined by my personal environment and its contextual frame. I started the process with my pro gradu thesis on changes made to the Finnish unemployment security system in the beginning of the 1990s, using the contradictions of a developing social welfare state as the frame of reference (see Saari 1994a). I continued the process first by functioning in 1994–2001 as a *directly participating action researcher* in five well-being interventions, the purpose of which was to develop previously used and applicable new customs, methods, and tools for the prevention of alienation among the unemployed. Second, I continued it by functioning during those years as an *indirectly participating researcher* in three research projects whose aim was to study the causes leading to unemployed people's alienation from the labour market and consequently from society in general and to assess the influence of labour policy-related interventions in the prevention of their alienation. By reflecting on the experiences gained from these well-being interventions and research projects I attempt to find answers to the following questions in the present research:

- 1) What kinds of contextual preconditions must be met to make it possible to develop and do supportive social scientific research on the prevention of unemployed people's alienation in compliance with the objectives of direct well-being interventions and
- 2) On what kinds of theoretical-methodological premises must this research-assisted development be based and how does commitment to them affect the objectives of

the development and supportive research as well as the related decision-making?

Observations on developing the prevention of unemployed people's alienation in the 1990s and early 2000s

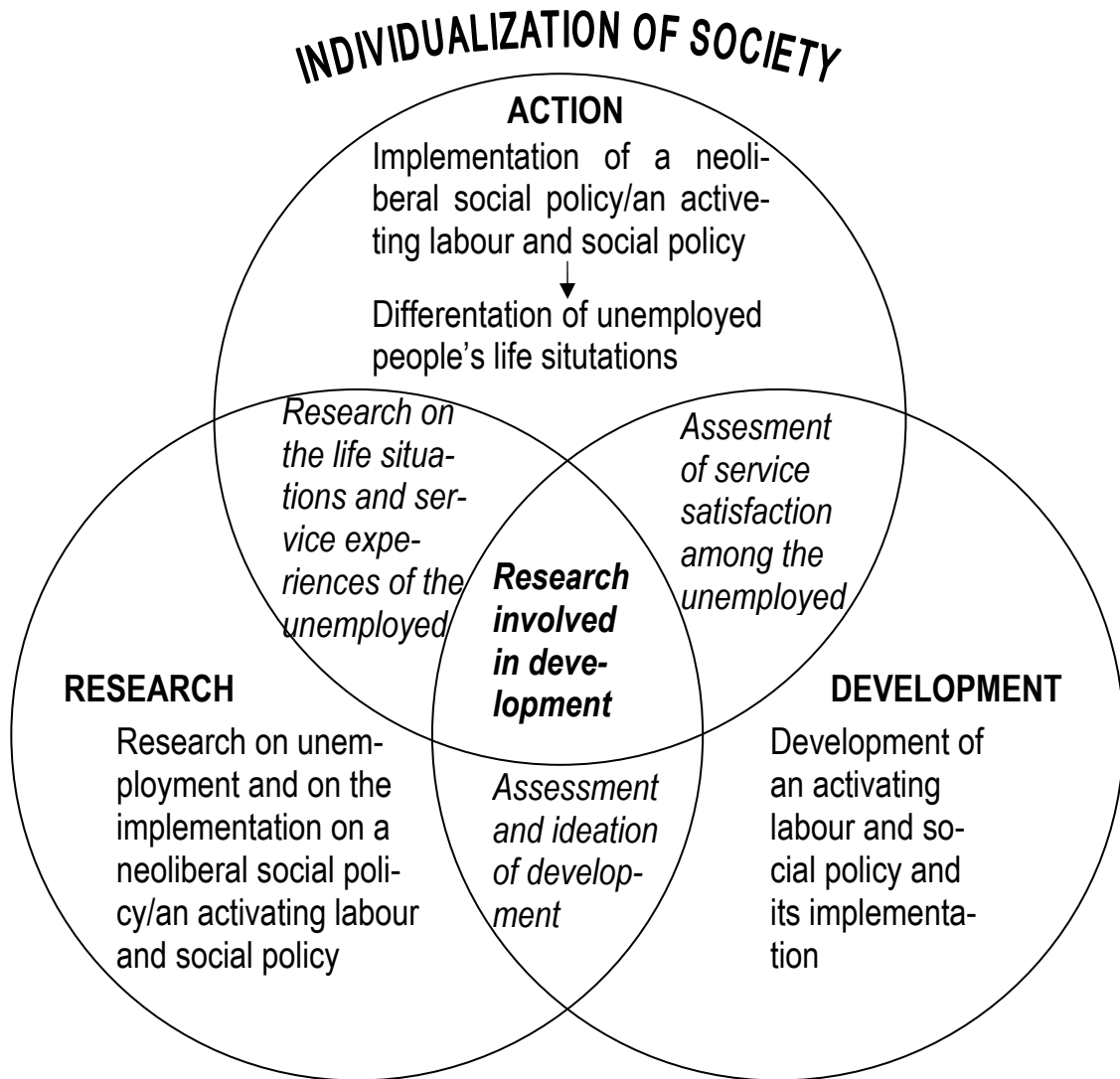
My first salient notion about research on promoting the prevention of unemployed people's alienation is that it is important to differentiate between participatory research from the *inside* and from the *outside* (see Chapter 5). *Participatory research from the inside* means prevention of alienation among unemployed people and participatory/empowering action research that is integrated into practical development carried out by utilizing these people's own action and expertise. There is no strict line between research and development, as researchers and other developers participate in practical decision making required by the development. The aim was to do this type of research in the *Aktiivisuus Asenteeksi [Making Activeness an Attitude]*, *Pitkäaikaistyöttömien selviytymisstrategioiden kehittäminen [Development of Survival Strategies for the Long-Term Unemployed]*, *KIPINÄ*, and *Yhteistyöllä elämä hallintaan [Life into Your Control with Cooperation]* (YEH) projects, which I classify as direct well-being interventions. *Participatory research from the outside* does not mean the prevention of alienation among unemployed people by utilizing their own action and expertise and by doing research that is integrated into practical development. It is because the action under examination is not the same as the above-mentioned development of alienation prevention or because the research focuses on the researched action from the outside. The former type of research was meant to be carried out in the *Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä [Prediction of Educational Needs in the Province of Vaasa]* project, which I classify as an indirect well-being intervention and which develops a regional system for the prediction of further education needs. It was thought to be possible to use it to prepare for the further education needs of the region's workforce more efficiently than before and to focus the region's educational supply according to these needs. The latter type of re-

search was meant to be carried out in the following projects that I classify as research projects: *Työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajouston lisäämisen työllisyysvaikutukset [The Impacts on Employment of an Exception to the Contracts of Employment Act and Increased Flexibility in Salary Payment to Young Persons]*, *Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa? [Well-being Interventions as a Solution for Long-Term Unemployment?]* and *Sosiaaliturvan käyttö ja huonosaisiuden kasaantuminen 31-vuotiailla Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneillä nuorilla aikuisilla [The Utilization of Social Security and the Incrementation of Deprivation among 31-Year-Old Adults Born in 1966 in Northern Finland]*. They concentrated on unemployment and the alienation of the unemployed and assessed the effectiveness of preventive measures used against their alienation, while the researchers participated in the development of preventing unemployed people's alienation by producing necessary information and by issuing recommendations concerning the development.

My second salient notion on research participating in the prevention of alienation among the unemployed is that interventions referred to as *direct real world well-being interventions*, carried out in 1994–2001, did not quite meet their developmental challenge in accordance with the set objective (see Chapter 5). They did not quite manage to carry out practical experimentation and to produce usable and passable, experience-based information on the utilization of expertise and research related to unemployed people's independent activities and alienation in the development of their alienation prevention. Only the *YEH* project was based on unemployed people's independent activities and their development with them *Työttömien Valtakunnallinen Yhteistoimintajärjestö [National Cooperation Organization of the Unemployed] (TVY)* as the responsible implementer of the project. Participation of the unemployed in other projects that were intended to be direct well-being interventions was in practice limited to their being customers who were treated in a patronizing manner by these projects that developed cooperation between the authorities and other parties (see Sipiläinen 1996; Sipiläinen 1998). Thus, they did not have the same possibilities to influence the development carried

out in the projects as the representatives of the actual project implementers. For example, the *Development of Survival Strategies for the Long-Term Unemployed* project was limited to unemployed people's activation by increasing their readiness to take part in training and paid work in the open labour market. The unemployed were seen as the project's customers, who had to be educated, rehabilitated, and supervised even against their own will if necessary so that they could find their individual paths, designed by others, along which to enter for the first time or return to working life that entails paid labour. The same happened with the *Making Activeness an Attitude* and *KIPINÄ* projects, even though they were nominally implemented by the unemployed. In practice, the role of the unemployed in them was limited to the fact that representatives of their local associations were members of the projects' steering/managerial groups.

The third salient notion on research participating in the prevention of alienation among the unemployed is that the context prevailing in Finland in the 1990s and early 2000s did not provide good chances to develop the prevention of unemployed people's alienation in compliance with the objectives of direct well-being interventions (see Chapter 6). The contemporary prevention of alienation and its development had to be adjusted, as shown in Figure 1., into a one-sided interpretation of individualization that structured the societal position of the unemployed as a great wave of development (see Andersson et al. 1997, 1–18; Stenlund 1997, 4–7) within society's modern development phase.

Source: Cf. Saari et al. 1999, 33.

Figure 1. Context that defined research engaged in the development of preventing unemployed people's alienation in Finland from the mid-1990s to the early 2000s.

The one-sided interpretation of the nature of individualization in society's modern development phase, according to which individualization increases the freedom of all members of society in a uniform manner, functioned as a basis for a neoliberal social policy in the country, which led to differentiation among the population. This increased the existing differences between population groups especially by reducing the already tight economic space of persons with limited means. This traditional Finnish economic policy that emphasizes balancing the national economy and a strict attitude towards the unemployed and their benefits fitted

well with the societal goals of the social policy, but the goals were in contradiction with the objectives of the development of preventing unemployed people's alienation carried out in compliance with the corresponding objectives of direct well-being interventions. The goal of the former and its subordinate labour and social policies aimed at activating the unemployed to apply for training and employment was to transfer as many people from outside the labour market into the labour market as quickly as possible by making paid work always more profitable than staying outside. This was attempted by stigmatizing in a neomoralistic manner the unemployed as the cause of their own unemployment, by cutting their social security and by adding its conditionality, by decreasing capital gains taxation (in the beginning of the 1990s) and income taxation (as of the mid-1990s), and by reforming the labour policy system in such a way that its supportive measures placed increased emphasis on labour policy-related needs at the cost of social policy-related needs. The goal of the latter was to create arenas of action that provide meaningful activities and guarantee an economic basis for those that have been outside the paid labour market, and participation in the activities of those arenas was motivated by some other compensation than income from paid work. However, achieving this goal presupposes that the participant's subsistence and participation in the activities are not interlinked, which was not possible in Finnish paid labour-centred society of the 1990s and early 2000s. (Saari 1996a, 48–51; Saari 1999, 119–128; Saari et al. 1999, 10–27; Saari 2003, 249–253.)

Labour and social policy-related reforms based on neoliberalistic social policy were in contradiction with the development of the prevention of unemployed people's alienation complying with the objectives of direct well-being interventions. These reforms are interpreted to have unsettled and even shaken the foundations of Finnish welfare society (Anttonen & Sipilä 2000, 9–17; Puuronen 2004, 21–25) and ended the era of expanding the welfare state that prevailed from the 1960s to the 1980s (Julkunen 2001, 253–266). Along with the reforms, a situation that I have described began to prevail in Finland in the late 1990s and early 2000s (see Figure 2.).

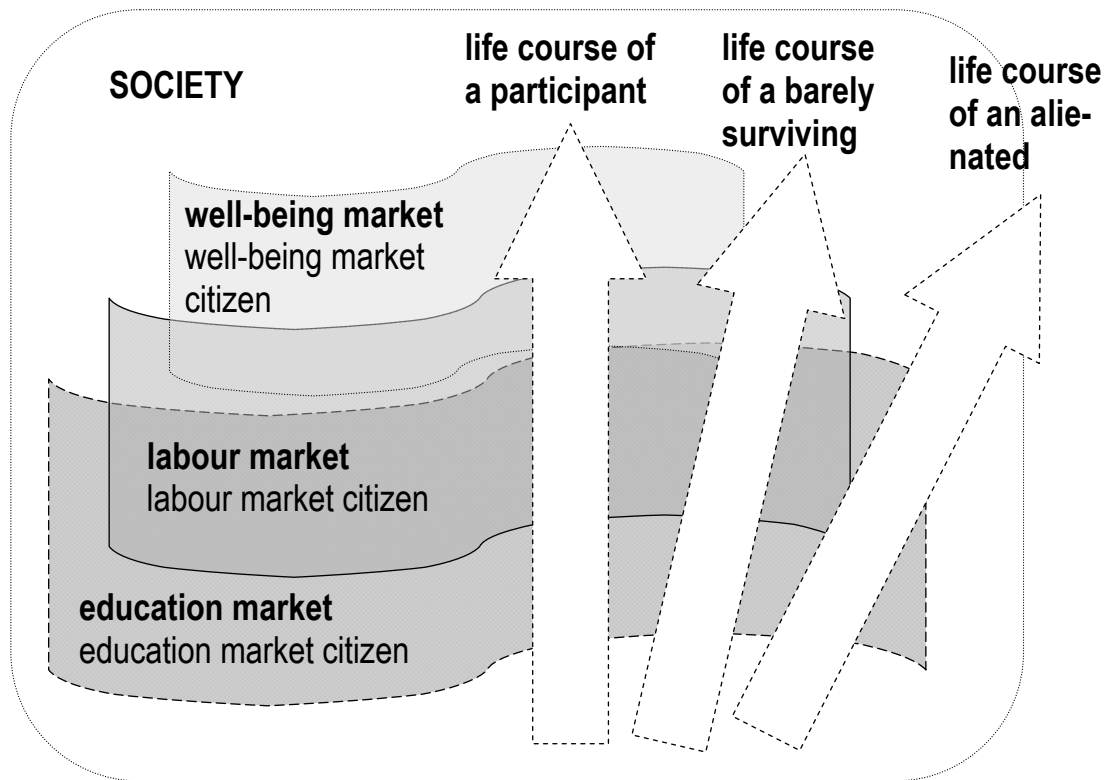

Figure 2. Societal participation and alienation of the education, labour, and well-being market citizen.

The development of individualization increased inequality between population groups, disturbed the foundations of Finnish welfare state, and differentiated people's life situations in such a way that their lives began to split into the *life careers of education, labour, and wellbeing market citizens who are participants in society, who barely survive in it even though they persistently try to participate in it or who are alienated from it no matter how hard they try to participate in it* (Figure 2.). This was the result of 1) increased requirements regarding mobility in the labour market, which meant that one was expected to transfer more flexibly than before from one place of education or employment to another (Suikkanen & Linnakangas & Martti & Karjalainen 2001, 172–183), 2) cuts in social security (Lehtonen & Aho 2000), and 3) the reduced role of the public sector and the extended role of market economy in the production of social and health services (Anttonen & Sipilä 2000, 271–272). Their right to public social and health services that was based on national citizenship, i.e. on residence within the borders of the state, had been reduced and substituted by opportunities and compulsion to purchase commer-

cial social and healthcare services so far as they could afford it as education, labour, and well-being market citizens.

The life course of those who had managed to reach the *life career of a participating citizen* was characterized by cumulative success in the education, labour, and well-being markets. These persons were able to complete studies that enabled them to acquire a well-paid employment that involved, at the most, short-term frictional unemployment. Using their salary they could complement the reduced public social and health services with commercial services. The life course of those who had been driven to the *life career of a citizen struggling to make a living* is characterized by partial success in the education, labour, and well-being markets. They were able to complete studies enabling them to assume a well-paid position and a work career that sometimes entailed short-term frictional and long-term unemployment. Using their salary they could complement the reduced public social and health services with commercial services, but only to some extent. The life course of those who had been pushed to the *life career of a deprived citizen* is characterized by poor success in the education, labour, and well-being markets. They had difficulties in completing their studies and therefore had to assume a poorly-paid employment and a work career that entailed long-term unemployment and employment relations in the subsidized labour market. Using their salary they could not complement the reduced public social and health services with commercial services. (Viinamäki 1999, 131–240; Viinamäki & Saari 2001a, 11–32; Saari & Viinamäki 2003, 22–48; see also Vähätalo 1998, 158–182; Heinonen 1999, 164–172.)

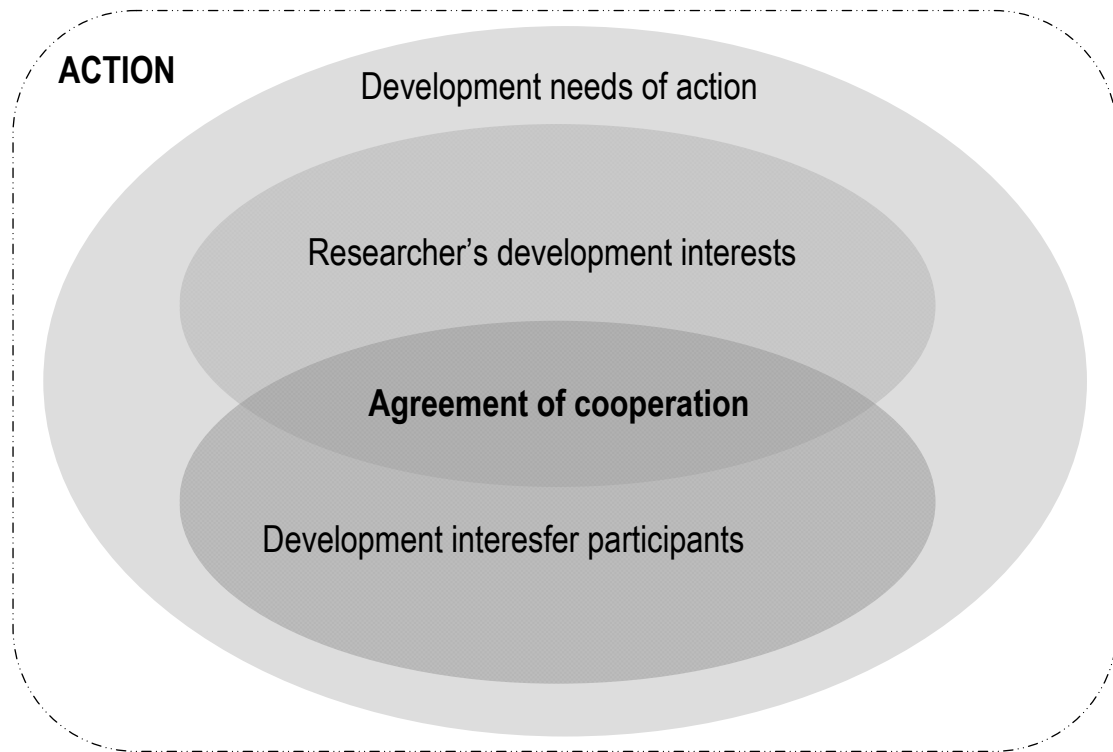
In many ways, this development called into question whether those holding the highest power attempted to maintain even the *cheap version of the Nordic welfare state* (see Julkunen 2001, 144) when choosing the Finnish social development policy and the related labour and social policies. It also was in contradiction with the societal objective inscribed in the development of the prevention of unemployed people's alienation and complying with the objectives of direct well-being interventions. A precondition for successful development within them was that the Finnish society and welfare state would have been developed into a wel-

fare society, in which the social security of its members is not dependent on whether they work or have worked long enough in the labour market or whether they function or have functioned in the “alternative labour market” that can be described e.g. with terms such as new economy, the third labour market, and the third sector. Enabling genuine alternative activity not motivated by salary from paid work and economic profit from commercial activity (see *Aloitteellisuus ja...* 1994; *Työtä, toimintaa...* 1995) would have required e.g. changing the existing social security regulations in such a way that the linkage between paid work and people’s subsistence would have weakened and ultimately vanished (see Dwyer 2004, 180–181) instead of becoming stronger, as actually happened in Finland. Carrying out these kinds of reforms complying with ideas presented in proposals under titles such as citizen’s pay (Kasvio 1994, 250–257), youth pay (Viinamäki 1996, 150–151), expansion of social security (Koistinen 1997, 62–66), participation income (Heinonen 1999, 143–153), and basic income (Särkelä & Eronen 2007, 159–166) would have meant a change from implementing a labour and social policy that activates the unemployed and other marginal groups to enter the education and labour market to implementing an active labour and social policy that increases the social responsibility of the authorities and employers over those in danger of becoming and those that already have become alienated.

The requirements set for research supporting the implementation of direct well-being interventions

The fourth salient notion I have made on research participating in developing the prevention of alienation among the unemployed is related to finding out the research approach to be used to enable research that participates in the development of preventing unemployed people’s alienation in compliance with the objectives of direct well-being interventions. Based on the experiences I have gained I conclude that it is possible to do research that participates in development from the inside and supports the development of preventing unemployed people’s alienation in compliance with these objectives, when the research is done by applying participa-

tory/empowering action research. To succeed in the integration of research into such development that requires equal cooperation between those participating in all development, the participants are well-advised to draw up an *agreement of cooperation* (Figure 3.) as a basis for development.

Source: Cf. Weiskopf & Laske 1996, 131.

Figure 3. Agreement of cooperation and the factors affecting it.

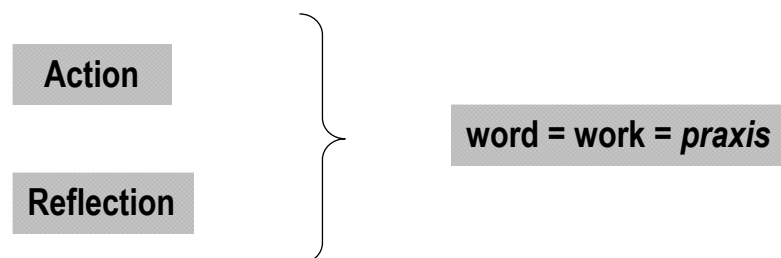
In an agreement of cooperation the participants should agree on the intended *practical development* of the action to be developed. When making the agreement they should observe all the participants' views regarding the *development needs* of the action. The larger the number of observed development needs, the better the chances of success. On the other hand, the integration of research into development is facilitated by close *development interests between the researcher and the other participants*. In an ideal situation, the developmental interests of the researcher and the other participants match, and the agreement of cooperation, serving as a basis for development, observes all the development needs related to the action. Then all those involved in practical development acknowledge the development needs related to the action and are

unanimous as to the objectives and methods of development. (Figure 3.; Weiskopf & Laske 1996, 130–133.)

However, in real-life development projects it is rare, perhaps even impossible, to reach such an agreement that observes all the development needs of the action under development. For example, the participants' development interests rarely, if ever, correspond to each other fully. In addition, the development needs of action change when the action changes due to development or some other reason affecting it. This change in the action also tests the unanimity reached on the development. It may become a problem for example because some of the parties involved are not aware of the changes that have occurred in the action during the development. They may then attempt to develop the action through means that are no longer necessary. Therefore, to succeed in development and integrated research, those involved in the development must have frequent negotiations on its objectives and methods. This is how they can reach and maintain a sufficient consensus, needed as a basis for cooperative development, on the objectives of the development and the means to be used to reach them.

Doing action research that entails the participation of unemployed people and research and complies with the objectives of direct well-being interventions requires that unemployed people, researchers, and all other parties involved in development function as equal, cooperating partners. Then research becomes integrated in development, and the researchers are responsible for the planning and implementation of not only the research but also the development. Researchers are thus not only responsible, for example, for carrying out a study focusing on unemployment and the related alienation as agreed in negotiations with authorities or a party referred to as the third sector. They, unemployed people, and other developers are, instead, responsible for the progress of the research and development as agreed in joint negotiations. The aim of direct well-being interventions is to make practical experiments utilizing unemployed people's expertise on their own alienation and its prevention as well as their participation in development. This aim also requires unemployed people, researchers, and other parties involved in development to participate in

the planning and implementation of experiments as equal, co-operating partners. Consequently, it is not possible to treat the unemployed as a target group and to think that other parties can prevent this group's alienation for example by strengthening their own cooperation. The development of preventing alienation among the unemployed in a participatory/empowering manner and in compliance with the objectives of well-being interventions is in my opinion possible only if the development is based on critical-emancipatory, participatory/empowering action research (Fay 1987; Whyte 1991d; Fay 1993; Weiskopf & Laske 1996; People's Participation... 1998; Fals Borda 2001; Kemmis 2001). The development *interest* (see Figure 4.) is then the desire to alter society's unequal power relations jointly with the unemployed so that they can become full-fledged members of society who do not have to lead the lives of deprived subjects, pushed aside by society's power relations. Then research is not reflection that only nominally participates from the inside in development, observes it, and provides recommendations to it, which often means mere *verbalism* that leads to changes at the level of rhetoric. Further, the research is not action speciously promoting development just for the sake of participation, in which case it is limited into mere *activism*. Instead, participation in the development of research then means that the basis for cooperation between the unemployed, researchers, and other developers is formed by a dialogue stemming from the interaction of *action* and *reflection*. Research is in this case part of a *praxis* that actually carries on development, and the words and deeds (work) of developers involved in the praxis correspond to one another. (See Freire 2005, 95–137.)

At the sacrifice of action = *verbalism*
 At the sacrifice of reflection = *activism*

Source: See Freire 2005, 95.

Figure 4. The relation of action and reflection to praxis.

Those participating in the development of preventing the alienation of unemployed people through participatory/empowering action research, as shown in Figure 4., are committed to think that increasing the expertise and participation of researchers and the unemployed serves as an important starting point and goal for development. A precondition for such development is that the contextual frame of society enables the development of activity aimed at unemployed people's broader societal participation than participation in the education and labour markets. This situation did not prevail in Finland from the mid-1990s to the early 2000s. Another precondition for this development is that researchers doing scientifically competent research are considered to be able to participate in the prevention of alienation by *improving the methods* to be used and by *studying the goals of using the methods* (see Wilenius 1966; Wilenius 1967/1975; Wilenius 1972). Then researchers are not treated merely as development assistants who are not supposed to think about the objectives and meaning of the developed action. Instead, they are considered to be able to act as experts, whose task is to assist in focusing the development in such a way that the results of the developed action are acceptable at the societal level. The most important point in such development of preventing the alienation of the unemployed is that all those participating in the development recognize the limits their own expertise. Thereby they can avoid regarding their personal knowledge and methods of producing new knowledge as the only conceivable means to support ever more efficient development of preventing the alienation of the unemployed.

LÄHTEET

KIRJALLISUUS

- Aaltola, Juhani & Syrjälä, Leena 1999:** Tiede, toiminta ja vaikuttaminen. Teoksessa Heikkinen, Hannu L. T. & Huttunen, Rauno & Moilanen, Pentti (toim.): Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. ATENA kustannus, 11–24.
- Abma, Tineke A. 1997:** Sharing Power, Facing Ambiguity. Teoksessa Mabry, Linda (toim.): Evaluation and the Postmodern Dilemma. Advances in Program Evaluation. Volume 3. JAI PRESS, Greenwich, 105–119.
- Action research in employment. Evaluation of selected projects (1997/1998). Development of local employment 2000:** Employment & social affairs. Employment and European Social Fund. European Commission, Directorate-General for Employment and Social Affairs, Directorate A.1. European Communities/Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Aho, Simo & Halme, Jukka & Nätti, Jouko 1999:** Tukityöllistämisen ja työvoimakoulutuksen kohdentuminen ja vaikuttavuus 1990–1996. Työpoliittinen tutkimus Nro 207. Työministeriö, Helsinki.
- Aho, Simo & Holttinen, Jari & Vehviläinen, Jukka & Virjo, Ilkka 2000:** Vuoden 1998 työvoimapolitiittisen uudistuksen arviointia. Työpoliittinen tutkimus Nro 224. Työministeriö, Helsinki.
- Aho, Simo & Kunttu, Susanna 2001:** Työvoimapolitiittisten toimien vaikuttavuuden tutkiminen rekisteriaineistojen avulla. Menetelmäkehittelyä ja 1994–1997 toteutettuja toimia koskevia tuloksia. Työpoliittinen tutkimus Nro 233. Työministeriö, Helsinki.
- Aho, Simo & Nätti, Jouko & Suikkanen, Asko 1996:** Työvoimakoulutuksen ja tukityöllistämisen vaikuttavuus 1988–1992. Työpoliittinen tutkimus Nro 144. Työministeriö, Helsinki.
- Aho, Simo & Österman, Päivi 1999:** Ikääntyvien työssäkäynti, työttömyys ja varhainen eläkkeelle siirtyminen 1987–1996. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1999:7. Sosiaali- ja terveysministeriö & Työministeriö, Helsinki.
- Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän muistio 1999:** Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 1999:20. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Alajääskö, Pekka & Parviainen, Seija 1995:** EMU ja työllisyyspolitiikka. Työpoliittinen tutkimus Nro 127. Työministeriö, Helsinki.
- Ala-Kauhaluoma, Mika & Keskitalo, Elsa & Lindqvist, Tuija & Parpo, Antti 2004:** Työttömien aktivointi. Kuntouttava työtoiminta -lain sisältö ja vaikuttavuus. Stakes, Tutkimuksia 141. Stakes, Helsinki.
- Alasuutari, Pertti 1993/1994:** Laadullinen tutkimus. 3. painos. Vastapaino, Tampere.
- Alasuutari, Pertti 2001:** Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Hanki ja jää & Gaudeamus Kirja, Helsinki.

- Aloitteellisuus ja osallistuminen yhteiskunnan uudistamisessa 1994:** Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1994:7. Sosiaali- ja terveysministeriö, Ehkäisevän sosiaali- ja terveystieteiden osasto, Helsinki.
- Alvesson, Mats & Sköldbäck, Kaj 1994:** Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod. Studentlitteratur, Lund.
- Ammatinvalinnanohjauksen ja ammatillisen kuntoutuksen asiakasrekisteri 1994:** Työhallinnon julkaisu Nro 89. Työministeriö, Helsinki.
- Andersson, J-O. & Helppi, T. & Kasvio, A. & Koivukangas, P. & Kuusi, O. & Lahti, A. & Mannermaa, M. & Niinivaara, M. & Stenlund, H. & Valtonen, H. 1997:** Työskenaariot. Työelämän suunnat ja ulottuvuudet. Skenaarioprojektin väliraportti. Työhallinnon julkaisu Nro 171. Työministeriö, Helsinki.
- Antila, Juha 1998:** Muuttuva yritys – muuttuvat työajat. Työpoliittinen tutkimus Nro 187. Työministeriö, Helsinki.
- Anttila, Timo 1997:** Työajan lyhentäminen ja uudelleenorganisointi. 6+6 -tuntia työaikamallin toteutus suomalaisyrityksissä. Työpoliittinen tutkimus Nro 171. Työministeriö, Helsinki.
- Anttila, Timo & Tyrväinen, Paula 1999:** Kuntasektorin työaikakokeilut. Tavoitteet, toteutus ja tulokset. Työpoliittinen tutkimus Nro 202. Työministeriö, Helsinki.
- Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma 2000:** Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Vastapaino, Tampere.
- Arbetsmarknad och arbetsmarknadspolitik i Norden 1995:** TemaNord 1995:602. Nordiska ministerrådet, Köpenhamn.
- Argyris, Chris 1999/2002:** On Organizational Learning. Second Edition. Blackwell Publishing, Malden.
- Argyris, Chris & Putnam, Robert & McLain Smith, Diana 1985/1990:** Action Science. 3. painos. Jossey-Bass Publishers, San Francisco.
- Argyris, Chris & Schön, Donald A. 1978:** Organizational Learning: A Theory of Action Perspective. Addison-Wesley Publishing Company, Reading.
- Argyris, Chris & Schön, Donald A. 1991:** Participatory Action Research and Action Science Compared. A Commentary. Teoksessa Whyte, William Foote (toim.): Participatory Action Research. Sage Publications, Newbury Park, 85–96.
- Argyris, Chris & Schön, Donald A. 1996:** Organizational Learning II. Theory, Method, and Practice. Addison-Wesley Publishing Company, Reading.
- Arnkil, Erik 1991:** Peilejä. Hypoteeseja sosiaalityön ristiriidoista ja kehitysvyöhykkeestä. Sosiaali- ja terveystieteiden osasto. Tutkimuksia 5/1991. Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Arnkil, Erik 2006:** Okavango-kehittäminen – Välittääkö kukaan jatkuvuudesta? Teoksessa Seppänen-Järvelä, Riitta & Karjalainen, Vappu (toim.): Kehittämistyön risteyksiä. Stakes, Helsinki, 75–88.
- Arnkil, Robert 1986:** Ammatinvalintapsykologin työn kehittämistutkimus. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia nro 68. Työvoimaministeriö/Suunniteluosasto, Helsinki.
- Arnkil, Robert 1989:** Kehittämisyhmien koulutusohjelma. Valtionhallinnon kehittämisskeskus. Valtion painatuskeskus, Helsinki.

- Arnkil, Robert 1995:** Restructuring Labour Administration – investigating the Finnish experience from a regional-local perspective. Työhallinnon julkaisu Nro 90. Työministeriö, Helsinki.
- Arnkil, Robert & Nieminen, Jarmo & Säkjärvi, Maija 1997:** Yksilölliset palvelukokonaisuudet pitkäaikaistyöttömille ja niille, jotka ovat vaarassa joutua pitkäaikaistyöttömiksi. Euroopan sosiaalirahaston Suomen tavoite 3 -ohjelma. ESR-julkaisut 10/97.
- Arnkil, Robert & Spangar, Timo & Nieminen, Jarmo 2000:** Suomen työvoimapolitiittisen uudistuksen arviointi palveluprosessin ja paikallistoimistojen näkökulmasta. Evaluoinnin loppuraportti. Työpoliittinen tutkimus Nro 219. Työministeriö, Helsinki.
- Arvioita EU:n sisämarkkinoiden ja EMU:n kolmannen vaiheen vaikutuksista Suomen työmarkkinoihin. Työryhmäraportti 1996:** Työpoliittinen tutkimus Nro 136. Työministeriö, Helsinki.
- Atkinson, Paul 1990:** The Ethnographic Imagination. Textual constructions of reality. Routledge, London.
- Autio, Minna 1998:** Työn ja opiskelun risteysasemalla. Tutkimus nuorten työstä ja työorientaatioista hampurilaisravintolassa. Työpoliittinen tutkimus Nro 196. Työministeriö, Helsinki.
- Barry, Monica 1999:** Empowering through Partnership – The Relevance of Theories of Participation to Social Work Practice. Teoksessa Shera, Wes & Wells, Lilian M. (toim.): Empowerment Practice in Social Work. Developing Richer Conceptual Foundations. Canadian Scholars' Press, Toronto.
- Bauman, Zygmunt 1996:** Postmodernin lumo. Suomentanut Jyrki Vainonen. Toimittanut Pirkkoliisa Ahponen & Timo Cantell. Vastapaino, Tampere.
- Bauman, Zygmunt 2002:** Notkea moderni. Suomentanut Jyrki Vainonen. Vastapaino, Tampere.
- Beck, Ulrich 1990:** Riskiyhteiskunnan vastamyrryt. Organisoitu vastuuttomuus. Suomentanut Heikki Lempa. Vastapaino, Tampere.
- Beck, Ulrich 1997:** The Reinventions of Politics. Rethinking Modernity in the Global Social Order. Translated by Mark Ritter. Polity Press, Cambridge.
- Beck, Ulrich 1999/2007:** World Risk Society. 5. painos. Polity Press, Cambridge.
- Bercusson, Brian & Deakin, Simon & Koistinen, Pertti & Kravaritou, Yota & Mückenberger, Ulrich & Supiot, Alain & Veneriani, Bruno 1996:** Manifesti sosiaalisesta Euroopasta. STAKES, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Helsinki.
- Birkhölzer, Karl 1996:** Social Economy, Community Economy and Third Sector: Fashionable Slogans or Building Blocks of the Future. Teoksessa People's Economy – Wirtschaft von unten. Approaches Towards a New Social Economy in Europe. Bauhaus Dessau Foundation. European Network for Economic Self Help and Local Development, Dessau, 41–43.
- Bourdieu, Pierre 1985:** Sosiologian kysymyksiä. Suom. J.P. Roos. Vastapaino, Tampere.

- Bourdieu, Pierre 1998:** Järjen käytännöllisyys. Toiminnan teorian lähtökohtia. Suomentanut Mika Siimes. Vastapaino, Tampere.
- Bourdieu, Pierre 1999:** Vastatulet. Ohjeita uusliberalismin vastaiseen taisteluun. Suomentanut Tiina Arppe. Otava, Helsinki.
- Bradbury, Hilary & Reason, Peter 2001:** Conclusion: Broadening the Bandwidth of Validity: Issues and Choice-points for Improving the Quality of Action Research. Teoksessa Reason, Peter & Bradbury, Hilary (toim.): Handbook of Action Research. Participative Inquiry and Practice. Sage Publications, London, 447–455.
- Brannen, Julia 1992:** Combining Qualitative and Quantitative Approach: An Overview. Teoksessa Brannen, Julia (toim.): Mixing Methods: Qualitative and Quantitative Research. Avebury, Aldershot, 3–33.
- Bryson, Lois 1992:** Welfare and the State. Who Benefits? The Macmillan Press, Basingstoke.
- Charon, Joel M. 1995:** Ten Questions. A Sociological Perspective. Second Edition. Wadsworth Publishing Company, Belmont.
- Coghlan, David & Brannick, Teresa 2001/2002:** Doing Action Research in Your Own Organization. Sage Publications, London.
- Cohen, Ira J. 1987/1990:** Structuration Theory and Social Praxis. Teoksessa Giddens, Anthony & Turner, Jonathan H. (toim.): Social Theory Today. Polity Press, Cambridge & Basil Blackwell, Oxford, 273–308.
- Creswell, John W. 1994:** Research design. Qualitative and quantitative approaches. Sage Publications, Thousand Oaks.
- Deacon, Bob 1998:** Inhimillinen ja sosiaalinen pääoma – käsitteet ja niiden soveltaminen murrosyhteiskunnissa. Teoksessa Kajanoja, Jouko & Simpura, Jussi (toim.): Sosiaalinen pääoma. Käsite ja sen soveltaminen sosiaali- ja talouspolitiikassa. VATT-Julkaisuja 24. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki, 77–84.
- Deacon, Bob 1999:** Kansainväliset järjestöt, Euroopan Unioni ja globaalinen sosiaalipolitiikka. Teoksessa Kosonen, Pekka & Simpura, Jussi (toim.): Sosiaalipolitiikka globaalissa maailmassa. Sosiaalipoliittinen yhdistys. Gaudeamus Kirja, Helsinki, 61–88.
- Delanty, Gerard 1999:** Social Theory in a Changing World. Conceptions of Modernity. Polity Press, Cambridge & Blackwell Publishers, Oxford.
- Denzin, Norman K. 1978:** The Research Act. A Theoretical Introduction to Sociological Methods. Second Edition. McGraw-Hill, New York.
- Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. 2000:** Preface. Teoksessa Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim.): Handbook of Qualitative Research. Second Edition. Sage Publications, Thousand Oaks, ix–xx.
- Dick, Bob 1993:** You want to do an action research thesis? Tulostettu 12.5.2003 <http://www.scu.edu.au/schools/gcm/ar/art/arthesis.html>
- Douthwaite, Richard 1996:** Developing a Parallel Economy. Teoksessa People's Economy – Wirtschaft von unten. Approaches Towards a New Social Economy in Europe. Bauhaus Dessau Foundation. European Network for Economic Self Help and Local Development, Dessau, 15–28.
- Drøpping, Jon Anders & Hvinden, Bjørn & Vik, Kirsten 1999:** Activation policies in the Nordic countries. Teoksessa Kautto, Mikko & Heik-

- kilä, Matti & Hvinden, Bjørn & Marklund, Staffan & Ploug, Niels (toim.): Nordic Social Policy. Changing welfare states. Routledge, London, 133–158.
- Dwyer, Peter 2004:** Understanding social citizenship. Themes and perspectives for policy and practice. The Policy Press, Bristol & The Social Policy Association.
- Ek, Ellen & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena & Sovio, Ulla & Järvelin, Marjo-Riitta 2004:** Nuorten aikuisten työelämästä syrjäytyminen ja sosiaaliturvan käyttö. KELA. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 76. Helsinki.
- Elden, Max & Chrisholm, Rupert F. 1993:** Emerging Varieties of Action Research: Introduction to the Special Issue. Human Relations 46(2), 121–142.
- Employment and Labour Market Interventions 1992:** Papers and Proceedings of the Fourth Meeting of Asian Employment Planners, New Delhi, December 17–19, 1991. International Labour Organisation, International Labour Office, Geneva.
- Engeström, Yrjö 1985:** Kehittävän työntutkimuksen peruskäsitteitä. Aikuiskasvatus 5(4), 156–164.
- Engeström, Yrjö 1990:** Learning, working and imagining - Twelve studies in activity theory. Orienta-Konsultit, Jyväskylä.
- Engeström, Yrjö 1995:** Kehittävä työntutkimus. Perusteita, tuloksia, haasteita. Painatuskeskus, Helsinki.
- Engeström, Yrjö 2004:** Ekspansiivinen oppiminen ja yhteiskehittely työssä. Vastapaino, Tampere.
- Engeström, Yrjö & Engeström, Ritva 1984:** Siivoustyön hallinta ja työntekijöiden laadullinen koulutustarve - Tutkimus ServiSystems Oy:n siivoojista. ServiSystems Oy, Helsinki.
- Eri hallinnonalojen sitoutuminen työllisyyden hoitoon. Työryhmän muistio 15.6.1994 1994:** Työhallinnon julkaisu Nro 63. Työministeriö, Helsinki.
- Eronen, Anne & Hokkanen, Liisa & Kinnunen, Petri & Lehto-Pusa, Päivi & Rönberg, Leif & Särkelä, Riitta 1995:** Hyvinvoinnin verkostoja näkyvissä. Kuntien ja järjestöjen näkemyksiä sosiaalisen tuen tuottamisesta. Hyvinvoinnin tukiverkostot julkaisuja 1/1995. Sosiaali- ja terveysturvan Keskusliitto, Helsinki.
- Eräsaari, Risto 1996:** Käsi, kahva ja sateenvarjo. Toim. Juha Virkki. SoPhi. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 3. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Esitys työvoiman alueellisen liikkuvuuden linjauksiksi. Palveluprosessin kehittäminen ja alueellinen liikkuvuus -projekti. Raportti I 2001:** Työhallinnon julkaisu Nro 271. Työministeriö, Helsinki.
- Eskola, Antti 1994:** Sosiaalitieteen muuttuvat tekstit ja käytännöt. Teoksessa Weckroth, Klaus & Tolkki-Nikkonen, Mirja (toim.): jos A niin... Vastapaino, Tampere, 13–53.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998:** Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 2. painos. Vastapaino, Tampere.
- Esterberg, Kristin G. 2002:** Qualitative Methods in Social Research. McGraw-Hill Companies, Boston.

- Euroopan sosiaalirahasto. Suomi. Yhdistetty ohjelma-asiakirja. Tavoite 3. 1995–1999 1995a:** Työministeriö.
- Euroopan sosiaalirahasto. Suomi. Yhdistetty ohjelma-asiakirja. Tavoite 4. 1995–1999 1995b:** Työministeriö.
- Euroopan Unionin laajentumisen vaikutuksista työvoiman liikkuvuuteen. Työryhmämuistio 13.11.1997 1998:** Työhallinnon julkaisu Nro 192. Työministeriö, Helsinki.
- EU:n työllisyysuuntaviivojen mukainen Suomen työllisyyspolitiikan toimintasuunnitelma. Huhtikuu 1998 1998:** Työhallinnon julkaisu Nro 203. Työministeriö, Helsinki.
- EU:n työllisyysuuntaviivojen mukainen Suomen työllisyyspolitiikan toimintasuunnitelma. Huhtikuu 1999 1999:** Työhallinnon julkaisu Nro 226. Työministeriö, Helsinki.
- EU:n työllisyysuuntaviivojen mukainen Suomen työllisyyspolitiikan toimintasuunnitelma. Huhtikuu 2000 2000:** Työhallinnon julkaisu Nro 251. Työministeriö, Helsinki.
- EU:n työllisyysuuntaviivojen mukainen Suomen työllisyyspolitiikan toimintasuunnitelma. Huhtikuu 2001 2001:** Työhallinnon julkaisu Nro 282. Työministeriö, Helsinki.
- Fals Borda, Orlando 2001:** Participatory (Action) Research in Social Theory: Origins and Challenges. Teoksessa Reason, Peter & Bradbury, Hilary (toim.): Handbook of Action Research. Participative Inquiry and Practice. Sage Publications, London, 27–37.
- Fay, Brian 1987:** Critical Social Science. Liberation and its Limits. Polity Press, Cambridge & Basil Blackwell, Oxford.
- Fay, Brian 1993:** The Elements of Critical Social Science. Teoksessa Hammersley, Martin (toim.): Social Research. Philosophy, Politics and Practice. Sage Publications [in association with The Open University], London, 33–36.
- Ferrarotti, Franco 1981:** On the Autonomy of the Biographical Method. Teoksessa Bertaux, Daniel (toim.): Biography and Society. The Life History Approach in the Social Sciences. Sage Studies in International Sociology 23. International Sociological Association [Sage Publications, Beverly Hills], 19–27.
- Fetterman, David M. 1996:** Empowerment Evaluation: An Introduction to Theory and Practice. Teoksessa Fetterman, David M. & Kaftarian, Shakeh J. & Wandersman, Abraham (toim.): Empowerment Evaluation. Knowledge and Tools for Self-Assessment & Accountability. Sage Publications, Thousand Oaks, 3–46.
- Fetterman, David M. 2001:** Foundations of Empowerment Evaluation. Sage Publications, Thousand Oaks.
- Fetterman, David M. & Kaftarian, Shakeh J. & Wandersman, Abraham (toim.) 1996:** Empowerment Evaluation. Knowledge and Tools for Self-Assessment & Accountability. Sage Publications, Thousand Oaks.
- Fildes, Dave 2005:** The Three in One Men's Project: An Evaluation Methodology. Centre for Health Service Development, University of Wollongong. Tulostettu 21.5.2008 <http://menshealth.uws.edu.au/documents/3%20in%201%20Mens%20Proj%20Eval%2005.pdf>

- Fischer, Frank 1995:** *Evaluating Public Policy*. 2. painos. Nelson-Hall, Chicago.
- Freire, Paulo 2005:** *Sorrettujen pedagogiikka*. Suomentanut Joel Kuortti. Toimittanut Tuukka Tomperi. Johdanto ja jälkisanat Tuukka Tomperi & Juha Suoranta. Vastapaino, Tampere.
- Forsman, Tuula & Liukkunen, Ulla (toim.) 1999:** *Kansallinen ikäohjelma ja työministeriö -projektin väliraportti*. Joulukuu 1999. Työhallinnon julkaisu Nro 240. Työministeriö, Helsinki.
- Gaventa, John & Cornwall, Andrea 2001:** *Power and Knowledge*. Teoksessa Reason, Peter & Bradbury, Hilary 2001 (toim.): *Handbook of Action Research. Participative Inquiry and Practice*. Sage Publications, London, 70–80.
- Greene, Jennifer C. 1997:** *Participatory Evaluation*. Teoksessa Mabry, Linda (toim.): *Evaluation and the Postmodern Dilemma. Advances in Program Evaluation. Volume 3*. JAI PRESS, Greenwich, 171–189.
- Greenwood, Davydd J. & Whyte, William Foote & Harkavy, Ira 1993:** *Participatory Action Research as a Process and as a Goal*. *Human Relations* 46(2), 175–192.
- Growth, competitiveness, employment. The challenges and ways forward into the 21st century. White Paper 1993:** COM(93)700. 5 December 1993. Parts A and B. Bulletin of the European Communities. Supplement 6/93. Commission of the European Communities/Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg. Tulostettu 6.8.2007 http://aei.pitt.edu/1139/01/growth_wp_COM_93_700_Parts_A_B.pdf
- Guba, Egon G. & Lincoln, Yvonna S. 1989:** *Fourth Generation Evaluation*. Sage Publications, Newbury Park.
- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. 1997:** *The New Language of Qualitative Method*. Oxford University Press, New York.
- Gustafsson, Björn & Aaberge, Rolf & Cappelen, Ådne & Pedersen, Peter J. & Smith, Nina & Uusitalo, Hannu 1999:** *The distribution of income in the Nordic countries: changes and causes*. Teoksessa Kautto, Mikko & Heikkilä, Matti & Hvinden, Bjørn & Marklund, Staffan & Ploug, Niels (toim.): *Nordic Social Policy. Changing welfare states*. Routledge, London, 215–234.
- Habermas, Jürgen 1974/1977:** *Theory and Practice*. Translated by John Viertel. Heinemann, London.
- Habermas, Jürgen 1987/1992:** *The Theory of Communicative Action. Volume 2. Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason*. Translated by Thomas McCarthy. Polity Press, Cambridge.
- Hakala, Pekka & Riehungangas, Risto & Marttinen, Jouni & Rintala, Jarmo 1995:** *Pitkäaikaistyöttömyyden ennaltaehkäisy. Kolmella työmarkkina-alueella toteutetun kokeilun loppuraportti*. Työhallinnon julkaisu Nro 113. Työministeriö, Helsinki.
- Hakanen, Veikko & Kauppinen, Timo & Repo, Paula & Tähtinen, Arto 1996:** *Implementation of Labour Laws and Collective Agreements in Finland, Sweden, Germany, France and Great Britain*. *Labour Policy Studies* Number 161. Ministry of Labour, Helsinki.

- Hakuli, Markku & Katajamäki, Hannu & Vartiainen, Pirkko 1995:** Mistä on hyvä tulos tehty? Työllistämistukien tuloksellisuuden monita-
hoarviointi. Työpoliittinen tutkimus Nro 97. Työministeriö, Helsinki.
- Hall, Peter A. 1993:** Policy Paradigms, Social Learning, and the State. The
Case of Economic Policymaking in Britain. *Comparative Politics* 25(3),
275–296.
- Hammersley, Martyn 1992:** What's Wrong With Ethnography? Methodo-
logical explorations. Routledge, London.
- Harju, Aaro 2000:** Uusi työ -projekti työllistämisen tutkimus- ja kehittä-
mishankkeena. Teoksessa Harju, Aaro & Backberg-Edwards, Kristiina
(toim.): Kohti uutta työtä. Uusi työ -kansalaisjärjestöjen yhteinen työllii-
syysprojekti. Suomen nuorisoyhteistyö Allianssin, Suomen Liikunta ja
Urheilun sekä Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton Uusi työ -projekti.
Uusi työ -projekti, 11–52.
- Hart, Elizabeth & Bond, Meg 1995/1996:** Action Research for Health
and Social Care. A Guide to Practice. 3. painos. Open University Press,
Buckingham.
- Health and Other Welfare Differences between Population Groups Re-
search Programme 1998–2000. Programme information pack 1998:**
Coordinating Centre. Department of Public Health. University of Hel-
sinki, Finland.
- Heikkilä, Eija-Mari & Katajamäki, Hannu & Saari, Erkki 1999:** Enna-
koinnin sietämätön vaikeus. Yritys hahmottaa työelämän lyhyen ja pit-
kän aikavälin muutoksia entisen Vaasan läänin alueella. Vaasan yliopis-
ton tutkimuslaitos. Palvelututkimuksia 1/1999. Vaasa.
- Heikkinen, Hannu L. T. & Huttunen, Rauno & Moilanen, Pentti
(toim.) 1999:** Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita
ja näköaloja. ATENA kustannus.
- Heikkinen, Hannu L. T. & Jyrkämä, Jyrki 1999:** Mitä on toimintatutki-
mus? Teoksessa Heikkinen, Hannu L. T. & Huttunen, Rauno & Moila-
nen, Pentti (toim.): Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen pe-
rusteita ja näköaloja. ATENA kustannus, 25–62.
- Heinonen, Jari 1999:** Hyvinvointimalli murroksessa. Aikamme sosiaali-
nen kysymys ja sen ratkaisuvaihtoehdot. Kustannusyhtiö TA-Tieto Oy,
Helsinki.
- Heinonen, Jari & Sundell, Markku & Västilä, Tarja 2001:** Syrjäytymis-
tä estämässä. Arviointitutkimus Tapaturma- ja sairausinvalidien liiton
toiminnasta ja erityisesti “Ikääntyneiden monivammaisten syrjäytymisen
estäminen” -kurseista. Tapaturma- ja sairausinvalidien liitto ry & De-
mokraattinen Sivistysliitto ry.
- Helander, Voitto 1998:** Kolmas sektori. Käsitteistä, ulottuvuuksista ja
tulkinnoista. Gaudeamus.
- Heller, Agnes 1999:** A Theory of Modernity. Blackwell Publishers, Mal-
den.
- Hietala, Kari 1997:** Kolmas sektori potentiaalisena työllistäjänä. Työpo-
liittinen tutkimus Nro 176. Työministeriö, Helsinki.
- Hiilamo, Heikki 2005:** Diakonia- ja yhdyskuntatyön kaksoisstrategia.
Teoksessa Sipiläinen, Ilkka & Suviranta, Raili (toim.): Tiellä laajempaan

- vastuuseen. Juhani Veikkola LXV. Diakonian vuosikirja 2005. Diakonia ry. Kirkkohallitus. Diakonia ja yhteiskuntatyö, Helsinki, 164–175.
- Hokkanen, Liisa 2000a:** Yhdistelmätuella moninaisia yhdistysten toimintoja palkkatyön piiriin. Teoksessa Harju, Aaro & Backberg-Edwards, Kristiina (toim.): Kohti uutta työtä. Uusi työ -kansalaisjärjestöjen yhteinen työllisyysprojekti. Suomen nuorisoyhteistyö Allianssin, Suomen Liikunta ja Urheilun sekä Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton Uusi työ -projekti. Uusi työ -projekti, 133–159.
- Hokkanen, Liisa 2000b:** Yhdistelmätuen paikallinen käyttöönotto – tilastollinen tarkastelu. Teoksessa Harju, Aaro & Backberg-Edwards, Kristiina (toim.): Kohti uutta työtä. Uusi työ -kansalaisjärjestöjen yhteinen työllisyysprojekti. Suomen nuorisoyhteistyö Allianssin, Suomen Liikunta ja Urheilun sekä Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton Uusi työ -projekti. Uusi työ -projekti, 160–190.
- Hokkanen, Liisa 2000c:** Mitä mieltä yhdistelmätuesta? Teoksessa Harju, Aaro & Backberg-Edwards, Kristiina (toim.): Kohti uutta työtä. Uusi työ -kansalaisjärjestöjen yhteinen työllisyysprojekti. Suomen nuorisoyhteistyö Allianssin, Suomen Liikunta ja Urheilun sekä Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton Uusi työ -projekti. Uusi työ -projekti, 191–217.
- Holm, Pasi & Pyy, Marjo & Rantala, Juha 1996:** Kotitalouden tulot ja työllistyminen vuosina 1987–1992. Työpoliittinen tutkimus Nro 142. Työministeriö, Helsinki.
- Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn 1996:** Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder. Studentlitteratur. Lund.
- Holmlund, Bertil 1996:** Verotus ja työttömyys. Talous & Yhteiskunta 24(4), 49–58.
- Honkanen, Pertti 2007:** Työttömyys ja arvoteoria. Tutkielma työttömyydestä, talusteorioista ja sosiaalipolitiikasta. Turun yliopiston julkaisuja. Annales Universitatis Turkuensis. Sarja C. Osa 252. Turun yliopisto, Turku.
- Hoogendijk, Willem 1996:** Recapturing Work. Teoksessa People's Economy – Wirtschaft von unten. Approaches Towards a New Social Economy in Europe. Bauhaus Dessau Foundation. European Network for Economic Self Help and Local Development, Dessau, 29–40.
- Hughes, Christina 1994:** From Field Notes to Dissertation: Analyzing the Stepfamily. Teoksessa Bryman, Alan & Burgess, Robert G. (toim.): Analyzing Qualitative Data. Routledge, London, 35–46.
- Huuhka, Ari 1996:** Tietotekniikan käyttö pk-yrityksissä. Vaasan yliopisto. Länsi-Suomen taloudellinen tutkimuslaitos. Julkaisuja No 68. Vaasa.
- Hänninen, Jarmo 1995:** Uusosuustoimintaliike Suomessa. Teoksessa Pätiniemi, Pekka (toim.): Sosiaalitalous ja paikallinen kehitys. Seminaari-raportti. Osuuspankkiopisto 24.–25.8.1995. Helsingin yliopisto. Osuus-kuntainstituutti. Julkaisuja 11. Helsinki, 67–69.
- Hänninen, Jarmo & Karjalainen, Jari & Koskiniemi, Erkki 1995:** Uusosuustoiminnan alueellinen palvelu- ja kehittämistoiminta Uudella maalla. KSL-osuustoimintaprojekti. Helsingin yliopisto. Osuustoiminta-instituutti. Julkaisuja 10. Kansansivistystyön liitto KSL, Helsinki.
- Hänninen, Vilma 1989:** Toimiva ihminen. Tekojen psykologian, eksistenttialistisen psykologian ja marxilaisen toiminnan teorian filosofisten läh-

- tökohtien vertailua. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tutkimuksia A:17. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Hänninen, Vilma 1994:** Ei toimijaa ilman tarinaa. Teoksessa Weckroth, Klaus & Tolkki-Nikkonen, Mirja (toim.): jos A niin... Vastapaino, Tampere, 167–179.
- Hänninen, Vilma 2000/2002:** Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis 696. 4. painos. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Hämäläinen, Kari 1998a:** Aktiivinen työvoimapolitiikka Suomen työmarkkinoilla. Taloustieteen näkökulmia ja tutkimustuloksia. Työpoliittinen tutkimus Nro 192. Työministeriö, Helsinki.
- Hämäläinen, Kari 1998b:** Työvoimapolitiikan vaikutukset Suomen työmarkkinoilla – Katsaus tutkimustuloksiin. Työpoliittinen tutkimus Nro 193. Työministeriö, Helsinki.
- Hyryläinen, Torsti & Rannikko, Pertti (toim.) 2000:** Eurooppalaistuva maaseutupolitiikka. Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä. Vastapaino, Tampere.
- Ikääntyvät työelämässä. Ikääntyvien työllistymisedellytysten parantamista selvittävän komitean (IKOMI) väliraportti 1996:** Työhallinnon julkaisu Nro 144. Työministeriö, Helsinki.
- Integraatio ja työmarkkinat 1993a:** Työhallinnon julkaisu Nro 21. Työministeriö, Helsinki.
- Integraatio ja työmarkkinat. Yhteenveto raportin lausunnoista 1993b:** Työhallinnon julkaisu Nro 34. Työministeriö, Helsinki.
- Jakobsson, Gunborg 1996:** Socialpolitiken inför nya utmaningar. Teoksessa Suominen, Sauli (toim.): Alternativa rörelser – Välfärdstatens förnyare. SSKH Meddelanden Nr 38. Forskninginstitutet. Svenska social och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, Helsingfors, 11–23.
- Jarva, Vuokko 1998:** Kolmas sektori – pelastus vai ansa? Futura 17(2), 4–14.
- Jarvis, Peter 1999:** The Practitioner-Researcher. Developing Theory from Practice. Jossey-Bass, San Francisco.
- Johansson, Tuija 1996:** Muutoksen välttämättömyys. Lapin työhallinnon kehittämistoiminta vuosina 1991–1995. Työpoliittinen tutkimus Nro 151. Työministeriö, Helsinki.
- Johansson, Tuija & Laukkanen, Pertti 2001a:** Pitkäjänteisesti ja ennakkoivasti myönteiseen työllisyyskehitykseen – Näkemyksiä Lapin työhallinnon strategian kehittymisestä ja lähivuosien työvoimapolitiikan suunnasta. Teoksessa Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinämäki, Leena (toim.): Vaihtoehtoja työstä syrjäytyneille. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 41. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 127–149.
- Johnson, Marianne & Myrskylä, Pekka 1996:** Työttömäksi – takaisin töihin. Työpoliittinen tutkimus Nro 155. Työministeriö, Helsinki.
- Jokelainen, Matti 1996:** EU:n kehityshistoria ja sosiaaliturva. Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 9. Helsinki.
- Jokimäki, Leena 1998:** Pitkäaikaistyöttömyyden vähentämiseksi suunnatut erityistoimenpiteet ja niiden vaikuttavuus pääkaupunkiseudulla vuonna 1996. Työpoliittinen tutkimus Nro 190. Työministeriö, Helsinki.

- Jolkkonen, Arja & Koistinen, Pertti & Kurvinen, Arja & Roivas, Sep-
po 1999:** Local Initiatives as Means of Active Labour Market Policy. Teoksessa Christiansen, Jens & Koistinen, Pertti & Kovalainen, Anne (toim.): Working Europe. Reshaping European employment systems. Ashgate Publishing, Adelshot, 289–308.
- Julkunen, Ilse & Malmberg-Heimonen, Ira 1998:** The encounter of high unemployment among youth. A Nordic perspective. Työpoliittinen tutkimus Nro 188. Työministeriö, Helsinki.
- Julkunen, Raija 2001:** Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Vastapaino, Tampere.
- Julkunen, Raija & Kangas, Olli & Kinnunen, Petri & Sipilä, Jorma & Suikkanen, Asko & Urponen, Kyösti 1993:** Kasvusta vastuuseen – sosiaalipolitiikan tulevaisuus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Katsauksia ja puheenvuoroja 16. [Kunnallisan alan kehittämissäätiön Polemia-sarjan julkaisusta 4/1993 säätiön ja työryhmän luvalla julkaistu uusintapainos.]
- Julkunen, Raija & Nätti, Jouko 1995:** Muuttuvat työajat ja työsuhteet. Työministeriön työaikamuotojen tutkimus- ja kehittämisprojektin I vaihe. Työpoliittinen tutkimus Nro 104. Työministeriö, Helsinki.
- Jussila, Jouko 1996:** ESR-koordinaattorin näkökulma. Teoksessa Piirainen, Keijo (toim.): Toisin tavoin tie on avoin. Kirjoituksia pitkäaikaisyöttömille suunnatuista kehittämissankkeista. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 22. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 10–12.
- Jyrkämä, Jyrki 1978:** Toimintatutkimuksen teoriasta ja tutkimuskäytännöstä. Sosiaalipolitiikan vuosikirja 3. Sosiaalipolitiikan yhdistys, 37–71.
- Jyrkämä, Jyrki 1996:** Action Research and Social Practices – New Remarks on an Old Approach. Nordiske Udkast 24(2), 33–44.
- Järvelä, Sampo & Laukkanen, Maija 2000:** Näkökulmia voimavaraistamiseen. Employment Integra -projektien empowerment -teematyöraportti. Employment -julkaisut No 19. Työministeriö.
- Kairamo-Hella, Päivi & Toppila, Jussi 1994:** EU-jäsenyys ja työhallinto. Työhallinnon julkaisu Nro 62. Työministeriö, Helsinki.
- Kajanoja, Jouko 2003:** Nykyinen kannustinpolitiikka lisää rakenteellista työttömyyttä ja haittaa taloutta? Teoksessa Kananen, Pentti & Salonen-Soulié, Ulla (toim.): Kannustavan sosiaaliturvan haaste. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2003:5. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki, 37–48. Tulostettu 14.5.2004 <http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/sosturvhaaste/raportti.pdf>
- Kalimo, Esko & Mäenpää, Olli (toim.) 1995:** Työvoiman liikkuvuus, sosiaaliturva ja EU. Tutkimushankkeen taustaa ja arviointia. Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 7. Helsinki.
- Kananen, Pentti 1995:** Pohdinta – Löytyykö paikkaa uudelle työlle? Teoksessa Kananen, Pentti & Lampinen, Pirjo & Kangasniemi, Kaija (toim.): Ihmiset omalla asialla. Uutta työtä ja tekemistä paikallisyhteisöissä. Stakes. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 186. Helsinki, 173–180.
- Kananen, Pentti 2003:** Kannustuksen ongelmat ja haasteet. Teoksessa Kananen, Pentti & Salonen-Soulié, Ulla (toim.): Kannustavan sosiaali-

- turvan haaste. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2003:5. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki, 13–22. Tulostettu 14.5.2004 <http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/sosturvhaaste/raportti.pdf>
- Kananen, Pentti & Lampinen, Pirjo & Kangasniemi, Kaija (toim.) 1995:** Ihmiset omalla asialla. Uutta työtä ja tekemistä paikallisyhteisöissä. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 186. Helsinki.
- Kananen, Pentti & Salonen-Soulié, Ulla (toim.) 2003:** Kannustavan sosiaaliturvan haaste. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2003:5. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki, 13–22. Tulostettu 14.5.2004 <http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/sosturvhaaste/raportti.pdf>
- Kansallinen työelämän kehittämisohjelma 1996:** Kolmikantaisesti koottu asiantuntijaryhmän esitys työministeriölle 8.12.1995. Työhallinnon julkaisu Nro 122. Työministeriö, Helsinki.
- Karjalainen, Jari 1996:** Työosuustoiminta työllistymisen välineenä. Työpoliittinen tutkimus Nro 154. Työministeriö, Helsinki.
- Karjalainen, Jouko 2000:** Perusturvan tuolla puolen. Teoksessa Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko (toim.): Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Gaudeamus Kirja, Helsinki, 86–102.
- Karjalainen, Jouko & Järvinen, Saija 2000:** Yllätysten tori sosiaalisena innovaationa – viisi katsetta vaihtoehtoiseen apuun. Teoksessa Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko (toim.): Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Gaudeamus Kirja, Helsinki, 103–117.
- Karjalainen, Lea 2001:** Pohdintoja ja havaintoja hallinnon näkökulmasta. Teoksessa Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.): Yhteistyöllä työttömien elämä hallintaan? Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 40. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 127–146.
- Kasvio, Antti 1996a:** Uusi työn yhteiskunta. Suomalaisen työelämän muutokset ja kehittämismahdollisuudet. Gaudeamus.
- Kasvio, Antti 1996b:** Loistava menneisyys vai uuden menestystarinan alku? Aineksia keskusteluun Euroopan työllisyysongelmista ja pohjoismaisten hyvinvointiyhteiskuntien tulevaisuudesta. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Toimintatutkimuksen laboratorio. Työraportti 6/1996. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Kasvio, Antti & Lahtonen, Maarit 1995:** Henkilöstö ja palvelujen kehittäminen kansainvälistyvässä suurkaupungissa. Helsingin kaupungin Kuntatyöpaikka 2000 -hankkeen esitutkimusraportti 24.11.1995. Työhallinnon julkaisu Nro 120. Työministeriö, Helsinki.
- Kasvu, kilpailukyky, työllisyys. Euroopan komission Valkoinen kirja. Tiivistelmä 1994:** Euroopan unioni – Euroopan komission Suomen edustusto, Helsinki.
- Katajamäki, Hannu 1996:** Paikallisen kumppanuuden yhteisö. Työpoliittinen tutkimus Nro 163. Työministeriö, Helsinki.
- Katajamäki, Hannu 1999:** Kumppanuusyhteisöjen Suomi. Teoksessa Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.): Interventioilla hyvinvointia työttömille? Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 30. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 157–182.

- Katajamäki, Hannu & Lindedahl, Christian 1998:** Yrittävä kolmas sektori. Vaasan yliopiston tutkimuslaitos. Julkaisuja No 73. Vaasa.
- Katajamäki, Hannu & Saari, Erkki 1999a:** Hankkeen tausta, tavoitteet ja toteuttaminen. Teoksessa Heikkilä, Eija-Mari & Katajamäki, Hannu & Saari, Erkki: Ennakoinnin sietämätön vaikeus. Yritys hahmottaa työelämän lyhyen ja pitkän aikavälin muutoksia entisen Vaasan läänin alueella. Vaasan yliopiston tutkimuslaitos. Palvelututkimuksia 1/1999. Vaasa, 7–24.
- Katajamäki, Hannu & Saari, Erkki 1999b:** Vaasan mallin kehittäminen. Teoksessa Heikkilä, Eija-Mari & Katajamäki, Hannu & Saari, Erkki: Ennakoinnin sietämätön vaikeus. Yritys hahmottaa työelämän lyhyen ja pitkän aikavälin muutoksia entisen Vaasan läänin alueella. Vaasan yliopiston tutkimuslaitos. Palvelututkimuksia 1/1999. Vaasa, 25–100.
- Kautto, Mikko 1996:** Euroopan Unionissa etsitään lääketta syrjäytymiseen kumppanuudesta. *Dialogi* 6(3), 42–44.
- Kemmis, Stephen 1996:** Emancipatory Aspirations in a Postmodern Era. Teoksessa Zuber-Skerritt, Ortrun (toim.): *New Directions in Action Research*. The Falmer Press, London, 199–241.
- Kemmis, Stephen 2001:** Exploring the Relevance of Critical Theory for Action Research: Emancipatory Action Research in the Footstep of Jürgen Habermas. Teoksessa Reason, Peter & Bradbury, Hilary (toim.): *Handbook of Action Research. Participative Inquiry and Practice*. Sage Publications, London, 91–102.
- Kemmis, Stephen & McTaggart, Robin 2000:** Participatory action research. Teoksessa Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim.): *Handbook of Qualitative Research. Second Edition*. Sage Publications, Thousand Oaks, 567–605.
- Kemppainen, Tarja 1998:** Herätys työttömyyden aiheuttamasta koomasta! Uusi Mahdollisuus -projektin arviointitutkimus. Työpoliittinen tutkimus Nro 198. Työministeriö, Helsinki.
- Kemshall, Hazel 2002:** Risk, social policy and welfare. Open University Press, Buckingham.
- Kettunen, Juha 1996:** Työvoimapolitiikan aktivointi Pohjoismaissa. Työpoliittinen tutkimus Nro 152. Työministeriö, Helsinki.
- Kiander, Jaakko 1996:** Työttömyysturvan rahoitus ja työllisyys. Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 8. Helsinki.
- Kiander, Jaakko 2005:** Julkisen talouden kehitys 1995–2004 ja sopeutuminen verokilpailuun. Teoksessa Jaakko, Autio (toim.): *Kymmenvuotis-katsaus 2005. Teemana yritystoiminta*. Tilastokeskus, Helsinki, 61–65.
- Kiander, Jaakko & Pehkonen, Jaakko & Pohjola, Matti 1998:** Työttömyyden alentaminen: Mitä pitäisi tehdä? Teoksessa Pohjola, Matti (toim.): *Suomalainen työttömyys*. Taloustieto Oy, 429–443.
- Kiikeri, Mika & Ylikoski, Petri 2004:** Tiede tutkimuskohteena. Filosofinen johdatus tieteen tutkimukseen. Gaudeamus Kirja, Helsinki.
- Kinnunen, Petri 1998:** Hyvinvoinnin ruletti – Tutkimus sosiaalisen tuen verkostojen jäsentymisestä 1990-luvun lopun Suomessa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 20. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Kinnunen, Petri 2000:** Yhdistelmä-tuen todellisuus – yhteenveto. Teoksessa Harju, Aaro & Backberg-Edwards, Kristiina (toim.): *Kohti uutta työtä*.

Uusi työ -kansalaisjärjestöjen yhteinen työllisyysprojekti. Suomen nuorisoyhteistyö Allianssin, Suomen Liikunta ja Urheilun sekä Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton Uusi työ -projekti. Uusi työ -projekti, 218–226.

Kinnunen, Petri & Laitinen, Raimo (toim.) 1998: Näkymätön kolmas sektori. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, Helsinki.

Kinnunen, Petri & Pohjola, Anneli & Väärälä, Reijo 1993: Hyvinvointipalvelujen tutkimisen metodologinen yhtälö. Teoksessa Hokkanen, Liisa (toim.): Näkökulmia hyvinvointipalvelujen tutkimukseen. Hyvinvointipalveluprojekti osaraportti 4. Lapin yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja N:o 39. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 9–27.

Kivimäki, Riikka 1996: Hoitovapaat, työntekijät, työyhteisöt ja työmarkkinat. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Työelämän tutkimuskeskus. Työhallinnon julkaisu Nro 149. Työministeriö, Helsinki.

Kivistö, Mari 2000: Yhdistelmätuella työllistyneiden hyvinvointi. Teoksessa Harju, Aaro & Backberg-Edwards, Kristiina (toim.): Kohti uutta työtä. Uusi työ -kansalaisjärjestöjen yhteinen työllisyysprojekti. Suomen nuorisoyhteistyö Allianssin, Suomen Liikunta ja Urheilun sekä Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton Uusi työ -projekti. Uusi työ -projekti, 103–132.

Kohtanen, Jukka 1997: Asiakaspalaute 1996. Valtakunnallisen kyselytutkimuksen tulokset ja vertailu vuosiin 1994–95. Työpoliittinen tutkimus Nro 165. Työministeriö, Helsinki.

Kohtanen, Jukka 1998: Työvoimatoimistojen asiakaspalaute 1998. Vertailu vuoden 1996 tuloksiin. Työpoliittinen tutkimus Nro 197. Työministeriö, Helsinki.

Kolehmainen-Lindén, Sirpa 1997: Occupational and career opportunities of women in female-dominated occupations. Case studies on caring occupations in the sector of elderly care and secretaries in Finland. Labour Policy Studies Nro 173. Ministry of Labour, Helsinki.

Koistinen, Pertti 1997: Työttömyysturvan uudistamisen tarve ja lähtökohdat. Työpoliittinen aikakauskirja 40(1–2), 51–67.

Koistinen, Pertti 1999: The Lessons from the Labour Market Policies of Finland and Sweden. Teoksessa Christiansen, Jens & Koistinen, Pertti & Kovalainen, Anne (toim.): Working Europe. Reshaping European employment systems. Ashgate, Adelshot, 213–231.

Koistinen, Pertti & Sengenberger, Werner (toim.) 2002a: Labour Flexibility – a Factor of the Economic and Social Performance of Finland in the 1990s. Tampere University Press, Tampere.

Koistinen, Pertti & Sengenberger, Werner 2002b: Conclusions. Teoksessa Koistinen, Pertti & Sengenberger, Werner (toim.): Labour Flexibility – a Factor of the Economic and Social Performance of Finland in the 1990s. Tampere University Press, Tampere, 255–269.

Kolmas sektori 1998: Futura 17(2). Tulevaisuuden tutkimuksen seura, Helsinki.

Koskela, Antero 1995: Ihmisen muutosprosessit aikuisiällä – konstruktivistinen näkökulma. Teoksessa Lyytinen, Paula & Korkiakangas, Mikko

- & Lyytinen, Heikki (toim.): Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. WSOY, Helsinki, 343–358.
- Koskela, Kaj & Viinamäki, Heimo & Niskanen, Leo & Kontula, Osmo 1994:** Effects of unemployment on mental wellbeing and health. Teoksessa Levin, Lowell S. & McMahan, Laurie & Ziglio, Erio (toim.): Economic change, social welfare and health in Europe. WHO Regional Publications, European Series, No. 54. World Health Organization, Copenhagen.
- Koskela, Katariina 1996:** Työn ja perheen yhteensovittamisen toimivat mallit – voimavarojen analyysi, käyttöönotto, kehittäminen ja onnistuneiden ratkaisujen mallittaminen. Euroopan sosiaalirahaston ennakointiprojektin loppuraportti. Työhallinnon julkaisu Nro 150. Työministeriö, Helsinki.
- Koskela, Katariina 1998:** Yritysten perheystävällisyys. Menetelmä ja ehdotuksia perheystävällisyyden arvioimiseksi ja lisäämiseksi. Loppuraportti. Työhallinnon julkaisu Nro 191. Työministeriö, Helsinki.
- Koskinen, Alpo ”Mikko” 2001:** Mukana YEH-projektissa. Teoksessa Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.): Yhteistyöllä työttömien elämä hallintaan? Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 40. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 88.
- Koskinen, Seppo 1997:** Väestöryhmien väliset terveys- ja muut hyvinvointierot. Tutkimusohjelman taustaselvitys. Suomen Akatemian julkaisuja 3/97. Helsinki.
- Koskinen, Simo 1973:** Sosiaalityöntekijä kehittäjänä ja muuttajana. Teoksessa Sosiaalipolitiikan arvot, tavoitteet ja käytäntö 1970-luvulla. Juhlakirja Armas Niemisen täyttäessä 60 vuotta 7.2.1973. Acta Universitatis Tamperensis Ser. A Vol. 49. Tampereen yliopisto, Tampere, 141–148.
- Kosonen, Pekka 1995:** Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot. Yhdentymistä ja hajaantumista. Gaudeamus, Helsinki.
- Kosonen, Pekka 1999:** Pienet hyvinvointivaltiot globalisaation prosessissa. Teoksessa Kosonen, Pekka & Simpura, Jussi (toim.): Sosiaalipolitiikka globaalissa maailmassa. Sosiaalipoliittinen yhdistys/Gaudeamus, Helsinki, 267–298.
- Kostamo, Kaisa 2001:** ”Puheet avohuoltopainotteisia, toimenpiteet laitokeskeisiä” – analyysi paikallisesta palvelujärjestelmästä mielenterveyssektorilla. Acta Universitatis Lapponiensis 39. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Koulutusyhteistyöryhmän raportti. Työ- ja opetushallinnon koulutusyhteistyö. Työryhmämuistio 1995 1996:** Työhallinnon julkaisu Nro 129. Työministeriö, Helsinki.
- Kouvonen, Anne 1999:** Ikäsyrijintäkemukset työssä ja työhönotossa. Työpoliittinen tutkimus Nro 203. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 157. Työministeriö, Helsinki.
- Kouvonen, Anne 2001:** Koululaisten työssäkäynti ja ongelmakäyttäytyminen. Työpoliittinen tutkimus Nro 226. Työministeriö, Helsinki. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 179.
- Kurvinen, Arja 2002:** Resources and Labour Market Orientations of the Unemployed. Teoksessa Koistinen, Pertti & Sengenberger, Werner

- (toim.): *Labour Flexibility – a Factor of the Economic and Social Performance of Finland in the 1990s*. Tampere University Press, 227–253.
- Kuula, Arja 1999/2001:** Toimintatutkimus. Kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä. 2. painos. Vastapaino, Tampere.
- Kuntouttavan työtoiminnan ohjausryhmän muistio 2004:** Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2004:10. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki. Tulostettu 6.7.2008 <http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/store/04/06/hu1086853428542/passthru.pdf>
- Kvale, Steinar 1996:** *InterViews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Sage Publications, Thousand Oaks.
- Kärkkäinen, Tuija & Nylund, Marianne (toim.) 1996:** Oma-apuryhmät: Vertaistukea ja toimintaa. Oma-aputoiminnan seminaari 13.–14.10.1995 Helsinki. Omaehtoisen kehityksen julkaisuja. Sarja C, Oma-aputoiminta 1/1996. Kansalaisareena ry, Helsinki.
- Köppä, Tapani 1995:** Kolmas sektori, Sosiaalitalous ja uusosuuskunnat. Teoksessa Pättiniemi, Pekka (toim.): *Sosiaalitalous ja paikallinen kehitys*. Seminaariraportti. Osuuspankkiopisto 24.–25.8.1995. Helsingin yliopisto, Osuuskuntainstituutti, Julkaisuja 11. Helsinki, 10–18.
- Laapotti, Päivi 1997:** Sosiaalisten ongelmien ehkäisy työllistämisen avulla. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 1997:10. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Lappalainen, Sirpa 2007:** Johdanto. Mikä ihmeen etnografia? Teoksessa Lappalainen, Sirpa & Hynninen, Pirkko & Kankkunen, Tarja & Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (toim.): *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Vastapaino, Tampere, 9–14.
- Larsson, Teija 1995:** Yhteisyrittäjyys sosiaalipalveluissa. Teoksessa Pättiniemi, Pekka (toim.): *Sosiaalitalous ja paikallinen kehitys*. Seminaariraportti. Osuuspankkiopisto 24.–25.8.1995. Helsingin yliopisto, Osuuskuntainstituutti, Julkaisuja 11. Helsinki, 76–79.
- Larsson, Teija 1996:** Uusosuustoiminta sosiaalipalveluissa. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Kotakari, Ulla & Nylund, Marianne (toim.): *Välittävät verkostot*. Vastapaino, 139–149.
- Laurila, Pia & Sironen, Anne 1997:** Ympäristötiedon haaste pk-yrityksissä. Vaasan yliopiston tutkimuslaitos. Julkaisuja 72. Vaasa.
- Laurinkari, Juhani & Laukkanen, Tuula & Miettinen, Antti & Pusa, Olli 1997:** Vaihtoehdoksi osuuskunta – yhteisö kunnan palvelutuotannossa. Kunnallisan alan kehittämissätiön tutkimusjulkaisut, nro 11. Kunnallisan alan kehittämissätiö, Helsinki.
- Layder, Derek 1993:** *New Strategies in Social Research. An Introduction and Guide*. Polity Press, Cambridge.
- Layder, Derek 1998:** *Sociological Practice. Linking Theory and Social Research*. Sage Publications, London.
- Lehtinen, Pirkko & Valtonen, Hannu 1996:** Ehkäisevä sosiaalipolitiikka ja talous kuntien päätöksenteossa. Kuntaprojektin tutkimuksia. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1996:7. Sosiaali- ja terveysministeriö, Ehkäisevän sosiaali- ja terveystieteiden osasto, Helsinki.
- Lehtinen, Pirkko & Valtonen, Hannu 1997:** Ennaltaehkäisevää etsimässä. Kuntaprojektin tutkimuksia. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1997:17. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

- Lehtinen, Riitta 1996:** Työttömät ja vapaaehtoistoiminta. Teoksessa Matties, Aila-Leena & Kotakari, Ulla & Nylund, Marianne (toim.): Välittävät verkostot. Vastapaino, 107–119.
- Lehtinen, Tuula 1995:** Jan Olsson Sosiaalitalous ja paikallinen kehitys -seminaarissa: EU kytkee myönteisen paikallisen kehityksen vireään sosiaalitalouteen. *Areena* 3(3), 11.
- Lehtonen, Heikki & Aho, Simo 2000:** Hyvinvointivaltion leikkausten uudelleenarviointia. *Janus* 8(2), 97–113.
- Leskinen, Jari 1998:** Laajan yritysysteistyön rakentamistapoja. Työhallinnon julkaisu Nro 213. Työministeriö, Helsinki.
- Leskinen, Jari 2000:** Alueellisen yhteistyön kehittämishanke. Väliraportti 1.1.–31.12.1999. Työhallinnon julkaisu Nro 248. Työministeriö, Helsinki.
- Leskinen, Jari 2001:** Alueellisen yhteistyön kehittämishanke. Loppuraportti. Työhallinnon julkaisu Nro 274. Työministeriö, Helsinki.
- Levin, Morten & Greenwood, Davydd 2001:** Pragmatic Action Research and the Struggle to Transform Universities into Learning Communities. Teoksessa Reason, Peter & Bradbury, Hilary (toim.): *Handbook of Action Research. Participative Inquiry and Practice*. Sage Publications, London, 103–113.
- Liikanen, Hanna 1997:** Strategisia selviytymissopimuksia? – Tutkimus neljän yrityksen työaikajärjestelyistä 1990-luvun puolivälissä. Työpoliittinen tutkimus Nro 170. Työministeriö, Helsinki.
- Lind, Jouko 1997:** Pitkäaikaistyöttömyys ja vajaatyökykyisyys: rekisterikartoitus. Ikääntyneiden pitkäaikaistyöttömien palvelutarveselvityksen seurantatutkimuksen osaraportti 2. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 21. Kansaneläkelaitos, Turku.
- Lindqvist, Tuija 1996:** Miten tukea selviytymistä? – sosiaalityko-kurssien evaluaatiotutkimus. Sosiaaliviraston julkaisusarja D1/1996. Helsingin kaupunki/Sosiaalivirasto, Helsinki.
- Lindqvist, Tuija (toim.) 1998:** Työllistymisen tukeminen Suomen kunnissa. Valtakunnallinen yhteistyöseminaari 5.–6.5.1998. Seminaariraportti. Työhallinnon julkaisu Nro 210. Raportti on samanaikaisesti julkaistu sosiaali- ja terveysministeriön monisteita -sarjassa nrolla 1998:29. Työministeriö & Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Lindqvist, Tuija & Nylund, Marianne 1996:** En tredje sektor behövs – Medborgarsarenan grundas. Teoksessa Suominen, Sauli (toim.): *Alternativa rörelser – välfärdstatens förnyare*. SSKH Meddelanden Nr 38. Forskningsinstitutet/Svenska social och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, Helsingfors, 34–46.
- Lindqvist, Tuija & Oksala, Ilkka & Pihlman, Marja-Riitta 2001:** Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja. Työministeriön julkaisuja 289. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2001:8. Sosiaali- ja terveysministeriö & Työministeriö, Helsinki.
- Lohi, Marika & Westerlund, Hanna 1996:** Ideat liikkeelle. Työttömien omaehtoisesta työllistymisestä. Työvoimapiirin julkaisu Nro 6/96. Uudenmaan läänin työvoimapiiri & Eko-Osuuspankki, Helsinki.
- Lukkarinen, Margita 1996:** Från vanmakt till motmakt – Det kooperativa projektet i Vasa län. Teoksessa Suominen, Sauli (toim.): *Alternativa rö-*

- relser – välfärdstatens förnyare. SSKH Meddelanden Nr 38. Forskningsinstitutet/Svenska social och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, Helsingfors, 47–73.
- Lumijärvi, Ismo 1994:** Vaikuttavuusarviointi sosiaali- ja terveystalouden palveluyksiköissä. Käsitteellisiä tarkennuksia ja sovellutusesimerkkejä. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia No 187. Hallintotiede 18. Vaasan yliopisto, Vaasa.
- Luomala, Juha 1998:** Ekososiaalinen tulon turvaaja. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Närhi, Kati (toim.): Ekososiaalisia oivalluksia sosiaalityön arjesta. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen yhteiskuntapolitiikan työpapereita no. 102. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, 36–48.
- Mabry, Linda 1997a:** Implicit and Explicit Advocacy in Postmodern Evaluation. Teoksessa Mabry, Linda (toim.): Evaluation and the Postmodern Dilemma. Advances in Program Evaluation. Volume 3. JAI PRESS, Greenwich, 191–203.
- Mabry, Linda 1997b:** A Postmodern Text on Postmodernism? Teoksessa Mabry, Linda (toim.): Evaluation and the Postmodern Dilemma. Advances in Program Evaluation. Volume 3. JAI PRESS, Greenwich, 1–19.
- Magnusson, Harri 2001:** Työvoimatoimistojen toimistoverkon kehittäminen. Toimistoverkkoprojektin väliraportti ja kehittämisehdotukset. Työhallinnon julkaisu Nro 279. Työministeriö, Helsinki.
- Malmberg-Heimonen, Ira & Vuori, Jukka 2000:** Työnhakuryhmätöiminnan vaikutukset työmarkkina-asemaan ja koettuun terveyteen. Työpoliittinen tutkimus Nro 221. Työministeriö, Helsinki.
- Mannila, Simo 1996:** Sosiaaliset yritykset Euroopassa. Eräitä käytännön näkökulmia. STAKES - Sosiaali- ja terveystalouden tutkimus- ja tutkimuskeskus, Helsinki.
- Martikainen, Riitta (toim.) 1994:** Täyttä elämää. Seminaari työn ja perheen yhteensovittamisesta 23.5.1994. Työhallinnon julkaisu 78. Työministeriö, Helsinki.
- Marx, Karl 1978:** Teesejä Feuerbachista. Teoksessa Marx, Karl & Engels, Friedrich: Valitut teokset. 6 osaa. Osa 2. Kustannusliike Edistys, Moskova, 63–66.
- Matthies, Aila-Leena 1990:** Kapinasta muutoksen malliksi. Vaihtoehtoinen sosiaalityö Suomessa. Hanki ja jää, Helsinki.
- Matthies, Aila-Leena 1996:** Hyvinvoinnin sekatalous ja suomalaiset välittävät organisaatiot. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Kotakari, Ulla & Nylund, Marianne (toim.): Välittävät verkostot. Vastapaino, 11–29.
- Matthies, Aila-Leena & Kotakari, Ulla & Nylund, Marianne 1996:** Yksittäisilmiöt yhteisanalyysissä. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Kotakari, Ulla & Nylund, Marianne (toim.): Välittävät verkostot. Vastapaino, 243–253.
- Matthies, Aila-Leena & Närhi, Kati 1998:** Eheyttämistä, analyttisyyttä ja poliittisuutta – ekososiaalinen lähestymistapa sosiaalityössä. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Närhi, Kati (toim.): Ekososiaalisia oivalluksia sosiaalityön arjesta. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen yhteiskuntapolitiikan työpapereita no. 102. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, 8–15.

- McTaggart, Robin 1996:** Issues for Participatory Action Researchers. Teoksessa Zuber-Skerritt, Ortrun (toim.): *New Directions in Action Research*. Falmer Press, London, 243–255.
- Metteri, Anna & Lehtinen, Tuula & Saarnio, Merja 2000:** Kitkasta kuulemiseen - kohti kansalaisen luottamusta. Mikä hätänä? -projektin loppuraportti 1998–2000. Omaehtoisen kehityksen julkaisuja. Sarja A, Uudistuva yhteiskunta nro 3. Kansalaisareena ry.
- Mikkonen, Iris 1997:** Työvoimakoulutus osana työmarkkinapolkua. Koulutuksen vaikuttavuus yksilötasolla. Työpoliittinen tutkimus Nro 174. Työministeriö, Helsinki.
- Mikkonen, Irja 1996:** Sairastuneiden vertaisryhmät ja terveydenhuollon ammattilaiset. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Kotakari, Ulla & Nyland, Marianne (toim.): *Välittävät verkostot*. Vastapaino, 217–225.
- Murrosvaiheen valinnat. Työhallinnon strategiset linjaukset 1990-luvun työpolitiikassa 1993:** Työhallinnon julkaisu Nro 36. Työministeriö, Helsinki.
- Mustonen, Aila 1998:** Pitkäaikaistyöttömäksi valikoituminen. Työpoliittinen tutkimus Nro 181. Työministeriö, Helsinki.
- Muukkonen, Martti 1998:** Kolmannen sektorin ymmärtämiseen. *Futura* 17(2), 34–39.
- Mückenberger, Ulrich 1995:** Sosiaalinen integraatio vai anomia? Yksilöllistyminen hyvinvointivaltion haasteena. *Janus* 3(1), 21–31. [Esitelmä Sosiaalipolitiikan päivillä Rovaniemellä 23.9.1994. Suom. Elina Pajula, Arja Jämsen ja Pirkkoliisa Ahponen.]
- Myrskylä, Pekka & Ruotsalainen, Kaija 1994:** Työttömät 1993. Selvitys työttömien taustoista. Työpoliittinen tutkimus Nro 78. Työministeriö, Helsinki.
- Mäki-Kulmala, Heikki 2000:** Työttömänä työyhteiskunnassa. Työttömän oikeuksien ja velvollisuuksien eettistä ja yhteiskuntafilosofista tarkastelua. Työpoliittinen tutkimus Nro 225. Työministeriö, Helsinki.
- Nagarajan, Nigel & Vanheukelen, Marc 1997:** *Evaluating EU Expenditure programmes: A Guide. Ex post and Intermediate Evaluation. First Edition, January 1997. XIX/02 - Budgetary overview and evaluation.* European Communities, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Naisten työllisyystyöryhmän raportti 1997:** Työhallinnon julkaisu Nro 168. Työministeriö, Helsinki.
- Naumanen, Päivi & Silvennoinen, Heikki 1996a:** Työn ja koulutuksen vuoropuheluun. Työelämän koulutustarpeet osa 1. Työpoliittinen tutkimus Nro 140. Työministeriö, Helsinki.
- Naumanen, Päivi & Silvennoinen, Heikki 1996b:** Löytyykö työtä? Työelämän koulutustarpeet osa 2. Työpoliittinen tutkimus Nro 141. Työministeriö, Helsinki.
- Niemelä, Heikki & Salminen, Kari 1995:** Does Finland Look Landwards or Seawards? Security and health reports 4. The Social Insurance Institution, Finland, Helsinki.
- Nikitin, Merja & Rostila, Ilmari & Manninen, Kari & Lohiniemi, Susanna 1998:** Työllisyys ja elämänhallinta. Työllisyyspolkuprojektin eva-

- luointia Espoossa. Työpoliittinen tutkimus Nro 201. Työministeriö, Helsinki.
- Nio, Ilkka 1994:** Liite 2: Työllisyysarvio vuoteen 2000: Tiivistelmä. Teoksessa Työttömyys 200 000:een. Tasavallan presidentin työllisyystyöryhmä 1994: Työministeriö, Helsinki, IV–VII.
- Nousiainen, Tuula 1996:** Kuinka omaishoitajien tukiryhmä käynnistyi. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Kotakari, Ulla & Nylund, Marianne (toim.): Välittävät verkostot. Vastapaino, 207–216.
- Nummenmaa, Anna Raija 1996:** Koulutus, sukupuoli ja elämäntilanne. Nuoruudesta aikuisuuteen yhteiskunnallisessa muutoksessa Työpoliittinen tutkimus Nro 149. Työministeriö, Helsinki.
- Närhi, Kati 2004:** The Eco-social Approach in Social Work and the Challenges to the Expertise of Social Work. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 243. University of Jyväskylä. Tulostettu 8.8.2007 <http://selene.lib.jyu.fi:8080/vaitos/studies/studeduc/9513918343.pdf>
- Nätti, Jouko & Ruuskanen, Sauli & Virmasalo, Ilkka 1997:** Vähän mutta hyvää. Vuorotteluvapaakokeilun seurantatutkimuksen loppuraportti. Työpoliittinen tutkimus Nro 180. Työministeriö, Helsinki.
- Nylund, Marianne 1996:** Suomalaiset oma-apuryhmät. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Kotakari, Ulla & Nylund, Marianne (toim.): Välittävät verkostot. Vastapaino, 193–205.
- Oinaala, Markku 1996:** Projektin johtajan näkökulma. Piirainen, Keijo (toim.): Toisin tavoin tie on avoin. Kirjoituksia pitkäaikaistyöttömille suunnatuista kehittämishankkeista. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 22. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 13–19.
- Okely, Judith 1994:** Thinking Through Fieldwork. Teoksessa Bryman, Alan & Burgess, Robert G. (toim.): *Analyzing Qualitative Data*. Routledge, London, 18–34.
- Okulov, Seija 1998:** Kaksi kuvaa ekologisen ja sosiaalisen rajapinnoista. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Närhi, Kati (toim.): Ekososiaalisia oivalluksia sosiaalityön arjesta. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen yhteiskuntapolitiikan työpapereita no. 102. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, 16–34.
- Olsson, Jan 1995:** Sosiaalitalouden merkitys Euroopan Unionissa. Teoksessa Pättiniemi, Pekka (toim.): *Sosiaalitalous ja paikallinen kehitys*. Seminaariraportti. Osuuspankkiopisto 24.–25.8.1995. Helsingin yliopisto, Osuuskuntainstituutti, Julkaisuja 11. Helsinki, 23–31.
- Omin toimin, omin voimin. Työnhakija-asiakkaiden omatoimisuuden hyväksikäyttö työvoimapalveluissa. Työryhmän muistio 1995:** Työhallinnon julkaisu Nro 92. Työministeriö, Helsinki.
- Pajunen, Airi 2005:** Tuloerot kasvaneet voimakkaasti. Kotitalouksien tulonjako 1994–2003. Teoksessa *Kymmenvuotiskatsaus 2005*. Teemana yritystoiminta. Tilastokeskus, Helsinki, 209–214.
- Palmu, Marjatta 1999:** Action research in Finland. Action research electronic reader. Toimittaja Ian Hughes. The University of Sydney. Viitattu 31.12.2006 <http://www.behs.cchs.usyd.edu.au/arow/reader/palmu.htm>
- Palosaari, Helena 2001:** Pilkeläisenä ja kouluttajana YEH-projektissa. Teoksessa Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.): Yh-

- teistyöllä työttömien elämä hallintaan? Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 40. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 108–121.
- Palveluhankkeen loppuraportti 20.8.1996 1996:** Työhallinnon julkaisu Nro 154. Työministeriö, Helsinki.
- Palveluiden ryhmittely työnhakija-asiakkaiden palvelutarpeiden mukaan. Palveluprosessin kehittäminen ja alueellinen liikkuvuus -projekti. Raportti II 2001:** Työhallinnon julkaisu Nro 272. Työministeriö, Helsinki.
- Palvelustrategiaprojektin loppuraportti 2000:** Työhallinnon julkaisu Nro 257. Työministeriö, Helsinki.
- Parnell, Edgar 1995:** Ihmiskeskeinen liiketoiminta ja paikallinen kehitys. Teoksessa Pättiniemi, Pekka (toim.): Sosiaalitalous ja paikallinen kehitys. Seminaariraportti. Osuuspankkiopisto 24.–25.8.1995. Helsingin yliopisto, Osuuskuntainstituutti, Julkaisuja 11. Helsinki, 57–66.
- Parvi, Vesa & Parvikko, Olavi (toim.) 1996:** Työelämä todellisuus ja Ullaat unelmat. Työministeriö.
- Passiivisesta aktiiviseen. Kannustavuuden edistäminen -projektin raportti 2001:** Työhallinnon julkaisu Nro 270. Työministeriö, Helsinki.
- Peltovuori, Timo (toim.) 1999:** Auttaminen ja vastuu. Omaiset mielenterveystyön tukena – Pohjois-Suomen yhdistys ry, Hyvä Mieli -projekti, Oulu.
- People's Participation. Challenges Ahead 1998:** Compiled and Analyzed by Orlando Fals Borda. The Apex Press, New York & Intermediate Technology Publications, London.
- Perho, Hannu & Korhonen, Merja 1995:** Siirtymien sijoittuminen ja sisältö varhaisaikuisuudessa. Teoksessa Lyytinen, Paula & Korhonen, Mikko & Lyytinen, Heikki (toim.): Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. WSOY, Helsinki, 323–342.
- Perttula, Pirkko 1995:** Hyvinvointiosuuskunta Kamomilla. Teoksessa Pättiniemi, Pekka (toim.): Sosiaalitalous ja paikallinen kehitys. Seminaariraportti. Osuuspankkiopisto 24.–25.8.1995. Helsingin yliopisto, Osuuskuntainstituutti, Julkaisuja 11. Helsinki, 89–91.
- Perustaa työllisyyden kasvuille. Työllisyysasteen nostaminen -projektin raportti 2000:** Työhallinnon julkaisu Nro 265. Työministeriö, Helsinki.
- Pickvance, C. G. 1990:** Introduction: the institutional context of local economic development: central controls, spatial policies and local economic policies. Teoksessa Harloe, Michael & Pickvance, C. G. & Urry, John (toim.): Place, Policy and Politics. Do Localities matter? Unwin Hyman, London, 1–41.
- Pierson, Chris 1999:** Marxism and the Welfare State. Teoksessa Gamble, Andrew & Marsh, David & Tant, Tony (toim.): Marxism and Social Science. Macmillan, Houndmills & London.
- Pietiläinen, Rauno 2005:** Työttömyydestä selviytyminen. Psykologinen lähestyminen työttömyyteen. Acta Universitatis Lapponiensis 84. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Piippo, Tero 1997:** Uusosuutoiminnan tukiorganisaatiot Isossa-Britanniassa, Ruotsissa ja Suomessa. Valtakunnallinen osuustoiminta-

- projekti. Osuustoimintainstituutti & Pellervo-Seura & Työministeriö. Helsingin yliopisto. Osuustoimintainstituutti. Julkaisuja 14. Helsinki.
- Piirainen, Keijo (toim.) 1996a:** Toisin tavoin tie on avoin. Kirjoituksia pitkäaikaistyöttömille suunnatuista kehittämishankkeista. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 22. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Piirainen, Keijo 1996b:** Pitkäaikaistyöttömien selviytymisstrategiat haasteena palvelujärjestelmälle. Teoksessa Piirainen, Keijo (toim.): Toisin tavoin tie on avoin. Kirjoituksia pitkäaikaistyöttömille suunnatuista kehittämishankkeista. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 22. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 99–122.
- Piirainen, Timo 1989:** Työttömyysturva, työmarkkinat ja työttömät. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 8:1989, Helsinki.
- Pitkäaikaistyöttömien aktivointikokeilu 1.3.1997–31.3.1998 1998:** Työhallinnon julkaisu Nro 212. Työministeriö, Helsinki.
- Pitkäaikaistyöttömyyden lieventäminen. Pitkäaikaistyöttömyys- ja verotukityöryhmän muistiot 1994:** Työhallinnon julkaisu Nro 58. Työministeriö, Helsinki.
- Pitkäaikaistyöttömyystyöryhmän muistio 1994:** Teoksessa Pitkäaikaistyöttömyyden lieventäminen. Pitkäaikaistyöttömyys- ja verotukityöryhmän muistiot: Työhallinnon julkaisu Nro 58. Työministeriö, Helsinki.
- Platt, Jennifer 1988:** What Can Case Studies Do? Teoksessa Burgess, Robert G. (toim.): *Studies in Qualitative Methodology. Conducting Qualitative Research. Volume 1.* JAI PRESS, Greenwich, 1–23.
- Ploug, Niels 1999:** Cuts in and reforms of the Nordic cash benefit systems. Teoksessa Kautto, Mikko & Heikkilä, Matti & Hvinden, Bjørn & Marklund, Staffan & Ploug, Niels (toim.): *Nordic Social Policy. Changing welfare states.* Routledge, London, 79–103.
- Pohjola, Anneli 1994:** Elämän valttikortit? Nuoren aikuisen elämäntilanne toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 5. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Pohjola, Anneli 1999:** Työmarkkinavalmiuksien reunaehdot. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 29. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Pohjola, Anneli 2001a:** Projektin asiakkaat. Teoksessa Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.): *Yhteistyöllä työttömien elämä hallintaan?* Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 40. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 38–53.
- Pohjola, Anneli 2001b:** Projektin toiminnan arviointia. Teoksessa Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.): *Yhteistyöllä työttömien elämä hallintaan?* Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 40. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 237–274.
- Pohjola, Anneli 2001d:** Pitkäaikatyyttömyys ja sairastavuus. Teoksessa Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.): *Vaihtoehtoja työstä syrjäytyneille.* Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 41. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 101–123.
- Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.) 1999:** Interventioilla hyvinvointia työttömille? Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 30. Lapin yliopisto, Rovaniemi.

- Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.) 2001a:** Yhteistyöllä työttömien elämä hallintaan? Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 40. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.) 2001b:** Vaihtoehtoja työstä syrjäytyneille. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 41. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Pohjola, Matti 1998a:** Suomalaisten työmarkkinoiden toimivuus. Teoksessa Pohjola, Matti (toim.): Suomalainen työttömyys. Taloustieto Oy, 21–49.
- Pohjola, Matti 1998b:** Investoinnit, talouden kasvu ja työttömyys. Teoksessa Pohjola, Matti (toim.): Suomalainen työttömyys. Taloustieto Oy, 289–315.
- Polus, Maija (toim.) 1994:** Työvoimatoimiston palvelut tutkimuksen kohteena. Yhteenvedo tuloksista. Työpoliittinen tutkimus Nro 77. Työministeriö, Helsinki.
- Public-private partnership 1997:** Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Punch, Keith. F. 2005:** Introduction to social research. Quantitative and qualitative approaches. Second edition. Sage Publications, London.
- Purhonen, Semi & Rahkonen, Keijo & Roos, J.P. 2006:** Johdanto. Bourdieun sosiologian merkitys ja ominaislatu. Teoksessa Purhonen, Semi & Roos, J.P. (toim.): Bourdieu ja minä. Näkökulmia Pierre Bourdieun sosiologiaan. Vastapaino, Tampere, 7–53.
- Purmonen, Pasi 1996:** Työllistämiseesteet vaikuttavina tekijöinä pk-yrityksissä – Yrittäjälähtöinen näkökulma. Työhallinnon julkaisu Nro 156. Työministeriö, Helsinki.
- Puuronen, Vesa 2004:** Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta tienhaarassa. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen raportteja 8/2004. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Puuronen, Vesa 2007:** Etnografinen tutkimus. Teoksessa Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.): Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Tammi, Helsinki, 101–120.
- Pättiniemi, Pekka 1995:** Sosiaaliosuustoiminta Euroopassa ja Suomessa. Teoksessa Pättiniemi, Pekka (toim.): Sosiaalitalous ja paikallinen kehitys. Seminaariraportti. Osuuspankkiopisto 24.–25.8.1995. Helsingin yliopisto, Osuuskuntainstituutti, Julkaisuja 11. Helsinki, 70–75.
- Rahikainen, Osmo & Ylöstalo, Pekka 1997:** Työelämän muutos Suomessa ja lähialueilla. Tutkimus Helsingistä, Pietarista ja Tallinnasta. Työpoliittinen tutkimus Nro 179. Työministeriö, Helsinki.
- Rajavaara, Marketta & Viitanen, Mikko 1997:** Pitkästä päivätyöstä pitkäaikaistyöttömäksi: rekisterikartoitus. Ikääntyneiden pitkäaikaistyöttömien palvelutarveselvityksen seurantatutkimuksen osaraportti 1. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 20. Kansaneläkelaitos, Helsinki.
- Rantahalvari, Vesa 1995:** National Organizations Coordinating Operations Supported by the European Social Fund in Ireland, The Netherlands, Denmark and Finland, Työhallinnon julkaisu Nro 88. Työministeriö, Tampere.
- Reason, Peter 1998:** Three Approaches to Participative Inquiry. Teoksessa Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim.): Strategies of Qualitative Inquiry. Sage Publications, Thousand Oaks, 261–291.

- Reason, Peter & Bradbury, Hilary 2001a:** Introduction: Inquiry and Participation in Search of a World Worthy of Human Aspiration. Teoksessa Reason, Peter & Bradbury, Hilary (toim.): Handbook of Action Research. Participative Inquiry and Practice. Sage Publications, London, 1–14.
- Reason, Peter & Bradbury, Hilary (toim.) 2001b:** Handbook of Action Research. Participative Inquiry and Practice. Sage Publications, London.
- Reilu ja rohkea – vastuun ja osaamisen Suomi. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko eduskunnalle. Osa II 1997:** Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1997/2. 1997 vp-VNS 3.
- Richardson, Laurie 2000:** Writing: A Method of Inquiry. Teoksessa Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim.): Handbook of Qualitative Research. Second Edition. Sage Publications, Thousand Oaks, 923–948.
- Rifkin, Jeremy 1996:** The End of Work. The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era. G. P. Putnam's Sons, New York.
- Rinne, Risto & Salmi, Eeva 1998:** Oppimisen uusi järjestys. Uhkien ja verkostojen maailma elämänmittaisen opiskelun haasteena. Vastapaino. Tampere.
- Rissanen, Eija 1998:** Osaamisen tulevaisuus. Selvitys teollisuuden palveluyritysten kehittämistarpeista. Vaasan yliopiston tutkimuslaitos. Julkaisuja 75. Vaasa.
- Ristilä, Jari 1998:** Alueellisen osaamistarve-ennakoinnin kolme ulottuvuutta. ESR-julkaisut 23/98. Työministeriö, Helsinki.
- Roivas, Seppo 1995:** Tiloja vai tekoja – tutkimus paikallisista aloitteista työttömyysongelman lievittämiseksi. Työhallinnon julkaisu Nro 95. Työministeriö, Helsinki.
- Rostila, Ilmari 1996:** Tarpeita evaluoida syrjäytymisen vastaisia projekteja. Dialogi 6(8), 32–34.
- Ruotsalainen, Seppo 1995:** The Social Dimension as a Part of the European Integration Process. Social Security and health reports 5. The Social Insurance Institution, Finland, Helsinki.
- Saarelainen, Tarja 1993:** Verkostot hyvinvointipalveluissa. Teoksessa Hokkanen, Liisa (toim.): Näkökulmia hyvinvointipalvelujen tutkimukseen. Hyvinvointipalveluprojekti osaraportti 4. Lapin yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja N:o 39. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 69–95.
- Saari, Erkki 1996a:** Joustoilla työtä? Työsopimuslain poikkeus ja sopimus nuorten työllistymisedellytysten parantamiseksi – helpottuiko pitkäaikaistyöttömien ja nuorten työhön pääsy. Työpoliittinen tutkimus Nro 139. Työministeriö, Helsinki.
- Saari, Erkki 1996b:** Vaasassa ”Kipinää” työn vuoksi. Karenssisanomien 4(4–5), 14.
- Saari, Erkki 1998a:** Kolmannen sektorin mahdollisuudet. Karenssisanomien 6(2), 4.
- Saari, Erkki 1998b:** Alueellisten työmarkkinoiden muutosnäkyviä. Vaasan yliopiston tutkimuslaitos. Palvelututkimuksia 3/1998. Vaasa.

- Saari, Erkki 1999:** Mikä järjestöjen toimintaa ohjaa? Teoksessa Peltovuori, Timo (toim.): Auttaminen ja vastuu. Omaiset mielenterveystyön tukena – Pohjois-Suomen yhdistys ry, Hyvä Mieli -projekti, Oulu, 115–129.
- Saari, Erkki 2001a:** Hyvinvointiyhteiskuntaa purkamassa vai kehittämässä? Tutkijana toimimisesta hyvinvointi-interventioissa. Teoksessa Syrén, Ilkka & Pohjolainen, Pertti (toim.): Toimintatutkimus: Kohteena sosiaali- ja terveyspalvelut. Esityksiä työseminaarissa 7.–8.5.2001. Kuntokallio, Oraita 3/2001. Helsinki, 104–110.
- Saari, Erkki 2001b:** Voiko tutkimus auttaa projekteja auttamaan syrjäytettyjä? Teoksessa Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.): Yhteistyöllä työttömien elämä hallintaan? Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 40. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 187–214.
- Saari, Erkki 2002:** Projektiviidakko syrjäyttää. Kaleva 16.6.2002, 2.
- Saari, Erkki 2003:** Hyvinvointi-interventiot ja työttömien syrjäytyminen. Hallinnon Tutkimus 22(3), 244–260.
- Saari, Erkki 2005/2006:** Keitä ja mihin osallisuushankkeet osallistavat? Teoksessa Pylkkönen, Mia & Ulvinen, Veli-Matti (toim.) 2005: TUHTI2004. Pohjoinen nuorisotyön, tutkimuksen ja hallinnon ulottuvuus. Nuorisotutkimusverkosto, 67–89. Viitattu 29.8.2008 <http://cc.oulu.fi/~vulvinen/tuju2004.pdf> & Teoksessa Pylkkönen, Mia & Ulvinen, Veli-Matti (toim.) 2006: TUHTI2004. Pohjoinen nuorisotyön, tutkimuksen ja hallinnon ulottuvuus. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan elektronisia julkaisuja 4, 59–75. Tulostettu 29.8.2008 <http://herkules.oulu.fi/isbn9514280296/isbn9514280296.pdf>
- Saari, Erkki 2007a:** Mitä – pitääkö tutkijan olla myös käytännön toimija? Teoksessa Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.): Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Tammi, Helsinki, 121–151.
- Saari, Erkki 2007b:** Kokonaisarviointin tavoitteet, lähtökohdat ja toteuttaminen, Teoksessa Rautiainen, Tanja, & Saari, Erkki & Pruikkonen, Anu & Tompuri, Helena & Keskitalo, Tuulikki & Mölläri, Anne-Maria: Laadukkaita sisältöjä ja oppimisen tukea. Lapin korkeakoulujen etä- ja virtuaaliopetuksen kehittämishankkeen kokonaisarviointi. Rovaniemen ammattikorkeakoulun julkaisusarja C 16. Rovaniemi, 1–46. [Saatavissa myös verkkojulkaisuna osoitteesta <http://www.ramk.fi/?newsid=3919&deptid=12605&showmodul=&languageid=3&news=1>]
- Saari, Erkki 2008:** Länsi-Pohjan hyvinvointijärjestelmä ja -palvelut III -projektin arviointi. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A. Raportteja ja tutkimuksia 4/2008. Kemi. Tulostettu 7.10.2008 http://www.tokem.fi/kirjasto/tiedostot/Saari_A_4_2008.pdf
- Saari, Erkki & Viinamäki, Leena 1997:** Ei pakkotyöllistämistä eikä syyllistämistä. Työttömyyden uudet ulottuvuudet. Socius. Sosiaali- ja terveyspoliittinen aikakauslehti 3(1), 15–17.
- Saari, Erkki & Viinamäki, Leena 2000:** Kolmannen sektorin problematiikkaa. Karenssisanommat 10(1), 4.
- Saari, Erkki & Viinamäki, Leena 2001:** YEH-projektin tarkoitus ja toteuttaminen. Teoksessa Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.): Yhteistyöllä työttömien elämä hallintaan? Lapin yliopis-

- ton yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 40. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 10–37.
- Saari, Erkki & Viinamäki, Leena 2003:** Nuorten asema Suomen koulutus- ja työmarkkinoilla 1990-luvulla. Teoksessa Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.): Kuusi puheenvuoroa nuorten koulutus- ja työmarkkinoilla siirtymisen uusista ulottuvuuksista 1990-luvulla. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A. Raportteja ja tutkimuksia 1/2003. Kemi, 13–54.
- Saari, Erkki & Viinamäki, Leena 2006:** Kemi-Tornion seutukunnan hyvinvointibarometri 2005. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A. Raportteja ja tutkimuksia 4/2006. Kemi. Tulostettu 6.6.2006 http://www.tokem.fi/kirjasto/tiedostot/Saari_Viinamaki_A_4_2006.pdf
- Saari, Erkki & Viinamäki, Leena & Pohjola, Anneli 1999:** Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa? Teoksessa, Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.): Interventioilla hyvinvointia työttömille? Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 30. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 10–38.
- Sakslin, Maija 1995:** Asumiseen perustuva sosiaaliturva ja henkilöiden liikkuvuus Euroopan Unionissa. Helsingin yliopiston Kansainvälisen talousoikeuden instituutin julkaisuja 22. Helsingin yliopisto & Kansaneläkelaitos, Helsinki.
- Saloniemi, Antti & Virtanen, Pekka 1999:** Työttömät vai työttömyys hoitoon? Teoksessa Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.): Interventioilla hyvinvointia työttömille? Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 30. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 183–206.
- Salonen-Soulié, Ulla 1996:** Vaihtoehtoiset työmarkkinat Pohjoismaissa. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Kotakari, Ulla & Nylund, Marianne (toim.): Välittävät verkostot. Vastapaino, 97–106.
- Salonen-Soulié, Ulla 2003:** Tanskalainen kannustavuus suomalaisen silmin. Teoksessa Kananen, Pentti & Salonen-Soulié, Ulla (toim.): Kannustavan sosiaaliturvan haaste. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2003:5. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki, 75–85. Tulostettu 14.5.2004 <http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/sosturvhaaste/raportti.pdf>
- Salonen-Soulié, Ulla & Palomäki, Anna-Lena 1996:** På väg mot nya lokala arenor? – projekt mellan arbetslinje och alternativt aktivitetstänkannde. TemaNord 1996:542. Nordiska ministerrådet, Köpenhamn.
- Santamäki-Vuori, Tuire 1996:** Pitkäaikaistyöttömien työmarkkinakokemukset lamavuosina 1993–1994. Työpoliittinen tutkimus Nro 131. Työministeriö, Helsinki.
- Santamäki-Vuori, Tuire & Sauramo, Pekka 1995:** Nuorten työttömyys Suomessa vuosina 1993–94. Työpoliittinen tutkimus Nro 107. Työministeriö, Helsinki.
- Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne 2005:** Mitä sosiaalityön käytäntötutkimus on? Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.): Sosiaalityön käytäntötutkimus. Palmenia-kustannus, Helsinki, 9–19.

- Satka, Mirja & Karvinen-Niirikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) 2005:** Sosiaalityön käytäntötutkimus. Palmenia-kustannus, Helsinki.
- Sayer, Andrew 1992:** Method in Social Science. A realist approach. Second Edition. Routledge, London.
- Selvitys epätyypillisiin työsuhteisiin liittyvistä ongelmista ja niiden korjausmahdollisuuksista 1996:** Työhallinnon julkaisu Nro 135. Työministeriö, Helsinki.
- Seminaariraportti sisämarkkinoiden ja Emun III-vaiheen vaikutuksista Suomen työmarkkinoihin. Säätötyö 13.–14.5.1996 1996:** Työhallinnon julkaisu Nro 157. Työministeriö, Helsinki.
- Sengenberger, Werner 2002:** Employment, Development and Economic Performance of Finland. Teoksessa Koistinen, Pertti & Sengenberger, Werner (toim.): Labour Flexibility – a Factor of the Economic and Social Performance of Finland in the 1990s. Tampere University Press, Tampere, 15–45.
- Sepponen, Kaija 1996:** Koulutus – portti työmarkkinoille? Työpoliittinen tutkimus Nro 162. Työministeriö, Helsinki.
- Seppä, Elina 2001:** Työvoimatoimisto yhteistyötahona YEH-projektissa. Teoksessa Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.): Yhteistyöllä työttömien elämä hallintaan? Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 40. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 166–168.
- Seppänen-Järvelä, Riitta 2006:** Suunnittelurationalismista hyviin käytäntöihin. – Kehittämisen menetelmien ja ajattelutapojen muodonmuutos. Teoksessa Seppänen-Järvelä, Riitta & Karjalainen, Vappu (toim.): Kehittämistyön risteyskohtia. Stakes, Helsinki, 17–33.
- Seppänen-Järvelä, Riitta & Karjalainen, Vappu (toim.) 2006:** Kehittämistyön risteyskohtia. Stakes, Helsinki.
- Shelder provision and employment generation 1997:** United Nations Centre for Human Settlements (Habitat), Nairobi & International Labour Organisation/International Labour Office, Geneva.
- Sihto, Matti & Myrskylä, Mikko 2000:** Erilaisia työttömiä erilaisissa tilastoissa. Kansantaloudellinen aikakauskirja 96 (4), 539–550.
- Siisiäinen, Martti 1993:** Vapaaehtoisuuden organisoituminen ja valtio. Teoksessa Hokkanen, Liisa (toim.): Näkökulmia hyvinvointipalvelujen tutkimukseen. Hyvinvointipalveluprojekti osaraportti 4. Lapin yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja N:o 39. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 29–38.
- Siisiäinen, Martti 1996:** Yhteiskunnalliset liikkeet, yhdistykset ja hyvinvointivaltio. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Kotakari, Ulla & Nylund, Marianne (toim.): Välittävät verkostot. Vastapaino, 33–48.
- Silverman, David 2003:** Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction. Second Edition. 3. painos. Sage Publications, London.
- Simonen, Katri 1995:** Sosiaalitalous – Ihmisten voima markkinavoimia ja byrokratiaa vastaan. Dialogi 5(7), 26–27.

- Sipiläinen, Ilkka 1996:** Kansankirkon haasteet. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Kotakari, Ulla & Nylund, Marianne (toim.): Välittävät verkostot. Vastapaino, 49–58.
- Sipiläinen, Ilkka 1996:** Työttömyystyön periaatteita ja historiaa. Teoksessa Sipiläinen, Ilkka (toim.): Työssä työttömien kanssa. Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön keskus (KDYK), 9–14.
- Siurala, Lasse 1994:** Nuoriso-ongelmat modernisaatioperspektiivissä. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1994:3. Helsingin kaupunki, Tietokeskus, Helsinki.
- Skaffari-Tuomikumpu, Pia & Saari, Erkki 1996:** Uusi polku työelämään -projekti. KIDE. Lapin yliopiston tiedotuslehti 4/1996, 40.
- Skog, Harri 1994:** Työllistämistukien kehittäminen. Selvitysmiesraportti. Työhallinnon julkaisu Nro 66. Työministeriö, Helsinki.
- Skog, Harri & Räisänen, Heikki 1997:** Toimivampiin työmarkkinoihin. Selvitysmiesten raportti työvoimapoliittisen järjestelmän uudistamiseksi. Työministeriö, Helsinki.
- Sorvala, Jorma 2001:** Pilkeryhmäisenä YEH-projektissa. Teoksessa Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.): Yhteistyöllä työttömien elämä hallintaan? Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 40. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 89–90.
- Social Enterprises 1999:** Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), Paris.
- Sosiaalimenot ja rahoitus 2005 2007:** Tilastotiedote 4/2007. 1.3.2007. Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2007. Stakes. Tulostettu 13.7.2007 http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2007/Tt04_07.pdf
- Sosiaaliturvan strategiat – viisi vuotta 2000-luvulle 1995:** Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1995:1. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Sosiaaliturvan strategiset valinnat – kohti 2000-lukua 1994:** Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 1994:5. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Sosiaali- ja terveystalouden strategiat 2010 – kohti sosiaalisesti kestävä ja taloudellisesti elinvoimaista yhteiskuntaa 2001:** Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2001:3. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Stake, Robert E. 1995:** The Art of Case Study Research. Sage Publications, Thousand Oaks.
- Stake, Robert E. 1998:** Case Studies. Teoksessa Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim.): Strategies of Qualitative Inquiry. Sage Publications, Thousand Oaks, 86–109.
- Stenlund, Heikki (toim.) 1997:** Työn tulevaisuus. Työskenaariohankkeen loppuraportti. Työhallinnon julkaisu Nro 185. Työministeriö, Helsinki.
- Stepanof, Mika 1996:** Työpaikkojen metsästäjät. Työpoliittinen tutkimus Nro 156. Työministeriö, Helsinki.
- Stringer, Ernest, T. 1999:** Action Research. Second Edition. Sage Publications, Thousand Oaks.
- Suikkanen, Asko 1996:** Voivatko työmarkkinajoustot mahdollistaa työllistymisen? Teoksessa Parvi, Vesa & Parvikko, Olavi (toim.): Työelämän todellisuus ja uljaat unelmat. Työministeriö, 24–32.

- Suikkanen, Asko & Linnakangas, Ritva 1998:** Uusi työmarkkinajärjestys? Sitra 182. Suomen itsenäisyyden juhlarahasto, Helsinki.
- Suikkanen, Asko & Linnakangas, Ritva & Harjajärvi, Minna & Martin, Maria 2005:** Kokeilusta KIPINÄÄ. Keski-ikäisten pitkäaikaistyöttömien kuntoutuskokeilun arviointi. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2005:8. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Suikkanen, Asko & Linnakangas, Ritva & Kallinen, Sannamari & Karjalainen, Anne 1998:** Palkkatyömarkkinat. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1998:9. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Suikkanen, Asko & Linnakangas, Ritva & Martti, Sirpa & Karjalainen, Anne 2001:** Siirtymien palkkatyö. Sitran raportteja 16. Sitra.
- Suikkanen, Asko & Linnakangas, Ritva & Martti, Sirpa & Karjalainen, Anne 2002:** Structural Changes and Transitions in the Labour Markets of Finland in the 1990s. Teoksessa Koistinen, Pertti & Sengenberger, Werner (toim.): Labour Flexibility – a Factor of the Economic and Social Performance of Finland in the 1990s. Tampere University Press, Tampere, 85–100.
- Suikkanen, Asko & Martti, Sirpa & Linnakangas, Ritva 2004:** Homma hanksaan. Nuorten kuntoutuskokeilun arviointi. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004:5. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Suikkanen, Asko & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena 2004a:** Syrjäytymisen ehkäisyssä: Nuorista täysivaltaisia kansalaisia. Sosiaalivakuutus 3/2004, 8–11.
- Suikkanen, Asko & Viinamäki, Leena 1999:** Life Paths and Labour Market Citizenship. Teoksessa Christiansen, Jens & Koistinen, Pertti & Kovalainen, Anne (toim.): Working Europe. Reshaping European employment systems. Ashgate, Adelshot, 189–209.
- Suomen työllisyysohjelma 1996–1999 1995:** Työttömyyden puolittaminen. Helsinki.
- Suomi ja Euroopan tulevaisuus. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko eduskunnalle. Osa I 1996:** Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1996/2. 1996 vp-VNS 3.
- Suominen, Antti 1995:** Uudenmaan työosuuskunta Aktio. Teoksessa Pätiniemi, Pekka (toim.): Sosiaalitalous ja paikallinen kehitys. Seminaari-raportti. Osuuspankkiopisto 24.–25.8.1995. Helsingin yliopisto, Osuuskuntainstituutti, Julkaisuja 11. Helsinki, 80–88.
- Suominen, Antti 1996:** Et företag med social dimension – Det Nyländska arbetsandelsbolaget Aktio. Teoksessa Suominen, Sauli (toim.): Alternativa rörelser – välfärdstatens förnyare. SSKH Meddelanden Nr 38. Forskningsinstitutet/Svenska social och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, Helsingfors, 112–125.
- Suorsa, Sinikka 1996:** Projektisihteerin näkökulma. Piirainen, Keijo (toim.): Toisin tavoin tie on avoin. Kirjoituksia pitkäaikaistyöttömille suunnatuista kehittämishankkeista. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 22. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 20–27.
- Syrjästä osallisuuteen. Syrjäytymisen ehkäiseminen ja yhteistyö työvoimapolitiikan toimeenpanossa -projektin raportti 2001:** Työhallinnon julkaisu Nro 275. Työministeriö, Helsinki.

- Särkelä, Riitta & Eronen, Anne (toim.) 2007:** Perusturvan pulmat ja uudistamisen vaihtoehdot. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki.
- Särkelä, Riitta & Kinnunen, Petri 1998:** HYVE-projekti eri tahojen yhteisenä kehittämishankkeena. Teoksessa Eskelinen, Marja & Hietanen, Elina & Kinnunen, Petri & Särkelä, Riitta (toim.): Toisin toimien uutta oppien. Hyvinvoinnin tukiverkostot julkaisuja. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki, 6–11.
- Talonen, Markku 1998:** Työvoimatoimistojen kokonaistuloksellisuus. Työpoliittinen tutkimus Nro 191. Työministeriö, Helsinki.
- Talonen, Markku & Tuomaala, Mika 1994:** Työvoimatoimistojen tuloksellisuus. Työpoliittinen tutkimus Nro 79. Työministeriö, Helsinki.
- Talouspolitiikan linja. Kansantalouden kehitys ja talouspolitiikka vuosina 1996–2000 1996:** Valtiovarainministeriö, Helsinki.
- Tanner, Hannu 1995:** Lahden Seudun VoimaVara työosuuskunnan synty ja kehitysvaiheet. Teoksessa Pättiniemi, Pekka (toim.): Sosiaalitalous ja paikallinen kehitys. Seminaariraportti. Osuuspankkiopisto 24.–25.8.1995. Helsingin yliopisto, Osuuskuntainstituutti, Julkaisuja 11. Helsinki, 92–96.
- Tavoite 6 -ohjelman väliarviointi. Loppuraportti 2000:** Aluekehitysosaston julkaisu 2/2000. Sisäasiainministeriö, Helsinki.
- Tehoavatko toimenpiteet? Työllisyysvaikutusten arviointi (TYVA) -projektin loppuraportti 2001 2001:** Työhallinnon julkaisu Nro 288. Työministeriö, Helsinki.
- Tervahartiala, Tiina & Vesalainen, Janne & Vuori, Jukka 1996:** Työtömiä toimenpideohjelmien vaikutukset. Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 12. Helsinki.
- The Non-profit Sector in a Changing Economy 2003:** Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), Paris.
- Tiainen, Pekka 1999:** Employment and Welfare in Finland in the Years 1860–2030. With applications to European employment strategy. Labour Policy Study No 211. Ministry of Labour, Helsinki.
- Tiellä teknologiavision. Suomen teknologian tarpeita ja mahdollisuuksia 1997:** Kauppa- ja teollisuusministeriön työryhmä- ja toimikuntaraportteja 12/1997. Teknologiavision valmisteluryhmä. Kauppa- ja teollisuusministeriö, Helsinki.
- Timonen, Sakari 1998:** Paikallinen sopiminen pienissä ja suurissa yrityksissä. Esitutkimusraportti. Työhallinnon julkaisu Nro 207. Työministeriö, Helsinki.
- Tohmo, Timo 1998:** Työllisyyspoliittisen rakennetuen vaikutukset. Työpoliittinen tutkimus Nro 182. Työministeriö, Helsinki.
- Toikko, Timo & Rantanen, Teemu 2009:** Tutkimuksellinen kehittämis-toiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere University Press, Tampere.
- Toinen aalto. Työvoimapolitiikan uudistuksen jatkaminen 2001:** Työhallinnon julkaisu Nro 269. Työministeriö, Helsinki.
- Toye, John 1995:** Structural adjustment and employment policy: Issues and experience. International Labour Organisation/International Labour Office, Geneva.

- Tsui, Anne S. 1990:** A Multiple-Constituency Model of Effectiveness: An Empirical Examination at the Human Resource Subunit Level. *Administrative Science Quarterly* 35 (September), 458–483.
- Tuomala, Juha 2000:** Työnhakukoulutuksen vaikutusten arviointi. Työpoliittinen tutkimus Nro 222. Työministeriö, Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002:** Laadullinen tutkimus ja sisälönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Tyrväinen, Timo 1995:** Työttömyys ja työmarkkinarakenteet: mitä muuttaa ja miksi? Suomen Pankin Kansantalousosaston työpapereita 9/95. 17.10.1995.
- Työaikapolitiikka. Nykytilanne, ongelma-alueet sekä alustavat kehittämistarpeet. Työaikapoliittisen työryhmän väliraportti 1997:** Työhallinnon julkaisu Nro 188. Työministeriö, Helsinki.
- Työelämän muutos. ESR-ennakoinnin menetelmät 1997:** Futura 16(2). Tulevaisuuden tutkimuksen seura, Helsinki.
- Työhallinnon EU-linjauksia 1995:** Työhallinnon julkaisu Nro 104. Työministeriö, Helsinki.
- Työhallinnon tiedotus EU-jäsenyyden oloissa 1995:** Työhallinnon julkaisu Nro 84. Työministeriö, Helsinki.
- Työhallinnon strategia vuosiksi 2001–2003 2000:** Työhallinnon julkaisu Nro 253. Työministeriö, Helsinki.
- Työhallinnon strategiset skenaariot – Työhallinnon skenaariotiimin raportti Suomi-skenaarioiden maailmoista 1995:** Työhallinnon julkaisu Nro 100. Työministeriö, Helsinki.
- Työhallinnon toimintaohjelma syrjäytymisen ehkäisyksi. Ehdotus 1999:** Työhallinnon syrjäytymisen ehkäisytyöryhmä, tammikuu 1999. Työhallinnon julkaisu Nro 221. Työministeriö, Helsinki.
- Työllisyys ja hyvinvointi uuden vuosituhannen alkaessa. Työvoima 2017. Loppuraportti 1999:** Työpoliittinen tutkimus Nro 200. Työministeriö, Helsinki.
- Työmarkkinaratkaisu 19.5.1993 1993:** SAK:n edunvalvontaosasto 1/1993. SAK.
- Työmarkkinatuki. Työryhmämuistio 1993:** Työhallinnon julkaisu Nro 30. Työministeriö, Helsinki.
- Työmarkkinatukijärjestelmän kehittäminen -projektin raportti 2001:** Työhallinnon julkaisu Nro 287. Työministeriö, Helsinki.
- Työministeriön tietopalvelun kehittäminen. Tieto-työryhmän raportti 1996:** Työhallinnon julkaisu Nro 138. Työministeriö, Helsinki.
- Työministeriön toimenpiteet valtioneuvoston tietoyhteiskunnan kehittämistä koskevan periaatekannanoton johdosta 1995:** Työhallinnon julkaisu Nro 112. Työministeriö, Helsinki.
- Työpolitiikka ja elinikäinen oppiminen. Työryhmämuistio 1998:** Työhallinnon julkaisu Nro 208. Työministeriö, Helsinki.
- Työpoliittinen Aikakauskirja 2/2007:** Tulostettu 7.7.2007 http://www.mol.fi/mol/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/04_aikakauskirja/03_kirja2/index.jsp?style=print
- Työn päivät 1994 1994:** Työhallinnon julkaisu Nro 52. Työministeriö, Helsinki.

- Työn päivät 1995 1995:** Työhallinnon julkaisu Nro 91. Työministeriö, Helsinki.
- Työnhakija-asiakkaan palveluprosessin uudistaminen 1997:** Työhallinnon julkaisu Nro 190. Työministeriö, Helsinki.
- Työväilityksen työnantajapalvelujen kehittäminen -projekti. Loppuraportti 2001:** Työhallinnon julkaisu Nro 276. Työministeriö, Helsinki.
- Työpaikka Suomessa – Työpaikka Euroopassa tutkimus- ja kehittämisohjelma. Työministeriön työympäristöosaston tutkimusyksikön raportti 1996:** Työhallinnon julkaisu Nro 151. Työministeriö, Helsinki.
- Työpoliittiset toimenpiteet yrittäjyyden edistämiseksi 22.5.1996 1996:** Työhallinnon julkaisu Nro 137. Työministeriö, Helsinki.
- Työryhmän esitys Suomen työllisyysohjelmaksi 1996–1999. Työttömyyden puolittaminen 1995:** Työhallinnon julkaisu Nro 114. Työministeriö, Helsinki.
- Työtä, toimintaa, turvaa. Hahmotelmia työn uusista areenoista. Aloitteellisuus ja osallistuminen -asiantuntijaryhmän muistio 1995:** Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 1995:4. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Työttömyys ja työllisyys tilastoissa. Tilastokeskuksen ja työministeriön tilastojen vertailua 2003:** SVT, Työmarkkinat 2002:17, Tilastokeskus, Helsinki.
- Työttömyys 200 000:een. Tasavallan presidentin työllisyystyöryhmä 1994:** Työministeriö, Helsinki.
- Työttömyysturvan työvoimapolitiittiset vaikutukset 1991:** Komiteanmietintö 1992:26. Työministeriö, Helsinki.
- Työttömyysturvan vuodot ja väärinkäytökset 1994:** Työhallinnon julkaisu Nro 69. Työministeriö, Helsinki.
- Työttömyysturvatoimikunta 1992:n mietintö 1993:** Komiteanmietintö 1993:16. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Työvoima 2025. Täystyöllisyys, korkea tuottavuus ja hyvät työpaikat hyvinvoinnin perustana työikäisen väestön vähentyessä 2007:** Työpoliittinen tutkimus 325. Työministeriö, Helsinki.
- Työvoimakapeikkojen ehkäiseminen. Työryhmämuistio 1999:** Työhallinnon julkaisu Nro 219. Työministeriö, Helsinki.
- Työvoimapolitiittinen aikuiskoulutus vuonna 1993 1994:** Työhallinnon julkaisu Nro 81. Työministeriö, Helsinki.
- Työvuorotteluseminaari. Helsinki 28.–29.11.1996 1997:** Työhallinnon julkaisu Nro 165. Työministeriö, Helsinki.
- Työ- ja opetushallinnon yhteistyö nuorten työvoimapalvelujen ja oppilaanohjauksen alalla. Koulutusyhteistyöryhmän raportti 2001:** Työhallinnon julkaisu Nro 278. Työministeriö, Helsinki.
- Työ- ja sosiaalihalinnon yhteistyöryhmän muistio. Työ- ja sosiaalihalinnon aktiiviyhteistyö 1999:** Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 1999:24. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki & Työhallinnon julkaisu 246. Työministeriö, Helsinki.
- Töttö, Pertti 1997:** Pirallinen positivismi. Kysymyksiä laadulliselle tutkimukselle. JYY julkaisusarja n:o 41. Kampus Kustannus, Jyväskylä.
- Töttö, Pertti 2000:** Pirullisen positivismin paluu. Laadullisen ja määrällisen tarkastelua. Vastapaino, Tampere.

- Urry, John 1990:** Conclusion: Places and Policies. Teoksessa Harloe, Michael & Pickvance, C. G. & Urry, John (toim.): Place, Policy and Politics. Do Localities matter? Unwin Hyman, London, 187–204.
- Uusitalo, Hannu 2000:** Köyhyys ja tulonjako. Teoksessa Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko (toim.): Hyvinvointivaltion murros. Gaudeamus, Helsinki, 43–57.
- Valtakari, Mikko 2000:** Työvoimapolitiittisen järjestelmän uudistuksen rekrytointia edistävät vaikutukset. Työpoliittinen tutkimus Nro 220. Työministeriö, Helsinki.
- Valtion talousarvion työllisyyspoliittiset vaikutukset 1997:** Työpoliittinen tutkimus Nro 167. Työministeriö, Helsinki.
- Varautuminen suurten ikäluokkien aiheuttamaan työmarkkinamuutokseen -projektin väliraportti 2001:** Työministeriö, Valtiovarainministeriö, Opetusministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriö, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Kuntaliitto, Eläketurvakeskus. Työhallinnon julkaisu Nro 290. Työministeriö, Helsinki.
- Vartiainen, Pirkko 1993:** Monitahoarviointi palveluorganisaatioiden vaikuttavuuden arvioinnin mallina. Proceedings of the University of Vaasa. Discussion Papers 161. Vaasan yliopisto, Vaasa.
- Vartiainen, Pirkko 1994:** Palveluorganisaatioiden tuloksellisuusarviointi, teorian ja käytäntö. Päivähoitoon, erityisesti päiväkoteihin kohdistuva monitahoarviointi. Acta Wasaensia 40. Hallintotiede 2. Vaasan yliopisto, Vaasa.
- Vartiainen, Pirkko 2007:** Monitahoarvioinnin periaatteet ja prosessit. Teoksessa Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.): Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Tammi, Helsinki, 152–172.
- Véron, Luc 1995:** Sosiaalitalouden ja eurooppalaisten instituutioiden rooli Euroopan Unionissa. Teoksessa Pättiniemi, Pekka (toim.): Sosiaalitalous ja paikallinen kehitys. Seminaariraportti. Osuuspankkiopisto 24.–25.8.1995. Helsingin yliopisto, Osuuskuntainstituutti, Julkaisuja 11. Helsinki, 32–56.
- Vesalainen, Janne & Vuori, Jukka 1998:** Työhön-ryhmämenetelmän vaikutus työllistymiseen ja työllistymisen laatuun. Työpoliittinen tutkimus Nro 189. Työministeriö, Helsinki.
- Vidlund, Mika 2005:** Uudet EU-maat ja rahastoeläkejärjestelmien maihinousu. Eläketurvakeskuksen katsauksia 2005:2. Eläketurvakeskus. Tulostettu 20.7.2008 <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=22229>
- Viinamäki, Leena 1993:** Vielä sitä vanhanakin voi opiskella. Tutkimus työvoimapolitiittisen intervention mahdollisuuksista. Työpoliittinen tutkimus Nro 61. Työministeriö, Helsinki.
- Viinamäki, Leena 1996:** Opiskelemaan, työhön, työttömäksi? Tutkimus nuorten itsenäistymisen ehdoista 1990-luvulla. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B 22. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Viinamäki, Leena 1999:** Periodielämää? Tutkimus vuonna 1966 syntyneiden ylitorniolaisten opiskelu- ja työssäkäyntireiteistä. Acta Universitatis Lapponiensis 26. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Viinamäki, Leena 2005:** Havainnot pohjoissuomalaisen nuorten koulutus- ja työmarkkinakansalaisuudesta 1990-luvulta. Teoksessa Pylkkönen,

- Mia & Ulvinen, Veli-Matti (toim.): TUHTI2004. Pohjoinen nuorisotyön, tutkimuksen ja hallinnon ulottuvuus. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan elektronisia julkaisuja 4, 19–37. Tulostettu 5.7.2007 <http://herkules.oulu.fi/isbn9514280296/>
- Viinamäki, Leena 2007:** Triangulatiivisen tutkimusasetelman soveltamismahdollisuudet. Teoksessa Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.): Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Tammi, Helsinki, 173–197.
- Viinamäki, Leena & Saari, Erkki 2001a:** Nuorten opiskelu ja nuorten aikuisten työssäkäyntiratkaisut – valintoja vai pakkovalintoja? Teoksessa Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.): Vaihtoehtoja työstä syrjäytyneille. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 41. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 9–42.
- Viinamäki, Leena & Saari, Erkki 2001b:** Projektipaikkakuntien rakenteellisia piirteitä. Teoksessa Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.): Yhteistyöllä työttömien elämä hallintaan? Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 40. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 54–85.
- Vilhunen, Jorma 1994:** Työttömien omaehtoisen toiminnan suuntautuminen Suomessa. Työttömien aktivointiprojekti. Työpoliittinen tutkimus Nro 90. Työministeriö, Helsinki.
- Vilhunen, Jorma 1997:** Työttömiin kohdentuvat toimenpiteet tavoite 6 -ohjelmassa. Selvitys työttömiin kohdentuvien toimenpidekokonaisuuksien työvoima- ja elinkeinopoliittisista vaikutuksista. Euroopan sosiaalirahaston Suomen tavoite 6 -ohjelma. ESR-julkaisut 4/97.
- Vinnurva, Jukka 2001:** Arvioita MONET- ja YEH-projektien toteuttamisesta ja tuloksista. Teoksessa Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.): Vaihtoehtoja työstä syrjäytyneille. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 41, Lapin yliopisto, Rovaniemi, 216–236.
- Virjo, Ilkka & Aho, Simo 2002:** Ikääntyvien työllisyys 1990-luvulla. Rekisteritutkimus yli 50-vuotiaiden erityisongelmista työmarkkinoilla. Työpoliittinen tutkimus Nro 242. Työministeriö, Helsinki.
- Virtanen, Petri 1995:** ”Jos huomina tuo jotain uutta...”. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien nuorten työllistämisestä ja nuoria koskevan syrjäytymisproblematiikan luonteesta. Työpoliittinen tutkimus Nro 96. Työministeriö, Helsinki.
- Virtanen, Petri 1996:** The Making of a New Underclass Among The Unemployed Youth? Emerging Social Exclusion, the Mechanisms of Integration and the Need for Active and Network-based Employment Strategies. Labour Policy Studies Number 150. Ministry of Labour, Helsinki.
- Vähätalo, Kari 1996:** Pitkäaikaistyöttömät ja lamasta selviytyminen. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien työmarkkina-aseman ja sosiaalisen huono-osaisuuden muotoutumisesta vuosina 1993–94. Työpoliittinen tutkimus Nro 132. Työministeriö, Helsinki.
- Vähätalo, Kari 1998:** Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus.
- Vähätalo, Kari 2001:** Lama ja kaupunkien pitkäaikaistyöttömät. Työpoliittinen tutkimus Nro 230. Työministeriö, Helsinki.

- Väärälä, Reijo 1995:** Ammattikoulutus ja kvalifikaatiot. Acta Universitatis Lapponiensis 9. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Väärälä, Reijo 1999a:** Koulutuksen sosiaalinen vaikuttavuus ja syrjäytymisuhkat. Teoksessa Linnakangas, Ritva (toim.): Koulutus ja elämäntulkku. Näkökulmia koulutuksen vaikuttavuuteen. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 28. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 25–42.
- Väärälä, Reijo 1999b:** Tarvitseeko Suomi syrjäytymisen vastaista ohjelmaa? Teoksessa Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko (toim.): Hyvinvointivaltion murros. Gaudeamus, Helsinki, 74–85.
- Weijola, Varpu 1994:** Selvitys eräistä ammatillisen kuntoutuksen tukitoimenpiteistä. Työhallinnon julkaisu Nro 64. Työministeriö, Työvoimapalveluosasto, Helsinki.
- Weber, Max 1980:** Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki. Suomen-antanut Timo Kyntäjä. WSOY, Helsinki.
- Weiskopf, Richard & Laske, Stephan 1996:** Emancipatory Action Research: A Critical Alternative to Personnel Development or a New Way of Patronising People? Teoksessa Zuber-Skerritt, Ortrun (toim.): New Directions in Action Research. Falmer Press, London, 121–136.
- Weckroth, Klaus 1988/1992:** Toiminnan psykologia. 2. painos. Kustannusosakeyhtiö Hanki ja jää, Helsinki.
- Weckroth, Klaus 1991:** X voi olla kuka tahansa. Hanki ja jää, Helsinki.
- Weckroth, Klaus 1994:** Als Ob. Teoksessa Weckroth, Klaus & Tolkkini Nikkonen, Mirja (toim.): jos A niin... Vastapaino, Tampere, 153–165.
- Whyte, William Foote 1991a:** Introduction. Teoksessa Whyte, William Foote (toim.): Participatory Action Research. Sage Publications, Newbury Park, 7–15.
- Whyte, William Foote 1991b:** Comparing PAR and Action Science. Teoksessa Whyte, William Foote (toim.): Participatory Action Research. Sage Publications, Newbury Park, 97–98.
- Whyte, William Foote 1991c:** Conclusion. Teoksessa Whyte, William Foote (toim.): Participatory Action Research. Sage Publications, Newbury Park, 237–241.
- Whyte, William Foote (toim.) 1991d:** Participatory Action Research. Sage Publications, Newbury Park.
- Whyte, William Foote & Greenwood, Davydd J. & Lazes, Peter 1991:** Participatory Action Research. Through Practice to Science in Social Research. Teoksessa Whyte, William Foote (toim.): Participatory Action Research. Sage Publications, Newbury Park, 19–55.
- Wilenius, Reijo 1966:** Marx ennen Marxia. Marxin ajattelun ensimmäinen vaihe. Weilin + Göös, Helsinki.
- Wilenius, Reijo 1967/1975:** Filosofia ja politiikka. Poliittisen ja sosiaalisen ajattelun perusteiden kehityksestä. Toinen painos. Gaudeamus, Helsinki.
- Wilenius, Reijo 1972:** Tietoisuus ja yhteiskunta. Gummerus, Jyväskylä.
- Wilenius, Reijo 1981:** Ihminen ja työ. Esitutkimus. Gummerus, Jyväskylä.
- Winter, Richard 1996:** Some Principles and Procedures for the Conduct of Action Research. Teoksessa Zuber-Skerritt, Ortrun (toim.): New Directions in Action Research. Falmer Press, London, 13–27.

- Woolcock, Michael 2000:** Sosiaalinen pääoma: menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Teoksessa Kajanoja, Jouko & Simpura, Jussi (toim.): Sosiaalinen pääoma: globaaleja ja paikallisia näkökulmia. STAKES raportteja 252. STAKES & VATT, Helsinki, 25–56.
- World Employment 1995. An ILO Report 1995:** International Labour Organisation/International Labour Office, Geneva.
- World Employment 1996/97. National Policies in a Global Context 1996:** International Labour Organisation/International Labour Office, Geneva.
- Yin, Robert, K. 1989:** Case Study Research. Design and Methods. Applied Social Research Method Series. Volume 5. Sage Publications, Newbury Park.
- Zamindar, Marya 1997:** Forecasting Flexibility. The Impact of Flexibility on Workers in Finland. Labour Policy Studies Number 168. Ministry of Labour, Helsinki.
- Zuber-Skerritt, Ortrun (toim.) 1996a:** Introduction: New Directions in Action Research. Teoksessa Zuber-Skerritt, Ortrun (toim.): New Directions in Action Research. Falmer Press, London, 3–9.
- Zuber-Skerritt, Ortrun 1996b:** Emancipatory Action Research for Organisational Change and Management Development. Teoksessa Zuber-Skerritt, Ortrun (toim.): New Directions in Action Research. Falmer Press, London, 83–105.
- Zuber-Skerritt, Ortrun (toim.) 1996c:** New Directions in Action Research. Falmer Press, London.
- Österman, Päivi 2000:** Kohde vai toimija? Viranomais toiminta, lainsäädäntö ja työllistyminen työttömän silmin. Helsingin työttömät ry., Helsinki.

WWW-SIVUT, ASIAKIRJAT JA MUUT VASTAAVAT DOKUMENTIT

- Finlex n.d.:** Finlex® – Valtion säädöstietopankki. Viitattu 13.7.2008 <http://www.finlex.fi/fi/>
- Esipuhe n.d.:** Viitattu 30.7.2003 <http://www.aka.fi/tero/esipuhe.htm>
- ESR 1995–1999 2006:** Viitattu 28.7.2007 http://www.mol.fi/esr/fi/esr_suomessa/ohjelmakausi_1995-1999/index.jsp
- ESR Suomessa 2006:** Viitattu 28.7.2007 http://www.mol.fi/esr/fi/esr_suomessa/index.jsp
- EU:n alue- ja rakennepolitiikka 2007:** Viitattu 28.7.2007 <http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/pages/ED440888D320FB0DC2256F880032F311?OpenDocument>
- Euroopan yhteisön rakennerahastot n.d.:** Tavoite 6. Yhtenäinen ohjelma-asiakirja 1995–1999. Suomi. Aluepolitiikan ja koheesion pääosasto.
- Euroopan unioni syntyi sodan raunioille n.d.:** Viitattu 22.7.2008 <http://www.eurooppatiedotus.fi/public/default.aspx?nodeid=37771&contentlan=1&culture=fi-FI>
- Hallitusohjelma. Pääministeri Esko Ahon hallituksen ohjelma 26.4.1991 1991:** Tulostettu 4.9.2007 <http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/aho/fi.jsp>

- Hallitusohjelma. Pääministeri Paavo Lipposen hallituksen ohjelma 13.4.1995 1995a:** Tulostettu 4.9.2007 http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/lipponen/Hallitusohjelma_-_Lipponen112834.jsp
- Hallitusohjelma. Pääministeri Paavo Lipposen hallituksen ohjelma 13.4.1995 1995b:** Neuvottelumuistio ansiotulojen verotuksen keventämisestä. Tulostettu 4.9.2007 <http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/lipponen/neuvottelumuistio.jsp>
- Hallitusohjelma. Pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen ohjelma 15.4.1999 1999:** Tulostettu 4.9.2007 <http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/lipponenII/fi.jsp>
- Harjunen, Raimo 1996:** Paikallisen aloitteellisuuden ja kumppanuuden Suomen malli. Selvitysmiesraportti.
- HE 147/1991:** Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi työllisyyslain 18 §:n muuttamisesta.
- HE 148/1991:** Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi työllisyyslain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta.
- HE 77/1992:** Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi työllisyyslain väliaikaisesta muuttamisesta.
- HE 305/1992:** Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi työllisyyslain muuttamisesta.
- HE 235/1993:** Hallituksen esitys Eduskunnalle työmarkkinatukea koskevaksi lainsäädännöksi sekä laiksi työttömyysturvalain muuttamisesta.
- HE 309/1993:** Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- HE 72/1996:** Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi työttömyysturvalain muuttamisesta.
- HE 210/1996:** Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi työllisyyslain muuttamisesta.
- HE 178/1997:** Hallituksen esitys Eduskunnalle työvoimapolitiittisen järjestelmän uudistamiseen liittyväksi lainsäädännöksi.
- HE 1/1998:** Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.
- HE 75/1998:** Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi Suomen Hallitusmuodon voimaantulojärjestelyistä.
- HE 184/2000:** Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kuntouttavasta työtoiminnasta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- ”Ihmistä pitää aina palkita hänen aktiivisuudestaan” 1995:** Raportti Aktiivisuus Asenteeksi -projektin work shop -seminaarista 11.–12.5.1995.
- Johansson, Tuija & Laukkanen, Pertti 2001b:** Pitkäjänteisesti ja ennakkoivasti myönteiseen työllisyyskehitykseen. Näkemyksiä Lapin työhallinnon strategian kehittymisestä ja lähivuosien työvoimapolitiikan suunnasta. Kesäkuu 2001.
- Julkunen, Raija 1997:** Kolmannen sektorin työllisyyslupaus. Muistio Keski-Suomen liitolle 27.6.1997.

- Katajamäki, Hannu n.d.:** Hannu Katajamäen tutkimusryhmän puolesta Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä -projektin toteuttamisesta Vaasan läänin työvoimapiirille laatima tarkennettu työsuunnitelma.
- KIPINÄ I-PROJEKTI 2003:** Viitattu 31.7.2007 <http://esrlomake.mol.fi/esrprojekti/3/1/960196.html>
- KIPINÄ II-PROJEKTI 2003:** Viitattu 31.7.2007 <http://esrlomake.mol.fi/esrprojekti/3/1/960197.html>
- Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä 2003:** Viitattu 31.7.2007 <http://esrlomake.mol.fi/esrprojekti/4/1/960590.html>
- Kunnat ja työllisyys – Ajankohtaistietoa ja suosituksia työllisyyden hoitamiseksi 1996:** Yleiskirje 33/96. Jaakko Meller 27.6.96. Kunnan- ja kaupunginhallituksille/Kuntayhtymien hallituksille. Suomen Kuntaliitto.
- L 94/1919:** Suomen Hallitusmuoto.
- L 273/1922:** Laki valtakunnanoikeudesta.
- L 274/1922:** Laki eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvosten jäsenten ja oikeuskanslerin virkatointen lainmukaisuutta.
- L 7/1928:** Valtiopäiväjärjestys.
- L 592/1972:** Laki Suomen Hallitusmuodon muuttamisesta.
- L 602/ 1984:** Työttömyysturvalaki.
- L 275/1987:** Työllisyyslaki.
- L 1732/1991:** Laki työllisyyslain 18 §:n muuttamisesta.
- L 1733/1991:** Laki työllisyyslain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta.
- L 595/1992:** Laki työllisyyslain väliaikaisesta muuttamisesta.
- L 1696/1992:** Laki työllisyyslain muuttamisesta.
- L 1541/1993:** Laki työttömyysturvalain muuttamisesta.
- L 1542/1993:** Laki työmarkkinatuesta.
- L 1158/1994:** Laki väliaikaisista poikkeuksista työsopimuslain 2 §:n 2 momenttiin.
- L 969/1995:** Laki Suomen Hallitusmuodon muuttamisesta.
- L 666/1996:** Laki työttömyysturvalain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta.
- L 1329/1996:** Laki työllisyyslain muuttamisesta.
- L 1353/1997:** Laki työvoimapalvelulain muuttamisesta.
- L 1354/1997:** Laki työmarkkinatuesta annetun lain muuttamisesta.
- L 1355/1997:** Laki työllisyyslain muuttamisesta.
- L 1356/1997:** Laki työttömyysturvalain 13 ja 16 §:n muuttamisesta.
- L 1357/1997:** Laki työttömyysturvalain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta annetun lain 13 ja 16 §:n muuttamisesta.
- L 1412/1997:** Laki toimeentulotuesta.
- L 731/1999:** Suomen perustuslaki.
- L 732/1999:** Laki Suomen perustuslain voimaantulojärjestelyistä.
- L 189/2001:** Laki kuntouttavasta työtoiminnasta.
- L 190/2001:** Laki sosiaalihuoltolain 17 §:n muuttamisesta.
- L 191/2001:** Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta.
- L 192/2001:** Laki työmarkkinatuesta annetun lain 1 §:n muuttamisesta.
- L 193/2001:** Laki työvoimapalvelulain muuttamisesta.
- L 194/2001:** Laki työttömyysturvalain 4 a §:n muuttamisesta.

- Organisering av alternativa arbetsarenor för marginalgrupper i Norden 1995:** Rapport från en expertseminarium i Vasa 17–19 september 1995. Nordiska Ministerrådet/NOPUS.
- Palomäki, Anna-Leena & Rossi, Kari & Saari, Erkki & Salonen-Soulié, Ulla 1996:** Generator – Nordisk idè-entreprenör konkurrens 96 – Loppuraportti. Vaasan kaupunki & Sosiaali- ja terveystministeriö.
- PELLEMILJOONA.NET n.d.:** Luettu 22.6.2009 <http://www.pellemiljoona.net/>
- Perustamissopimukset unionin toiminnan pohjana n.d.:** Viitattu 21.7.2008 <http://www.eurooppatiedotus.fi/public/default.aspx?nodeid=37770&contentlan=1&culture=fi-FI>
- Pitkäaikaistyöttömien selviytymisstrategioiden kehittäminen 2003:** Viitattu 31.7.2007 <http://esrlomake.mol.fi/esrprojekti/6/2/950248.html>
- Pohjola, Anneli 2001c:** Työttömien Valtakunnallisen Yhteistoimintajärjestön TVY:n ”Yhteistyöllä elämä hallintaan” -projektin 1998–2000 arviointiraportti. 25.4.2001. Lapin yliopisto.
- Pohjois-Suomen syntymäkohortti n.d.a:** Pohjois-Suomen syntymäkohortti tutkimukset (NFBC) – 31-year follow-up study. Viitattu 31.7.2007 <http://kelo.oulu.fi/NFBC/pub/NFBC%201966%2031%20year%20follow-up.htm>
- Pohjois-Suomen syntymäkohortti n.d.b:** Pohjois-Suomen syntymäkohortti tutkimukset (NFBC). Viitattu 31.7.2007 <http://kelo.oulu.fi/NFBC/pub/indexfi.html>
- Pohjois-Suomen syntymäkohortti n.d.c:** Pohjois-Suomen syntymäkohortti tutkimukset (NFBC) – Description of the NFBC 1966 -study. Viitattu 31.7.2007 <http://kelo.oulu.fi/NFBC/pub/NFBC%201966%20description.htm>
- Projektisopimus 1995:** Pitkäaikaistyöttömien selviytymisstrategioiden kehittäminen -projektista allekirjoitettu 18.9.1995 päivätty projektisopimus. Rovaniemen kaupunki, Rovaniemen maalaiskunta, Rovaniemen työvoimatoimisto, Invalidiliiton Lapin kuntoutuskeskus, Lapin yliopisto ja Lapin keskussairaala.
- Projektisopimus 1996a:** KIPINÄ I -projektista allekirjoitettu 18.3.1996 päivätty projektisopimus. Vaasan kaupunki ja Vaasan läänin työvoimapiirin toimisto.
- Projektisopimus 1996b:** KIPINÄ II -projektista allekirjoitettu 19.3.1996 päivätty projektisopimus. Vaasan kaupunki ja Vaasan läänin työvoimapiirin toimisto.
- Projektisopimus 1996c:** Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä -projektista allekirjoitettu 3.9.1996 päivätty projektisopimus. Länsi-Suomen taloudellinen tutkimuslaitos, Chydenius-instituutti ja Vaasan läänin työvoimapiirin toimisto.
- Projektisuunnitelma 1995:** Pitkäaikaistyöttömien selviytymisstrategioiden kehittäminen -projektista allekirjoitetun projektisopimuksen liitteenä oleva projektisuunnitelma.
- Pääministeri Paavo Lipposen hallitus. Hallitusohjelmaan liittyvät pöytäkirjamerkinnät n.d.a:** Tulostettu 4.9.2007 <http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/lipponen/pkmerkinnat.jsp>

- Pääministeri Paavo Lipposen hallitus. Hallitusohjelman lisäpöytäkirja 13.4.1995. Toimenpiteet valtion vuoden 1996 talousarviossa n.d.b:** Tulostettu 4.9.2007 <http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/lipponen/lisapoyta-kirja.jsp>
- Pääministeri Paavo Lipposen hallitus. Hallitusohjelman lisäpöytäkirja 13.4.1995. Liite 1. Vuotta 1996 koskevien säästöpäätösten vaikutus vuosien 1997–1999 menoihin. n.d.c:** Tulostettu 4.9.2007 <http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/lipponen/Liite1.jsp>
- Pääministeri Paavo Lipposen hallitus. Hallitusohjelman lisäpöytäkirja 13.4.1995. Liite 2. Menoleikkausten alennukset. n.d.d:** Tulostettu 4.9.2007 <http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/lipponen/liite2.jsp>
- Pääministeri Paavo Lipposen hallitus. Hallitusohjelman lisäpöytäkirja 13.4.1995. Liite 3. Vuoden 1995 lisätalousarvio. n.d.e:** Tulostettu 4.9.2007 <http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/lipponen/liite3.jsp>
- Raha-automaattiyhdistys 1997:** Avustuskohtainen lisäjakopäätöskirja 1997 ja ohjeellinen avustussuunnitelma 1999–2000.
- Raha-automaattiyhdistys 2000:** Vuoden 1997 lisäjaon hankkeiden raportointi. Raha-automaattiyhdistyksen järjestöille 1.8.2000 lähettämä pyyntö joulukuun 1997 ns. lisäjaossa rahoitettavaksi päätettyjen projektien väli- ja loppuraporttien toimittamisesta määräaikaan mennessä.
- Research Programme for Health and Other Welfare Differences between Population Groups 1998–2000 2006:** Evaluation report. Viitattu 27.7.2007 http://www.aka.fi/modules/page/show_page.asp?id=26BBC5A4D1144AAEB1FCA7AD5785F26E&itemtype=00308B787886459385F296A5AFD4FA74&tabletarget=data_1&pid=E12080C439CB48A191E80295F382194F&layout=aka_fi_sisa
- Romppainen, Riitta n.d.:** Loppuraportti. ”Yhteistyöllä elämä hallintaan” -projekti (1998–2000). Työttömien Valtakunnallinen Yhteistoimintajärjestö TVY ry.
- Rossi, Kari & Saari, Erkki & Salonen-Soulié, Ulla 1995:** AKTIIVISUUS ASENTEEKSI -PROJEKTI – katalysaattori ja konsultti? Projektin painamaton loppuraportti. Vaasan kaupunki & Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Saari, Erkki 1994a:** Teoreettisia lähtökohtia ymmärtää työttömyysturvajärjestelmä osana sosiaalivaltion kehkeytymisen ristiriitoja. Pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopisto.
- Saari, Erkki 1994b:** Verkostoyhteistyö: Työttömyys- ja syrjäytymisuhan torjumista vai itsetarkoituksellista puuhastelua. Tutkimussuunnitelma 7.11.1994. Hallintotieteiden lisensiaatin tutkinnon suorittamista Vaasan yliopistossa koskevan jatko-opinto-oikeushakemuksen liite.
- Saari, Erkki 1996c:** KIPINÄ -projektin tutkimuksellinen arviointi. Tutkimussuunnitelma 12.8.1996. [Projektin johtoryhmän 13.8.1996 hyväksymä tutkimussuunnitelma.]
- Saikkonen, Paavo 1994:** Toimintaympäristön muutos/versio 4/7.6.94. Kuntaliiton työllisyystyöryhmä/Paavo Saikkonen 7.6.1994.

- Saikkonen, Paavo 1995:** Matkaraportti: Havaintoja ja huomautuksia Irlannin paikallisista aloitteista OECD:n LEED-ohjelman maatumkimuksen ajalta. Työministeriö/Paavo Saikkonen 29.10.1995.
- Saikkonen, Paavo 1997:** Työllisyyden ja sosiaalitalouden paikalliset kehittämissstrategiat: raportti OECD:n Leed-ohjelman ja Kanadan inhimillisten voimavarojen kehittämisen ministeriön Montrealissa 19.6.1997 järjestämästä konferenssista. Työministeriö/Paavo Saikkonen 29.6.1997.
- Salonen-Soulié, Ulla & Palomäki, Anna-Lena 1994:** Till kamp mot marginalisering – Alternativa arbetsmarknaden för marginalgrupper i Norden. Rapport från ett förprojekt. Nordiska Ministerrådet/NOPUS.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 1994:** 38/281/94. 11.5.1994 allekirjoitettu sopimus Aktiivisuus asenteeksi -nimisen TUKE-hankkeen toteuttamisesta. Sosiaali- ja terveysministeriö ja Vaasan kaupunki.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 1996:** 58/252/96. 3.6.1996 (Sosiaali- ja terveysministeriö) ja 13.6.1996 (Vaasan kaupunki) allekirjoitettu sopimus Kipinä -projektin toteuttamisesta sekä Sosiaali- ja terveysministeriön 3.6.1996 Kipinä -projektin osarahoittajana tekemä rahoituspäätös.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 1997:** Dno 44/24/97. Sosiaali- ja terveysministeriön hallinto-osaston 18.12.1997 Raha-automaattiyhdistykselle lähettämä kirje.
- Suikkanen, Asko & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena 2004b:** Nuorten kuntoutuskokeilu vuosina 2001–2003. Kouluttajien raportti kuntoutuskokeilun toteutuksesta vastaavien toimijoiden koulutuksesta. Helmikuu 2004. Suomen humanistinen ammattikorkeakoulu & Lapin yliopisto & Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu & Kansaneläkelaitos.
- Taimio, Heikki 2008:** Miten talouskasvun hedelmät ovat jakaantuneet? Sosiaalifoorumi 17.5.2008. Tulostettu 5.8.2008 <http://tsl-fi-bin.directo.fi/@Bin/175b92a865bbe4f90f49aabfc68000b5/1217929325/application/pdf/1775852/Sosiaalifoorumi%20HeikkiTaimio%2017.%205.%202008.pdf>
- Talous ja raha-asiat n.d.:** Viitattu 22.7.2008 <http://www.eurooppatiedotus.fi/public/default.aspx?nodeid=37813&contentlan=1&culture=fi-FI>
- Tarjouspyyntö 1995:** Dno 6311/024/95 TM. 6.7.1995 päivätty tarjouspyyntö Työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajouaston lisäämisen työllisyysvaikutukset -tutkimuksen toteuttamisesta. Työministeriö.
- Tavoite 3 -ohjelma 2006:** Viitattu 28.7.2007 http://www.mol.fi/esr/fi/esr_suomessa/ohjelmakausi_1995-1999/02_tavoite3/index.jsp
- Tavoite 4 -ohjelma 2006:** Viitattu 28.7.2007 http://www.mol.fi/esr/fi/esr_suomessa/ohjelmakausi_1995-1999/03_tavoite4/index.jsp
- Tavoite 6 -ohjelma 2006:** Viitattu 28.7.2007 http://www.mol.fi/esr/fi/esr_suomessa/ohjelmakausi_1995-1999/05_tavoite6/index.jsp
- Tavoite 6 -ohjelma ohjelmakaudella 1995–1999 2007:** Viitattu 28.7.2007 <http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/pages/DF9FCB36D404CC09C2256B4D00356328?opendocument>
- Taylor, James 2000:** So now they are going to measure empowerment! Community Development Resource Association, Woodstock. Tulostettu 21.5.2008 <http://www.cdra.org.za/articles/So%20now%20they%20are%20going%20to%20measure%20empowerment!%20-%20by%20James%20Taylor.htm>

- Tervetuloa Euroopan sosiaalirahaston Suomen kansallisille verkkosivuille! 2006:** Viitattu 28.7.2007 <http://www.mol.fi/esr/fi/etusivu/index.jsp>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos n.d.a:** Historia. Viitattu 11.7.2009 http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/organisaatio/esittely/historia
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos n.d.b:** Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet. Viitattu 11.7.2009 <http://uusi.sotkanet.fi/portal/page/portal/etusivu>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2009:** SOTKANet-verkkopalvelu. Viitattu 11.7.2009 <http://www.stakes.fi/FI/tilastot/sotkanet/index.htm>
- Tilastokeskuksen ja työministeriön tilastojen vertailu 2007:** Viitattu 14.6.2009 http://www.stat.fi/til/tyti/tyti_2006-02-07_men_002.html
- Tilastokeskus n.d.a:** Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat. PX-Web Statfin. Viitattu 10.7.2007 http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/databasetree_fi.asp
- Tilastokeskus n.d.b:** Käsitteet ja määritelmät. Viitattu 5.8.2008 <http://www.stat.fi/meta/kas/index.html>
- Toivanen, Maarit 1998:** Työllistymisen esteet työttömän näkökulmasta. Työllistymisasiain neuvottelukunta, Helsinki.
- Tutkimussopimus 1995:** Sopimus Työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajouston lisäämisen työllisyysvaikutus -tutkimuksen laatimisesta. Työministeriö ja Vaasan yliopisto.
- Tutkimussuunnitelma 1994:** Aktiivisuus Asenteeksi -projektin 11.3.1994 päivätty tutkimussuunnitelma. NOPUS, Finland/Vaasan kaupunki.
- Tutkimussuunnitelma 1995:** Länsi-Suomen taloudellisen tutkimuslaitoksen Työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajouston lisäämisen työllisyysvaikutukset -tutkimuksesta työministeriölle tekemään tarjoukseen liittyvä tutkimussuunnitelma. Vaasan yliopisto.
- Tutkimussuunnitelma 1997:** Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa -tutkimuksen 7.5.1997 päivätty tutkimussuunnitelma. Lapin yliopisto.
- Tutkimussuunnitelma 1999:** Sosiaaliturvan käyttö ja huono-osaisuuden kasaantuminen 31-vuotiailla Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneillä nuorilla aikuisilla -tutkimuksen 5.4.1999 päivätty tutkimussuunnitelma. Oulun aluetyöterveyslaitos, Oulun yliopisto ja Lapin yliopisto.
- Tutkimussuunnitelma n.d.:** Koulutustarpeiden ennakointi Vaasan läänissä -projektin projektisuunnitelman liitteenä oleva tutkimussuunnitelma.
- Tutkimusyhteistyösopimus 2000:** Sosiaaliturvan käyttö ja huono-osaisuuden kasaantuminen 31-vuotiailla Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneillä nuorilla aikuisilla -tutkimuksesta tehty 31.8.2000 päivätty tutkimusyhteistyösopimus. Työterveyslaitos ja Lapin yliopisto.
- Työllisyys-, sosiaali- ja tasa-arvoasiat. Euroopan sosiaalirahasto n.d.:** Viitattu 4.8.2007 http://ec.europa.eu/employment_social/esf/index_fi.htm
- Työministeriö 1995:** Dno 6311/024/95TM. 30.8.1995 päivätty päätös tutkimusmäärärahan varaamisesta Työsopimuslain poikkeuksen ja nuorten palkkajouston lisäämisen työllisyysvaikutukset -tutkimuksen toteuttamiseen. Työministeriö.

- Työnvälitystilasto 2009:** Viitattu 15.6.2009 <http://www.stat.fi/meta/til/tyonv.html>
- Työttömien Valtakunnallinen Yhteistoimintajärjestö – TVY ry n.d.:** Viitattu 29.7.2008 <http://www.tvy.fi/>
- Työvoimatutkimus 2009:** Viitattu 14.6.2009 <http://www.stat.fi/meta/til/tyoti.html>
- Työ- ja elinkeinoministeriö 2008:** Viitattu 14.6.2009 <http://www.tem.fi/index.phtml?s=2293>
- Vanha ohjelmakausi 1995–1999 2007:** Viitattu 28.7.2007 <http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/pages/3ED7706933AF92C5C2256B20002B314C?opendocument>
- VIIMEINEN SYKSY (1979) n.d.:** Luettu 22.6.2009 http://victorian.fortunecity.com/richmond/652/txt/viimeinen_syksy.html
- Väestöryhmien väliset terveyst- ja muut hyvinvointierot -tutkimusohjelma 1998–2000 n.d.:** Viitattu 30.7.2007 http://www.aka.fi/tero/?tabletarget=data_1&pid=E12080C439CB48A191E80295F382194F&layout=aka_fi_sisa
- VNP 998/1993:** Valtioneuvoston päätös toimeentulotuen yleisistä perusteista.
- VNP 1676/1995:** Valtioneuvoston päätös toimeentulotuen yleisistä perusteista annetun valtioneuvoston päätöksen muuttamisesta.
- Yhteistyösopimus 1998:** Yhteistyöllä elämä hallintaan -projektista allekirjoitettu 27.10.1998 päivätty yhteistyösopimus. Työttömien Valtakunnallinen Yhteistoimintajärjestö TVY r.y. ja Lapin yliopisto.
- Yhteistyösopimus 2000:** Yhteistyöllä elämä hallintaan -projektista allekirjoitettu 26.10.2000 päivätty yhteistyösopimus. Työttömien Valtakunnallinen Yhteistoimintajärjestö TVY r.y. ja Lapin yliopisto.

Liite 1. Käyttöteoria Malli I.

Hallitsevat muuttujat	Toimintastrategiat	Seuraukset käyttäytymismaailmalle	Seuraukset oppimiselle	Tehokkuus
Määrittele päämäärät ja yritä saavuttaa ne.	<i>Suunnittele ja käsittele ympäristöä yksipuolisesti (ole suostutteleva, vetoa laajempiin päämääriin).</i>	Toimija nähdään puolustuskannalla olevana, epäjohtomukaisena, ristiriitaisena, kilpailevana, kontrolloivana, haavoittumistaan pelkäävänä, manipuloivana, tunteitaan tukahduttavana ja joko liiaksi itseensä ja toisiin keskittyneenä tai toiset huomiotta jättävänä.	Itseensä viittaava [hermeettinen].	
Maksimoi voitot ja minimoi tappiot.	<i>Omista ja kontrolloi tehtävää (väitä omistavasi tehtävä, ole tehtävän määrittelyn ja toteuttamisen var-tija).</i>	Puolustuskannalla olemissä henkilöiden välillä ja ryhmän sisäisen vuorovaikutus (riippuvaisuus toimijasta ja vähän additiivisuutta sekä toisten auttamista).	Yksisilmukkinen oppiminen.	
Minimoi negatiivisten tunteiden	<i>Suojele yksipuolisesti itseä</i>	Puolustavat normit (epäteorioiden	testaaminen	Vähäinen tehokkuus.

teiden aiheuttamista ja seäsi (käytä viittaavia ka-
tegorioita täydentäen pu-
hettasi korkeintaan vähäi-
sellä näkyvällä käytöksen-
sä, ole sokea toisiin koh-
distuvalle vaikuttamiselle
sekä retoriikan [sanojen]
ja käyttäytymisen [teko-
jen] väliselle yhteensopi-
mattomuudelle, vähennä
sanojen ja tekojen välistä
yhteensopimattomuutta
puolustavilla toimilla käyt-
tämällä esimerkiksi moit-
timista, stereotyyppioimista,
tunteiden tukahduttamista
ja järjkeistämistä).

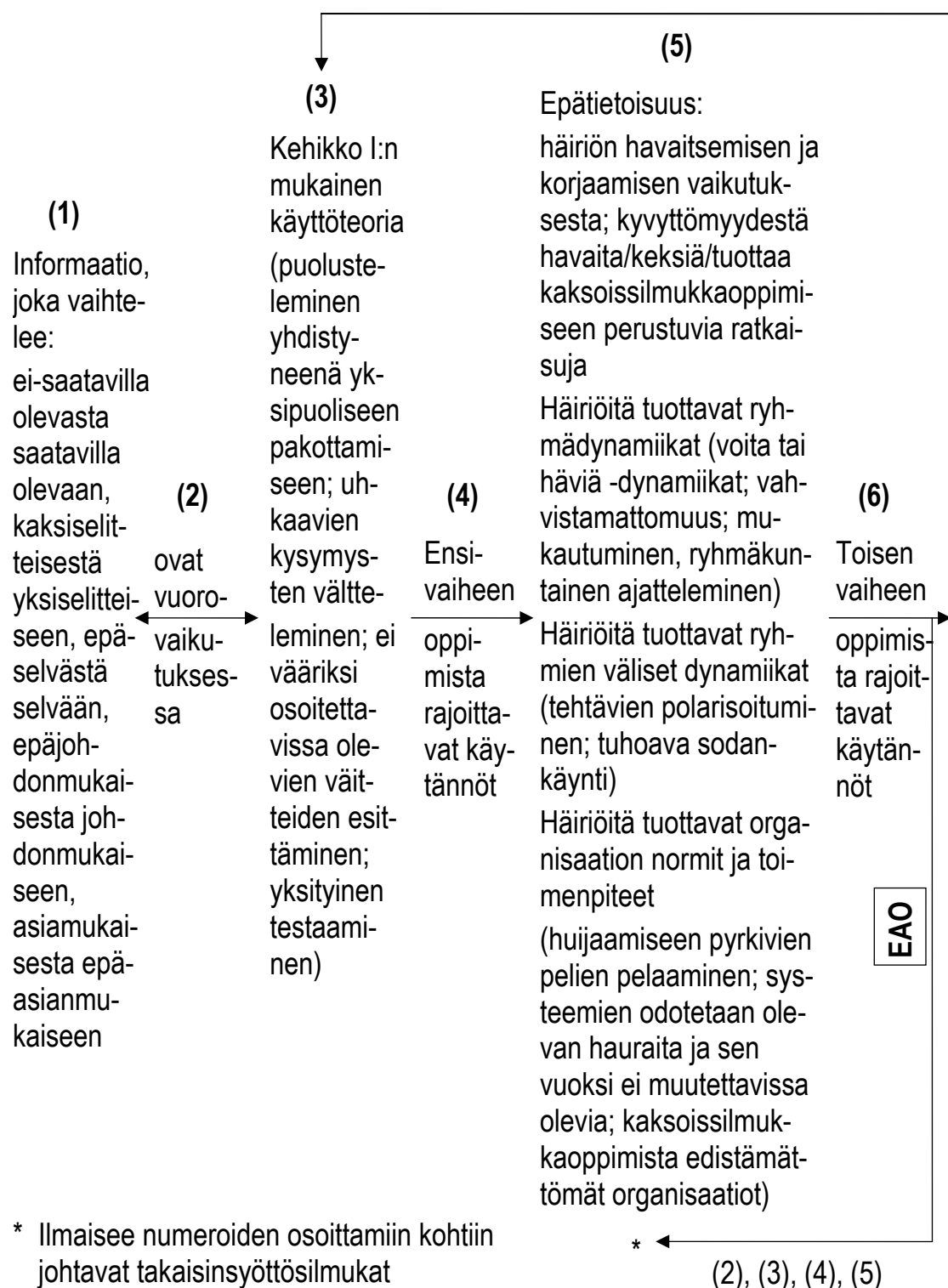
luottamus, riskin ottami-
sen puute, mukautuvai-
suus, ulkokohtainen sitou-
tuminen, diplomatian pai-
nottaminen, voi-
maan/valtaan keskittyvä
kilpailu).

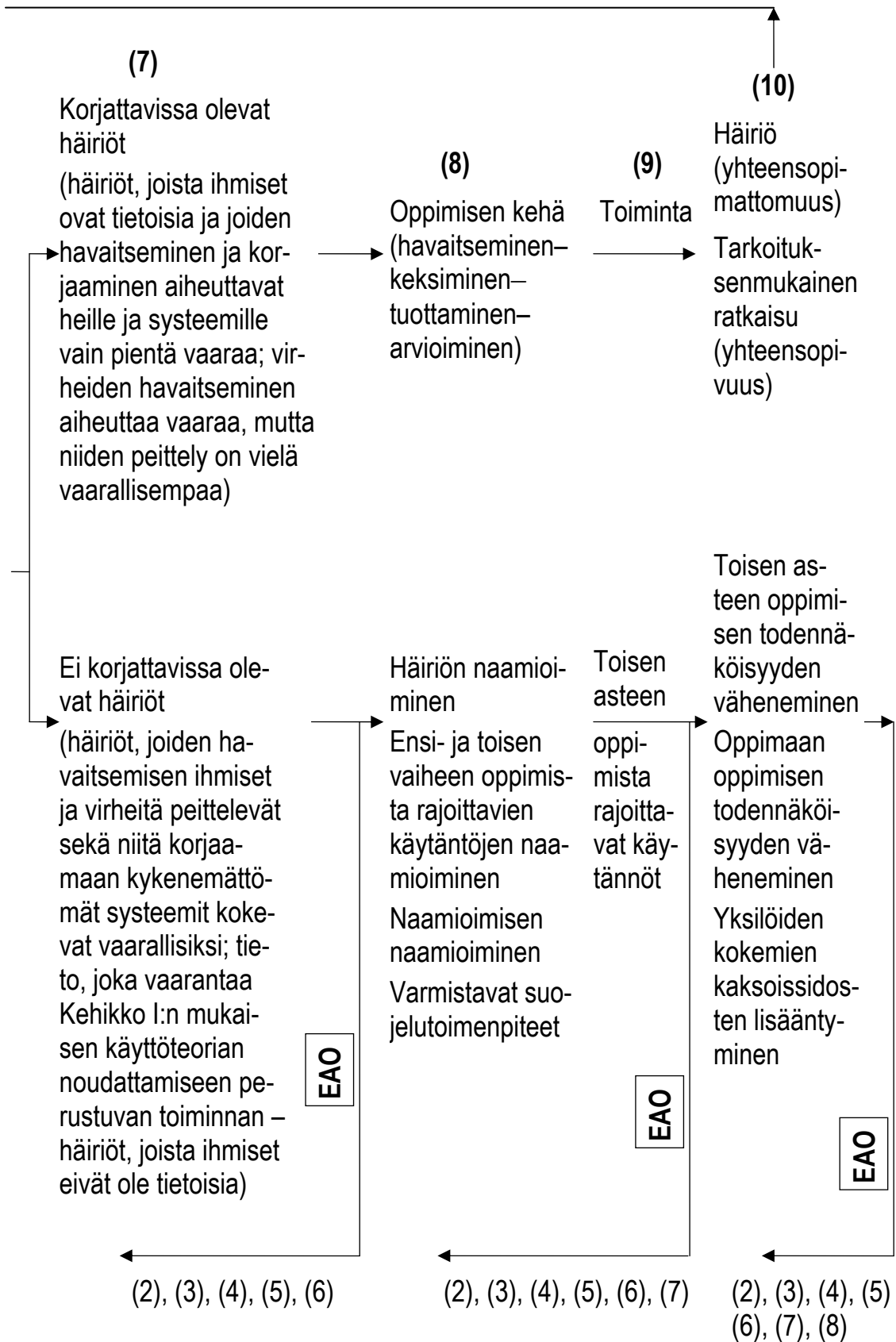
Ole rationaalinen.

*Suojele yksipuolisesti toi-
sia, jotta he eivät louk-
kaantuisi* (salaa tietoa, luo
riskin ottamista).

tiedon ja käyttäytymisen
sensuroimista koskevia
sääntöjä, järjestä yksityi-
siä tapaamisia)

Liite 2. Rajoittuneiden oppimissysteemien Malli O-I.

Liite 3. Käyttöteoria Malli II.

Hallitsevat muuttajat	Toimintastrategiat	Seuraukset käyttäytymisen maailmalle	Seuraukset oppimiselle	Seuraukset elämänlaadulle	Tehokkuus
Pätevä tieto.	Suunnittele tilanteita ja ympäristöjä, joihin osallistuvat voivat olla toiminnan lähtökohtana ja kokea vaikuttavansa suurensti siihen, mitä niissä tapahtuu (ovat psykologisesti myöskään vahvistavia ja olennaiseen keskitettyjä).	<i>Toimija nähdään minimaalisesti puolustuskannalla olevana (helpottajana, auttajana, yhteistyökumppanina ja valintamahdollisuuksien luojana).</i>	Ei itseään hermeettisesti vahvistavia prosesseja.	<i>Elämänlaadussa on enemmän positiivisia kuin negatiivisia piirteitä (korkea todennäköisyys ja valinnan vapaus).</i>	
Vapaa ja tietoinen valinta.	Kontrolloi työtä/tehtäviä yhdessä muiden kanssa. suorittavien kanssa.	Minimaalinen puolustuskannalla olo leimaa henkilöiden välisiä suhteita ja ryhmän (sisäisen) vuorovaikutuksen dynamiikkaa.	Kaksisilmukainen oppiminen.		Lisääntyvä pitkän tähtäimen tehokkuus.
				<i>Engelmanratkaisun ja päätöksenteon tehokkuus on korkea,</i>	

Sisäinen valintaan ja Suojele itseäsi toisen mukaiseen työhön/tehtävän suorittamiseen jatkuvaan tarkkaan/arviointiin sitoutuminen. *Suojele itseäsi toisen kanssa yhdessä yrittämällä ja kasvamiseen suuntaamalla (puhu suoraan käytäen riittävän havainnollisia käsitteitä, pyri vähentämään omaa epäjohdonmukaisuuttasi ja ristiriitaisuuttasi koskevaa sokeuttasi).*

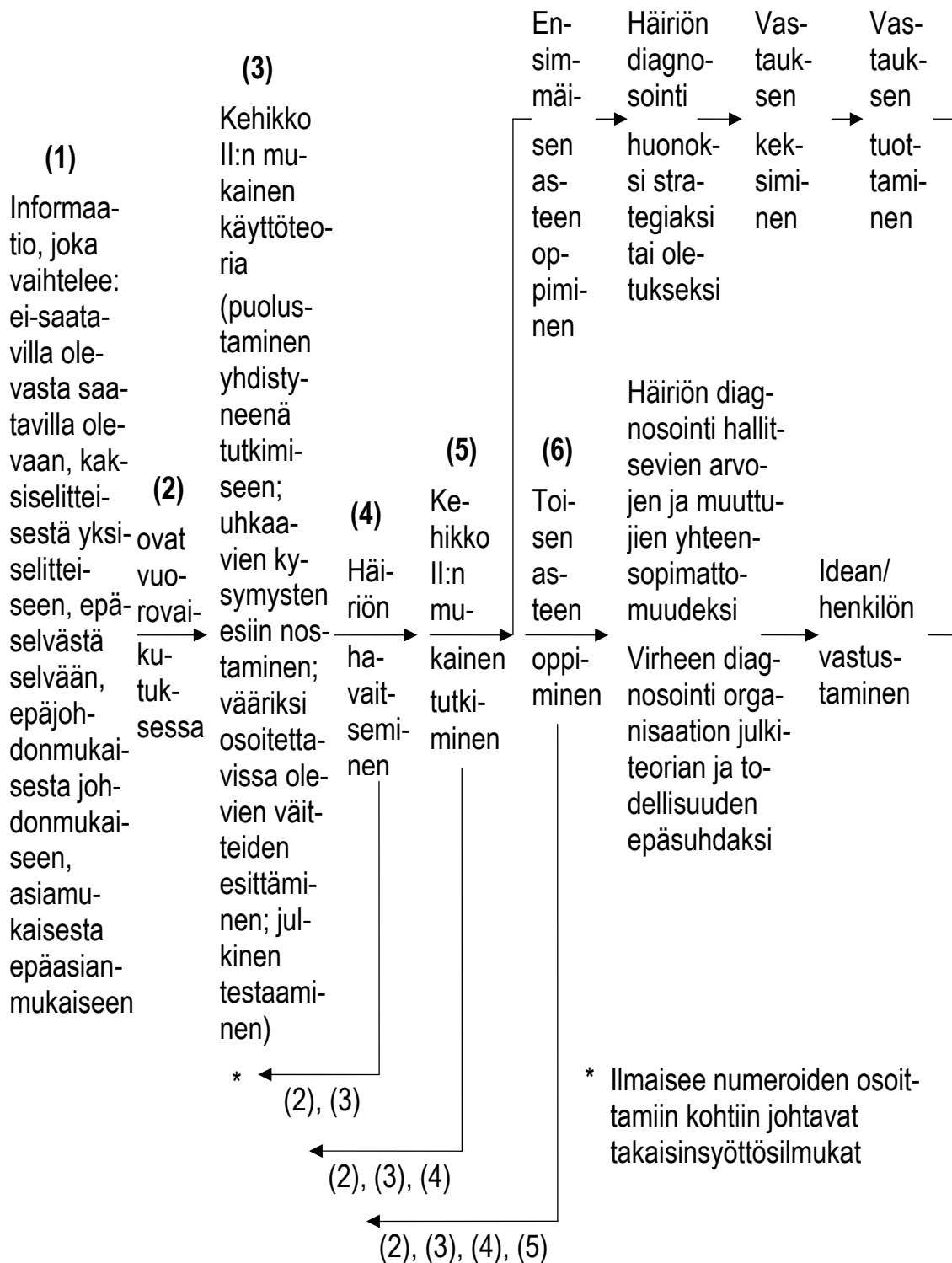
Oppimiseen suuntautuvat normit (luottamus, yksilöllisyys ja avoin vaikeiden asioiden kohtaaminen).

Teorioiden testaaminen julkisesti. *etenkin vaikeiden ongelmien osalta.*

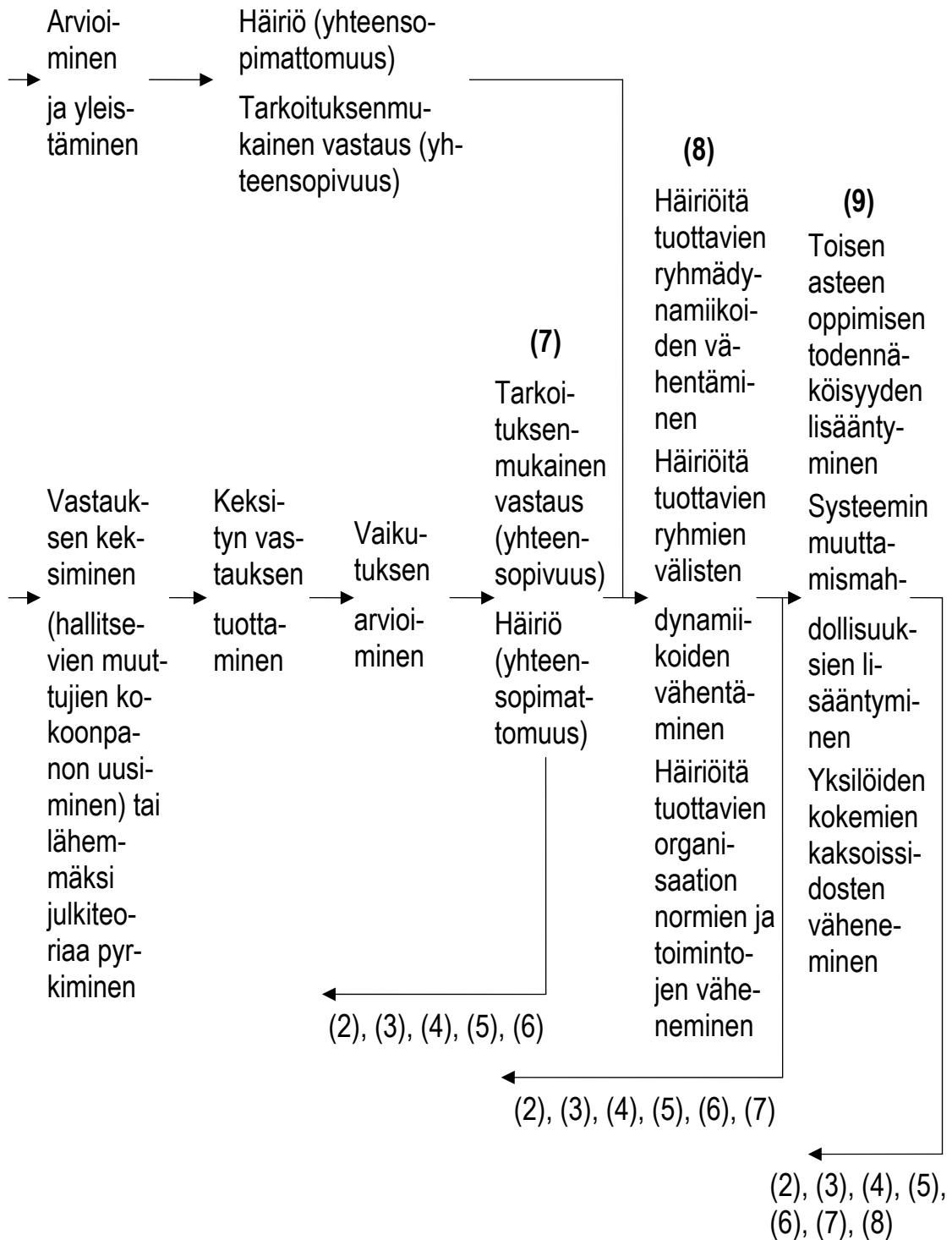
Pyri bilateraalseen (molemminpuoliseen) toisten suojelemiseen.

Lähde: Argyris & Schön 1978, 137; Argyris ym. 1985/1990, 99; Argyris & Schön 1996, 118; Argyris 1999/2002, 182.

Liite 4. Virheistään oppivien oppimissysteemien O-II toiminta.

Lähde: Argyris & Schön 1978, 142–143; Argyris ym. 1985/1990, 100–101.

Liite 5. Suomen bruttokansantuote vuosina 1990–2005.

Vuosi	BKT käypiin hintoihin (milj. €)	BKT vuoden 2000 hintoihin (milj. €)	BKT asukasta kohti (€)
1990	89 747	108 854	18 000
1991	85 698	102 057	17 092
1992	83 041	98 245	16 470
1993	83 924	97 341	16 566
1994	88 103	100 822	17 312
1995	95 916	104 780	18 778
1996	99 258	108 650	19 367
1997	107 626	115 268	20 939
1998	117 111	121 246	22 727
1999	122 747	125 960	23 765
2000	132 272	132 272	25 555
2001	139 868	135 759	26 960
2002	143 974	137 989	27 682
2003	145 938	140 437	27 995
2004	152 345	145 672	29 144
2005	157 162	149 923	29 964

Lähde: Tilastokeskus, Kansantalouden tilinpito.

Liite 6. 15–74-vuotiaiden, työvoimaan kuulumattomien, työvoiman, työllisten ja työttömien määrät työvoimatutkimuksen mukaan sekä työttömien työnhakijoiden määrä työnvälityksessä työnhakijarekisterin mukaan (1000 henkilöä) Suomessa vuosina 1990–2005.

Vuosi	15–74-vuotiaat	Työvoimaan kuulumattomat	Työvoima	Työlliset	Työttömät	Työttömät työnhakijat
1990	3737	1151	2586	2504	82	103
1991	3761	1217	2544	2375	169	213
1992	3784	1285	2499	2206	292	363
1993	3802	1326	2476	2071	405	482
1994	3825	1362	2463	2054	408	494
1995	3839	1358	2481	2099	382	466
1996	3850	1360	2490	2127	363	448
1997	3862	1379	2484	2169	314	409
1998	3878	1370	2507	2222	285	372
1999	3890	1333	2557	2296	261	348
2000	3901	1312	2589	2335	253	321
2001	3909	1304	2605	2367	238	302
2002	3918	1308	2610	2372	237	294
2003	3926	1327	2600	2365	235	289
2004	3935	1342	2594	2365	229	288
2005	3948	1327	2621	2401	220	275

Lähde: Tilastokeskus, Työvoimatutkimus; Työpoliittinen Aikakauskirja 2/2007, 29*, Taulukko 13.

Liite 7. Väestön määrä ikäryhmittäin (1000 henkilöä) Suomessa vuosina 1990–2005.

Vuosi	Ikäryhmä											
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-74	
1990	3737	302	348	377	384	407	445	301	280	254	254	386
1991	3761	306	338	376	381	405	438	333	284	252	255	394
1992	3784	313	327	375	379	402	430	360	291	251	254	401
1993	3802	321	312	372	380	396	422	394	288	257	250	409
1994	3825	327	304	364	382	391	413	420	291	266	245	422
1995	3839	328	304	353	381	387	407	440	296	272	242	430
1996	3850	326	308	341	379	382	404	433	326	276	240	434
1997	3862	326	314	329	376	379	400	426	353	283	241	437
1998	3878	329	322	314	372	380	394	418	387	280	247	437
1999	3890	331	327	305	364	381	389	408	412	283	255	435
2000	3901	332	328	305	353	380	385	402	432	288	261	436
2001	3909	331	326	309	341	378	380	399	425	317	265	437
2002	3918	327	326	315	329	375	378	396	418	343	272	439
2003	3926	322	329	324	315	371	378	390	410	377	269	443
2004	3935	319	332	329	307	363	380	385	401	401	272	447
2005	3948	319	333	331	307	353	379	381	395	421	276	452

Lähde: Tilastokeskus, Työvoimatutkimus.

Liite 8. Työvoimaosuus, työllisyysaste ja työttömyysaste (%) Suomessa vuosina 1990–2005.

Vuosi	Työvoimaosuus	Työllisyysaste	Työttömyysaste
1990	69,2	67,0	3,2
1991	67,6	63,2	6,6
1992	66,0	58,3	11,7
1993	65,1	54,5	16,4
1994	64,4	53,7	16,6
1995	64,6	54,7	15,4
1996	64,7	55,3	14,6
1997	64,3	56,2	12,7
1998	64,7	57,3	11,4
1999	65,7	59,0	10,2
2000	66,4	59,9	9,8
2001	66,6	60,6	9,1
2002	66,6	60,6	9,1
2003	66,2	60,2	9,0
2004	65,9	60,1	8,8
2005	66,4	60,8	8,4

Lähde: Tilastokeskus, Työvoimatutkimus.

Liite 9. Yhteenvedo intensiivistä ja ekstensiivistä tutkimusta luonnehtivista piirteistä.

	INTENSIIVINEN TUTKIMUS	EKSTENSIIVINEN TUTKIMUS
Tutkimuskysymys	Kuinka jokin prosessi toimii yhdessä tai muutamassa tapauksessa? Mikä aiheuttaa tietyn muutoksen? Mitä toimijat todella tekivät?	Mitä säännönmukaisuuksia ja yhteisiä sekä muista erottavia piirteitä tutkimusjoukkoon kuuluvilla on? Kuinka laajalle levinneitä tietyt piirteet tai prosessit tutkimusjoukossa ovat?
Tutkittavien välisten suhteiden muoto	Konkreettiseen yhdessä olemiseen tai toimimiseen perustuvat suhteet.	Muodolliset, ominaisuuden tai ominaisuuksien samuuteen perustuvat suhteet.
Tutkittavien ryhmien tyyppi	“Luonnollisesti”, jotain tarkoitusta varten muodostuneet ryhmät.	Tutkijan soveltamaan luokitteluun perustuvat ryhmät.
Selitysten luonne	Selostuksia, kuinka tietyt, ei välttämättä edustavat, tuotokset tai tapahtumat tuotetaan “luonnollisissa ympäristöissään”.	Kuvailevalla tasolla olevia “edustavia” yleistyksiä, joilta puuttuu ymmärtävän selittämisen kyky.
Tyypilliset menetelmät	Yksittäisten toimijoiden tutkiminen “luonnollisissa ympäristöissään”, vuorovaikutteiset haastattelut, etnografia. Kvalitatiivinen analyysi.	Laajamittainen tutkimusjoukolle tai sitä edustavalle otokselle suunnattu kysely, standardoidut kyselyt ja haastattelut. Tilastollinen analyysi.
Rajoituksia	Konkreettiset piirteet ja yhteydet eivät ole todennäköisesti “edustavia”, ”keskimääräisiä” tai yleistettävissä olevia. Välttämättömiksi osoitetut suhteet eivät muutu, jos niitä vastaavat suhteet ovat olemassa, ts. tutkimuskohteiden väliset vuorovaikutussuhteet ovat myös toisissa ympäristöissä päteviä, koska ne ovat tutkimuskohteiden välttämättömiä piirteitä.	Vaikka tulokset ovat yleistettävissä tutkimuksen kohdejoukkoon, ei niitä voida todennäköisesti yleistää eri aikoina ja paikoissa tutkittaviin kohdejoukkoihin. Yksilötason johtopäätösten tekoon liittyy ns. ekologisen virhepäätelmän ongelma. Tulosten rajallinen kyky selittää tutkittavan ilmiön toimintaa.
Sopiva testi	Vahvistaminen/kyllästäminen	Toistaminen

Liite 10. Monitahoarvioinnin periaatteet ja niiden ominaisuudet, tarkoitukset ja keskeiset sisällöt.

Prinsiippi	A) Ominaisuus; B) Tarkoitus; C) Keskeinen sisältö
1. Kontekstisidonnaisuus	<p>A) Arviointikohdetta analysoidaan osana laajempaa kokonaisuutta.</p> <p><i>B) Kuvata arviointikohdetta ja sen tilaa ymmärtäen (yhteiskunta)järjestelmän sen toiminnalle asettamat reunaehdot.</i></p> <p>C) Arviointi on kontekstisidonnaista generaalin (yleiset tieteelliset ja teoreettiset tutkimusperiaatteet) ja spesifin (arvioitavan toiminnan yksilölliset ja paikalliset ominaisuudet) toisiinsa suhteuttamista. Tavoitteena on arvioida spesifiä ilmiötä yleisiä tutkimusperiaatteita soveltaen.</p>
2. Avainryhmien rooli	<p>A) Avainryhmiä pidetään arviointiprosessin keskeisinä toteuttajina. Avainryhmien priorisointi ja potentiaalisten intressiristiriitojen ratkaiseminen on oleellinen osa arviointia.</p> <p><i>B) Kerätä ja analysoida relevanttia informaatiota arvioitavan toiminnan toteuttajina tai kohteena olevilta yksilöiltä ja ryhmiltä.</i></p> <p>C) Avainryhmillä on keskeinen rooli arvioinnissa. Metodisessa mielessä on tärkeää, että arvioinnissa pohditaan avainryhmien motiiveja ja tarkoitusperiä sekä heidän välittämänsä tiedon luonnetta. Arvioinnin käytännön toteuttamisen kannalta on tärkeää, että sitä tehtäessä kyetään identifioimaan merkittävät avainryhmät ja informaatio, joka niiltä on mahdollista kerätä.</p>
3. Menetelmien monipuolisuus	<p>A) Käytetään sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä.</p> <p><i>B) Soveltaa arviointiaselman ja -kohteen kannalta tarkoituksenmukaisimpia menetelmiä ilman, että avainryhmäkeskeisyys muodostaa esteitä jonkin menetelmän soveltamiselle.</i></p> <p>C) Arvioinnin kannalta on tärkeää, että siinä kyetään soveltamaan kvalitatiivisia ja kvantitatiivisia tutkimusmenetelmiä sen mukaan kuin se on tarpeen, sillä näin arvioinnin luotettavuutta ja tulosten hyödynnettävyyttä on mahdollista lisätä. Tämä pätee myös kvalitatiivisen datan kvantifioimiseen niin, että osa kvalitatiivisesta aineistosta voidaan esittää kvantifioitavassa muodossa, mikäli tutkimusasetelma ja tulosten raportointi sitä edellyttävät.</p>
4. Aineiston keruun monipuolisuus	<p>A) Kerätään monipuolista ja syvällistä arviointi-informaatiota sovellettavan arviointiaselman osoittamalla tavalla.</p> <p><i>B) Tuottaa pluralistinen käsitys arvioitavasta kohteesta ja välttää liiallisia yksinkertaistuksia.</i></p>

5. Arviointikriteeristön muodostaminen	<p>C) Arvioinnissa on tärkeää käyttää monia aineiston keruu- ja analysointimenetelmiä. Aineiston monipuolisuus on arvioinnin kannalta oleellista, vaikka avainryhmien informaation rooli onkin keskeinen. Eri lähteistä kootun informaation analyttinen yhdistäminen tekee arvioinnista monitahoisen ja tuottaa pluralistisen käsityksen arvioitavasta toiminnasta.</p> <p>A) Avainryhmät voivat osallistua arviointikriteeristön muotoilemiseen. Arviointikriteeristön tulee soveltua sekä teoreettiseen että praktiseen analyysiin.</p> <p><i>B) Toimia julkituotuna arviointikehikkona, jonka avulla voidaan esittää mahdollisimman relevantteja arviointituloksia.</i></p> <p>C) Koska monitahoarvioinnin keskeinen lähtökohta-ajatus on, että avainryhmät tuntevat arvioitavan kohteen arvioijaa paremmin, on niiden voitava osallistua arviointikriteereiden muotoilemiseen. Vielä tärkeämpää on, että arviointikriteeristöä käyttämällä päästään luotettavaan arvioitavan kohteen analyysiin. Oleellista on, että arvioinnissa käytetään sekä teoreettisesti että käytännössä analysoivia kriteereitä.</p>
6. Arvolausekkeet	<p>A) Konkretisoivat ja yksilöivät tutkimustulokset selkeään muotoon sekä arvottavat toimintaa arviointiprosessin näkökulmasta.</p> <p><i>B) Parantaa tulosten omaksumista ja hyödynnettävyyttä.</i></p> <p>C) Arviointiprosessin tuloksia konkretisoivilla arvolausekkeilla on suuri merkitys, sillä niiden avulla laajakin analyysi pitää kiteyttää sopivaan määrään informatiivisia kannanottoja. Ne toimivat myös palautemekanismina, joka voi parhaimmillaan parantaa arviointitulosten hyödyntämismahdollisuuksia.</p>

Lähde: Vartiainen 2007, 169–171.

Liite 11. Neljännen sukupolven arvioinnin keskeiset periaatteet ja seurausväitteet.

1. Arviointi on prosessi, jossa arvioijat ja ”osanottajat” (stakeholders) yhdessä ja yhteistyötä tehden muodostavat (tai liikkuvat kohti) yksimielisesti hyväksymänsä arvioivan käsityksen arvioitavana olevasta kohteesta. Arviointi ei tuota välttämättä arvioitavaa kohdetta koskevaa kumoamatonta (ts. empiirisesti todistettavissa olevaa) tietoa (vaikka voikin tuottaa sitä sivutuotteena).
SEURAU SVÄITE 1A: Arviointi *muokkaa* todellisuutta.
SEURAU SVÄITE 1B: Arvioinnin tuloksena muodostunut yksimielisesti hyväksytty arvioiva käsitys on jatkuvan muokkauksen (muutoksen) kohteena, jolloin sitä hiotaan, tarkennetaan ja tarvittaessa se korvataan toisella.
2. Arviointi on prosessi, jossa tiedon keruuta ja arviointia (tulkintaa) tehdään toisistaan erottamattomasti ja samanaikaisesti.
SEURAU SVÄITE 2A: Mitään prosessin osaa ei voi toteuttaa arvovapaasti.
3. Arviointi on paikallinen prosessi. Sen tulokset riippuvat paikallisista olosuhteista, paikallisista ”osanottajista” ja paikallisista arvoista, eikä niitä voi yleistää toisenlaisiin tilanteisiin.
SEURAU SVÄITE 3A: Toisenlaisista tilanteista saatavia arviointitietoja ei voi sellaisenaan soveltaa paikallisiin olosuhteisiin, vaikka ns. sijaiskokemuksina niitä voi soveltaa tai niistä voi ottaa oppia.
4. Arviointi on sosiopoliittinen prosessi. Sosiaalisten, kulttuuristen ja poliittisten tekijöiden huomioiminen on prosessin kannalta ensiarvoista sen sijaan, että niitä pidettäisiin arviointia häiritsevinä ja vääristävinä kiusankappaleina – ainakin niiden huomioiminen on yhtä tärkeää kuin arvioinnin teknisestä moitteettomuudesta huolehtiminen.
5. Arviointi on opettamis-/oppimisprosessi. Arvioijat, asiakkaat, sponsorijat ja muut ”osanottajat” kukin sekä opettaa toisia että oppii toisilta; jotta kunkin olisi todella mahdollista muokata omia näkemyksiään (emic views) on kaikilla oltava valmius tällaiseen opettamiseen/oppimiseen.
6. Arviointi on jatkuva, toistuva, suuntaansa hakeva prosessi, koska sen ”löydöt” ovat muodostettuja sosiaalisia käsityksiä, jotka ovat uudelleenmuokkaamisen kohteena. Arviointeja täytyy kaiken aikaa tehdä uudelleen ja ajanmukaistaa.
SEURAU SVÄITE 6A: Hyvä arviointi esittää enemmän kysymyksiä kuin antaa vastauksia.
SEURAU SVÄITE 6B: Hyvällä arvioinnilla ei ole ”luonnollista” päätepistettä.
7. Arviointi on kehittyvä prosessi. Sen yksityiskohtaista toteuttamistapaa ei voi suunnitella etukäteen, sillä sen tarkentaminen (tai tarkentamiset) riippuu ”osanottajilta” tulevista ”syötteistä” (vaatimuksista, toivomuksista jne.) ja sen

osana toteutettavat toimenpiteet ovat toisiinsa kytkeytyviä.

SEURAUSVÄITE 7A: Arviointi on prosessi, jonka tulokset ovat *periaatteessa* ennustamattomia.

8. Arviointi on pikemmin vastuuta kaikille jakava kuin sitä vain joillekin osoittava prosessi.

9. Arviointi on prosessi, joka kietoo arvioijat ja ”osanottajat” hermeneuttis-dialektiseen suhteeseen.

SEURAUSVÄITE 9A: Arviointi on yhteinen prosessi siten, että ”osanottajaryhmien” arvioitavasta kohteesta muodostamat emickäsitykset ja arvioijan siitä muodostamat etickäsitykset liittyvät arvioinnissa yhteen muodostaen alati kehittymässä olevan emic/etic -käsitysten sekoituksen. Arvioinnissa pyritään kohti yksimielisyyttä, mikä edellyttää vähintäänkin kilpailevien käsitysten selventämistä. Näin toteutettu arviointi on toimintaa, jossa kaikki siihen osallistuvat oppivat.

SEURAUSVÄITE 9B: Arviointi on yhteistyössä tehtävä prosessi siten, että useat ”osanottajaryhmät” kontrolloivat yhdessä arvioijan kanssa metodologiaan ja tulkintaan liittyvien päätöksien tekoa. Näin toteutettu arviointi on toimintaa, joka lisää kaikkien siihen osallistuvien mahdollisuuksia vaikuttaa.

SEURAUSVÄITE 9C: Arviointi on prosessi, jossa perus- ja soveltavaa tutkimusta ei erotella toisistaan. Näin arviointi auttaa sekä ymmärtämään että selvittämään, millaista toimintaa tarvitaan.

SEURAUSVÄITE 9D: Kunnolla suoritettava arviointi on prosessi, joka edellyttää arvioijan olevan suorissa (face-to-face) vuorovaikutustilanteissa yksittäisten ”osanottajien” kanssa; tehokasta arviointia ei voi toteuttaa arvioitavista kaukana pysytellen.

10. Suorittaessaan neljännen sukupolven arviointia arvioijat toimivat monissa perinteisissä (mutta uudella tavalla ymmärretyissä) ja ei-perinteisissä arvioijan rooleissa.

SEURAUSVÄITE 10A: Arvioija pysyy teknikkona, mutta on nyt inhimillinen väline ja tiedon analysoija; kuvaajana, mutta on nyt historioitsija ja valaisija; ja tuomarina, mutta on nyt oikeutta jakavan prosessin kapellimestari.

SEURAUSVÄITE 10B: Arvioijasta tulee poliittinen työtoveri, näyttämömestari, todellisuuden muovaaja ja muutosagentti, joka ottaa näille kaikille kuuluvaa vastuuta arvioinnin tuottamista tuloksista.

11. Arvioijalta edellytetään teknisen pätevyytensä lisäksi myös tiettyjä ihmissuhteisiin liittyviä ominaisuuksia. Ehkä tärkeimmät näistä ovat kärsivällisyys, nöyryys, avoimuus, joustavuus ja huumorintaju.

Lähde: Vrt. Guba & Lincoln 1989, 263–264.

	nottuva/tutkijaan keskittyvä	va/asiakkaaseen keskittyvä	keskittyvä
2. Tarkasteltava yksilöiden muodostama ryhmä	Suljetut, kontrolloidut, tutkijan mittaamista varten valitsevat ryhmät/johdopäätösten tekemisen syiden ja seurausten välisiä suhteista	Työyhteisöt ja/tai johtajien ja työntekijöiden muodostamat ”sekaryhmät”	Vaihtelevat ryhmittymät, omaehtoisesti tai luonnollisia rajoja noudattaen tai neuvottelujen perusteella muodostuvat avoimet/suljetut ryhmät
3. Tarkasteltava ongelma ja sen fokusoin-ti/tarkentaminen	Pysyvät jäsenet Ongelmanasettelun perustana sosiaalityeellisen teorian ja sosiaalisten ongelmien vuorovaikutus	Valitut jäsenet Vaikutusvaltaisin ryhmä asettaa ongelman; neuvottelee jonkin verran työntekijöiden kanssa	Vaihtelevat jäsenet Vähän vaikutusvaltaa omaava ryhmä tai ryhmät neuvottelevat ongelmanasettelusta ja määrittelystä
4. Muutokseen pyrkivä interventio	Ongelma sosiaalityeellisesti relevantti/johtoa kiinnostava Onnistuminen määritellään sosiaalityeeseen pohjalta	Ongelma johdon kannalta relevantti/sosiaalityeellisesti kiinnostava Onnistuminen määritellään rahoittajien toimesta	Ongelmanasettelun perustana jäsenten käytännön toiminta/kokemus Kilpailevat onnistumisen määrittely hyväksytään ja niiden esiintymistä odotetaan
	Sosiaalityeellinen, koeasetelmamainen teorian	Ylhäältä-alas, johdettu etukäteen määrittelyihin	Alhaalta-ylös, etukäteen määrittelemätön, prosess-

testaamiseen/luomiseen pyrkivä interventio	Ongelma ratkeaa, kun tutkimuksen tavoitteet saavutetaan	tavoitteisiin pyrkivä interventio	prosessijohtoinen interventio	sijohtoinen interventio
Ongelma ratkeaa, kun tutkimuksen tavoitteet saavutetaan	Ongelma ratkeaa, kun johdon tavoitteet saavutetaan	Ongelma ratkeaa, kun tutkimuksen tavoitteet saavutetaan	Ongelma ratkeaa, kun tutkimukseen perustuvat työtavat ja ammatillistuminen lisääntyvät	Ongelmaa tarkastellaan muutosprosessin osana pyrkimyksenä lisätä ymmärrystä ongelmaan ja sen ratkaisemiseen vaihtavista tekijöistä
5. Kehittäminen ja siihen osallistuminen	Edeetään kohti kontrollointua lopputulosta yhteisymmärryksessä määritellyn kehittämisen avulla	Edeetään kohti konkreettista lopputulosta yhteisymmärryksessä määritellyn kehittämisen avulla	Edeetään kohti ammattilaisten kehittyneemmäksi määrittelemää työtapaa heidän asiakkaiden hyväksi toteuttaman kehittämisen avulla	Edeetään kohti neuvoteltuja lopputuloksia ja moninaisia kehityksen määritelmiä huomioimalla kaikki kehittämiseen osallistuvat asianosaiset
6. Syklinen prosessi	Tutkimusosuuksien dominoima	Toiminta- ja tutkimusosuuksien välinen jännite; toimintaosuuksien dominoima	Tutkimus ja toimintaosuuksien välinen jännite; tutkimusosuuksien dominoima	Toimintaosuuksien dominoima
Yleistettäviä kausaalisia prosesseja noudattava	Ajallisesti rajattu, tehtävä-	Yleistettäviä kausaalisia prosesseja noudattava	Ongelmatilanteelle tyypillisiä ja/tai yleistettäviä kausaalisia prosesseja noudattava	Tapahtumien kulkua muuttava; monet muutokset vaikuttavat tekijät tunnistava
Ajallisesti rajattu, tehtävä-	Eriollinen, rationaalinen,	Eriollinen, rationaalinen,	Sykliä muodostava,	Kehittämisen edetessä

	vään keskittyvä	vaiheesta toiseen etenevä sykli	tilanteeseen tarttuva, dynaaminen spiraali	määrittävä päättymätön prosessi
7. Tutkimussuhde, yhteistyön "syvyys" tai aste	Kokeen tekijä-mittaaja /vastaaja	Konsultti-tutkija/vastaaja-osallistuja	Toimija tai tutkija/yhteistyökumppanit	Toimija-tutkija/yhteistyötä tekevät tutkijat/yhteistyötä tekevät muutosagentit
	Ulkopuolinen asiantuntija-tutkija/rahoitettu tutkijamushanke	Asiakkaan palkkaama ulkopuolinen konsultti – "viulujen maksajat määräävät soitettavan melodian"	Ulkopuoliset ja/tai sisäisesti tuotetut resurssit	Ulkopuoliset ja/tai sisäisesti tuotetut resurssit
	Eriytyneet tutkijan ja tutkittavan roolit	Eriytyneet tutkijan ja tutkittavan roolit	Sekoittuneet tutkijan ja tutkittavan roolit	Jakaantuneet tutkijan ja tutkittavan roolit

Lähde: Vrt. Hart & Bond 1995/1996, 40–43; Palmu 1999; Saari 2001b, 194–197; Saari 2007a, 130–131.

Liite 13. Aineistona käyttämieni keskeisimpien julkaisujeni bibliografiset tiedot ja sisällysluettelot.

1. Julkaisu

Saari, Erkki & Viinamäki, Leena & Pohjola, Anneli 1999: Hyvinvointi-interventiot pitkäaikaistyöttömyyttä ratkaisemassa? Teoksessa, Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.): Interventioilla hyvinvointia työttömille? Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 30. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 10–38.

Sisällysluettelo

Johdanto	10
1990-luvun työttömyys rakenteellisesta näkökulmasta	11
Työttömyys yksilöllisestä näkökulmasta	19
Tulkinnat työelämän muutoksista hyvinvointi-interventioiden reunaehtoina	22
Hyvinvointi-interventiot tutkimuksellisenä haasteena	27
Lähteet	35

2. Julkaisu

Saari, Erkki 1996a: Joustoilla työtä? Työsopimuslain poikkeus ja sopimus nuorten työllistymisedellytysten parantamiseksi – helppoutuiko pitkäaikaistyöttömien ja nuorten työhön pääsy. Työpoliittinen tutkimus Nro 139. Työministeriö, Helsinki.

Sisällysluettelo

Esipuhe	
Tiivistelmä	
Abstract	
1. Johdanto	1

2.	Tutkimuksen tavoite, aineisto, menetelmät ja vaiheet	3
2.1.	Tutkimuksen tavoite	3
2.2.	Tutkimuksen aineisto, menetelmät ja vaiheet	7
2.2.1.	Puhelinhaastattelut ja tutkimusraportin kirjoittaminen	7
3.	Tutkimuksen tulokset	13
3.1.	Työsopimuslain poikkeus	13
3.1.1.	Laki väliaikaisista muutoksista TSL:n 2 §:n 2 momenttiin	14
3.1.2.	Haastattelujen tulokset	18
3.2.	Nuorten työllistymisedellytysten parantaminen	28
3.2.1.	Sopimus nuorten työllistymisedellytysten parantamisesta	28
3.2.2.	Haastattelujen tulokset	35
4.	Tutkimuksen tulokset ja johtopäätökset	44
	Lähteet	52
	Liitteet	54

3. Julkaisu

Saari, Erkki 1999: Mikä järjestöjen toimintaa ohjaa? Teoksessa Peltovuori, Timo (toim.): Auttaminen ja vastuu. Omaiset mielen-terveystyön tukena – Pohjois-Suomen yhdistys ry, Hyvä Mieli-projekti, Oulu, 115–129.

Sisällysluettelo

Mikä järjestöjen toimintaa ohjaa?	115
Järjestöjen mahdollisuudet sosiaalisten ongelmien lieventämisessä	115
Pohjoismaisen hyvinvointivaltion rakentaminen ja kriisiytyminen	119
Uuden solidaarisuuden, sosiaalisen sopimuksen ja pohjoismaisen `mallin` tarve	123
Lähteet	128

4. Julkaisu

Saari, Erkki 2001a: Voiko tutkimus auttaa projekteja auttamaan syrjäytettyjä? Teoksessa Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.): Yhteistyöllä työttömien elämä hallintaan? Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 40. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 187–214.

Sisällysluettelo

Voiko tutkimus auttaa projekteja auttamaan syrjäytettyjä?	187
Yeh-projekti ja toimintatutkimus	190
Neljä toimintatutkimuksen ”ideaalityyppiä”	192
<i>Oppimisen perusta</i>	198
<i>Yksilöt ryhmässä</i>	199
<i>Ongelmanasettelu</i>	200
<i>Muutosinterventio</i>	201
<i>Edistys ja osallistuminen</i>	202
<i>Syklinen eteneminen</i>	203
<i>Tutkimussuhde ja yhteistyön aste</i>	204
<i>Neljä ”ideaalityyppiä” ja käytännön toimintatutkimus</i>	205
Yeh-projektin tutkimus suhteessa toimintatutkimuksen ”ideaalityyppeihin”	205
Vielä muutama selventävä tai selittävä kommentti	210
Lähteet	121

5. Julkaisu

Saari, Erkki 2003: Hyvinvointi-interventiot ja työttömien syrjäytyminen. Hallinnon Tutkimus 22(3), 244–260.

Sisällysluettelo

Hyvinvointi-interventiot ja työttömien syrjäytyminen	244
Abstract	244
1 Johdanto	244

2	Artikkelin tavoite	245
3	Menetelmät ja aineistot	246
4	Hyvinvointimallin muutos	249
	<i>Koulutus- ja työmarkkinakansalaisen aseman muuttaminen</i>	250
	<i>Valtiollisten uusintamismuotojen korvautuminen markkinalähtöisillä</i>	251
5	Hyvinvointi-intervention suhde hyvinvointimallin muutokseen	253
6	Pohdintaa	256
	Lähteet	257

Liite 14. Eri koulutus- ja tukitoimenpiteillä sijoitetut Suomessa vuosina 1990–2005.

Vuosi	Kunnallinen palkkatuki	Yksityis sektorin palkkatuki	Työllistämistuki valtiolle	Starttirahat	Muut työllistämistuki-toimenpiteet	Työvoimakoulutus	Työmarkkinatuennan työharjoittelu/työelämävalmennus	Vuorotteluvapaapaik-kaan sijoitetut	Toimenpiteet yhteensä
1990	16400	4500	7900	1500	280	16800			47300
1991	20800	6400	11100	1600	440	17300			57600
1992	24300	12700	11900	2700	460	26300			78400
1993	21500	15800	11400	5100	3000	27200			84000
1994	25400	19200	12000	4900	5100	28400	3500		98400
1995	27700	15600	12100	3500	4800	33900	6100		103700
1996	30500	12900	11800	2800	6500	42300	10000	1600	118500
1997	26800	14300	10800	2700	8000	46800	10700	3300	123400
1998	21400	17000	7800	2500	8400	41400	10800	3900	113300
1999	18100	18600	5900	2200	6800	38100	10700	4600	105000
2000	16000	17600	3200	1900	4500	30900	9800	5400	89200
2001	14600	16200	2400	1700	3600	26100	8900	6200	79800
2002	13600	17000	2500	1800	3300	26300	9400	5200	79300
2003	13000	18700	2600	2000	3500	29900	10700	6400	86600
2004	12000	19200	2500	2600	3400	30700	11400	5400	87300
2005	10700	18800	2000	3800	3200	29200	11800	5200	84400

Lähde: Työpoliittinen Aikakauskirja 2/2007, 41*, Taulukko 21.

Liite 15. Työttömät työnhakijat (lomaautetut pl.) yhteensä ja työttömyyden keston mukaan sekä työttömyyden kesto keskimäärin Suomessa vuosina 1990–2005.

Vuosi	Yhteensä	Työttömyyden kesto, viikkoa								Keskimäärin
		0–4	5–12	13–26	27–52	53–104	Yli 104			
1990	93500	29300	28000	20500	12500	2300	710	15		
1991	180900	44900	52800	47800	30400	4400	540	16		
1992	319500	54900	70700	88300	79400	24900	1300	22		
1993	436300	58200	77000	106100	114700	70100	10100	30		
1994	467500	56700	73500	98400	112000	94100	32700	39		
1995	450900	56200	71600	91000	96200	82200	53600	45		
1996	434100	58100	71100	86000	87800	72000	59000	48		
1997	398300	55000	67300	76700	77300	65000	57000	51		
1998	362500	53600	62900	70900	64200	56200	54700	52		
1999	337100	54000	61600	66400	58700	45800	50600	52		
2000	311700	50700	56000	62500	55700	43300	43500	51		
2001	291800	48900	54100	57400	50100	42100	39200	51		
2002	281300	47400	52600	55700	49200	39900	36400	50		
2003	274600	48300	52900	55100	47300	37700	33300	47		
2004	275200	49400	51000	56000	47900	39000	31800	46		
2005	264700	47600	49400	51200	45500	39500	31400	47		

Lähde: Työpoliittinen aikakauskirja 2/2007, 34*, Taulukko 16.

Liite 16. Pitkäaikaistyöttömät (yli vuoden yhtäjaksoisesti työttömänä työnhakijana olleet) yhteensä ja ikäryhmittäin Suomessa vuosina 1990–2005.

Vuosi	Yhteensä	Ikäryhmät										
		15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	yli 64
1991	4889	11	187	307	398	532	625	496	557	1423	346	6
1992	26160	87	1680	2694	3004	3566	3958	3162	2786	4430	785	10
1993	80194	689	6365	9475	9633	10416	11435	10202	7856	12618	1478	27
1994	126844	1689	8751	13824	14784	15836	17450	17316	12181	22711	2260	40
1995	135812	1122	6708	12361	14610	15696	17775	19510	13634	30772	3582	41
1996	131053	491	5165	9934	12530	13590	15982	18093	14585	35299	5332	51
1997	121965	156	3156	7525	10278	11506	13782	16089	14899	38532	5976	67
1998	110897	124	2034	5642	8412	9763	11604	13782	14045	38808	6625	58
1999	96431	107	1785	4386	6798	8089	9470	11375	12555	34753	7044	69
2000	86812	100	1503	3748	5906	7189	8362	9985	12169	30319	7456	77
2001	81325	92	1311	3248	5241	6810	7822	9673	11648	27076	8307	97
2002	76329	81	1160	3188	4840	6707	7671	9424	11463	24234	7426	135
2003	71069	60	1094	2860	4135	5904	6874	8259	10342	24038	7351	153
2004	70787	43	1080	2889	3861	5687	6703	7792	9505	25280	7769	179
2005	70930	31	887	2791	3683	5409	6635	7501	9145	27211	7477	162

Lähde: Työministeriö, Työnvälitystilasto.

Liite 17. Sosiaalimenot (milj. €, vuoden 2005 hinnoin) pääryhmittäin Suomessa vuosina 1990–2005.

Vuosi	Sairaus ja terveys	Toimintarajoitteisuus	Vanhuus	Leski ja muut omaiset	Perhe ja lapset	Työttömyys	Asuminen	Muu sosiaaliturva	Hallinto	Yhteensä
1990	7 759	4 230	8 062	1 137	3 677	1 659	206	521	977	28 228
1991	7 968	4 555	8 553	1 207	3 974	2 624	264	656	919	30 719
1992	7 482	4 833	8 987	1 276	4 112	4 218	374	725	906	32 915
1993	6 967	4 930	9 230	1 310	3 957	5 242	374	681	887	33 578
1994	6 793	4 984	9 382	1 309	4 567	5 239	476	685	969	34 406
1995	7 045	5 039	9 725	1 312	4 495	4 840	506	706	966	34 633
1996	7 368	5 070	10 297	1 339	4 305	4 813	441	809	1 086	35 529
1997	7 521	5 031	10 246	1 361	4 320	4 574	411	835	940	35 238
1998	7 712	4 918	10 418	1 351	4 352	4 091	489	746	1 093	35 170
1999	7 900	4 883	10 739	1 375	4 369	3 883	546	728	927	35 349
2000	8 110	4 744	10 867	1 355	4 256	3 581	496	712	1 074	35 196
2001	8 558	4 786	11 417	1 388	4 234	3 432	415	750	1 095	36 076
2002	9 056	4 895	12 027	1 416	4 252	3 579	421	801	1 197	37 642
2003	9 500	5 024	12 582	1 430	4 327	3 747	435	823	1 265	39 133
2004	10 093	5 223	13 184	1 459	4 535	3 879	440	818	1 295	40 926
2005	10 528	5 262	13 697	1 470	4 705	3 770	437	813	1 318	42 001

Lähde: Sosiaalimenot ja... 2007, Liitetaulukko 3.

Liite 18. Sosiaalimenot suhteessa bruttokansantuotteeseen (%)
Suomessa ja EU 15-maissa vuosina 1990–2004.

Vuosi	Suomi	EU 15
1990	24,6	25,4
1991	29,2	26,4
1992	33,1	27,7
1993	34,2	28,7
1994	33,7	28,5
1995	31,5	27,7
1996	31,4	27,9
1997	29,1	27,6
1998	27,0	27,2
1999	26,2	27,1
2000	25,1	26,9
2001	24,9	27,1
2002	25,6	27,4
2003	26,5	27,7
2004	26,7	27,6

Lähde: Sosiaalimenot ja... 2007, Liitetaulukko 8.

Liite 19. Eri rahoituslähteiden osuus (%) sosiaalimenojen rahoituksesta Suomessa vuosina 1990–2005.

Vuosi	Valtio	Kunnat	Työnantajat	Vakuutetut	Muut tulot
1990	25,0	15,6	44,1	8,0	7,3
1991	28,8	15,3	40,9	7,2	7,8
1992	29,4	15,2	36,7	10,4	8,3
1993	30,3	15,1	34,7	12,3	7,6
1994	30,6	15,8	32,9	14,3	6,3
1995	29,1	16,7	33,7	13,7	6,9
1996	28,3	16,2	35,3	13,1	7,2
1997	26,9	17,3	35,5	13,4	6,8
1998	25,5	18,2	37,1	12,3	6,9
1999	24,7	18,7	37,5	12,5	6,6
2000	24,1	19,1	37,7	12,1	7,1
2001	23,4	19,4	38,7	11,6	6,9
2002	23,8	19,6	39,3	11,0	6,2
2003	24,8	19,6	39,0	10,9	5,7
2004	24,8	19,2	39,0	10,8	6,1
2005	24,8	19,2	38,5	11,4	6,1

Lähde: Stakes, Sosiaalimenot ja... 2007, Liitetaulukko 6.

Liite 20. Työttömät työnhakijat yhteensä ja eri toimeentuloturvamuotojen mukaan Suomessa vuosina 1990–2005.

Vuosi	Työttömät työnhakijat	Työmarkkinatuen saajat	Työttömyysperuspäivärahan saajat	Työttömät kassan jäsenet	Työttömyyseläkkeellä olevat
1990	103200		35500	47900	59300
1991	213200		87700	109500	52000
1992	363100		150500	194400	46500
1993	482200		195900	268200	45500
1994	494200	53300	165300	264000	44800
1995	466000	142700	76400	238700	39800
1996	448000	178300	28700	237100	37900
1997	409000	173300	25500	208500	41100
1998	372400	180500	19200	169900	44900
1999	348100	175900	16700	150000	48000
2000	321100	159600	15900	135700	50900
2001	302200	153500	15800	122400	52700
2002	294000	150600	17200	118200	54700
2003	288800	144400	19100	121600	53000
2004	288400	141900	20600	124800	50700
2005	275300	134200	19800	122100	47600

Lähde: Työpoliittinen Aikakauskirja 2/2007, 43*, Taulukko 23.

Liite 21. Työttömän työnhakijan oikeudet ja velvollisuudet.

Ennen työvoimapolitiikan perusuudistusta työttömällä työnhakijalla olleet	
oikeudet	velvollisuudet
oikeus toimeentuloetuutena maksettavaan työttömyysturvaan tai työmarkkinatukeen	
<i>Toimeentuloetuutta saavalla on oikeus päivärahaansa menettämättä tehdä vapaaehtois- ja talkootyötä opiskella sivutoimisesti</i>	<i>Toimeentuloetuutta saavalla on velvollisuus olla työmarkkinoiden käytettävissä olla kokoaikatyön hakijana ottaa vastaan kokoaikatyötä ja työvoimatoimiston osoittamia toimenpiteitä parantaa ja ylläpitää työmarkkinavalmiuksiaan</i>
<i>Työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistuvalla on oikeus peruspalveluihin oikeus tiedonsaantiin mahdollisuus valikoitua työvoimapolitiittisiin ohjelmiin</i>	<i>Työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistuvalla on velvollisuus tietojen antamiseen</i>
Perusuudistusta koskevilla ehdotuksilla työttömälle työnhakijalle esitetyt lisäoikeudet	lisävelvollisuudet
0–24 kuukautta työttömänä olleella oikeus perusaktiivikauteen yli 24 kuukautta työttömänä olleella työmarkkinatuen saajalla oikeus uuteen aktiivikauteen oikeus työnhakusuunnitelmaan	velvollisuus osallistua työnhakusuunnitelman laatimiseen
<i>Yli 500 päivää työttömänä olleella työmarkkinatuen saajalla on oikeus uuteen aktiivikauteen uuteen työnhakusuunnitelmaan kannustusrahaan päästä työnhakusuunnitelmassa yksilöityjen toimenpiteiden kohdejoukkoon</i>	<i>Yli 500 päivää työttömänä olleella työmarkkinatuen saajalla on velvollisuus osallistua uuden työnhakusuunnitelman laadintaan osallistua uuden aktiivikauden aikana tarjottaviin toimenpiteisiin</i>

Lähde: Skog & Räisänen 1997, 194–195.

Liite 22. Toimeentulotuen työsidonnaisuussäännöksiä vuosilta 1995, 1997 ja 2001.

VNP 1676/1995:n 3 §:n 2 mom.

Mikäli henkilön toimeentulotuen tarve aiheutuu siitä, että hän on ilman perusteltua syytä kieltäytynyt yksilöidysti tarjotusta työstä tai työvoimapoliittisesta toimenpiteestä, toimeentulotuen perusosan suuruutta voidaan alentaa hänen osaltaan enintään 20 prosentilla, mikäli alentamista ei ole pidettävä kohtuuttomana.

L 1412/1997:n 10 §

Alennettu perusosa

Jos henkilön toimeentulotuen tarve aiheutuu siitä, että hän on ilman perusteltua syytä kieltäytynyt yksilöidysti ja todistetusti tarjotusta työstä tai sellaisesta työvoimapoliittisesta toimenpiteestä, joka kohtuullisen pitkän ajan turvaksi hänen toimeentulonsa tai jos hän on laiminlyönnillään aiheuttanut sen, ettei työtä tai työvoimapoliittista toimenpidettä ole voitu tarjota hänelle, perusosan suuruutta voidaan alentaa hänen osaltaan enintään 20 prosenttia.

Perusosan alentamisen yhteydessä on aina laadittava, mikäli mahdollista yhdessä toimeentulotuen hakijan ja tarvittaessa yhteistyössä työvoimaviranomaisten ja muiden viranomaisten kanssa suunnitelma toiminnasta asiakkaan itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi.

Jos henkilö on toistuvasti kieltäytynyt ilman perusteltua syytä 1 momentissa tarkoitettua työstä tai toistuvalla laiminlyönnillään aiheuttanut sen, ettei tällaista työtä ole voitu hänelle tarjota, hänen osaltaan voidaan perusosan suuruutta alentaa 1 momentissa säädettyä enemmän ja yhteensä enintään 40 prosenttia. Samoin voidaan tehdä, jos henkilö sen jälkeen, kun hänen toimeentulotuen perusosaansa on alennettu 1 momentissa tarkoitetulla tavalla, kieltäytyy ilman perusteltua syytä työvoimapoliittisesta toimenpiteestä tai jos hän toiminnallaan aiheuttaa sen, ettei työvoimapoliittista toimenpidettä voida tarjota hänelle, ja hän tämän lisäksi kieltäytyy ilman perusteltua syytä 2 momentissa tarkoitettua suunnitelman mukaisesta toimintakykyä edistävästä toiminnasta.

Edellä 1 ja 3 momentissa tarkoitettu alentaminen voidaan tehdä vain edellyttäen, että alentaminen ei vaaranna ihmisarvoisen elämän edellyttämän turvan mukaista välttämätöntä toimeentuloa eikä alentamista voida pitää muutenkaan kohtuuttomana. Alentaminen voi olla kestoaltaan enintään kaksi kuukautta kerrallaan kieltäytymisestä tai laiminlyönnistä lukien.

L 191/2001:lla L 1412/1997:iin lisätty 2 a §

Velvollisuus ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi

Toimeentulotukea hakeva 17–64-vuotias henkilö on velvollinen ilmoittautumaan työttömänä työnhakijana työvoimatoimistoon, ellei hän

1) ole työssä palkansaajana tai yrittäjänä;

- 2) opiskele päätoimisesti;
- 3) ole työttömyysturvalain (602/1984) 5 §:n 1 momentin 4–7, 9 tai 12 kohdassa tarkoitettu henkilö;
- 4) ole laitoshoidon tai lääkärin toteaman sairauden vuoksi esteellinen vastaanottamaan työtä; tai
- 5) ole muun edellä mainittuihin verrattavan hyväksyttävän syyn vuoksi esteellinen vastaanottamaan työtä.

Jos toimeentulotuen hakija ei ilmoittaudu työvoimatoimistoon työnhakijaksi, toimeentulotuen perusosan suuruutta voidaan alentaa hänen osaltaan siten kuin tämän lain 10 §:ssä säädetään.

L 191/2001:lla muutettu L 1412/1997:n 10 §

Jos henkilön toimeentulotuen tarve aiheutuu siitä, että hän on ilman perusteltua syytä kieltäytynyt yksilöidysti ja todistetusti tarjotusta työstä tai sellaisesta työvoimapolitiittisesta toimenpiteestä, joka kohtuullisen pitkän ajan turvaisi hänen toimeentulonsa tai jos hän on laiminlyönnillään aiheuttanut sen, ettei työtä tai työvoimapolitiittista toimenpidettä ole voitu tarjota hänelle, perusosan suuruutta voidaan alentaa hänen osaltaan enintään 20 prosenttia. Vastaavasti voidaan menetellä, jos henkilö, johon sovelletaan kuntouttavasta työtoiminnasta annettua lakia (189/2001), toimii mainitun lain 10 §:n 3 momentissa tai 19 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla.

Perusosan alentamisen yhteydessä on aina laadittava, mikäli mahdollista yhdessä toimeentulotuen hakijan ja tarvittaessa yhteistyössä työvoimaviranomaisten ja muiden viranomaisten kanssa suunnitelma toiminnasta asiakkaan itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi.

Jos henkilö on toistuvasti kieltäytynyt ilman perusteltua syytä 1 momentissa tarkoitettua työstä tai toistuvalla laiminlyönnillään aiheuttanut sen, ettei tällaista työtä ole voitu hänelle tarjota, hänen osaltaan voidaan perusosan suuruutta alentaa 1 momentissa säädettyä enemmän, kuitenkin yhteensä enintään 40 prosenttia. Samoin voidaan tehdä, jos henkilö sen jälkeen, kun hänen toimeentulotuen perusosaansa on alennettu 1 momentissa tarkoitetulla tavalla, kieltäytyy ilman perusteltua syytä työvoimapolitiittisesta toimenpiteestä tai jos hän toiminnallaan aiheuttaa sen, ettei työvoimapolitiittista toimenpidettä voida tarjota hänelle, ja hän tämän lisäksi kieltäytyy ilman perusteltua syytä 2 momentissa tarkoitettua suunnitelman mukaisesta toimintakykyä edistävästä toiminnasta. Vastaavasti voidaan menetellä, jos henkilö, johon sovelletaan kuntouttavasta työtoiminnasta annettua lakia, menettelee mainitun lain 21 §:ssä tarkoitetulla tavalla.

Edellä 1 ja 3 momentissa tarkoitettu alentaminen voidaan tehdä vain edellyttäen, että alentaminen ei vaaranna ihmisarvoisen elämän edellyttämän turvan mukaista välttämätöntä toimeentuloa eikä alentamista voida pitää muutenkaan kohtuuttomana. Alentaminen voi olla kestoaltaan enintään kaksi kuukautta kerrallaan kieltäytymisestä tai laiminlyönnistä lukien.

Liite 23. Käytettävissä olevat tulot kotitalouden sosioekonomisen aseman mukaan (€, vuoden 2005 rahassa) Suomessa vuosina 1990–2005.

Vuosi	Maa- talous- yrittäjät	Muut yrittäjät	Toimi- henki- löt	Työn- tekijät	Opiske- lijat	Eläke- läiset	Työt- tömät	Kotita- loudet yht.
1990	32980	36550	33670	28450	9690	16580	13810	26670
1991	31440	35000	34090	28370	9230	18000	16860	26830
1992	31650	33840	32510	27350	9740	18210	16920	25540
1993	32640	34140	32580	26670	10030	18290	16600	24940
1994	36600	32490	32780	26510	10870	17860	15670	24620
1995	37390	36680	32900	26910	10240	18470	14850	25160
1996	37410	35570	33440	27700	9490	19010	14760	25560
1997	37990	41530	34690	28340	10260	19320	14640	26660
1998	39270	42020	35770	28620	10470	20010	14020	27400
1999	42900	49790	37000	28810	10710	19910	14570	28620
2000	41430	47810	38160	29260	11610	19850	14460	29320
2001	40210	44510	39550	30970	11130	20090	13970	29650
2002	42490	47500	39890	31320	11110	21080	13740	30290
2003	43760	54460	40510	31610	12210	21620	15180	31320
2004	45700	56050	43270	33620	11510	22260	15210	32900
2005	52450	52460	44710	34460	10750	22930	15040	33640

Lähde: Tilastokeskus, Tulonjakotilasto.